

Jméno růže

Umberto Eco

Umberto Eco

JMÉNO RŮŽE

PŘELOŽIL ZDENĚK FRÝBORT

STARÝ RUKOPIS, PŘIROZENĚ

16. srpna 1968 mi náhoda vložila do rukou knihu jistého abbé Vallota nazvanou *Le manuscrit de Dom Adson de Melk, traduit en français d'après l'édition de Dom. J. Mabillon (Aux Presses de l'Abbaye de la Source, Paris, 1842)*. Tato kniha, po pravdě řečeno opatřená skrovnými historickými prameny, o sobě tvrdila, že je věrným překladem rukopisu ze XIV. století, který objevil v kláštře v Melku velký vědec století XVI., jemuž vdčíme za dějiny benediktýnského řádu. Tímto drahocenným objevem (mým vlastním, to znamená v pořadí třetím) jsem se těšil, když jsem v Praze čekal na osobu, která mi byla drahá. Nedočkal jsem se jí a odjel do Lince a odtamtud do Vídně. Tam jsme se konečně sešli a společně vyrazili proti proudu Dunaje.

Strašlivý příběh Adsona z Melku mě okouzлил, vzrušil a do té míry uchvátil, že málem na jedem záprah jsem si jej přeložil do několika velkých sešitů z Papeterie Joseph Gilbert, do kterých se měkkým perem tak dobře píše. Mezitím jsme dorazili k Melku, kde stále ještě v zákrutu řeky strmí překrásný Stift, během staletí několikrát restaurovaný. Jak čtenář už jistě tuší, v tamější klášterní knihovně nebyla po Adsonově rukopise stopa.

Do Salcburku jsme nedorazili, stačila jedna tragická noc v malém hotýlku na břehu Mondsee a naše cestovní idyla vzala náhlý konec. Osoba, s níž jsem cestoval, odešla a vzala si s sebou knihu abbé Valleta, ne ve zlém úmyslu, spíš proto, že náš vztah skončil velice náhle a zmateně. Zůstalo mi pár sešitů popsaných mou vlastní rukou a veliké prázdno v srdci.

Několik měsíců poté v Paříži jsem se rozhodl dovést mé pátrání do konce. Z trochy údajů, které francouzské vydání obsahovalo, mi zůstal výjimečně podrobný a přesný odkaz na pramen:

*Vetera analecta*², sive collectio veterum aliquot opera & opus-culorum omnis generis, carminum, epistolarum, diplomaton, epitaphiorum, &, cum itinere germanico, adaptationibus aliquot disquisitionibus R.P.D. Joannis Mabillon, Presbiteri ac Monachi Ord. Sancti Benedicti e Congregatione S. Mauri. - Nova Editio cui accessere; Mabilonii vita & aliquot opuscula, scilicet Dissertatio de Pane Eucharistico, Azymo et Fermentatio, ad Eminentiss. Cardinalem Bona Subjungitur opusculum Eldefonsi Hispaniensis Episcopi de eodem argumentum Et Eusebii Romani ad Theophilum Gallum epistola, De cultu sanctorum ignotorum, Parisiis, apud Levesque, ad Pontem S. Michaelis, MDCCXXI, cum privilegio Regis.

Vetera analecta jsem v knihovně Sainte Geneviève našel sice hned, k mému velkému překvapení se však údaje ve dvou bodech lišily: vydavatelem byl Montalant, ad Ripam Augustinianorum (prope Pontem S. Michaelis) a datum vydání bylo o dva roky pozdější. Zbytečně bych dodával, že tato *Analecta* žádný rukopis Adsa či Adsona z Melku neobsahovala - jak si každý může ověřit, je to soubor textů krátkých a středně dlouhých, zatímco příběh přeložený Valletem zabírá několik set stran. Konzultoval jsem slavné medievalisty, mezi jinými nezapomenutelného přítele Etienna Gilsona. Nebylo však pochyb o tom, že neexistují jiná *Vetera analecta* než ta, která jsem našel v Sainte Geneviève. Návštěva v Abbaye de la Source a rozhovor s přítelem Domem Arnem Lahnstedtem mě pak stejnou měrou přesvědčily, že žádný abbé Vallet nikdy žádnou knihu z tiskařských lisů (které tu navíc nikdy nebyly) tohoto opatství nevydal. Je všeobecně známo, jak jsou nedbalí francouzští vědci při uvádění pramenů, jejich údaje jen zřídka kdy

bývají věrohodné; tento případ však přesahoval nejhorší očekávání. Ze by se mi dostalo do rukou falzum? Valletovu knihu jsem už zpátky získat nemohl (lépe řečeno neměl jsem odvalu požádat o vrácení osobu, která mi ji vzala). Zůstaly mi jen mé poznámky a ani těm jsem už moc nevěřil.

Při velké tělesné únavě a silném vnitřním napětí se dostávají okamžiky, kdy se nám zjevují osoby, které jsme kdysi znávali (en me retracant³ ces détails, j'en suis á me demander, s'ils sont réels, ou bien si je les ai revés). Jak jsem se později dozvěděl z hezké knížečky abbé de Bucqoye. zjevují se i knihy, které nebyly napsány.

Kdyby se nic dalšího nepříhodilo, byl bych se ještě dnes v duchu ptal, odkud se příběh Adsona z Melku vůbec vzal. Jenže když jsem se v roce 1970 v Buenos Aires přehraboval v policích malého antikvariátu na Corrientes, nedaleko mnohem známějšího Patia del tango, na téže široké ulici, ocitla se mi v rukou kastilská verze knížičky Mila Temesvara O použití zrcadel při hře zvané šachy, ze které jsem už citoval (z druhé ruky) ve své knize Apokalyptikové a integrování, kde jsem psal o jeho novější knize Prodavači Apokalypsy. Jde o překlad dnes už velice vzácného originálu v gruzínštině (Tbilisi, 1934), a tam jsem k svému velkému překvapení našel hojné citáty z Adsonova rukopisu, jenže pramenem už nebyl Vallet ani Mabillon, ale otec Athanasius Kircher (jenže které z jeho děl?). Jeden vědec, jehož jméno bych tu nerad uváděl, mě pak ujistil (údaje uváděl z paměti), že tento známý jezuita nikdy o Adsonovi z Melku nepsal. Jenže dotyčná místa jsem v Temesvarově knize viděl na vlastní oči a epizody, z nichž čerpal, ve všem-všudy odpovídaly epizodám v rukopise přeloženém Valletem (především popis labyrintu nepřipouštěl žádné pochybnosti). Ať si o tom napsal cokoliv Beniamino Placido,* abbé Vallet existoval a určitě existoval i Adso z Melku.

Došel jsem k závěru, že Adsonovy paměti zcela přirozeně vyplývají z povahy událostí, o nichž vypráví: jsou zahaleny mnoha nejasnými záhadami, osobou autora počínaje a lokalizací opatství konče, o níž Adso úporně a důsledně mlčí a kterou dohady dovolují umístit do oblasti zhruba mezi Pomposu a Conques, pravděpodobně někam na svahy apeninské mezi Piemontem, Ligurií a Francií (neboli, řečeno s Dantem, mezi řeky Lerici a Turbií). Co se týče doby, v níž se dotyčné události odehrávají, přivádí nás Adso ve svém vyprávění na konec listopadu roku 1327; není však jasné, kdy je napsal. Vezmeme-li v úvahu, že v roce 1327 byl novic a v době, kdy paměti psal, jednou nohou v hrobě, můžeme říci, že rukopis vznikl v posledních desíti nebo dvacíti letech čtrnáctého století.

Když se nad tím vším zamyslím, neměl jsem vlastně žádný důvod dávat do tisku svou vlastní italskou verzi obskurní novogotické francouzské verze latinsky vydaného díla, které napsal latinsky německý mnich ve století čtrnáctém.

Především, jaký styl jsem měl použít? Pokušení uchýlit se k italským vzorům oné doby jsem musil odmítnout jako ničím neopodstatněné. Adso nepsal italsky, ale latinsky a z celého textu je jasné, že jeho kultura (nebo kultura opatství, která ho tak jasně ovlivňuje) má zcela jiné kořeny. Jde tu zcela jasně o sumu znalostí a stylistických návyků shromážděných po řadu staletí a ta souvisejí s pozdně středověkou tradicí latinskou. Adso myslí a píše jako mnich, který dokázal odolat revoluci nelatinských jazyků, k níž v jeho době došlo, srostlý s knihami uloženými v knihovně, o níž vypráví, jako muž, který vyrostl na textech svatých otců a jejich scholastických vykladačů. Co se jazyka a učených citátů týče, mohl být rukopis (ponecháme-li stranou události XIV. století, které sám Adso zaznamenává s mnoha rozpaky a pokaždé jen z druhé ruky) klidně napsán i ve století XII. nebo XIII.

Na druhé straně nemůže být pochyb o tom, že Vallet při překládání Adsonovy latiny do své novogotické francouzštiny vnesl do textu řadu licencí, a to nejen stylistických. Tak třeba postavy, které občas rozmlouvají o vlastnostech bylin, čerpají své znalosti zcela určitě z Knihy tajemství připisované Albertu Velikému, která byla během staletí několikrát přepracována. Ze ji Adso znal, to je jasné, potíží je však v tom, že cituje celé úryvky, které až doslovně opakují Paracelsovy recepty nebo čerpají z interpolací jednoho vydání Alberta

zcela určitě z doby tudorovské.* Jak jsem později zjistil, v době, kdy Vallet přepisoval (?) Adsonův rukopis, obíhalo po Paříži vydání jak Grand, tak Petit Alberta z osmnáctého století už neodčinitelně znesvářené.** Jak si pak člověk může být jist, že text, z něhož čerpal jak Adso, tak mniši, jejichž rozhovory zaznamenal, neobsahoval mezi glosami, poznámkami a různými vpisy i anotace, jež pak sytily kulturu pozdější?

A konečně, měl jsem zachovat latinské věty, které abbé Vallet nepovažoval za vhodné přeložit, snad proto, aby zachoval atmosféru doby? Nebyly k tomu dost pádné důvody, snad jen asi špatně vyložený pocit, že bych měl zachovat věrnost mému prameni... Nadbytečné jsem odstranil, něco však ponechal. A obávám se, že jsem si počínal jako špatný romanopisec, který když uvádí do textu Francouze, vkládá mu do úst věty jako parbleu! nebo la femme, ah! la femme!

Mám zkrátka plno pochyb. Opravdu nevím, kde se ve mně vzala odvaha uvést rukopis Adsona z Melku jako autentický. Řekněme, že to byl akt lásky. Nebo že jsem se chtěl zbavit svých početných a dávných obsesí.

Píši, aniž bych si dělal starosti s otázkami aktuálními. V letech, kdy jsem text abbé Valleta objevil, vládlo přesvědčení, že se má psát proto, aby se ovlivnila přítomnost a změnil svět. Od té doby uběhlo už přes deset let a literát (jemuž byla navráćena jeho vysoká důstojnost) může dnes psát jen proto, že ho to těší. Necítím se tedy ničím vázán a příběh Adsona z Melku vyprávím jen pro radost z vyprávění. Čerpám posilu a útěchu z toho, že je tak nezměrně vzdálen v čase (dnes, kdy bdění rozumu odehnalo příšery, které zplodil jeho spánek), tak svrchovaně zbaven vztahu k naší době a tak bezčasově cizí našim nadějím a našimi jistotám.

Neboť je to příběh knih a ne každodenní mizérie a jeho četba nás může přimět, abychom si řekli s Tomášem Kempenským: In omnibus requiem quaesivi, et nusquam inveni nisi in angulo cum libro.

5. ledna 1980

POZNÁMKA

Adsonův rukopis je rozdělen na sedm dnů a každý den pak na úseky, jež odpovídají liturgickým hodinám. Podtitulky pravděpodobně k textu přidal Vallet. Jsou však užitečné pro orientaci čtenáře, a jelikož se neodchylují od způsobu, jaký byl v oné době vlastní mnoha literárním dílům v lidovém jazyce, nepovažoval jsem za nutné je odstranit.

Jisté rozpaky mi způsobily Adsonovy odkazy na dobu bohoslužeb. Liší se nejenom podle místa a roční doby, ale ve XIV. století nebyly pravděpodobně všechny příkazy, které pro svůj řád stanovil svatý Benedikt, ani přesně dodržovány.

Pro čtenářovu orientaci jsem zčásti z textu samého a zčásti ze srovnání původní regule s popisem řeholnického života v knize Edouarda Schneidera *Les heures bénédictines* (Paris, Grasset, 1925), vyvodil následující údaje a domnívám se, že se jich můžeme přidržet.

Matutina

(Adso občas používá i starý název *Vigiliae*) Od 2.30 do 3 v noci.

Laudes

(ve starší tradici *matutinae*). Od 5 do 6 ráno, bohoslužba má končit na úsvitu.

Prima

Kolem 7.30, chvíli před rozedněním.

Tertia

Kolem 9 dopoledne.

Sexta

V poledne (v klášteře, kde mniši nepracovali na polích, a v zimě zároveň doba oběda).

Nona

Mezi 2 a 3 odpoledne.

Nešpory

Kolem 4.30 odpoledne, při západu slunce (regule předpisuje večeřet, než nastane tma).

Kompletář

Kolem 6 odpoledne (v sedm jdou mniši spát).

Výpočet se zakládá na tom, že v severní Itálii na konci listopadu slunce vychází v 7.30 ráno a zapadá kolem 1.40 odpoledne.

PROLOG

Na počátku bylo Slovo, to Slovo bylo u Boha, to Slovo bylo Bůh. To bylo na počátku u Boha a poslušný mnich by měl za úkol každý den v pokoře opakovat tento nezměnitelný fakt, jediný, jehož pravda je nevývratná. Jenže, videmus nunc¹⁰ per speculum et in aenigmate a pravda se nám předvádí napřed v úlomcích (běda, jak málo čitelných!) omylného světa a my musíme sčítávat její věrné znaky i tehdy, zdají-li se nám temné a snad i protkané vůlí zcela upřenou k zlu.

Na konci mého hříšného života, jak tu co kmet šedivý jako sám svět čekám, až mě pohltí bezedná propast tichého a pustého božství, už nyní účasten na nezvratném jasu myslí nebeských a pouze svým těžkým a nemocným tělem poután k této cele milovaného kláštera v Melku, chystám se na tomto pergamenu zanechat svědectví o podivuhodných a strašlivých událostech, jimž mi v mládí bylo dáno přihlížet. Chci zde verbatim zopakovat, co jsem viděl a slyšel, aniž bych se v tom pokoušel hledat nějaký vyšší úradek, spíš abych těm, kdož přijdou po nás (pokud je Antikrist nepředejde), zanechal znaky znaků, aby je zbožně luštili.

Pán Bůh ať mi v milosti své dovolí poskytnout jasné svědectví o událostech, k nimž došlo v opatství (jehož místo, ba dokonce i jméno mě nutí zamlčet má zbožnost) na konci roku Páně 1327, kdy císař Ludvík Bavor vtrhl do Itálie, aby zde znovu nastolil důstojenství Sváté říše římské podle záměrů Pána našeho a pro zkázu neblaze proslulého uchvatitele, svatokupce a arcikacíře, který v Avignonu zhanobil svaté jméno apoštolské stolice (mám na mysli hříšnou duši Jakuba z Cahorsu, kterého bezbožní ctili jako papeže Jana XXII.).

Aby bylo možno lépe pochopit události, do nichž jsem byl zapleten, bude dobře připomenout, co se událo v tomto úseku století, jak jsem to tehdy chápal a žil a jak si na to nyní, obohacen vyprávěním, jež jsem vyslechl později, vzpomínám - pokud má paměť bude s to znovu svázat uzly tolika a tak zmatených událostí.

Už na počátku tohoto století papež Kliment V. přemístil sídlo apoštolské stolice do Avignonu a ponechal Řím napospas ctižádostivými místními pány. Postupně se Přesvaté město křesťanství přeměnilo v cirkus či lupanar rozeštváno půtkami mezi nejvyššími pány; prohlašovalo se za republiku, kterou nebylo, táhly jím ozbrojené bandy, docházelo tu k násilnostem a k drancování, muži církve se vymkli světské soudní pravomoci a veleli houfům ničemů a loupili s mečem v ruce, zneužívali ve svůj prospěch nekalých obchodů a sami k nim ponoukali. Jak zabránit, aby se Caput Mundi znovu právem nestalo cílem každého, kdo touží nasadit si na hlavu korunu Sváté říše římské, a nastolit úctu k světské moci, ustavené již od dob císařů římských?

Tak se stalo, že v roce 1314 pět německých kurfiřtů zvolilo ve Frankfurtu nad Mohanem Ludvíka Bavora za nejvyššího říšského správce. Téhož dne však na protilehlém břehu Mohanu rýnský falckrabí a kolínský biskup zvolili do téhož úřadu Bedřicha Rakouského. Dva císaři pro jeden trůn a jeden papež pro dva trůny: z toho opravdu nemohlo vzejít nic než velký nepořádek...

Dva roky poté byl v Avignonu zvolen nový papež, Jakub z Cahorsu, dvaasedmdesátiletý stařec, který si, jak jsem se už zmínil, dal jméno Jan XXII. a nedej Bože, aby některý další Pontifex Maximus si toto jméno, lidmi dobré vůle nenáviděné, zvolil znova! Jsa Francouz a francouzskému králi oddaný (obyvatelé té zkažené země vždy sloužili zájmům svých vlastních pánů, neschopni vidět celý svět jako svou duchovní vlast), podporoval Filipa Sličného proti templářským rytířům, které tento král obvinil (myslím, že nespravedlivě) z

přehnaných zločinů, aby se zmocnil jejich majetku ruku v ruce se zmíněným zavržením hodným prelátem. Do věci se zapletl i Robert Neapolský, který ve snaze udržet si kontrolu nad italským poloostrovem přesvědčil papeže, aby neuznal žádného z obou německých císařů, a tak se stal vrchním velitelem církevního státu.

V roce 1322 Ludvík Bavor porazil svého soupeře Bedřicha. Jan, obávaje se jednoho císaře víc než předtím dvou, vítěze exkomunikoval a ten ho na oplátku obvinil z kacířství. Musím se také zmínit o tom, že právě onoho roku se v Perugii odbývala generální kapitula františkánů a jejich generál Michal z Ceseny přijal požadavek "spirituálních bratří" (o nichž budu mít ještě příležitost promluvit) a vyhlásil za článek víry chudobu Ježíše Krista, který pokud vůbec něco spolu se svými apoštolý vlastnil, pak jen jako usus facti¹². Důstojné řešení, které mělo zachránit ctnost a čistotu řádu, se ale velice znelíbilo papeži. Tušil v něm možná zásadu, která by mohla ohrozit požadavky jeho samotného, neboť jakožto hlava církve chtěl odejmout císaři právo volit biskupy a pro Svatou stolicí naopak získat právo investitury císaře. Ať už ho k tomu měly tyto či jiné důvody, Jan v roce 1323 návrhy františkánů dekretálem Cum inter nonnullos odsoudil.

Domnívám se, že právě tehdy si Ludvík uvědomil, že ve františkánech, kteří se stali papežovými nepřáteli, má mocné spojence. Tím, že hlásali chudobu Ježíše Krista, tak či onak podporovali myšlenky říšských teologů Marsilia z Padovy a Jana z Jandunu. Pár měsíců před událostmi, o nichž vyprávím, Ludvík dosáhl dohody s poraženým Bedřichem a vtrhl do Itálie. Byl korunován v Miláně, dostal se do sporu s Viseontiovci, třebaže ho příznivě přijali, oblehl Pisu. jmenoval svým náměstkem Castruccia, vévodu z Lukky a Pistoje (což byla chyba, nikdy jsem nepoznal muže ukrutnějšího, vyjma snad Ugucciona della Fiaggiola) a chystal se táhnout na Řím, kam ho zval Sciarra Colonna, který byl ve městě první.

Tak to tedy vypadalo, když mě jako novice v benediktýnském klášteře v Melku vyrušil z poklidu rajského dvora můj otec, který bojoval v družině Ludvíkově a nebyl posledním z jeho baronů; uznal za moudré vzít mne s sebou, abych poznal divy Itálie a zhlédl korunovaci císaře v Římě. Vojenské záležitosti při obléhání Pisy ho plně zaměstnaly a já jsem toho využil a potloukal se, trochu z dlouhé chvíle a trochu z touhy něčemu se naučit, po toskánských městech. Rodiče se však domnívali, že život svobodný a bez regule se nehodí pro mladíka předurčeného pro život kontemplativní. A na radu Marsiaua, který si mě oblíbil, se rozhodli dát mi za společníka učeného františkána, bratra Viléma z Baskervillu, který se právě vydal za svým posláním, jež ho mělo přivést do slavných toskánských měst a prastarých opatství. Tak jsem se stal jeho písařem a zároveň žákem a nemusil jsem toho litoval, neboť jsem byl svědkem mnoha událostí hodných toho, aby byly zaznamenány, jak nyní činím, pro paměť těch, kdož přijdou po nás.

Tehdy jsem vůbec nevěděl, co bratr Vilém hledá, po pravdě řečeno nevím to ani dnes a řekl bych, že to nevěděl ani on sám. Vedla ho výlučně touha po pravdě a tušení - které v sobě, jak jsem to na vlastní oči viděl, vždy choval -, že pravda není to, co nám vyjevuje přítomný okamžik. Právě v těch letech byl asi pohružkami doby odveden od svých milovaných studií. O poslání, jímž byl pověřen, se mnou nemluvil a zůstalo mi skryto po celou naši cestu. Jakousi představu o povaze jeho úkolu jsem si učinil z útržků rozhovorů, které vedl s opaty klášterů, v nichž jsme se postupně zastavovali, a plně jsem jej pochopil, až jsme dorazili k cíli, jak sdělím později. Mířili jsme sice na sever, neputovali jsme však přímočaře a zastavovali se v různých opatstvích. Tak jsme třeba vyrazili k západu, i když náš cíl se nacházel na východě, jako bychom sledovali čáru pohoří, jež od Pisy vede stezkami svatojakubských poutníků, krajem, který mě strašlivé události, k nimž tu posléze došlo, nutí neurčit přesněji, i když mohu říci, že zdejší pánové byli věrní říši a opati našeho řádu se vesměs protivili kacířské-mu a zkaženému papeži. Cesta trvala tři týdny, při nichž došlo k mnoha událostem a při kterých jsem lépe (i když ne dostatečně) poznal svého mistra.

Na následujících stránkách se nehodlám zdržovat popisem osob - pokud se výraz tváře či pohyb ruky nestane znakem řeči sice neslyšné, stejnou měrou však výmluvné - neboť, jak říká Boethius, nic není prchavějšího nad vnější podobu, jež vadne a mění se jako polní květy při příchodu podzimu, a jaký by dnes mělo smysl říkat, že opat Abbo byl přísného vzezření a že měl bledá líce, když on sám i ti, kdo ho obklopovali, se už obrátili v prach a z prachu si jejich tělo vzalo smrtonosnou šed' (a pouze jejich duše, dejž tomu Bože, se skví jasmem, který nikdy nevyhasne)? Viléma bych však popsat chtěl, a to jednou provždy, neboť mě na něm zaujalo i jeho neobvyklé vzezření. Je totiž vlastní jinochům, že se upnou k muži staršímu a moudřejšímu nejenom pro kouzlo jeho slova a bystrou mysl, ale i pro vnější podobu, jež se jim pak stane drahou, jako syn vnímá gesta otce a sleduje, zda se mračí či usmívá, aniž by na tento (snad jediný naprosto čistý) způsob tělesné lásky vrhla svůj stín chlípnost.

Muži bývali kdysi krásní a velicí (dnes jsou to děti a trpaslíci), což je jen jedna z mnoha skutečností, jež svědčí o neblahém osudu stárnoucího světa. Mládež se nechce ničemu učit, věda je v úpadku, celý svět vzhůru nohama, slepci vedou jiné slepce a shazují je do propastí, ptáci padají k zemi, ještě než vzlétnou, osel brnká na lyru, volí tančí, Marie už nemiluje život rozjímavý a Marta už nemiluje život činorodý. Lea je neplodná. Ráchel chlípně pokukuje, Gato dochází do lupanarů, Lucretius se proměnil v ženu. Všechno je svedeno na nepravé cesty. Budiž vzdán dík Bohu, že já jsem v oněch dávných dobách od svého mistra získal chuť učit se a jít rovně a přímo i tehdy, je-li cesta křivolaká.

Vzezření bratra Viléma by přivábilo zrak i toho nejroztržitějšího pozorovatele. Výškou přesahoval středně urostlého muže a byl tak hubený, že se zdál ještě vyšší. Oči měl bystré a pronikavé: ostrý a maličko orlí nos dodával jeho tváři výraz člověka, který je neustále ve střehu, až na chvíle netečnosti, o nichž se ještě zmíním. Brada vyznačovala pevnou vůli, ale obličej, podlouhlý a samá piha, jaký jsem často vídal u těch, kdož se narodili v krajích mezi Hibernií a Northumbrií, občas dával najevo i nejistotu a rozpaky. Časem jsem si uvědomil, že to, co jsem považoval za nejistotu, byla pouze zvědavost, zpočátku jsem však o této lidské vlastnosti věděl jen málo a v domnění, že racionální duch se zvědavostí sytit nesmí a že naopak jeho stravou je pravda, která (jak jsem si myslil) je nám známa už od počátku, jsem ji považoval spíše za vašeň chlípné duše.

Byl jsem ještě jinoch, a tak první, čeho jsem si všiml, byly chomáče nažloutlých chlupů, které mu trčely z uší, a husté světlé obočí. Mohl mít padesát jar a byl tedy už hodně starý, jeho nezdolné tělo však bylo obdařeno hbitostí, již se mně samotnému často nedostávalo. Zmocnila-li se ho nadměrná činorodost, pak se jeho energie zdála nevyčerpatelná, občas ale jeho životní duch podoben raku zacouval do netečnosti a vídal jsem ho celé hodiny ležet na nuzném loži v cele a pronést, aniž přitom hnul v obličejí svalem, sotva pár slabik. To se mu v očích objevil výraz prázdnoty a nepřítomnosti ducha a málem bych ho podezříval, že je pod vlivem nějaké vegetální substance, jež přináší různá vidění, kdyby zcela zjevná střídmost, jež ovládala jeho život, mě neměla k tomu, abych tuto myšlenku zamítl. Netajím se však s tím, že během naší cesty se občas zastavil na pokraji louky, u lesa, a utrl nějakou bylinku (pokaždé asi stejnou) a jal se ji žvýkat a tvářil se nepřítomně. Část si ponechal a žvýkal ji ve chvílích největšího napětí (a těch bylo v opatství hodně!). Jednou jsem se ho zeptal, co to je za bylinu, odpověděl mi s úsměvem, že dobrý křesťan se někdy může něčemu naučit i od nevěřících: a když jsem ho požádal, zda bych ji mohl okusit, odpověděl mi, že jako se s dítětem mluví jinak než s dospělým, tak i byliny se dělí na paidikoi a efebikoi a gynaiikloi, takže ty, které jsou vhodné pro starého františkána, nejsou, vhodné pro mladého benediktýna.

Během týdnů strávených pohromadě jsme nemohli vést řádný život a v opatství jsme často v noci bděli a ve dne padali únavou, dokonce jsme se ani pravidelně neúčastnili služeb božích. Na cestě však jen zřídka kdy zůstal vzhůru po kompletáři a jeho zvyky byly velice střídme. Někdy, hlavně za pobytu v opatství, prochodil celý den po zahradě a prohlížel si byliny, jako by to byly chryzoprasy nebo smaragdy, a jindy jsem ho viděl, jak

přechází po kryptě, kde byl uložen poklad, a dívá se na skříňku posázenou smaragdy a chryzoprasy, jako by to byl keřík durmanu. Jindy zas setrval celý den ve velké místnosti knihovny a listoval si v rukopisech, jako by v nich nehledal nic než své vlastní potěšení (zatímco kolem se hromadily mrtvoly hrůzně zabitých mnichů). Jednou jsem ho přistihl, jak se zdánlivě bezcílně prochází po zahradě, jako by nemusil Bohu skládat úcty ze svých činů. V klášteře mě učili využívat dne zcela jinak a pověděl jsem mu to. Odpověděl mi, že krása všehomíra se zakládá nejen na jednotě v různosti, ale i na různosti v jednotě. Připadalo mi to jako odpověď diktovaná neskolenou empirií, později jsem se však dozvěděl, že Vilémovi krajané často definují věci způsobem, na němž světlo rozumu má podle všeho jen pramalou účast. Po celou dobu, kterou jsme strávili v opatství, měl ruce od prachu z knih a od zlata z čerstvých iluminací a taky zažloutlé od substancí, jichž se dotýkal v Severinově špitálu. Jako by nemohl přemýšlet jinak než rukama, což mi tehdy připadalo vhodnější pro nějakého mechanika (učili mě, že mechanicus je moechus¹⁶ a dopouští se zrady na tom, čemu se říká vita intellectualis, místo aby s ní byl spojen v přecudném sňatku). Ale i když se dotýkal věcí velice křehkých, třeba kodexů s čerstvými iluminacemi, nebo stránek rozežraných časem a drolivých jako nekvašený chléb, zdálo se mi, že si počíná neobyčejně ohleduplně. Stejně tak se dotýkal svých strojů. Tento podivný muž totiž s sebou v cestovním vaku nosil nástroje, jaké jsem nikdy předtím neviděl, a nazýval je zázračnými stroji. Říkal, že stroje jsou výsledek dovednosti, jež napodobuje přírodu, tyto stroje však že nenapodobují jen její tvary, ale samotnou činnost. Vysvětlil mi časem zázrak hodin, astrolábu a magnetu. Zpočátku jsem se obával, že to je čarodějnictví, a když za jasných nocí pozoroval (s podivným trojúhelníkem v ruce) hvězdy, předstíral jsem spánek. Františkáni, které jsem poznal v Itálii i v mé vlasti, byli lidé prostí, často negramotní, žasl jsem tudíž nad jeho znalostmi a pověděl jsem mu to. S úsměvem mi odpověděl, že františkáni na jeho rodných ostrovech jsou jiného ražení: "Roger Bacon, jehož ctím co svého mistra, nás učil, že boží úrdek se jednou uskuteční skrze vědu o strojích, jež je magií přirozenou a posvátnou. A samotná síla přírody povede k tomu, že se budou vyrábět navigační přístroje, s jejichž pomocí budou lodi plout s unico homine regente¹⁷ a budou daleko rychlejší než lodě popoháněné plachtou či vesly. A objeví se vozy ut sine animale moveantur cum impetu inaestimabili, et instrumenta volandi et homo sedens in medio instrumentis revolvets aliquod ingenium per quod alae artificialiter composita aerem verberent, ad modum avis volantis. Drobné nástroje budou zvedat obrovské zátěže, objeví se stroje, které lidem umožní putovat po dně mořském."

Na mou otázku, kde tyto stroje jsou, odpověděl, že některé byly vyrobeny už ve starověku a jiné dokonce v naší době, "vyjma nástroj k létání, který jsem sám neviděl, ale znám vědce, který ho vymyslel. A budou se stavět mosty, jež překročí řeku bez sloupů či jiných podpěr a další neslýchané stroje. Nedělej si starosti, že tu ještě nejsou, neznamená to, že jednou nebudou. A řeknu-li, že Bůh sám chce, aby byly, a určitě jsou už pojaty v jeho úradku, i když můj přítel Vilém z Ockhamu popírá, že by ideje existovaly předem, a to ne proto, že můžeme určit, jaká je přirozenost boží, ale protože jí nemůžeme klást žádné meze." Nebyl to jediný rozporný výrok který jsem ho slyšel pronést: ale ani teď, kdy jsem starý a moudřejší, než jsem byl tehdy, jsem s konečnou platností nepochopil, jak mohl mít lakovou důvěru ve svého přítele Viléma z Ockhamu a současně přísahat na to, co říká Bacon, jak to často dělával. Ale je také pravda, že to byly doby temné a moudrý člověk že mu-sil při přemýšlení brát v úvahu vzájemné rozpory mezi věcmi.

O bratru Vilémovi jsem možná nyní řekl něco, co nedává smysl, chtěl jsem ale hned na začátku uvést navzájem si odporující dojmy, jimiž na mne tehdy působil. Kdo byl a co dělal, budeš moci, milý čtenáři, sám lépe vyvodit z činů, jež vykonal v době, kterou jsme strávili v opatství. Neslíbil jsem ti, však obraz završený, jen seznam událostí paměťhodných a strašlivých a ten opravdu najdeš.

Zatímco jsem den po dni poznával svého mistra a trávil s ním dlouhé hodiny putování v dlouhých rozhovorech, o nichž se, bude-li to třeba, postupně zmíním, dorazili jsme k úpatí

hory, na níž se tyčila opatství. A nastal čas, aby si k němu pospíšilo i mé vyprávění, jak jsme to tehdy učinili my, a kéž se má ruka nechvěje, až budu psát, co se tam stalo.

PRVNÍ DEN
PRVNÍ DEN

Prima
DORAZÍME K OPATSTVÍ A VILÉM PODÁ DŮKAZ
VELIKÉ BYSTROSTI

Bylo krásné jitro na konci listopadu. V noci trochu, sněžilo, poprašku však bylo jen na dva prsty. Ještě za tmy, hned po laudes, jsme byli na mši ve vesnici v údolí. S východem slunce jsme se pak vydali na cestu k horám.

Jat jsme šplhali vzhůru po strmé stezce, jež se otáčela kolem hory, zahlédl jsem opatství. Neudivily mě hradby, které je obklopovaly ze všech stran, podobaly se těm, které jsem vídal v celém křesťanském světě, ale velikost toho, o čem jsem se pak dozvěděl, že je Budova. Byla to stavba osmihranná a zdálky vypadala jako čtyřhran (tvar nejdokonalejší, neboť vyjadřuje pevnost a nedobytnost Města božího), její k jihu obrácená strana se tyčila nad náhorní plání, na níž stálo opatství, zatímco k severu obrácené zdivo jako by vyrůstalo ze samotné hory, nad níž strmě čnělo. Při pohledu zdola se zdálo, že v některých místech se skála tyčí až k obloze, neodlišena od ní barvou ani látkou, a přerůstá v mocnou věž s cimbuřím (dílo obrů důvěrně obeznámených se zemí i s nebesy). Tři řady oken vyznačovaly trojitý rytmus stavby, co bylo hmotně čtyřhranné na zemi, to bylo duchovně trojhranné na nebi. Když jsme byli blíž, ukázalo se, že z čtyřstěnu na každém rohu vyrůstá sedmihranná věž s cimbuřím, jejíchž pět stěn je umístěno na vnější straně - čtyři z osmi stran velkého osmihranu zplodily čtyři menší sedmihrany, které se zvnějšku jevily jako pětihrany. Nikomu by nemohl uniknout obdivuhodný soulad tolika posvátných čísel, z nichž každé má subtilní smysl duchovní. Osm je číslo dokonalosti každého čtyřhranu. Čtyři je číslo evangelií, pět číslo oblastí světa, sedm číslo darů Ducha svatého. Svou velikostí a tvarem se budova nijak nelišila od těch, které jsem později spatřil na jihu italského poloostrova, například Castel Ursino nebo Castel del Monte; pro svou nepřístupnost však byla nad ně hrozivější a v poutníkoví, který se k ní pomalu blížil, budila opravdu bázeň. Naštěstí bylo jasné jitro, a ne pochmurný bouřlivý zimní den.

Stejně však nemohu říci, že by mi vzbudila v duši radost. Při pohledu na ni jsem pocítil jen úděs a ostrý neklid. Ví Bůh, že to nebyla strašidla mé nedozrálé duše a že jsem si správně vyložil jasné předzvěsti vepsané do jejího kamene ode dne, kdy na něj obři vložili ruce, ještě než se jej mniši v marné snaze opovážili vysvětit na schránu slova božího.

Jakmile naše muly překonaly poslední zákrut a ocitli jsme se v místě, kde se od hlavní cesty oddělovaly dvě vedlejší stezky, můj mistr se na chvíli zastavil a pozorně se zadíval na okraje cesty, na cestu samotnou i nad ni nahoru, kde řada věčně zelených pinií v krátkém úseku vytvářela přirozenou stříšku se sněhovou pokrývkou, osliňující svou bělostí. "Bohaté opatství," řekl. "Opat chce budít dobrý dojem před veřejností."

Už jsem si zvykl slyšet od něho ta nejpodivnější tvrzení a na nic jsem se neptal. Také protože sotva jsme urazili další kus cesty, ozval se hluk a v zákrutu cesty se objevil houfec rozčilených mnichů a čeledínů. Jeden z nich nás spatřil a ihned nám velice zdvořile vyšel vstříc: "Budte vítán, pane," řekl, "a nedivte se, tuším-li, kdo jste; byli jsme totiž o vaší návštěvě zpraveni. Jsem Remigius z Varagine, cellerarius zdejšího kláštera. A jste-li, jak tuším, bratr Vilém z Baskervillu, musíme ihned upozornit opata. Ty," nařídil jednomu muži ze svého doprovodu, "jdi nahoru a ohlas, že náš host se blíží k hradbám!"

"Děkuji vám, pane cellerairie," přívětivě mu odpověděl můj mistr, "vážím si vaší zdvořilosti tím víc, že jste, abyste mě mohl uvítat, přerušil své pátrání. Nedělejte si však starosti, kůň tudy proběhl a dal se napravo. Nebude daleko, u smetiště se musil zastavit. Je příliš chytrý, než aby se vydal po příkré stezce dolů..."

"Kdy jste ho viděl?" zeptal se cellerarius. "Vůbec jsme ho neviděli, vid', Adsone," řekl Vilém a pobaveně se ke mně obrátil. "Hledáte-li Brunella, pak ho určitě najdete tam, kde jsem řekl."

Cellerarius zaváhal. Podívali se napřed na Viléma, pak na stezku a konečně se zeptal: "Brunellus? Jak to víte?"

"To by přece," řekl Vilém, "napadlo každého, že hledáte Brunella. Opat ho má nejraději, je to nejlepší klusák z celé vaší stáje, vraný, pět stop vysoký, má nácherný ocas, kopyto drobné a kulaté, klus však velice pravidelný: má malou hlavu, tenké a jemné uši, ale velké oči. Už jsem řekl, že běžel napravo, pro každý případ si však pospěšte."

Cellerarius znova na okamžik zaváhali, pak pokynul svým lidem a vyrazili doprava, zatímco naše muly začaly znova stoupat vzhůru. Už jsem se chtěl, puzen zvědavostí, vyptat Viléma, pokynul mi však, abych počkal. Za pár minut jsme opravdu zaslechli radostný pokřik, v zatáčce za námi se objevili mniši a sluhové a vedli koně za udidlo. Prošli kolem nás, vyjeveně se po nás ohlédli a pospíchali k opatství. Domnívám se, že Vilém schválně zvolnil krok našich mul, aby mnichům umožnil v opatství povědět, co se přihodilo. Měl jsem ostatně i předtím dost příležitostí povšimnout si, že můj mistr, muž ve všem všudy bohatě ctnostmi obdařený, propadá marnivosti, jakmile může podat důkaz svého důvtipu, a jelikož jsem už ocenil jeho diplomatické vlohy, pochopil jsem, že chce, aby ho v opatství předešla nevy-vratná pověst moudrého muže.

"Teď mi ale povězte," nedokázal jsem se už déle udržet, "odkud jste se to všechno dozvěděl?"

"Můj výtečný Adsone," řekl mistr, "po celou cestu tě učím rozpoznávat stopy, skrze něž k nám svět promlouvá jako velikánská kniha. Alanus ab Insulis říkal, že

omnis mundi²¹ creatura
quasi liber et pictura
nobis est in speculum

a myslel tím nevyčerpatelnou zásobu symbolů, jimiž Bůh skrze své výtvořiny k nám promlouvá o věčném životě. Všehomír je však ještě výmluvnější, než se domníval Alanus, a promlouvá nejen o věcech posledních (v tom případě vždycky nejasně), ale i blízkých, a v tom případě zcela jasně. Málem se stydím opakovat ti, co bys už měl vědět. Na rozcestí ještě ležel čerstvý sníh a v něm byla jasně vyznačena kopyta koně, který pak odběhl stezkou nalevo od nás. Stopy měly hezký tvar a vzdálenost mezi nimi byla rovnoměrná, což znamená, že měl malé a kulaté kopyto a že klusal velice pravidelně - z čehož jsem vyvodil jeho povahu i to, že nevyhazoval, jak si počínají koně splašení. Tam, kde pinie vytvářely stříšku, bylo ve výši pěti stop od země čerstvě přelomeno několik větviček. V místě, kde se otočil, aby se pak vydal stezkou napravo, přičemž pyšně potřásl svým krásným ohonem, zůstalo na trnech ostružin pár dlouhých černých žíní... Nebudeš mi snad tvrdit, že nevíš, že dotyčná stezka vede k smetišti, jak jsme v dolejšímu úseku cesty stoupali vzhůru, viděli jsme přece zbytky odpadků; znečistily čerstvě napadlý sníh, jak se řítily po svahu k úpatí jižní věže. A z toho, kde se rozcestí nachází, ti musí být jasné, že stezka jinam vést, nemůže."

"Dobře." řekl jsem, "ale co malá hlava, špičaté uši, velké oči..."

"Nevím, zdali je ten kůň opravdu má, mniši si to ale určitě myslí. Isidor ze Sevilly řekl, že krása koně si vyžaduje, ut sit eriguum²² caput, et siccum prope ossibus achaerente, aures breves et argutae, oculi magni, nares patulae, erecta cervix, coma detsa et cauda, unguarum soliditate fixa rotunditas. Kdyby kůň, jehož pouť jsem uhádl, nebyl nejlepší ze

stáje, proč by za ním běželi nejenom čeledíni, ale dokonce i sám cellerarius? Uvažuje-li mnich nad výborným koněm, nemůže ho, nehledě na jeho přirozené tvary, vidět jinak, než jak mu ho auctoritates vylíčili, zvláště," řekl a zlomyslně se na mě usmál, "je-li to sečtělý benediktýn..."

"Dobře." řekl jsem, "ale proč zrovna Brunellus?"

"Kéž by ti Duch svatý dal lepší mozek, než máš, synku!" zvolal můj mistr. "Jak jinak by se mohl jmenovat, když dokonce sám veliký Buridan, který se asi stane rektorem v Paříži, nepřišel na jméno přirozenější. Chtěl-li mluvit o krásném koni?"

Takový byl můj mistr. Uměl číst nejenom ve velikánské knize přírody, ale znal i způsob, jímž mniši čtou knihy Písma svatého, a skrze ně pak přemýšlejí. Uvidíme dále, že tato vloha mu měla být v příštích dnech k užítku. Navíc mi jeho vysvětlení připadalo natolik samozřejmé, že stud za to, že jsem na ně nepřišel sám, byl překonán pýchou, že se na něm účastním, a málem jsem si blahopřál k vlastní bystrosti. Taková je síla pravdy, jež stejně jako dobro se šíří sama od sebe. A pochváleno budiž svaté jméno Pána našeho Ježíše Krista za toto krásné poznání.

Vraťme se však k mému příběhu, jsem stařec a starci rádi prodlévají u marginálií. Raději tudíž sdělím, že jsme dorazili k velkému portálu a na prahu že stál sám opat se dvěma novici, kteří drželi zlatou mísu plnou vody. Jakmile jsme sesedli z našich mul, omyl opat Vilémovi ruce, objal ho a přivítal polibkem na ústa, zatímco cellerarius se věnoval mně.

"Děkuji, Abbone," řekl Vilém, "mám velkou radost, že mohu vkročit do kláštera, jehož sláva překročila okolní hory. Přicházím ve jménu Pána našeho nebeského a jako jeho služebníka jste mne uvítal. Přicházím však i ve jménu pána našeho na této zemi, jak se dozvíte z dopisu, který vám hned odevzdám, a jeho jménem vám rovněž děkuji za uvítání."

Opat si od něho vzal dopis s císařskými pečetěmi a řekl, že v každém případě Viléma předešli jiní jeho spolubratři s poselstvími (ta odpověď ve mně vzbudila pýchu a řekl jsem si, že je těžké vyvést z míry benediktýnského opata). Pak požádal celleraria, aby nás odvedl do našich příbytků. Čeledíni zatím převzali naše muly. Opat slíbil, že nás navštíví později, až se posílíme, a Pak jsme vešli do velkého dvora. Na poklidné pláni, jež jako mělká úžlabina nebo horská louka spočívala na vrcholu hory, se prostíraly různé budovy opatství.

O rozmístění budov v opatství budu mít příležitost zmínit se ještě několikrát a mnohem podrobněji. Za branou (jediný průchod v hradbách) byla alej, která vedla k opatskému chrámu. Nalevo od aleje, v oblouku hradeb u dvou budov v nichž byly lázně, špitál a lékárna, se prostíraly rozlehlé zelinářské zahrady a taky, jak jsem se později zvěděl, zahrada botanická. Vzadu, nalevo od chrámu, oddělená od něho prostranstvím plným hrobů, čněla Budova. Naproti severnímu portálu chrámu stála jižní věž Budovy, přímo před sebou měl návštěvník její západní věž, která se nalevo spojovala s hradbami a pod ní byla strmá propast, nad níž čněla věž severní, kterou bylo vidět zčásti. Napravo od chrámu byla křížová chodba a kolem ní několik stavení, určitě tam byl dormitář, obydlí opata a přístřeší pro poutníky, k němuž jsme přes krásnou zahradu došli. Napravo od nich bylo rozlehlé prostranství až k jižním hradbám a směrem na východ byla za kostelem řada hospodářských stavení, stáje, mlýny, presy na olivy, sýpky a sklepy a také asi příbytek noviců. Rovný, sotva zvlněný terén umožnil dávným stavitelům tohoto svatého sídla dbát předpisů o orientaci pečlivěji, než by to mohl vyžadovat Honorius Augustoduniensis nebo Vilém Durandus. Z postavení slunce v této denní době jsem vyvodil, že portál chrámu je obrácen naprosto přesně k západu, takže kněžiště a oltář jsou obráceny k východu a první ranní paprsky probouzejí mnichy v dormitáři a dobytek ve stájích. Neviděl jsem v životě opatství krásnější a přesněji orientované, i když jsem později poznal klášter svatohavelský a Cluny, Fontenay a další, možná větší, určitě však ne souměrnější. Na rozdíl od všech ostatních se však zdejší opatství vyznačovalo neúměrně velkou Budovou. Neměl jsem žádné zkušenosti ve stavebnictví, ihned jsem si však všiml, že Budova je mnohem starší

než stavby kolem, vystavěná možná pro jiné účely, a že celek opatství se kolem ní rozložil až v dobách pozdějších tak, že se orientace Budovy buď přizpůsobila chrámu, nebo naopak. Vždyť architektura se ze všech umění nejobtížněji snaží svým rytmem napodobit řád všehomíra, jemuž ve starověku říkali kosmos, což znamená skvostný, neboť je jako velké zvíře, skvoucí se dokonalostí a úměrností všech svých údů. A budiž pochválen Tvůrce, o němž říká Augustin, že všechno určil, co do počtu, váhy i rozměrů.

PRVNÍ DEN

Tertia

VILÉM VEDE POUČNÝ ROZHOVOR S OPATEM

Cellerarius byl obtloustlý a vypadal hrubě, byl však srdečný, prošedivělý, ale ještě křehký, drobný a přitom čilý. Odvedl nás do našich cel v příbytku poutníků. Vlastně do cely přidělené mému mistru, slíbil mi však, že pro příští den uvolní jednu i pro mne, neboť jsem jejich hostem a musí se mnou tedy zacházet se vší úctou, i když jsem novic. Pro první noc musím vzít zavděk širokým a dlouhým výklenkem ve stěně cely, který dá vystlat měkkou čerstvou slámou. A dodal, že se to tak dělává pro sluhu, chce-li pán být ve spánku střežen. Mniši nám přinesli víno, sýr, olivy, chléb a výborné rozinky a odešli, abychom se mohli posilnit. Najedli jsme se a napili s velkou chutí. Můj mistr neměl přísné návyky benediktýnů a nerad jídal mlčky. Mluvíval ostatně jen o věcech dobrých a moudrých, takže to bylo totéž, jako by nějaký mnich předčítal životy svatých.

Toho dne jsem se neudržel a vyptával se ho na událost s koněm.

"Jenže," řekl jsem, "když jste četl stopy na sněhu a na větvích, Brunella jste ještě neznal. Na jistý způsob ty stopy promlouvaly o všech koních, nebo aspoň o všech koních jistého druhu. Neměli bychom tedy říci, že kniha přírody k nám promlouvá pouze svými abstraktními pojmy, jak tomu učí mnozí slavní teologové?"

"Ne tak docela, Adsoně," odpověděl mi učitel. "Jistě, ten druh stop vyjadřoval, chceš-li, koně jako verbum mentis²⁵, a vyjadřoval by jej, kdybych je našel kdekoliv. Jenže stopa na tom místě a v té denní době mi říkala, že přinejmenším jeden ze všech možných koní tudy proběhl. Tím jsem se dostal na půl cesty mezi obecnou představu koně a poznání koně jedinečného. Rozhodně jen ze stopy, jež byla jedinečná, jsem mohl vyvodit vše, co platí o koni obecně. V tom okamžiku jsem byl, abych tak řekl, uvězněn mezi jedinečností oné stopy a svou vlastní neznalostí, která na sebe brala víceméně průhledný tvar obecné představy. Vidiš-li něco. zdaleka a nevíš, co to je, spokojíš se tím, že to určíš jako třírozměrné těleso. Až bude těleso blíž, určíš je jako zvíře, i když ještě nevíš, zda je to kůň či osel. A jakmile bude ještě blíž, budeš moci říci, že je to kůň, i když nebudeš zatím vědět, zda Brunellus nebo Favellus²⁶. A teprve na správnou vzdálenost uvidíš, že to je Brunellus (neboli ten jistý, a ne jiný kůň, ať se rozhodneš nazvat ho jakkoliv). A to bude poznání plné, zjištění jedinečného. Tak jsem já byl před hodinou připraven na všechny koně, ne však na základě rozlehlosti svého intelektu, ale na základě nepatrnosti svého zjištění. A hlad mého intelektu byl nasycen, teprve když jsem spatřil, jak mniši vedou jedinečného koně za udidlo. Teprve tehdy jsem si byl opravdu jist, že mě má předchozí úvaha přivedla do sousedství pravdy. Takže ideje, s jejichž pomocí jsem si předtím představoval koně, kterého jsem zatím neviděl, byly pouhé znaky, stejně jako stopy na sněhu: byly to znaky ideje koně a znaky a znaky znaků používáme jen tehdy, nemáme-li přístup k věcem, které označují."

Už několikrát jsem ho slyšel mluvit velice skepticky o obecných pojmech a s velkým respektem o jednotlivostech a také později jsem měl dojem, že tento sklon u něho pochází

z toho, že je jednak Angličan a jednak františkán. Toho dne však jsem neměl dost sil, abych se oddal teologickým disputacím, a schoulil jsem se ve výklenku, který mi byl vyhrazen, zabalil se do pokrývky a upadl do hlubokého spánku.

Kdyby někdo vešel dovnitř, mohl mě považovat za nějaký ranec. To si jistě řekl opat, když někdy kolem třetí hodiny přišel za Vilémem. Tak jsem neviděn mohl vyslechnout jejich první rozhovor. A nebylo to ze zlé vůle, protože nečekané se ukázat návštěvníkovi by bývalo mnohem nezdvořilejší než v pokoře se skrýt, jak jsem učinil.

Abbo tedy vešel dovnitř. Omluvil se, že vyrušuje, zopakoval své uvítání a řekl, že musí s Vilémem mluvit mezi čtyřma očima o něčem velice závažném.

Začal tím, že mu blahopřál k dovednosti, již projevil v případě s koněm, a zeptal se, jak mohl poskytnout tak bezpečné údaje o zvířeti, které nikdy předtím neviděl. Vilém mu stručně a věcně vysvětlil, jakou cestou se přitom ubíral, a opat se velice potěšil jeho bystrostí. Řekl, že nic jiného ani nečekal od muže, jehož předcházela pověst velké důvtipnosti. Řekl mu, že dostal dopis od opata z Farfy, kde mu píše nejenom o poslání svěřeném Vilémovi císařem (o němž si spolu promluví v následujících dnech), ale také o tom, že v Anglii i v Itálii byl můj učitel inkvizitorem u několika procesů a vyznamenal se prozíravostí spojenou s velice lidským přístupem.

"Velice rád jsem slyšel," dodal opat, "že v mnoha případech jste rozhodl ve prospěch obžalovaného. Zajisté věřím, a to tím spíš v této přesmutné době, v trvalou přítomnost zla ve věcech lidských," řekl a rozhlédl se nenápadně kolem sebe, jako by se nepřítel skrýval někde v cele, "ale myslím si rovněž, že ďábel se snaží dosáhnout svých cílů i potají. A vím, že může přimět své oběti, aby činily zlo tak, aby vina padla na nevinného, a že se raduje, je-li namísto jeho sukkuba upálen člověk spravedlivý. Inkvizitoři ve snaze podat důkaz své ostražitosti a v domněnání, že dobrý inkvizitor je pouze ten, kdo uzavře proces tak, že nalezne obětního beránka, chtějí za každou cenu přimět obžalovaného k doznání..."

"Inkvizitor může být rovněž veden ďáblem," řekl

Vilém.

"Možné to je," připustil opat velice opatrně, "vůle boží je nevyzpytatelná, přece bych však nevrhal stín na muže tak zasloužilé! Zvláště když dnes potřebuji vás právě jako jednoho z nich. V tomto opatství se přihodilo něco, co si vyžaduje pozornost a radu muže bystrého a opatrného, jakým jste právě vy. Bystrého, aby odhalil, a opatrného, aby (bude-li to třeba) odhalené zatajil. Často se totiž stává, že je třeba dokázat vinu lidí, kteří by měli vynikat svatostí, ale počínat si tak, aby příčina zla byla odstraněna a viník přitom nebyl vystaven veřejnému pohrdání. Dopustí-li se chyby pastýř, musí být od ostatních pastýřů oddělen, běda však, kdyby ovce přestaly pastýřům důvěřovat."

"Chápu," řekl Vilém. Měl jsem už předtím dost možností všimnout si, že vyjadřuje-li se tak krátce a zdvořile, pak obvykle poctivě tají svůj nesouhlas nebo rozpaky.

"Právě proto," pokračoval opat, "se domnívám, že případ, v němž jde o chybu pastýře, nemůže být svěřen nikomu jinému než muži jako vy, který dokáže nejenom odlišit dobré od zlého, ale i vhodné od nevhodného. Těší mě, že jste obžalované odsoudil jenom když..."

"...se provinili skutky zločinnými, travičstvím, kažením nevinných pacholat a jinými ničemnostmi, jež se má ústa neodvažují vyslovit..."

"...že jste obžalované odsoudil, jenom když," pokračoval opat, aniž dbal přerušení, "přítomnost démona byla všem tak zřejmá, že se nedalo postupovat jinak, neměla-li shovívavost být pohoršivější než zločin sám."

"Shledal-li jsem někoho vinným," upřesnil Vilém, "pak dotýčný se opravdu dopustil

takových zločinů, že jsem ho mohl s klidným svědomím předat světské spravedlnosti." Opata na okamžik přepadla nejistota: "Proč," zeptal se, "mluvíte neustále o zločinných skutcích, aniž byste se vyslovil o jejich ďábelských příčinách?"

"Protože uvažovat o příčinách a následcích je věc tak nesnadná, že jediným soudcem může být podle mne jen Bůh. Je pro nás tak nesnadné stanovit příčinný vztah mezi tak zjevným následkem, jako je hořící strom, a bleskem, který ho zapálil, že hledat články, často velice vzdálené, mezi příčinami a následky, mi připadá stejně šílené jako stavět věž, která by sahala až do nebes."

"Doktor Akvinský," předhodil opat, "se nebál pouhou silou rozumu dokázat jsoucnost Boha tak, že se od poslední příčiny vracel zpátky až k příčině první, ničím nezapříčiněné, causa prima non causata."

"Kdo jsem já," pokorně řekl Vilém, "abych mohl odporovat doktoru Akvinskému? Vždyť jeho důkaz existence boží je podpírán mnoha dalšími svědectvími, zaštiťujícími cesty, jimiž se při tom ubíral. Bůh k nám promlouvá z nitra naší duše, jak to věděl už Augustin, a vy, opate, byste pěl chválu na Pána našeho a považoval jeho přítomnost za zjevnou, i kdyby Tomáš..." Odmlčel se a dodal: "Aspoň si to myslím."

"Ach, jistě," pospíšil si s ujištěním opat, a můj mistr tak překrásně ukončil scholastickou diskusi, která se mu zjevně příliš nezamlouvala.

Vraťme se však k procesům. Dejme tomu, že nějaký muž byl otráven. To je údaj empirický. Jisté nevývratné znaky mi dovolují představovat si, že pachatelem je nějaký jiný muž. Těmito prostými řetězci příčin a následků se může má mysl zabývat s jistou důvěrou ve svou schopnost. Proč bych však měl řetězec činit složitějším a představovat si, že příčinou zlého činu nebyl zásah lidský, ale ďábelský? Neříkám, že to není možné, i ďábel při svém činění zanechává znaky jako váš Brunellus. Proč bych však měl pro to hledat důkazy? Nestačí snad vědět, že viníkem je dotyčný muž, abych ho mohl předat světské spravedlnosti? V každém případě jeho trestem bude smrt, kéž mu Bůh odpustí."

"Mám však dojem, že v jednom procesu v Kilkenny před třemi roky, kdy několik osob bylo obžalováno z hanebných zločinů, jste po zjištění viníků zásah ďábla nepopřel."

"Taky ale výslovně nepotvrdil. Ani nepopřel, to je pravda. Kdo jsem já, abych mohl soudit pikle ďáblovy, zvláště," dodal a zdálo se, že na této myšlence chce trvat, "v případech, kdy všichni, kdož proces zahájili, biskup, městští soudci a veškerý lid a snad i samu obžalovaní v přítomnost démona opravdu věřili? Jediným možným důkazem přítomnosti ďábla je možná naléhavost, s níž ho v danou chvíli všichni zúčastnění touží přistihnout při činu..."

"Podle vás tedy," řekl opat trochu znepokojeně, "v mnoha procesech ďábel nejedná jen skrze viníka, ale také a snad i především skrze soudce?"

"Mohl bych snad tvrdit něco takového?" zeptal se Vilém a všiml jsem si, že otázku položil tak, aby opat nemohl tvrdit opak. Využil pak odmlky a odvedl řeč jinam. "V podstatě je to však dávná minulost. Zanechal jsem té ušlechtilé činnosti, a učinil-li jsem tak, pak jistě z vůle boží..."

"Jistě," připustil opat.

"...a nyní," pokračoval Vilém, "se zabývám jinými choulostivými záležitostmi. A rád bych se zabýval i tou, která souží vás, povíte-li mi, oč jde."

Zdálo se mi, že opat je rád, že může diskusi ukončit a vrátit se k tomu, co ho trápí. Začal velice obezřetně volenými slovy a s dlouhými oklikami vyprávět o podivné události, k níž došlo před několika dny a která vnesla mezi mnichy veliký neklid. Vilémovi o tom prý povídá, protože je velký znalec lidské duše a piklů ďábelských, a proto on opat doufá, že by snad někdejší inkvizitor mohl obětovat část svého vzácného času a vnést do té bolestné záhady světlo. Stalo se totiž, že Adelmus z Otranta, mnich dosud mladý a přitom už slavný a vynikající iluminátor, který právě zdobil rukopisy v knihovně překrásnými vyobrazeními, byl jednou ráno nalezen pasákem koz v příkopu, nad nímž se tyčí východní věž Budovy. Vzhledem k tomu, že někteří mniši ho viděli v kněžišti při kompletáři a protože

pak nebyl na matutině, zřítíl se i pravděpodobně do srázu v nejhlubší noci: zuřila zrovna sněhová vánice, vločky byly řezavé jak ostří nože a tvrdé jak kroupy a hnal je prudký severák. Tělo bylo nalezeno dole pod srázem, otlučené, jak při pádu naráželo na skaliska, a promočené sněhem, který na něm nejprve roztál a pak zledovatěl. Byly to už jen nebohé a křehké smrtelné pozůstatky, kéž se nad nim Bůh smiluje. Při pádu se tělo mnohokrát odrazilo a nebylo tudíž snadné zjistit, odkud se vlastně zřítíl: určitě vypadl z některého okna, jsou jich tři řady na každé ze čtyř stran věže obrácených k propasti.

"Kde jste nebohé tělo pohřbili?" zeptal se Vilém. "Samozřejmě na hřbitově," odpověděl opat. "Možná jste si ho už všiml, rozkládá se mezi severní zdí chrámu, Budovou a zahradou."

"Už jsem pochopil," řekl Vilém, "oč vám jde. Kdyby ten nešťastník, nedej Bože, spáchal sebevraždu (neboť nemohl vypadnout z okna náhodou), na druhý den byste našel jedno okno otevřené, jenže všechna byla zavřená a pod žádným nebyla stopa po vodě."

Už jsem řekl, že opat byl muž velice diplomatický a rozvážný, nedokázal však potlačit údiv a trhl sebou tak, že rázem přišel o veškerou důstojnost, již Aristoteles přisuzuje osobám významným a váženým: "Kdo vám to řekl?"

"Řekl jste mi to vy sám," odpověděl mu Vilém. "Kdyby okno bylo otevřené, napadlo by vás hned, že z něho vyskočil. Jak jsem mohl posoudit při pohledu zvenčí, jsou to velká okna s matnými skly a taková nebývají v budovách tak rozměrných umístěna tak nízko, aby z nich mohl někdo vypadnout. Kdyby tedy bylo otevřené a vzhledem k tomu, že není možné, aby se z něho dotyčný nešťastník vyklonil, ztratil rovnováhu a vypadl, nedalo by se než usuzovat na sebevraždu. V tom případě byste ho nenechal pohřbit v posvěcené půdě. Pohřbil jste ho však křesťansky, okna byla tudíž zavřená. Vzhledem k tomu všemu a protože jsem se ani v čarodějnických procesech nikdy nesetkal se zatvrzelým hříšníkem, jemuž by Bůh či ďábel dovolil po smrti vyskočit z propasti a smazat po sobě stopy svého zlého skutku, je zřejmé, že ho spíše z okna někdo vystrčil, ať už to byla ruka lidská či síla ďábelská. A vy se ptáte, kdo ho mohl, nechci říci rovnou shodit do propasti, ale aspoň proti jeho vůli vysadit na předprseň, a jste znepokojen, neboť ona neblahá moc, přirozená či nepřirozená, se nyní potlouká po opatství."

"Je tomu tak..." řekl opat a nebylo jasné, zda vyslovuje souhlas s tím, co řekl Vilém, nebo si sám pro sebe shrnuje důvody, které Vilém tak obdivuhodně vyložil. "Jak ale můžete vědět, že pod žádným oknem nebyla na podlaze voda?"

"Vždyť jste mi řekl, že foukal severák, a ten nemohl hnát déšť proti oknům, jsou-li na východ."

"Zpráva o vašich schopnostech nebyla dostatečná," řekl

opat. "A máte pravdu, voda tam nebyla, a teď už vím, proč. Bylo to tak, jak jste řekl. Teď už snad chápete mou úzkost. Bylo by dost zlé, kdyby se některý z mých mni chů poskrnil opovržením hodným hříchem sebevraždy."

"Mám však důvod domnívat se, že někdo jiný se poskrnil hříchem neméně strašlivým. A kdyby jen to..."

"Především, proč zrovna mnichů? V opatství je mnoho dalších osob, pacholci, pasáci koz, sluhové..."

"Jisté, opatství je malé, ale bohaté," připustil trochu

domýšlivě opat. "Sto padesát služebných osob na šedesát mnichů. Jenže k tomu došlo v Budově. Jak možná již

víte, dole je sice kuchyně a refektář, v dalším patře se však nachází skriptorium a nad ním knihovna. Po večeři se Budova zamyká a přísná regule zakazuje vejít dovnitř komukoliv," opat uhádl Vilémovu otázku a ihned dodal, zjevně ale nerad, "včetně mnichů, pochopitelně, jenže..."

"Jenže?"

"Jenže vylučuji, naprosto vylučuji, že by nějaký sluha měl odvahu jít v noci dovnitř." Oči se

mu vyzývavě usmály, byl to však úsměv rychlý jako blesk nebo jako padající hvězda. "Řekněme, že by jim v tom zabránil strach, však to znáte... rozkazy udělované prostým lidem bývají někdy zesilovány pohrůzkou či výstrahou, že neposlušnému se může přihodit něco hrozného, samozřejmě z moci nadpřirozené. Mniši naopak..."

"Chápu."

"Nejen to, mniši by se mohli do zakázaných míst odvážit z jiných důvodů, mám na mysli důvody... jak bych to řekl... rozumné, i když proti reguli..."

Vilém si všiml, že opat pociťuje jakousi nevoli, a položil mu otázku, která měla možná odvést řeč jinam, vyvolala však nevoli neméně výraznou:

"Když jste mluvil o možnosti vraždy, řekl jste: a kdyby jen to. Co jste tím myslel?"

"To že jsem řekl? Prostě, nikdo nezabíjí bez důvodu, ať je jakkoli zvrácený. A chvěji se při pomýšlení na zvrácenost, jež mohla mít nějakého mnicha k tomu, aby zabil svého spolubratra. O to jde."

"Nic jiného?"

"Nic jiného, co bych vám mohl povědět."

"Chcete tím říci, že tu není nic jiného, co je ve vaší moci povědět mi?"

"Snažně vás prosím, bratře Viléme, řeholníku Viléme," řekl opat a položil důraz jak na slovo bratr, tak na slovo řeholník. Vilém zrudl a dodal:

"Eris sacerdos in aeternum³³."

"Děkuji," řekl opat.

Ó Bože, jak strašlivého tajemství se v onom okamžiku dotkli oba mí neopatrní nadřizení, jeden puzen úzkostí, druhý zvědavostí! Byl jsem sice teprve novic na cestě k mystériím svaté kněžské služby a pokorný jinoch, stejně jsem však pochopil, že opat něco ví, ale že se to dozvěděl pod pečeti zpovědního tajemství. Určitě nějakou hříšnou podrobnost, která mohla mít souvislost s tragickým koncem Adelmovým. Proto asi prosil bratra Viléma, aby odkryl tajemství, které sám tušil, aniž by je mohl někomu sdělit, a doufal, že můj mistr mocí svého intelektu vnese světlo do toho, co on sám musil z nejvyššího příkazu milosrdenství ponechat ve stínu.

"Dobře," řekl pak Vilém, "mohu se vyptat mnichů?"

"Můžete."

"Mohu se volně pohybovat po opatství?"

"Uděluji vám k tomu své svolení."

"Pověříte mne tímto posláním coram monachos?"

"Ještě dnes večer."

"Já však začnu hned, než se mniši dozvědí, čím jste mě pověřil. Mimoto jsem si velice přál, a není to poslední důvod mého zdejšího pobytu, navštívit vaši knihovnu, o níž se mluví s obdivem po všech opatstvích křesťanského světa."

Opat prudce vstal, málem se vymrštil, a v obličejí se mu zračilo napětí, "Řekl jsem, že se můžete pohybovat po celém opatství. Do posledního patra Budovy, kde je knihovna, však nesmíte."

"Proč to?"

"Měl jsem vám to vysvětlit předem, ale domníval jsem se, že je vám to známo. Sám víte, že naše knihovna není jako ostatní..."

"Vím, že obsahuje víc knih než každá jiná křesťanská knihovna. Vím, že knihovny v Bobbiu nebo v Pompose, v Cluny nebo ve Fleury jsou oproti vaší jako místnost jinocha, který se sotva naučil číst a psát. Vím, že šest tisíc kodexů, jimiž se chlubila Novalesa před více než sto lety, je oproti vašim málo a že mnohé z nich se teď možná ocitly u vás. Vím, že vaše opatství je jediné světlo, které křesťanstvo může postavit proti třiceti šesti knihovnám bagdáským, deseti tisícům kodexů vezíra Ibn al Alkámího, že počet vašich biblí se vyrovná dvěma tisícům čtyř stům koránů, jimiž se vychloubá Káhira, a že skutečnost vašich pokladů je zářným popřením Pyšné legendy nevěřících, kteří před lety tvrdili (jak jsou zadobře s knížetem Iží), že knihovna v Tripolisu má šest miliónů svazků a

že v ní pracuje osmdesát tisíc komentátorů a dvě stě písařů."

"Tak tomu je, a budiž za to vzdána chvála Bohu."

"Vím, že mnozí z mnichů, kteří u vás žijí, přišli z jiných opatství roztroušených po celém světě: některý jen nakrátko, aby si tu opsal rukopisy, které by jinde nenašel, a pak si je odvezl do svého sídla, přičemž určitě nezapomněl přinést vám na oplátku jiný vzácný rukopis, který si tu opíšete a zařadíte do vašeho pokladu: a jiný tu zůstane třeba až do smrti, vždyť nikde jinde nenajde díla, jež vnesou světlo do jeho výzkumu. Takže tu máte Němce, Dáky, Hispánce, Francouze a Řeky. Vím, že císař Bedřich před mnoha lety po vás chtěl, abyste zkomponovali knihu o Merlinových proroctvích a pak ji přeložili do arabštiny, aby ji mohl poslat darem egyptskému sultánovi. Vím taky, že opatství tak slavné, jako je Murbach, nemá v těchto přesmutných časech už ani jednoho písaře, a u Svatého Havla že zůstalo už jen málo mnichů, kteří umějí psát, ve městech že nyní vznikají korporace a cechy a v nich svěštější písaři pracují pro univerzity a že už jenom vaše opatství den po dni obnovuje, ale - co říkám? - povznáší k stále vyšším vrcholům slávu vašeho řádu... -

"Monasterium sine libris³⁴." roztržitě odcitoval opat, "est sicut civitas sine opibus, castrum sine numeris, coquina sine suppellectili, mensa sine cibis, hortus sine herbis, pratum sine floribus. arbor sine foliis... A jak nás řád vyrůstal na dvojmém přikázání, pracovat a modlit se, stal se světlem pro veškerý známý svět, zásobnicí vědění, spásou dávného učení, jež hrozilo, že zmizí v požárech, drancování a zemětřesení, dílnou nového písma a podporou písma starého... Ach, sám dobře víte, že žijeme v časech temných, a rudnu při pomyslení, že tomu není tak dávno, co viennský koncil musil zdůraznit, že každý mnich je povinen přijmout svěcení... Kolik našich opatství, která se před dvěma sty lety skvěla svou velikostí a svatostí, je nyní útlukem zahalečů! Řád je pořád ještě mocný, hniloba měst však už se valí na naše svatá místa, lid boží je oddán kupčení a rozbrojům, tam dole ve velkých osadách, v nichž nemůže přebývat duch svatosti, tam se nejenom mluví (po laicích by člověk ani nic jiného chtít nemohl), ale i píše v lidovém jazyce, a kéž ani jeden z těchto svazků nevejde do našich zdí, neboť jsou to zřídla kacířství. Lidské hříchy přivedly svět na pokraj propasti a svět je prostoupen propastmi, jež z propasti vystávají. A jak řekl Honorius, zítra budou lidská těla menší, než jsou dnes těla naše, která jsou menší, než byla těla lidí starověkých. Mundus senescit³⁵. Svěřil-li Bůh našemu řádu nějaké poslání, pak to dnes znamená zabránit tomuto úprku do propasti a udržovat, množit a bránit poklad moudrosti, který nám naši otcové svěřili. Božská prozřetelnost se postarala, aby řízení světa, jež na počátku bylo na východě, se přesouvalo, jak se čas naplňuje, víc a víc k západu, a upozornila nás tak, že konec světa je nedaleko a běh událostí že už dorazil na hranice všehomíra. Dokud však opravdu nevyprší tisíciletí, dokud nebude triumfovat, třeba jen nakrátko, bestia immunda zvaná Antikrist, je na nás, abychom bránili poklad křesťanského světa a samo slovo boží, jak je On sdělil prorokům a apoštolům, jak je opakují Otcové, aniž by na něm co měnili, jak se je snažily vykládat školy, v nichž se dnes usadil had pýchy, závisti a pošetilosti. Přichází tma, my jsme však stále ještě pochodněmi a vysoko šlehajícími plameny na obzoru. A dokud budou stát tyto zdi, budeme v nich střežit Slovo boží."

"Staniž se!" řekl Vilém zbožně. "Co to však má společného s tím, že není možno navštívit knihovnu?"

"Hledte, Viléme," řekl opat, "na skutečnění nezměrného svatého díla, pokladu uloženého v těchto zdech," a ukázal na velikánskou Budovu, z okna cely bylo vidět, jak ční dokonce i nad opatským chrámem, "po staletí pracovali zbožní mužové podle neměnných regulí. Knihovna vznikla podle úradku, který zůstal všem po staletí neznámý a který nikdo z mnichů není povolán znát. Jedině knihovník zná tajemství, které převzal od knihovníka předchozího a které sdělí, dokud je naživu, svému pomocníku, aby svou smrtí neochudil společenství o tuto znalost. Rty obou jsou zapečetěny tajemstvím. Pouze knihovník má také právo pohybovat se v labyrintu knih, pouze on ví, kde je najde a kam je má pak uložit, a pouze on zodpovídá za jejich udržování. Ostatní mniši pracují ve skriptoriu a mohou

nahlédnout do seznamu knih, které knihovna střeží. Seznam názvů však často moc nepoví, pouze knihovník může podle místa, kde jsou knihy uloženy, a podle stupně jejich nedostupnosti zjistit, jaký druh tajemství, pravd či lží obsahují. Pouze knihovník rozhoduje, někdy po poradě se mnou, kdy a zda ji vůbec předá mnichovi, který o ni požádal. To protože ne všechny pravdy jsou vhodné pro všechny uši a ne všechny lži zbožná duše rozpozná. Mniši pobývají ve skriptoriu proto, aby vykonávali přesně vymezenou práci, pro kterou mají číst určité knihy, a ne aby podléhali nerozumné zvědavosti, jež se jich ať už pro slabost myslí, či z ďábelské náповědy zmocní."

"V knihovně jsou tedy i knihy, které obsahují lži..."

"Nestvůry existují, protože jsou částí úradku božího a v jejich odporné podobě se projevuje moc Tvůrce. Z boží vůle existují i knihy kouzelníků, židovská kabala, báje pohanských básníků, lži nevěřících. Pevné a svaté bylo přesvědčení těch, kdož toto opatství založili a podporovali je po staletí, že i z knih lživých může moudrému čtenáři svitnout bledé světélko moudrosti boží. Proto je také knihovna schraňuje. Jenže, chápejte, právě proto nemůže dovnitř kdokoliv. A navíc," dodal opat, málem jako by se omlouval za nedostatečnost svého posledního argumentu, "knihy jsou křehké, opotřebovává je čas, bojí se hlodavců, nepřízně počasí i nešikovných rukou. Kdyby se po staletí mohl každý volně dotýkat našich kodexů, většina z nich by dnes už neexistovala. Knihovník je ochraňuje nejen před lidmi, ale i před samotnou přírodou, věnuje svůj život zápasu se silami zapomnění, nepřítelem pravdy."

"Takže nikdo, až na dvě osoby, do posledního patra Budovy nemůže."

Opat se usmál. "Nikdo tam nesmí. A nikdo tam ani nemůže. I kdyby chtěl, nedokázal by to. Knihovna se tomu brání sama, je neproniknutelná jako pravda, již hostí, klamná jako lež, již střeží. Je labyrint duchovní, ale také pozemský. Mohl byste vejít a taky už nevyjít. Čímž vás žádám, abyste se podrobil regulím opatství."

"Nevyloučil jste však, že Adelmus mohl vypadnout z některého okna v knihovně. A jak mohu přemýšlet nad jeho smrtí, nespátřím-li místo, kde vzal svůj počátek příběh jeho konce?"

"Bratře Viléme," řekl opat smířlivě, "muž, který popsal mého Brunella, aniž ho kdy viděl, a Adelmovu smrt, aniž o ní co věděl, bude moci bez nesnází přemýšlet i nad místy, k nimž nemá přístup."

Vilém se uklonil: "I ve své přísnosti si zachováváte moudrost. Jak chcete."

"Pokud jsem někdy moudrý, pak jen díky tomu, že umím být přísný," odpověděl opat.

"Ještě něco," řekl Vilém. "Co Ubertin?"

"Je zde. Čeká vás. Najdete ho v chrámu."

"Kdy?"

"Kdykoliv," usmál se opat. "Sám víte, že je sice velice učený, ale knihovny si příliš neváží. Považuje ji za světské mámení... Zdržuje se ponejvíce v kostele, medituje a modlí se..."

"Je starý?" zeptal se Vilém váhavě.

"Jak dlouho jste ho neviděl?"

"Mnoho let."

"Je unavený. Má velký odstup od věcí tohoto světa. Je mu šedesát osm let. Myslím však, že si pořád ještě uchoval ducha své mladosti."

"Hned za ním půjdu, děkuji vám."

Opat se ho zeptal, nechce-li poobědvat společně s ostatními. Vilém mu odpověděl, že se právě velice dobře najedl a že by raději šel hned za Ubertinem. Opat se rozloučil.

Byl už na odchodu z cely, když se ze dvora ozval srdceryvný řev, jaký vydává smrtelně zraněný člověk, a po něm neméně krutý nářek. "Co to je?" zeptal se Vilém překvapeně.

"To nic," odpověděl opat s úsměvem. "V této roční době se zabíjejí vepři. To je práce pro ty, kdo se o ně starají. Touto krví se zabývat nemusíte."

Odešel a nedostál své pověsti muže obezřetného. Protože následujícího jitra... Ovládej však svou netrpělivost, můj prostořeký jazyku! Neboť ještě téhož dne, než nastala noc, se

přihodila spousta věcí, o nichž je rovněž třeba vyprávět.

PRVNÍ DEN

Sexta

ADSO OBDIVUJE PORTÁL CHRÁMU A VILÉM
SE SETKÁ S UBERTINEM Z CASALE

Chrám nebyl velkolepý jako ty, které jsem později spatřil ve Štrasburku, v Chartres, v Bambergu a v Paříži. Podobal se spíše těm, které jsem už předtím vídal v Itálii: byly pevně usazeny na zemi a jen neochotně se zvedaly vzhůru k nebi, spíš rozložené než vznosné, s tím rozdílem, že zdejší chrám byl v určité výši obsazen hranatým cimbuřím jako nějaká pevnost a nad tím se tyčila další stavba, ne ani tak věž, spíš jakýsi další chrám, krytý hrotitou střechou a plný přísných oken. Zkrátka robustní opatský chrám, jaký stavěli naši předkové v Provinci a také Languadoku, bez vznosnosti a přílišné zdobivosti vlastní stylu dnešnímu, a podle mého názoru k němu teprve nedávno přibyla věžička odvážně se pnoucí nad kněžským kůrem k blankytné obloze. Vchod měl po stranách dva rovné, hladké sloupy a na první pohled vypadal jako jediná klenba, za sloupy však stály dva opěrné pilíře a za nimi další oblouky, sváděly pohled jakoby do srdce propasti, k vlastnímu portálu, který se ukrýval ve stínu. Nad portálem byl velký tympanon, podpíraný po stranách pilíři a uprostřed tesaným sloupkem, který dělil vchod na dvě části, v nichž byly vsazeny kované dubové dveře. Bylo poledne a bledé slunce stálo nad střechou, světlo klouzalo dolů po průčelí a ponechávalo tympanon ve stínu, takže jakmile byly sloupy za námi, jako bychom se octli v lese, pod hustou klenbou oblouků vyrůstajících z řady menších sloupků, které posilovaly klenbu. Sotva si oči zvykly na šero, nemá řeč příběhy oděného kamene, srozumitelná očím i fantazii kohokoliv (neboť *pictura est laicorum litteratura*), k sobě přivábila můj zrak a strhla mne do vize, o níž ještě dnes můj jazyk jen stěží dokáže něco povědět.

Viděl jsem trůn na nebesích a na tom trůnu někdo seděl. Jeho tvář byla přísná a netečná, dokořán rozevřené oči se upíraly na veškeré pozemské lidstvo, které dorazilo na sám konec svých dnů pozemských, velebný vlas mu padal na tvář a plnovous na hrud' jako vody říční, vedví do stejných pramének rozdělené. Koruna, již nesl na hlavě, byla bohatá emaily a drahokamy, císařský purpurový plášť s výšivkami a krajkami ze zlatých a stříbrných nití měl v širokých záhybech rozložen na kolenou. V levé ruce, opřené o koleno, držel zapečetěnou knihu, pravice byla zvednuta a těžko říci, zda proto, aby žehnila či hrozila. Tvář měl ozářenou strašlivou krásou svatozáře rozkvetlé do tvaru kříže a kolem trůnu a nad ním zářila jako smaragd duha. Před trůnem, pod nohama Sedícího, protékala křišťálová řeka a kolem Sedícího a vedle trůnu i nad ním jsem viděl čtyři strašlivá zvířata - strašlivá pro mně, jak jsem se na ně uchvácen díval, avšak poslušná a milá vůči Sedícímu, na něhož neúnavně pěla chválu.

Nemohl bych však o všech čtyřech zvířatech říci, že by pohled na ně budil hrůzu, a muž, který byl nalevo ode mne (čili po pravici Sedícího) a držel v ruce knihu, mi připadal krásný a ušlechtilý. Hrůzný mi zato připadal ten orel na protější straně, zobák dokořán, zježené peří připomínalo šupiny brnění, drápy měl mocné a velká křídla roztažená k letu. A u nohou Sedícího, pod prvními dvěma figurami byly další dvě, býk a lev, a jedna z těch stvůr držela v drápech a druhá zas v kopytech knihu. Tělem byla od trůnu odvrácena, hlavou se však k němu obracela a šíje a hřbety se jim zkroutily v tom krutém úsilí, boky se jim chvěly a končetiny se cukaly, jako by byly v posledním tažení, chřtány měly dokořán a jejich ocase, stočené po způsobu hadím, končily plamennými jazyky. Obě byly okřídlené,

svatozáří korunované a přes své hrůzné vzezření to nebyla stvoření pekelná, ale nebeská, a hrůzná mi připadala, jen protože rvala, řevem však uctívala toho, kdo přijde a bude soudit živé i mrtvé.

Okolo trůnu, vedle čtveřice zvířat a u nohou Sedícího, sedělo jakoby v průhledných vodách křišťálového moře čtyřadvacet kmetů na čtyřadvaceti malých trůnech, na sobě měli bílý šat a na hlavách zlaté koruny a vyplňovali veškerý prostor vyhrazený zjevení, uspořádání podle trojúhelníkovitého tvaru tympanonu tak, že v základně jich bylo dvakrát sedm, pak dvakrát tři a pak ještě dvakrát dva. V rukou drželi tu loutnu, tu vykuřovadlo, jen jeden z nich však na svůj nástroj opravdu hrál, všichni ostatní vzhlíželi u vytržení k Sedícímu a bez ustání na něho pěli chválu, údy měli zkroucené jako obě zvířata pod nimi, ne však po způsobu šelem, ale jakoby v extatickém tanci - tak asi tančil David kolem archy - takže ať se nalézali v jakémkoliv postavení, jejich zorničky, v nesouladu se zákonem, jenž ovládal jejich těla, se sbíhaly do jednoho třpytného středu. Ach, jaký soulad oddanosti a vzepětí, nepřirozených, a přece půvabných postojů vládl v té mystické řeči údů zázračně zbavených hmotné tíže, vymezená mnohost obrozená novou podstatou, jako by svatou půdu převracel mocný vítr, dech života, nespoutaná touha po rozkoši, jásavé aleluja, zázrakem ze zvuku přetvořené v obraz.

Těla a údy obydlené Duchem, ozářené zjevením, tváře zrůzněné údivem, pohledy blouznivé nadšením, líce zažehlé láskou, zorničky rozšířené blažeností, jeden postižen rozkošným úděsem, druhý protknut úděsnou rozkoší, jeden strnulý úžasem, jiný omládlý radostí a všichni společně výrazy tváří, zrásněním šatu, vzezřením a napětím údů pěli starci novou Píseň písní, rty rozevřené v úsměvu věčné chvály. A zpod nohou starců a nad ně a nad trůn a nad Sedícího a nad čtveřici zvířat, uspořádány do symetrických pruhů, jen stěží od sebe rozlišitelných, jak je moudrost umění učinila navzájem úměrnými, stejnorodými v různosti a různými v stejnorodosti, jedinečnými v odlišnosti a odlišnými ve svém nakupení, v podivuhodném souladu všech svých lahodných barev, zázrak souznění a souladu hlasů navzájem různých, kompaktnost rozložená na způsob strun harfy, dobrovolné a přitom spiklenecké, trvalé spříznění z hluboké vnitřní síly, jež uskutečňuje jednoznačnou střídavou hrou mnohoznačností, ozdoba a seskupení tvarů tu navzájem neredukovatelných, tu navzájem zredukovaných, dílo milostného spojení založené na reguli nebeské a zároveň světské (pouto a pevný svazek míru, lásky, ctnosti, panství, moci, řádu, původu, života, světla, lesku, rodu a podoby), rozčleněná jednotejnou zářící ve světle tvaru nad souměrnými částmi hmoty - tak jsem viděl splétat se navzájem květy a listoví a úponky a keře a okvěti všech rostlin, jimiž se odívají zahrady pozemské i nebeské, fialku, čilimník, mateřídoušku, lilii, ptačí zob, narcis, tymián, paznehtník, myrhu a balšám.

Avšak zatímco má duše, uchváčena tímto souladem krás pozemských a velebných znaků nadpřirozena už málem chtěla propuknout ve zpěv radosti, můj zrak sledující pravidelný rytmus růžic u nohou starců padl na do sebe vpletené postavy na prostředním pilíři podpírajícím tympanon. Co jsem to viděl, jaké symbolické poselství mi přinášely tři dvojice do sebe vpletených lvů ve tvaru příčně položeného kříže? Zadními prackami stáli na zemi a přední kladli na záda lva před sebou, hřívky z hadovitých copanů, tlamy ve výhružném řevu dokořán, spojení s pilířem spleť či trsem révových úponků? K zklidnění mé duše, umístěny tam snad proto, aby krotily ďábelskou přirozenost lvů a proměňovaly ji v symbolickou narážku na záležitosti vyšší, přispěly dvě lidské postavy po stranách pilíře, nepřirozeně vysoké jako pilíř sám. Další dvě jim podobné byly umístěny symetricky proti nim na podpěrách, z vnější strany vyzdobených, do nichž byly zasazeny veřeje dubových dveří. Byly tedy celkem čtyři, čtyři postavy starců, v nichž jsem podle paraphernalií poznal Petra a Pavla, Jeremijáše a Izajáše. Byli rovněž zkroucení, jako by tančili, vztahovali dlouhé kostnaté ruce s prsty roztaženými jako křídla a jako křídla byly i jejich vousy a vlasy vzedmuté prorockým větrem a záhyby dlouhého šatu poletovaly a vlnily se při pohybu dlouhých nohou, ty čtyři postavy byly protiklad lvů, avšak ze stejné látky. A jak jsem

odtrhával své okouzlené zraky od této hádankovité polyfonie svatých údů a pekelných svalů, spatřil jsem po stranách portálu a pod hlubokou klenbou předsíně, mezi tenkými sloupky, jež ji podpíraly a zdobily, a také na bujně vegetaci hlavic, odkud se větvy směrem k mnohonásobné klenbě připomínající les, další výjevy, které mi nahnaly strach a jejichž přítomnost mohla být vysvětlena jedině tím, že z moci příměru či alegorie poskytovala morální ponaučení: viděl jsem necudnou nahou a vyhublou ženštinu, nečisté ropuchy ji hryzaly a hadi se k ní přísáli, a ta ženština souložila se satyrem, který měl nadmuté břicho a ptačí nohy porostlé zježenými chlupy, a její necudné hrdlo řvalo své vlastní zatracení, a viděl jsem lakomce, ztuhlého tuhostí smrtelnou na své nádherné sloupkové posteli, povolnou kořist kohorty démonů, z nichž jeden mu vytrhával z chroptících úst duši v podobě dítěte (běda, nezrozeného pro život věčný), a viděl jsem muže pyšného, jehož si démon osedlal a zatínal mu drápy do očí, zatímco dva obžerní muži se potýkali v odporném zápase, a viděl jsem další bytosti s kozlí hlavou, lví srstí, tlamou pardála, vězně plamenů vysokých jak stromy lesní, jejichž horký dech mě málem ovanul. A kolem nich a s nimi propleteni, nad nimi a pod jejich nohama byly další tváře a další údy, muž a žena se rvali za vlasy, dvě zmije vysrkávaly oči zatracenci, šklebící se muž trhal drápy chřtán hydry, všechna zvířata Satanášova bestiáře se tu shromáždila ke konzistovi a byla sem postavena co stráž a koruna trůnu, jenž stál proti nim, a svým zatracením pěla jeho slávu, byli tu fauni, hermafrodité a šestiprsté zrůdy, sirény, hypokentaury, gorgóny, harpyje, inkubové, drakontopodové, mi-notaury, rysi, pardáli, chiméry, kenoperové s psí hlavou, jimž šlehal oheň z chřipí, dentetirannové, polykaudové, chlupatí hadi, salamandři, rohatí hadi zvaní cherasové, chelidrové, kolubrové, dvouhlavci se zuby na hřbetě, hyeny, vydry, kavky, krokodýli, hydropové s rohy v podobě pily, žáby, gryfóni, opice, psohlavci, leukroti, mantikory, supi, parandry, lasičky, dravci, dudci, sovy baziliškové, hypnalové, presterové, spektakivové, štíři, sauriové, kytovci, skytalové, amphisbaeny, jakulové, dipsadové, jejichž uštknutí způsobuje žízeň, ještěrky, ryby štítonoši, chobotnice, murény a želvy. Veškeré obyvatelstvo pekel si tu dalo schůzku a vytvořilo předsíň, temný les. zoufalou pláň zatracených pro zjevení Sedícího na tympanonu, pro jeho slibující a výhrůžnou tvář, všichni poražení od Armageddonu tu stáli před tváří toho, kdo přijde, aby jednou provždy oddělil živé od mrtvých. A omráčen (málem) touto vizí, jsem tu stál a nebyl si jist, zda se nacházím v místě pohostinném či v údolí posledního soudu, žasl jsem a jen stěží zadržoval pláč a zdálo se mi, že slyším (a neslyšel jsem opravdu?) hlas a vidím výjevy, jež doprovázely mé dětství novice, mou první četbu svatých knih a noci strávené rozjímáním v kostele v Melku, a v mrákotách svých slabých a zesláblých smyslů jsem zaslechl hlas mocný jako polnice nebeská, jenž říkal: Co vidíš, napiš v knize! (což nyní činím) a spatřil jsem sedm zlatých lamp a mezi nimi toho, jenž se podobal Synu člověka, hrud' měl opásanou zlatým pásem, hlavu bílou a vlasy jako běloskvoucí vlna, oči jako plameny ohnivé, nohy jako bronz v peci tavený, hlas jeho zněl jako hukot mnoha vod, v pravici třímal sedm hvězd a z úst mu vycházel dvousečný meč, A spatřil jsem bránu do nebes otevřenou a Ten, který tam seděl, mi připadal jako jaspis a karneol a duha halila trůn a z trůnu sršely blesky a hromy. Sedící vzal do rukou nabroušený srp a zvolal: Začni žeň, protože nastala hodina žně a úroda země dozrála! A Ten, který seděl, se rozmáchl a země byla požata.

V tom okamžiku jsem pochopil, že má vize o ničem jiném nemluvila než o tom, co se děje v opatství a co jsme se dozvěděli z neochotných rtů opatových - a v následujících dnech jsem se sem často vracel a rozjímal nad portálem, jsa si jist, že žiji to, co obrazy na něm vyprávějí. A pochopil jsem, že jsme sem nahoru vystoupili, abychom byli svědky velké řeže nebeské.

Chvěl jsem se, jako bych promokl v studeném zimním dešti. A tu jsem zaslechl další hlas, tentokrát se mi ozval za zády a byl jiný, vycházel od země, a ne ze zářivého středu mé vize, ba dokonce ji rušil, protože i Vilém (teprve nyní jsem si uvědomil, že tu je se mnou), rovněž pohroužený v rozjímání, se otočil zároveň se mnou.

Bytost za námi vypadala jako mnich, i když špinavou a potrhanou kutnou připomínala spíše tuláka a třebaže se jeho tvář nijak nelišila od tváří stvůr, které jsem viděl na hlavicích sloupů. V životě se mi nikdy nestalo, na rozdíl od mnoha mých spolubratří, že by mě navštívil ďábel, kdyby však k tomu došlo, tu jakkoliv by se chtěl podobat člověku, neschopen z úradku božího utajit zcela svou přirozenost, nevypadal by jinak než jako muž, kterého jsem tu právě viděl. Hlavu měl dohola, ne však z pokání, vlasy mu slezly po nějaké mokravé vyrážce, čelo nízké, kdyby měl vlasy, spojily by se s obočím (které bylo husté a nepěstěné), oči měl kulaté, zorničky malé a velice pohyblivé a o pohledu těžko říci, zda byl nevinný či zlomyslný, střídavě, v různých okamžicích, asi obojí. Nos mohl být za něco takového považován, jen protože mu vyrůstal mezi očima, byl však sotva znát, bylo to vlastně jen chřípí, dvě široké tmavé díry plné chlupů. Od nosu mu vedla jizva k ústům, která byla široká a nehezká, nalevo o něco delší než napravo, mezi horním pyskem, který nebyl skoro znát, a dolním, který byl plný a vystouplý, se cenily zuby, nestejně, černé a špičaté jako v psí tlamě.

Muž se usmál (nebo se aspoň o úsměv pokusil), zvedl ukazovák, jako by nás chtěl napomenout, a řekl:

"Penitenziagite!45 Drak venturus est a hryzat bude anima tua! Smrtka est super nos! Modli se, ať přijde papež sanctus a liberar nos a malo de todas le peccata. Ach, ach, vám se líbí tato negromanzia de Domini Nostri Iesu Christi! Anco jois m'es dols e plazer m'es dolers... Cave el diabolo! Pdkždé mě drapne v nějakém koutě a kouše do pat. Ale Salvator non est insipiens! Bonum monasterium, et aqui se dobře jí a modlí k dominum nostrum. A zbytek nestojí za řeč. Et amen. Nebo ne?"

Při psaní tohoto příběhu se budu musit o této bytosti ještě často zmínit a opakovat její řeči. Přiznávám se, že je to pro mne velice těžké, protože tehdy jsem vůbec nepochopil a ani dnes ještě nevím, jakou řečí vlastně mluvil. Nebyla to latina, již se mezi sebou dorozumívali v opatství vzdělaní mniši, nebyl to lidový jazyk té země a také ne žádný jiný, který bych někdy slyšel. Doufám, že jsem poskytl aspoň jakousi představu o způsobu jeho řeči tím, že jsem výše uvedl (jak jsem si je zapamatoval) první slova, která jsem od něho slyšel. Později jsem se dozvěděl o jeho dobrodružném životě a o tom, že žil v různých místech, aniž kde zapustil kořeny, a uvědomil jsem si, že mluví vlastně jazyky všemi a žádným. Neboli že si vymyslel svou vlastní řeč složenou z útržků všech jazyků, s nimiž kdy vešel ve styk, a jednou mě napadlo, že jeho jazyk by mohl být ne snad jazykem Adamovým, jímž mluvilo šťastné lidstvo, jedním jazykem sjednocené, od počátku světa až po věž bábelskou, a taky ne jedním z jazyků, které vznikly po jejich neblahém zmatení, ale opravdu jazykem bábelským prvního dne po božím trestu, jazykem prvotního zmatku. Na druhé straně bych to, co Salvátor používal, jazykem dost dobře ani nazvat nemohl, protože v každém jazyce, pokud je lidský, vládou určitá pravidla a každý výraz, ad placitum, označuje vždy jen jednu jedinou věc podle zákona, který se nemění. Člověk nemůže nazvat psa jednou pes a podruhé kočka, stejně jako nemůže vydávat zvuky, jimž konsensus lidí nepřičknu žádný smysl, jako třeba "blitiri". A přesto jsem více méně pochopil, co má Salvátor na mysli, stejně jako mu rozuměli ostatní. Což znamená, že nemluvil jazykem jedním, ale všemi a žádným správně a že si bral slova tu z jednoho, tu z druhého. Později jsem si rovněž povšiml, že jednu a touž věc pojmenoval tu latinsky, tu zase provensálsky, a uvědomil jsem si, že spíš než aby si vymýšlel věty vlastní, používal částí těch, které kdysi zaslechl, podle situace a podle toho, co chtěl povědět, jako by o nějakém jídle mohl mluvit, abych tak řekl, pouze slovy lidí, u nichž dotyčné jídlo pojídal, a jako by mohl vyjádřit svou radost pouze větami, které vyslechl od lidí, kteří se radovali, pokud by sám tutéž radost pociťoval. Jeho řeč byla jako jeho tvář, složená z kusů tváří jiných, nebo taky (si licet⁴⁶ magnis componere parva, je-li možno záležitosti božské srovnávat s ďábelskými), jak jsem to někdy vídal u vzácných relikviářů, sestavených ze zlomků jiných svatých předmětů. Když jsem potkal Salvátora poprvé, připadal mi tváří i

řečí zcela podobný chlupatým a kopytnatým bytostem, které jsem viděl na portálu. Později jsem si uvědomil, že je to dobrák a že rád šprýmuje. A ještě později... Pokračujme však popořádku. Také proto, že sotva skončil, začal se ho můj mistr velice zvědavě vyptávat.

"Proč jsi řekl penitentiagite?" zeptal se.

"Domine bratře magnificentissimo," odpověděl Salvátor a provedl něco jako úklonu, "Jesus venturus est a homini činit musí penitentia. Nebo ne?"

Vilém se na něho upřeně zadíval: "Přišel jsi sem z minoritského kláštera?"

"Nerozumím."

"Ptám se tě, zdali jsi žil mezi řeholníky svatého Františka, ptám se tě, zdali ses seznámil s takzvanými apoštoly..."

Salvátor zbledl, to znamená, že jeho opálený obličej šelmy zešedl. Hluboce se uklonil, na půl huby pronesl vade retro, zbožně se pokřížoval, utíkal pryč a občas se po nás ohlédl.

"Nač jste se ho ptal?" zeptal jsem se Viléma.

Na chvíli zůstal pohroužen v myšlenkách. "Na tom nesejde, řeknu ti to potom. Pojdme dovnitř. Musím vidět libertina."

Blížila se šestá hodina. Bledý sluneční svit pronikal do chrámu od západu a tudíž jen několika úzkými okny. Úzký pruh světla se ještě dotýkal hlavního oltáře a zdálo se mi, že jeho antependium zlatě jiskří. Boční lodě tonuly v šeru.

V levé lodi v poslední kapli před oltářem stál štíhlý sloup a na něm Panna Maria vytesaná v moderním stylu, s nepostradatelným úsměvem na rtech, s vystouplým břichem, s dítětem v náručí, v půvabném šatu s tenoučkým živůtkem. Před Pannou spočíval tvář na dlažbě a modlil se muž v kutně clunyjského řádu.

Šli jsme k němu. Když uslyšel naše kroky, pozvedl tvář. Byl to stařec, tvář měl bezvousou, žádné vlasy, velké blankytné oči, rty úzké a rudé, kůže lnula ke kostnaté lebce, připomínal v mléce uloženou mumii. Ruce měl bílé, prsty dlouhé a štíhlé. Vypadal jako předčasně povadlá, mrtvá dívinka. Napřed na nás upřel nepřítomný pohled, jako bychom ho vyrušili z extatického vytržení, pak se mu tvář rozjasnila radostí.

"Viléme!" zvolal. "Bratře předrahy!" Těžce vstal a šel vstříc mému mistru, objal ho a políbil na ústa. "Viléme!" opakoval a oči mu zvlhly slzami. "Tak dlouho jsme se neviděli! Ještě tě ale poznávám. Tolik času uběhlo, tolik událostí se stalo! Kolik zkoušek nám Bůh uložil!" Rozplakal se. Vilém ho rovněž objal, bylo na něm vidět, že je dojat. Před námi stál slavný Ubertain z Casale.

Slyšel jsem o něm, ještě než jsem přišel do Itálie, a ještě víc jsem se o něm dozvěděl při styku s františkány u císařského dvora. Někdo mi dokonce tvrdil, že velká báseň, kterou jsem si nemohl přečíst, protože byla v lidové toskánštině, od největšího básníka doby Danta Alighieriho z Florencie, který byl už tehdy několik let nebožtíkem, že tedy tato báseň, kde jsou vylíčeny jak země, tak nebesa, je v mnoha částech pouze parafrází Ubertainovy knihy Arbor vitae⁴⁷ crucifixae. To však nebyla jediná zásluha tohoto slavného muže. Abych čtenáři umožnil lépe pochopit význam tohoto setkání, pokusím se shrnout události oněch let tak, jak jsem je při svém krátkém pobytu ve střední Itálii mohl pochopit z porůznu pronesených vět svého mistra a z mnoha rozhovorů, které Vilém vedl s opaty a mnichy během naší cesty a které jsem vyslechl.

Budu se všechno snažit vylíčit tak, jak jsem to pochopil, i když si nejsem jist, zda to bude správné. Moji učitelé v Melku mi často říkali, že pro nás severany je velice těžké vyznat se v náboženských a politických záležitostech Itálie.

Na italském poloostrově, kde moc kléru byla výraznější než v jakékoliv jiné zemi a kde víc než v kterékoliv jiné zemi klérus svou moc a bohatství stavěl na odiv, vznikala už nejméně po dvě století hnutí osob, které chtěly žít chudě a stavěly se proti zkorumpovaným prelátům, ba odmítaly od nich přijímat svátosti, a spojovaly se v samostatné obce, které nenáviděly nejen panstvo, ale i říši a měšťany.

Nakonec přišel svatý František a hlásal lásku k chudobě, která neodporovala církevním příkázáním, a jeho zásluhou církev přijala na milost výzvu k přísnošti mravů hnutí

předešlých a očistila je od lidí, kteří se v nich usadili a vyvolávali nepořádky. Měla následovat doba poklidu a svatosti, ale jak františkánský řád rostl a přitahoval k sobě ty nejlepší, stával se příliš mocným a byl stále víc svázán se záležitostmi pozemskými, takže mnoho františkánů jej chtělo přivést zpátky k původní čistotě. Což bylo velice nesnadné, neboť v době, kdy jsem já byl v opatství, řád čítal už přes třicet tisíc členů roztroušených po celém světě. Bylo však tomu tak a mnozí z řeholníků svatého Františka se stavěli proti reguli, kterou si sám řád poskytl, a tvrdili, že si počíná už jako církevní instituce, proti nimž vlastně vznikl a které chtěl reformovat. A že k tomu došlo už v době, kdy byl František ještě naživu, a jeho slova a jeho úmysly že byly zrazeny. Mnozí z nich tehdy znovu objevili knihu cisterciáckého mnicha, který žil na počátku dvanáctého století, jmenoval se Jáchym a byl považován za proroka. Opravdu předpověděl příchod nové doby, v níž duch Kristův, dávno už zkažený vinou nepravých apoštolů, znovu zavládne na zemi. A vzhledem k časovým údajům, které vyhlásil, bylo všem jasné, že nevědomky mluví o řádu františkánském. Mnozí františkáni se tím velice potěšili, možná příliš, v každém případě někdy v polovině století sorbonští doktoři v Paříži učení opata Jáchyma odsoudili, ale podle všeho jen proto, že se františkáni (a také dominikáni) stali na francouzských univerzitách příliš mocnými a moudrymi, a chtěli je tudíž jakožto kacíře odtamtud vypudit. Ale nedošlo k tomu a bylo to velké dobro pro církev, neboť se tak mohla šířit díla Tomáše Akvinského a Bonaventury z Bagnoreggia, kteří kacíři určitě nebyli. Z čehož je zřejmé, že i v Paříži měli zmatek v hlavě, nebo je někdo chtěl zmást a využít toho pro své vlastní cíle. A v tom právě tkívá zlo, jež kacířství přináší lidu křesťanskému, že totiž zatemňuje názory a všechny má k tomu, aby se stali inkvizitory ve prospěch svých osobních zájmů. To, co jsem zhlédl v opatství (a o čemž budu vyprávět později), mě přivedlo posléze na myšlenku, že kacíře často vytvářejí právě inkvizitoři. A ne v tom smyslu, že by si je vymýšleli tam, kde nejsou, ale že potlačují kacířský neduh tak prudce, až mnohé doženou k tomu, aby se k němu přidali jen z nenávisti k nim. Vskutku bludný kruh, jaký si může vymyslet jen ďábel; chraň nás před ním, Bože.

Vraťme se však k jáchymovskému kacířství (pokud to kacířství bylo). V Toskánsku se objevil františkán Gerardo z Borga San Donnino a ten šířil předpovědi Jáchymovy a měl velký vliv na minority. Mezi nimi pak povstal šik stoupců dávné řehole, zaměřený proti přestavbě řádu, jak se o ni pokusil velký Bonaventura, který se mezitím stal zmíněného řádu generálem. V posledních třiceti letech minulého století, kdy lyonský koncil uchránil františkánský řád proti těm, kdož požadovali jeho zrušení, a povolil mu vlastnit veškerý majetek, který měl v užívání, jak to bylo již uzákoněno pro řády starší, došlo v Markách ke vzpouře několika mnichů, kteří se domnívali, že na duchu řehole byla očividně spáchána zrada, neboť františkáni nesmějí vlastnit vůbec nic osobně, ani jako klášter nebo jako řád. Vsadili je do doživotního žaláře. Nemyslím, že by kázali něco, co je proti evangeliu, jednali se však o vlastnictví věcí pozemských, opouštějí lidé hlediska spravedlnosti. Dozvěděl jsem se, že po letech nový řádový generál Raimund Gaufredi tyto vězně objevil v Anconě a propustil se slovy: "Kéž by Bůh dal, abychom se my všichni a celý řád takovou vinou poskvrnili!" Což znamená, že není pravda, co tvrdí kacíři, a že se v církvi ještě najdou lidé vskutku poctiví.

Mezi propuštěnými vězni byl i Angelo Clarenus, který se pak setkal s jedním mnichem z Provence, Petrem Olivim, který šířil proroctví Jáchymova, a pak i s Ubertinem z Casale, a tak vzniklo hnutí spirituálů. V těch letech nastoupil na papežský trůn přesvatý poustevník Petr z Murrone, který vládl jakožto Celestin V., a spirituálové ho s úlevou uvítali: "Přijde světec," říkalo se, "a bude dodržovat učení Kristovo, bude žít životem andělským, třeště se, zkažení preláti." Celestin buď vedl život až příliš andělský, nebo měl kolem sebe preláty příliš zkažené, nebo snad neunesl tíhu vleklé války s císařem a ostatními evropskými panovníky, zkrátka nakonec se svého úřadu vzdal a odešel zpátky do poustevny. Během krátkého údobí jeho vlády, byl to necelý rok, byly však všechny naděje spirituálních bratří splněny: Celestin s nimi založil obec zvanou Fratres et pauperes⁵⁰

heremita domini Celestini. Na druhé straně papež musil dělat zprostředkovatele mezi různými mocnými římskými kardinály a našli se mezi nimi i takoví, jako třeba Colonna a Orsini, kteří potají podporovali nové úsilí o chudobu, což bylo stanovisko podivné u osob mocných, které samy žily v bezuzdném přepychu a blahobytu, a nikdy jsem nepochopil, zdali prostě zneužívali spirituálních bratří pro své mocenské cíle, nebo jestli se domnívali, že podporou spirituálních tendencí nějak ospravedlní svůj vlastní život v přepychu, a třeba bylo pravda to i ono, protože v italských záležitostech se moc nevyznám. Ale abych uvedl aspoň jeden příklad, Ubertin byl přijat za kaplana u kardinála Orsiniho, když se co duchovní vůdce spirituálních bratří ocitl v nebezpečí, že bude obžalován z kacířství. A týž kardinál ho zaštitil i v Avignonu.

Jak se to ale v podobných případech stává, na jedné straně Angelo a Ubertin kázali ve shodě s učením církve, a na druhé straně davy prostých lidí jejich kázání přijímaly a šířily po celé zemi bez jakékoliv kontroly. Tak byla Itálie doslova zaplavena bratříky neboli bratry chudého života, kteří se zdáli nebezpeční a kterých bylo moc. Bylo už těžké rozlišovat mezi učiteli, kteří udržovali styk s církevními úřady, a jejich prostými následovníky, kteří žili mimo řád, žebřali a živili se ze dne na den prací svých rukou, aniž si podrželi nějaký majetek. A právě ty veřejnost nazývala bratříky a nelišili se od francouzských bekýnů, kteří se řídili učením Petra Olivie.

Celestina V. vystřídal Bonifác VIII. a tento papež brzy podal důkaz pramalé shovívavosti vůči spirituálním bratřím a bratříčkům vůbec: v posledních letech skonávajícího století podepsal bulu Firma cautela, v níž šmahem odsuzoval bekýny, potulné žebráky, kteří žili na okraji františkánského řádu, a samotné spirituální bratry, čili všechny, kdož se vymykali řádovému životu a žili jako poustevníci.

Spirituální bratři se pak pokusili získat konsensus dalších papežů, jako třeba Klimenta V., aby se mohli od řádu odtrhnout nenásilně. Myslím, že by se jim to bylo nakonec povedlo, nastolení Jana XXII. jim však vzalo veškerou naději. Brzy po svém zvolení v roce 1316 napsal tento papež sicilskému králi, do jehož země se hodně spirituálních bratří uchýlilo, aby je odtamtud vyhnal, a Angela Clarena a provensálské spirituální bratry dal vsadit do okovů.

Nebyla to asi lehká záležitost, protože v kurii narazil na odpor. Ubertin a Clarenus nakonec dosáhli toho, že mohli opustit řád, prvního přijali benediktýni a druhého zas celestýni. K těm, co vedli dál volný život, byl však Jan nemilosrdný, dal je pronásledovat inkvizicí a hodně jich bylo upáleno.

Pak ale pochopil, že k tomu, aby vyplenil býlí bratříků, kteří podryvali základy církevní vrchnosti, je třeba odsoudit učení, na němž zakládají svou víru. Bratřiči tvrdili, že Kristus a apoštolově neměli žádný majetek osobní ani společný, a tuto myšlenku papež odsoudil jako kacířskou. Což je podivné, neboť není důvodu, proč by papež měl považovat za zvrhlou myšlenku, že Kristus byl chudý: jenže právě rok předtím se v Perugii konala generální kapitula františkánů, která názor na chudobu Páně podpořila, a papež s myšlenkou odsoudil i kapitolu. Jak jsem už dříve řekl, kapitula velice překážela jeho boji proti císaři, a v tom to právě bylo. Tak bylo upáleno mnoho bratříků, kteří nevěděli zhola nic o císaři ani o perugijské kapitule. Tyto záležitosti mi probíhaly hlavou při pohledu na legendární osobnost, jakou byl Ubertin. Můj učitel mě představil a stařec mě pohladil po líci teplou, ba přímo horkou rukou. Při doteku té ruky jsem pochopil mnohé věci, které jsem se o tom svatém muži doslechl, i další, které jsem si přečetl na stránkách Arbor Vitae, pochopil jsem, jaký mystický oheň ho stravoval v mládí, kdy se jako student v Paříži vzdálil teologickým spekulacím a představoval si, že se změnil v kající se Maří Magdalenu, a pochopil jsem i velice silný vztah, který ho poutal ke svaté Anděle z Foligna, která ho zasvětila do pokladů života mystického a do zbožňování svatého kříže, a konečně i proč ho nadřazení, znepokojení zápallem jeho kázání, odsunuli do ústraní, do kláštera La Verna. Pátral jsem v tom obličej s přeněžnými rysy, připomínajícími světici, s níž setrval v duchovním obcování jako bratr se sestrou. Oč musil být ten obličej tvrdší na viennském

koncilu v roce 1311, který dekretálem Exivi de paradiso⁵² odsoudil františkánské superiority nepřátelsky zaměřené vůči spirituálům, a přitom spirituálním bratřím přikázal, aby v pokoji setrvali v lůně řádu, a kdy on jakožto důsledný zastávce askese ten důvtipný kompromis nepřijal a bojoval za to, aby byl ustaven nezávislý řád, vedený s největší přísností. Tehdy tento neúnavný bojovník svou bitvu prohrál, v oněch letech Jan XXII. vedl tažení proti následovníkům Petra Olivia (mezi něž byl Ubertin zahrnován) a odsuzoval sestry a bratry z Narbonne a z Béziersu jako kacíře, Ubertin však neváhal hájit před samotným papežem památku přítelovu a papež, přemožen jeho svatostí, se neodvážil (třebaže na konec odsoudil všechny ostatní) odsoudit i jeho. Při té příležitosti mu naopak otevřel cestu k záchraně, napřed mu poradil a pak přikázal vstoupit do řádu clunyjského, Ubertin, který musil být velice obratný (ačkoli se zdál tak bezbranný a křehký), aby si získal ochranu a spojenectví na papežském dvoře, sice souhlasil se vstupem do kláštera Gemblach ve Flandřích, ale pokud vím, nikdy tam nezašel a žil dál pod ochranou kardinála Orsiniho v Avignonu a hájil tam věc františkánů.

Teprve v poslední době (zprávy, jichž se mi dostalo, nebyly přesné) jeho štěstěna u dvora pohasla, musil se vzdát Avignonu a papež dal tohoto nezkrotného muže pronásledovat jakožto kacíře, který per mundus discurrit⁵³ vagabundus prý zmizel beze stop. Odpoledne jsem se z rozhovoru mezi Vilémem a opatem dozvěděl, že se skrývá v tomto opatství. A teď jsem stál před ním.

"Viléme," říkal zrovna, "málem mě zabili, to už asi víš, musel jsem odtamtud prchat v noci."

"Kdo chtěl tvou smrt? Jan?"

"Jan ne. Nikdy mě nemiloval, ale vždycky respektoval. To on mi vlastně umožnil vyhnout se před desíti lety procesu, když mi uložil, abych vstoupil k benediktýnům, čímž umlčel mé nepřátele. Proti tomu nemohli nic namítnout, jen si dělali šprýmy z toho, že bojovník za chudobu vstoupil do řádu tak bohatého a žije si na dvoře kardinála Orsiniho... Viléme, ty víš, jak málo lpím na věcech tohoto světa! Byl to však jediný způsob, jak zůstat v Avignonu a bránit spolubratry. Papež se bojí Orsiniho, nikdy by mi nezkřivil vlas na hlavě. Ještě před třemi roky mě vyslal k aragonskému králi."

"Kdo tě tedy nenáviděl?"

"Všichni. Celá kurie. Dvakrát se mě pokusili zavraždit. Snažili se mě umlčet. Ty přece víš, co se stalo před pěti lety. Dva roky předtím byli odsouzeni bekýnové z Narbonne a Berengar Talloni, ač sám byl jedním ze soudců, se odvolal k papeži. Byly to pro nás ošklivé chvíle, Jan už vydal dvě buly proti spirituálním bratřím a sám Michal z Ceseny podlehl. Mimochodem, kdy sem dorazí?"

"Měl by tu být za dva dny."

"Michal... Jak dlouho jsem ho neviděl! Ted' už napravil svůj omyl, chápe, oč jsme usilovali, perugijská kapitula nám dala za pravdu. Jenže tehdy se věci měly jinak, vždyť ještě v roce 1318 podlehl papeži a vydal mu pět provensálských spirituálních bratří, kteří nechtěli odvolat. Upálili je, Viléme... Ach, jaká hrůza!" Ukryl si tvář v dlaních.

"Co se ale vlastně stalo po Talloniho odvolání?" zeptal se Vilém.

"Chápej, Jan musil znovu zahájit diskusi. Musil, protože i v kurii se našli takoví, co byli zachvázeni pochybnostmi, i františkáni u dvora - jistě, farizejové, licoměrní tichošlápci, ochotní zaprodat se za prebendu, pochybnosti ale měli stejně. A právě tehdy mne Jan požádal, abych sepsal pamětní spis o chudobě. Povedl se mi, Viléme. Bůh mi odpustí mou pýchu..."

"Četl jsem ho, Michal mi ho ukázal."

"Slaboši se našli i mezi našimi vlastními lidmi, tak třeba provinciál z Akvitánie, kardinál ze San Vitale, biskup z Kaffy..."

"Ten blbec," řekl Vilém.

"Ať odpočívá v pokoji, Bůh si ho k sobě povolal před dvěma roky."

"Tu milost mu neprokázal. Byla to falešná zpráva, přišla z Cařihradu. Ještě pobývá mezi námi, prý bude patřit k papežově legaci. Chraň nás před ním, Bože!"

"Je však příznivě nakloněn perugijské kapitule," řekl Ubertin.

"Právě. Patří k těm, kteří vždycky protivníkovi prokáží nejlepší službu."

"Po pravdě řečeno," řekl Ubertin, "ani tehdy naši věci valně neprospěly. K žádnému závěru se nedošlo, ale aspoň nebylo řečeno, že tento názor je kacířský, a to bylo důležité. Ostatní mi to nikdy neodpustili. Snažili se mi všemožně škodit, říkali, že jsem byl v Sachsenhausenu, když tam Ludvík před třemi roky prohlásil Jana za kacíře. A přitom všichni věděli, že jsem byl celý červenec v Avignonu s Orsinim... Některé části císařova prohlášení prý obsahují mé myšlenky, prostě nesmysl."

"Ne tak docela," řekl Vilém. "Ty myšlenky jsem císaři poskytl já sám a vytěžil jsem je z tvého avignonského prohlášení a z několika stránek Petra Olivia."

"Ty?" ozval se užasle i radostně Ubertin, "pak mi ale dáváš za pravdu!"

Zdalo se, že Vilém je v rozpacích: "V té době se ty myšlenky císaři hodily," řekl uhýbavě.

Ubertin se na něho nedůvěřivě zadíval.

"Ach, takže ty naše názory nesdílíš, vid'?"

"Vyprávěj dál o sobě," řekl Vilém, "pověz mi, jak ses zachránil před těmi psy."

"Ach, ano, jsou to psi, Viléme. Vztekli psi. Musil jsem bojovat dokonce i s Bonagraziou, to víš?"

"Ale vždyť Bonagrazia z Bergama jde teď s námi!"

"Teď, ale dlouho jsem do něho mluvil. Teprve pak se přesvědčil a vystoupil proti Ad conditorem canonum⁵⁵. A papež ho na rok uvěznil."

"Slyšel jsem, že teď sdílí názory jednoho mého přítele, který je v kurii, Viléma z Ockhamu."

"Toho znám málo. Nelíbí se mi. Muž bez vznětu, samá hlava, žádné srdce."

"Hlava ale výtečná."

"To je možné, taky ho přivede do pekel."

"To se tam tedy sejdeme a budeme se přít o logice."

"Mlč, Viléme," řekl Ubertin a usmál se zjehle, "tys lepší než tví filozofové. Kdybys jen býval chtěl..."

"Co?"

"Vzpomínáš si, když jsme se naposled viděli v Umbrii? Uzdravil jsem se právě ze svých neduhů díky zásahu té úžasné ženy... Kláry z Montefalka..." zamumlal a oči mu zářily.

"Klára... sublimuje-li se ženská přirozenost, ve své podstatě zvrhlá, do svatosti, může se stát nejvyšší podněcovatelkou milosti. Ty víš, že můj život byl prodchnut tou nejryzejší cudností, Viléme (křečovitě ho vzal za paži), ty víš, s jak krutou... ano, to je správný výraz, s jak krutou žízni po pokání jsem se i snažil umrtvit v sobě žádosti těla a stát se průzračným pro lásku Ježíše Krista Ukřižovaného... Přesto však tři ženy v mém životě byly posly nebeskými. Anděla z Foligna, Markéta z Cittá di Castello (ta mi předjala závěr mé knihy, když jsem měl napsanou sotva třetinu) a konečně Klára z Montefalka. Nebesa se mi tak odměnila za to, že zrovna já jsem mohl zkoumat její zázraky a vyhlásit její svatost lidu, ještě než se k tomu odhodlala svatá matka církve. A tys u toho byl, Viléme, mohl jsi mi pomoci v mém svatém počínání, ale nechtěl jsi..."

"Jenže svaté počínání, k němuž jsi mne zval, znamenalo poslat na hranici Bentivengu, Jacoma a Giovannuccia," tiše řekl Vilém.

"Špinili její památku svými zvrhlostmi. A tys byl tehdy inkvizitor!"

"Právě tehdy jsem požádal, abych byl toho úřadu zbaven. Ta záležitost se mi nelíbila. Nelíbil se mi, mám-li být upřímný, ani způsob, jímž jsi Bentivengu přiměl vyznat se ze svých hříchů. Předstíral jsi, že chceš vstoupit do jeho sekty, pokud to sekta vůbec byla, vymámil jsi na něm jeho tajemství a pak jsi ho dal zatknout."

"Ale tak se má přece postupovat proti nepřátelům Kristovým! Byli to kacíři, byli to falešní apoštolové, páchli sírou fra Dolcina!"

"Byli to přátelé Kláry."

"To ne, Viléme, nevrhej stín na památku Klářinu!"

"Byli ale v její skupině..."

"Byli to minorité, tvrdili, že jsou spirituálové, a zatím to byli bratři svobodného ducha! Ty přece víš, že z vyšetřování jasně vysvitlo, jak se Bentivenga z Gubbia prohlašoval za apoštola a s Giovannucciem z Bevagne sváděli jeptišky a tvrdili jim, že peklo neexistuje, že je možno přijímat tělo Krista Ježíše (odpusť mi, Bože!) i po tělesném obcování s jeptiškou, že Pánu Bohu byla milejší Máří Magdaléna než panenská Anežka, že co lidi nazývají ďáblem, je sám Bůh, neboť ďábel je poznání a Bůh je rovněž poznání. A právě poté, co vyslechla jejich řeči, měla Klára vidění, a v něm jí sám Bůh sdělil, že jsou to ohavní následovníci Spiritus Libertatis!"

"Byli to minorité a měli mysl zažehlou viděními, jaké měla právě i Klára, a často jen krůček dělí vidění extatické od hříšného třeštění," řekl Vilém.

Ubertin mu sevřel obě ruce do dlaní a oči se mu znova zastřely pláčem: "To neříkej, Viléme. Jak můžeš zaměnit okamžik extatické lásky, jenž ti v těle žhne vůní kadidla, s nezřízeností smyslů, jež páchne sírou? Bentivenga vybízel k dotýkání nahých údů, tvrdil, že pouze tak je možno osvobodit se od nadvlády smyslů, homo nudus cum nuda iacebat..."

"Et non commiscebantur ad invicem..."

"Lež! Vyhledávali rozkoš, jakmile je ovládl pud tělesný a nepovažovali za hřích ukojit jej tak, že muž se ženou spolu ulehnou a jeden se dotýká druhého a líbá ho na každou část těla a muž pak spojí své nahé břicho s nahým břichem ženy!"

Přiznám se, že způsob, jímž Ubertin stigmatizoval cizí neřest, mne vůbec neměl k ctnostným myšlenkám. Můj mistr si asi všiml mého zmatku a skočil svatému muži do řeči.

"Jsi vznětlivého ducha, Ubertine, v lásce k Bohu jako v nenávisti ke zlu. Chtěl jsem říci, že je jen malý rozdíl mezi zápalem serafínů a zápalem Luciferovým, protože jeden i druhý vznikají z nejzazšího vznětu vůle."

"Ach, rozdíl tu je a já jej znám!" vzrušeně odpověděl Ubertin. "Chceš říci, že mezi usilováním o dobré a usilováním o zlé je jen malý krůček, protože v obou případech je třeba napnout vůli, a ta je jen jedna. To je pravda. Rozdíl je však v objektu, a ten je možno zcela jasně rozpoznat. Na jedné straně Bůh, na druhé ďábel."

"Obávám se, že jej už rozlišit nedokážu, Ubertine. Nevyprávěla snad právě tvoje Anděla z Foligna, jak se jednou na duchu uchváčena ocitla v Kristově hrobě? A že mu napřed políbila hrud' a on ležel s očima zavřenýma, pak ho políbila na ústa a cítila, jak se mu ze rtů řine vůně nevýslovně sladká a jak po chvíli přiložila svou líc k líci jeho a Kristus vztáhl ruku k její tváři a přitiskl se k ní - a její slast že prudce vzrostla?... "

"Co to má společného se vznětem smyslů?" zeptal se Ubertin. "To byla zkušenost mystická a dotyčné tělo bylo tělem Pána našeho."

"Asi jsem příliš dlouho pobyl v Oxfordu," řekl Vilém, "tam je i zkušenost mystická zcela jiná..."

"Odbývá se jenom v hlavě, vid'?" usmál se Ubertin.

"Nebo v očích. Bůh vnímaný jako světlo, v paprscích slunce, v odrazech zrcadel, ve hře barev na částicích uspořádané hmoty, v odlescích denního světla na zarosených listech... Není tato láska bližší lásce Františkově, když chválí Boha v jeho stvoření, v květinách, bylinách, ve vodě a vzduchu? Nemyslím, že by z takové lásky mohla vzejít nějaká léčka. Zatímco se mi nelíbí láska, která do obcování s Bohem zavádí mrazení, jaké se zakouší v dotyku s cizím tělem..."

"Ty se rouháš, Viléme! To je něco jiného. Je obrovský rozdíl mezi extází srdce, jež plane láskou k Ježíši Ukřižovanému, a nízkou extází falešných apoštolů z Montefalka..."

"To nebyli falešní apoštolové, ale bratři Svobodného ducha, sám jsi to řekl."

"A jaký je v tom rozdíl? Ty nevíš všechno o tom procesu, ani já sám jsem se neodvážil zapsat některá přiznání, aby stín ďábla ani na okamžik nepadl na svatost, již Klára v tom místě vytvořila. Dozvěděl jsem se hrozné věci, opravdu hrozné, Viléme! Sešli se v noční tmě ve sklepení, vzali dítě sotva narozené a házeli je jeden druhému, dokud nezemřelo na utržené rány... Nebo na něco jiného... A kdo je vzal naposled živé a komu zemřelo v rukou,

ten se stal hlavou sekty... A tělo dítěte roztrhali na kusy a smísili s moukou a pekli z něho rouhačské hostie!"

"Ubertine," řekl pevně Vilém, "to už před mnoha lety tvrdili arménští biskupové o sektě pauliciánů. A pak o bogomilech."

"A co má být? Dábel je tupý, ve svých léčkách a ve svých svodech se drží svého, opakuje své obřady třeba po tisíciletí, nemění se, a právě proto jej můžeme co nepřítele rozpoznat! Přísahám ti, na Velikou noc zažehovali svíce a vodili do sklepa dívenky. Sfoukli svíčky a vrhali se na ně, ikdyž je spojovaly svazky pokrevní... A narodilo-li se z jejich objetí dítě, znova započal jejich pekelný obřad, shromáždili se kolem nádoby plné vína, říkali jí soudek, zpíjeli se a řezali dítě na kousky a krev sbírali do poháru a ještě živé děti házeli do ohně a popel dítěte i jeho krev míchali s vínem a pili!"

"Ale to přece napsal Michal Psellos ve své knize o činech ďáblových před třemi sty lety! Kdo ti to vyprávěl?"

"Bentivenga a další na mučidlech!"

"Jedno jediné vzněcuje zvíře, jež je v nás, víc než rozkoš, Ubertine, a sice bolest. Na mučidlech jsi zhruba jako v moci bylin, jež způsobují vize. Všechno, cos kde slyšel vyprávět, všechno, cos četl, se ti vrací na mysl, jako bys byl unášen ne vzhůru k nebi, ale dolů do pekel. Na mučidlech povíš nejenom to, co po tobě chce inkvizitor, ale i to, co by ho podle tebe mohlo potěšit, protože se ustaví svazek (a ten je opravdu od ďábla) mezi ním a tebou..."

Tohle já znám, Ubertine, i já jsem patřil k lidem, kteří se domnívají, že mohou odhalit pravdu s pomocí rozžhaveného železa. Věz však, že pravda se zažehuje jiným plamenem. Na mučidlech mohl Bentivenga povídat ty nejnesmyslnější lži, protože už nemluvil on sám, ale jeho chlípnot, démoni jeho duše."

"Chlípnot?"

"Ano, chlípnot se kochá i bolestí, jako cítí rozkoš z uctívání a dokonce i z ponížení. Tak málo stačilo vzpurným andělům, aby přeměnili horoucí zbožňování a pokoru v horoucí pýchu a vzpouru, a co teprve slabé bytosti lidské! Teď ti to mohu povědět, právě tato myšlenka mě přepadala při procesech. Proto jsem se té činnosti zřekl. Scházela mi odvaha k tomu, abych pátral v slabostech lidí zlých, neboť jsem objevil, že jsou to tytéž slabosti, jaké mají i světci."

Ubertin vyslechl poslední Vilémova slova, jako by nechápal, co mu říká. Z výrazu jeho tváře, v níž narůstala přátelská útrpnost, jsem pochopil, že považuje Viléma za oběť pocitu viny a že mu odpouští, protože ho velice miluje. Vpadl mu do řeči a řekl velice trpce:

"Na tom nezáleží. Jestliže jsi měl pochybnosti, pak jsi dobře udělal, žes toho nechal. Je třeba bojovat s pokušením. Chyběla mi však tvoje podpora, mohli jsme tu zlou bandu vyhladit. Však víš, co se stalo místo toho, sám jsem byl nařčen, že jsem vůči nim příliš slabý, a byl jsem podezříván z kacířství. I tys byl příliš slabý v boji se zlem. Se zlem, Viléme: kdy zmizí ten ortel, ten stín, to bláto, jež nám brání napít se z pramene?" Přistoupil ještě blíže k Vilémovi, jako by se obával, že je někdo uslyší: "I tady je, mezi zdi zasvěcenými modlitbě. Víš to?"

"Vím, opat se mnou o tom mluvil, dokonce mě požádal, abych mu pomohl zjednat v tom jasno."

"Pak tedy hledej, ptej se, zaměř své oko rysa dvěma směry, k chlípnoti a k pýše..."

"K chlípnoti?"

"Ano, k chlípnoti. V tom mladíkovi, který zemřel, bylo něco... ženského, a tudíž ďábelského. Měl oči dívky, jež si hledá svého inkuba. Ale zmínil jsem se ti i o pýše, pýše ducha v tomto klášteře zasvěceném pýše slova, iluzi vědomostí..."

"Pomoz mi, víš-li něco."

"Nevím nic. Není tu nic, co bych věděl. Některé věci však vycítí srdce. Nech promlouvat své srdce, vyptej se tváří, nenaslouchej jazykům... Proč tu ale mluvíme otěchto smutných věcech a naháníme strach našemu

mladému příteli?" Podíval se na mne blankytnýma očima a dotkl se mé tváře dlouhými bílými prsty. Málem jsem ucukl; ovládal jsem se však a dobře jsem učinil, býval bych ho urazil a jeho úmysl byl čistý. "Pověz mi raději něco o sobě," řekl a obrátil se znovu k Vilémovi. "Cos potom dělal? Uběhlo..."

"Osmnáct let. Vrátil jsem se do své vlasti. Studoval jsem dál v Oxfordu. Přírodu."

"Příroda je dobrá, neboť je dcerou boží," řekl Ubertin.

"A dobrý je tudíž i Bůh, který ji stvořil," usmál se Vilém.

"Studoval jsem, setkával se s moudrými přáteli. Pak jsem se seznámil s tím, co napsal Marsilius, zaujaly mě jeho myšlenky o říši, o lidu, o nových zákonech pozemského kralování, a tak jsem skončil ve skupině našich spolubratří, která poskytuje rady císaři. Ale to všechno už víš, všechno jsem ti napsal. Zajásal jsem, když mi v Bobbiu řekli, že jsi tady. Domnívali jsme se, že je s tebou konec. Ale teď jsi s námi a můžeš nám být, až za pár dnů přijede i Michal, velice ku pomoci. Bude to tvrdá srážka."

"Nebudu toho mít o nic víc na srdci než před pěti lety v Avignonu. Kdo přijede s Michalem?"

"Někteří z těch, co se zúčastnili kapituly v Perugii, Arnold z Akvitánie, Hugo z Newcastlu..."

"Kdože?" zeptal se Ubertin.

"Hugo z Novocastru, promiň, občas použiji mé mateřštiny, i když jinak mluvím dobrou latinou. A taky Vilém Alnwick. Z avignonských františkánů můžeme počítat s Jeronýmem, tím hlupákem z Kaffy, a přijdou možná i Berengar Talloni a Bonagrazia z Bergama."

"Doufejme v pomoc boží," řekl Ubertin, "ti poslední si asi nebudou chtít znepřátelit papeže. A kdo bude hájit postoj kurie? Myslím, kdo z těch tvrdých?"

"Podle dopisů, které jsem dostal, by to měl být Vavřinec Decoalcone..."

"Zlý člověk."

"Jean d'Anneaux..."

"Ten se vyzná v teologii, střež se ho."

"Budeme se ho střežit. A konečně Jean de Baune."

"Ten se utká s Berengarem Tallonim."

"Ano, myslím, že se pobavíme," řekl můj mistr ve výtečné náladě. Ubertin na něho pohlédl s nejistým úsměvem.

"Nikdy nevím, kdy vy Angličané mluvíte vážně a kdy žertujete. Nevidím, co by na tak závažném problému bylo zábavného. Na tom závisí, zda vůbec bude dál existovat řád, k němuž patříš a k němuž v hloubi srdce patřím i já. Zapřísáhnu ale Michala, aby do Avignonu nechodil. Jan ho tam chce, hledá ho všude a zve si ho tam příliš naléhavě. Nevěřte tomu starému francouzskému lišákovi. Ach, Pane, do jakých to rukou upadla církev tvá!" Obrátil se k oltáři. "Proměněna v nevěstku a změkčilá přepychem válí se v chlípnosti své jako růjný had! Z chléva v Betlému, jenž byl čistý a holý, od dřeva žlabu, když dřevem bylo i lignum vitae⁶¹ kříže, k bakchanáliím zlata a drahokamů, pohled', i zde, viděl jsi přece portál? Pýše obrazů nelze uniknout, velice blízko je den, kdy přijde Antikrist, a já mám strach, Viléme!" Rozhlédl se kolem sebe, vytřeštěné oči upíral kamsi do temných chrámových lodí, jako by se tu Antikrist měl co chvíli objevit, a já jsem se rozhlédl taky, jako by tu opravdu byl. "Jeho vyslanci jsou už zde, jako Ježíš Kristus vyslal do světa apoštoly! Ujarmují Město boží, podvodně, pokrytecky i násilím získávají stoupence. Je načase, aby Bůh vyslal své sluhy Eliáše a Enocha, které uchoval při životě v pozemském ráji, aby Antikrista zmátli. Přijdou a budou věštit rezným pytle oděni a kázat budou pokání příkladem i slovem..."

"Už přišli, Ubertine," řekl Vilém a ukázal na svou františkánskou kutnu.

"Ale ještě nezvítězili, zanedlouho Antikrist běsem naplněn příkázem zabít Enocha a Eliáše a jejich těla vystavit, aby je každý viděl a bál se následovat je. Tak jako chtěli zabít mne..."

V té chvíli jsem si celý vyděšený říkal, že Ubertin je zachvácen jakýmsi božským

třeštěním, a obával jsem se o jeho rozum. Dnes, kdy uplynula dlouhá doba a kdy vím, že několik let poté byl za tajemných okolností zavražděn v jednom německém městě a nikdy nebylo zjištěno kým, jsem ještě zděšenější, než jsem byl tehdy, protože Ubertin tenkrát určitě věštil.

"Ty to víš, opat Jáchym měl pravdu. Dorazili jsme do šesté éry dějin lidstva, kdy se mají objevit dva Antikristi, mystický a opravdový, dojde k tomu nyní, v šesté éře, poté co přišel František, aby na vlastním těle zpodobil pět ran Ukřižovaného. Bonifác byl zvíře, jež přichází z moře a jehož sedm hlav představuje sedm hříchů smrtelných a deset rohů hříchů proti desateru a kardinálové kolem něho jsou kobylky, jejichž tělem je Apollyon! Číslice šelmy, přečteš-li její jméno napsané řeckými písmeny, je však Benedicti!" Upřeně se na mne zadíval, aby viděl, zdali jsem pochopil, a pohrozil mi prstem. "Benedikt XI. byl Antikrist opravdový, šelma, jež vystupuje ze země! Bůh dovolil této nečisté obludě plné neřestí vládnout nad jeho církví jen proto, aby se ctnosti jeho následovníka tím slavněji zaskvěly!"

"Jenže, ctihodný otče," dodal jsem si odvahy a namítl tenkým hláskem, "jeho nástupcem je Jan!"

Ubertin si položil ruku na čelo, jako by od sebe odháněl tísnivý sen. Ztěžka dýchal, byl unavený. "Pravda, výpočet byl chybný, pořád ještě čekáme, až přijde papa angelicus... Zatím však už přišli František a Dominik." Pozvedl oči k nebi a řekl, jako by se modlil (byl jsem si však jist, že cituje ze své velké knihy o stromu života): "Quorum primus seraphico63 calculo purgatus et cherubinus extensus et pretegens lumine sapientiae et verbo predicationis fecundus super mundi tenebras clarius radiavit... Ano, znějí-li sliby takto, pak papa angelicus musí teprve přijít."

"Kéž by tomu tak bylo, Ubertine," řekl Vilém. "Zatím jsem zde proto, abych zabránil vyhnání císaře v podobě lidské. O tvém andělském papeži mluvil také fra Dolcino..."

"Ať už nikdy nevyslovíš jméno toho hada!" zvolal Ubertin a poprvé jsem ho viděl, jak se ze sklíčeného, jakým v podstatě byl, mění v člověka rozhněvaného. "To on pošpinil slovo Jáchyma z Kalábrie a učinil z něho zdroj smrti a špíny! Byl-li vůbec nějaký posel Antikristův, pak to byl on. Viléme, ty to však říkáš, protože v příchod Antikrista nevěříš, tví učitelé v Oxfordu tě naučili zbožňovat rozum a nechali vyschnout prorocké schopnosti tvého srdce!"

"Mýlíš se, Ubertine," odpověděl velice vážně Vilém. "Ty víš, že nade všechny své učitele uctívám Rogera Bacona..."

"Který blouznil o létajících strojích," trpce a výsměšně mu odpověděl Ubertin.

"Který jasně a věcně mluvil o Antikristovi a našel jeho znaky ve zkaženosti světa a v slábnutí vědomostí. Učil však, že pouze jedním způsobem je možno připravit se na jeho příchod: studovat taje přírody, používat znalostí ve prospěch lidstva. Můžeš se připravovat na zápas s Antikristem tak, že budeš studovat léčivé vlastnosti bylin, povahu kamenů a dokonce vymýšlet létající stroje, nad nimiž se ty usmíváš."

"Antikrist byl pro toho tvého Bacona jen záminka, aby mohl pěstovat pýchu rozumu."

"Záminka svatá."

"Žádná záminka nemůže být svatá. Viléme, ty víš, že tě mám rád. Víš, že v tebe vkládám velkou důvěru. Ztrestej svou inteligenci, nauč se oplakávat rány Pána našeho, odhod' své knihy."

"Jen tu tvoji si ponechám," usmál se Vilém. Ubertin se usmál rovněž a pohrozil mu prstem: "Angličane pošetilý! A nevysmívej se přesmíru svým bližním. Ba co víc, boj se těch, které nemůžeš milovat. A střež se opatství. Tohle místo se mi nelíbí."

"Právě proto je chci lip poznat." řekl Vilém a chystal se k odchodu, "pojdme, Adsone."

"Já říkám, že se mi opatství nelíbí, a ty mi odpovíš, že je chceš poznat. Ach!" řekl Ubertin, potřásaje hlavou.

"Mimochodem," řekl Vilém už uprostřed chrámové lodi, "kdo je ten mnich, co vypadá jako zvíře a mluví jazykem bábelským?"

"Salvátor?" obrátil se k němu Ubertin, který si mezitím už zase klekl. "Za toho může opatství poděkovat mně... a za celleraria taky. Svléknuv františkánskou kutnus vrátil jsem se nakrátko do svého starého kláštera v Casale a tam jsem našel řadu vystrašených mnichů, které obec nařkla, že patří ke spirituálním bratřím, k mé sektě... jak nám říkali. Zastal jsem se jich a nakonec mohli po mém příkladu opustit řád. Když jsem sem loni přišel, našel jsem tu dva z nich. Salvátor... Vypadá jako zvíře. Je však úslužný."

Vilém na okamžik zaváhal. "Slyšel jsem, že říká penitentiagite."

Ubertin se odmlčel. Ohnal se rukou, jako by od sebe odháněl obtížnou myšlenku. "To bych neřekl. Znáš přece tyhle laické mnichy. Venkované, kteří někde slyšeli nějakého toulavého kazatele. Salvátorovi bych vyčítal něco docela jiného, je to mlsné a chlípné zvíře. Ale nic proti pravověrnosti. Ne, zlo v opatství je někde jinde, hledej je v tom, kdo zná příliš, a ne v tom, kdo nezná nic. Nestav zámeček podezření na jednom slově."

"To bych nikdy nedělal," odpověděl Vilém. "Přestal jsem být inkvizitorem právě proto, abych to nemusel dělat. Rád si ale vyslechnu i slova a pak nad nimi přemýšlím."

"Přemýšlíš příliš. Chlapče," řekl a obrátil se ke mně, "neber si příklad ze svého učitele. Jediné, nač se má myslet, a uvědomuji si to až na konci života, je smrt. Mors est quies viatoris - finis est omnis laboris. Odejděte, budu se modlit."

PRVNÍ DEN

Před nonou

VILÉM VEDE VELICE UČENÝ ROZHOVOR SE SEVERINEM, BRATREM HERBATISTOU

Prošli jsme hlavní chrámovou lodí a vyšli ven portálem, kterým jsme vešli. Ubertinova slova mi pořád ještě zněla v hlavě.

"Je to muž... podivný," opovázil jsem se říci Vilémovi.

"Je, nebo aspoň byl, muž v mnoha ohledech velký. Právě proto je také podivný. Jenom malí lidé se zdají být normální. Z Ubertina mohl být jeden z kacířů, které dal upálit, právě tak jako kardinál svaté církve římské. Byl velice blízko oběma krajnostem. Při rozhovoru s Ubertinem mám dojem, že peklo je ráj viděný z druhé strany."

Nechápal jsem, co chce říci. "Z které strany?" zeptal jsem se.

"Máš pravdu," přiznal Vilém, "jde o to, zda vůbec jsou nějaké strany nebo nějaký celek. Ale nedbej na to, co říkám. A už se nedívej na ten portál," řekl a lehce mě pleskl do týla, když jsem se obracel ke sochám u vchodu. "Pro dnešek už tě dost vyděsili. Všichni."

Jak jsem se obracel k východu z chrámu, spatřil jsem před sebou dalšího mnicha. Mohl být zhruba ve Vilémově věku. Usmál se na nás a zdvořile pozdravil. Řekl, že se jmenuje Severin ze Sankt Emmeramu a že je bratr herbarista a má na starosti lázeň, špitál a zelinářskou zahradu a že je nám k službám, chceme-li se porozhlédnout po opatství.

Vilém mu poděkoval a dodal, že jakmile vešel do opatství, povšiml si překrásné zelinářské zahrady, která v něm vzbudila dojem, že tam nerostou jen byliny poživatelné, ale i léčivé, pokud mohl pod sněhem vůbec něco zahlédnout.

"V létě nebo na jaře, kdy rozmanité rostliny kvetou každá po svém, zahrada mnohem lépe pěje chválu Tvůrce," řekl Severin na omluvu. "I v této roční době však zkušené oko ze suchých stonků pozná, které byliny znova vyrostou, a řeknu ti, že tato zahrada je bohatší, než byl kdy jaký herbář, a také pestrobarevnější než sebekrásnější iluminace. I v zimě rostou dobré byliny, a další mám uložené a přichystané v nádobách v dílně. Tak třeba kořenem šťavele se léčí katar a z odvaru z kořene ibiškového se dělají obklady na

onemocnění kožní, lopuch léčí vyrážky, drceným a semletým oddenkem hadovce se léčí průjmy a některé ženské neduhy, lippil je dobrý na zažívání, devětsil na kašel a máme tu výborný encián pro trávení a na čaj lékořici a jalovec, z chebdí i s kůrou děláme odvary na játra, kořeny mydlice se máčejí ve studené vodě a jsou dobré na katar a máme tu i baldrián, jehož vlastnosti jistě znáte."

"Máte zde byliny různé a z různých klimatických oblastí. Jak to?"

"Částečně za to vděčíme milosti Pána našeho, který položil naši náhorní rovinu tak, že na jihu má moře, odkud vane teplý vítr, a na severu hory ještě vyšší, odkud se šíří lesní vzduch. A částečně za to vděčíme i zručnosti, jíž jsem nezaslouženě nabyl od mých učitelů. Některým bylinám se daří i v klimatu nepříznivém, jestliže se okopávají, půda pohnojí a dohlíží-li se na jejich růst."

"Pěstujete tu i rostliny pouze požitelné?" zeptal jsem se.

"Ty mé vyhládlé hříbě, nenajde se rostlina, která by byla jen požitelná, a ne taky léčivá, je-li užívána ve správném množství. Pouze nemírnost je činí příčinou nemocí. Vem si třeba dýni. Je přirozenosti studené a vlhké a tiší žízeň, zkažená však vyvolá průjem a musíš útroby stáhnout směsí solného láku a hořčice. A co třeba cibule? Je horká a vlhká, v malém množství umocňuje potenci, což se pochopitelně týká osob, které nesložily slib řeholní, při množství nadměrném po ní ztěžkne hlava a člověk se jí musí opřít mlékem a octem. Což znamená," dodal zlomyslně, "že mladý mnich má pojídat cibuli vždy jen střídavě. Jez naopak česnek. Je horký a suchý a dobrý proti jedům. Nepřeháněj to ale, vyhání příliš mnoho moku z mozku. Fazole jdou na moč a na tloušťku a obojí je dobré. Ale jsou po nich ošklivé sny. Jsou však i jiné byliny, které opravdu přivolávají ošklivá vidění."

"Které to jsou?" zeptal jsem se.

"Ale, ale, náš novic toho chce nějak moc vědět. To smí znát pouze herbatista, jinak by lehkomyšlné osoby mohly chodit po světě a hlásat lidem svá vidění, neboli lhát s pomocí bylin."

"Stačí ale něco málo kopřivy," ozval se Vilém, nebo roybry nebo olieribusu, aby byl člověk vidění uchráněn. Doufám, že tu ty dobré byliny máte."

Severin se po mém mistru pokradmu podíval: "Zajímáš se o vědu o bylinách?"

"Jen velice málo," skromně odvětil Vilém, "kdysi se mi dostala do rukou kniha Theatrum Sanitatis⁶⁷ od Ubúd-Chásyma z Baldachu..."

"Což je vlastně Abul Ásán al Muchtar ibn Botlán."

"Nebo taky Ellukasim Elimittar, vyber si. Napadlo mě, máte-li tu taky od ní opis."

"Moc pěkný, má spoustu krásných vyobrazení."

"Chvála Bohu. A De virtutibus herbarum od Platearia?"

"Tu máme taky. A taky De plantis a De vegetalibus od Aristotela přeložené Alfrédem ze Sareshelu."

"Prý není od Aristotela," poznamenal Vilém, "stejně jako prý od něho není De causis."

"V každém případě je to vynikající kniha," poznamenal Severin, a můj mistr s ním vyslovil velice vřelý souhlas a ani se nezeptal, zda herbarista má na mysli De vegetalibus nebo De causis, neznal jsem sice ani jednu, ale z rozhovoru jsem vyvodil, že jsou významné obě.

"Velice rád," uzavřel Severin, "bych si s tebou o bylinách popovídal."

"Já taky," řekl Vilém, "neporušíme však zásadu mlčení? Mám dojem, že ve vašem řádu platí."

"Regule," odpověděl Severin, "se během staletí přizpůsobila požadavkům různých obcí. Předpokládala původně lectio divina, a ne studium: a sám přece víš, jak náš řád pokročil ve výzkumu věcí božských i lidských. Zásada dále předpokládá společný dormitář, někdy je však správné, jako třeba u nás, aby mniši měli možnost rozjímat i v noci, a tak má každý svou zvláštní celu. Regule je velice přísná, co se mlčení týče, a nejenom ten, kdo vykonává i práce manuální, ale i ten, kdo píše nebo čte, nesmí se svými spolubratry rozmlouvat. Opatství je však především společenstvím badatelů a bývá prospěšné, aby si mniši navzájem vyměnili poklady církevního učení, jež nashromáždili. Jakýkoli rozhovor

týkající se našich studií je považován za oprávněný a užitečný, nedojde-li k němu v reflektáři nebo při bohoslužbě."

"Měl jsi často příležitost mluvit s Adelmem z Otranta?" zeptal se Vilém nečekaně.

Nezdálo se, že by Severin byl překvapen: "Jak vidím, opat už s tebou mluvil," řekl. "Ne, neměl. S ním jsem si často nepovídal. Zajímaly ho jen iluminace. Občas jsem ho slyšel povídat si s jinými mnichy, s Venantiem ze Salvemekú nebo s Jorgem z Burgosu, o své práci. Netrávím taky celý den ve skriptoriu, ale tady v dílně," řekl a ukázal na budovu špitálu.

"Rozumím," řekl Vilém. "Takže nevíš, zda Adelmus míval vidění?"

"Vidění?"

"Taková, jaká přivolávají například tvé byliny."

Severin ztuhl:

"Řekl jsem, že nebezpečné byliny velice bedlivě střežím."

"Tak jsem to nemyslel," pospíšil si s vysvětlením Vilém. "Mluvím o viděních jako takových."

"Nechápu," nedal se Severin.

"Myslel jsem si, že když se někdo potlouká v noci po Budově, kde se mohou, jak připustil opat, přihodit hrozná věc každému, kdo se tam v zakázané době ocitne, zkrátka, napadlo mě, že mohl mít ďábelské vidění, a to že ho přimělo k tomu, aby se vrhl do propasti."

"Už jsem řekl, do skriptoria zajdu, jenom když potřebuji nějakou knihu, mám ale dost svých herbářů a ty jsou uloženy ve špitálu. Už jsem ti řekl, Adelmus se stýkal hlavně s Jorgem, Venantiem a... pochopitelně s Berengarem."

Všiml jsem si lehkého zaváhání v Severinově hlase. Neuniklo ani mému učiteli. "S Berengarem? A proč pochopitelně?"

"Berengar z Arundelu je knihovníkův pomocník. Byli stejně staří, společně byli novici, takže si pochopitelně měli o čem povídat. Tak jsem to myslel."

"Takže tak jsi to myslel," komentoval Vilém. A divil jsem se, že se dál nevyptává. Začal hned o něčem jiném. "Ale už bychom asi měli jít do Budovy. Provedeš nás?"

"S radostí," řekl Severin a bylo až příliš zjevné, že se mu ulevilo. Obešli jsme zahradu a přivedl nás před západní průčelí Budovy.

"Na té straně, kde je zahrada, je i vchod do kuchyně," řekl, "ta ale zabírá pouze západní polovinu prvního patra, ve druhé je refektář. Na jižní straně je další brána, ke které bychom došli, kdybychom obešli kostel kolem kněžiště, a odtamtud vedou další dva vchody do kuchyně a do refektáře. Můžeme ale vejít i tudy a z kuchyně potom přejít rovnou do refektáře."

Uvědomil jsem si hned, jak jsme vešli do rozlehlé kuchyně, že Budova má uvnitř v celé své výšce osmihranný dvorek, a později jsem pochopil, že to je jakýsi obrovský nepřístupný světlík, do něhož vedou v každém patře velikánská okna, stejná jako na vnější straně. Kuchyně byla obrovská síň plná čmoudu, kuchaři se tu měli k dílu, aby měli včas připravenou večeři. Na velkém stole dva z nich chystali kaši z různých zeleniny, ječmene, ovsa a žita, krájeli řepy, řeřichu, ředkvičky a mrkve. Jiný kuchař vedle nich právě dopekla několik ryb ve víně s vodou a, zaléval je omáčkou ze šalvěje, petržele, tymiánu, česneku, pepře a soli.

Pod západní věží byla obrovská pec na pečení chleba, šlehaly v ní už narudlé plameny. Pod jižní věží bylo obrovské ohniště, bublala tam polévka v hrncích a otáčely se rožně. Dveřmi, které vedly na prostranství za kostelem, sem vcházeli zrovna čeledíni a přinášeli maso z čerstvé zabijačky. Těmi dveřmi jsme vyšli ven a ocitli se na východním konci pláně, u hradeb, kde stálo mnoho různých staveb. Severin mi vysvětlil, že jsou to vepřince, za nimi stáje pro koně, pro voly, kurníky a krytý ovčinec. Před chlívky pacholci míchali ve velké kádi krev z právě poražených vepřů, aby se nesrazila. Řádně a včas zamíchána pár dnů díky chladnému počasí vydrží a pak se z ní budou dělat jelita.

Vrátili jsme se zpátky do Budovy, rozhlédli se po refektáři a prošli jím, abychom se dostali k východní věži. Pod severní věží na jednom konci místnosti byl krb a ve východní věži

byly točité schody, které vedly nahoru do skriptoria. Po nich nebo taky po dvou dalších, ne tak pohodlných, zato pěkně vyhřátých, jež spirálovitě stoupaly jednak z prostoru za ohništěm a jednak z prostoru za pecí v kuchyni, chodili mniši každý den do práce.

Vilém se zeptal, bude-li ve skriptoriu někdo v neděli. Severin se usmál a řekl, že pro benediktýna je práce modlitbou. V neděli jsou bohoslužby sice o něco delší, mniši přidělení ke knihám tu však stejně stráví několik hodin, obvykle je vyplní výměnou učených poznámek, radami a úvahami nad Písmem svatým.

PRVNÍ DEN

Po noně

DOJDE K NÁVŠTĚVĚ SKRIPTORIA

A SEZNÁMÍME SE S ŘADOU VĚDCŮ, PÍSAŘŮ

A MALÍŘŮ INICIÁL A TAKY SE SLEPÝM STARCEM,

KTERÝ OČEKÁVÁ ANTIKRISTA

Jak jsme šli nahoru, všiml jsem si, že můj mistr si prohlíží okna, jimiž na schody padalo světlo. Asi jsem se nakazil jeho bystrostí, protože jsem na první pohled zjistil, že jsou velice těžko přístupná. Ostatně ani okna v refektáři (jediná v prvním patře budovy nad srázem) se nezdála být o nic přístupnější a taky pod nimi nestál žádný nábytek.

Vyšli jsme po schodech nahoru a severní věží vešli do skriptoria. Nedokázal jsem zadržet výkřik obdivu. Horní patro nebylo rozdělené na dvě místnosti jako dolejší a otvíralo se tudíž mým očím v celé své nezměrné prostornosti. Kruhovitá a nepřiliš vysoká klenba (nižší než v kostele, zato však vyšší než v jakékoliv kapitulní síni, kterou jsem kdy viděl), podpíraná silnými pilíři vymezovala prostor zaplavený nádherným světlem, protože na každé delší straně byla tři obrovská okna, zatímco na každé z pěti vnějších stran každé věže bylo pět oken menších a nakonec sem světlo vnikalo i úzkými a vysokými okny z osmistěnného vnitřního světlíku.

Velké množství oken zaplavovalo sál stálým a rozptýleným světlem, třebaže bylo zimní odpoledne. Skla spojená olovem tu nebyla barevná jako v oknech chrámových, aby dovnitř vcházelo světlo co nejčistší, nepozměněné lidskou dovedností, a sloužilo tak svému účelu, to znamená osvětlovalo stoly pro čtení a pro psaní. Jindy a na jiných místech jsem viděl mnoho skriptorií, v žádném však v proudech světla fyzického, jež je osvětlovalo, tak zářivě nejiskřil samotný spirituální princip, jež světlo ztělesňuje, ona claritas, zdroj veškeré krásy a vědění, atribut neodlučný od majestátních rozměrů sálu. Tři věci společně totiž vytvářejí krásu: především úplnost či dokonalost, a proto považujeme za ošklivé věci neúplné, pak náležitá proporčnost neboli soulad a nakonec jas a světlo, proto máme za krásné to, co má jasné barvy. A jelikož pohled na krásu obsahuje klid a pro náš pocit je jedno, najdeme-li klid v míru, v dobru či v krásnu, naplnila mě veliká útěcha a říkal jsem si, jak by bylo příjemné zde pracovat.

V oné hodině časného odpoledne mi skriptorium připadalo jako radostná dílna vědění. V Svatém Havlu jsem později viděl skriptorium stejně rozměrné a rovněž oddělené od knihovny (jindy mniši pracovali přímo v místnosti, kde byly knihy uloženy), ale ne tak krásně uspořádané. Restaurátoři, písaři, malíři iniciál a učenci seděli každý u svého stolu a pod každým oknem byl jeden. A jelikož oken tu bylo čtyřicet (číslo vpravdě dokonalé, jež vzniká, znásobíme-li desíti čtyřhran, čili jako by desatero přikázání bylo znásobeno čtyřmi hlavními ctnostmi), mohlo tu pracovat najednou čtyřicet mnichů. Bylo jich tu však právě sotva třicet. Severin nám vysvětlil, že mniši pracující ve skriptoriu jsou zproštěni povinnosti zúčastnit se bohoslužeb při tertii, sextě a noně, aby využili denního světla, a že končí svou

práci až po západu slunce a jdou na nešpory.

Místa, kde bylo nejvíc světla, byla vyhrazena restaurátorům, nejzkušenějším iluminátorům, malířům iniciál a kopistům. Každý stůl byl vybaven vším, čeho je k iluminování a kopírování třeba: kalamáři na inkoust, jemnými pery, které tu několik mnichů přirezávalo tenkými nožíky, pemzou na uhlazování pergamenu, pravítky, podle kterých se dělají linky, na něž se pak klade písmo. Každý písař měl buď vedle sebe, nebo nad šikmou plochou stolu čtecí pultík a na něm rozevřený kodex, který měl právě v práci. Stránku zakrývala pohyblivá maska, takže byl vidět jenom opisovaný řádek. Někteří u sebe měli i zlaté a jiné barevné inkousty. Jiní zase jenom četli a dělali si poznámky do svých pergamenů nebo na tabulky.

Neměl jsem ostatně čas pozorovat je při práci, protože nám vyšel vstříc knihovník, věděl jsem už, že to je Malachiáš z Hildesheimu. Snažil se nasadit výraz vhodný pro uvítání, nedokázal jsem však potlačit zachvění při pohledu na tvář tak ojedinělou. Byl vysoký a ruce a nohy měl velké a nemotorné, i když byl neuvěřitelně hubený. Přicházel velkými kroky, zahalen do černé kutny svého řádu, a v jeho vzezření bylo něco zneklidňujícího. Přicházel zvenku, ještě si nestáhl z hlavy kapuci a ta mu stínila bledý obličej a dodávala něco, sám dobře nevím co, bolestného jeho velkým smutným očím. Jako by v něm zanechalo stopy mnoho vášní, jež vůle sice ukáznila, které však stejně hnětly rysy tváře, i když ji už neovládaly. V jeho výrazu převládala sklíčenost a přísnost a jeho oči byly tak pichlavé, že stačil jeden pohled a pronikly do srdce každému, na něhož se zadíval, a přečetly si v něm skryté myšlenky, takže ten pohled člověk jen těžko snášel a podruhé se mu radši vyhnul.

Knihovník nás představil mnoha mnichům, kteří tam zrovna pracovali. U každého nám řekl, jakou práci právě koná, a u každého jsem se obdivoval jeho hluboké oddanosti vědění a studiu slova božího. Tak jsem poznal Venantia ze Salvemeku, překladatele z řečtiny a arabštiny, znalce onoho Aristotela, který byl bezpochyby nejmoudřejší ze všech lidí. Bengta z Upsaly, mladého skandinávského mnicha, který se zabýval rétorikou. Berengara z Arundelu, pomocného knihovníka. Aymarda z piemontské Alessandrie, který právě opisoval díla zapůjčená knihovně jen na pár měsíců, a pak skupinu iluminátorů z různých zemí, Patrika z Clonmacnoisu, Hrabana z Toleda, Magna z Iony, Waltera z Herefordu.

Seznam by mohl dál pokračovat, a nic není nádhernějšího než seznam, nástroj podivuhodných hypotypéz. Musím však přejít k obsahu našeho rozhovoru, který nám poskytl mnoho indikací užitečných pro pochopení skoro neznatelného neklidu, který panoval mezi mnichy, stejně jako něčeho nevysloveného, co jako břímě spočívalo na každém jejich slově.

Můj učitel zahájil rozhovor s Malachiášem tím, že pochválil krásu a dělnou účelnost skriptoria a vyptal se ho, jak tu práce probíhá, protože, dodal velice obezřetně, všude se o této knihovně povídá a chtěl by si prohlédnout mnoho knih, které jsou zde uloženy. Malachiáš mu vysvětlil, co věděl už od opata, že mnich požádá u knihovníka o knihu, jíž se hodlá zabývat, a ten pro ni, je-li žádost správná a zbožná, dojde nahoru do knihovny. Vilém se zeptal, jak může znát názvy knih uložených nahoře, a Malachiáš mu ukázal rozměrný kodex, zlatým řetízkem upoutaný k jeho stolu, který obsahoval hustě psaný seznam.

Vilém vsunul ruce do kutny, která mu na hrudi vytvářela jakousi kapsu, a vytáhl odtamtud předmět, který jsem mu už předtím zahlédl v rukou nebo na nose. Byly to svorky sestrojené tak, aby se udržely na nose člověka (a tím spíš na velikém orlím nose mého mistra) jako jezdec na hřbetě koně nebo pták na bidýlku. Napravo i nalevo, kde bývají oči, byly ke svorkám upevněny dvě kovové obroučky a v nich nasazena skla ve tvaru mandle, tlustá jako dno od sklenice. Vilém si je nasadil pokaždé, když měl číst, a říkal, že vidí líp, než jak mu příroda a pokročilý věk dovoluje, zvláště když ubývá denního světla, ne však při pohledu do dálky, to má zrak naopak velice ostrý, jen zblízka. Skrze ta skla mohl číst

rukopisy psané písmeny tak drobnými, že já sám jsem je stěží rozluštil. Vysvětlil mi, že dorazí-li člověk, i když měl zrak výtečný, za půli svého života, oko tvrdne a zornička se nepřizpůsobuje, takže mnozí vědci po dosažení padesáti zim jsou jako mrtvi pro čtení i psaní. Je to velké neštěstí, protože ještě řadu let by mohli ze sebe vydávat to nejlepší. Je třeba tudíž chválit Pána našeho za to, že někdo tento nástroj vynalezl a vyrobil. A říkal mi to na důkaz správnosti myšlenek toho svého Rogera Bacona, který tvrdil, že cílem vědění je mimo jiné prodloužit lidský život.

Ostatní mniši se po Vilémovi dívali velice zvědavě, ale neopovážili se ho na něco zeptat. Uvědomil jsem si, že ani do místa tak výlučně a pyšně zasvěceného čtení a psaní ten podivuhodný nástroj ještě nepronikl. A byl jsem pyšný, že mám za mistra muže, který vlastní něco, nad čím žasnou muži proslulí ve světě svou moudrostí.

S tím nástrojem na nose se Vilém sklonil nad řádky v kodexu. Podíval jsem se rovněž a objevili jsme názvy knih, o nichž jsme nikdy předtím neslyšeli, vedle názvů knih velice známých, které knihovna rovněž vlastnila.

"De pentagono⁷⁴ Salomonis, Ars loquendi et intelligendi in lingua hebraica, De rébus metallicis od Rogera z Herefordu, Algebra od Al Chawárizmího, převedená do latiny Robertem Angelikem, Punica od Silia Italica, Gesta francorum, De laudibus sanctae crucis od Hrabana Maura a Flavii Claudii Giordani de aetate mundi et hominis reservatis singulis litteris per singulos libros ab A usque ad Z," četl můj mistr. "Nádherná díla. Jak jsou však řazena?" Citoval z textu, který jsem neznal já. zato určitě a důvěrně Malachiáš: "Habeat Librarius et registrum omnium librorum ordinatum secundum facultates et auctores, reponatque eos separatim et ordinate cum signaturis per scripturam applicatis. Jak poznáte, kde je která kniha uložena?"

Malachiáš mu ukázal poznámky po straně u každého titulu. Četl jsem: iii, IV gradus, V in prima graecorum; ii, V gradus, VII in tertia anglorum a tak dále. Pochopil jsem, že první číslo označuje postavení knihy v polici, na gradus že odkazuje číslo druhé, a skříň že je označena číslem třetím, a pochopil jsem rovněž, že další údaje označují místnost nebo chodbu knihovny, a opovážil jsem se požádat o další objasnění posledních distinctiones. Malachiáš se po mně přísně podíval: "Bud' nevíte, nebo jste zapomněl, že do knihovny má přístup pouze knihovník. Je tudíž správné a dostačující, aby pouze on uměl tyto údaje rozluštit."

"Jak jsou ale řazeny knihy v seznamu?" zeptal se Vilém. "Mám dojem, že ne tematicky." Nezmínil se o řazení podle autorů, které by nutně zachovávalo pořádek písmen v abecedě, tento způsob jsem viděl pouze v poslední době a tehdy byl používán velice zřídka.

"Původ knihovny je ukryt v hloubi věků," řekl Malachiáš, "a knihy jsou řazeny podle koupě či darování, zkratka podle toho, kdy vešly mezi tyto zdi."

"Těžko se vyhledávají," poznamenal Vilém.

"Stačí, aby knihovník všechny znal a věděl, kdy která přišla. Ostatní mniši se musí spolehnout na jeho paměť," řekl a zdálo se, že mluví o někom jiném a ne o sobě, ve skutečnosti mluvil o úřadu, který právě teď co nehodný služebník zastává, poslední článek v řetězu mužů, kteří si postupně předávali tajemství a kteří už zemřeli.

"Rozumím," řekl Vilém. "Kdybych tedy nevěděl, co přesně hledám, třeba něco o Šalomounově pentagramu, dokázal byste mi povědět, že kniha, jejíž název jsem si tu právě přečetl, opravdu existuje, a upřesnit, kde je v hořejším patře uložena."

"Pokud byste vskutku měl právo něco zvědět o Šalomounově pentagramu," řekl Malachiáš. "Ale to je právě kniha, o které bych se, než bych vám ji dal, musil poradit s opatem."

"Dozvěděl jsem se, že jeden z vašich nejlepších iluminátorů," řekl pak Vilém, "nedávno zemřel. Opat mi dlouho povídal o jeho umění. Mohl bych vidět kodexy, které iluminoval?"

"Adelmus z Otranta," řekl Malachiáš a nedůvěřivě se na Viléma zadíval, "byl ještě mladý a pracoval tudíž pouze na margináliích. Měl příliš živou fantazii a z věcí známých uměl

zkomponovat věci neznámé a překvapivé, jako spojili-li se třeba lidské tělo s koňskou hlavou. Tamhle jsou jeho knihy. Jeho stolu se ještě nikdo nedotkl." Přiblížili jsme se ke stolu, který býval Adelmovým pracovištěm, ještě tu ležely listy bohatě iluminovaného žaltáře. Byly z velice jemného vella - královny pergamenů - a jeden byl ještě upevněn ke stolu. Byl nedávno očištěn pernzou, změkčen křídou a uhlazen hladkým želízem, od drobných otvorů po stranách byly tenkým sídlem načrtnuty čáry, jež měly vést ruku umělce. Horní polovina byla pokryta písmeny a Adelmus tam už začal na okrajích načrtávat figury. Další listy už byly dokončeny a při pohledu na ně jsme jak Vilém, tak já, nedokázali potlačit výkřik obdivu. Na okrajích žaltáře byl zobrazen svět opačný tomu, na nějž nás navykly naše smysly. Jako kdyby na okraji řeči, která je per definitionem řečí pravdy, se ozývala, podivuhodnými narážkami in aenigmatate s ní spojena, lživá řeč o všehomíru vzhůru nohama, kde psi prchají před zajíci a jeleni loví lvy. Hlavičky v podobě můřích noh, zvířata s rukama na zadku, hlavy, jimž z hřívý čouhají nohy, zebrovaní draci, čtyrnožci s hadím krkem, který se zauzloval do tisíce nerozpletitelných uzlů, opice s jeleními parohy, sirény v podobě ptáka s blanitými křídly na zádech, lidé bez paží, jimž další lidská těla vyrůstají ze zad jako hrby, a postavy s ústy plnými zubů na bříše, lidé s koňskou hlavou a koně s lidskýma nohama, ryby s ptačími křídly a ptáci s rybím ocasem, obludy s jedním tělem a dvěma hlavami nebo s jednou hlavou a dvěma těly, krávy s kohoutím ocasem a motýlími křídly, ženy s hlavou šupinatou jako hřbet ryby, dvojhlavé chiméry propletené s vázkami s ještěřčí tlamou, kentauři, saně, sloni, mantikory, jednonozí skynopodové na větvích stromu, gryfoni s ocasem v podobě lučištníka ve válečné zbroji, ďábelská stvoření s nekonečným krkem. Zobrazení zvířat v podobě lidské a trpaslíků v podobě zvířecí se někdy i na jedné a téže stránce spojovala s výjevy z venkovského života, kde se znepokojující životností, až by člověk věřil, že postavy jsou skutečné, byly zachyceny veškeré polní práce, oráči, česáči ovoce, žneci, pradleny a rozsévači vedle lišek a kun vyzbrojených kušemi, které slézaly hradby věžatého města hájeného opicemi. Tu se velké počáteční písmeno stáčelo do el a "V dolní části z něj vyrůstala saň, tam zase velké V, jímž počínalo slovo verba, ze sebe co přirozené úponky svého kmene vydávalo tisíckrát stočeného hada, který zase co vlastní listy a květenství plodil jiné hady.

Vedle žaltáře ležela pravděpodobně nedávno dokončená překrásná kniha hodinek, neuvěřitelně malá, že by ji člověk mohl ukrýt v dlani. Písmo bylo drobounké, iluminace na okraji byly na první pohled sotva rozeznatelné a oko je musilo zkoumat zblízka, aby objevilo veškerou jejich krásu (v duchu se člověk ptal, jakým nadlidským nástrojem je iluminátor črtal, aby došel výsledků tak živých na prostoru tak nepatrném). Okraje listů byly přímo zaplaveny drobnými postavičkami, které málem jako by v přirozené expanzi vyrůstaly ze spirál, jimiž končila nádherně kreslená písmena: mořské sirény, prchající jeleni, lidská torza bez paží vylézala jako žížaly z konce veršů. V jednom místě, málem jako pokračování slov "Sanctus, Sanctus, Sanctus", opakujících se ve třech linkách, byly tři šelmy s lidskou hlavou a dvě z nich se vykláněly, jedna dolů a druhá nahoru, aby se spojily polibkem, který by bylo možno docela dobře nazvat nestoudnýrn, pokud by člověk nebyl přesvědčen, že sice ne zcela názorný, zato hluboce spirituální význam zdůvodňuje, proč je dotyčné zobrazení právě na tomto místě.

Prohlížel jsem stránku za stránkou strháván tu němým obdivem, tu smíchem, neboť postavičky, třebaže komentovaly stránky svaté, nutně vzbouzely veselí. I bratr Vilém je prohlížel s úsměvem a řekl: "Na mých rodných ostrovech jim. říkají babewyn."

"V Galii zas babouins," řekl Maiachiáš. "Adelmus se také svému umění naučil ve vaší vlasti, i když studoval i ve Francii. Paviáni čili africké opice. Obrazy světa vzhůru nohama, kde domy stojí na střeše a země je nad nebesy."

Vzpomněl jsem si na několik veršů, uměl jsem je ve své mateřštině a neudržel jsem se, abych je neodříkal:

Aller Wunder77 si geswigen,

das herde himel hat überstigen
daz sult is vür ein Wunder Wigen.

A Malachiáš pokračoval za mne:

Erd ob un himel unter
das sult ir han besunder
Vür aller Wunder ein Wunder.

"Výborně, Adsoně," pochválil mě pak, "toto vyobrazení nám vskutku vypráví o kraji, kam člověk přijede na modré huse, kde jestřábi loví v potoku ryby, medvědi pronásledují na obloze sokoly, raci létají s holubicemi a tři obři se chytili do pasti a pokousal je kohout."

A náznak úsměvu rozehrál jeho rty. Ostatní mniši, kteří náš rozhovor sledovali dost bázkivě, se srdečně rozesmáli, jako by čekali jen na knihovnickovo svolení. Ten se zachmuřil, ale všichni se smáli dál, chválili dovednost nebohého Adelma a ukazovali jeden druhému ta nejnepravděpodobnější vyobrazení. Ještě jsme se všichni smáli, když se nám za zády ozval okázale přísný hlas:

"Verba vana aut risui apta non loqui."

Obrátili jsme se. Promluvil tíhou let shrbený mnich, bílý jako čerstvě napadlý sníh, a to nemám na mysli jen vlasy a vousy, ale i tvář a oči. Uvědomil jsem si, že je slepý. Hlas však zněl majestátně a údy měl silné, třebaže tělo už zkrušilo břemeno let. Upřeně na nás pohlížel, jako by nás viděl; i později jsem si pokaždé všiml, že se pohybuje a mluví, jako by mu dar zraku nebyl od odňat. Tón však naznačoval, že tento muž má pouze zrak vnitřní, dar jasnovidnosti.

"Mnich ctihodný věkem i znalostmi, jehož máte před sebou," řekl Malachiáš Vilémovi a ukázal na příchozího, "je Jorge z Burgosu. Až na Alinarda z Grottaferraty je v klášteře nejstarší a na něho mnozí bratři vkládají břímě svých hříchů při zpovědním tajemství." Pak se obrátil ke starci: "Před tebou stojí bratr Vilém z Baskervillu, náš host."

"Doufám, že se na mě nehněváte za má slova," řekl stařec zhurta. "Slyšel jsem tu nějaké osoby smát se věcem směšným a připomněl jsem jim jenom jednu ze zásad našeho řádu. A jak říká žalmista, má-li se mnich vystříhat řečí dobrých, jelikož učinil slib mlčení, tím spíše se musí zdržet řečí špatných. A nejsou jen špatné řeči, ale i špatné obrazy. A sice ty, jež lžou o tvarech stvoření a předvádějí svět naopak, než by být měl, než vždycky byl a vždycky bude, od staletí po staletí až do konce času. Vy však patříte k jinému řádu, kde prý je i to nejnevhodnější veselí posuzováno shovívavě." Narážel na to, co se mezi benediktýny povídalo o výstřednostech svatého Františka z Assisi a možná i na výstřednosti přisuzované bratříkům a spirituálním bratřím všeho druhu, posledním, rozpaky budícím výhonkům františkánského řádu. Bratr Vilém však nedal najevo, že narážku pochopil.

"Obrázky na okraji manuskriptů nás mají často k úsměvu, ale jen proto, aby nás povznášely," odpověděl. "Stejně jako chceme-li při kázání vznítit představivost věřících, musíme uvést exempla šprýmovná, i řeč obrazů si musí šprýmy posloužit. Pro každou ctnost i pro každý hřích je příklad v bestiáři a zvířata zrcadlí podobu světa lidského."

"Ach, ovšem," pronesl stařec výsměšně, ale neusmál se, "každý obraz je dobrý, přiměje-li lidi k ctnosti, protože koruna stvoření byla převrácena vzhůru nohama a my se ji můžeme smát. Slovo boží dnes promlouvá skrze osla, který hraje na lyru, hlupáka, který oře štítem, voly, kteří se sami zapřahají k pluhu, řeky, které tečou proti proudu, moře, které se vzněcuje, vlka, který se stává poustevníkem! Lovte zajíce s pomocí vola, sova ať nás učí mluvnici, psi ať hryžou blechy, slepí ať se dívají na němé a němí ať prosí o chleba, mravenec ať porodí tele, pečená drůbež ať létá, placky rostou na střeše, papoušci vyučují rétorice, slepice oplodňují kohouty, zapřahejte vůz před voly, nechtě psa spávat v posteli a všichni ať chodí po hlavě! Co vlastně chtějí ty šprýmy? Svět naruby, protivný tomu, který

ustanovil Bůh, pod záminkou, že šíří jeho naučení!"

"Areopagita však učí," pokorně řekl Vilém, "že Bůh může být pojmenován skrze věci znetvořené. A Hugo ze Svatého Viktora nám připomínal, že čím víc se podobnost stává nepodobnou, tím víc se nám pod rouškou děsivých či neslušných figur zjevuje pravda a tím méně představivost přerůstá v potěchu tělesnou, neboť je nucena odkrývat tajemství, jež se tají pod hanebností obrazů..."

"Znám ten argument! A s hanbou přiznávám, že byl hlavním argumentem našeho řádu, když clunyjští opaté bojovali proti cisterciákům. Svatý Bernard měl však pravdu: kdo vytváří obludy, podivné hříčky přírody, aby vyjevil věci boží per speculum et aenigmate, tomu sej brzy zalíbí v samotné přirozenosti zrůdnosti, již vytváří, a jí a pro ni se těší a jen skrze ni nazírá svět. Stačí, abyste se vy, kdož jste ještě zrakem obdařeni, podívali na hlavice sloupů ve vaší křížové chodbě," řekl a ukázal rukou z okna, "co znamenají, vystaveny zrakům mnichů pohroužených v meditaci, ty obludnosti, ty zpotvořené tvary a ztvárněné potvornosti? Ty špinavé opice? Ti lvi, ti kentauři, ty bytosti napůl lidské, s ústy na bříše, s jednou nohou, s ušima jako lodní plachty? Ti skvrnití tygři, ti zápasící válečníci, ti lovci dující do rohů a ta mnohost těl pro jednu hlavu a mnohost hlav pro jedno tělo? Čtyrnožci s hadím ocasem a ryby s hlavou čtyrnožce, tu zvíře, jež zepředu vypadá jako kůň a zezadu jako kozel, tam zase kůň s parohy a tak dál! Teď už je mnichům milejší číst si v mramoru než v rukopisech a obdivovat raději díla lidská než meditoval nad zákony božími. Styďte se za choutky svých očí a za svoje úsměvy".

Veliký stařec se odmlčel, popadal dech. A já jsem se obdivoval jeho živé paměti, byl už řadu let slepý, a přesto choval v hlavě obrazy, jejichž hanebnost nám tu vylíčil. Až jsem ho dokonce podezříval, že ho kdysi, když je viděl, velice uchvátily, dokázal-li je ještě teď tak vášnivě popsat. Přihodilo se mi však často, že nejsvůdnější vyobrazení hříchu jsem našel právě na stránkách mužů oplývajících nenarušitelnými ctnostmi a odsuzujících jejich přitažlivost i následky. Je to znamení, že jejich horlivost dosvědčit pravdu byla taková, že pro lásku k Bohu neváhali obdařit zlo všemi svůdnostmi, jimiž se vskutku odívá, jen aby lidi seznámili se všemi způsoby, jimiž je zlý duch obluzuje. Jorgova slova ve mně opravdu taky vzbudila velkou chuť podívat se na tygry a opice v křížové chodbě, jimž jsem se zatím neobdivoval. Jorge však po odmlce pokračoval, už ne tak vzrušeně, v řeči a přerušil chod mých myšlenek.

"Pán náš se obešel bez pošetilostí, když nám ukazoval správnou cestu. V jeho podobnostech není nic, co by pudilo k smíchu nebo nahánělo strach. Adelmus, kterého nyní co mrtvého oplakáváte, se naopak do té míry těšil zrůdnostmi, které plodil, že ztratil z dohledu věci poslední, a přitom ty zrůdnosti měly přece být jejich materiální figurou! A prošel všemi, všemi, říkám," a jeho hlas zněl slavnostně a výhrušně, "všemi cestami zrůdnosti. Za to ho Bůh potrestal."

Na přítomné se sneslo tíživé ticho. Opovážil se je přerušit Venantius ze Salvemeku.

"Ctihodný Jorge," řekl, "vaše ctnosti vás činí nespravedlivým. Dva dny předtím, než Adelmus zemřel, jste se zúčastnil učené debaty právě zde ve skriptoriu. Adelmus dbal na to, aby jeho umění, zobrazující věci nezvyklé a fantastické, přesto sloužilo slávě boží a bylo nástrojem poznání věcí nebeských. Bratr Vilém tu před chvílí uvedl Areopagitova slova o poznání skrze znetvoření. A Adelmus tenkrát uvedl jinou svrchovanou autoritu, doktora z Akvina, který řekl, že je dobře, aby věci božské byly vykládány spíše skrze figuru těl nízkých než skrze figuru těl ušlechtilých. Za prvé je tím duše lidská snáze zproštěna omylu; neboť je jasné, že některé vlastnosti nemohou být přisouzeny věcem božským, a k tomu by právě došlo, kdyby byly popsány s pomocí figur ušlechtilých věcí pozemské. Za druhé je tento způsob zobrazení vhodnější pro naše poznání Boha, (který se nám na této zemi projevuje v tom, co sám není, spíš než v tom, co je, takže podoba věcí Jemu vzdálenějších nás přivádí k přesnějšímu poznání Jeho samého, neboť se tak dovídáme, že je nade vším, co říkáme a o si myslíme. A za třetí jsou tak věci boží lépe ukryty nehodným zrakům. Zkrátka tenkrát šlo o to, jak a zdali je možné objevit pravdu s pomocí

výrazů nezvyklých, vtipných a záhadných. A já jsem mu tehdy připomněl, že u velkého Aristotela jsem našel slova v tomto ohledu velice jasná..."

"Nevzpomínám si," příkře ho přerušil Jorge, "jsem už moc starý. Nevzpomínám si. Asi jsem byl příliš přísný. Už je pozdě, musím jít."

"To je divné, že si nevzpomínáte," nedal se Venantius, "byla to překrásná učená disputace, zasáhli do ní i Bengt a Berengar. Šlo o to, zdali metafory, slovní hříčky a hádanky, které jako by si básníci vymýšleli jen pro zábavu, nevedou k tomu, aby se o různých věcech spekovalo způsobem novým a nezvyklým, a já jsem tehdy řekl, že po mudrci bychom měli požadovat i tuto vlastnost... A byl u toho i Malachiáš..."

"Jestliže si ctihodný Jorge už nevzpomíná, pak ber ohled na jeho věk a na únavu jeho mysli... jež je přesto tak živá," ozval se jeden z mnichů, kteří sledovali disputaci. Počátek věty byl pronesen tónem vzrušeným, pak si mluvčí uvědomil, že výzvou k úctě vůči starci jen ozřejmuje jeho slabost, a potlačil vznět svého projevu tak, že skončil málem omluvným šepotem. Promluvil Berengar z Arundelu, pomocný knihovník. Byl to bledý mladík a při pohledu na něho jsem si vzpomněl na Ubertinův popis Adelma: jeho oči připomínaly chlípnu ženu. Zbojácněl, sotva se na něho upřely zraky ostatních, a zaklesl do sebe prsty, jako by v sobě chtěl potlačit vnitřní napětí.

Reakce Venantiova byla podivná. Podíval se na Berengara tak, že mnich sklopil oči, a řekl: "V pořádku, bratře. Paměť je dar boží, ale dobrá může být i schopnost zapomenout a musíme si jí rovněž vážit. Ale vážím si jí jen u starého bratra, s nímž jsem právě mluvil. Od tebe jsem čekal živější vzpomínku na to, co se stalo, když jsme tu stáli s tvým milovaným přítelem..."

Nemohl bych zaručit, že Venantius položil důraz na slovo milovaný. Mezi přítomnými však zavládly rozpaky. Každý se díval někam jinam a nikdo na Berengara, který prudce zrudl. Ihned však zasáhl autoritativně Malachiáš: "Pojďte, bratře Viléme," řekl, "ukážu vám další zajímavé knihy."

Skupina se rozešla. Viděl jsem, jak Berengar vrhl po Venantiovi nevraživý pohled a jak mu Venantius v němé výzvě stejným pohledem oplatil. Vida, že starý Jorge se chystá odejít a puzen uctivým respektem vůči jeho osobě, sklonil jsem se a políbil mu ruku. Stařec si to nechal líbit, položil mi ruku na hlavu a zeptal se, kdo jsem. Když jsem mu řekl své jméno, obličej se mu rozjasnil.

"Máš velké a překrásné jméno," řekl. "Víš, kdo byl Adso z Montier-en-Der?" zeptal se. Přiznám se, že jsem to nevěděl. Jorge dodal: "Autor veliké a strašlivé knihy Libellus de Antichristo, v níž viděl, co se jednou stane. Nedostalo se mu však sluchu."

"Kniha byla napsána před koncem tisíciletí," řekl Vilém, "a nic se nestalo..."

"Jenom pro toho, kdo nemá oči k vidění," odpověděl mu slepec. "Cesty Antikristovy jsou vleklé a křivolaké. Přichází, když ho nejméně čekáme, a ne protože výpočet apoštola byl mylný, ale protože nevíme tolik, abychom se v něm vyznali." Pak velice silným hlasem vykřikl do skriptoria, až se klenba otřásla: "Už přichází! Neztrácejte své poslední dny smíchem nad zrůdičkami se skvrnitou kůží a zkrouceným ocasem! Nepromarněte posledních sedm dní!"

PRVNÍ DEN

Nešpory

ODBUDE SE PROHLÍDKA ZBÝVAJÍCÍ ČÁSTI OPATSTVÍ,

VILÉM DOJDE K NĚKOLIKA ZÁVĚRŮM

OHLEDNĚ SMRTI ADELMOVY A PROMLUVÍ SI

S BRATREM SKLÁŘEM O SKLECH NA ČTENÍ

A O STRAŠIDLECH, KTERÁ ČÍHAJÍ NA TOHO,

KDO HODNĚ ČTE

V tom okamžiku zazvonili k nešporám a mniši odcházeli od stolů, Malachiaš nám dal na srozuměnou, že musíme odejít taky. Zůstane tu se svým pomocníkem Berengarem, aby poklidil a uchystal (přesně tak se vyjádřil) knihovnu na noc. Vilém se ho zeptal, zdali taky zamkne dveře.

"Žádné dveře z kuchyně a z refektáře v přístupu do skriptoria nebrání, a taky ne ze skriptoria do knihovny. Nad zámek silnější by měl být zákaz opatův. Mniši mohou zůstat jak v kuchyni, tak v refektáři až do kompletáře. Osobně pak zamknu obojí dolejší dveře do kuchyně i do refektáře, aby se cizím lidem nebo zvířatům, pro něž zákaz neplatí, zabránilo vejít do Budovy. Od toho okamžiku je Budova uzavřená."

Sešli jsme dolů. Mniši odcházeli do chrámu, ale můj mistr rozhodl, že Pán Bůh nám odpustí, nezúčastníme-li se bohoslužeb (mnohem víc nám toho musil odpustit v příštích dnech!) a navrhl mi krátkou procházku venku, abychom se důvěrněji seznámili s okolím.

Vyšli jsme z kuchyně a prošli hřbitovem: některé náhrobní kameny byly novější, jiné poznamenal čas, vyprávěly o pozemském životě mnichů, kteří tu žili v minulých stoletích. Hroby byly bezejmenné, nad každým čněl kamenný kříž.

Počasí se začínalo kazit. Zvedl se studený vítr a obloha se zatáhla. Na západě, za zahradami, bylo možno vytušit slunce, a od východu, kam jsme kolem kněžiště kostela zamířili, se už začala hrnout tma.

Došli jsme na konec planiny. Tam, kde se hradební zeď spojovala s východní věží Budovy, byly stáje a pacholci zrovna přikrývali káď s krví poražených vepřů. Všimli jsme si, že za chlívkou je hradební zeď tak nízká, že se přes ni dá nahlédnout. Za zdí se půda prudce svažovala a sníh ji nedokázal zcela pokrýt. Uvědomil jsem si, že dole je smetiště a že odtud shazují dolů odpadky, které klouzají až k zákrutu, kde se také od hlavní cesty odchyluje stezka, po níž se vydal na svém útěku Bru-nellus. Řekl jsem sice odpadky, ale byla to spíš smrdutá lavina a její pach stoupal až ke zdi, přes kterou jsme nahlíželi. Vesničané si je tam dole asi brali a hnojili s nimi pole. Do výkalů zvířat i lidí se však přimísily i odpadky pevnější, byl to odliv mrtvé hmoty, již opatství vypuzovalo ze svého vlastního těla, aby se drželo čisté a ryzí ve svém vztahu k vrcholu hory a k nebesům.

Vedle ve stájích pacholci odváděli koně ke žlabům. Prošli jsme dlouhou cestou, podle níž na té straně, kde byly hradby, stály různé stáje, a nalevo, těsně u kněžiště, byl zase dormitář mnichů a pak latríny. Tam, kde se východní zeď stáčela k jihu, v koutě hradeb, byla kovárna. Kováři už odkládali své nástroje, zhasínali oheň pod měchy a chystali se na služby boží. Vilém zvědavě zamířil k té straně kovárny, kde stála dílna, v níž si jeden mnich právě uklízel své nářadí. Uvnitř byl stůl a na něm nádherná sbírka mnohobarevných sklíčků, větší tabulky byly opřené o zeď. Mnich měl před sebou nehotový relikviář, byla to zatím jen stříbrná kostra a na ni podle všeho upevňoval skla a jiné kameny, které s pomocí svých nástrojů zmenšil na velikost drahokamu.

Tak jsme se seznámili s Mikulášem z Morimundu, mistrem sklářským. Vysvětlil nám, že v zadní části kovárny se také fouká sklo, zatímco v přední části, kde jsou kováři, se sklíčka zasazují do olova a vyrábějí se okna. Dodal však, že velké sklářské dílo, jež okrašluje chrám a Budovu, bylo vyrobeno už někdy před dvěma sty lety. Teď se provádějí už jen drobné práce nebo opravy toho, co poškodil zub času.

"A to s velkými potížemi," dodal, "protože už nedokážeme namíchat barvy, jaké byly v té době, zvláště modř, které se ještě dnes můžete obdivovat v chrámu, je tak čistá, že stojí-li slunko vysoko na nebi, chrámová loď je zaplavena rajským světlem. Skla na západní straně lodi byla nedávno předělána a taky už nejsou tak dobrá, je to znát především v létě. Je to marné," dodal, "už nejsme moudří, jako byli ti před námi, doba obrů skončila!"

"Jsme trpaslíci," připustil Vilém, "stojíme ale oněm obrům na ramenou a při veškeré naší

nepatrnosti nakoukneme občas za obzor dál, než to dokázali oni."

"Tak mi pověz, co děláme líp než oni!" zvolal Mikuláš. "Dole v chrámové kryptě, kde je uložen poklad, najdeš relikviáře tak nádherně provedené, že ta nicotnost, kterou tu právě uboze dávám dohromady," řekl a ukázal na své dílo na stole, "ti bude oproti nim připadat jako opice oproti člověku."

"Nikde není psáno, že by mistři sklářů měli dělat pořád jen okna a zlatníci zas relikviáře, dokázali-li je mistři minulosti vyrobit tak krásné, že přetrvaly staletí. Jinak by svět byl plný relikviářů zrovna teď, kdy světců, z nichž je možno relikvie získat, je už tak málo," zažertoval Vilém. "Taky se nemohou donekonečna zalévat olovem skla a dělat okna. V různých zemích, jsem viděl vyrábět ze skla věci, které připomínají ztřeštější svět, kdy sklo nebude sloužit jen při službách božích, ale napravovat i nedostatky člověka. Chci ti ukázat dílo dneška, jehož velice užitečný vzorek mám tu čest mít ve svém vlastnictví." Vsunul ruce do kutny a vytáhl své čočky, nad nimiž mistr sklář užasl.

Mikuláš si vzal přístroj, který mu Vilém podával, s velkým zájmem: "Oculi de vitro cum capsula⁸⁵!" zvolal. "Slyšel jsem o nich od jistého fra Giordana, s nímž jsem se seznámil v Pise. Říkal, že prý tomu ještě není ani dvacet let, co byly vynalezeny. Ale už je to taky dvacet let, co jsem s ním mluvil."

"Myslím, že byly vynalezeny o hodně dřív," řekl Vilém, "ale těžko se zhotovují, chce to zkušeného skláře. Stojí to čas a práci. Před desíti lety tyto vitrei ab oculis ad legendum byly prodány v Bologni za šest stříbrných grošů. Já jsem jedny dostal darem od velkého mistra Salvina degli Armiami před více než desíti lety a pečlivě jsem je po celou tu dobu opatroval, jako by byly - a teď už opravdu jsou - nepostradatelnou částí mého vlastního těla."

"Doufám, že si je budu moci prohlédnout, docela rád bych taky jedny vyrobil," řekl vzrušeně Mikuláš.

"Jistě," svolil Vilém, "měl bys ale vědět, že tloušťka skel se mění podle oka, k němuž budou přiloženy, a je třeba vyrobit jich zkusmo víc a zkoušet je na pacientovi, dokud se nenajdou ta správná."

"To je nádhera!" pokračoval Mikuláš. "A přitom by se určitě našel někdo, kdo by v tom viděl magii a ďábelskou manipulaci..."

"U těchto věcí se určitě dá mluvit o magii," souhlasil Vilém. "Jenže ta má dvě podoby. Jedna je dílem ďábla a chce zničit člověka skrze úskoky, o nichž raději nebudeme mluvit. Existuje však i magie, která je dílem božím, v ní se moudrost boží projevuje skrze znalosti lidí a klade si za cíl přeměnit přírodu a taky prodloužit lidský život. To je magie svatá a té se učenci budou musit stále více věnovat, a to nejenom proto, aby objevovali věci nové, ale také aby znovu odkryli mnohá tajemství přírody, která moudrost boží už dávno vyjevila Židům, Řekům a jiným starověkým národům a ještě dnes je vyjevuje dokonce i nevěřícím. (Ani netušíš, kolik nádherných věcí z optiky a vědy o zraku knihy nevěřících obsahují!) A těchto znalostí se musí znovu zmocnit křesťanská věda a odejmout je pohanům a nevěřícím tamquam ab iniustis⁸⁶ possessoribus."

"Proč ale ti, kdož tuto vědu ovládají, ji nepředají veškerému lidu božímu?"

"Protože veškerý lid boží není připraven na tolik tajemství a často se už stalo, že ti, kdož tuto vědu uchovávali, byli považováni za kouzelníky, kteří uzavřeli smlouvu s ďáblem, a životem zaplatili snahu zpřístupnit ostatním poklad svého vědění. Já sám jsem se musil při procesech s osobami nařčenými z obcování s ďáblem vystříhat používání těchto čoček a požádat ochotného tajemníka, aby mi přečetl zápisy, které jsem musil znát, protože přítomnost ďábla byla tak dotěrná a všichni cítili, abych tak řekl, pach síry, že bych byl považován za společníka vyšetřovaných. Ostatně, jak tvrdil velký Roger Bacon, ne vždycky musí být tajemství vědy vloženo všem do rukou, protože někdo by je mohl použít ve zlém úmyslu. Vědec často musí za magické označovat knihy, které magické vůbec nejsou, a naopak obsahují vědu dobrou, aby je uchránil před dotěrnými očima."

"Ty se tedy obáváš, že prostí lidé by mohli těchto tajemství zneužít?" zeptal se Mikuláš.

"U prostých lidí se obávám jen toho, že by jimi mohli být vyděšeni, zaměnili by je totiž za díla ďáblova, o nichž toho tolik slyšeli od různých kazatelů. Stalo se mi třeba, že jsem poznal velice šikovné lékaře, schopné ihned vyléčit nějakou nemoc. Podávali však prostým lidem svou masť či odvar s doprovodem svatých slov a mumlali něco, co vypadalo na modlitbu. Nečinili tak proto, že by modlitba mohla uzdravit, ale protože ti prostí lidé v domněnání, že uzdravení vzejde z modliteb, spolkli odvar a natřeli se masťou a uzdravili se, aniž si uvědomili jejich moc. A také je pravda, že je-li duch náležitě připraven důvěrou ve zbožnou formuli, tělo se účinku léku lépe poddá. Poklady vědy je však často třeba chránit ani ne tak před lidem prostým jako před lidmi vzdělanými. Dnes se vyrábějí zázračné stroje (jednou ti o nich povím), skrze něž je opravdu možno ovládat běh přírody. Běda však, kdyby se dostaly do rukou lidem, kteří by je použili k rozšíření své pozemské moci a k nasycení své touhy po majetku. V Kataji prý jeden vědec vyrobil prach, který při styku s ohněm vyvolá velký hřmot a velký plamen a zničí všechno kolem. Je to výtečný prostředek, je-li použit k odvedení toku řek nebo k rozbití skály, aby půda mohla být obdělána. Ale co když jej někdo použije k tomu, aby škodil svým nepřítelům?"

"Snad by to bylo v pořádku, jednalo-li by se o nepřátele lidu božího," řekl zbožně Mikuláš.

"Snad," připustil Vilém. "Kdo je však dnes nepřítelem lidu božího? Císař Ludvík, nebo papež Jan?"

"Ach, Bože můj!" vyděšeně řekl Mikuláš. "Záležítost tak bolestnou bych nechtěl sám o své vůli rozhodovat!"

"Vidíš?" řekl Vilém. "Někdy je dobře, zůstanou-li jistá tajemství zatím skryta v jazyku, jenž není všem srozumitelný. Tajemství přírody se nemají svěřovat kozím nebo ovčím kozím. Aristoteles v Knize tajemství říká, že ten, kdo prozradí příliš mnoho tajemství přírody a umění, rozlomí nebeskou pečeť a z toho že může vzejít mnoho zlého. Což neznamená, že by tajemství neměla být nikdy vyjevena, ale že o tom, kdy a jak se to stane, musí rozhodnout věda sama."

"Je tedy v pořádku, když v místech jako třeba zde," řekl Mikuláš, "nejsou všechny knihy dostupné každému."

"To je něco jiného," řekl Vilém. "Hřešit se dá jak nadměrnou povídavostí, tak nadměrnou mlčenlivostí. Netvrdil jsem, že pramen vědění má být pod zámekem. To mi naopak připadá moc špatné. Chtěl jsem říci, že vědec, který zachází s tajemstvím, z něhož může vzejít jak dobro, tak zlo, má právo i povinnost používat jazyka nejasného, srozumitelného pouze zasvěceným. Cesty vědy jsou nesnadné a těžko v nich odlišit dohré od zlého. A dnešní vědci jsou často jen trpaslíci na ramenou trpaslíků."

Příjemný hovor s mým mistrem Mikuláše podle všeho naladil k důvěrným sdělením. Zamrkal na Viléma (jako by chtěl říci: my dva si rozumíme, víme, oč jde) a učinil narážku: "Tam," řekl a ukázal na Budovu, "jsou tajemství moc dobře střežena právě díly magickými..."

"Opravdu?" zeptal se Vilém, předstíraje nezájem. "To myslíš dveře na závoru, přísné zákazy, pohružky..."

"Ach, to ne, v tom je něco víc..."

"Například?"

"Přesně to nevím, zabývám se sklem a ne knihami, ale po opatství se vedou... divné řeči..."

"Jaké řeči?"

"Divné. Třeba že jeden mnich se v noci odvážil do knihovny, aby si tam našel knihu, kterou mu Malachiáš nechtěl půjčit, a spatřil tam hady, bezhlavce a dvouhlavce. Z bludiště vyšel málem coby šílenec..."

"Proč to považuješ za magii, a ne za ďábelská zjevení?"

"Jsem sice jenom obyčejný sklář, ale něco přece jen znám. Ďábel (chraň nás před ním, Bože) přece nebude mnicha pokoušet hady a dvojhlavci. Když už, tak viděním chlípným, jako pokoušel otce na poušti. A není-li dobré, aby mnich dostal do rukou jisté knihy, proč

by mu měl ďábel bránit, aby se špatného skutku dopustil?"

"Vskutku dobré entihymema," připustil můj mistr.

"A ještě něco. Když jsem opravoval ve špitálu okna, bavil jsem se tím, že jsem listoval v Severinových knihách. Byla mezi nimi kniha tajemství, napsal ji, myslím, Albert Veliký, a zaujalo mě několik podivných iluminací. Přečetl jsem si stránku, kde bylo popsáno, čím napustit knot olejové lampy, aby čmoud, který tak vznikne, přivodil vidění. Všiml sis asi, vlastně ne, vždyť jsi v opatství ještě nestrávil noc, že se v horním patře Budovy svítí. Některými okny prosvítá slabé světlo. Mnozí z nás si položili otázku, co to asi je, jedni mluvili o bludičkách, jiní o duších zemřelých knihovníků, které se vracejí do svého bývalého království. Mnoho zdejších lidí na to věří. Já si myslím, že ty lampy jsou tam proto, aby vyvolávaly vidění. To přece znáš, vezmeš-li tuk z psího ucha a namastíš jím knot, pak ten, kdo vdechne čmoud, se bude domnívat, že má psí hlavu, a bude si to myslit i o tom, koho bude mít třeba u sebe. A jiná mast působí, že osoby, které přejdou kolem lampy, si připadají velké jako sloni. A z očí netopýra a dvou ryb, na jejichž jméno si nevzpomínám, a ze žluči vlka vyrobíš knot, který ti umožní vidět zvířata, z nichž jsi tuk vzal. A použiješ-li ještěřčího ocasu, uvidíš všechno kolem sebe jako ze stříbra, a vezmeš-li tuk z černého hada a kousek pohřebního rubáše, místnost se ti bude zdát plná hadů. Já to znám. Někdo v knihovně je moc chytrý..."

"Nemohly by ale tato kouzla provádět duše zemřelých knihovníků?"

Mikuláš byl náhle nesvůj a neklidný: "To mě nenapadlo. Možná. Chraň nás, Bože. Je pozdě, nešpory už začaly. Sbohem." A vyrazil ke kostelu.

Šli jsme dál po jižní straně planiny: napravo byl útulek poutníků a kapitulní sál se zahradou, nalevo presy na olivy, mlýn, sýpky, vinné sklepy, dům noviců. A tamtudy mniši pospíchali ke chrámu.

"Co si myslíte o tom, co nám řekl Mikuláš?" zeptal jsem se.

"Zatím nic. V knihovně se něco děje a neřekl bych, že tam rejdí duše zesnulých knihovníků..."

"Proč?"

"Protože určitě byli tak ctnostní, že dnes jsou v království nebeském a rozvažují před tváří boží. Snad tě má odpověď uspokojí. A jsou-li tam nějaké lampy, to si zjistíme. A co se týče mastí, o nichž mluvil náš sklář, najdou se snazší způsoby, jak si přivodit vidění, a Severin je velice dobře zná, sám sis toho všiml. Jasně je jedno, a sice že v opatství někdo nechce, aby se mniši dostali v noci do knihovny, a že hodně se jich o to pokoušelo nebo pokouší."

"A co s tím vším má náš zločin společného?"

"Zločin? Čím víc nad tím přemýšlím, tím víc jsem přesvědčen, že Adelmus se zabil sám."

"Proč ale?"

"Vzpomínáš si, že jsem si dnes ráno, když jsme šli nahoru zatáčkou, nad níž stojí východní věž, všiml, že je tam smetiště? Všiml jsem si také, že jsou tam stopy po sesuvu půdy, to znamená, že půda zhruba z místa, kde se hromadí odpadky, se přesunula a odkutálela pod věž. Proto jsme dnes večer při pohledu seshora viděli, že smetí není pokryto sněhem úplně, to znamená, že je pokryto pouze tím, co napadl včera, a ne tím, který padal předtím. Co se Adelmovy mrtvoly týče, opat nám řekl, že se potloukla o skály, ale pod východní věží rostou pinie. Skály jsou naopak v místě, kde končí hradební zeď u věže tak, že vytváří jakýsi schod, za nímž je skluz pro odpadky."

"Takže?"

"Takže bude asi... jak bych to řekl... pro naši mysl pohodlnější, budem-li se domnívat, že Adelmus z důvodů, které zatím neznáme, z vlastní vůle skočil ze zídky, spadl na skálu a mrtvý či raněný sklouzl do smetí. Téhož večera se zvedl víchr, došlo k sesuvu půdy, a ten smetí a s ním i tělo nebožáka přesunul pod východní věž."

"Proč je to řešení pro naši mysl pohodlnější?"

"Milý Adsoné, k čemu množství vysvětlení a příčiny, pokud to opravdu není třeba? Kdyby Adelmus spadl z východní věže, pak by se musil napřed dostat do knihovny, tam by ho

někdo musil napřed udeřit do hlavy, aby nekladl odpor, a s bezduchým tělem pak vylézt k oknu a odtamtud nešťastníka shodit dolů. Má domněnka vystačí s Adelmem, jeho rozhodnutím a sesuvem půdy. Nalezneme tak vysvětlení s pomocí mnohem menšího počtu příčin."

"A proč by se měl zabít sám?"

"A proč by ho měl zabít někdo jiný? V každém případě Je třeba najít důvody. A že tu nějaké jsou, o tom není není do řeči, každý něco zamlčuje. Stejně jsme ale vyslechli několik narážek, po pravdě řečeno velice neurčitých, na podivný vztah mezi Adelmem a Berengarem. To znamená, že z pomocného knihovníka nespustíme oči."

Večerní mše mezitím skončila. Sluhové se vraceli ještě před večeří ke svým pracem, mniši se ubírali k refektáři. Lehké, drobné a měkké sněhové vločky padaly skoro celou noc, protože následujícího rána byla planina pokryta bělostným hávem, jak ještě sdělím.

Měl jsem hlad a s úlevou jsem přijal návrh, že půjdeme do jídelny.

PRVNÍ DEN

Kompletář

VILÉM A ADSO SE TEŠÍ MILÝM POHOSTINSTVÍM

OPATOVÝM A ROZHOVOREM S POHNĚVANÝM JORGEM

Refektář byl osvětlen velkými pochodněmi. Mniši byli usazeni u dlouhé řady stolů, stůl opatův stál napříč k nim na velkém pódiu. Na protilehlé straně místnosti byl pult a u něho už stál mnich, který měl při večeří předčítat. Opat na nás čekal u fontánky s bělostným ručníkem, abychom si podle dávných rad svatého Pachomia mohli umýt a utřít ruce.

Opat pozval Viléma k svému stolu a mě obdařil stejnou výsadou, i když jen po tento večer, jak řekl, vzhledem k tomu, že jsem sice benediktýnský novic, ale přece jen čerstvý host. V následujících dnech, řekl mi otcovsky, se budu moci posadit ke stolu s mnichy, nebo, uloží-li mi můj mistr nějaký neodkladný úkol, před nebo po společném stolování si zajít do kuchyně, kde se o mne kuchaři postarají.

Mniši stáli u stolů, nehybní, kapuce stažené do tváře a ruce pod štkapulířem. Opat odešel ke svému stolu a odříkal Benedicite⁹¹. Kantor od pultu zanotoval Edent pauperes. Opat udělil požehnání a všichni jsme se posadili.

Řehole našeho zakladatele ukládá stravu velice střídmou, ponechává však na opatovi, aby zvážil, kolik stravy mniši opravdu potřebují. Dnes se však už v našich opatstvích stále více všichni oddávají radostem stolování. Nemluvím o těch, jež se bohužel stala hnízdy mlounů, ale i opatství, která se nadále řídí zásadou pokání a ctností, poskytují dnes mnichům, kteří až na řídké výjimky odvádějí těžkou duševní práci, stravu nezměkčilou, ale zato vydatnou. Stůl opatův mívá ovšem vždycky své výsady, také protože se u něj nezřídka usadí vážení hosté a opatství bývají pyšná na plody svých polí a stájí i na dovednost svých kuchařů.

Večeře se odbývala v tichu, jak je zvykem, mniši se mezi sebou dorozumívali obvyklou prstovou abecedou. Novicové a mladší mniši byli obslouženi první, jakmile jídla určená všem bez rozdílu byla odnesena od opatova stolu.

U opatova stolu s námi seděli Malachiáš, cellerarius a dva nejstarší mniši, Jorge z Burgosu, kterého jsem už poznal ve skriptoriu, a staříček Alinardus z Grottaferraty, tomu bylo bezmála sto let, byl kulhavý, neduživý a zdálo se mi, že taky duchem nepřítomný. Opat nám o něm řekl, že přišel do opatství jako novic, prožil tu celý život a je pamětníkem nejméně osmdesáti let jeho historie. Opat nám to sdělil šeptem hned na začátku, pak už se držel zvyklostí našeho řádu a všichni jsme mlčky naslouchali předčítání. Ale jak jsem už

řekl, u opatova stolu byly možné některé výjimky, a tak jsme mohli pochválit jídla, jež nám byla předkládána, a opat chválil jakost svého oleje a vína. Při nalévání nám dokonce připomněl ty články regule, v nichž svatý zakladatel našeho řádu poznamenal, že víno určitě není pro mnichy vhodné, ale jelikož není v dnešní době možné přesvědčit je, aby se ho zřekli, ať pijí aspoň s mírou, neboť jak připomíná Kazatel, víno přivede k odpadlivosti i mudrce. Benedikt 'dnešní dobou' myslil dobu svou, dnes už velice dávnou, co pak říká o době, kdy jsme v opatství večeřeli, po velikém úpadku mravů (nemluvě o době, kdy píšete, s tím rozdílem, že v Melcu si mniši dopřávají víc piva než vína): zkrátka pilo se bez výstřelků, ale s chutí.

Jedli jsme čerstvé vepřové maso na rožni a všiml jsem si, že pro přípravu dalších jídel nebylo použito tuku zvířecího ani oleje z řepky, ale dobrého olivového oleje ze sadů, jež opatství vlastnilo na úpatí hory obráceném k moři. Opat nám dopřál pochutnat si na drůbeži (byla určena výhradně pro jeho stůl), viděl jsem ji připravovat v kuchyni. Všiml jsem si, že má, byla to tehdy vzácnost, i kovovou vidličku, která mi svým tvarem připomněla brýle mého mistra: byl to muž urozeného původu a nechtěl si od jídla umastit ruce. Nabídl nám svůj nástroj, abychom si jím aspoň brali maso z mísy a ukládali je do misek. Odmítl jsem, Vilém si jej však ochotně vzal a nenuceně si tou panskou pomůckou posloužil, snad aby si opat nemyslel, že františkáni jsou osoby špatných způsobů a nízkého původu.

Byl jsem tak nadšen tou dobrou krmí (cesta trvala několik dní a jedli jsme, jak se dalo), že jsem ani nesledoval předčítání, které mezitím ve vši zbožnosti pokračovalo. Vrátil mě k němu Jorge, který silně zamručel na souhlas zrovna když, jak jsem si všiml, byl předčítán jeden článek regule. Uvědomil jsem si, co ho tak uspokojilo, až když jsem si připomněl, co říkal dopoledne. Předčítatel totiž zrovna četl: "Následujeme příklad proroka, který říká: rozhodl jsem se střežit svou cestu, abych jazykem nezhrěšil, vložil jsem roubík do svých úst, zmlkl jsem, ponížil se, zdržel jsem se řeči i o věcech dobrých. Prorok nás tedy učí, že z lásky k tichu se máme zdržet i řeči dobrých, natož pak řeči špatných, a vyhneme se tak trestu za hříchy!" A pokračoval: "Hrubosti, žerty a šprýmy však odsuzujeme kdykoliv a kdekoliv a nepřipustíme, aby žák ústa svá k něčemu takovému propůjčil."

"A to platí i pro marginalia, o nichž dnes byla řeč," neudržel se a tiše poznamenal Jorge. "Jan Zlatoústý řekl, že Kristus se nikdy nesmál."

"V jeho lidské přirozenosti nebylo nic, co by tomu bránilo," poznamenal Vilém, "neboť smích, jak nás učí teologové, je člověku vlastní."

"Forte potuit sed non legitur eo usus fuisse," odcitoval Jorge šepetem slova Petra Cantora.

"Manduca, jam coctum, est," zašeptal Vilém.

"Co?" zeptal se Jorge, myslil si asi, že Vilém naráží na některé z jídel, která nám přinášeli.

"Tato slova podle Ambrože pronesl svatý Vavřinec na roštu. Vyzval své mučitele, aby ho obrátili na druhou stranu, jak uvádí i Prudentius v básni Peri stefanón," řekl Vilém a tvářil se nevinně jako světec. "Svatý Vavřinec se tedy uměl smát a dělat si legraci, i když jen proto, aby pokořil své nepřátele."

"Což dokazuje, jak je smích blízký smrti a zkáze těla," zavrčel Jorge, a musím přiznat, že argumentoval jako dobrý logik.

V tom okamžiku nás opat dobrácky vyzval, abychom byli zticha. Večeře už byla ostatně u konce. Opat vstal a představil Viléma mnichům. Pochválil jeho moudrost, vyjevil jim jeho slávu a upozornil, že Viléma požádal, aby pátral v záležitosti smrti Adelmovy, a vyzval je, aby zodpověděli jeho otázky a osoby jim podřízené po celém opatství upozornili, aby si tak rovněž počínaly. A aby mu usnadnili pátrání, dodal, pokud jeho požadavky nebudou v rozporu s řádem kláštera. V tom případě by bylo třeba jeho, opatova svolení.

Po večeři se mniši chystali na kompletář. Stáhli si znova kapuce do obličeje, seřadili se přede dveřmi a čekali. Pak v dlouhé řadě vyrazili, prošli hřbitovem a severním portálem vešli do kněžiště.

Šli jsme společně s opatem. "Dveře do Budovy se zavírají teď?" zeptal se Vilém.

"Jakmile sluhové poklidí refektář a skončí práci v kuchyni, knihovník všechny dveře zavře zevnitř na závoru."

"Zevnitř? A kudy se dostane ven?"

Opat se na okamžik na Viléma upřeně zadíval a zatvářil se vážně: "V kuchyni určitě spát nebude," odpověděl příkře. A přidal do kroku.

"Výborně, výborně," pošeptal mi Vilém, "je tu tedy další vchod, my ale o něm nemáme vědět." Usmál jsem se, pyšný na jeho dedukci, a Vilém mě vyplísnil: "A nesměj se. Jako bys sám nevěděl, že v těchto zdech smích nemá dobrou pověst."

Vešli jsme do kněžiště. Svítila tu jenom jedna lampa, Umístěná na těžké bronzové trojnožce, vysoké jako dva muži nad sebou. Mniši mlčky vcházeli do lavic, předčítatel už četl úryvek z homelie svatého Řehoře.

Opat pokynul a kantor zanotoval Tu autem⁹⁴ Domine miserere nobis. Opat odpověděl Adjuutorium nostrum in nomine Domini a všichni sborově pak Qui fecit coelum et terram. Následoval zpěv žalmu: Vyslyš mě, volám k tobě, ó Bože mé spravedlnosti; poděkovat ti chci, Pane, z celého srdce svého; vzhuru, chvalte Pána, všichni sluhové. Vilém a já jsme nezůstali v lavicích a odešli do hlavní chrámové lodě. A tam jsme náhle zahlédli Malachiáše, jak se vynořil z jedné temné boční kaple.

"Zapamatuj si to místo," řekl mi Vilém. "Mohla by tam být chodba k Budově."

"To by vedla pod hřbitovem?"

"A proč ne? Jak nad tím přemýšlím, měla by tu být někde kostnice, není přece možné, aby se mniši po tolik staletí pohřbívali na tom malém políčku."

"Opravdu chcete jít v noci do knihovny?" zeptal jsem se vyděšeně.

"Kde jsou mrtví mniši a hadi a tajemná světla, vid', Adsoně? Nic takového, chlapče. Dnes jsem nad tím přemýšlel, a nebyla to jen pouhá zvědavost, kladl jsem si otázku, jak zemřel Adelmus. Jak jsem ti už řekl, přikláním se k vysvětlení logičtějšímu a celkem vzato bych rád respektoval obyčeje tohoto opatství."

"Tak proč se chcete dozvědět, co se děje v knihovně?" "Protože věda není jen vědět to, co se dělat musí nebo může, ale i to, co by se udělat mohlo a co se třeba nesmí. Však jsem dnes mistru skláři říkal, že vědec musí nějak utajit tajemství, které odhalí, aby ho ostatní nezneužili, ale odhalit je musí, a zdejší knihovna mi připadá jako místo, kde tajemství zůstávají skryta."

S těmito slovy vyšel z kostela, služby boží už skončily. Byli jsme oba velice unavení a odešli jsme do naší cely. Schoulil jsem se do výklenku, který Vilém žertem označil za můj locus, a hned jsem usnul.

DRUHÝ DEN

DRUHÝ DEN

Matutina

PÁR HODIN MYSTICKÉHO ŠTĚSTÍ

PŘERUŠÍ KRVAVÁ UDÁLOST

Nenajde se tvor proradnější než kohout; někdy bývá symbolem ďábla, jindy zas Krista Ježíše, jenž vstal z mrtvých. V našem opatství jsme jich pár měli, byli však malátní a při východu slunce nekokrhali. Matutina se ostatně, hlavně v zimě, odbývá brzy, za hluboké noci, a příroda je ponořena do spánku, vždyť mnich má vstávat za tmy a dlouho se za tmy modlit, očekávat příchod dne a rozsvěcovat temnoty plamenem své zbožnosti. Proto byl zaveden moudrý zvyk, že jeden z mnichů nejde spát zároveň s ostatními, ale odřikává rytmicky žalmy, jejichž počet mu odměřuje čas, a jakmile vyprší doba vyhrazená k spánku,

dá ostatním znamení, aby se probudili.

Tak nás v noci probudili mniši, kteří procházeli dor-mitářem a příbytkem poutníků a vyzváněli, zatímco další mnich šel od cely k cele, u každé zvolal *Benedicamus Domino* a každý mnich mu zevnitř odpověděl *Deo gratias*.

Vilém a já jsme se benediktýnského zvyku přidrželi a během necelé půlhodiny jsme byli připraveni čelit novému dni. Pak jsme odešli do kněžiště, kde mniši tváří k zemi odříkávali prvních patnáct žalmů a čekali, až mistr přivede do chrámu své novice. Každý se pak posadil do své lavice a chór zanotoval *Domine labia mea*⁹⁶ *aperies et os meum annuntiabit laudem tuam*. Volání stoupalo ke klenbě kostela jako prosba dítěte. Dva mniši vystoupili k pulpitu a zapěli žalm devadesátý čtvrtý *Venite exultemus* a za ním následovaly další, jak byly předepsány. Naplnil mě vznět obnovené víry.

Mniši seděli v lavicích, šedesát postav v kutnách a kapucích, jeden jak druhý, šedesát stínů spoře osvětlených ohněm na vysoké trojnožce, šedesát hlasů pělo chválu Nejvyššího. Naslouchal jsem tomu dojemnému souzvuku, jenž byl předsíní rajských rozkoší, a v duchu jsem se ptal, je-li opatství vskutku místem skrytých tajemství, tajných pokusů o jejich odhalení a temných pohrůžek. Nyní se mi naopak jevilo jakožto útulek světců, večeřadlo ctností, relikviář vědění, archa opatrnosti, věž moudrosti, ohrada mírnosti, bašta síly a kadidelnice vší svatosti.

Po odzpívání šesti žalmů začalo čtení Písma svatého. Někteří mniši byli tak ospalí, že jim padala hlava, a jeden z těch, co v noci bděli, chodil s lampičkou mezi lavicemi a spáče budil. Kdo byl přistižen v dřímotách, vzal si za trest lampičku a pokračoval v obchůzce. Jakmile bylo odříkáno dalších šest žalmů, udělil opat všem požehnání, předčítatel odříkal modlitbu a všichni společně jsme sklonili hlavy před oltářem ve chvílce vroucného usebrání, jehož něhu nemůže pochopit ten, kdo tyto hodiny mystického vznětu a velkého vnitřního míru neprožil. Pak si mniši znova stáhli kapuce do tváří, posadili se a zapěli slavnostní *Te Deum*. I já jsem chválil Hospodina za to, že mne zbavil pochyb a osvobodil od nepokoje, do něhož mě uvrhl první den v opatství. Jsme bytosti křehké, řekl jsem si, a zlý duch i mezi těmito učenými a zbožnými mnichy nechává kolovat drobné závisti a sotva postižitelné nevraživosti, ale to je jen dým, jenž zřídne pod náparem mocného vanu víry, jakmile se všichni shromáždí ve jménu Otce a Ježíš Kristus mezi ně sestoupí.

V době mezi matutinou a laudes je sice ještě hluboká noc, ale mniši se do cel nevracejí. Novice si mistr odvede do kapitulního sálu a studují tam žalmy, někteří mniši zůstanou v chrámu a uklízejí tam posvátné náčiní, většinou se však procházejí křížovou chodbou pohroužení v tichou meditaci, a tak jsme si počínali i Vilém a já. Sluhové ještě spali a nevstávali a obloha byla temná, když jsme se vraceli zpátky do kněžského kúru na laudes. Znova započal zpěv žalmů, a zvláště jeden z těch, které jsou předepsány na pondělek, mě uvrhl do mých předchozích obav: "Vina se zmocnila bezbožného, vnikla do jeho srdce - není bohobojnosti v očích jeho - podvodně si vůči Bohu počíná - a jazyk jeho se stává protivným." Připadalo mi jako zlá předtucha, že řehole svatého Benedikta předepsala zrovna na ten den tak hroznou pohrůžku. Srdce se mi samým neklidem rozbušilo, neuklidnilo mě ani obvyklé čtení z Apokalypsy, které následovalo po žalmech boží chvály, neustále se mi vracely na mysl postavy z portálu, které mi předešlého dne tak ujařmily srdce i zrak. Ale když po responsoriu, ambroziánském hymnu a versu se ozval *canticus* z evangelia, zahlédl jsem v okně nad oltářem slabý jas a ten vzápětí rozehrál skla, dosud pokořená tmou, všelikými barvami. Nebyly to ještě ranní červánky, ty přišly až při zpěvu *Deus qui est*⁹⁷ *sanctorum splendor mirabilis a lam lucis orto sidere*. Byla to zatím jen první žalostná připomínka zimního jitra, ale stačila, lehké příšeří jež v chrámové lodi vystřídalo noční tmu, mi stačilo uvolnit sevřené srdce.

Zpívali jsme zrovna první slova evangelia Janova a svědčili, že *Verbum* přišlo osvětit lidský rod, když se mi zdálo, že hvězda denní veškerým svým jasnem zaplavuje chrání. Zatím nepřítomné světlo jako by plálo ve slovech Písně mystické lilie, jež se voňavá rozvírala

pod křížovím klenby. "Díky, ó Pane, za tento okamžik nevýslovné radosti," modlil jsem se tiše, a srdci jsem řekl: "A ty, pošetilé, čeho se obáváš?"

Od severního portálu, který vedl do dvora, nečekaně zazněl velký pokřik. V duchu jsem se ptal, jak si sluhové chystající se k práci mohou dovolit rušit mši svatou; v tom okamžiku však vešli do chrámu tři pasáci vepřů, ve tvářích měli vepsanou hrůzu, přistoupili k opatovi a něco mu pošeptali. Opat je uklidnil pohybem ruky, jako by nechtěl rušit mši, do chrámu však vešli další a křik zněl ještě mocněji: "Je to člověk, mrtvý člověk!" volal někdo a jiní dodávali: "Je to mnich, neviděls, že má opánky?"

Ustala modlitba, opat pokynul cellerariovi, aby šel s ním, a oba vyběhli ven. Vilém šel za nimi, ale to už i ostatní mniši opouštěli lavice a vycházeli z kostela.

Obloha byla už jasná a bílá směnová pokrývka činila celou pláň ještě jasnější a přehlednější. Vzadu za kostelem, před stájemi, stále ještě trůnila velká kád' s krví a z ní čouhalo něco podivného ve tvaru kříže, jako když se do země vrazí dvě tyčky a na ně se navěsí hadry, aby odháněly ptactvo.

Nebyly to však tyčky, ale nohy, nohy člověka, který trčel hlavou dolů v kádi s krví.

Opat přikázal, aby mrtvola (neboť živý člověk by v té nestydaté pozici bohužel dlouho nevydržel) byla z odporné tekutiny vytažena. Čeledíni se váhavě přišourali ke kádi, vytáhli z ní zakrvácené tělo a pochopitelně se přitom sami umazali. Jak jsme se pak dozvěděli, čeledíni krev v kádi hned jaksepatří zamíchali, proto se v chladu nesrazila, na povrchu se však vytvořila hustší vrstva a ta se vsákla do šatu mrtvého a pokryla mu obličej, takže nebyl k poznání. Přiblížil se čeledín se škopkem vody a vychrstnul ji nebožáku na obličej. Další se nad něho sklonil a hadrem mu obličej otřel. Objevila se bílá tvář Venantia ze Salvemeku, znalce Řecka a řečtiny, s nímž jsme odpoledne rozmlouvali nad Adelmovými kodexy.

"Adelmus možná opravdu spáchal sebevraždu," řekl Vilém a upřeně se díval na Venantiův obličej, "Venantius však určitě ne a taky se určitě nechtě nenaklonil přes okraj kádě a nespádl do ní."

Přiblížil se opat: "Bratře Viléme, vidíte sám, co se v opatství děje. Zde je třeba vaší moudrosti. Zapřísahám vás, jedněte rychle!"

"Byl Venantius v chrámu při službách božích?" zeptal se Vilém a ukázal na mrtvé tělo.

"Nebyl," řekl opat. "Všiml jsem si, že jeho lavice je prázdná."

"Scházel ještě někdo?"

"Myslím že ne. Ničeho takového jsem si nevšiml."

Vilém zaváhal a teprve pak mu položil další otázku. Šeptem, aby ho ostatní neslyšeli:

"Berengar byl na svém místě?"

Opat se po něm podíval neklidně a s obdivem, jako by mu chtěl sdělit dojem, jaký na něj udělalo zjištění, že můj mistr chová podezření, které na okamžik pojal on sám, veden však důvody zřejmějšími. Pak rychle dodal: "Byl v první řadě, hned vedle mě."

"To všechno," řekl Vilém, "pochopitelně ještě nic neznamená. Nikdo asi nešel do kostela přes zadní dvůr, takže ten mrtvý tu mohl být dlouho, třeba od chvíle, kdy šli všichni spát."

"Jistě, sluhové vstávají, až se rozední, proto ho také objevili až teď."

Vilém se sklonil nad mrtvé tělo, jako by to dělal každý den. Namočil hadr, který ležel vedle škopku s vodou, a otřel Venantiovi obličej. Mezitím sem přiběhli další vyděšení mniši a vytvořili halasný kruh, jemuž opat přikazoval mlčení. Kruhem si prorazil cestu Severin, který měl v opatství na starosti tělesný stav mnichů, postavil se vedle mého mistra a rovněž se sklonil nad mrtvého. Abych slyšel, co si povídají, a abych pomohl Vilémovi, který zrovna vyžadoval další čistý hadr, překonal jsem hrůzu a odpor a připojil se k nim.

"Viděls už někdy utopence?" zeptal se Vilém.

"Mockrát," odpověděl Severin. "A pokud ti dobře rozumím, vypadají jinak, mají nadmutý obličej."

"Takže když ho někdo do krve hodil, byl už po smrti."

"Proč to dělal?"

"Proč ho zabil? Máme před sebou čin chorobné mysli. Musíme se však podívat, jsou-li na těle zranění nebo modřiny. Navrhuji, abychom mrtvého odnesli do lázně a svlékli, omyli a prohlédli. Hned tam za tebou přijdu."

A zatímco Severin se svolením opata nechal přenést tělo do lázně, můj mistr požádal mnichy, aby se vrátili do kostela cestou, již přišli, a čeledíni rovněž, aby na prostranství nikdo nezůstal. Opat se nezeptal proč a splnil jeho přání, takže jsme u kádě zůstali sami. Při příšerném vytahování mrtvoly se z ní vylila trocha krve, sníh kolem zrudl a roztál v místech, kde se rozlila voda. Po mrtvole zůstala velká tmavá skvrna.

"Pěkný zmatek," řekl Vilém a měl na mysli složitou spleť stop, které všude kolem zanechali mniši a čeledíni. "Milý Adsone, sníh je obdivuhodný pergamen a lidská těla na něm zanechávají dobře čitelné písmo. Tohle je však spíš špatně oškrábaný palimpsest a třeba z něho nevyčteme nic zajímavého. Od kostela sem horempádem běželi mniši, od stájí zas houfně sluhové. Nedotčen zůstal pouze prostor mezi prasečími chlívkami a Budovou. Tam třeba přijdeme na něco zajímavého."

"Co byste tam ale chtěl najít?" zeptal jsem se.

"Pokud Venantius neskočil do kádě sám, tak ho sem asi někdo přinesl mrtvého. A kdo přenáší bezvládné tělo, zanechává ve sněhu hluboké stopy. Hledej tudíž stopy odlišné od těch, které tu zanechali ti upovídání mnichové, co nám zničili náš pergamen."

Tak jsme i učinili. A hned na sebe prozradím, že jsem, chraň mě, Bože, před marnivostí, to byl já, kdo v prostoru mezi kádí a Budovou něco objevil. A sice dost hluboké stopy lidských nohou v místě, kudy nikdo neprošel. Byly, jak si hned povšiml můj mistr, mělké než stopy zanechané mnichy a čeledíny, to znamená, že na ně napadal čerstvý sníh, a že tedy jsou starší. Ještě zajímavější nám však připadalo, že se mezi nimi táhla stopa souvislá, jako by ten, co tu šlápoty zanechal, za sebou něco táhl. Mělká brázda se táhla od kádě až ke dveřím do refektáře mezi jižní a východní věží.

"Refektář, skriptorium, knihovna," řekl Vilém. "Už zase knihovna! Venantius zemřel v Budově a se vši pravděpodobností v knihovně."

"Proč zrovna v knihovně?"

"Rád bych se vcítil do osobnosti vraha. Kdyby Venantia zabil v refektáři, v kuchyni nebo ve skriptoriu, proč by ho tam taky nenechal? Jestliže ho však zabil v knihovně, pak ho musil odnést jinam, buď protože v knihovně by ho nikdo nikdy nenašel (a vrahovi možná záleželo na tom, aby objeven byl), nebo protože nechtěl ke knihovně přivábit pozornost."

"A proč by mělo vrahovi záležet na tom, aby mrtvola byla objevena?"

"Nevím, předkládám pouze různé domněnky. Nikdo přece netvrdí, že vrah zabil Venantia, protože ho nenáviděl: mohl ho zabít místo někoho jiného, jen aby po sobě zanechal znak, aby poukázal na něco jiného." Omnis mundi¹⁰¹ creatura, quasi liber et scriptura... zamumlal jsem. "Ale co by to mělo být za znak?"

"To právě nevím. Nezapomínejme však, že jsou i takové znaky, co jako znaky jen vypadají a přitom nemají žádný smysl, dejme tomu blitiri nebo bu-bu-baf..."

"Bylo by kruté," řekl jsem, "zabít člověka, jen aby se řeklo bu-bu-baf!"

"Bylo by kruté," poznamenal Vilém, "zabít člověka jen proto, aby se řeklo Credo in unum Deum..."

V tom okamžiku k nám přišel Severin. Mrtvola byla omyta a pečlivě prohlédnuta. Žádné zranění, žádná pohmožděnina na hlavě. Jako by zemřel zázrakem.

"Jakoby z trestu božího?" zeptal se Vilém.

"Možná," odpověděl Severin.

"Nebo jedem?"

Severin zaváhal. "I to je možné."

"Máš v laboratoriu jedy?" zeptal se Vilém, jak jsme šli ke špitálu.

"Jak bych neměl. Záleží ale na tom, co jedem rozumíš. Některé substance jsou v malých dávkách zdraví prospěšné a v dávkách nadměrných zas smrtelné. Jako správný herbarista je pochopitelně mám a používám s rozvahou. V zahradě například pěstují

baldrián. Pár kapek v odvaru z jiných bylin utiší srdce, jestliže nepravidelně buší. Nadměrná dávka však přivodí strnulost a posléze smrt."

"A nenašels na mrtvole stopy nějakého zvláštního jedu?"

"Vůbec ne. Hodně jedů ale stopy nezanechává."

Dorazili jsme ke špitálu. Sem přenesli v lázni omyté tělo, leželo na velkém stole v Severinově laboratoriu: křivule a další skleněné a terakotové pomůcky mi připomněly (znal jsem ji pouze z vyprávění) dílnu alchymistovu. Na dlouhatánské polici u zdi byla řada ampulí, džbánů a sklenic s roztoky různých barev.

"Pěkná sbírka," řekl Vilém. "To všechno vyrostlo ve vaší zahradě?"

"To zas ne," řekl Severin. "Mnoho vzácných substancí, které tu nerostou, mi sem během let přinesli mniši ze všech koutů světa. Mám tu substance velice vzácné a zřídka kdy k nalezení, a také ty, které se snadno získají z bylin v okolí. Pohleď... tlučené algalingo, pochází z Kataje a dostal jsem je od jednoho arabského vědce. Aloe socotrina z Indie, výtečně zaceluje rány. Živé stříbro, oživuje mrtvé, lépe řečeno ty, kdož omdleli. Arsenik: velice nebezpečný, smrtelný jed pro toho, kdo jej spolkne. Borax, dobrý na choré plíce. Betonica officinalis, dobrá na fraktury lebky. Mastix mírní plicní výtoky a obtížné katary. A tady je myrrha..."

"Ta od tří králů?" zeptal jsem se.

"Právě ta, tady však zamezuje potratům. Roste na stromě, který se nazývá balsamodendron myrrha. A tohle je mumie, velice vzácná, vzniká z rozkladu mumifikovaných mrtvol a slouží k přípravě řady léků, které mají málem zázračné účinky. Mandragola officinalis, výborná při nespavosti..."

"A na vyvolání touhy tělesné," poznamenal můj mistr.

"Říká se to, ale k tomu se u nás nepoužívá, jak asi víte," usmál se Severin. "A podívejte se na tohle," řekl a vzal do ruky jednu ampuli, "to je tutia, zázračná na oči."

"A co je tohle?" zeptal se živě Vilém a dotknul se kamene, který ležel na polici.

"Tohle? Dostal jsem jej darem, už je tomu dávno. Říkají mu lopris hematiti nebo taky lapis hematiti¹⁰³. Bude mít léčivé vlastnosti, ale jaké, na to jsem ještě nepřišel. Ty jej znáš?"

"Znám," řekl Vilém, "ale ne jako lék." Vytáhl ze své kutny nožík a pomalu jej přisunul ke kameni. Jakmile byl nožík kousek od kamene, čepel sebou škubla, jako by Vilém sám hnul rukou, ačkoliv tak neučinil. A čepel nakonec přilnula s lehkým kovovým cvaknutím ke kameni.

"Viděls?" řekl Vilém. "Přitahuje železo."

"K čemu slouží?" zeptal jsem se.

"K různým věcem, pak ti to povím. Teď bych však? chtěl vědět, Severine, je-li tu něco, co by mohlo zabít i člověka."

Severin přemítal, řekl bych, že příliš dlouho vzhledem k tomu, jak krátká byla jeho odpověď: "Spousta! Už jsem ti řekl, hranice mezi jedem a lékem jsou nepatrné. Rekové říkají oběma pharmakon."

"A nebylo odtud v poslední době nic uzmuťo?"

Severin znova chvíli přemítal a pak řekl, jako by vážil slova: "V poslední době nic."

"A předtím?"

"Kdoví. Nevzpomínám si. V opatství jsem třicet let a ve špitále pětadvacet."

"Doba příliš dlouhá pro paměť lidskou," připustil Vilém. Pak řekl nečekaně: "Včera jsme mluvili o bylinách, jež mohou přivolat vidění. Které to jsou?"

Severin pohyby i výrazem tváře dal najevo živé přání vyhnout se tomuto námětu: "To bych se nad tím musil napřed zamyslet, mám tu tolik zázračných substancí. Ale mluvmě spíše o Venantiovi. Co tomu říkáš?"

"To bych se nad tím musil napřed zamyslet," odpověděl mu Vilém.

DRUHÝ DEN

Prima

BENGT Z UPPSALY SE SVĚŘÍ S NĚKOLIKA VĚCMI,
S JINÝMI SE ZAS SVĚŘÍ BERENGAR Z ARUNDELU
A ADSO SE DOZVÍ, CO JE TO PRAVÉ POKÁNÍ

Neblahý incident narušil život v klášteře. Pozdvižení vyvolané nálezem mrtvoly přerušilo služby boží. Opat hned zahnal mnichy zpátky do chrámu, aby se tam modlili za duši svého spolubratra.

Hlasy mnichů byly přerývané. Postavili jsme se tak, abychom viděli, jak se každý z nich bude tvářit, až podle liturgických předpisů nebudou mít na hlavě kapuce. Nejprve jsme zahlédli obličej Berengarův. Bledý, křečovitě stažený, lesklý potem. Předešlého dne jsme zaslechli dvě šeptem pronesené zmínky, že mezi ním a Adelmem byl nějaký zvláštní vztah, přičemž nešlo o to, že by co vrstevníci byli přáteli, ale o to, že se o jejich přátelství mniši zmiňovali vyhýbavě.

Vedle něho byl Malachiáš. Zachmuřený, nevlídný, neproniknutelný. Vedle Malachiáše byl slepý Jorge a jeho tvář byla zrovna tak neproniknutelná jako Malachiášova. Všimli jsme si naopak nervozity Bengta z Uppsaly, znalce rétoriky, kterého jsme poznali předešlého dne ve skriptoriu, a přistihli jsme ho, jak vysílá krátký pohled k Malachiášovi. "Bengt je nervózní, Berengar vyděšený," poznamenal Vilém. "Budeme je musít hned vyslechnout."

"Proč?" zeptal jsem se dětinsky.

"Naše řemeslo je kruté," řekl Vilém. "Jako je kruté řemeslo inkvizitora. Je třeba uhodit na toho nejslabšího a ve chvíli největší slabosti."

A opravdu, sotva mše skončila, doběhli jsme Bengta, který šel ke knihovně. Mladík podle všeho nebyl rád, že ho Vilém volá, a vytasil se s nanicovatou omluvou, že prý má práci. Jako by měl naspěch, aby už byl ve skriptoriu, můj mistr mu však připomněl, že pátráme v zastoupení opata, a odvedl ho do křížové chodby. Tam jsme se posadili na zídku mezi dvěma sloupy. Bengt čekal, až Vilém začne, a pokukoval k Budově.

"Nuže," zeptal se Vilém, "pověz mi, co jste si řekli při diskusi o Adelmových margináliích. Ty, Berengar, Venantius, Malachiáš a Jorge."

"Vždyť jste to včera sám slyšel. Jorge říkal, že není správné zdobit směšnými vyobrazeními knihy, které obsahují pravdu. A Venantius tvrdil, že sám Aristoteles označil důvtipnosti a slovní hříčky za nástroje odhalení pravdy a že může-li se smích stát prostředníkem pravdy, pak nemůže být špatný. Jorge na to odpověděl, že pokud si vzpomíná, Aristoteles o tom mluví v Poetice při zmínce o metaforách. A Poetika že zůstala křesťanskému světu dlouho neznámá, třeba právě z vůle boží a k nám že se dostala přes nevěřící Maury, což je okolnost natolik zneklidňující..."

"Do latiny ji však přeložil přítel doctora angelika z Akvina," poznamenal Vilém.

"Přesně to jsem řekl i já," dodal Bengt a hned ožil.

"Řecky dobře neumím a tak jsem tu slavnou knihu četl v překladu Viléma z Moerbeke. Což jsem mu také řekl.

Jorge však dodal, že druhá zneklidňující okolnost záleží v tom, že stagirita v ní tvrdí, že poezie je uměním

nižším, neboť žije z toho, co vlastně není. Venantius mu

na to odpověděl, že žalmy jsou rovněž díla básnická a že používají metafor, a Jorge se rozhněval, žalmy jsou prý díla inspirace boží a používají metafor k tomu, aby přinášely pravdu, zatímco díla básníků pohanských používají

metafor k tomu, aby přinášela lež, a pro pouhou zábavu, což mne velice urazilo..."

"Proč?"

"Protože se zabývám rétorikou, přečetl jsem hodně pohanských básníků a vím... nebo se aspoň domnívám, že jejich slova přinášejí pravdu naturaliter křesťanskou... Zkrátka, pokud si dobře vzpomínám, Venantius se pak ihned zmínil o jiných knihách a Jorge se velice rozzlobil."

"O kterých?"

Bengt zaváhal: "Nevzpomínám si. Záleží na tom, o jakých knihách se mluvilo?"

"Velice. Snažíme se pochopit, k čemu došlo mezi osobami, které žijí mezi knihami, s knihami a z knih. To, co o nich řekli, je tudíž důležité."

"To je pravda," řekl Bengt. Vůbec poprvé se usmál a obličej se mu málem rozzářil. "Žijeme pro knihy a je to sladké poslání ve světě upadajícím a zmítaném nepořádkem. Třeba opravdu pochopíte, co se vlastně stalo. Venantius velice dobře zná... vlastně znal řečtinu. Řekl, že jestliže tak velký filozof jako Aristoteles věnoval smíchu celou druhou knihu své Poetiky, pak smích musí být důležitý. Jorge mu odpověděl, že svatí otcové napsali celé knihy o hříchu, který je taky důležitý, ale přitom špatný. Venantius mu na to řekl, že podle toho, co ví, měl Aristoteles smích za věc dobrou a za nástroj pravdy. Tu se ho Jorge výsměšně zeptal, zdali si náhodou tu Aristotelovu knihu už přečetl, a Venantius mu odpověděl, že si ji nemohl přečíst nikdo, protože dosud nebyla objevena a je možná nenávratně ztracena. Druhou knihu Poetiky opravdu nikdo nečetl, ani Vilém z Moerbeke ji neměl v rukou. Na to Jorge řekl, že ji nenašel, protože nebyla napsána, protože Prozřetelnost nedovolila, aby byly oslavovány věci nicotné. Chtěl jsem utišit rozvášněné hlavy, Jorge je náchylný ke vzteku a Venantius ho provokoval, a řekl jsem, že v té části Poetiky, kterou známe, stejně jako v Rétorice, je hodně poznámek o bystrých hádankách a Venantius se mnou souhlasil. Byl u toho Pacificus z Tivoli, který velice dobře zná pohanské básníky, a ten řekl, že v tomto směru nikdo nepřekoná básníky africké. Uvedl dokonce i Symfosiovu hádanku o rybě:

Est domus¹⁰⁶ in terris, clara quae voce resultat,
ipsa domus resonat, tacitus sed non sonat hospes.
Ambo tamen currunt, hospes simul et domus una.

V tom okamžiku Jorge řekl, že Ježíš chtěl, aby naše řeč byla ano či ne a co je nad to, to že je od ďábla; a že stačí říci ryba, abychom ji pojmenovali a nemusili pojem halit lživými zvuky. A dodal, že brát si za vzor Afričany mu nepřipadá moudré... A pak..."

"A pak?"

"A pak se stalo něco, co jsem vůbec nepochopil. Berengar se dal do smíchu, a když mu to Jorge vyčetl, tak řekl, že mu to přišlo k smíchu, protože ho napadlo, že mezi Afričany by se našly i docela jiné hádanky a vůbec ne lehké, jako ta s rybou. Když to slyšel Malachiáš, rozběsnil se tak, že málem chytil Berengara za kapuci, a poslal ho pryč, ať se stará o to, co má na práci... Berengar je, jak víte, jeho pomocník..."

"A pak?"

"Pak Jorge zakončil diskusi tím, že prostě odešel. Šli jsme po svých, ale při práci jsem viděl, že napřed Venantius a pak i Adelmus zašli k Berengarovi a na něco se ho ptali. Zdálo se, jak se Berengar ohrazuje, během dne za ním oba ale zašli znova. A téhož večera jsem viděl, jak se Berengar a Adelmus před odchodem do refektáře, na něčem domlouvají v křížové chodbě. Nic víc nevím."

"Takže víš to, že dva mniši, kteří nedávno zemřeli za tajemných okolností, se na něho vyptávali Berengara," řekl Vilém.

Bengt odpověděl rozpačitě: "To jsem neřekl! Jenom jsem vám vylíčil, k čemu tenkrát došlo, jak jste se mě ptal..." Chvilí rozvažoval, pak chvatně dodal: "Chcete-li však znát můj názor, pak Berengar s nimi mluvil o něčem, co se nachází v knihovně. Tam byste taky měli pátrat."

"Proč zrovna v knihovně? Co měl na mysli Berengar, když řekl, že těžší hádanky je třeba

hledat mezi Afričany? Nechtěl tím říci, že je třeba důkladněji číst africké básníky?"

"Možná, vypadalo to tak, proč by se pak ale Malachiáš tak rozzlobil? V podstatě je na něm, zda někomu knihu afrických básníků půjčí nebo nepůjčí. Jenže já vím ještě něco: prolistujeme-li katalog knih, najdeme mezi odkazy, ve kterých se vyzná jen knihovník, jeden, který se často opakuje a zní ‚Afrika‘, a našel jsem dokonce finis Africae¹⁰⁷. Jednou jsem požádal o knihu s tímto označením, už si nevzpomínám kterou, ale její název ve mně vzbudil zvědavost, a Malachiáš mi řekl, že knihy takto označené se ztratily. Teď víte co já. Proto vám říkám: je tomu tak, mějte na očích Berengara, hlavně až půjde nahoru do knihovny. Člověk nikdy neví."

"Člověk nikdy neví," uzavřel Vilém a propustil ho. Pak jsme se procházeli křížovou chodbou a při chůzi Vilém shrnul, že za prvé. Berengar se už podruhé stal předmětem pomluv svých spolubratří a za druhé, že Bengt má velký zájem na tom, abychom se zabývali knihovnou. Poznamenal jsem, že třeba chce, abychom tam objevili něco, co by on sám rád věděl, a Vilém mi odpověděl, že to je možné, ale že třeba tím taky chce odvrátit naši pozornost od jiného místa. Kterého? zeptal jsem se. Vilém odpověděl, že to neví, třeba od skriptoria, kuchyně nebo kostela, dormitáře nebo špitálu. Poznamenal jsem, že předešlého dne se on sám zajímal hlavně o knihovnu, a Vilém mi odpověděl, že se rád zajímá o to, co se zamlouvá jemu, a ne o to, k čemu mu jiní radí. Ale na knihovnu je prý třeba dávat dobrý pozor a nebylo by špatné nějak se tam dostat. Okolnosti prý už opravňují jeho zvědavost, aby překročila meze zdvořilosti a respektování zvyklostí a zákonů opatství.

Opustili jsme křížovou chodbu. Právě skončila mše a sluhové a novicové vycházeli z kostela. Jak jsme obcházeli východní stranu ohrámu, zahlédli jsme Berengara. Vyšel z portálu příčné chrámové lodi a šel přes hřbitov k Budově. Vilém na něho zavolaal, Berengar se zastavil a došli jsme k němu. Byl ještě neklidnější než předtím v chrámu a Vilém se zjevně rozhodl využít, jako v případě Bengta, jeho duševního stavu.

"Takže tys byl poslední, kdo viděl Adelma živého." řekl mu.

Berengar se zapotácel, jako by na něho šly mrákoty. "Já?" ozval se slabým hláskem. Vilém se zeptal jen tak, asi protože mu Bengt řekl, že je viděl, jak se na něčem dohadují po nešporech v křížové chodbě. Podle všeho se střelil do černého a Berengar měl určité na mysli jiné setkání, které bylo opravdu poslední, protože spustil nalomeným hlasem:

"Jak můžete něco takového tvrdit, viděl jsem ho, než jsme šli spát, jako ostatní!"

Vilém se rozhodl, že mu nepopřeje oddechu: "Ne, viděls ho pak ještě jednou a víš víc, než nám chceš namluvit. Ve hře jsou ale už dva mrtví a nemůžeš dál mlčet. moc dobře víš, že je řada způsobů, jak někoho přimět k řeči!"

Vilém mi nejednou řekl, že se už jako inkvizitor vyhýbal mučení, Berengar mu ale špatně porozuměl (a Vilém s tím možná počítal), v každém případě dosáhl toho, oč usiloval.

"Ano, ano," řekl a rozplakal se, "Adelma jsem opravdu ještě viděl, ale byl už mrtvý."

"Jak to?" vyslyšal ho Vilém, "dole u srázů"

"Ne, ne, potkal jsem ho večer tu na hřbitově, chodil mezi hroby, přízrak mezi přízraky. Hned mi došlo, že před sebou nemám živého člověka, jeho obličej připomínal mrtvolu, jeho oči už zřely věčná muka pekelná. Pochopitelně teprve na druhý den ráno, když jsem se dozvěděl o jeho smrti, jsem si byl jist, že jsem potkal jeho ducha, ale už tam na hřbitově jsem věděl, že mám před sebou zjevení, že přede mnou stojí zatracená duše, příšera... Ach, Pane Bože, jak hrobovým hlasem ke mně promluvil!"

"A co řekl?"

"Jsem ztracen!" řekl mi. Máš před sebou člověka, který přišel z pekla a do pekla se musí vrátit," řekl. A já jsem na něho vzkřiknul: „Adelme, opravdu přicházíš z pekla? Jaká jsou muka pekelná? A celý jsem se chvěl, protože na mši, ze které jsem přicházel, nám četli strašlivé věci o hněvu božím. A on mi řekl: ‚Muka pekelná jsou větší, než jazyk náš dokáže vypovědět. Vidíš‘ řekl mi, ‚tento plášť ze samých sofismat, jímž jsem dosud odíval? Spočívá na mně a je těžký, jako bych nesl na ramenou nejvyšší věž pařížskou či všecky

hory světa a nikdy je neměl svrhnout. Tento trest mi uložila boží spravedlnost za mou domýšlivost, za to, že jsem své tělo měl za zahradu rozkoší a že jsem si o sobě myslel, že vím víc než ostatní a že jsem se těšil zřůdnostmi a ve své představitosti je tak hýčkal, až zplodily v mé duši něco mnohem zřůdnějšího, s čím budu musit žít navěky. Vidíš? Podšívka mého pláště jako by byla z řevavých uhlíků a živých plamenů a ten oheň nyní pálí mé tělo. Ten trest mi byl uložen za odporné hříchy mého těla jímž jsem se těšil, a ten oheň mě bez ustání rozpaluje a spaluje! Podej mi ruku, krásný učiteli,' řekl mi pak ,setkání se mnou ať ti je ponaučením, oplácím ti tak ta, jichž se mi od tebe dostalo. Podej mi ruku, můj krásný učiteli! Pohrozil prstem a na dlaň mi skanula kapka potu. Zdálo se mi, že mi v ní propálil díru, a dlouho jsem ránu přede všemi ukryval. Pak zmizel mezi hroby a na druhý den ráno jsem se dozvěděl, že tělo, které mě tak vyděsilo, leželo už tehdy mrtvé pod skálou."

Berengar ztěžka oddechoval a plakal. Vilém se ho zeptal: "A jak to, že tě nazval svým krásným učitelem? Byli jste přece stejně staří. Naučil jsi ho snad něčemu?"

Berengar si přetáhl kapuci přes hlavu, ukryl v ní tvář, padl na kolena a objal Vilémovi nohy: "Nevím, nevím, proč mě tak nazval, ničemu jsem ho nenaučil!" řekl a rozvzlykal se. "Bojím se, otče, chci se vám vyzpovídat, slitujte se. Ďábel mi hryže útroby!"

Vilém ho od sebe odstrčil a podal mu ruku, aby vstal. "To ne, Berengare," řekl mu. "Nechtěj po mně, abych tě vyzpovídal. Nezapečetuj má ústa, abys svá vlastní mohl otevřít. Co od tebe chci vědět, to mi povíš jinak. A neřekneš-li mi to, přijdu na to sám. Chtěj po mně slitování, nevyžaduj však mlčení. Už tak příliš mnoho osob v tomto opatství mlčí. Raději mi pověz, jak jsi mohl vidět, že je bledý, byla-li temná noc, jak ti mohl spálit ruku, padal-li déšť se sněhem a cos vůbec dělal na hřbitově? Mluv," řekl a zle jím přítom zatřásl, "aspoň tohle mi pověz!"

Berengar se chvěl po celém těle: "Nevím, co jsem na hřbitově dělal, už si nevzpomínám. Nevím, jak jsem mohl vidět jeho obličej, asi jsem s sebou měl světlo, to ne... to on měl světlo, zahlédl jsem asi jeho tvář ve světle plamínku..."

"Jak mohl mít s sebou lampu, když padal sníh s deštěm?"

"Bylo po kompletáři, hned po kompletáři, a sněžit začalo až potom... Teď si vzpomínám, že první poryvy deště se sněhem přišly, když jsem pak utíkal k dormitáři. Opačným směrem, než odešlo to strašidlo... A pak už nevím nic, prosím vás, už se mě na nic neptejte, nechcete-li mě vyzpovídat."

"Tak dobře," řekl Vilém, "jdi teď do kostela a promluv si s Bohem, nechceš-li mluvit s lidmi, nebo si najdi mnicha, který by tě vyslechl, protože jestliže ses od té doby nevyzpovídal ze svých hříchů, tak ses už málem dopustil svatokrádeže. Jdi, ještě se uvidíme."

Berengar málem běžel pryč od nás. A Vilém si za mnul ruce, jak jsem to u něho často vídal, byl-li s něčím spokojen.

"Výborně," řekl, "hned je všechno jasnější."

"Jasnější, mistře?" zeptal jsem se, "když máme na krku i Adelmova ducha?"

"Milý Adsoně," řekl Vilém, "ten duch mi připadá spíš jako bytost z masa a kostí a v každém případě říkal něco, co jsem už četl v nějaké knize pro kazatele. Mniši asi příliš čtou, a když se rozčílí, navštěvují je vidění, která si prožívali nad knihou. Nevím, zda to všechno Adelmus opravdu řekl, nebo zda to Berengar slyšel, protože to slyšet chtěl. Jde o to, že tato historika s duchem potvrzuje řadu mých předpokladů. Například: Adelmus opravdu spáchal sebevraždu a Berengarův příběh nám říká, že krátce před smrtí byl velice vzrušený a že ho pronásledovaly výčitky svědomí za něco, čeho se dopustil. Adelmus byl vyděšený, protože zhřešil, a někdo ho postrašil třeba zrovna tím, že mu vyprávěl pekelnou epizodu, a on ji pak zas pověděl Berengarovi tak mistrně, že ho ošálil. A na hřbitov se dostal, protože zrovna šel z kostela, kde se svěřil (nebo vyzpovídal) právě tomu, kdo mu nahnal hrůzu a vnukl výčitky svědomí. Ze hřbitova nešel, jak to vysvítá z toho, co nám řekl Berengar, k dormitáři, ale opačným směrem. To znamená k Budově, ale také (jistě, možné to je) k hradbám za chlívkou pro vepře a odtamtud, jak jsem dovodil, se mohl vrhnout dolů

po srážu. A to ještě než nastala vánice. Zemřel dole pod hradbami a sesuv půdy pak odsunul mrtvolu mezi severní a východní věž."

"A co ta kapka žhavého potu?"

"Ta pochází z historiky, kterou Adelmus vyslechl a zopakoval pak Berengarovi, nebo je to představa vzrušeného a výčitkami svědomí pronásledovaného Berengara. Antistrofu před výčitkami svědomí Adelma tvoří Berengarovy výčitky svědomí, sám jsi to slyšel. A přicházel-li Adelmus z chrámu, měl s sebou možná svíčku a žhavý vosk ukápl Berengarovi na ruku. Mnohem víc ho však jistě pálilo to, že ho Adelmus nazval svým učitelem, čímž mu vlastně vyčetl, že ho naučil něčemu, nad čím si nyní k smrti zoufá. A Berengar trpí, protože ví, že Adelma dohnal k smrti tím, že ho naučil, čemu ho naučit neměl. A po tom, co jsme slyšeli od pomocného knihovníka, není tak těžké představit si, co to bylo, můj nebohý Adsoně."

Asi už vím, k čemu mezi nimi došlo," řekl jsem a hanbil se za svůj důvtip, "nevěříme však všichni v milosrdného Boha? Řekl jste, že Adelmus se pravděpodobně vyzpovídal: proč se tedy snažil ztrestat za svůj hřích hříchem neméně těžkým nebo ještě těžším?"

"Protože mu někdo řekl něco, co ho dohnalo k zoufalství. Pár stránek z knihy některého dnešního kazatele někomu vložilo do úst slova, která Adelma vyděsila, a Adelmus pak jimi vyděsil Berengara. V poslední době se kazatelé obracejí k lidu, aby v něm probudili soucit i hrůzu (a také zbožnost a oddanost zákonům lidským i božím) slovy sveřepými, otřesnými a pochmurnými jako nikdy předtím. Nikdy předtím nebylo v průvodech flagelantů slyšet chvalozpěvy inspirované bolestí Krista Ježíše a svaté Panny, nikdy předtím nebyla podněcována víra prostých lidí evokací pekelných muk jako dnes."

"Asi je třeba víc pokání," řekl jsem.

"Adsoně, nikdy jsem neslyšel tolik výzev k pokání jako teď, kdy kazatelé, biskupové a dokonce ani mí spirituální spolubratři nejsou už schopni opravdové pokání podnítit..."

"Ale co třetí věk, papá angelicus, perugijská kapitula..." řekl jsem malomyslně.

"Pouhé nostalgie. Velká doba kajícnosti je za námi, a proto o ní dnes generální kapitula řádu může vůbec mluvit. Před sto či dvěma sty lety přišel mohutný závan obnovy. Našli se takoví, co o tom mluvili a byli kvůli tomu, ať už světci či kacíři, upálení. Dnes o tom mluví všichni. V jistém ohledu o tom diskutuje i papež. Nedej na obnovu lidstva, o které mluví kurie a dvory."

"Co ale fra Dolcino," opovážil jsem se, dychtiv dozvědět se něco víc o osobě, jejíž jméno jsem předešlého dne několikrát zaslechl.

"Je mrtev a zemřel právě tak špatně, jak špatně žil, protože i on přišel příliš pozdě. A co ty o tom vlastně víš?-"

"Nic, právě proto se ptám."

"Raději bych o něm vůbec nemluvil. Měl jsem co dělat s některými takzvanými apoštoly a prohlédl jsem si je zblízka. Smutný příběh. Mátlo by tě to. Mátlo to i i mne. Mátlo by tě, že to nejsem schopen posoudit. Jej to příběh muže, který se dopustil pošestlosti, neboť konali to, co spousta světců kázala. Nakonec jsem už nevěděli na kom je vlastně vina, byl jsem jako... jako omámen spřízněností, jež spojovala oba protivné tábory, tábor světců, kteří kázali pokání, a tábor hříšníků, kteří je konali, často na cizí účet... Ale mluvili jsme o něčem jiném. Vlastně ne, právě o tom: skončila doba kajícnosti a z potřeby pokání se stala potřeba smrti. A ti, kdož zabíjeli zdivočelé kajícníky a vraceli tak smrt zpátky smrti ve snaze zničit pravé pokání, které k smrti vedlo, ti nahradili pokání duše pokáním představivosti, evokací nadpřirozených vizí utrpení a krve, a nazvali je zrcadlem pravého pokání. Zrcadlem, které v představivosti lidí prostých a občas i učených způsobuje pekelná muka už na tomto světě. Prý proto, aby už nikdo nehřešil. Doufají, že s pomocí strachu odvrátí duši od hříchu a spoléhají se, že strachem zamezí vzpouře."

"A opravdu už nebudou hříšníci?" zeptal jsem se úzkostně.

"Záleží na tom, co hříšníky rozumíš, Adsoně," řekl můj mistr. "Nerad bych byl nespravedlivý vůči lidem této země, kde už několik let žiji, ale zdá se mi pro malověrnost

Italů příznačné, že je od hříchu odvrátí jen strach z nějaké modly, které třeba poskytnou jméno nějakého světce. Bojí se víc svatého Šebestiána nebo svatého Antonína než Krista. Chce-li někdo uchránit nějaký kout před nečistotou, neboť Italové močí kdekoliv jako psi, vyryje kusem dřeva na zeď obrázek svatého Antonína a ten všechny odežene. Tak se Italové zásluhou svých kazatelů vracejí k dávným pověrám, nevěří ve vzkříšení těla a obávají se jenom neštěstí a tělesné bolesti a mají tudíž větší strach ze svatého Antonína než z Ježíše Krista."

"Berengar není Ital," poznamenal jsem.

"Na tom nezáleží, mluvím o duchovním klimatu, které církev a kazatelské řády na tomto poloostrově vytvořily a které se odtud šíří na všechny strany. Dorazilo už i do zdejšího ctihodného opatství, plného učených mnichů."

"Aspoň ti snad hříšní nebudou," nedal jsem se, a býval bych se s tím spokojil.

"Kdyby toto opatství bylo speculum mundi¹¹³, znal bys odpověď."

"A je jím?" zeptal jsem se.

"Aby mohlo být zrcadlem světa, musel by svět mít tvar," uzavřel Vilém větou pro mou nedospělou mysl příliš filozofickou.

DRUHÝ DEN

Tertia

DOJDE K HÁDCE MEZI PROSTÝMI OSOBAMI,
AYMARDUS Z ALESSANDRIE UČINÍ NĚKOLIK NARÁŽEK
A ADSO SI ZAMEDITUJE

O SVATOSTI A O VÝKALECH ĎÁBLOVÝCH.

PAK SE VILÉM A ADSO VRÁTÍ DO SKRIPTORIA

A VILÉM TAM SPATŘÍ NĚCO ZAJÍMAVÉHO,

PODSTOUPÍ TŘETÍ ROZHOVOR O TOM, ZDA SMÍCH

JE ČI NENÍ POVOLEN,

NAKONEC SE ALE NESMÍ PODÍVAT, KAM BY CHTĚL

Chtěli jsme nahoru do skriptoria, předtím jsme ale zaskočili do kuchyně posilnit se, od rána jsme totiž nejedli. Hrnek teplého mléka mi hned zlepšil náladu. Velké ohniště na jižní straně už žhnulo jako kovárna, v peci se pekl chleba pro nastávající den. Dva pacholci tu skládali čtvrtky právě poražené ovce. Mezi kuchaři jsem zahlédl Salvátora, usmál se na mne svou vlčí hubou. Všiml jsem si, že vzal z jednoho stolu zbytky drůbeže od včerejší večeře a potají je dal pacholkům, kteří je se spokojeným úšklebkem ukryli ve svých kožených kazajkách. Vrchní kuchař si toho ale všiml a Salvátora napomenul: "Cellerarie cellerarie," řekl, "ty máš majetek opatství spravovat, ne jím plýtvat!"

"Filii Dei¹¹⁴ to jsou," řekl Salvátor, "Ježíš řekl, pro mě děláte, co děláte pro tyto pueris!"

"Bratříku podělaný, uprděný minorito!" rozkřikl se na něho vrchní kuchař. "Tady nejsi mezi těmi svými žebravými mnichy! O almužnu pro dítky se postará milosrdenství opatovo!"

Salvátor se zachmuřil a velice rozhněvaně se na něho rozkřikl: "Já nejsem minoritský bratřík! Jsem mnich sancti Benedicti¹¹⁵! Merdre a toy, bogomile posraný!"

"Bogomilka je děvka, které po nocích natrháváš prdel svým kacířským údem, prase jedno!" křičel na něho kuchař.

Salvátor honem vyváděl pacholky z kuchyně a jak šel kolem nás, ustaraně se po nás ohlédl: "Bratře," řekl Vilémovi, "braň svůj rád, co není můj, řekni mu, že filios Francisci non hereticos esse!" Pak mi pošeptal do ucha: "Ille menteur, puah," a odplivl si na zem.

Kuchař ho rázně vystrčil z místnosti a zavřel za ním dveře. "Bratře," řekl pak uctivě

Vilémovi, "o vašem řádu a přesvatých mužích, kteří v něm jsou, jsem nechtěl říci nic špatného. Měl jsem na mysli toho falešného minoritu a falešného benediktýna, co není ryba ani rak."

"Vím, odkud přišel," řekl Vilém smířlivě. "Teď je ale mnich jako ty a jsi mu povinován bratrským respektem."

"Jenže strká nos, kam nemá, je chráněncem celleraria a sám se už za celleraria považuje. Chová se, jako by mu opatství patřilo ve dne i v noci!"

"Proč i v noci?" zeptal se Vilém. Kuchař mávl rukou, jako že jde o věci tak málo početné, že to nestojí za řeč. Vilém se ho dál neptal a dopil si své mléko.

Má zvědavost neustále narůstala. Setkání s Ubertinem, domněnky o minulosti Salvátora a celleraria, stále častější narážky na bratříky a kacířské minority, které jsem tu vyslechl, mistrova neochota povědět mi něco o fra Dolcinovi... Řada útržků se začínala skládat v mé mysli v obraz. Tak třeba jsme cestou nejméně dvakrát narazili na procesí flagelantů. Jednou na ně místní lidé pohlíželi jako na světce, podruhé říkali, že jsou to kacíři. A přitom šlo pořád o ty samé osoby. Šli v řadě po dvou ulicemi města, kolem beder hadr a jinak nazí, neboť překonali veškeré pocety studu. V rukou měli kožené dŮtky a šlehali se po zádech do krve a prolévali hojné slzy, jako by na vlastní oči viděli muka Spasitelova, nařikavým zpěvem prosili Pána Boha o slitování a Matku boží o pomoc. Nejenom ve dne, ale i v noci, se svícemi, v kruté zimě, ve velkém počtu chodili od jednoho chrámu k druhému a před oltářem pokorně padali na tvář. Vedli je kněží se svícemi a s korouhvemi a byli mezi nimi nejenom ženy a muži z lidu, ale i urozené paní i bohatí obchodníci... Byli jsme svědky jejich vroucného pokání, kdo něco ukradl, vrátil, čeho neprávem nabyt, jiní se vyznávali ze svých zločinů...

Vilém však na ně pohlížel chladně a řekl mi, že to není to pravé pokání. Už tehdy říkal zhruba totéž, co mi řekl před chvílí: že doba velké očisty skrze pokání je za námi a že to všechno jsou jen různé způsoby, jimiž se odvádí zbožnost lidu jinam, aby nezatoužil po jiném pokání, které je kacířské a ze kterého mají všichni strach. Nedokázal jsem ale pochopit, v čem tkví rozdíl, pokud tu vůbec nějaký byl. Zdálo se mi, že rozdíl netkví ani tak v projevech kajícího, ale spíš v tom, jak církev tyto projevy posuzuje.

Vzpomněl jsem si na rozhovor s Ubertinem. Vilém byl vemlouvavý, snažil se mu dokázat, že mezi jeho vírou mystickou (a pravověrnou) a úchylnou vírou kacířů není velký rozdíl, Ubertin byl jeho řečí pohoršen, jako by sám ten rozdíl dobře znal. Vytěžil jsem z toho dojem, že je jiný než Vilém právě proto, že dokáže tyto rozdíly jasně rozpoznat. Vilém se zřekl úřadu inkvizitora, protože ten rozdíl už rozpoznat nedokázal. Proto mi také nedokázal nic povědět o tajemném fra Dolcinovi. Je-li tomu tak, pak ale určitě (říkal jsem si) přišel o podporu Boha, který nejenom učí rozdíl rozpoznat, ale své vyvolené právě touto schopností obdaruje, Ubertin a Klára z Montefalka (ač byla rovněž obklopena hříšníky) zůstali světci, protože uměli rozlišovat. Jen v tom a v ničem jiném je pravá svatost.

Proč však Vilém už nedokázal rozlišovat? Byl to přece muž bystrý a co se přírodních jevů týče, dokázal zaznamenat i ty nejmenší nesrovnalosti či příbuznosti mezi věcmi...

Byl jsem pohroužen do těchto myšlenek a Vilém zrovna dopíjel své mléko, když jsme zaslechli, jak nás někdo zdraví. Byl to Aymardus z Alessandrie, se kterým jsme se seznámili ve skriptoriu a který na mne už tehdy udělal silný dojem tím, že se neustále šklebil, jako by pořád nemohl uvěřit v pošetilost všeho lidského a přitom zas jako by té kosmické tragédii nepřisuzoval tak velký význam. "Tak co, bratře Viléme, už jste si zvykl v tomto brlohu blbců?"

"Připadá mi spíš jako domov mnichů obdivuhodných svou svatostí a učeností," opatrně odpověděl Vilém.

"To bývalo. Když opat byl ještě opat a knihovník knihovník. Sám jste viděl tam nahoře," čímž myslil skriptorium, "jak mrtvolný Němec s očima slepce oddaně naslouchá blouznění slepého Španěla s očima mrtvolky, zdá se, že tu co nevidět bude Antikrist, oškrabují se staré pergameny, ale nových knih se sem moc nedostane... My trčíme tady na kopci a

dole ve městě se rozhoduje co a jak... Z našich opatství se kdysi vládlo světu. Jak je tomu dnes, vidíte sám. Císař sem sice vyšle své přátele, aby se tu setkali s jeho nepřáteli (něco o vašem poslání vím, mniši nemají nic na práci než žvanit), chce-li ale řídit záležitosti této země, pak přebývá ve městě. My tu žneme obilí a chováme drůbež a tam dole směňují sáhy hedvábí za šťůčky lnu a šťůčky lnu za pytle koření a to všechno za dobré peníze. My tu náš poklad střežíme, tam dole se ale poklady shromažďují. I knihy. Krásnější než naše." "Ve světě je jistě řada novinek. Proč se ale domníváte, že za to může opat?"

"Protože dal knihovnu do rukou cizincům a protože opatství je pro něho citadela vybudovaná na obranu knihovny. Benediktýnské opatství v Itálii by mělo být místem, kde si Italové rozhodují o italských záležitostech. Co dělají Italové dnes, kdy nemají už ani papeže? Obchodují a vyrábějí a jsou bohatší než francouzský král. Proč bychom si tak neměli počínat i my? Umíme dělat krásné knihy, dobře, dělejme je tedy pro univerzity a věnujme se taky tomu, co se děje dole v údolí, čímž nemyslím císaře, při všem respektu vůči vašemu poslání, bratře Viléme, ale všechno to, co se děje v Bologni nebo ve Florencii. Odtud bychom mohli kontrolovat poutníky a obchodníky, jak táhnou z Itálie do Provence a naopak. Otevřme knihovnu textům v lidovém jazyce a přijdou k nám i ti, kteří už nepíšou latinsky. Jenže my jsme naopak ovládnuti hrstkou cizinců, kteří vedou knihovnu, jako by starý dobrák Odilon byl pořád ještě opatem v Cluny..."

"Ale opat je přece Ital," řekl Vilém.

"Opat tu nemá žádné slovo," řekl Aymardus a nepřestal se šklebit. "Kde jiní mají hlavu, tam on má skříň na knihy. Dal se do něho červotoč. Natruc papeži dopouští, aby opatství zaplavili bratřiči... mám na mysli kacíře, odpadlíky vašeho přesvatého řádu... a aby se zavděčil císaři, volá k nám mnichy ze všech klášterů na severu Evropy, jako bychom neměli sami dost schopných písařů a učenců, kteří znají řečtinu a arabštinu, a jako by ve Florencii nebo v Pise nebylo dost bohatých a štědrých obchodníků, jejichž synkové by rádi vstoupili do našeho řádu, jen kdyby se řád nabídl, že podpoří moc a vážnost jejich otců. Shovívavost vůči světským záležitostem se tu však projeví jen tehdy, jde-li o to, aby si Němci mohli... ach, dobrotivý Bože, zavři mi ústa, neboť se chystám mluvit o věcech nevhodných!"

"V opatství se děje něco nevhodného?" zeptal se roztržitě Vilém a nalil si ještě trochu mléka.

"Mnich je taky jen člověk," vyslovil se konečně Aymardus. Pak dodal: "Jenže tady míř než kdekoli jinde. Co jste slyšeli, to jsem samozřejmě neřekl."

"To je velice zajímavé." řekl Vilém. "A to je názor jen váš, nebo tak smýšlí hodně mnichů?"

"Hodně, opravdu hodně. Hodně těch, kteří se teď rmoutí nad tím, jak špatně skončil Adelmus, ale kdyby se dolů zřítíl někdo jiný, kdo se taky potlouká v knihovně, víc než by měl, tak by je to vůbec nemrzelo."

"Co tím chcete říci?"

"Řekl jsem už víc, než bych měl. Všichni tady mluvíme víc, než bychom měli, sám jste si toho asi všiml. Příkaz mlčení tu nikdo nedodrhuje, na jedné straně. Na druhé až moc. Místo mluvení nebo mlčení by se mělo jednat. Ve zlatých dobách našeho řádu, když opat na svůj úřad nestačil, vyřešil to pohár otráveného vína. A hledal se nástupce. Rozumí se bratře Viléme, že vám to neříkám proto, abych intrikoval proti opatovi nebo svým spolubratřím. Chraň Bože, ten ošklivý zlovyk naneštěstí nemám. Jenom bych nechtěl, abyste se zabýval mou osobou nebo třeba Pacifikem z Tivoli nebo Petrum ze Sant Albana, kdyby vás o to opat požádal. My Italové nemáme s tím, co se děje v knihovně, nic společného. Jenom bychom se v ní rádi porozhlédli. Odkryjte to hnízdo hadů, vždyť jste upálil tolik kacířů!"

"Nikdy jsem nikoho neupálil," chladně odsekl Vilém.

"To jsem řekl jen tak." přiznal Aymardus a zeširoka se usmál... Zlomte vaz, bratře Viléme, a v noci si dávejte pozor."

"Proč ne taky ve dne?"

"Ve dne se tady pečuje o tělo bylinami dobrými a v noci se mysl oslabuje bylinami špatnými. Nemyslete si, že Adelma hodily do propasti něčí ruce, nebo že něčí ruce strčily Venantia do kádě s krví. Tady prostě někdo nechce, aby mniši sami rozhodovali, kam mohou jít, co mají dělat a co budou číst. A mocností pekelných či černé magie se používá k zmatení zvědavých hlav..."

"Myslíte otce herbaristu?"

"Severin ze Sankt Emmerama je výtečná osoba. Jenže je taky Němec jako Malachiáš..." A když tak Aymardus znova dokázal, že nemá sklony k intrikám, odešel nahoru za svou prací.

"Co nám chtěl asi povědět?" zeptal jsem se.

"Všechno a nic. V každém opatství mniši mezi sebou bojují o vládu nad společenstvím. I v Melku tomu tak je, jako novic sis toho třeba nevšiml. Jenže kdo si v tvé zemi získá vládu nad opatstvím, ten zaujímá místo, z něhož může vyjednávat přímo s císařem. V této zemi je situace jiná, císař může dorazit do Říma, ale stejně bude daleko. Není tu žádný hlavní dvůr, teď už ani papežský. Zato jsou tu města, toho sis jistě všiml."

"Jistě, a žasl jsem. Italské město je něco zcela jiného než město naše... Není to jenom místo, kde se bydlí, ale i místo, kde se rozhoduje. Všichni obyvatelé jsou pořád venku, na ulicích a na náměstích a magistrát tu znamená víc než císař nebo papež. Jsou to vlastně království..."

"A kralují v nich kupci. A zbraní kupců jsou peníze. Peníze hrají v Itálii jinou roli než ve tvé nebo v nic vlasti. Tam jsou sice peníze v oběhu, větší část života ale stále ještě ovládá a řídí směna zboží, drubeže za obilí nebo náradí za vůz, a peníze slouží k tomu, aby si tyto věci člověk opatřil. Všiml sis jistě, že v italském městě majetek naopak slouží k tomu, aby si člověk opatřil peníze. I kněží a biskupové a dokonce i řády se s tím musí vypořádat. Právě proto se pochopitelně vzpouira proti moci projevuje jakožto touha po chudobě, a proti moci se bouří právě ti, kdo nemají účast na peněžních vztazích, a každé volání po svobodě tudíž vyvolá velké napětí a úporné diskuse a celé město, od biskupa až po magistrát, považuje za nepřítele každého, kdo příliš hlasitě káže chudobu. Inkvizitoři cítí puch ďábla všude tam, kde se někdo jen ozval proti puchu ďáblových výmětů. Teprve teď pochopíš, co má na mysli Aymardus. Ve zlatých dobách benediktýnského řádu bylo opatství místem, odkud pastýři dohlíželi na stádo věřících. Aymardus chce, aby se všechno vrátilo k této tradici. Jenže život stáda se už změnil a opatství se může vrátit k tradici (ke své slávě, ke své bývalé moci) pouze tehdy, přijme-li nové životní zvyky stáda, které se změnilo. A jelikož stádo se dnes neovládá zbraněmi nebo nádherou obřadů, ale vládou nad penězi, Aymardus chce, aby se opatství jakožto hospodářství a tudíž i knihovna stalo manufakturou, aby vyrábělo peníze."

"A co to má společného se zločinem nebo se zločiny?"

"To ještě nevím. Teď bych ale šel nahoru. Pojd'."

Mniši už pracovali. Ve skriptoriu vládlo ticho, nepra-nienilo však z dělného poklidu srdcí. Berengar přišel chvíli před námi a přijal nás rozpačitě. Ostatní mniši hned zvedli hlavy od práce. Věděli, že jsme tu, abychom objevili něco, co se týká Venantia, a směr jejich pohledů obrátil naši pozornost k prázdnému místu pod oknem, které vedlo do osmistěnného vnitřního dvora.

Den byl velice chladný, ve skriptoriu však bylo příjemné teplo, protože bylo položeno nad kuchyní a také protože kouř a teplo z obou dolejších pecí procházely dutými sloupy podpírajícími točité schody v západní i východní věži. Na opačné straně velkého sálu, kde stála zvenku severní věž, nebylo sice žádné schodiště, ale ve velkém krbu plápolal oheň a šířil rovněž milé teplo. Podlaha byla navíc vystlána slámou, takže kroky bylo sotva slyšet. Nejchladnější kout byl u východní věže a také jsem si hned všiml, že stolům, které v něm jsou umístěny, se každý vyhybá, a proto že tam jsou volná místa. Když jsem si později

uvědomil, že pouze točité schody ve východní věži vedou jak dolů do refektáře, tak nahoru do knihovny, položil jsem si v duchu otázku, zda chytrým výpočtem nebylo vytápění místnosti upraveno tak, aby mniši ten kout moc nenavštěvovali a knihovník mohl lépe dohlížet na přístup do knihovny. Třeba jsem byl ale příliš podezřívavý a uboze se opíčil po svém mistru, protože vzápětí mě napadlo, že výpočet by k ničemu nebyl v době letní - pokud (řekl jsem si) není ten kout vystaven slunci a znova tudíž opomíjený.

Nebohý Venantius sedával zády k velkému krbu a jeho stůl byl pravděpodobně jedním z nejvyhledávanějších. Do té doby jsem strávil ve skriptoriu jen malou část života, později však značnou, a tak vím, jak trpí písař, malíř iniciál či vědec u stolu v zimě, kdy celé dlouhé hodiny svírá ztuhlými prsty pero (i při normální teplotě se po šesti hodinách zmocňuje prstů strašlivá mnišská křeč a palec bolí, jako by na něj člověku někdo šlápl). Proto také často na okraji rukopisů nacházíme věty, které tam písař zanechal co svědectví svého utrpení (a netrpělivosti), jako třeba: "Díky Bohu, už se stmívá," nebo: "Kdybych tu tak měl sklenici vína!" a také: "Dnes je zima, světlo je slabé, pergamen chlupatý, něco není v pořádku." Jak říká dávné přísloví, pero drží jen tři prsty, celé tělo však pracuje. A taky bolí.

Předtím jsem se však zmínil o Venantiově stole. Byl o něco menší než ostatní, jako ostatně všechny, které byly umístěny kolem osmistěnného vnitřního dvora. Byly určeny vědcům a ty větší pod okny u vnější stěny zas iluminátorům a písařům. Navíc tu měl Venantius i pultík na čtení, neboť zřejmě pročítal rukopisy, které byly opatství zapůjčeny k opsání. Pod stolem byla nízká polička a na ní (hromádka nesvázaných listů. Všechny byly psány latinsky, z čehož jsem vyvodil, že to jsou Venantiovy poslední překlady. Byly psány nahonem, neměla z nich být svázána kniha, ale předány opisovači a pak iluminátorovi. Proto také byly špatně čitelné. Bylo tu několik řeckých knih a další, otevřená, byla na pultíku. Z ní Venantius překládal. Tehdy jsem řecky neuměl, můj mistr si však přečetl název a řekl, že to jsou Apuleiovy Proměny, pohanská smyšlenka, o které jsem už slyšel jako o díle novicům nedoporučovaném.

"Jak to, že Venantius překládal tuto knihu?" zeptal se Vilém Berengara, který stál u něho.

"Vyžádal si ji u nás vévoda milánský a opatství z toho vytěží předkupní právo na víno z několika pozemků na východě," řekl Berengar a ukázal někam ven. Ihned však dodal: "Neznamená to, že by se opatství propůjčovalo k tomu, že by pracovalo pro laiky a nechalo si za to platit. Objednavatel se však zasloužil o to, aby nám vzácný řecký rukopis zapůjčil dóže benátský, který ho dostal darem od císaře byzantského, a jakmile by Venantius překlad dokončil, pořídili bychom dva opisy, jeden pro objednavatele překladu a druhý pro naši knihovnu."

"Která tedy nepohrdá ani pohanskými smyšlenkami," řekl Vilémi

"Knihovna je svědectvím pravdy i omylu," ozval se nám nečekaně někdo za zády. Byl to Jorge. Znova jsem užasl (k čemuž mělo v příštích dnech dojít ještě mnohokrát), jak nevhodně se tento stařec dokáže zničehonic odněkud vynořit, jako bychom my nemohli vidět jeho, ale on nás ano. V duchu jsem se ptal, co vlastně dělá slepec ve skriptoriu, později jsem si ale všiml, že Jorge je všudypřítomný po celém opatství. Ve skriptoriu pobýval často, sedával na stoličce u krbu a zdálo se, že sleduje všechno, co se kolem děje. Jednou jsem ho sám slyšel, i když Malachiáš šel po slámě, která tlumila kroky, ke knihovně, jak se ze svého místa zeptal: "Kdo to jde nahoru?" Mniši si ho velice vážili a často se na něho obraceli, četli mu nesrozumitelné úryvky, radili se s ním o nějakém scholiu, nebo po něm chtěli, aby jim vysvětlil, jak mají zobrazit nějaké zvíře nebo nějakého světce. Stařec se díval do prázdna svýma vyhaslýma očima, jako by před sebou viděl stránky, které choval v živé Paměti, a odpovídal, že falešní proroci jsou oděni jako biskupové a žáby že jim vycházejí u úst, popisoval drahokamy, jež zdobily hradby nebeského Jeruzaléma, nebo vysvětloval, že Arimasové sídlí poblíž země kněze Jana, a radil, aby jejich nestvůrnost nebyla příliš přitažlivá, stačí prý zobrazit je jako symboly, aby byli k poznání a přítom neuváděli v chlípnost nebo nebyli odpudiví až k směšnosti.

Jednou jsem ho slyšel, jak radí jednomu scholiastovi vyložit recapitulatio v textech Tyconiových tak, aby duch svatého Augustina byl zachován a zamezilo se donatistickému bludu. Jindy jsem ho zaslechl udílet rady, jak při komentování rozlišit kacíře od schismaticů. Jednomu mnichovi, který se ocitl v nesnázích, poradil, kterou knihu by měl v katalogu knihovny vyhledat, upřesnil mu, na kterém listě by měla být uvedena, a ujistil ho, že knihovník mu ji určitě půjčí, protože je to dílo Bohem inspirované. A taky jsem ho slyšel tvrdit, že nějakou knihu není třeba hledat, v katalogu je prý sice uvedena, ale před padesáti lety ji napadly myši a rozpadla by se v prach, sotva by se jí někdo dotkl. Byl zkrátka živou pamětí knihovny a duší skriptoria. Občas napomenul mnichy, zaslechl-li je, jak si spolu povídají: "Pospěšte si zanechat svědectví pravdy, neboť čas se naplnil!" a všichni věděli, že má na mysli příchod Antikrista.

"Knihovna je svědectvím pravdy i omylu," řekl tedy Jorge.

"Je sice pravda, že Apuleius z Madaury měl pověst mága," řekl Vilém, "tato smyšlenka však pod závojem fikcí obsahuje i dobrou morálku, protože učí, jak draze člověk platí za své omyly, a domnívám se rovněž, že příběh muže, který byl proměněn v osla, naráží na proměnu duše, jež upadla do hříchu."

"Možná," řekl Jorge.

"Teď už ale chápu, proč se Venantius v rozhovoru s vámi, jak mi to včera pověděl, tolik zajímal o problémy komedie: takové smyšlenky mají právě hodně společného se starověkými komediemi. Nevyprávějí totiž o lidech, kteří opravdu existovali, jak to dělá tragédie, ale jsou to fikce, jak říká Isidoros: *Fabulae poetae*¹²³ a *fando nominaverunt quia non sunt res factae sed tantum loquendo fictae*..."

V první chvíli jsem nepochopil, proč se Vilém pouští do učené diskuse s někým, kdo asi nemá podobné náměty v oblibě, Jorgova odpověď mi však objasnila, jak byl můj mistr obratný.

"Nediskutovali jsme tentokrát o komedii, ale pouze o tom, je-li smích vhodný či nevhodný," nevrle odsekl Jorge. Hned jsem si vzpomněl, že když se Venantius předešlého dne o té diskusi zmínil, Jorge tvrdil, že se na nic takového nepamatuje.

"Ach, tak," řekl nedbale Vilém, "myslil jsem, že jste mluvili o lžích básníků a vtipných hádankách..."

"Mluvilo se o smíchu," suše odsekl Jorge. "Komédie psali pohané, aby popouzeli diváky k smíchu, a to je špatné. Ježíš Kristus, náš Pán, nevyprávěl komedie nebo bajky, ale pouze jasná podobenství, jež nás alegoricky učí, jak se chovat, abychom se dostali do ráje, dejž tomu, Pane."

"Říkám si," pokračoval Vilém, "proč jste tak zaujat proti myšlence, že se Ježíš Kristus mohl smát. Já osobně si myslím, že smích je stejně jako koupele dobrý lék na špatné tělesné mízy a jiné choroby, zvláště melancholii."

"Koupele jsou dobrá věc," řekl Jorge, "a sám Akvinský je radí pro zapuzení zármutku, který se může stát zlou náruživostí, nepochází-li z útrap, které se dají přemoci s pomocí statečnosti. Koupele nastolují rovnováhu tělesných míz. Smích lomcuje tělem, znetvořuje rysy ve tváři a činí člověka rovným opici."

"Opice se nesmějí, smích je vlastní člověku, je to znak jeho rozumu," řekl Vilém.

"I řeč je znakem rozumu člověka, a přesto jí můžeme Boha urážet. Ne všechno, co je člověku vlastní, musí být nutně dobré. Smích je znakem hlouposti. Kdo se směje, nevěří v to, čemu se směje, také k tomu ale necítí nenávisť. Kdo se směje zlému, dává tedy najevo, že není připraven bojovat proti němu, a kdo se směje dobrému, tak zneuznává sílu, jíž se dobro samo od sebe šíří. Proto Regule říká: *Decimus humilitatis*¹²⁴ *gradus est si non sit facilis ac promptus in risu, quia scriptum est: stultus in risu exaltat vocem suam.*"

"Quintilianus tvrdí," přerušil ho můj mistr, "že smích je třeba potlačit ve chvalořeči, aby byla důstojná, ale že je třeba jej povzbuzovat v mnoha jiných případech. Tacitus chválí ironii Calpurnia Pisona, Plinius mladší napsal: *Aliquando praeterea rido, jocos, ludo, homo sum.*"

"Byli to pohané," odsekl Jorga. "Regule říká: Scurrilitates vero vel verba otiosa et risum moventia aeterna clausura in omnibus locis damnamus, et at ad talia eloquia discipulum aperire os non permittitur."

"Jenže v době, kdy slovo Ježíše Krista už zvítězilo na této zemi, Synesios Kyrrénský řekl, že božství dokázalo uvést v soulad prvek komický s tragickým a Aelius Spatianus tvrdí o císaři Hadrianovi, muži vysoce mravném a ducha naturaliler křesťanského, že uměl střídat okamžiky veselí s okamžiky vážnosti. A Ausonius konečně doporučuje umírněně střídat prvek vážný s prvkem hravým."

"Jenže Paulinus z Noly a Kliment Alexandrijský nás upozorňují, abychom se vystříhali těchto pošetilostí, a Sulpicius Severus tvrdí, že svatého Martina nikdo neviděl zlobit se a ani smát."

"Přitom však uvádí různé repliky - spiritualiter salsae¹²⁵ - právě tohoto světce," odpověděl mu Vilém.

"Byly pohotové a moudré, ale ne směšné. Svatý Efraim napsal parenesis proti smíchu mnichů a v De habitu et conversatione monachorum vyžaduje, aby se zamezilo oplzlostem a šprýmům, jako by to byly hadí jedy!"

"Jenže Hildebert z Lavardinu řekl: admittendo tibi joca sunt post seria quaedam, sed tamen et dignis et ipsa gerenda modis. A Jan ze Salisbury povolil skrovné veselí. A konečně Kazatel v téměř úryvku, na nějž se odvolává uvedená regule našeho řádu, kde se říká, že smích je vlastní hlupákovi, připouští smích nehlučný, smích poklidné duše."

"Duše je poklidná pouze tehdy, zvažuje-li pravdu a těší se z vykonaného dobra, a pravdě a dobru se nikdo smát nemá. Proto se Ježíš Kristus nesmál. Smích plodí pochyby."

"Někdy je správné pochybovat."

"Nevidím k tomu žádný důvod. Kdo pochybuje, ať se obrátí k nějaké autoritě, ke slovům církevního otce nebo učence a důvod k pochybnostem zmizí. Zdáte se mi napojen pochybným učením, jaké hlásají pařížští logikové. Dobře udělal svatý Bernard, když zakročil proti kleštěnci Abélardovi, který chtěl všechny problémy zkoumat chladným neživotným rozumem, jehož se netklo světlo Písma svatého, rozhodovat sic et non, tak tomu je a tak tomu není. Ovšem, kdo přijme tyto nebezpečné myšlenky za své, ten dokáže ocenit třeba i hříčky hlupáka, který se směje něčemu, co nezná, ač pravda o tom už byla jednou provždy vyřčena. Svým smíchem hlupák implicitně říká: Deus non est."

"Ctihodný Jorge, zdá se mi, že nejste vůči Abélardovi tak docela spravedlivý, nazýváte-li ho kleštěncem, vždyť sám víte, že do jeho smutného stavu ho přivedla cizí ničemnost..."

"Byl to trest za jeho hříchy. Za jeho ješitnou víru v rozum člověka. Víra prostých lidí byla zesměšněna, tajemství boží vykucháno (nebo se o to aspoň pokoušeli a blázni byli, kdo to učinili), otázky týkající se věcí posvátných byly řešeny bez bázně a v posměch byli uvedeni církevní otcové, protože se domnívali, že těchto otázek je lépe se nedotýkat než je řešit."

"Nesouhlasím s vaším názorem, ctihodný Jorge. Bůh po nás chce, abychom svého rozumu používali k řešení mnoha nejasných věcí, které Písmo svaté nechalo na nás. Chce-li po vás někdo, abyste uvěřil jeho tvrzení, musíte napřed vyzkoušet, je-li přijatelné, neboť náš rozum stvořil Bůh, a co se zamlouvá našemu rozumu, nemůže se nezamlouvat rozumu božím, o němž ke všemu víme jen to, co si o něm analogicky a často skrze negaci dovodíme z postupů rozumu našeho. Sám tedy vidíte, že k podrytí falešné autoritativnosti nesmyslného tvrzení, jež se protíví našemu rozumu, může být i smích správným nástrojem. Smích často poslouží i k zmatení lidí zlých a odhalí jejich hloupost. O svatém Maurovi se vypráví, že pohané ho vložili do vroucí vody a on si nařikal, že lázeň je příliš studená; pohanský vládce byl tak hloupý, že strčil ruku do vody, aby si to ověřil, a opařil se. Tím překrásným činem svatý mučedník zesměšnil nepřátele svaté víry."

Jorge se ušklíbl: "V příbězích, které vyprávějí kazatelé, bývá hodně báchorek. Světec ponořený do vřelé vody trpí pro Krista Ježíše a zadržuje svůj nářek, nedělá si dětinské šprýmy z pohanů!"

"Sám vidíte," řekl Vilém, "že tento příběh se protíví vašemu rozumu, a tudíž ho odsuzujete jako směšný! Neslyšně a tak, že vám to na rtech není znát, se právě teď něčemu smějete a chcete po mně, abych to ani já nebral vážně. Smějete se smíchu, ale smějete se!"

Jorge se podrážděně ohnal rukou: "Těmi vašemi hříčkami se smíchem mě zavlékáte do marných diskusí. Ale sám víte, že Kristus se nesmál."

"Nejsem si tím tak jist. Když vyzývá farizeje, aby první hodili kamenem, když se ptá, kdo je vyobrazen na minci, jíž třeba platit císaři daň, když si hraje se slovy a říká: Tu es Petrus, tu podle mne dělá slovní hříčky, aby zmátl hříšníky a podpořil své stoupence. Vtipná je jeho odpověď Kaifášovi: ‚Sám jsi to řekl.‘ A úryvek z Jeremiáše, kde Bůh říká Jeruzalému: Nudavi femora¹²⁷ contra faciem tuam, Jeroným komentuje slovy: sive nudabo et relevabo femora et posteriora tua. Dokonce i Bůh dělá slovní hříčky, aby zmátl ty, které hodlá ztrestat. A sám dobře víte, že když vrcholil zápas mezi clunyjskými a cisterciáky, žalovali první na druhé ve snaze zesměšnit je, že nenosí kalhoty. A v Speculum Stultorum se vypravuje o oslu Brunellovi, který si klade otázku, co by se stalo, kdyby v noci vítr odhodil pokrývky a mnich zahlédl svá pudenda..."

Mniši se rozesmáli a Jorge se rozzuřil: "Zavlékáte mé spolubratry do pošetilostí. Já vím, že u Františkánů je zvykem získávat si přízeň lidu podobnými hloupostmi, ale tyto hříčky správně vystihuje verš, který jsem zaslechl od jednoho vašeho kazatele: tum podex carmen extulit horridulum."

Důtka byla příliš silná. Vilém byl sice opovážlivý, Jorge ho však obvinil, že vypouští prdy z úst. V duchu jsem se ptal, zda tato ostrá odpověď starého mnicha neznamená, že máme opustit skriptorium. Vilém, před chvílí tak bojovný, rázem velice zkrátí.

"Prosím za odpuštění, ctihodný Jorge," řekl. "Má ústa zradila mé myšlenky, nechtěl jsem se vůči vám zachovati neuctivě. Co jste říkal, je možná správné, a já jsem se mýlil."

Jorge kvitoval tento akt zdvořilé pokory zachroptěním, které mohlo znamenat uspokojení stejně jako odpuštění, a nezbylo mu než vrátit se na své místo a mniši, kteří se k nám během diskuse jeden po druhém přiblížili, se rovněž vraceli ke svým pracovním stolům. Vilém poklekl u Venantiova stolu a přehraboval se v poličce. Pokornou odpovědí si získal pár vteřin klidu. A to, co během nich spatřil, ho přimělo k pátrání v noci, která měla nastat. Bylo to opravdu ale jen pár vteřin. Vzápětí k němu přišel Bengt pod záminkou, že když si přišel poslechnout rozhovor s Jorgem, zapomněl na stole pero, a pošeptal mu, že by s ním naléhavě potřeboval mluvit a že se sejdou za lázněmi. A dodal, aby raději odešel první, že za ním hned přijde.

Vilém na okamžik zaváhal, ale pak zavolal Malachiáše, který od svého stolu u katalogu sledoval všechno, k čemu tu došlo, a poprosil ho jménem mandátu, který mu opat udělil (a tuto svou výsadu náležitě zdůraznil), aby někoho postavil na stráž k Venantiovu stolu, neboť považuje za užitečné pro své pátrání, aby se ke stolu nikdo nepřiblížil, dokud se nevrátí. Řekl to nahlas, protože tak přiměl nejen Malachiáše, aby střežil mnichy, ale i mnichy, aby střežili Malachiáše. Knihovník nemohl než souhlasit a Vilém odešel a já s ním. Jak jsme procházeli zahradou a blížili se k lázním, které stály hned u špitálu, Vilém poznamenal:

"Podle všeho se mnoha mnichům nezamlouvá, že bych se mohl zmocnit něčeho, co je na Venantiově stole nebo pod ním."

"Co by to mělo být?"

"Zdá se, že to neví ani ti, kterým se to nezamlouvá."

"Bengt tedy nemá, co by nám pověděl, a jenom nás vzdaluje od skriptoria?"

"To se brzy dozvíme," řekl Vilém. Bengt opravdu za chvíli přišel.

DRUHÝ DEN

Sexta

BENGT POVÍDÁ PODIVNÉ VĚCI, Z NICHŽ VYSVITNE, ŽE ŽIVOT V OPATSTVÍ NENÍ PRAVĚ POVZNÁŠEJÍCÍ

Co nám Bengt pověděl, bylo tak trochu zmatené. Opravdu se nám zdálo, že nás pozval k lázním jen proto, aby nás odlákal ze skriptoria, přitom však, jak se nám rovněž zdálo, nejsa schopen vymyslet si nějakou věrohodnou záminku, sdělil nám útržky pravdy mnohem obsažnější, než byla ta, kterou sám znal.

Začal tím, že ráno mluvit nechtěl, ale teď po zralé úvaze se prý domnívá, že Vilém by měl znát celou pravdu. Při rozhovoru o smíchu se Berengar zmínil o finis Africae. Co tím mínil? Knihovna je plná tajemství a hlavně knih, které nikdy žádný mnich neměl v ruce, natož aby je četl. Na Bengta udělala velký dojem Vilémova slova o tom, že každé tvrzení je třeba racionálně přezkoumat. Myslí si, že vědecky pracující mnich by měl znát všechno, co knihovna obsahuje, pronesl zanícená slova proti koncilu v Soissons, kde byl odsouzen Abélard, a jak mluvil, bylo nato čím dál víc jasnější, že tímto dosud mladým mnichem, zamilovaným do rétoriky, zmítá touha po nezávislosti a že jen stěží plní závazky, jež kázeň v opatství ukládá jeho zvědavému duchu. Byl jsem veden k tomu, abych se takové zvědavosti střežil, věděl jsem však, že mému mistrovi se jeho postoj zamlouvá, a bylo mi jasné, že s Bengtem sympatizuje a propůjčuje mu svou důvěru. Bengt nám zkrátka sdělil, že neví, o jakých tajemstvích Adelmus, Venantius a Berengar mluvili, ale že by byl docela rád, kdyby celá ta smutná záležitost vrhla trochu světla i na způsob, jímž je spravována knihovna, a doufá prý, že můj mistr klubko rozplete a vytěží z něj i něco, co by opata přimělo uvolnit duchovní kázeň, která tíží mnichy, kteří sem, jako on sám, dodal, přišli z takové dálky, jen aby nasýtili svou mysl zázraky ukrytými v rozměrných útrokách knihovny. Myslím, že Bengt v tom, co nám řekl o tom, co si od pátrání slibuje, byl naprosto upřímný. Pravděpodobně si však taky chtěl, jak to Vilém předvídal, sžírán zvědavostí vyhradit přednostní právo na Venantiův stůl, a aby nás od něj vzdálil, byl ochoten poskytnout nám jiné informace. A prozradil nám tyto.

Hodně mnichů ví, že Berengar zahořel k Adelmovi chorobnou vášní, jejíž špatnost hněv boží ztrestal v Sodomě a v Gomoře. Bengt se tak vyjádřil asi z ohledů na můj mladý věk. Každý, kdo prožil mládí v klášteře, i když sám zůstal cudným, o podobných vášních toho dost ví z doslechu a někdy se sám musil vyhýbat nástrahám těch, kteří jim podlehli. Nedostal jsem snad sám, ještě jako mnišek, v Melku od jednoho staršího mnicha psaníčko ve verších, jakými se laik obvykle obrací k osobám ženského pohlaví? Řeholní slib nás mnichy sice vzdaluje kloace neřestí, již je tělo ženy, často však naopak přivádí velice blízko omylům jiným. A mohu snad zapřít, že i mé stáří je dodnes zmítáno poledním démonem, spočinu-li třeba v kůru očima na bezvousé tváři novice, která mi připadá čistá a svěží jako tvář děvčete?

Neříkám to proto, abych uvedl v pochybnost své rozhodnutí žít životem mnišským, ale abych omluvil poklesky mnoha jiných mnichů, jimž posvátné břímě bylo příliš těžké. A třeba taky abych omluvil strašlivý zločin Berengarův. Zdá se však, podle toho, co nám sdělil Bengt, že Berengar pěstoval svou neřest způsobem mnohem podlejším a že vydíral ostatní, aby se mu od nich dostalo toho, co by mu jinak z cudnosti a slušnosti odmítli.

Už dlouho si mniši tropili šprýmy z něžných pohledů, jež Berengar vrhal po Adelmovi, který byl asi půvabný mládenec. Adelmus byl ale až po uši zamilovaný do své práce, jen v ní nacházel potěchu a na Berengarovu vášeň nedbal. Ale kdoví, sám třeba nevěděl, že v hloubi duše chová tytéž hanebné sklony. Bengt nám řekl, že Adelmus a Berengara přistihl při rozhovoru, v němž Berengar využil toho, že Adelmus po něm chtěl, aby mu vyjevil nějaké tajemství, a navrhl mu nízký handl. Jaký, to uhádne i ten nejnevinější čtenář. A zdá se, že Berengarovi se dostalo od Adelmusova příslibu a ten že byl vyřčen málem s úlevou. Jako kdyby, odvažoval se tvrdit Bengt, Adelmus v podstatě po ničem jiném netoužil, a k

tomu, aby mohl přivolit, mu stačilo nalézt si důvod odlišný od žádosti tělesné. Což znamená, dokládal Bengt, že Berengarovo tajemství se určitě týkalo arkánů vědění, neboť pouze tak v sobě mohl Adelmus živit iluzi, že se podvolil hříchu tělesnému, jen aby uspokojil touhu duchovní. A Bengt dodal s úsměvem, že on sám byl mnohokrát zmítán duchovní žádostí tak zběsilou, že pro její ukojení by vyhověl něčí žádosti tělesné, i kdyby odporovala jeho vlastnímu založení.

"Nevyskytují se snad okamžiky" zeptal se Viléma, "kdy byste se i vy dopustil věci zavrženíhodných, jen abyste dostal do rukou knihu, kterou léta hledáte?"

"Moudrý a přectnostný papež Sylvestr II. dal před staletími převzácný astroláb za rukopis, myslím že Statiův nebo Lukanův," řekl Vilém. A hned opatrně dodal: "To však šlo o astroláb a ne o vlastní ctnost."

Bengt připustil, že ve svém nadšení zašel příliš daleko, a pokračoval ve vyprávění. V noci, jež předcházela Adelmově smrti, je oba dva, Adelma i Berengara, puzen zvědavostí sledoval. Po kompletáři odešli společně do dormitáře. Dlouho čekal za přivřenými dveřmi své cely, a když se noční ticho sneslo na spící mnichy, byl svědkem toho, jak Adelmus vklouzl do Berengarovy cely. Nemohl pak usnout a byl tedy ještě vzhůru, když zaslechl, jak se u Berengarovy cely otvírají dveře. Adelmus z nich nevyšel, ale málem vyběhl a jeho přítel se ho marně pokoušel zadržet. Berengar šel za Adelmem až do dolejšího patra. Bengt je oba dva obezřetně sledoval a ze schodů spatřil Berengara, jak schoulen v koutě a celý se třesa, upírá oči na dveře Jorgovy cely. Bengt vytušil, že Adelmus se vrhl k nohám staříckého spolubratra a vyznal se mu z hříchu. A Berengar se chvěl, neboť věděl, že jeho tajemství vyšlo na světlo, i když pod pečeti tajemství zpovědního.

Adelmus odtamtud vyšel hrozně bledý, odehnal od sebe Berengara, který s ním chtěl mluvit, vyběhl z dormitáře, obešel apsidu a severním portálem (který je přes noc otevřený) vešel do chrámu. Asi se chtěl pomodlit. Berengar šel za ním, do chrámu však nevešel, chodil sem a tam po hřbitově a spínal ruce.

Bengt nevěděl, co si počít, když si najednou všiml, že kolem obchází někdo čtvrtý, který rovněž sledoval Adelma a Berengara a určitě si nevšiml Bengta, který se přitiskl ke kmeni dubu na kraji hřbitova. Byl to Venantius. Když ho Berengar uviděl, přikrčil se mezi hroby a Venantius pak odešel za Adelmem do kostela. Bengt se obával, že by mohl být objeven, a vrátil se do dormitáře. Na druhý den ráno byla dole pod srázem nalezena Adelmova mrtvola. Víc Bengt nevěděl.

Blížila se hodina oběda. Bengt nás opustil a můj mistr se ho už na nic neptal. Dalších pár minut jsme ještě zůstali za lázněmi, procházeli se zahradou a přemítali nad těmi podivnými odhaleními.

"Frangula rebarbora," řekl pojednou Vilém a sklonil se, aby si mohl prohlédnout rostlinu, kterou teď v zimě poznal podle stonku. "Odvar ze stvolu je dobrý na hemoroidy. A tohle je arctium lappa, lopuch, obklad z čerstvých kořenů léčí kožní ekzémy."

"Vyznáte se v tom líp než Severin," řekl jsem mu, "teď mi ale povězte svůj názor na to, co jsme slyšeli!"

"Milý Adsoné, měl by ses naučit používat vlastní hlavy. Bengt nám pravděpodobně řekl pravdu. Jeho vyprávění se shoduje s tím, které jsme dnes brzy ráno vyslechli od Berengara, i když bylo plné halucinací. Pokus se o rekonstrukci. Berengar a Adelmus se společně dopustili něčeho, co pro nás bohužel zůstává tajemstvím. Jakmile se Adelmus dopustil prohřešku proti cudnosti a proti samotné přírodě, myslil už jenom na to, jak by se konečně honem svěřil někomu, kdo by mu mohl poskytnout rozhřešení, a horempádem běžel za Jorgem. Jorge je ale člověk velice přísný, sami jsme se o tom přesvědčili, a určitě Adelmovi pohrozil trestem, který ho vyděsil. Třeba mu nedal rozhřešení, nebo mu uložil nějaké nemožné pokání, to my nevíme a Jorge nám to nepoví. Adelmus zkrátka od něho běžel do chrámu a před oltářem padl na tvář, ale výčitky svědomí to v něm neumlčelo. Přišel k němu Venantius. Co si řekli, to nevíme. Adelmus se možná Venantiovi svěřil s tajemstvím, které od Berengara získal odměnou a na kterém mu teď už vůbec nezáleželo,

protože už měl své vlastní, mnohem hroznější a palčivější. Co udělal Venantius? Zachvácen touž palčivou zvědavostí, jež dnes popoháněla Bengta, uspokojen tím, co se dozvěděl, zanechal možná Adelma jeho výčitkám. Adelmus si připadal opuštěný, myslel na sebevraždu, zoufalý vyšel na hřbitov a tam potkal Berengara. Pronesl k němu strašlivá slova, vyčetl mu, že všechno může, nazval ho učitelem oplzlostí. Já si totiž myslím, že Berengarovo vyprávění, oprostíme-li je od halucinací, je pravdivé. Adelmus mu zopakoval hrůzy, které určitě vyslechl od Jorga. Berengar pak otřesen odešel jedním směrem a Adelmus druhým, aby se zabil. Zbytek už známe, odehrálo se to takřka před našima očima. Všichni se domnívali, že Adelmus byl zavražděn, i Venantius z toho nabyl dojmu, že tajemství knihovny je důležitější, než si myslel, a pokračoval v pátrání na vlastní pěst. Dokud ho někdo nezadržel, buď předtím, nebo i i potom, když dosáhl cíle."

"Kdo ho zabil? Berengar?"

"Možná. Nebo Malachiáš, který má střežit Budovu. Nebo někdo jiný. Na Berengara padá podezření, protože je vyděšený a protože věděl, že Venantius zná jeho tajemství. Podezřelý je i Malachiáš: jako strážce knihovny mohl zjistit, že její nedotknutelnost někdo porušil, a zabil ho. Jorge ví všechno o všech, zná tajemství Adelmovo a nechce, abych objevil, nač asi Venantius mohl přijít... Mnohá fakta na něj uvalují podezření, řekni mi ale sám, může slepec zabít muže v květu let a mohl by stařec, jakkoli při síle, mrtvolu odnést na dvůr a hodit do kádě s krví? A proč by konečně vrahem nemohl být sám Bengt? Mohl nám lhát, veden pohnutkami, které neznáme. A proč bychom měli podezření omezovat pouze na ty, kdož se zúčastnili rozhovoru o smíchu? Ke zločinu třeba vedly docela jiné pohnutky, které nemají s knihovnou nic společného. V každém případě potřebujeme dvě věci: znát způsob, jak bychom se dostali v noci do knihovny, a nějakou lampu. O lampu se postaráš ty. Zajdi do kuchyně, až bude oběd, a porozhlédni se po nějaké..."

"To ji mám ukrást?"

"Vypůjčit si ji pro větší slávu Pána našeho."

"Je-li tomu tak, můžete se mnou počítat."

"Výborně. Co se vchodu do Budovy týče, viděli jsme, odkud se včera v noci vynořil Malachiáš. Dnes odpoledne se porozhlédnu po kostele a hlavně se podívám do té kaple. Za hodinu půjdeme do jídelny. Pak máme schůzku s opatem. "Budeš přítomen, požádal jsem ho, abych si mohl vzít s sebou svého tajemníka, který rozhovor zaznamená."

DRUHÝ DEN

Nona

OPAT PROJEVUJE PÝCHU NAD BOHATSTVÍM

SVÉHO OPATSTVÍ A OBAVY Z KACÍŘŮ

A ADSO NAKONEC ZAPOCHYBUJE, ZDA DOBŘE UČINIL,

LYDAL-LI SE DO SVĚTA

Opata jsme našli v chrámu před hlavním oltářem. Dohlížel na práci několika noviců, kteří odněkud vytáhli řadu posvátných nádob, kalichy, patény na hostie, monstrance a taky krucifix, který jsem při ranní mši neviděl. Při pohledu na lesklou krásu posvátného náčiní jsem nedokázal potlačit výkřik obdivu. Bylo právě poledne a světlo se dovnitř hrnulo okny v kněžišti a ještě víc těmi v postranní lodi a vytvářelo bílé vodopády, které se co mystické bystřiny božské podstaty v různých místech chrámu různě křížily a doslova zaplavovaly oltář.

Nádoby, kalichy a všechno ostatní vyjevovalo svůj drahocenný materiál: mezi žlutými odlesky zlata, neposkvřenou bělou slonovinou a průsvitností křišťálu se blyštěly drahokamy

všech barev a rozměrů a poznal jsem mezi nimi hyacint, topas, rubín, safír, smaragd, chrysolit, onyx, karbunkul, jaspis a achát. A současně jsem si všiml toho, co jsem ráno, uchvácen napřed modlitbou a pak otřesen hrůzou, vůbec nezaznamenal: antependium a tři další desky, které zdobily oltář, byly celé ze zlata a ze zlata se ostatně zdál celý oltář, ať se na něj člověk podíval odkudkoliv.

Opat se usmál mému úžasu: "Bohatství, které tu vidíte," řekl mně a mému mistru, "a další, které teprve uvidíte, je dědictvím staletí boží milosti a zbožnosti a svědectvím moci a svatosti tohoto opatství. Knížata a mocní tohoto světa, arcibiskupové a biskupové obětovali pro tento oltář a jeho vybavení prsteny své investitury, zlato a drahokamy, jež byly znakem jejich velikosti, aby byly přetaveny k větší slávě Pána našeho a tohoto sídla. Opatství bylo dnes neblaze postiženo další smutnou událostí, ale tváří v tvář naší vlastní křehkosti nesmíme zapomínat na sílu a moc Všemocného Pána našeho. Blíží se vánoce a začínáme čistit posvátné náčiní, aby Spasitelovo zrození mohlo být slaveno s veškerou nádherou a velkolepostí, jaké si zaslouží a jaké si vyžaduje. Všechno musí plně vyjádřit svou nádheru..." dodal a upřeně se zadíval na Viléma, a teprve později jsem pochopil, proč chtěl tak okázale zdůvodnit, co se právě v kostele dalo, "neboť se domníváme, že není užitečné a vhodné boží milodary ukrývat, ale že je naopak třeba předkládat je zrakům."

"Jistě," řekl Vilém zdvořile, "považuje-li Vaše ctihodnost za vhodné tímto způsobem Hospodina oslavovat, pak vaše opatství dosáhlo v takovéto chvále znamenitosti největší."

"Tak tomu má být," řekl opat. "Jestliže zlaté džbány

a fióly a drobné zlaté hmoždíře sloužily, jak bylo zvykem, z vůle boží či z nařízení proroků v chrámu Šalomounově k zachycení krve koz či telat nebo jalovic, tím

spíš zlaté nádoby a drahokamy a všechno, co z věcí, jež

byty vytvořeny, má cenu, musí být s nepřetržitou úctou

a zbožnou oddaností použito k usebrání krve Kristovy!

I kdyby se díky druhému stvoření naše substance stala

totožnou se substancí cherubínů a serafínů, služba, již

by mohla prokázat oběti tak nevýslovné, by jí ani tehdy

nebyla hodná."

"Je tomu tak," řekl jsem.

"Mnozí namítají, že zdravý duch, čisté srdce a vírou prodchnutý úmysl by měly pro tuto svatou službu stačit. My jako první výslovně a rozhodně tvrdíme, že to je věc podstatná: jsme ale rovněž přesvědčeni, že Bohu má být vzdána pocta i vnější krásou svatého náčiní, neboť je nanejvýš správné a vhodné sloužit Spasiteli všemožně a beze zbytku, jako se On všemožně, beze zbytku a bez výjimek postaral o nás."

Takový byl vždy názor velikánů vašeho řádu," souhlasil s ním Vilém, "vzpomínám si, jak nádherně psal o chrámovém zařízení převeliký a ctihodný opat Suger."

"Je tomu tak," řekl opat. "Pohledte na tento krucifix. Není ještě hotový..." Vzal jej s nekonečnou láskou

do ruky a jak nad ním rozvažoval, obličej se mu blaženě

rozzářil. "Chybí tu perly, zatím jsem nenašel potřebnou

velikost. Svátý Ondřej kdysi řekl o kříži z Golgoty, že je

ozdoben údy Krista Ježíše jako perlami. A perlami bude

ozdobena i tato skromná nápodoba onoho velkého zázraku. I když jsem si říkal, že sem,

nad hlavu Spasitele,

patří ten nejkrásnější dýmek, jaký jsem kdy viděl."

Zbožně svými dlouhými bílými prsty pohladil nejvzácnější část svatého dřeva, vlastně slonoviny, neboť z toho

nádherného materiálu byla ramena kříže vyrobena.

"Pokaždé když se těším z krás tohoto stánku božího, kouzlo mnohobarevných kamenů mě vytrhne z vnějších starostí a důstojná meditace mě tím, jak hmotné překládám do

nehmotného, má k zamyšlení nad rozmanitostí svatých ctností a zdá se mi, že jsem se ocitl v podivném kraji všebomíra, který už není docela uvězněn v blátě země a přitom ještě není zcela volný v čistotě nebes. A zdá se mi, že z milosti boží mohu být anagogicky přenesen z tohoto světa dolního do světa vyššího..."

Mluvil a díval se přitom do chrámové lodi. Paprsek slunce se snášel seshora a díky zvláštní dobrotivosti této denní hvězdy mu osvětloval tvář i paže, jež stržen vroucností rozpráhl do tvaru kříže. "Všechna stvoření," řekl, "viditelná či neviditelná, jsou světlem, jež otec světla přivádí k bytí. Tato slonovina, tento onyx, ale i kámen, který nás obklopuje, jsou světlo, neboť poznávám, že jsou dobré a krásné, že existují podle vlastních zásad úměrnosti, že se rodem i druhem odlišují

ode všech ostatních rodů a druhů, že jsou určeny svým

číslem, že se neodchylují od svého řádu, že si hledají

své zvláštní místo ve shodě se svou tíží. A tím víc je mi

to všechno odhalováno, čím je materiál, který nahlížím,

svou povahou vzácnější, a tím víc se mi ozřejmuje tvůrčí síla boží, neboť mám-li dojít k

vznešenosti příčiny, nedostupné ve své plnosti, od vznešenosti k výsledku, oč lépe ke mně

o božské příčinnosti promlouvá výsledek tak podivuhodný, jako jsou zlato a démanty,

stačí-li k tomu, třeba jen výkal či hmyz! Když tedy v těchto drahokamech takto postihují

věci vyšší, nepláče má duší radostným dojetím z pozemské marnivosti nebo z lásky k

bohatství, ale z přečisté lásky ke causa prima non causata, k nezapříčiněné příčině první."

"Vskutku nejsladší ze všech teologií," řekl Vilém s dokonalou pokorou, a napadlo mě, že

právě použil úskočné myšlenkové figury, již rétoři nazývají ironií, a které má být používáno

tak, že jí předešleme pronunciatio, které zakládá její signál i oprávnění. To právě Vilém

nikdy nedělal, a proto opat, který používal spíše figury diskursivní, vzal jeho výrok doslova

a stále jest ovládán svým mystickým vytržením, dodal: "To je někdy ze všech cest, jež

nás uvádějí ve styk s Nejvyšším, materiální teofanie."

Vilém si zdvořile odkašlal: "Ehm... och..." řekl. Tak si počínal pokaždé, chtěl-li převést řeč

jinam. Povedl se mu to celkem hladce, neboť měl ve zvyku - což je myslím, příznačné pro

lidi z jeho vlasti - připravovat svůj zásah do hovoru dlouhými povzdechy, jako by ho

expozice nové myšlenky stála velikou duševní námahu. Já jsem však byl přesvědčen, že

čím více povzdechů před svůj zásah do řeči klade, tím si je jistější správností svého tvrzení.

"Ech... och..." řekl tedy Vilém. "Měli bychom promluvit o naší schůzce a o diskusi o

chudobě..."

"Chudoba, jistě," řekl opat stále ještě myšlenkami jinde, jako by mu činilo potíže vzdálit se

z oné krásné krajiny všehomírů, kam ho unesly jeho drahokamy. "Jistě, schůzka..."

A zabrali se do diskuse o věcech, které jsem zčásti už znal a zčásti pochopil z jejich

rozmluvy. Jak jsem sdělil už na počátku této mé věrné kroniky, jednalo o dvojitý spor, který

na jedné straně stavěl císaře proti papeži a na druhé papeže proti františkánům, kteří

perugijské kapitule, i když s mnohaletým zpožděním přistoupili na téze spirituálních bratří

o chudobě Ježíše Krista, a dále o zápletku, jež vznikla tím, že františkáni se připojili k říši.

Trojúhelník rozporů a spojenectví se pak změnil ve čtverec zásahem, mně tehdy veskrze

nejasným, opatů řádu svatého Benedikta.

Někdy jsem zcela jasně nepochopil, proč benediktýnští opati poskytovali ochranu a útulek

spirituálním františkánům, ještě než celý jejich řád začal tak či onak sdílet jejich názory.

Spirituální bratři totiž kázali zřeknout se veškerého pozemského jmění, zatímco opati

mého řádu, a právě toho dne to jeden z nich jasně potvrdil, kráčeli cestou ne snad méně

ctnostnou, určitě však zcela opačnou. Podle všeho se domnívali, že nadměrná moc

papeže by zároveň vedla k nadměrné moci městských biskupů, zatímco můj řád si

uchoval svou moc nedotčenou po staletí právě v boji se světským kněžstvem a městskými

kupci tím, že se stal přímým prostředníkem mezi nebesy a zemí a rádcem panovníků.

Mnohokrát jsem slyšel, že lid boží se dělí na pastýře (neboli kleriky), psy (neboli válečníky)

a ovce neboli lid. Později jsem se však dozvěděl, že tento názor může být formulován i

jinak. Benediktýni mluvili často ne o třech řádech, ale o dvou velkých oddílech, z nichž jeden spravuje věci pozemské a druhý zas nebeské. U věcí nebeských platilo rozdělení na klérus, laické panstvo a lid, nad tímto rozdělením na tři části však dominoval ordo monachorum jakožto přímé spojení mezi lidem božím a nebesy a mniši neměli nic společného se světskými pastýři, jako byli kněží a biskupové, hloupí a zkažení a vlastně už otrocky podřízení zájmům měst, v nichž ovečkami už nebyli hodní a zbožní vesničané, ale kupci a řemeslníci. Benediktýnskému řádu se celkem zamlouvalo, že vláda nad prostými lidmi je svěřena světskému kléru, pokud ovšem konečnou reguli tohoto vztahu určovali sami mniši v přímém styku s říší jakožto zdrojem veškeré moci pozemské, stejně jako udržovali styk se zdrojem veškeré moci nebeské. Právě proto, myslím, hodně benediktýnských opatů, ve snaze podpořit důstojnost říše proti městským vládám (kde se kupci spojili s biskupy) souhlasilo s tím, že budou ochraňovat spirituální františkány, ač jejich názory nesdíleli, neboť jim bylo vhod, že svou přítomností poskytují říši vhodné argumenty proti nadvládě papežově.

To byly také důvody, jak jsem bystře vyvodil, proč se nyní opat Abbo chystal spolupracovat s Vilémem, který jakožto vyslanec císařův měl dělat prostředníka mezi františkánským řádem a papežským dvorem. Proto se také přes veškerou zběsilost disputace, jež přiváděla do vážného nebezpečí jednotu církve, Michal z Ceseny, několikrát do Avignonu papežem Janem předvolaný, konečně uvolil pozvání přijmout, protože nechtěl, aby jeho řád se dostal do definitivní roztržky s papežem. Jakožto generál františkánů chtěl dosáhnout toho, aby triumfovaly jeho názory, a přitom získat papežský konsens, jistě také proto, že tušil, že bez něj by v čele řádu nadlouho neobstál.

Mnozí mu však tvrdili, že papež mu ve Francii chce nastražit past, nařknout ho z kacířství a uspořádat s ním proces. A radili, aby Michalovu odchodu do Avignonu předcházela jednání. Marsilius měl však lepší nápad: vyslat s Michalem císařského legáta, který by papeži předložil názor stoupenců císaře. Ne ani tak kvůli tomu, aby starého Cahorse přesvědčili, ale spíš aby posílili postavení Michalovo: jakožto člen císařské legace by se tak snadno nestal obětí papežské msty.

I tento nápad však měl řadu nevýhod a nešel uskutečnit ihned. Takže se nakonec dohodli na předběžném setkání císařské legace s vyslanci papežovými, na němž by přezkoumali vzájemné pozice a sepsali podmínky pro další setkání, které by zaručily italským návštěvníkům bezpečnost. Uspořádáním prvního setkání byl pověřen právě Vilém z Baskervillu, který pak měl, pokud by se domníval, že cesta je možná bez nebezpečí, zastupovat hledisko císařských teologů v Avignonu. Nebyla to lehká záležitost, předpokládalo se totiž, že papež, který chtěl mít u sebe Michala samotného, aby ho lehčeji přinutil k poslušnosti, vyšle do Itálie legaci, která by pokud možno cestu císařských vyslanců k jeho dvoru znemožnil Vilém si až dosud počínal velice obratně. Po dlouhých poradách s různými benediktýnskými opaty (což byl i důvod mnoha zastávek při naší cestě) vybral opatství v němž jsme se právě nacházeli, protože bylo znát, že opat je velice oddán císaři a přitom díky své značné diplomatické dovednosti není neoblíbený ani u papežského dvora. Zdejší opatství bylo neutrální půdou, na níž se obě skupiny měly setkat.

Papežův odpor tím však nevzal za své. Věděl, že jakmile se jeho legace ocitne na území opatství, bude podléhat opatově pravomoci, a přestože v ní mělo být i několik představitelů světského kléru, nechtěl pod záminkou obav z císařské pasti tuto klauzuli přijmout. Kladl si podmínku, že o bezpečnost jeho vyslanců se bude starat družina lučištníků francouzského krále a těm že bude velet osoba, která má jeho důvěru. O tom jsem slyšel mluvit Viléma s papežským vyslancem v Bobbiu: snažili se vymezit úkoly družiny, čili co se vlastně rozumí bezpečností papežských legátů. Nakonec byla přijata formule, kterou navrhli Avignonští a která se zdála rozumná: ozbrojenci a jejich velitel by podle ní měli pravomoc nad každou osobou, která by na nějaký způsob usilovala o život členů papežské legace a násilím chtěla ovlivnit jejich chování a názory. Tehdy se to zdálo být záležitostí ryze formální.

Jenže po tom všem, co se v opatství stalo, byl opat vážně zneklidněn a vyslovil Vilémovi své pochybnosti. Nebude-li znám pachatel obou zločinů do příjezdu legace (následujícího dne měly opatovy obavy narůst, protože zločiny už nebyly dva, ale tři), nezbude než přiznat, že ve zdech opatství je někdo, kdo by mohl názor a chování papežských legátů násilně ovlivnit. Nikam by nevedla snaha zatajit zločiny, k nimž tu došlo, protože kdyby se přihodilo něco dalšího, papežští legáti by to považovali za spiknutí proti nim. Pak se tedy nabízela dvě řešení. Buď Vilém objeví vraha před příjezdem legace (opat se na Viléma upřeně zadíval, jako by mu mlčky vyčítal, že ho ještě nenašel), nebo bude třeba zástupce papežova loajálně upozornit na to, co se zde děje, a požádat ho o spolupráci, což by znamenalo, že opatství bude při jednání pečlivě střeženo. To se právě opatovi nezamlouvalo, znamenalo by to vzdát se částečně své svrchovanosti a uvalit na vlastní mnichy kontrolu Francouzů. Riskovat se však nedalo. Vilém i opat byli vývojem událostí zneklidněni, ale neměli na vybranou. Takže si slíbili, že rozhodnou co a jak s konečnou platností do večera příštího dne. Prozatím nebyvalo než svěřit se milosrdenství božímu a moudrosti Vilémově.

"Učiním, co bude v mých silách, Vaše Ctihodnosti," řekl Vilém. "Na druhé straně však nevidím, jak by to mohlo zkompromitovat setkání. I papežův zástupce bude musit nakonec pochopit, že mezi počínáním šilence či krvežíznivce nebo možná jen zbloudilé duše a závažnými problémy, jež sem zkušené lidi přijdou prodiskutovat, je jistý rozdíl."

"Myslíte?" zeptal se opat a upřeně se na Viléma zadíval. "Nezapomínejte, že Avignonští vědí, že se setkají s minority, čili s osobami nebezpečně blízkými bratříkům, a dalšími, nad bratříky bláznivějšími, a s nebezpečnými kacíři, kteří se poskvrnili zločiny," to už opat jen šeptal, "oproti nimž hrozné události, k nimž tu došlo, blednou jako mlha na slunci."

"Ale to přece není totéž!" zvolal Vilém rozčileně. "Nemůžete klást do jedné řady minority z perugijské kapituly a bandu kacířů, kteří si špatně vyložili evangelium a přeměnili boj proti bohatství v řadu soukromých mstivých činů a nesmyslných vražd..."

"Před několika lety pár mil odtud jedna z těchto band, jak je sám nazýváte, ohněm i mečem vyhladila panství biskupa z Vercelli a kopce novarské," chladně odsekl opat.

"To ale myslíte fra Dolcina a apoštoly..."

"Falešné apoštoly," opravil ho opat. Znova jsem zaslechl jmenovat fra Dolcina a falešné apoštoly, a znova obezřele a málem s hrůzou.

"Falešné apoštoly," ochotně připustil Vilém. "Ti ale neměli nic společného s minority..."

"Až na to, že stejně jako minorité ctíli Jáchyma z Kalábrie," nepřestal naléhat opat, "zeptejte se na to svého spolubratra Ubertina."

"Dovolím si jen poznamenat, Vaše Ctihodnosti, že teď je spolubratr váš," řekl Vilém s úsměvem a lehce se uklonil, jako by chtěl opatovi blahopřát k zisku, jehož řádí nabyt tím, že přijal do svých řad muže tak slavného.

"Já vím, já vím," usmál se opat. "A vy sám víte, s jakou bratrskou horlivostí náš řád mezi sebe přijal spirituální bratry, když se proti nim obrátil hněv papežův. Nemám na mysli jenom Ubertina, ale mnoho bratrů dalších, bezvýznamnějších, o nichž se ví málo a možná by se víc vědět mělo. Stalo se totiž, že jsme mezi sebe přijeli přeběhlíky, kteří k nám přišli v minoritské kutně, a teprve později jsem se dozvěděl, že běh jejich života je na čas zavedl mezi stoupence fra Dolcina..."

"I zde?" zeptal se Vilém.

"I zde. Říkám vám něco, o čem toho po pravdě řečeno sám moc nevím, v každém případě ne tolik, abych mohl vznést žalobu. Pátráte však v životě tohoto opatství a bylo by dobře, abyste to rovněž věděl. Povím vám tudíž, že tuším, opakuji, tuším, na základě toho, co se mi doneslo nebo co jsem uhádl, že velice temný okamžik byl i v životě našeho celleraria, který sem přišel před léty právě po exodu minoritů."

"Cellerarius? Remigius z Varagine že by byl stoupencem Dolcina? Připadá mi velice mírumilovný a v každém případě neznám nikoho, kdo by si dělal menší starosti s paní chudobou než on..." odpověděl Vilém.

"Také o něm nemohu říci nic špatného a těším se z jeho výtečných služeb, za které je mu vděčné celé naše společenství. Říkám to jen proto, abych vám ukázal, jak je snadné najít spojení mezi bratrem a bratříkem."

"Vaše Ctihodnost je znova nespravedlivá, mohu-li se tak vyjádřit," přerušil ho Vilém. "Mluvili jsme o stoupencích Dolcina, a ne o bratřících. Dá se toho o nich povědět hodně a přitom nevědět, o čem je vlastně řeč, protože jsou všelijací, určitě však ne krvežízniví. Nanejvýš se jim dá zazlívát, že nerozumně uváděli v život to, co spirituální bratři s mnohem větší umírněností a puzení pravou láskou k Bohu kázali - v tomto ohledu s vámi souhlasím, že rozdíl mezi nimi jsou nepatrné..."

"Ale bratřící jsou přece kacíři!" ostře mu vpadl do řeči opat. "Neomezují se na to, že by hlásali chudobu Ježíše Krista a apoštolů, kteréžto učení sice nesdílím, ale může být s užitkem staveno proti avignonské domýšlivosti. Bratřící z tohoto učení těžší praktický důsledek, vyvo-zují z něj právo na vzpouru, na drancování, na zvrácení mravů."

"Kteří bratřící?"

"Všichni, všeobecně. Víte sám, že se poskvrnili nevýslovnými zločiny, že neuznávají sňatek, že popírají Peklo, že se dopouštějí sodomie, že ochotně přijímají bogomilské kacířství ordo Bulgarii a ordo Drygonthii..."

"Nesměšujte, prosím." řekl Vilém, "co se od sebe liší! "Mluvíte, jako by bratřící, patarinové, valdenští, katarové a bulharští bogomilové a kacíři z Dragovice byli jedno a totéž!"

"Jsou jedno a totéž," ostře odsekl opat, "protože jsou kacíři a kacíři jsou, protože uvádějí v nebezpečí sám řád civilizovaného světa a taky řád říše, který vy sám, jak se zdá, hájíte. Před více než sto lety stoupenci Arnolda z Brescie zapalovali domy šlechticů a kardinálů: takové byly plody lombardského pararinského kacířství! Dobře znám strašlivé dějiny těchto kacířů, přečetl jsem si je v Caesariovi z Heisterbachu. Veronský kanovník Eberhardus od Svatého Gedeona si jednou všiml, že muž, u kterého bydlí, noc co noc i se ženou a dcerou odchází z domu. Zeptal se, nevím už které z těch tří osob, kam chodí a co tam dělají. Přijď a uvidíš sám, dostalo se mu odpovědi, a tak s nimi odešel do rozlehlého podzemního obydlí, kde byla spousta osob obého pohlaví. Jeden arcikacíř, jak tam tiše čekali, k nim pronesl řeč plnou rouhání s úmyslem zkazit jejich život a mravy. Pak zhasili svíci a každý muž se vrhl na ženu, kterou měl u sebe, nečině rozdíl mezi ženou vlastní a ženou neprovdanou, mezi vdovou a pannou, mezi paní a služkou, ba dokonce ani mezi (což je nejhorší, kéž mi Bůh odpustí, že o tom mluvím) vlastní dcerou či sestrou. Když to Eberhardus viděl, jsa mladík lehkomyšlný a chlípny, předstíral, že je adept, a přiblížil se, nevím už zda k dceři svého hostitele či nějaké jiné dívce, vyčkal, až zhasnou svíci, a hřešil s ní. Toho se bohužel dopoušt celý rok, ba déle, až konečně mistr řekl: tento mladík navštěvuje naše sezení s takovým užitkem, že brzy bude moci zaučovat nové stoupence. Teprve pak Eberhardovi došlo, do jaké propasti se zřítíl, a podařilo se mu uniknout jejich svodům slovy, že do toho domu nedochází kvůli kacířství, ale kvůli děvčatům. Vyhnali ho. Sám však vidíte, jaké jsou zákony a jaký je život kacířů, patarit katarů, jáchymitů nebo spirituálních bratří všech odstínů! Není čemu se divit: nevěří ve vzkříšení těla a v peklo jakožto trest pro hříšníky a domnívají se, že mohou beztrestně činit, čeho se jim zachce. Však si sami říkají katharoi, což znamená čistí."

"Abbone," řekl Vilém, "žijete osamocen v tomto přenádherném a svatém opatství, daleko od hanebností světa. Život ve městě je složitější, než si myslíte, a sám víte, že omyly i zlo jsou odstupňovány. Lot byl mnohem menší hříšník než jeho spoluobčané, kteří pojali nečisté myšlenky i vůči andělům Bohem seslaným, a zrada Petrova ničím není oproti zradě Jidášově, však také prvnímu bylo odpuštěno a druhému ne. Patarimy a katary nemůžete strkat do jednoho pytle. Hnutí patarinů usilovalo o nápravu mravů v rámci zákonů svaté matky církve. Chtěli jenom zlepšit způsob života duchovních osob."

"Tvrzením, že není správné přijímat svátosti od nečistých kněží..."

"V tom se mýlili, byla to však jediná jejich chyba v rámci doktríny. Nikdy neměli v úmyslu měnit zákony boží..."

"Jenže patarinské kázání Arnolda z Brescie před více než dvěma sty lety v Římě přimělo zástupy lůzy zapalovat domy šlechticů a kardinálů."

"Arnold se snažil do svého nápravného hnutí vtáhnout městské úředníky. Nešli však za ním a získal jen souhlas zástupů chudáků a vyděděných. Nebyl odpovědný za prudkost a hněv, s jakými odpověděli na jeho výzvu k nápravě zkaženého města."

"Město je vždycky zkažené."

"Město je místem, kde dnes žije lid boží, jehož jsme vy i já pastýři. A je to i místo pohoršení, kde bohatý prelát káže chudobu chudému a vyhladovělému lidu. Patarinské nepokoje vznikají z této situace. Jsou smutné, nejsou však nepochopitelné. Něco jiného jsou katarové. Je to kacírství východní, mimo církevní doktrínu. Nevím, zda se dopouštějí nebo zda se dopustili zločinů, z nichž jsou obžalováni. Vím, že odmítají manželství, že popírají peklo. Ptám se sám sebe, zda mnohé z činů, jichž se nedopustili, jim nebyly přisouzeny, jen protože šířili jiné (jistěže bezbožné) myšlenky."

"Chcete mi snad tvrdit, že katarové se nesmísili s pateriny a že jak jedni, tak druzí nejsou nic jiného než dvě z bezpočtu tváří jednoho a téhož démona?"

"Říkám jen, že mnohá z těchto kacírství, nezávisle na učení, k němuž se hlásí, docházejí úspěchu u lidí prostých, protože jim odhalují možnosti jiného života. Tvrdím jen, že velice často se stalo, že houfy prostých lidí si spletly kázání katarů a patarinů a ty pak s kázáním spirituálních bratří. Život prostých lidí, Abbone, není osvícen věděním a bdělým smyslem pro distinkci, jenž vytváří naši moudrost. Život chudých je zavalen nemocemi, chudobou, chudí z nevzdělanosti jen koktají. Pro mnohé z nich příslušnost ke kacírské skupině znamená pouze možnost, jak poskytnout hlas vlastnímu zoufalství. Dům kardinálův je možno vypálit v úsilí zlepšit život kléru nebo v domnění, že neexistuje peklo, které klérus káže. Vždycky ale se to stává, protože existuje peklo pozemské, v němž žije stádo, jehož jsme pastýři. Vy však velice dobře víte, že stejně jako prostí lidé nerozlišují mezi církví bulharskou a následovníky kněze Liupranda, tak císařská vrchnost a její podpůrci často nerozlišují mezi spirituálními bratry a kacíři. Skupiny ghibellinů v úsilí porazit protivníka nezřídka podporovaly mezi lidem katarské tendence. Neřekl bych, že si počínaly správně. Dnes ale vím taky, že tytéž skupiny, aby se zbavily svých nepokojných a nebezpečných, příliš prostých protivníků, přisoudily často jedněm kacírství druhých a nahnaly na hranici všechny. Viděl jsem, přísahám vám, Abbone, na vlastní oči, jak biskupové předali do rukou světské spravedlnosti, ať už byla ve službách říše či svobodných měst, osoby ctnostně žijící, upřímné následovníky chudoby a cudnosti, ale nepřátele biskupů, a nařkli je z pohlavní promiskuity, sodomie a bezbožných činů - jimiž se třeba provinili jiní, ne však oni. Prostý lid byl vždy jen jateční maso, používán, když bylo třeba přivést do nesnází protivnou moc, a obětován, když už ho nebylo třeba."

"Pak mi ale povězte," zeptal se opat s očividnou škodolibostí, "zda fra Dolcino se svými šílenými stoupenci a Gerhardus Segarelli se svými ničemnými vrahy byli ohavní katarové nebo ctnostní bratřiči, sodomitští bogomilové nebo o nápravu usilující patarinové? Řekněte mi? bratře Viléme, vy přece toho víte o kacírích tolik, že sám vypadáte jako jeden z nich, na čí straně je pravda?"

"Někdy na ničí," smutně odpověděl Vilém.

"Tak vidíte, sám už nedokážete rozlišit jedny kacíře od druhých. Já mám aspoň jednu zásadu. Vím, že kacíři jsou ti, kdož by chtěli převrátit řád, v němž žije lid boží. A říši hájím, protože mi tento řád zaručuje. Bojuji proti papeži, protože duchovní moc dává do rukou městských biskupů, kteří se spřahují s kupci a s cechy a neumějí řád udržet. My jsme ho udrželi po staletí. A co se kacírů týče, mám rovněž jednu zásadu, shrnul bych ji v odpovědi, kterou Arnaldus Amalrich, opat z Citeaux, poskytl těm, kdož se ho ptali, co si mají počít s obyvateli města Béziers, podezřelého z kacírství. Arnaldus jim řekl: "Zabte je všechny, Bůh pozná své věrné."

Vilém sklopil oči a nadlouho se odmlčel. Pak řekl: "Města Béziers bylo dobyt a naši se neohlíželi na postavení, pohlaví a ani věk a skoro dvacet tisíc osob zahynulo mečem. Po

krveprolití bylo město vydrancováno a spáleno."

"Svatá válka je taky jenom válka."

"Svatá válka je taky jenom válka. Právě proto by asi svaté války být neměly. Ale co říkám, vždyť jsem tu, abych hájil práva Ludvíkova, který rovněž válečnými plameny sežehuje Itálii. Jsem taky jen figurka ve hře podivných aliancí. Podivná je aliance spirituálních bratří s říší, podivná je aliance říše s Marsiliem, který hlásá svrchovanost lidu. A podivná je aliance mezi námi dvěma, kteří se tolik lišíme názory i tradicemi. Máme však dva společné úkoly. Zajistit úspěch setkání a vypátrat vraha. Snažme se tedy v míru postupovat vpřed."

Opat rozpřáhl náruč. "Polibte mě na usmířenou, bratře Viléme! S mužem vašeho rozhledu by se dalo dlouho diskutovat o subtilních teologických a morálních otázkách. Nesmíme se však oddávat potěše z diskuse a považovat ji za cíl, jak to činí pařížští mistři. Je to pravda, máme před sebou důležitý úkol a musíme jej dovést do konce společně a ve shodě. Mluvil jsem však o těchto věcech, protože se domnívám, že tu je vztah, možný vztah, chápete? Čili že jiní by mohli uvést do vztahu zločiny, k nimž tu došlo, s tezemi vašich spolubratří. Jen proto jsem vás chtěl upozornit, že musíme předejít jakémukoliv podezření nebo křivému nařčení ze strany Avignonských."

"Neměl bych se domnívat, že Vaše Ctihodnost mi tím zároveň naznačila i směr, jímž bych se měl ubírat při mém pátrání? Domníváte se, že s nedávnými událostmi může být spojen nějaký temný příběh z kacířské minulosti některého mnicha?"

Opat se na chvíli odmlčel a díval se na Viléma, aniž by výrazem ve tváři prozradil, nač myslí. Pak řekl: "Vy jste jnkvizitorem v této smutné záležitosti. Vám přísluší pojmout podezření a případně i podezření nespravedlivé. Já jsem pouze otec všech. Kdybych věděl, že minulost některého z mých mnichů zavdává podnět k oprávněnému podezření, dávno bych učinil všechno potřebné, aby byl bylo vytrháno i s kořeny. Co vím, to jsem vám pověděl. Co nevím, to by měla vynést na světlo vaše bystrost. V každém případě však zpravte vždycky a přede-vším mě." Rozloučil se a vyšel z chrámu.

"Příběh se nám začíná komplikovat, milý Adsone," řekl Vilém a byl zachmuřený. "My tu hledáme jakýsi rukopis, zajímáme se o výlevy mnichů příliš zvědavých a záležitosti mnichů příliš smyslných a najednou se nám stále naléhavěji začne vnučovat stopa naprosto odlišná. Takže cellerarius tedy... A s cellerariem sem přišel i ten podivný živočich Salvátor... Teď si však půjdeme zdřímnout, protože hodláme probdít noc."

"Chcete se tedy ještě dnes v noci dostat do knihovny? Celá ta záležitost s cellerariem by nakonec nemusila být nic než opatovo podezření."

Vilém vyrazil k příbytku poutníků. Na prahu se zastavil a mluvil dál, jako bych nic neřekl.

"Opat mě v podstatě požádal, abych pátral v případě Adelmovy smrti, když se ještě domníval, že mezi jeho mladými mnichy se děje něco nepěkného. Smrt Venantiova mu však vnuká i další podezření, třeba vytušil, že klíč k tajemství je uložen v knihovně, a nechce, abych tím směrem pátral. Proto mi nabídl stopu celleraria, aby odvrátil mou pozornost od Budovy..."

"Proč by ale neměl chtít, aby..."

"Moc se ptáš. Opat mi řekl na začátku, že knihovna je nedotknutelná. Bude k tomu mít své důvody. Je taky možné, že je sám nějak do celé záležitosti zapleten, a nemyslí si, že by mohla mít s Adelmovou smrtí něco společného. Teď se však pohoršení šíří a mohlo by se dotknout i jeho osoby. A proto nechce, aby byla objevena pravda, nebo aspoň abych ji objevil já..."

"Pak ale toto místo Bůh opustil," řekl jsem sklesle

"Víš snad o nějakém, kde by se Bůh cítil jako doma?" zeptal se mě Vilém a jak byl vysoký, podíval se na mne odněkud seshora.

Pak mě poslal do cely, abych si odpočal. Když jsem uléhal, dospěl jsem k závěru, že mě můj otec neměl posílat do světa, který je složitější, než jsem si myslel. Musil jsem se naučit příliš mnoha novým věcem najednou.

"Salva me¹⁴⁷ ab ore leonis," modlil jsem se při usínání.

DRUHÝ DEN

Po nešporech

KAPITOLA JE KRÁTKÁ, ALE STAŘEC ALINARDUS V NÍ
STEJNĚ POVÍ ZAJÍMAVÉ VĚCI O LARYRINTU A O TOM,
JAK SE DO NĚJ DOSTAT

Probudil jsem se těsně předtím, než začali zvonit k večeři. Byl jsem celý rozlámaný, neboť spát ve dne je jako tělesný hřích: čím víc ho bylo, tím víc by ho člověk chtěl, a přesto se cítí nešťastný, sytý, a přitom nenasycený. Vilém nebyl ve své cele, vstal asi o hodně dříve než já. Našel jsem ho po kratičkém hledání, zrovna vycházel z Budovy. Řekl mi, že byl ve skriptoriu, listoval tam v katalogu, pozoroval mnichy při práci a snažil se dostat k Veoantiovu stolu a dokončit prohlídku. Bůhví proč, ale všichni jako by si umanuli zabránit mu, aby do pergamenů nahlédl. Napřed k němu přišel Malachiáš, aby mu ukázal vzácné iluminace. Pak ho pod nicotnou záminkou zaměstnal Bengt, a zrovna když se sklonil nad stůl, aby prohlídku dokončil, začal se kolem něho točit Berengar a nabízel mu svou pomoc.

Když Malachiáš nakonec viděl, že můj mistr má vážně v úmyslu zabývat se Venantiovými knihami, řekl mu na rovinu, že než se začne v pergamenech zesnulého přehrabovat, měl by si snad vyžádat svolení opatova a že on sám, třebaže knihovník, se toho z respektu a z kázně zdržel. V každém případě že se ke stolu nikdo nepřiblížil, jak ho o to Vilém požádal, a nikdo že se taky nepřiblíží, dokud o celé záležitosti nerozhodne sám opat. Vilém mu připomněl, že opat mu udělil svolení pátrat po celém opatství, a Malachiáš mu odpověděl zlomyslnou otázkou, zdali povolení platí i pro skriptorium nebo, nedej Bože, pro knihovnu. Vilém pochopil, že by zbytečně měřil svou sílu s Malachiášem, třebaže všechny ty úhyby a obavy kolem Venantiových knih v něm pochopitelně přání seznámit se s nimi ještě více upevňovaly. Jeho odhodlání vrátit se, i když ještě nevěděl jak, do skriptoria v noci, bylo však tak pevné, že si nakonec řekl, že nebude riskovat incidenty. Určitě však pomýšlel na odvetu, al kdyby nebyl veden jen a jen žízní po pravdě, pak by se jeho počínání zdálo tvrdohlavé a snad i pokáráníhodné.

Před odchodem do refektáře jsme se ještě chvíli procházeli křížovou chodbou, aby nám chladný večerní vzduch vyhnal z hlavy mlžiny spánku. Přecházelo tam několi mnichů pohroužených v meditaci. Z křížové chodby vidět do zahrady a zahlédli jsme tam staříčkého Alinarda z Grottaferraty. Chatrný na těle i duchu trávil své dny, pokud se nemodlil v chrámu, mezi rostlinami. Seděl vnější straně podloubí a zdálo se, že vůbec necítí zimu.

Vilém ho mile pozdravil a zdálo se, že stařec je rád, že není sám.

"Máme krásný večer," řekl Vilém.

"Z milosti boží," odpověděl stařec.

"Nebe je jasné, na zemi však vládne tma. Znal jste dobře Venaintia?"

"Kdo to je?" zeptal se stařec. Pak se mu v očích zažehlo světélko. "Ach, ten mrtvý mládenec. Šelma se potlouká po opatství..."

"Jaká šelma?"

"Dravá šelma, jež se vynořila z moře... Má sed hlav a deset rohů a na nich deset královských korun a na hlavách tři jména urážející Boha. Ta šelma vypadá jako levhart, nohy má jako medvědí tlapy a její tlama je jako tlama lví... Já jsem ji viděl..."

"Kde jste ji viděl? V knihovně?"

"V knihovně? Proč to? Už léta jsem nebyl ve skriptoriu a knihovnu jsem v životě neviděl. Do knihovny nikdo nechodí. Znával jsem ty, kteří tam chodili..."

"Kdo to byl? Malachiáš? Berengar?"

"Ach, to ne..." stařec se kvokavě zasmál. "Předtím. Knihovník, který tu byl před Malachiášem. Už je to hodně let..."

"Kdo to byl?"

"Už si nevzpomínám, zemřel, když byl Malachiáš ještě mladý. Přišel před Malachiášovým mistrem a byl mladým pomocníkem, když jsem já byl taky ještě mladý... Ale do knihovny jsem nikdy nestrčil nos. Labyrint..."

"Knihovna je labyrint?"

"Hune mundum tipice¹⁴⁹ laberinthus denotal ille," odříkal roztržitě. "Intranti largus, redeunti sed nimis artus. Knihovna je velikánský labyrint, znak labyrintu světa. Vejdeš a nevíš, zda vyjdeš. Nesmí se za sloupy Herkulovy..."

"Takže nevíte, jak se člověk dostane do knihovny, jsou-li dveře do Budovy zamčené?"

"Ach, to vím," zasmál se stařec, "to ví spousta mnichů. Projdeš kostnicí. Kostnicí projít můžeš, ale nechceš. Mrtví mniši ji střeží."

"Knihovnu tedy střeží mrtví mniši, a ne ti, kteří se po ní v noci potloukají se světlem?"

"Se světlem?" Zdálo se, že stařec žasne. "O tom jsem nikdy neslyšel. Mrtví mniši jsou v kostnici, kosti se tam pomalu propadají ze hřbitova, shromažďují se a střeží průchod. Nikdy jsi neviděl oltář kaple, kde je vchod do kostnice?"

"Třetí nalevo za příční chrámovou lodí, vidíte?"

"Třetí? Možná. Je tam kamenný oltář a na něm tisíc kostlivců. Čtvrtá lebka vpravo, zatlač jí oči... A jsi v kostnici. Ale nechod tam. Já jsem tam nikdy nebyl. Opat nechce."

"A co ta šelma, kde jste ji viděl?"

"Šelmu? Ach, Antikrist... Už přichází, tisíciletí prošlo, čekáme ho..."

"Jenže tisíciletí prošlo už před třemi sty lety a Antikrist nepřišel..."

"Antikrist nepřijde na konci tisíciletí. Jakmile tisíciletí skončí, započne království spravedlivých, pak přijde Antikrist, aby zmátl spravedlivé, a pak nastane poslední bitva..."

"Jenže spravedliví mají vládnout tisíc let," řekl Vilém. "Bud' vládli od smrti Ježíše Krista do konce prvního tisíciletí, takže Antikrist měl přijít tehdy, nebo dosud nevládli a Antikrist je ještě daleko."

"Tisíciletí se nepočítá od smrti Ježíše Krista, ale od Konstantinovy donace. Právě teď je tomu tisíc let..."

"Končí tedy království spravedlivých?"

"To nevím, to už nevím... Jsem unavený. Je to těžký výpočet. Vypočetl to Beatus z Liébany, zeptej se Jorga, ten je mladý, na všechno se pamatuje... Ale čas už dozrál. Neslyšels sedm polnic?"

"Jakých sedm polnic?"

"Neřekli ti, jak zemřel ten další mládenec, iluminátor? Zatroutil první anděl na první polnici a nastalo krupobití a na zem začal padat oheň smíšený s krví. Druhý anděl zatroutil na druhou polnici a třetina moře se obrátila v krev... Nezemřel snad ten druhý mládenec i v moři krve? Pozor, už brzy se ozve třetí polnice! Třetina vod se změní v plyněk a množství lidí umře. Bůh nás tresce. Svět kolem je nakažen kacířstvím, na římském trůnu prý sedí zvrácený papež, který používá hostie k černokněžnictví a krmí jimi své murény... A tady u nás někdo porušil zákaz, strhl pečeti z labyrintu..."

"Kdo vám to řekl?"

"Slyšel jsem to, všichni si šuškaří, že hřích vešel do opatství. Máš hrách?"

Obrátil se na mne a jeho otázka mě překvapila. "To ne, hrách nemám." odpověděl jsem zmateně.

"Příště mi přines hrách. Beru ho do úst, pohleď na má nebohá bezzubá ústa, pak změkne. Dělá sliny, aqua fons vitae¹⁵¹. Přineseš mi zítra hrách?"

"Zítra vám přinesu hrách," odpověděl jsem mu. Ale to už usnul. Opustili jsme ho a šli do

refektáře.

"Co si mám myslit o tom, co nám řekl?" zeptal jsem si mého mistra.

"Těší se božskému šílenství osob stoletých. Těžko říci, co je v jeho slovech pravda a co ne. Ale myslím si, nám přece jen poskytl radu, jak se dostat do Budovy Všiml jsem si, z které kaple Malachiáš včera v noci šel. Je tam opravdu kamenný oltář a na podstavci jsou vřesány lebky. Dnes večer to zkusíme."

DRUHÝ DEN

Kompletář

VEJDEME DO BUDOVY, NARAZÍME TAM NA TAJEMNÉHO
NÁVŠTĚVNÍKA, OBJEVÍME TAJEMNOU ZPRÁVU
S ČERNOKNĚŽNICKÝMI ZNAKY A KNIHU, KTERÁ HNED
POTÉ ZMIZÍ, A BUDEME JI HLEDAT V MNOHA
DALŠÍCH KAPITOLÁCH, DŮLEŽITÁ JE
I KRÁDEŽ DRAHOCENNÝCH VILÉMOVÝCH SKEL

Při večeři vládlo sklíčené ticho. Uběhlo něco málo přes dvanáct hodin od chvíle, kdy byla objevena Venantiova mrtvola. Všichni pokradmu pokukovali k prázdnému místu u stolu, kde sedával. Procesí mnichů ubírajících se do chrámu na kompletář vypadalo jako smuteční průvod. Při mši jsme stáli v hlavní chrámové lodi a nespouštěli oči z třetí kaple. Světla bylo málo, a když se Malachiáš vynořil ze tmy, nedokázali jsme pochopit, odkud vlastně vyšel. Pro každý případ jsme se drželi ve stínu v boční lodi, aby si nikdo nevšiml, že po mši neodejdeme s ostatními. Pod škapulířem jsem ukrýval lampu, sebral jsem ji v kuchyni při večeři. Chtěli jsme ji zažehnout od ohně, který hořel celou noc ve velké bronzové třínožce. Měla nový knot a bylo v ní dost oleje. Světlo by nám mělo dlouho vydržet.

Od chvíle, kdy jsme se do všeho pustili, jsem byl příliš vzrušený, než abych sledoval obřad, který náhle skončil, aniž jsem si to uvědomil. Mniši si stáhli kapuce do tváře a v dlouhé řadě pomalu vycházeli z kostela, aby se uchýlili do svých cel. Zůstali jsme sami v chrámu osvětleném jen slabým světlem na vysoké třínožce.

"Dáme se do práce," řekl Vilém.

Odešli jsme do třetí kaple. Podstavec oltáře se opravdu podobal kostnici, lebky s prázdnými hlubokými očními důlky uložené na hromadě holenních kostí musily nahnat strach každému, kdo se na ně podíval. Byl to podivuhodný reliéf. Vilém tiše opakoval, co slyšel od Alinarda (čtvrtá lebka zprava, zatlač oči). Strčil dva prsty do očních důlků bezmasé tváře a vzápětí se ozval hrubý skřípot. Oltář se otáčel ve svém tajném čepu a před námi se otvíral otvor plný tmy. Pozvedl jsem lampu vzhůru a posvítit dovnitř. Byly tam vlhké schůdky. Řekli jsme si, že po nich sestoupíme dolů, a chvíli jsme se dohadovali, máme-li za sebou vchod uzavřít. "Radši ne," řekl Vilém, "nevíme, zdali bychom jej pak dokázali znovu otevřít. A pokud někdo přijde s úmyslem dostat se dovnitř, zrovna když tam budeme my, bude určitě vědět, jak to má provést, a uzavřený průchod ho nezadrží, takže riziko, že budeme objeveni, je úplně stejné."

Dolů vedlo přes deset schodů, sestoupili jsme po nich a ocitli se v chodbě, kde byly po obou stranách vodorovně položené výklenky, jak jsem to později viděl v mnoha dalších katakombách. Tentokrát jsem však byl v kostnici vůbec poprvé a dostal jsem velikánský strach. Kostí mnichů byly po staletí ukládány do výklenků, aniž se někdo pokusil znovu je složit do přirozené podoby lidského těla. Některé výklenky obsahovaly jen k ti drobné, jiné zas pouze lebky, úhledně naskládané do pyramid, aby se nezřítily, a byla to podívaná

vskutku hrůzná, zvláště při hře světla a stínů, které vytvářela lampa, jak jsme chodbou procházeli. V jednom vyklenku jsem zahlédl pouze ruce, spleť mrtvých, navždy sebe zaklesnutých prstů. Unikl mi výkřik, v tom sídle mrtvých jsem měl pojednou dojem, že tu je něco živého. Ozvalo se zapištění a ve tmě se něco mihlo.

"Krysy," ubezpečil mě Vilém.

"Co tu dělají krysy?"

"Procházejí tudy jako my, kostnice vede do Budovy a tudíž i do kuchyně. A k chutným knihám do knihovny. Teď už snad chápeš, proč se Malachiáš tváří tak ponuře. Musí tudy procházet dvakrát denně, večer a ráno. Opravdu nemá, čemu by se smál."

"A proč se v evangeliu ani jednou neříká, že se Ježíš Kristus smál?" zeptal jsem se, aniž jsem k tomu měl vlastně nějaký důvod. "Je tomu opravdu tak, jak tvrdí Jorge?"

"Spousta lidí si už kladla otázku, zdali se Ježíš Kristus smál. Celá ta věc mě moc nezajímá. Podle mě se nesmál, protože byl jakožto Syn boží vševědoucí a věděl tudíž, co my křesťané budeme jednou provádět. Ale už jsme na místě."

Díky Bohu chodba opravdu končila, byly tu znova schůdky a pak už jen stačilo strčit do dřevěných, železem pobitých dveří a ocitli jsme se za ohništěm kuchyně, zrovna pod točitými schody do skriptoria. Jak jsme šli po nich nahoru, oběma se nám zdálo, že nahoře se ozval hluk.

Chvilí jsme byli zticha, pak jsem řekl: "To není možné. Před námi sem nikdo nevešel..."

"Pokud je to jediný tajný přístup do Budovy. Kdysi dávno byla Budova vlastně pevnost a mělo by tu být víc tajných chodeb, než tušíme. Půjdeme opatrně nahoru, nemáme na vybranou. Zhasneme-li lampu, nebudeme vidět, kam jdeme, a necháme-li ji svítit, pak vyplašíme toho, kdo je nahoře. Naše jediná naděje je, že naženeme víc strachu my jemu než on nám, pokud tam vůbec někdo je."

Vyšli jsme z jižní věže a ocitli se ve skriptoriu. Venantiův stůl byl právě na protější straně. Při chůzi jsme osvětili vždy jen část stěny, protože místnost byla rozlehlá. Doufali jsme, že na dvoře není nikdo, kdo by zahlédl světlo v okně. Zdálo se, že stolu se nikdo nedotkl, když se však Vilém sklonil a začal se přehrabovat v nízké poličce, zklamaně vykřikl.

"Něco schází?" zeptal jsem se.

"Dnes jsem tu viděl dvě knihy a jedna z nich byla řecká. A právě ta tu už není. Někdo ji vzal a měl velice naspěch, protože jeden pergamen mu upadl na zem."

"Stůl byl přece střežen..."

"Jistě. Třeba se tu někdo přehraboval před chvílí. Třeba je ještě tady." Obrátil se do tmy a mezi sloupy zazněl jeho hlas: "Jsi-li tady, měj se na pozoru!" Připadalo mi to jako dobrý nápad: Vilém měl pravdu, když řekl, že je líp, aby ten, koho se bojíme, měl větší strach z nás než my z něho.

Vilém položil na stůl list, který našel na zemi, a sklonil se nad něj. Požádal mě, abych mu posvítil. Přiblížil jsem světlo a zahlédl list pergamenu. Horní polovina byla prázdná a dolní plná droboučkových písmen, připomenula mi abecedu, kterou jsem už znal.

"Je to řecky?" zeptal jsem se.

"Je, moc se v tom nevyznám." Vytáhl z kutny svá skla, usadil je pevně na nose a znova se sklonil nad pergamenem.

"Je to řecky, písmena jsou ale velice drobná a taky je to psáno nepořádně. I s ččkami to stěží přečtu, chtělo, by to víc světla. Pojd' ještě blíž..."

Držel si pergamen u očí a já místo abych se postavil za něho a podržel mu světlo nad hlavou, stoupl jsem si hloupě přímo před něho. Požádal mě, abych posvítil ze strany, vyhověl jsem mu a přitom se plamen dotkly zadní strany listu. Vilém mě odstrčil a napomenul, snad i prý nechci pergamen spálit, a pak vykřikl údivem. I já jsem viděl, že se na prázdné horní polovině pergamenu objevilo pár nejasných hnědožlutých znaků. Vilém ode mne vzal lampu a pohyboval jí za pergamenem. Držel plamen tak blízko, aby list ohřál, ale nespálil. Pomalu, jako by neviditelná ruka psala slova Mene tekkel peres155 vyvstávaly na bílé straně, jak Vilém pohyboval světlem a kouř z plamene očazoval recto,

jeden po druhém znaky, které mi nepřipomínaly žádnou abecedu na světě a byly určitě černokněžnické.

"Fantastické!" řekl Vilém. "Čím dál zajímavější!" Rozhlédl se kolem sebe: "Raději však nebudeme předvádět tento objev našemu tajemnému návštěvníkovi, pokud ještě je..." Sundal si skla a položil je na stůl, pergament pečlivě stočil a uložil ve své kutně. Ještě jsem se neprobral z prudkého sledu událostí málem zázračných a chtěl jsem Viléma požádat o vysvětlení, když se náhle od chodního schodiště do knihovny ozvalo zapraskání.

"Je tam, chyt' ho!" vzkřikl Vilém a vyrazili jsme tam on o trochu rychleji a já pomaleji, protože jsem v ruce držel lampu. Ozvala se rána, jako když někdo klopýtne upadne, a když jsem přiběhl ke schodům, našel jsem ta Viléma, jak si prohlíží těžký svazek s okovanými rohy. V témž okamžiku se ozval hluk tam, odkud jsme přiběhli. "Já hlupák!" zvolal Vilém, "honem zpátky k Venantiovu stolu!"

Hned mi došlo, že někdo ze tmy za námi hodil knihu ke schodům, aby nás tam odlákal.

I tentokrát byl Vilém rychlejší a byl u stolu dřív já. V běhu jsem zahlédl mezi sloupy stín, prchal ke schodům v západní věži.

Zmocnil se mě bojový duch, strčil jsem lampu Vilémovi do ruky a poslepu vyrazil ke schodům, po nichž uprchlík seběhl dolů. Cítil jsem se v té chvíli jako voják Kristův v boji s veškerými pluky pekelnými a žhnul jsem touhou neznámého zadržet a předat ho mému mistru. Zakopl jsem o cíp kutny a málem se skutálel ze schodů (přísahám, že to byl jediný okamžik v mém životě, kdy jsem litoval, že jsem se stal mnichem), ale hned jsem se bleskově utěšil pomyšlením, že můj protivník se ocitl ve stejných nesnázích. A navíc že nemá, sebral-li řeckou knihu, volné ruce. Málem střemhlav jsem vtrhl do kuchyně, za pec na chleba, a ve světle hvězdné noci, jež slabě ozařovalo rozlehlou síň, jsem zahlédl stín toho, koho jsem pronásledoval. Vběhl do dveří k refektáři a zavřel je za sebou. Rozběhl jsem se za ním, pár vteřin mi trvalo, než jsem dveře otevřel, rozhlédl jsem se kolem a nikoho neviděl. Dveře do dvora byly na závoru. Obrátil jsem se. Tma a ticho. Zahlédl jsem záblesk v kuchyni a přitiskl se ke zdi. Na prahu dveří mezi refektářem a kuchyní se objevila postava se světlem. Zavolal jsem. Byl to Vilém.

"Nikdo tu už není, vid'?" To jsem si myslil. Dotyčný neodešel dveřmi. Nevběhl do chodby ke kostnici?"

"To ne, vyšel ven tudy, ale nevím jak!"

"Říkal jsem ti, že jsou tu další tajné chodby a zbytečně bychom je teď hledali. Náš člověk třeba už vylézá z podzemí někde daleko odtud. A má s sebou má skla."

"Vaše skla?"

"Přesně tak. Náš přítel mi nemohl vzít pergamen, zato duchapřítomně, jak běžel kolem, sebral ze stolu má skla."

"A proč to?"

"Protože není hlupák. Slyšel mě povídat o znacích na pergamenu, došlo mu, že to je důležitá věc, a řekl si, že beze skel je nerozluštím, a taky si je jist, že je nikomu nebudu chtít ukázat. Takže jako bych pergamen neměl."

"Jak se ale dozvěděl o vašich čočkách?"

"To asi nebylo tak těžké, včera jsme o nich mluvili s mistrem sklářem a nasadil jsem si je dnes dopoledne ve skriptoriu, když jsem se hrabal ve Venantiových knihách. Hodně osob tudíž mohlo vědět, jak jsou pro mne drahocenné. Dokázal bych bez nich přečíst normální rukopis, ale ne tohle," řekl a znova rozvinul tajemný pergamen, "řecké písmo v dolní části je příliš drobné a část hořejší zas příliš neurčitá..."

Ukázal mi tajemné znaky, které teplo plamene jako zázrakem vyvolalo. "Venantius si chtěl zaznamenat důležité tajemství a použil inkoustu, který nezanechá stopu a objeví se při zahřátí. Nebo použil šťávy citrónu. Protože nevím, jaké substance použil a protože by znaky mohly zas zmizet, uděláme nejlíp, když je opišeš. Máš dobré oči. dělej honem, opiš je věrně a udělej je třeba větší." Což jsem učinil, aniž bych věděl, co vlastně opisují. Jednalo se o několik řádek černokněžnických znaků, uvedu pouze první, aby měl čtenář

představu, před jakou hádankou jsme se ocitli:

Když jsem byl hotov, Vilém si ode mne tabulku vzal a podržel si ji daleko od očí, protože byl bohužel bez svých skel. "Určitě to je tajná abeceda a budeme ji musít rozluštit," řekl. "Znaky jsou špatně nakresleny a tys je možná ještě hůř obkreslil, jde však určitě o abecedu zvěrokruhu. Podívej se, v první řádce máme..." řekl a ještě více od sebe pergamen oddálil, přivřel oči a soustředil se: "Střelec, Slunce, Merkur, Štír..."

"A co znamenají?"

"Kdyby byl Venantius prošťáček, použil by té nejobyčejnější abecedy zvěrokruhu: A rovná se Slunce, B rovna se Jupiter... Pak by první řádka zněla... napiš to... RAIQASVL..." Odmlčel se. "Kdepak, nedává to smysl a Venantius taky prošťáček nebyl. Zpřeházal abecedu podle jiného klíče. Musím na něj přijít."

"Je to vůbec možné?" zeptal jsem se s obdivem.

"Jistě, vyzná-li se člověk trochu v arabské vědě. Nejlepší traktáty o kryptografii napsali právě nevěřící vědci. V Oxfordu jsem měl možnost některé si přečíst. Roger Bacon měl pravdu, když tvrdil, že kdo chce nabýt znalostí, musí se učit jazyky. Abú Bak Ahmad ibn Ali ibn Wašajja an Nábati před staletími napsal Knihu zběsilé touhy člověka zbožného vyluštit tajemství starých spisů. Vyložil v ní řadu zásad, jak skládat a luštit tajné abecedy, vhodné pro praktikování magie i pro dopisování mezi dvěma armádami, nebo mezi králem a jeho vyslanci. Jiné arabské knihy přinášejí řadu dalších důmyslných způsobů. Můžeš například nahradit jedno písmeno druhým, můžeš napsat slovo pozpátku, můžeš písmena uvést v jiném pořádku, ale číst je ob jedno a pak začít od začátku, můžeš, jako v tomto případě, nahradit písmena znaky zvěrokruhu a přitom takto utajeným písmenům přiřknout číselné hodnoty a pak tato čísla podle jiné abecedy zaměnit za jiná písmena..."

"A kterého z těchto způsobů použil Venantius?"

"Musili bychom vyzkoušet všechny, které jsem uvedl, a další k tomu. První zásadou při luštění smyslu tajné zprávy je uhádnout, co chce sdělit."

"Pak už by ji ale nebylo třeba luštit!" zasmál jsem se.

"V tomto smyslu už ne. Můžeme ale vytvářet hypotézy o prvních slovech zprávy a pak zjistit, zdali zásada, která z nich vyjde najevo, platí i pro zbytek rukopisu. Například si můžeme ověřit, zda Venantius si tu zaznamenal klíč k finis Africae. Dejme tomu, že jeho záznam je věnován právě tomu... Ano, odpovídá to rytmu... Pohleď na první tři skupiny znaků, ber v úvahu jen jejich počet. . . IIIIIII IIIII IIIII... A teď je zkus rozdělit do slabik tak, aby každá zahrnovala aspoň dva znaky, a říkej si nahlas: ta-ta-ta, ta-ta, ta-ta-ta... Nic tě nenapadá?"

"Mě nic."

"Mě něco napadá: Secretum finis Africae... Ale kdyby tomu tak opravdu bylo, pak v posledním slově by první a šesté písmeno mělo být stejné, a vskutku tomu tak je, jak vidíš, je tu dvakrát symbol Země. A první písmeno prvního slova, S, by mělo být stejné jako poslední písmeno ve slově druhém: opravdu se tu opakuje znak Panny. Třeba je to správná cesta. Ale mohla by to být taky jen řada náhod. Je třeba najít zásadu shod..."

"Najít ji v čem?"

"V hlavě. Vymyslet si ji. A pak si ověřit její správnost. Ověřování by nám ale taky mohlo zabrat celý jeden den. Víc určitě ne, pamatuj si, že neexistuje tajné písmo, které by se při troše trpělivosti nedalo rozluštit. Teď tu však jen marníme čas, a to bychom měli ještě navštívit knihovnu. Tím spíš, že beze skel nikdy nepřečtu druhou část zprávy a ty mi nemůžeš pomoci, pro tebe ty znaky..."

"Graecum est 158, non legitur," doplnil jsem pokorně.

"Právě, sám vidíš, že Bacon měl pravdu. Studuj! Neklusejme však na duchu. Uschováme pergamen i tvůj záznam a půjdeme nahoru do knihovny. Dnes by mě od toho neodradilo ani deset pluků pekelných."

Přežehnal jsem se křížem. "Kdo tu ale mohl být před námi? Bengt?"

"Bengt žhnul touhou po Venantiových knihách, ale připadlo mi, že nemá na to, aby s námi hrál tak zlomyslnou hru. V podstatě nám navrhl spojenectví a pak se mi zdálo, že nemá dost odvahy na to, aby v noci vešel do Budovy."

"Tak tedy Berengar? Nebo Malachiáš?"

"Berengar by něco takového provést mohl. Spoluzodpovídá konečně za knihovnu a vyčítá si, že vyzradil nějaké její tajemství, třeba si myslil, že Venantius tu knihu uzmul a chtěl ji vrátit na své místo. Vyrušili jsme ho, teď ji zrovna někde ukrývá a mohli bychom ho, kdyby Bůh stál při nás, přistihnout, až se podruhé pokusí vrátit ji na své místo."

"Ale mohl to být i Malachiáš, hnán týmiž úmysly."

"To bych neřekl. Malachiáš měl dost času na to, aby prohlédl Venantiův stůl, než zavřel na noc Budovu, byl tu přece sám. Dobře jsem to věděl, ale nemohl jsem tomu nijak zabránit. Teď už víme, že to neudělal. Stačí se nad tím zamyslit a je jasné, že nemáme důvod domnívat se, že Malachiáš věděl něco o tom, že Venantius se dostal do knihovny a něco tam uzmul. Ví to Berengar a Bengt a my dva. Mohl by to vědět i Jorge, protože Adelmus se mu vyzpovídal, ale on sám se určitě střemhlav z točitých schodů nehnal."

"Pak tedy buď Berengar, nebo Bengt..."

"A proč ne Pacifico z Tivoli nebo jiný z mnichů, které jsme tu dnes viděli? Nebo sklář Mikuláš, ten přece ví o mých brýlích? Nebo ta podivná bytost Salvátor, o němž víme, že se potlouká bůhvíproč po nocích? Musíme být opatrní a neomezovat pole podezření, jen protože nás Bengt někam nasměroval. Bengt nás chtěl možná zmást."

"Připadal mi upřímný."

"Ovšem. Pamatuj si ale, že první povinností dobrého inkvizitora je podezřívát hlavně ty, kteří se zdají upřímní."

"Práce inkvizitora není zrovna moc pěkná," řekl jsem.

"Proto jsem toho taky nechal. A jak vidíš, musím se do ní pustit znova. Pojdme už ale do knihovny."

DRUHÝ DEN

Noc

KONEČNĚ VNIKNEME DO LABYRINTU,
MÁME PODIVNÁ VIDĚNÍ A NAKONEC, JAK SE TO
V LABYRINTECH STÁVÁ, ZABLOUDÍME

Vrátili jsme se nahoru do skriptoria, tentokrát východním schodištěm, které pak vedlo dál do zakázaného patra, lampu jsme drželi vysoko a před sebou. Vzpomněl jsem si, co nám o labyrintu řekl Alinardus, a očekával jsem něco strašného.

Byl jsem proto, jakmile jsme se ocitli tam, kam jsme nikdy neměli vejít, velice překvapen, že se nacházíme v nevelké sedmistěnné místnosti bez oken, páchnoucí, jako ostatně celé horní patro, zatuchlinou a plísní. Vůbec nic děsivého tu nebylo.

Jak jsem už řekl, místnost měla sedm stěn, ale pouze ve čtyřech byl mezi dvěma sloupky ve zdi poměrně velký průchod a nad ním lomený oblouk. Podél plných stěn stály obrovské skříně plné pečlivě srovnaných knih. Každá nesla štítek s číslem, stejně jako jednotlivé přihrádky, a určitě to byla čísla, která jsme viděli dole v katalogu. Uprostřed místnosti stál stůl vrchovatě naložený knihami. Na knihách spočíval poměrně lehký poprašek prachu, znamená, že jsou často oprašovány. Ani na podlaze nebylo žádné smetí. Velký štítek nad jedněmi dveřmi, namalovaný přímo na zdi, nesl nápis: Apocalypsis Iesu Christi. Písmo bylo staré, ale nápis se nezdál vybledlý. Později jsme si všimli, že štítky jsou vlastně vyryty hluboko do kamene a rýhy pak vyplněny barvou, jak se to dělá u fresek v chrámech.

Prošli jsme jedním průchodem a ocitli jsme se v další místnosti. V jedné stěně bylo okno a v něm namísto skel alabastrová deska, dvě stěny byly plné a v další průchod, stejný jako ten, jímž jsme sem právě vešli. Vedl do další místnosti, ta měla dvě stěny rovněž plné, v další bylo okno a pak přímo před námi další průchod. V obou místnostech byly štítky, tvarem zcela podobné tomu, který jsme zhlédli jako první, nápisy se však lišily. Štítek v první místnosti nesl nápis Super thronos160 voginti quatuor a štítek v druhé Nomen illi mors. Obě místnosti byly menší než první (ta byla sedmistěnná a tyto dvě čtyřstěnné), zařízení se však nijak nelišilo: skříně s knihami a uprostřed stůl.

Vešli jsme do třetí místnosti. V ní nebyly knihy ani štítek. Pod okny stál kamenný oltář. Měla tři průchody, jedním jsme vešli, druhý vedl do sedmistěnné místnosti, ta se podobala ostatním, jen štítek nesl nápis: Obscuratus est161 sol et aer. Odtud jsme vešli do další, kde štítek nesl nápis Facta est grando et ignis, a tam už žádný průchod nebyl, odtamtud se už nikam dál jít nedalo a musili jsme se vrátit.

"Uvažujme," řekl Vilém. "Pět místností čtyřstěnných či neurčitě trapeziodálních, v každé jedno okno, a ty jsou rozloženy kolem místnosti sedmistěnné a bez oken, do které vedou schody. Připadá mi to jednoduché. Jsme teď ve východní věži a každá věž Budovy má zvenčí pět oken a pět stěn. Vychází to. Prázdná místnost je obrácena k východu, jako kněžiště v chrámu, sluneční paprsky ráno padají na oltář, což je správné a zbožné. Vychytralé mi připadají jedině ty alabastrové desky. Ve dne jimi hezky prochází sluneční světlo a v noci nepropouštějí měsíční paprsky. Není to nijak zvláštní labyrint. Teď se podíváme, kam vedou druhé dvoje dveře ze sedmistěnné místnosti. Myslím, že se snadno zorientujeme. Můj mistr se mýlil, stavitelé knihovny byli dovednější, než jsme si mysleli. Neumím dost dobře vysvětlit, co se vlastně stalo, ale jakmile jsme opustili východní věž, sled místností se zmátl. Některé měly dva, jiné zas tři průchody. Všechny měly po jednom oknu, i když jsme do nich vešli z místnosti s oknem, čili v domnění, že jdeme do nitra Budovy. Ve všech byly stejné skříně a stoly, pěkně uspořádané svazky byly všesky stejné a vůbec nám nepomáhaly na první pohled rozpoznat, kde jsme. Snažili jsme se zorientovat s pomocí štítků. Jednou jsme prošli místností, kde stálo In diebus illis, a po nějaké době jsme se do ní podle všeho vrátili. Až na to, že jsme si pamatovali, že průchod naproti oknu vedl v prvním případě do místnosti, kde byl nápis Primogenitus mortuorum, zatímco nyní jsme se ocitli v jiné, kde stálo Apocalypsis Iesu Christi, nebyla to však místnost sedmistěnná, ze které jsme svou pouť zahájili. Vyvodili jsme z toho, že štítky se v různých místnostech opakují. Tak jsme objevili dvě další místnosti, které sousedily s Apocalypsis, a hned za nimi byla další, kde stálo Cecidit de coelo162 stella magna.

Odkud pocházejí věty na štítcích, to bylo jasné, byly to fragmenty veršů ze Zjevení svatého Jana, ale vůbec už nebylo jasné, proč tu jsou, ani v jakém řádu byly po místnostech rozmístěny. Náš zmatek ještě vzrostl, když jsme si všimli, že některé štítky, nebylo jich moc, nejsou černé, ale červené.

Po jisté době jsme se znovu ocitli v sedmistěnné místnosti, odkud jsme poprvé vyšli (tu bylo možno celkem snadno poznat podle toho, že do ní vedly schody ze skriptoria) a znovu jsme se pustili doprava a snažili se jít přímo z jedné místnosti do druhé. Prošli jsme třemi a ve čtvrté byla před námi plná zeď. Jediný průchod odtud vedl do další místnosti, tam byl taky jen jeden průchod a pak znova byla před námi zeď. Vrátili jsme se zpátky do místnosti, kde byly dva průchody, a odtud vešli do jiné, kde jsme ještě nebyli, odtamtud do další a ocitli se v sedmistěnné místnosti, odkud jsme vyšli.

"Jak se jmenovala poslední místnost, ze které jsme se vrátili zpátky?" zeptal se Vilém.

Přinutil jsem se vzpomenout si: "Equus albus."

"Tak dobře, budeme ji hledat." Našli jsme ji lehko. Odtamtud, pokud se člověk nechtěl stejnou cestou vrátit, i nezbývalo než vejít do místnosti s nápisem Gratia vobis et pax a napravo od ní jsme objevili průchod, který nás neměl přivést zpátky do výchozí místnosti. Znova jsme našli In diebus illis a Primogenitus mortuorum (byly to ale opravdu místnosti, v nichž jsme už byli?) a konečně jsme dorazili do místnosti, ve které jsme podle všeho ještě

nebyli. Název zněl Tertia pars Terrae combusta est. i Ale to jsme už nevěděli, kde se nacházíme vzhledem k východní věži.

Natáhl jsem ruku s lampou co nejdál před sebe a vešel do následující místnosti. Hrozivě mohutný obr, jehož tělo se vlnilo a chvělo, jak to dělají strašidla, mi vyšel vstříc.

"Ďábel!" vzkřikl jsem a otočil se a vrhl se do náruče Vilémovi tak prudce, že mi lampa málem vypadla z ruky. Vilém si lampu ode mne vzal, a odsunuv mě stranou, vyrazil vpřed s rozhodností, jež mi připadala nadlidská. Určitě taky něco zahlédl, protože prudce couvl zpátky. Pak znova vykročil, zvedl lampu a dal se do smíchu.

"Opravdu důmyslné. Zrcadlo!"

"Zrcadlo?"

"Ano, můj chrabrý válečníku. Předtím, ve skriptoriu, ses tak odvážně vrhl za nepřítelem skutečným, a teď se necháš vyděsit vlastním odrazem! Zrcadlo ti vrátilo tvůj zveličený a pokroucený dbraz."

Vzal mě za ruku a odvedl před stěnu proti dveřím do místnosti. Na zvlněné skleněné desce, kterou lampa nyní osvětlovala zblízka, jsem viděl nás dva, groteskně deformované v podobě i velikosti, podle toho, zda jsme se přibližovali či vzdalovali.

"Budeš si musit přečíst nějaké pojednání o optice," řekl Vilém pobaveně, "jak to bezpochyby učinili zakladatelé této knihovny. Nejlepší jsou v tomto ohledu pojednání arabská. Alhazén napsal traktát De aspectibus¹⁶³ a v něm s pomocí přesných geometrických demonstrací dokazuje schopnosti zrcadel. Podle toho, jak je utvářen jejich povrch, mohou některá zveličit věci nejdrobnější (jsou snad mé čočky něco jiného?), jiná ukazují obraz vzhůru nohama, nebo šejdrem, nebo dva předměty místo jednoho a čtyři místo dvou. Další, jako třeba tohle, dělají z trpaslíka obra nebo z obra trpaslíka."

"Ježíši, náš pane!" zvolal jsem. "To jsou tedy zjevení, která někdo v knihovně viděl?"

"Možná. Opravdu vynikající nápad." Přečetl si štítek na zdi nad zrcadlem: Super thronos viginti quatuor. "To už tu jednou bylo, ale v místnosti bez zrcadla. A tato nemá navíc okna a přitom není ani sedmistěnná. Kde to jsme?" Rozhlédl se kolem sebe a přistoupil k jedné skříni: "Adson, bez těch zatracených oculi ad legendum nepřečtu, co je na těch knihách. Přečti mi, prosím tě, pár názvů."

Vzal jsem první, co mi přišla pod ruku: "Mistře, tady není napsáno nic!"

"Cože? Vždyť vidím písmo, jen čti!"

"Nejde to. Nejsou tu písmena naší abecedy a řečtina to není, to bych poznal. Vypadá to jako červíci, hádci, muší hovínka..."

"Ach tak, to je arabsky. Je jich tu víc?"

"Několik. Ale tady je jedna latinská, dá-li Bůh. Al... Al Chwárizmí, Tabulae."

"Astronomické tabulky Al Chwárizmího, přeložené Abélardem z Bathu! Velice vzácné dílo! Pokračuj."

"Isá ibn Alí, De oculis¹⁶⁴, Al Kindí, De radiis stellatis..."

"Teď se podívej na stůl."

Otevřel jsem velikánskou knihu, která ležela na stole, s názvem De bestiis, zrovna na stránce s nádhernou iluminací jednorožce.

"Krásná práce," komentoval Vilém, který obrázky viděl dobře. "A co tahle?"

Přečetl jsem: "Liber monstrorum de diversis generibus."

Jsou tu rovněž překrásná vyobrazení, ale připadají mi starší."

Vilém se sklonil nad knihu. "Tu iluminovali irští mnichové nejmíň před pěti stoletími. Kniha s jednorožcem je o hodně mladší, mám dojem, že pochází z Francie." Znova jsem se obdivoval znalostem svého mistra. Vešli jsme do další místnosti a prošli čtyřmi místnostmi za sebou, všechny měly okna a všechny byly plné knih v neznámých jazycích, k tomu několik věnovaných okultním vědám, až jsme dorazili do páté, odkud jsme se museli vrátit, protože všech pět místností bylo spojeno pouze mezi sebou.

"Podle sklonu zdí bychom teď měli být v pětiúhelníku některé jiné věže," řekl Vilém, "chybí

tu ale sedmistěnná centrální místnost, takže se asi mýlím."

"A co okna?" řekl jsem. "Jak to, že je tu tolik oken? Není přece možné, aby všechny místnosti byly na vnější straně věže?"

"Zapomínáš na vnitřní dvůr, spousta oken, která jsme viděli, vedou do osmihranné šachty ve prostřed. | Kdyby byl den, rozdíl ve světle by nám určil, která okna jsou vnější a která vnitřní, a možná i postavení místnosti vzhledem ke slunci. Jenže v noci v tom není žádný díl. Vrátime se zpátky."

Vrátili jsme se do místnosti se zrcadlem a zamířili ke třetímu průchodu, který jsme zatím nevyzkoušeli. Předl námi se objevil průhled do tří nebo čtyř místností. Někde v té poslední jsme zahlédli záblesk světla.

"Někdo tam je!" zvolal jsem přidušeným hlasem.

"Jestliže tam někdo je, tak si už všiml našeho světla," řekl Vilém, stejně ale zakryl plamínek rukou. Pár minut jsme čekali. Světélko se dál lehce třáslo, aniž by nabývalo či ztrácelo na síle.

"Třeba je to jenom lampa," řekl nakonec Vilém, "a tam, aby si mniši mysli, že knihovna je zabydlena dušemi zemřelých. Musíme to ale zjistit. Počkej tu a kryj světlo, já tam opatrně půjdu."

Pořád jsem se ještě hanbil za to, jak jsem se zachoval před zrcadlem, a chtěl jsem si před Vilémem napravit pověst. Řekl jsem: "To ne, půjdu tam sám, počkejte tady. Půjdu opatrně, jsem menší a lehčí než vy. Jakmile zjistím, že nehrozí žádné nebezpečí, zavolám vás."

Což jsem také učinil. Prošel jsem třemi místnostmi držel se u zdi, lehce jsem našlapoval jako kočka (ne jako novic, když jde do spíže krást sýr, v čemž jsem vynikal v Melku). Dorazil jsem na práh místnosti, odkud pronikal velice slabý přísvit, a při zdi jsem se došoural až ke sloupu, který tvořil zárubeň dveří, a nakoukl jsem dovnitř. Místnost byla prázdná. Na stole stála lampa a bídne čadila. Nebyla na olej jako naše, připomíná spíš kadidelnici bez víka, neměla plamen, v popelu jen něco žhnulo a čoudilo. Dodal jsem si odvahy a vešel dovnitř. Vedle kadidelnice ležela otevřená kniha plná pestrobarevných maleb. Když jsem byl blíž, uviděl jsem na otevřené stránce čtyři barevné pruhy: žlutý, cinobrový, tyrkysový a tmavohnědý. A leželo tam zvíře hrozná na pohled, veliký drak s desítkami hlavami, který ocasem smetal hvězdy nebeské a strhával je k zemi. A najednou jsem viděl, že se ten drak množí, šupiny jeho kůže byly houštím ohnivých střepin, které se odtrhly od pergamentu a kroužily mi kolem hlavy. Zvrátil jsem se dozadu, strop místnosti se naklonil a padal na mne, zaslechl jsem sykot tisíce hadů, nebyl však děsivý, spíš snad svůdný, a zjevila se mi žena světlem oděná, přiložila svůj obličej k mému a dechla na mne. Odstrčil jsem ji od sebe oběma rukama a zdálo se mi, že se dotýkám knih ve skříni přede mnou, že mé ruce jsou velice dlouhé. Nevěděl jsem už, kde jsem a kde je země a kde je nebe. Uprostřed místnosti jsem uviděl Berengara, upřeně se na mne díval, protivně usmíval a chlípnot z něho přímo čišela. Zakryl jsem si tvář rukama a připadaly mi jako slizké a blanité údy ropuchy. Vzkřikl jsem, do úst se mi nahrnula nakyslá slina a propadal jsem se do nekonečné tmy, která se pode mnou víc a víc rozevírala. Pak už nevím nic.

Uplynula snad celá staletí. Probudily mě údery, dunělo mi v hlavě. Ležel jsem na zemi a Vilém mě pleskal po tvářích. Byl jsem v jiné místnosti, zahlédl jsem štítek se slovy Requiescant 166 a laboribus suis.

"Seber se, Adsoné," šeptali mi Vilém. "Nic to není..."

"Ty tváře..." řekl jsem a ještě jsem blouznil. "Ten drak..."

"Žádný drak tu není. Našel jsem tě, jak blouzníš na zemi u stolu, na kterém ležela překrásná mozarabská Apokalypsa, otevřená na stránce, kde světlem oděná žena, amicta sole, čelí draku. Podle zápachu v místnosti jsem si uvědomil, že ses nadýchal něčeho ošklivého, a ihned jsem tě přenesl sem. Mne taky bolí hlava."

"A co jsem to vlastně viděl?"

"Neviděls vůbec nic. V lampě doutnaly substance vyvolávající vidění, rozpoznal jsem dobře ten pach, bude to něco arabského, možná to, co Stařec z Hory podával svým

vrahům, než je vyslal na loupežnou výpravu. Tím jsme objasnili tvá vidění. Někdo tu nechává v noci dýmat magické byliny, aby nevídané návštěvníky přesvědčil, že knihovna je chráněna mocí ďábelskou. Cos vlastně viděl?"

Zmateně, jak jsem si to pamatoval, jsem mu vylíčil mé vidění a Vilém se zasmál: "Napůl zveličils to, cos zahlédl v knize, a napůl ponechals volný průchod svým přáním a obavám. Taková je moc těchto bylin. Zítra si budeme musit promluvit se Severinem, určitě o tom ví víc, než předstírá. Jsou to byliny a nic než byliny a ty si nevyžadují žádné černokněžnické přípravy, o kterých mluvil mistr sklář. Byliny, zrcadla... Toto místo zakázaného vědění je hájeno mnoha důmyslnými vynálezy. Věda ve službách tmy, a ne světla, nelíbí se mi to. Zvrácená mysl ovládla svatou obranu této knihovny. Byla to zlá noc, teď se musíme dostat ven. Jsi otřesen, chtělo by to hlt vody a čerstvý vzduch. Tady bychom se marně pokoušeli otevřít okno, jsou příliš vysoko a bůhví kolik let je nikdo neotevřel. Jak mohlo někoho napadnout, že Adelmus odtud vyskočil do propasti?"

"Dostat se ven," řekl Vilém. To se lehkou řekne, ale hůř provede. Věděli jsme, že jediný východ z knihovny je ve východní věži. Jenže kde jsme se právě nacházeli? Ztratili jsme naprosto orientaci. Jak jsme tak bloudili v obavách, že se nedostaneme ven, já pořád ještě slabý v nohách a občas se mi zvedl žaludek, Vilém si zase dělal starosti o mne a zlobil se, že jeho znalosti jsou nedostatečné, dostali jsme, vlastně Vilém dostal nápad pro následující den: vrátíme se do knihovny, pokud se z ní ovšem dostaneme, vyzbrojeni opáleným dřevem nebo jinou pomůckou, kterou uděláme znamení na stěnách.

"K nalezení východu z labyrintu," odříkával Vilém, "existuje jediný prostředek. V každém novém, to znamená dosud nenavštíveném uzlovém bodu označíme průchod, kterým jsme přišli, třemi znaky. Najdeme-li u některého průchodu náš znak, pak víme, že dotyčný uzlový bod jsme už navštívili, a k průchodu, kterým jsme přišli, připojíme pouze jeden znak. Jsou-li všechny průchody označeny, musíme se vrátit a pokusit se o jinou cestu. Zůstanou-li však dva či tři průchody v uzlovém bodu neoznačený, vybereme si jakýkoliv a označíme jej dvěma znaky. Vydáme-li se průchodem, který je označen pouze jedním znakem, připojíme k němu další dva, aby měl celkem tři znaky. Všechny části labyrintu poznáme, jestliže se v uzlovém bodu nikdy nepustíme průchodem označeným třemi znaky, pokud ovšem některý ze zbývajících průchodů nezůstal bez označení."

"Jak to víte? Vyznáte se v labyrintech?"

"Kdepak, cituji starý text, který jsem si kdysi přečetl."

"A podle této regule se člověk dostane ven?"

"Pokud vím, tak skoro nikdy. Ale zkusíme to stejně."

To už budu mít svá skla a budu se moci lépe podívat na knihy. Možná že tam, kde nás pořadí štítků mate, pořadí knih nám pomůže."

"Že budete mít skla? A jak je najdete?"

"Řekl jsem, že je budu mít, a ne že je najdu. Udělám si jiné. Myslím, že mistr sklář jen čeká na podobnou příležitost, aby vyzkoušel své umění a něčemu se naučil. Pokud má správné nástroje na broušení skel. Střepů má v dílně habaděj."

Jak jsme tak bloudili a hledali správnou cestu, zastavili jsme se uprostřed jedné místnosti. Ucítil jsem, že se mé tváře dotkla neviditelná ruka. A ozvalo se zasténání, jaké nevydává člověk, ale zvíře, a znělo hned tu, hned jinde, jako by nějaké strašidlo bloudilo z jedné místnosti do druhé. Měl jsem už být připraven na překvapení, jaká umí knihovna uchystat, znovu jsem se však vyděsil a o krok couvl. Vilém musil zakusit něco podobného, protože si sáhl na tvář, zvedl lampu nad hlavu a rozhlížel se kolem sebe.

Podržel před lampou ruku a pozoroval plamen, který jako by ožil, pak si naslinil prst a držel jej vztyčený před sebou.

"To je jasné," řekl a ukázal na dvě protilehlé stěny, je výši očí tam byly dvě úzké štěrbiny. Když před ně člověk natáhl ruku, cítil, jak jimi zvenčí přichází studený vzduch. A přiložil-li k nim ucho, uslyšel šum, jako by venku byl vítr.

"Knihovna přece musí mít také nějaké větrací zařízení" řekl Vilém, "jinak by se tu nedalo dýchat, hlavně v létě. Navíc sem otvory vniká potřebné vlhko, aby pergameny nevysychaly. Tím ale důmysl stavitelů nekončí. Otvory umístili v jistých úhlech a tak zařídili, že průvan, který sem jimi za větrných nocí proniká, se kříží, s jinými průvany, vytváří v propojených místnostech víry a vyvolává zvuk, který jsme slyšeli. A ten zas spolu se zrcadly a bylinami má nahánět strach neopatrným mnichům, kteří by sem jako my pronikli, aniž by se tu vyznali. Sami jsme se na okamžik domnívali, že nám strašidla dýchají do tváře. Přišli jsme na to teprve teď, když se venku zvedl vítr. Další tajemství je vyřešeno. Přesto pořád ještě ale nevíme, jak se dostat ven!"

Takto rozmlouvající jsme už jen bloudili, ani jeden, z nás nevěděl, kde se právě nacházíme, a nedbali jsme už ani na štítky, které nám připadaly jeden jako druhý. Dostali jsme se do sedmistěnné místnosti, kde jsme dosud nebyli, a když jsme prošli okolní místnosti, nenašli jsme žádný východ. Vrátili jsme se tam, odkud jsme přišli, a chodili sem a tam snad celou hodinu a už jsme se ani nesnažili zjistit, kde se nacházíme. Vilém přiznal porážku a řekl, že budeme musít v některé místnosti přespát a doufat, že nás tam Malachiáš druhý den najde. Jak jsme si tak naříkali na bědný konec naší výpravy, dostali jsme se nečekaně do místnosti, z níž vedly dolů schody. Vroucně jsme poděkovali nebesům a vesele po schodech seběhli.

Sotva jsme byli v kuchyni, rozběhli jsme se k ohništi a vešli do tajné chodby. Přisahám, že smrtelný škleb lebek v kostnici mi připadal jako úsměv lidí, kteří jsou mi drazí. Z kostela jsme vyšli severním portálem a šťastni jsme se posadili na kamenné náhrobky. Nádherný noční vzduch mi připadal jako božský balšám. Nad námi plály hvězdy a vidění v knihovně se zdálo být kdesi daleko.

"Jak je svět krásný a labyrinty ošklivé!" řekl jsem s úlevou.

"Jak by byl svět krásný, kdybychom znali pravidlo, jak se pohybovat v labyrintu," odpověděl můj mistr.

"Kolik může být hodin?" zeptal jsem se.

"Ztratil jsem pojem o čase. Ale radši abychom byl v cele, ještě než začne matutina."

Obešli jsme chrám zleva, prošli kolem portálu (otočil jsem se, abych neviděl apokalyptické starce, super thronos viginti quatuor!), pak křížovou chodbou a vydali se k domu poutníků.

Na prahu stál opat a přísně se na nás díval. "Hledám vás celou noc," řekl Vilémovi.

"Nenašel jsem vás v cele, nenašel jsem vás v chrámu..."

"Sledovali jsme jednu stopu..." odpověděl mu vyhýbavě Vilém, bylo na něm vidět, že je v rozpacích. Opat se na něho dlouho upřeně díval, pak pomalu a přísně řekl: "Hledal jsem vás hned po kompletáři. Berengar nebyl na kůru."

"Co se to dovídám!" řekl Vilém a zatvářil se vesele. Teď už mu bylo jasné, kdo byl v noci ve skriptoriu.

"Nebyl na kůru při kompletáři," zopakoval opat, "a celou noc nebyl ve své cele. Za chvíli se bude zvonit na matutinu, uvidíme, zdali se objeví. Jinak se obávám dalšího neštěstí."

Na matutině Berengar nebyl.

TŘETÍ DEN

TŘETÍ DEN

Od laudes k primě

V CELE ZMIZELÉHO BERENGARA SE NAJDE

ZAKRVÁCENÝ HADR, A VÍC NIC

Jak tu píši, přepadá mě únava, jakou jsem cítil tenkrát v noci, vlastně ráno. Co mám povědět? Po bohoslužbách opat vyslal větší část mnichů, teď už vyplašených, aby hledali

kde se dá, výsledek však nebyl žádný.

Chvilí před tím, než začaly laudes, našel jeden mnich, jak se přehraboval v Berengarově cele, pod slámníkem zakrvácené bílé plátno. Mniši je ukázali opatovi a ten z nálezu vyvodil chmurné předpovědi. Když o tom pověděli Jorgemu, který byl u toho, zeptal se: "Krev?" jako by nevěřil svým uším. Když to pověděli Alinardovi, potřásl hlavou a řekl: "To ne, to ne, až třetí polnice zaduje, přijde smrt skrze vodu..."

Vilém si plátno prohlédl a řekl: "Teď je všechno jasné."

"Tak kde je tedy Berengar?" zeptali se ho.

"To nevím," odpověděl. Načež Aymardus obrátil oči v sloup a pošeptal Petrovi ze Sant Albana: "Angličani už jiní nebudou."

Když se blížila prima a svítilo už slunce, byli vysláni sluhové, aby prohledali příkop pod hradbami. Vrátili se za tři hodiny, na tertii, nic ale nenašli.

Vilém mi řekl, že nemůže nic dělat, jen čekat, co se bude dít. A odešel do kovárny a setrval tam v živém rozhovoru s mistrem Mikulášem.

Já jsem šel do chrámu a sedl si poblíž hlavního portálu. Byla sloužena mše, ale netrvalo to dlouho a zbožně jsem usnul a dlouho spal, protože mladí podle všeho potřebují víc spánku než staří, kteří se už dost naspali a chystají se spát navěky.

TŘETÍ DEN

Tertia

VE SKRIPTORIU ADSO ROZVAŽUJE NAD HISTORIÍ
SVÉHO ŘÁDU A NAD OSUDY KNIH

Z chrámu jsem vyšel už ne tak unavený, zato s těžkou hlavou, protože tělo si může v klidu odpočinout pouze v hodinách nočních. Odešel jsem nahoru do skriptoria, požádal Malachiáše o svolení a jal se listovat v katalogu. Na jednotlivé listy jsem vrhal roztržité pohledy, ve skutečnosti jsem pozoroval mnichy.

Udělalo na mě dojem, jak klidně a uvolněně se věnovali své práci, jako by se po jednom jejich spolubratru právě usilovně nepátralo po celém opatství a jako by předtím další dva nesešli ze světa hroznou smrtí. A v tom právě, říkal jsem si, je velikost našeho řádu: po celá staletí mniši přihlíželi, jak se do země hrnou houfy barbarů, drancují jejich opatství a celou říši uvrhují do plamenů, a přesto nepřestali milovat pergameny a barvy a dál si četli ševelíce rty slova, která si po staletí předávali a která předají staletím příštím. Nepřestali číst a opisovat, když se blížil konec tisíciletí, proč by měli přestat nyní? Předchozího dne nám Bengt řekl, že by se třeba dopustil hřichu, jen aby se zmocnil vzácné knihy. Nelhal a nežertoval. Jistě, každý mnich by měl v pokoře milovat své knihy, přát si jejich dobro a nemyslet na ukojení vlastní zvědavosti: stejné pokušení jako pro laika cizoložství a světského kněze touha po bohatství je pro mnicha poznání.

Listoval jsem v katalogu a před očima se mi míhal rej tajemných názvů: Quinti Sereni de medicamentis, Phaenomena, Liber Aesopi de natura animalium, Liber Aethici peronymi de cosmographia, Libri tres quos Arculphus episcopus Adamnano escipiente de locis sanctis ultramarinis designavit conscribendos, Libellus Q. Iulii Hilarionis de origine mundi, Solini Polyshistor de situ orbis terrarum et mirabilibus, Almagestus... Vůbec jsem se nedivil, že klíč ke zločinům v tomto opatství je uložen v knihovně. Pro muže, kteří zasvětili svůj život psaní, byla knihovna nebeským Jeruzalémem a zároveň podzemní říší někde mezi terra incognita a peklem. Knihovna je ovládala, ovládaly je její přísliby a její zákazy. Žili s ní, pro ni a možná proti ní a s pocitem viny doufali, že se jednou zmocní jejího tajemství. Proč by se neměli vystavit nebezpečí smrti, aby ukojili zvědavost svého ducha, proč by neměli

zabíjet, aby zabránili někomu zmocnit se žárlivě střeženého tajemství?

Jistě, pokušení, pýcha ducha. Naprosto jiný mnich byl písař, jak si ho představoval náš svatý zakladatel, ten opisoval, a nevěděl co, oddaný vůli boží, psal, jako by se modlil a modlil se tím, že psal. Proč tomu už tak není? Ach ne, to nebyla jediná degenerace, již doznal náš řád! Stal se příliš mocným, jeho opati soupeřili s králi, nebyl snad zdejší Abbo právě příkladem monarchy, který se jako monarcha snaží urovnat rozpory mezi monarchy? Samotné znalosti, jež naše opatství nashromáždila, se staly směnným zbožím, důvodem k pýše, pohnutkou chlouby a ješitnosti; jako rytíři vystavují na odiv brnění a korouhve, tak naši opati stavěli na odiv iluminované kodexy... A to tím víc (jaké šílenství!), čím víc naše kláštery ztrácely prvenství v moudrosti: katedrální školy, městská sdružení a univerzity už rovněž opisovaly knihy, a možná víc a líp než my, a vyráběly nové - a v tom možná byla příčina všeho neštěstí.

Opatství, v němž jsem se nacházel, bylo snad už poslední, které se mohlo pochlubit mistrovstvím ve výrobě a opisování knih. Ale možná právě proto se zdejší mniši už nespokojovali svatým dílem opisování a chtěli sami ve své žízni po novotách vyrábět nové doplňky přírody. A neuvědomovali si, jak jsem tehdy nejasně tušil (a jak dnes obtěžkán zkušenostmi dobře vím), že tím jen stvrzují zkázu své znamenitosti. Neboť kdyby nové vědění, jež chtěli vytvořit, mohlo volně vyjít ven z těchto zdí, nic by už toto posvátné místo neodlišovalo od katedrální školy nebo městské univerzity. Pokud zůstávalo utajeno, udržovalo si svou vážnost a moc a nebylo dosud nakaženo učenými disputacemi, quodlibetální domýšlivostí) jež si troufá sítím svého sic et non prosívat každé tajemství a každou velikost. Takové jsou, říkal jsem si, důvody mlčení a ticha, jež obklopují knihovnu. Je hájemstvím vědění, může je však uchovat neporušené jen tehdy, zabrání-li, aby se dostalo ke komukoliv, i kdyby to byl sám mnich. Neboť vědění není jako mince, již neporuší ani nejpotupnější čachry, jimiž prošla, ale spíše jako vzácný oděv, který se opotřebuje, je-li používán a vystavován na odiv. Což tomu tak není i s knihou jako takovou? Její stránky se rozpadnou, barvy a zlato vyblednou, dotkne-li se jich příliš mnoho rukou. Kousek ode mne Pacificus z Tivoli listoval ve starobylém foliantu, jehož listy jako by vlhko přilply jeden k druhému. Olizoval si neustále ukazováček a palec, aby v něm mohl lépe listovat, a každým dotekem jeho slin ztrácely stránky soudržnost, otevřít knihu znamenalo ohnout je, vystavit krutému vlivu vzduchu a prachu, které vniknou do jemných vrásek, do nichž se pergamen při ohýbání krčí a které vnesou plíseň všude, kde sliny změkčily a přitom i zeslabily růžek listu. Jako nadbytek něhy činí poddajným a boje neschopným válečníka, tak i tento nadbytek lásky vlastnické a zvědavosti připravoval v knize chorobu, na kterou jednou zhyne.

Co si s tím počít? Přestat knihy číst a jenom je uchovávat? Byly mé obavy správné? Co by na to řekl můj mistr?

Kousek ode mne malíř iniciál, Magnus z Iony, sdrhl pergamen pemzou a změkčil křídou a nyní jej uhlazoval. Vedle něho si jiný mnich, Hraban z Toleda, upevnil pergamen ke stolu, okraje na obou stranách označil drobnými otvory a nyní od jednoho k druhému kovovým rydlem črtal tenounké vodorovné čáry. Zanedlouho budou oba listy pokryty tvary a barvami a z pergamenu se stane něco jako relikviář, třpytící se drahokamy, zasazenými do toho, co bude zbožnou tkání písma. Ti dva mniši, řekl jsem si, právě prožívají svůj čas pozemského ráje. Vyrábějí nové knihy, stejné jako ty staré, a zub času je nakonec nevyhnutelně zničí... Knihovnu nemůže ohrozit žádná moc pozemská, je tedy něčím živým... Je-li však něčím živým, proč by se neměla otevřít a podstoupit riziko poznání? Je to snad to, co chtěl Bengt, a chtěl to snad i Venantius?

Pocítil jsem zmatek a přepadly mě obavy z vlastních myšlenek. Nebyly asi vhodné pro mladého novice, který měl úzkostlivě a v pokoře dbát regule po všechna následující léta - což jsem později také činil a nekladl si už žádné další otázky, zatímco svět kolem mne se stále hlouběji propadal do bouře krve a šílenství.

Blížila se hodina ranního jídla a odešel jsem do kuchyně, kuchaři už byli moji přátelé a

naložili mi na talíř,
co měli nejlepšího.

TŘETÍ DEN

Sexta

ADSONOVI SE DOSTANE OD SALVÁTORA
DŮVĚRNÝCH SDĚLENÍ, KTERÁ NENÍ MOŽNO
SHRNOUIT DO NĚKOLIKA SLOV; VNUKNOU MU
VŠAK ŘADU STAROSTLIVÝCH ÚVAH

Jak jsem jedl, zahlédl jsem v koutě Salvátora, asi se už udobřil s vrchním kuchařem, protože se hltavě cpal sekanou ze skopového masa. Zdálo se, jako by jedl poprvé v životě a vzdával díky Bohu za tu mimořádnou událost.

Zamrkal na mě a s tím svým podivným jazykem objasnil, že si tak vynahrazuje řadu let, kdy hladověl. Začal jsem se ho vyptávat. Vyprávěl mi o svém bolestném dětství v nějaké vsi, kde bylo špatné povětří a kde pole zahnívala a vzduch byl zamořen smrtonosnými výpary. Z jeho řeči jsem vyrozuměl, že záplavy tam trvaly celé měsíce, takže pole už neměla brázdy a z mírky setby se sklídl sextarius a ze sextaria nezbylo vůbec nic. I páni byli bledí ve tváři jako chudáci, i když, jak Salvátor poznamenal, chudáků umíralo víc než pánů, asi protože (poznamenal s úsměvem) jich taky bylo víc... Sextarius stál patnáct grošů, míra šedesát, kazatelé ohlašovali konec světa, Salvátorovi rodiče i dědeček s babičkou si ale pamatovali, že dřív to nebylo jiné, z čehož vyvodili, že svět má pořád namále. Z hladu jedli zdechliny ptáků a všechna nečistá zvířata, na která přišli, a pak se rozneslo, že někdo ze vsi začal vyhrabávat mrtvolky. Salvátor mi velice šikovně, jako by byl komediant, znázornil, jak si počínali homeni malissimi, kteří holýma rukama vyhrabali mrtvého, sotva byl pohřben. ‚Ham!‘ řekl a zakousl se do skopové sekané, já jsem však na jeho tváři viděl úšklebek zoufalce, který hryže mrtvolu. A pak už lidem nestačilo hrabat v posvěcené zemi a ti nejhorší se jako lapkové ukrývali po lesích a přepadali pocestné. ‚Cák!‘ řekl Salvátor s nožem na krku, a dodal: ‚Ham!‘ Ti nejhorší z nejhorších lákali děti na vejce nebo na jablko a pak je zhanobili, napřed je ale (jak mi Salvátor velice vážně upřesnil) upekli. Vyprávěl mi o muži, který přišel do vsi a prodával tam pečené maso za pár grošů a lidé nemohli uvěřit svému štěstí, pak farář řekl, že je to maso lidské, a rozběsněný dav muže

rozsápal. Ale v noci pak nějaký muž ze vsi zabitého

vyhrabal a jedl maso kanibala, a když se na to přišlo, ves i jeho odsoudila k smrti.

Salvátor mi však nevyprávěl jen tento příběh. Lámanými slovy, jimiž mě přinutil vzpomenout si na to málo, co jsem znal z provensálštiny a z italských nářečí, mi vyprávěl, jak z rodné vsi utekl a jak se toulal po světě. V jeho příběhu jsem našel mnoho příběhů jiných, které jsem už znal nebo na ně narazil cestou, a teprve nyní si uvědomuji, že řadu dalších jsem vyslechl až potom, takže si nejsem tak docela jist, zda mu po tak dlouhé době nepřisuzuji dobrodružství a zločiny, jichž se dopustili jiní před ním a po něm a které se nyní v mé znavené hlavě zplošťují do jednoho obrazu silou představitosti, která vzpomínku na zlato a kopec spojí tak, že vytvoří představu zlatého kopce.

Během cesty jsem často slyšel od Viléma připomínat lidi prosté, simplices, kterýmžto výrazem někteří jeho spolubratři označovali nejenom lid jako takový, ale i osoby nevzdělané nebo laiky vůbec. Ten výraz mi vždycky připadal povšechný, protože v italských městech jsem sesetkal s kupci a řemeslníky, kteří nebyli kleriky a přitom nebyli nevzdělaní, i když své znalosti sdělovali jazykem lidovým. Mimochodem někteří tyraní,

kteří v té době na poloostrově vládli, byli rovněž neznalí teologie, Medicíny či logiky, neznali ani latinu a přitom to určitě nebyli lidé prostí nebo bez znalostí. Proto se domnívám, že i můj mistr označoval lidi prosté výrazem příliš prostým. Salvátor byl však zcela určitě člověk prostý, pocházel z venkova, po staletí sužovaného neúrodou, bídou a zvůlí feudálních pánů. Byl prostý, nebyl však hlupák. Toužil po jiném světě a ten v době, kdy utekl z domu, pokud jsem mu dobře rozuměl, měl podobu pohádkové země blahobytu, kde ze stromů kape med a rostou na nich bochníky sýra a voňavé klobásy.

Živen touto nadějí a odmítaje uznat, že tento svět je slzavé údolí, v němž (jak mě naučili) je i nespravedlnost prozřetelností předem dána a slouží k udržení rovnováhy věcí, i když její úrdek nám často uniká, procestoval Salvátor několik zemí, od rodného Monferrata k Ligurii a dále pak z Provence do zemí francouzského krále.

Salvátor bloudil po světě, žebrol, kradl, předstíral nemoci, tu a tam sloužil u nějakého pána a znovu chodil po lesích, po silnicích. Jak vyprávěl, představoval jsem si, jak se připojuje k bandám tuláků, které jsem poté stále častěji vídal potloukat se Evropou: byli to falešní mniši, šarlatáni, podvodníci, šejdíři, trhání a otrhání, malomocní a mrzáci, vaganti, potulní zpěváci, klerikové bez domova, falešní hráči karet, kejklíři, zmrzačení žoldnéři, bludní Židé, zlomení uprchlíci ze zajetí nevěřících, šílenci, psanci, zločinci s uřezanýma ušima, sodomité a mezi nimi potulní řemeslníci, tkalci, kotláři, stolaři, brusiči, vyplétači, zedníci, taškáři, darebáci, povaleči, holomci, pleticháři, násilníci, vagabundi, pobudové, svatokupečtí kanovníci a kněží a skořápkáři a lidé zneužívající důvěry jiných, padělatelé bul a papežských pečeti, prodavači odpustků, falešní ochrnutí, kteří si lehali před dveře kostelů, uprchlí řeholníci, prodavači relikvií, udělovači odpustků, hadači a chiromanti, zázrační uzdravovatelé, falešní žebráci a smilníci všeho druhu, lotři, kteří pomocí podfuků a násilí kazili jeptišky a panny, simulátoři vodnatelnosti, padoucnice, hemoroidů, dny a nezhojitelných ran jakož i trudnomyslnosti. Byli mezi nimi takoví, co si přikládali obklady na tělo, aby předstírali nevyléčitelné vředy, jiní nabírali do úst červenou tekutinu, aby předstírali chrlení krve, další taškáři předstírali, že nemohou na nohu, a opírali se bez potřeby o hůl, napodobovali padoucnici, svrab, nádory a otoky a přikládali si náplasti, tinktury ze šafránu, měli železa na rukou, obvazy na hlavě, páchli, ale stejně se vetřeli do kostelů a nečekaně se hroutili na náměstích, pěna jim šla z úst a třestili oči, z chřípí jim vytékala krev vyrobená z ostružin a z ru-mělky, jen aby vyloudili jídlo a peníze z bohabojných osob, které dbaly výzev církevních otců k udělování almužen: Poděl se o chléb svůj s hladovým, poskytni přístřeší tomu, kdo nemá střechu nad hlavou, navštívujeme Ježíše Krista, přijímáme Ježíše Krista, odíváme Ježíše Krista, neboť jako voda čistí oheň, tak almužna nás očisťuje od hříchů.

I po událostech, o nichž tu vypravuji, jsem při Dunaji viděl a stále ještě vidím hodně těchto šarlatánů, mají svá jména a dělí se do pluků jako démoni: zimomřivci, bahnivci, protomedikové, stydlaví chudáci, márníčnatci, familiáři, pokřižovaní, nezralci, relikviáři, moučnivci, fešáci, šprýmaři, hadači, šejdíři, trhání, všeberové, voraři, zdivenci, vypomahači, třesavci, kousaví psi, písklavci, padavky, slzavci, překupníci, vagabundi.

Byli jako bahno tekoucí po cestách tohoto světa a mezi ně se vetřeli pravověrní kazatelé, kacíři hledající nové oběti, podněcovatelé nešvarů, a nebylo se tedy čemu divit, že papež Jan, který se vždy obával prostých lidí, kazících a praktikujících chudobu, se obrátil proti žebravým kazatelům, kteří, jak pravil, vábí k sobě zvědavce pestře pomalovanými korouhvemi, kážou a mámí z lidí peníze. Měl pravdu svatokupecký a zkažený papež, když žehravé mnichy, kteří kázali chudobu, postavil naroveň bandám vydědenců a lupičů? V té době, po nedlouhém cestování po italském poloostrově, jsem už neměl jasno v hlavě: slyšel jsem o mniších z Altopascia, kteří při kázání hrozili klatbou a slibovali odpustky, udělovali rozhřešení od loupeží a bratrovražd, od vražd a křivopřísežnictví každému, kdo jimi zaplatil; kteří tvrdili, že v jejich špitálu se den co den slaví až sto mší, pročez prý shromažďují dary, a že ze svého majetku skýtají věno dvěma stům chudých dívek. A slyšel jsem i o mnichu Pavlu Chromci, který žil v poustevně v rietském lese a vychloubal se, že

se mu přímo od Ducha svatého dostalo sdělení, že tělesný styk není hřích: sváděl tím své oběti, nazýval je sestrami a nutil je bičovat si nahé tělo a pětkrát prý poklekl do tvaru kříže, než představil své oběti Bohu a než je požádal o to, co sám nazýval polibkem smíru. Byla to však pravda? A co spojovalo tyto poustevníky, kteří se prohlašovali za osvícené, s mnichy chudého života, kteří chodili po Itálii a opravdu činili pokání, nenávidění klérem a biskupy, jejichž neřesti a loupeže šlehali?

Salvátorovo vyprávění, jak se směšovalo s tím, co jsem už sám z dřívějšíka věděl, tyto rozdílly neozřejmovalo: všechno se podobalo všemu. Občas mi připadal jako jeden z těch žebravých mrzáků z Touraine, o nichž legenda vypráví, že se dali na útěk před zázračnými tělesnými ostatky svatého Martina v obavě, že je světec uzdraví a odejme jim tak zdroj výdělků, a světec jim opravdu nelítostně udělil svou milost, ještě než překročili hranice, a potrestal je za jejich ničemnost, vrátiv jim vládu nad jejich údy. Jindy se zase Salvátorův zvířecí obličej rozzářil přesladkým světlem, když mi líčil, jak jednou vyslechl kázání františkánského kazatele, který se jako on ukryval, a jak pochopil, že bídný a toulavý život, který vede, nesmí chápat jako smutnou nutnost, ale naopak jako radostné zasvěcení do pokorného života, jak se pak stal členem sekt a kajícnických skupin, jejichž názvy znetvořil a jejichž učení si vyložil velice nevhodně. Vyvodil jsem z toho, že se setkal s valdenskými a s patariny a možná i s katary, arnoldisty a humiliáty a že bloudě světem přecházel z jedné skupiny do druhé a postupně svůj život vagabunda začal považovat za poslání a pro Pána Boha pak činil to co dříve pro své břicho.

Jenže jak a dokdy? Pokud jsem mu dobře rozuměl, tak někdy před třiceti lety vstoupil do kláštera minoritů v Toskánsku a tam si navlékl kutnu svatého Františka, aniž složil řádové sliby. Tam se asi naučil té troše latiny, kterou mluvil, a smísil ji s jazyky všech míst, jimiž co chudák bez domova prošel, i s jazyky všech druhů v potulkách, které kdy potkal, od žoldáků z mé vlasti až po dalmatské bogomily. Tam se, jak říkal, dal na kajícnický život, (penitentiagite! řekl a oči se mu leskly nadšením, a znovu jsem tak zaslechl formuli, která vzbudila Vilémovu zvědavost), ale i minorité, u nichž pobýval, měli podle všeho zmatek v hlavě, protože se rozlítili na kanovníka z nedalekého chrámu, který se prý dopustil loupeží a jiných ničemností, vtrhli k němu do domu a srazili ho ze schodů, takže ten hříšník zemřel, a pak vydrancovali kostel. Biskup na ně poslal ozbrojence, mniši se rozprchli a Salvátor pak dlouho bloudil horní Itálií s bandou bratříků či žebravých minoritu bez zákona a bez kázně.

Odtud se dostal do kraje toulouského, kde zažil podivný příběh, zrovna když s nadšením vyslechl vyprávění o křižáckých výpravách. Velký počet pastýřů a chudáků se shromáždil, aby přešel moře a bojoval proti nepřátelům svaté víry. Říkalo se jim pastoureaux, pasáčci. Po pravdě řečeno chtěli hlavně odejít pryč ze své prokleté vlasti. Měli dva vůdce, kněze, který se choval tak špatně, že přišel o svůj kostel, a nějakého odpadlíka řádu svatého Benedikta, a ti jim vnukli své bludy. Natolik zmátli prostým lidem hlavy, že za nimi běželi v houfech, i šestnáctiletí kluci proti vůli rodičů, že opouštěli svá pole a brali si s sebou pouze mošnu a hůl a žádné peníze, až jich byl velký houf. Neřídili se už hlasem rozumu, ani spravedlnosti, jen vlastní síly a vůle. Byli jako opilí z toho, že jsou pohromadě, konečně svobodní, s nejasnou nadějí v zaslíbenou zemi. Procházeli vesnicemi a městy a brali si, čeho se jim zachtělo, a byl-li jeden z nich zatčen, přepadli vězení a osvobodili ho. Tak zaútočili na pařížskou pevnost, aby osvobodili své druhy, které páni nechali zatknout, a jelikož se jim pařížský purkrabí pookoušel klást odpor, ztloukli ho a srazili ze schodů a pak vyrazili vrata vězení. Sešikovali se k boji na louce svatého Heřmana. Nikdo se však neopovážil na ně vyrazit, takže odešli z Paříže a zamířili do Akvitánie. A cestou zabíjeli všechny Židy, na které narazili, a obírali je o majetek...

"Proč zrovna Židy?" zeptal jsem se Salvátora. Odpověděl mi: "A proč ne?" a vysvětlil mi, že celý život ho kazatelé učili, že Židé jsou nepřátelé křesťanstva a že shromažďují majetek, který je chudákům upřen. Zeptal jsem se ho, není-li to spíš tak, že majetek shromažďují páni a biskupové pomocí desátků a že tudíž pasáčci nebojovali proti svému

pravému nepříteli. Odpověděl mi na to, že je-li pravý nepřítel příliš silný, je třeba najít si slabšího. Řekl jsem si, že teď už vím, proč se jim říká lidé prostí. Jenom mocní vždy zcela jasně vědí, kdo je jejich pravý nepřítel. Páni nechtěli, aby pasácci ohrozili jejich majetek, a měli velké štěstí, když vůdcové pasáčeků napovídali svým stoupencům, že Židé vlastní velké bohatství.

Zeptal jsem se, kdo prostým lidem nasadil do hlavy, že mají vyrazit na Židy. Salvátor si to už nepamatoval. Myslím si, že shromáždí-li se takové množství prostých lidí a chtějí, co jim bylo přislíbeno, a vyžadují závdavek, pak se nikdy neví, kdo se s podobným nápadem vytasí první. Říkal jsem si, že vůdcové pasáčeků byli vychováni v klášteřích a v biskupských školách a že mluvili jazykem pánů, i když jej překládali do výrazů srozumitelných i pastýřům. A pastýři sice nevěděli, kde sídlí papež, ale zato kde najít Židy. Tak oblehli vysokou a pevnou věž francouzského krále, kam se vyděšení Židé ve velkém počtu uchýlili. Židé vyšli před hradby a bránili se kurážně a nelítostně klacky a kamením. Pasácci však založili oheň u brány věže a obležené Židy sužovali kouřem i ohněm. Jakmile Židé viděli, že se nemohou nijak zachránit, a jelikož chtěli raději zhynout rukama vlastníma než rukama osob neobřezaných, požádali jednoho z nich, který se zdál být nejodvážnější, aby je pobil mečem. Přivolil a zabil jich skoro pět set. Pak vyšel z věže s židovskými dětmi a prosil pasáčky, aby se mu dostalo křtu. Pasácci mu však řekli: Povraždils tolik svého národa a chtěl bys sám uniknout smrti? A rozsekali ho na kusy, děti však ušetřili a dali je pokřtít. Pak zamířili ke Carcassonu a cestou se dopustili řady krvavých loupeží. To bylo konečně už moc i na francouzského krále; nařídil proto klást jim odpor ve všech městech, kudy půjdou, a dokonce vzal pod svou ochranu Židy, jako by to byli jeho lidé...

Proč se král začal najednou o Židy tak starat? Asi se obával toho, čeho by se tlupy pasáčeků, jejichž počet valem narůstal, mohly dopouštět v celém království. A začal být milý i vůči Židům, ať už protože byli užiteční pro obchod v zemi, nebo protože bylo třeba vyhladit pasáčky, a všichni dobří křesťané musili mít nějak zdůvodněno, proč mají oplakávat jejich zločiny. Hodně křesťanů však krále neuposlechlo, neboť se domnívali, že není správné bránit Židy, kteří jsou dávnými nepřáteli křesťanské víry. V mnoha městech byli prostí lidé rádi, že Židé, kterým musili splácet půjčky, jsou pasáčky trestáni za své bohatství. Konečně král pod trestem ztráty hrdla přikázal neposkytovat pasáčkům pomoc. Dal dohromady početnou armádu, zaútočil na ně a hodně jich padlo, ostatní se spasili útekem a uchýlili se do lesů, kde hynuli hlady. Zakrátko byli všichni vyhlazeni. Pověřenec králův je chytal a po dvaceti a třiceti najednou věšel na nejvyšší stromy, aby pohled na jejich mrtvá těla sloužil za věčnou výstrahu každému, kdo by se opovážil rušit klid království.

Podivné na tom příběhu bylo, že Salvátor mi jej vyprávěl, jako by šlo o podnik zbožný a počestný. Byl opravdu přesvědčen, že houfy pasáčeků táhly zemí jen proto, aby dobyly Hrobu božího a vysvobodily jej z područí nevěřících, a nedokázal jsem ho přesvědčit, že k tomu nádhernému tažení došlo už v dobách Petra Poustevníka a svatého Bernarda, tenkrát, když ve Francii vládl Ludvík Svatý. Ať tomu bylo jakkoli, Salvátor se k nevěřícím nevydal, protože musil nahonem odejít z Francie. Odešel pryč do kraje novarského, ale o tom, k čemu tam došlo, mluvil vyhýbavě, až konečně dorazil do Casale, kde našel asyl v klášteře minoritu (tam se asi setkal s Remigiem), zrovna když mnozí z nich kvůli papežovu pronásledování měnili kutnu a hledali si úkryt v kláštěrech jiných řádů, aby neskončili na hranici, jak nám to vyprávěl i Ubertin. Protože se vyznal v mnoha řemeslech (která provozoval s cílem nepočestným, když se svobodně toulal světem, i s cílem svatým, když tak činil z lásky k Ježíši Kristu), vzal si ho cellerarius za pomocníka. A tak už mnoho let žil v opatství a projevoval pramalý zájem o osoby řádu a velký o správu sklepa a spíže, mohl se tu najíst, aniž musil krást, a chválit Pána Boha, aniž byl upálen.

To je příběh, který jsem se od něho dozvěděl, jak polykal jedno sousto za druhým, a v duchu jsem se ptal, co si asi vymyslel a co mi zamlčel.

Zvědavě jsem si ho prohlížel, ne kvůli jeho ojedinělým životním zkušenostem, ale spíš

proto, že to, co se mu přihodilo, mi připadalo jako příkladné shrnutí všech událostí a hnutí, jež činily tehdejší Itálii tak přitažlivou a nepochopitelnou.

Co z jeho vyprávění vyšlo najevo? Především obraz muže, který žil dobrodružným životem, schopen zabít bližního svého, aniž si vůbec uvědomil, že páchá zločin. V oné době mi sice všecky prohřešky proti zákonům božím připadaly jeden jak druhý, začal jsem však už chápat některé z jevů, o nichž jsem slyšel vyprávět, a docházelo mi, že jedna věc je masakr, jakého se dopustí houf lidí zachvácených vytržením málem extatickým a zaměňujících zákony ďábla se zákony Hospodina, a druhá zločin jednotlivce vykonaný chladnokrevně, potají a vychytrale. A domníval jsem se, že Salvátor by se takovým zločinem poskrvnit nemohl.

Na druhé straně jsem chtěl zjistit, kolik je pravdy v nařčeních opatových, a byl jsem posedlý myšlenkou na fra Dolcina, o kterém jsem skoro nic nevěděl, i když se jeho stín vznášel nad mnoha rozhovory, které jsem v oněch dnech vyslechl.

Zeptal jsem se Salvátora nečekaně: "Potkal ses někdy na svých cestách s fra Dolcinem?" Zachoval se podivně. Vytřeštil oči, pokud to ještě vůbec bylo možné, několikrát se pokřižoval a zamumlal pár lámaných vět v jazyce, kterému jsem tentokrát opravdu nerozuměl. Zdálo se mi však, že jsou to věty záporné. Dosud na mne pohlížel mile a s důvěrou, řekl bych přátelsky. V tom okamžiku se mu však v očích objevila málem nenávist. Pak pod nějakou nicotnou záminkou odešel.

Teď už by mě nikdo nezadržel. Co to bylo za mnicha, že naháněl hrůzu každému už jen svým jménem? Rozhodl jsem se, že se to musím co nejdřív dozvědět. Pak mě něco napadlo. Přece Ubertin! Sám to jméno vyslovil, když jsme se s ním první den setkali, znal světlé i temné příběhy bratrů, bratříků a podobné chásky posledních let. Kde bych ho našel? Určitě v chrámu, pohrouženého v modlitbách. Neměl jsem zrovna co dělat a šel jsem rovnou tam. Nenašel jsem ho a hledal jsem ho marně až do večera. Tak zůstala má zvědavost neukojena a zatím došlo k jiným událostem, o nichž musím vyprávět.

TŘETÍ DEN

Nona

VILÉM VYPRAVÍ O VELKÉ ŘECE KACÍŘSTVÍ,
O ÚLOZE PROSTÝCH LIDÍ V CÍRKVI,
O SVÝCH VLASTNÍCH POCHYBNOSTECH OHLEDNĚ
POZNATELNOSTI OBECNÝCH ZÁKONŮ A JEN TAK
MIMOCHODEM MI SDĚLÍ, JAK ROZLUŠTIL
ČERNOKNĚŽNICKÉ ZNAKY ZANECHANÉ VENANTIEM

Viléma jsem našel v dílně s Mikulášem, oba byli zabraní do práce. Vyložili na stůl spoustu kulatých sklíček přichystaných zřejmě k tomu, aby byla zasazena do olova v oknech, a některá z nich už vhodnými nástroji zredukovali na potřebnou tloušťku. Vilém je zkoušel tak, že si jedno po druhém přikládal k očím. Mikuláš zrovna přikazoval jednomu kováři, aby vyrobil svorky, do nichž pak budou správná skla vsazena.

Vilém nevrle bručel, protože čočka, která ho nejvíc uspokojovala, byla jako naschvál v smaragdovém odstínu, a říkal, že nechce vidět pergameny zelené jak louka. Mikuláš se vzdálil, aby dohlédl na kováře. Zatímco se Vilém zabýval svými sklíčky, vyprávěl jsem mu o rozhovoru se Salvátorem.

"Zažil všechno možné," odpověděl mi, "třeba vskutku byl mezi dolcinisty. Tohle opatství je opravdu mikrokosmos. Až sem dorazí legáti papeže Jana a fra Michal, tak budeme kompletní."

"Mistře," řekl jsem mu, "já se už v ničem nevyznám."

"Oč ti jde, Adsone?"

"Hlavně se nevyznám v rozdílech mezi kacířskými sektami. Ale na to se vás zeptám až pak. Teď mě souží problém rozdílů jako takových. Při rozmluvě s Ubertinem jsem měl dojem, že se mu snažíte dokázat, že všichni, světci i kacíři, jsou stejní. A opatovi jste se naopak snažil vysvětlit, že nejsou jen rozdíly mezi kacířem a pravověrným, ale i mezi kacíři. Takže Ubertinovi vyčítáte, že považuje za odlišné ty, kteří jsou v podstatě stejní, a opatovi zas, že považuje za stejné ty, kteří jsou v podstatě odlišní."

Vilém na okamžik odložil své čočky na stůl. "Milý Adsone," řekl, "pokusme se stanovit distinctiones, rozlišnosti, a to podle pařížské školy. Takže, jak tam říkají: všichni lidé mají touž formu substantialis¹⁸³, nebo se snad mýlím?"

"Nemýlíte," řekl jsem, pyšný na své znalosti, "člověk je zvíře, rozumem však obdařené a vyznačuje se schopností smát se."

"Správně. Jenže Tomáš se liší od Bonaventury a Tomáš je tlustý, zatímco Bonaventura je hubený a může se dokonce stát, že Ugucione je zlý, zatímco František je hodný, nebo že Valdemar je flegmatický, zatímco Agilulf žlučovitý. Je to tak?"

"Nepochybně tomu tak je!"

"Pak to ale znamená, že mezi navzájem odlišnými osobami vládne identita ve forma substantialis neboli v základu, a odlišnost v accidentia neboli v náhodnostech."

"Určitě je tomu tak."

"Takže tvrdím-li Ubertinovi, že jedna a táž přirozenost člověka, při veškeré složitosti jeho počínání, ovládá lásku k dobrému, tak ke zlému, snažím se ho přesvědčit o identitě lidské přirozenosti. Když pak tvrdím opatovi, že je rozdíl mezi katarem a valdenským, zabývám se odlišností jejich náhodností, jejich akcidence. A protože se stává, že je upálen valdenský, a jsou mu připsány náhodnosti katara a naopak. A je-li upálen člověk, shoří i jeho individuální substance a s ní je vniveč obráceno i konkrétní bytí, skutečné, a už jen proto dobré, aspoň v očích Boha, který je naživu držel. Považuješ-li to za dostatečný důvod k tomu, aby se člověk zabýval rozdíly?"

"Ano, mistře," odpověděl jsem nadšeně. "Nyní jse pochopil, proč tak mluvíte, a obdivuji se vaší dobré filozofii!"

"Není moje," řekl Vilém, "a taky nevím, je-li opravdu dobrá. Důležité však je, žes pochopil. A teď tvá druhá otázka."

"Jde o to," řekl jsem, "že si připadám jako budižkničemu. Nedokážu najít aicidenční rozdíl mezi valdenskými, katary, lyonskými chudými, humiliáty, bekýny, begardy, lombardy, jáchymisty, patariny, apoštoliky, vilemity, arnoldisty, vyznavači svobodného ducha a luciferiny. Co mám dělat?"

"Ach, nebohý Adsone," zasmál se Vilém a vlepil mi přátelský záhlavec, "máš naprostou pravdu! Podívej se, dalo by se říci, že během posledních dvou století, a vlastně už předtím, se přes náš svět přehnal vítr nesnášenlivosti, naděje a zoufalství, všechno naráz... Vlastně ne, to není dobrá alegorie. Představ si radši velkou řeku, která se majestátně valí mezi pevnými břehy, takže každý ví, kde je voda, kde břeh a kde pevná půda. V určitém místě ta řeka, nejspíš z únavy, jak už příliš dlouho a příliš velkým počtem krajů protékala a jak se blíží k moři, které do sebe pojme všechny řeky, najednou neví, je-li ještě řeka nebo už něco jiného. Stane se sama sobě deltou. Zůstane třeba jedno větší rameno, mnoho se jich však odchýlí všemi směry, vlévají se jedno do druhého a ty nedokážeš rozlišit, co je původem čeho a vlastně už ani nevíš, co je řeka a co je už moře..."

"Pochopil-li jsem správně vaši alegorii, pak řeka je město boží či království spravedlivých a jak se blíží k tisíciletí, ztrácí jistotu, už se neudrží v březích, vznikají falešní i praví proroci a všechno se sbíhá do velké zátoky, kde nastane Armageddon..."

"Tak jsem to zrovna nemyslel. I když mezi námi františkány stále žije idea třetího věku a příchodu království Ducha svatého. Spíš jsem se ti snažil vysvětlit, jak tělo církve, jež po

staletí bylo i tělem veškeré společnosti, lidu božího, příliš zbohatlo a ztěžklo, nese s sebou odpadky všech zemí, jimiž co proud prochází, a ztratilo svou původní neposkvrněnost. Ramena delty jsou, chceš-li, pokusy proudu dorazit co nejdřív k moři, to znamená k okamžiku velké očisty. Má alegorie však stejně byla nedokonalá, měla ti jen objasnit, že ramena kacířství a hnutí za obnovu jsou mnohá a vplétají se do sebe, jakmile se řeka neudrží v březích. K mé špatné alegorii si můžeš připojit i obraz toho, kdo se ze všech sil a marně snaží znovu břehy této řeky vybudovat. A některá ramena delty jsou zanesena, další uměle vytvořenými kanály odváděna zpátky do řeky a jiná zas ponechána svému osudu, neboť nelze zadržet všechno a řeka musí přijít o část svých vod, chce-li udržet hlavní směr svého toku tak, aby byl rozpoznatelný."

"Vyznám se v tom čím dál míň."

"Já taky. Podobnoství nejsou má silná stránka. Zapomeň na řeku. Spíš se snaž pochopit, že mnohá z hnutí, které jsi vyjmenoval, vznikla někdy před dvěma sty lety a že už zanikla, a jiná že jsou novější..."

"Jenže když se mluví o kacířích, házejí se na jednu hromadu."

"To je pravda, ale je to jeden ze způsobů, jimiž se kacířství šíří, a taky jeden ze způsobů, jimiž je ničeno."

"Zas tomu nerozumím," řekl jsem.

"Bože můj, jak je těžké to objasnit! Tak dobře. Představ si, že jsi reformátor mravů a žeš shromáždil několik svých druhů na vrcholu hory, abyste tam žili v chudobě. A zanedlouho vidíš, jak k tobě přicházejí lidé i z dalekých zemí a mají tě za proroka, za nového apoštola, a chtějí tě následovat. Myslíš, že přicházejí kvůli tomu, hlásáš?"

"To nevím, doufám, že ano. Proč by tomu mělo být jinak?"

"Protože od svých otců slyšeli o jiných reformátorech, vyslechli legendy o více či méně dokonalých společenstvích a zaměňují jedno za druhé."

"Takže každé nové společenství dědí potomky společenství předešlých?"

"Jistě, protože se do nich hrnou především prostí lidé, kteří se nevyznají v teologických odstínech. A přitom hnutí za obrodu mravů vznikají v různých místech a různými způsoby a každé hlásá něco jiného. Tak například se neustále zaměňují kataři s valdenskými. Jenže mezi nimi je velký rozdíl. Valdenští kázali obrodu mravů v rámci církve, kataři kázali jinou církev, jiný pohled na Boha a na mravy. Kataři se domnívali, že svět je rozdělen na dvě protikladné síly, na jedné straně dobro a na druhé zlo, a založili církev, v níž se perfecti, dokonalí, rozlišovali od prostých věřících, každý z nich měl své vlastní svátosti a své vlastní obřady a vytvořili tak hierarchii velice přísnou, málem jako v naší svaté matce církvi, a vůbec nepomýšleli na zničení veškerých forem moci. Což ti zároveň objasní, proč se k nim dali i mocipáni, vlastníci a lenní pánové. Vůbec je nenapadlo reformovat svět, vždyť protiklad mezi dobrem a zlem jim připadal neodstranitelný. Valdenští (a s nimi arnoldisté nebo i lombardští chudí) chtěli na ideálu chudoby vybudovat nový svět, proto mezi sebe brali vydědence a žili společně z práce svých rukou. Kataři odmítali svátosti církevní jako takové a valdenští pouze zpověď do ucha."

"Proč jsou tedy směšováni a proč se o nich mluví jako o jednom a téměř býlí?"

"Už jsem ti řekl, že hynou na to, co svým životem naplňují. Přidávají se k nim prostí lidé podnícení jinými hnutími, kteří se domnívají, že je vede týž popud ke vzpouře i k naději, a hubí je inkvizitoři, kteří jedněm přičknou omyly jiných, a dopustí-li se sektáři jednoho hnutí zločinu, bude ten zločin přisouzen všem sektářům všech hnutí. Podle pravdy jsou inkvizitoři na omylu, protože rozličná učení strkají do jednoho pytle, ale na základě omylu ostatních mají pravdu, neboť vznikne-li dejme tomu v nějakém městě hnutí arnoldistů, přidají se k němu i ti, kteří by jinak byli, nebo být mohli katary nebo valdenskými. Pseudoapoštolové fra Dolcina kázali fyzické zničení kleriků a světských pánů a dopustili se mnoha násilností. Valdenští byli proti násilí, stejně jako bratřiči. Jsem si však jist, že do skupiny fra Dolcina se dostalo hodně lidí, kteří předtím následovali kázání bratřičů nebo valdenských. Prostí lidé, Adsone, si nemohou zvolit své kacířství, chytanou se toho, kdo

zrovna ve městě nebo na náměstí káže. Toho právě využívají jejich nepřátelé. Představit lidu jedno jediné kacířství, které odmítá třeba pohlavní rozkoš a přitom hlásá společenství těl, je velice obratný manévr, neboť ukazuje kacířství jakožto změť ďábelských rozporů urážející zdravý rozum."

"Takže mezi jednotlivými skupinami kacířů není žádný vztah a je to jen lest ďáblova, upadne-li prostý člověk, který by chtěl být jáchymista nebo spirituál, do rukou katarů?"

"Kdepak, ani tak se věci nemají. Začneme od začátku, Adson, a věz, že se ti tu snažím vysvětlit něco, v čem nemám úplně jasno. Byla by podle mne chyba domnívat se, že napřed se objeví kacířství a pak prostí lidé, kteří se mu oddají (a dojdou skrze ně zatracení). Pravda je taková, že napřed jsou tu jakožto podmínka prostí lidé a teprve pak přijde kacířství." "Jak tomu mám rozumět?"

"Znáš přece představu konstituce lidu božího. Velké stádo, v něm bílé a černé ovce, které drží pohromadě hlídací psi, to znamená válečníci, světská moc, císař a panstvo pod vedením kleriků, vykladačů slova božího. Obraz je jasný."

"Ale nepravdivý. Pastýři bojují se psy, protože každý chce pro sebe získat práva druhého."

"Správně. A právě to vnáší zmatek do samotné přirozenosti stáda. Psi a pastýři se chtějí navzájem roztrhat a

nedbají na stádo. A část stáda zůstane mimo."

"Jak mimo?"

"Na okraji. Tak třeba sedláci nejsou vlastně sedláky,

protože buď nemají půdu, nebo ji mají, ale neživí je.

Měšťané nejsou měšťany, pokud nepatří do nějakého

cechu či jiného sdružení, je to jen drobný lid, snadná kořist pro kohokoliv. Viděl jsi někdy skupiny malomocných?"

"Jednou jsem jich viděl snad sto pohromadě. Byli znetvoření, maso z nich padalo a bylo bělavé, šli o berlich, oční víčka nateklá, oči krhavé, nemluvili ani nekřičeli pištěli jako krysy."

"Pro lid křesťanský jsou to jiní lidé, lidé na okraji stáda. Stádo je nenávidí a oni nenávidí stádo. Chtěli by, abychom všichni pomřeli, abychom všichni byli malomocní jako oni."

"Vzpomínám si na příběh krále Marka, jak musil odsoudit k smrti krásnou Isoldu. Když stála na hranici, přišli malomocní a řekli králi, že hranice je trest malý, že znají trest horší. A volali na něho: ,Vydej nám Isoldu, ať patří nám všem, neduh zažehuje naše choutky, vydej ji malomocným, hled, hadry se nám lepí na rány, které volají do nebe, vedle tebe se Isolda těšila vzácnými oděvy podšitými kožišinou a šperky, až uvidí dvůr malomocných, až bude musit vejít do našich brlohů a líhat s námi, teprve pak si uvědomí svůj hřích a bude oplakávat tuto krásnou hranici!"

"To není zrovna četba pro novice řádu svatého Benedikta," podotkl Vilém a já jsem zrudl, protože jsem pochopitelně věděl, že novic by milostné romány číst neměl. My mladí jsme si je však v Melku jeden druhému půjčovali a četli je v noci při svíčke. "Na tom ale nesejde," pokračoval Vilém, "důležité je, žes pochopil, co jsem měl na mysli. Malomocní jsou vyloučeni z ostatních a chtěli by všechny ostatní strhnout do svého zániku. Čím víc je budeš vylučovat, tím budou horší, a čím víc je budeš představovat jako houf lemurů usilujících o tvé zničení, tím vyloučenější budou. Svatý František to pochopil a jeho prvním rozhodnutím bylo, že odešel mezi malomocné. Nezmění se lid boží, nebudou-li do jeho stáda vráceni ti, kdož byli vyloučeni."

"Vy jste ale mluvil o jiných vyloučených. Malomocní přece nevytvářejí kacířská hnutí."

"Stádo je jako řada soustředných kruhů, od těch při samém středu po ty na nejzazším okraji. Malomocní jsou obecným znakem vyloučení. Svatý František to pochopil. Nechtěl malomocným jenom pomoci, to by jeho čin umenšilo na mizerný a bezmocný skutek milosrdenství. Chtěl vytvořit znak něčeho jiného. Znáš jeho kázání ptákům?"

"Jak bych neznal ten překrásný příběh! Obdivoval jsem vždy světce, který se radoval ze společnosti těch Bohu milých stvoření," řekl jsem vroucně.

"Tak abys věděl, vyprávěli ti příběh falešný, legendu, kterou řád nyní vytváří. František promlouval k lidu městskému a jeho radním a vida, že ho nechápou, vyšel na hřbitov a kázal tam havranům a strakám, jestřábům a dravým ptákům, kteří se tam živili mršinami."

"To je ale hrozné," řekl jsem. "Nebylo to tedy zpěvné ptactvo?"

"Byli to ptáci draví, vyloučení jako malomocní. František přitom určitě myslil na verš z Apokalypsy, kde se říká: A viděl jsem jednoho anděla, jak stojí na slunci a volá mocným hlasem na všechny ptáky letící středem nebes: ‚Pojďte, slétněte se k veliké hostině boží! Budete se sytit těly králů a vojevůdců a bojovníků a koňů i jezdců, těly všech, pánů i otroků, slabých i mocných.'"

"František tedy vybízel vyloučené ke vzpouře?"

"Kdepak, to dělal nanejvýš Dolcino a jeho lidé. František chtěl vyloučené, kteří se chystají ke vzpouře, přivolat zpátky mezi lid boží. Musil najít ty, kdož se zatoulali, aby mohl znova shromáždit stádo. Nepovedlo se mu to a říkám to s velkou trpkostí; neboť aby mohl přijmout zpátky ty, kdož byli vyloučení, musil jednat v rámci církve, a aby mohl jednat v rámci církve, musil napřed dosáhnout uznání své řehole, z níž by vzešel řád, a ten řád by pak znova vytvořil obraz kruhu, na jehož okraji žijí vyloučení. Teď už snad chápeš, proč se kolem tlup bratříků a jáchymitů znova a zase shromažďují vyloučení."

"Chápu, nemluvili jsme ale o Františkovi, spíš o tom, že kacířství vyrůstá z lidí prostých a z vyloučených."

"Správně. Mluvili jsme o ovcích vyloučených ze stáda. Po staletí se papež a císař potýkali ve svých mocenských diatribách a vyloučení žili dál na okraji. Oni jsou ti praví malomocní a ti, kdož mají lepru, jsou pouze jejich znakem, který nám poskytl Bůh, abychom toto zázračné podobenství pochopili a věděli, že malomocní jsou všichni vyloučení, chudí, prostí, vydědění, vykořenění na venkově, ponížení ve městech. Nepochopili jsme to a tajemství lepry nás nepřestalo děsit, protože jsme nerozpoznali jeho povahu znaku. Proto byli všichni vyloučení vždy ochotni vyslechnout, nebo ze sebe vydat kázání, které by se sice dovolávalo slov Kristových, ve skutečnosti však jen obvinilo psy i pastýře pro jejich chování a slíbilo, že jednoho dne budou viníci potrestáni. To mocní vždycky dobře chápali. Věděli, že přijmout vyloučené zpátky do stáda by vedlo k omezení jejich výsad, a proto ty vyloučené, kteří si svůj stav uvědomovali, ocejovali jako kacíře, ať si hlásali cokoli. A vyloučení, zaslepeni svým vyloučením, se vlastně o žádné učení ani nezajímali. Taková je iluze kacířství. Každý z nás je kacíř, každý z nás je pravověrný, nejde o víru, které to či ono hnutí nabízí, pouze o naději, kterou poskytuje. Všechna kacířství jsou jen praporem vzpoury proti vyloučení. Oškrábej kacířství a najdeš malomocného. Každý boj proti kacířství ve skutečnosti chce jen jedno: aby malomocný zůstal malomocným. Co bys mohl taky po malomocných chtít? Aby rozlišovali správné od pomýleného v dogmatu o trojjedinosti nebo v definici eucharistie? To jsou, Adsoné, jen hříčky pro nás teology. Prostí lidé mají jiné starosti. A všimni si, že je pokaždé řeší chybně. Proto se z nich taky stávají kacíři."

"Proč je ale někteří páni podporují?"

"Protože je potřebují jako kameny do hry, ve které nejde o otázky víry, ale spíš o otázky moci."

"Proto tedy římská církev nařkla z kacířství všechny své protivníky?"

"Právě proto, a proto také uznává za pravověrné každé kacířství, které může mít pod dohledem, nebo které přijmout musí, protože je už příliš silné a nebylo by dobré mít je za protivníka. Samozřejmě tu neplatí žádné pravidlo, všechno záleží na lidech a na okolnostech. A to platí i pro světské pány. Před padesáti lety městská rada v Padově vydala nařízení, že kdo zabije klerika, zaplatí pokutu ve výši jednoho groše."

"To přece není žádný trest za vraždu!"

"Právě. Spíš způsob, jak povzbudit hněv lidu proti klerikům: městská správa tehdy vedla boj s biskupem. Teď už snad chápeš, proč před časem v Cremoně císařovi věrní pomáhali katarům. Neměla je k tomu víra, chtěli přivést do nesnází římskou církev. Pánové z

radnice občas povzbuzují kacíře, aby překládali evangelium do lidového jazyka: ten je dnes jazykem měst, latina jazykem Říma a klášterů. Nebo podporují valdenské, kteří tvrdí, že všichni, muži i ženy, malí i velcí mohou učit a kázat a že každý robotník si po deseti dnech výuky může hledat někoho, komu by byl mistrem..."

"Odstraňují tak rozdíl, který činí kleriky nepostradatelnými! Proč se pak ale občas tytéž městské rady staví proti kacířům a pomáhají církvi při jejich upalování?"

"Protože si nakonec vždycky uvědomí, že další šíření kacířů by uškodilo i laikům, kteří mluví lidovým jazykem. Už na lateránském koncilu v roce 1179 (sám vidíš, že všechno začalo už někdy před dvěma sty lety (Walter Map upozorňoval na nebezpečí, které nastane, bude-li poskytnut sluch valdenským, které nazval hlupáky a osobami nevzdělanými. Řekl, pokud si dobře vzpomínám,, že nemají nikde domov, že chodí bosí a jsou nemajetní, všechno mají společné a nazí následují nahého Krista, že sice začínají ve vší pokoře, ale jen protože jsou vyloučení, a ponechá-li se jim prostor, tak všechny vyženou. Právě proto města později počila svou přízní žebravé řády a hlavně nás františkány: umožňovali jsme jim totiž vybudovat harmonický vztah mezi potřebou pokání a městským životem, mezi církví a měšťany, kteří se starají o své trhy..."

"Takže bylo dosaženo souladu mezi láskou k Bohu a láskou k mamonu?"

"To ne, ale byla postavena hráz hnutím spirituální obnovy a byla svedena do hranic řádu uznaného papežem. Jenže co se hemžilo pod tím, to nebylo svedeno nikam. To skončilo na jedné straně v hnutích flagelantů, kteří nikomu neublíží, na druhé v ozbrojených bandách, jakou měl fra Dolcino, nebo v tajných sektách s magickými rituály, jaké sloužili třeba mniši z Montefalka, o nichž mluvil Ubertain..."

"Kdo měl ale pravdu? Kdo má pravdu a kdo se mýlí?" zeptal jsem se, pokleslý na duchu.

"Všichni měli pravdu a všichni se mýlili."

"Ale co vy sám," málem jsem už křičel v návalu vzpoury, "proč nemáte žádný názor, proč mi neřeknete, kde je pravda?"

Vilém chvíli mlčel, prohlížel si proti světlu čočku, na níž pracoval. Pak mi skrze ni ukázal pilník, který ležel na stole.

"Podívej se sem," řekl mi, "co vidíš?"

"Pilník, o něco zvětšený."

"Tak to je, člověk by se nanejvýš mohl líp podívat."

"Ale vždyť to bude pořád jeden a týž pilník!"

"I Venantiův rukopis bude jeden a týž, až si ho budu moci díky této čočce přečíst. Ale až si jej přečtu, budu třeba líp znát jednu část pravdy. A třeba budeme moci nějak zlepšit život v opatství."

"Ale to nestačí!"

"Řekl jsem víc, než si myslíš, Adson. Často jsem ti už povídal o Rogeru Baconovi. Třeba to nebyl nejmoudřejší muž všech dob, vždy mě však fascinovala naděje, která vedla jeho lásku k vědění. Bacon věřil v sílu prostých lidí, v jejich potřeby a duchovní invenci. Nebyl by ani dobrý františkán, kdyby si nemyslil, že právě ústy chudáků, vyděděnců, prostáčků a nevzdělanců často promlouvá Hospodin. Kdyby byl poznal blíž bratříky, věnoval by jim větší pozornost než řádovým provinciálům. Prostí lidé mají něco, co nemají doktoři, kteří často zabloudí při hledání nejobecnějších zákonů: intuici individuálního. Intuice však sama o sobě nestačí. Prostí lidé vycitují svou pravdu, která je možná pravdivější než pravda církevních otců, pak ji ale vyplývají na nevážené činy. Co dělat? Poskytnout vědu lidem prostým? To by bylo příliš snadné, nebo taky příliš nesnadné. A kterou vědu? Tu, která je uložena v Abbonově knihovně? Františkánští mistři si už tento problém položili. Velký Bonaventura říkal, že učenci musí pravdu, zahrnutou v činech prostých lidí, vytříbit v pojmy..."

"Jako perugijská kapitula a učené pamětní spisy Ubertainovy, které přeměňují volání prostých lidí po chudobě v teologická rozhodnutí?" zeptal jsem se.

"Ano, sám jsi však viděl, že se to děje pozdě, když se pravda lidí prostých už stala

pravdou mocných, vhodnou spíš pro císaře Ludvíka než pro mnicha chudého života. Jak se nevzdálit zkušenostem prostých lidí a přitom zachovat, abych tak řekl, jejich účinnost, schopnost vyvolat změnu a zlepšení jejich světa? To byl problém Baconův: Quod enim laicali ruditate turgescit non habet effectum nisi fortuito, říkal. Zkušenost lidí prostých vede k činům divokým a nekontrolovatelným. Sed opera sapientiae certa lege vallantur et in finem debitum efficaciter diriguntur. Jinými slovy řečeno i provádění věcí praktických, ať už je to mechanika, zemědělství či správa města, si vyžaduje jakési teologie. Bacon se domníval, že novým velkým počinem vědců bude nová věda o přírodě, která skrze novou znalost přírodních pochodů uvede v soulad základní potřeby, které vytvářejí sice zmatené, ale na svůj způsob pravdivé a správné klubko nadějí prostých lidí. Nová věda jako nová magie naturalis. Podle Bacona měla tento nový počín řídit církev, asi proto, že v jeho době bylo společenství kleriků totožné se společenstvím vědců. Dnes už tomu tak není, vědci vyrůstají i mimo kláštery, mimo katedrály a dokonce i mimo univerzity. Tak třeba v této zemi největší filozof našeho století nebyl mnich, ale lékárník. Mám na mysli toho Florentína, o jehož básni jsi určitě slyšel, já jsem ji nečetl, nerozumím jeho lidovému jazyku, podle toho, co jsem se doslechl, by se mi moc nezamlouvala, protože v ní blouzní o věcech naší zkušenosti velice vzdálených. Stejně ale napsal to nejmoudřejší, co je nám dáno pochopit, o povaze elementů a celého všehomíra a také o řízení států. Já a mí přátelé jsme toho názoru, že řízení věcí lidských dnes nepatří církvi, ale shromáždění lidu, který si sám ukládá zákony, a právě tak se domníváme, že v budoucnu bude na obci učenců navrhnout zbrusu novou a lidskou teologii, která bude přirozenou filozofií i pozitivní magií."

"Velkolepý podnik, je to však vůbec uskutečnitelné?"

"Bacon tomu věřil."

"A Vy?"

"Já jsem tomu taky věřil. Ale k tomu je třeba být přesvědčen, že prostí lidé jsou v právu, protože vlastní intuici individuálního, která je jediné správná. Je-li však intuice individuálního jediné správná, jak dokáže věda znova najít všeobecně platné zákony, pomocí kterých se pozitivní magie konečně stane účinnou?"

"Právě," řekl jsem, "jak to dokáže?"

"To právě už nevím. Hodně jsem o tom diskutoval v Oxfordu s mým přítelem Vilémem z Ockhamu, který je nyní v Avignonu. Zasel mi do duše spoustu pochyb. Je-li správná pouze intuice jednotlivého, pak je těžké dokázat, že tytéž příčiny mají tytéž následky. Jedna a táž věc může být studená nebo teplá, sladká nebo trpká, vlhká nebo suchá v jednom určitém místě a ve druhém ne. Jak mohu objevit všeobecné spojitosti, které vytvářejí pořádek věcí, nemohu-li hnout malíčkem a nevytvořit přitom nekonečný počet nových daných skutečností, neboť zmíněný pohyb stačí změnit vztahy mezi mým prstem a všemi ostatními předměty? Vztahy jsou způsob, jímž má mysl vnímá vztah mezi jednotlivými danými skutečnostmi, v čem je však záruka, že je to modus obecně platný a stabilní?"

"Vždyť přece víte, že jistému tvaru této čočky odpovídá jistá síla vidění, a právě protože to víte, můžete vyrobit čočky stejné, jako byly ty, které jste ztratil. Jak byste to jinak dokázal?"

"Bystrá odpověď, Adson. Poučku, že témuž tvaru čočky musí odpovídat táž síla vidění, jsem vypracoval já sám díky tomu, že už předtím u jiných daných skutečností jsem měl obdobnou individuální intuici. Tomu, kdo zkoumá léčivé vlastnosti bylin, je určitě známo, že všechny exempláře určité rostliny mají u stejně disponovaných pacientů stejný výsledek. Na základě toho dotyčný herbarista formuluje poučku, že každý exemplář určité byliny pomáhá od horečky, nebo že každá čočka téhož tvaru stejnou měrou vylepšuje zrak. Věda, o níž mluvil Bacon, nepochybně k těmto poučkám tíhne a zakládá si na nich. Ale pozor, mluvím o poučkách, jež se věcmi zabývají, a ne o věcech samých. Věda má co činit s poučkami a s pojmy a pojmy nás odkazují k jednotlivým věcem. Chápej, Adson, já musím vycházet z toho, že má poučka je správná, protože jsem ji vytvořil na základě zkušenosti, ale abych mohl věřit v její správnost, musím předpokládat, že existují obecně platné zákony, o kterých však nemohu mluvit, protože pouhá myšlenka, že existuje něco

takového jako obecně platné zákony a jednou provždy daný pořádek věcí předpokládá, že je v něm uvězněn Bůh, zatímco Bůh je tak svobodný, že by mohl, kdyby chtěl, jediným aktem své vůle změnit svět."

"Pak tedy, pokud tomu dobře rozumím, něco děláte a víte, proč to děláte, ale nevíte, proč víte, že víte, co děláte?"

Pyšně se přiznám, že Vilém se na mne zadíval s obdivem. "Možná tomu tak je, v každém případě ti to ale objasní, proč si nejsem jist svou pravdou, i když v ni věřím."

"Jste mystičtější než Ubertin!" řekl jsem zlomyslně.

"Možná. Pracuji však, jak vidíš, s věcmi přírody. A z pátrání, jež tu vedeme, se nechci dozvědět, kdo je hodný a kdo zlý, nýbrž kdo byl včera večer ve skriptoriu, kdo mi vzal čočky, kdo zanechal ve sněhu stopy svého těla vlekoucího jiné tělo a kde je Berengar. To jsou jednotlivé skutečnosti a ty se pak pokusím složit dohromady, pokud to vůbec půjde, neboť těžko říci předem, jaký výsledek určitá příčina poskytne, stačil by zásah anděla a všechno by bylo jinak a není se tudíž čemu divit, nelze-li dokázat, že jedna věc je příčinou věci druhé. I když to musíme neustále zkoušet, což právě činím."

"Nemáte zrovna snadný život," řekl jsem.

"Našel jsem ale Brunella," připomněl Vilém koně, kterého před dvěma dny objevil.

"Pak ale ve světě vládne řád!" zvolal jsem vítězoslavně.

"Pak ale trocha řádu vládne v mé nebohé hlavě," odpověděl mi Vilém.

V tu chvíli se vrátil Mikuláš, svorky měl už skoro hotové a vítězoslavně nám je ukazoval.

"A až se čočky ocitnou na mém nebohém nose," řekl Vilém, "zavládne v mé nebohé hlavě řád ještě dokonalejší."

Přišel nějaký novic a oznámil nám, že opat chce mluvit s Vilémem a že čeká v zahradě. Můj mistr byl nucen odložit své pokusy na pozdější dobu a pospíchali jsme k místu schůzky.

Cestou se Vilém plácl do čela, jako by si teprve teď na něco vzpomněl.

"Mimochodem," řekl, "vyluštil jsem kabalistické znaky Venantiovy."

"Všechny? A kdy?"

"Když jsi spal. A jsou-li všechny, záleží na tom, co tím myslíš. Rozluštil jsem znaky, které nám objevil plamen lampy a které jsi pak opsal. Řecký text musí počkat na nové čočky."

"Takže co? Jedná se opravdu o tajemství finis Africae?"

"Jedná, a klíč byl poměrně snadno k nalezení. Venantius měl k dispozici dvanáct znaků zvěrokruhu a osm znaků pro pět planet, obě nebeská světla a Zemi. Celkem tedy dvacet znaků, což mu stačilo, aby k nim mohl přiřadit písmena řecké abecedy, vyjdeme-li z toho, že výslovnost začátků slov unum a velut stačí vyjádřit jedno písmeno. Pořadí písmen známe. Jaké by mohlo být pořadí znaků? Hledal jsem je v řádu nebes a umístil jsem tudíž zvěrokruh na jejich nejzazší okraj, takže jdou za sebou Země, Měsíc, Merkur, Venuše, Slunce a tak dále, a pak znaky zvěrokruhu v jejich tradičním pořadí, jak je seřadil i Isidor ze Sevilly, od Berana a jarního Slunovratu k Rybám. Použiješ-li tohoto klíče, Venantiova tajná zpráva nabude smyslu."

Ukázal mi pergamen, na který zprávu přepsal velkými latinskými písmeny:

Secretvm finis Africae manvs svpra idolvm age primvm et septimvm de qvatvor.

"Jasně?" zeptal se.

"Ruka nad ilolem působí na první a sedmou ze čtyř..." opakoval jsem a kroutil nad tím hlavou. "Kdepak, vůbec ne."

"Já vím. Především bychom musili vědět, co Venantius myslel výrazem idolum. Obraz, představu, figuru? A co jsou ti čtyři, co mají prvního a sedmého? A co znamená působit? Pohnout, zatlačit, zatáhnout?"

"Takže nevíme zase nic a jsme tam, kde jsme byli," řekl jsem zklamaně. Vilém se zastavil, podíval se na mne a jeho pohled nebyl zrovna blahovolný.

"Chlapče," řekl, "máš před sebou jen nebohého františkána, který s pomocí svých

skrovných znalostí a trochy šikovnosti, za které vděčí Pánu Bohu, dokázal během několika hodin rozluštit tajné písmo, o němž se ten, kdo je psal, domníval, že zůstane pro všechny nepochopitelné, a ty, ubohý, nevděčný breptale, si dovolíš říci, že jsme tam, kde jsme byli?"

Nešikovně jsem se mu omluvil. Dotkl jsem se marnivosti svého mistra, třebaže jsem věděl, jak je na hbitost a jistotu svých dedukcí pyšný. Vilém opravdu odvedl obdivuhodné dílo a nebyla to jeho vina, že prohnáný Venantius nejenomže ukryl to, co objevil, v nejasné abecedě zvěrokruhu, ale zároveň vypracoval i nerozluštitelnou hádanku.

"Nech toho, nech toho, neomlouvej se," přerušil mě Vilém. "V podstatě máš pravdu, moc toho pořád ještě nevíme. Pojďme."

TŘETÍ DEN

Nešpory

DOJDE K DALŠÍMU ROZHOVORU S OPATEM,
VILÉM PŘEDLOŽÍ NĚKOLIK OBDIVUHODNÝCH NAPADŮ
NA ŘEŠENÍ ZÁHADY LABYRINTU A NAKONEC SE MU
TO POVEDE TÍM NEJRACIONÁLNĚJŠÍM ZPŮSOBEM.
PAK SE NAJÍME SYROVÝCH PLACEK

Opat nás už čekal, tvářil se pochmurně a starostlivě. V ruce držel dopis.

"Zrovna jsem dostal dopis od opata z Conques," oznámil nám. "Sděluje mi jméno muže, kterého papež Jan pověřil velením francouzských vojáků a péčí o bezpečnost legace. Není to voják ani dvořan a bude zároveň Členem legace."

"Vzácné spojení několika různých ctností," řekl Vilém znepokojeně. "Kdo to je?"

"Bernard Gui, anebo Bernardo Guidone, jak říkají v Itálii."

Vilém něco prudce vzkřikl ve své mateřštině. Já ani opat jsme mu nerozuměli a bylo to asi pro všechny líp, protože určitě pronesl nějakou oplzlou nadávku.

"Vůbec se mi to nelíbí," dodal vzápětí. "Bernard byl po léta kladivem na kacíře v toulouském kraji a sepsal Practica officii¹⁹⁷ inquisitionis heretice pravitatis pro všechny, kdo měli pronásledovat a hubit valdenské, bekýny, pinzokery, bratříky a dolcinisty."

"Já vím, tu knihu znám, její doktrína je obdivuhodná."

"Její doktrína je obdivuhodná," připustil Vilém, "Bernard je oddán papeži Janovi, který mu v posledních letech svěřil řadu inkvizitorských úkolů ve Flandřích a tady v horní Itálii, byl sice jmenován biskupem v Galicii, ale ve své diecézi se ani neukázal a pokračoval ve své inkvizitorské činnosti. Myslil jsem si, že se už uchýlil do svého biskupství v Lodéve, ale Jan ho podle všeho znovu přiměl k činnosti právě zde, v severní Itálii. Proč právě on a proč má zodpovídat za ozbrojence..."

"Odpověď je nasnadě," řekl opat, "a potvrzuje všechny mé obavy, s nimiž jsem se vám včera svěřil. Velmi dobře víte, i když to nechcete přiznat, že postoje perugijské kapituly v otázce chudoby Ježíše Krista a církve přes přemíru teologických argumentů jsou v podstatě postojí řady kacířských hnutí, i když je zastávají s menší opatrností a ne tak pravovětrně. Není tak těžké dokázat, že názory Michala z Ceseny, které si přisvojil císař, se neliší od těch, které hájí Ubertin a Angelo Clareno. Potud budou obě legace zajedno. Gui je však schopen jít dál a má na to, aby to dokázal. Bude tvrdit, že perugijské téže jsou tezemi bratříků nebo pseudoapoštolů. Souhlasíte?"

"S tím, že tomu tak je, nebo že to bude Gui tvrdit?"

"Řekněme, že s tím, že to bude tvrdit," řekl opat opatrně.

"S tím souhlasím. Ale to se vědělo napřed. Chci říci, že se počítalo s tím, že k tomu dojde i

bez Bernardova přispění. Bernard to provede nanejvýš účinněji, než by to svedla řada nedovtipných členů kurie, a bude třeba s ním diskutovat mnohem důvtipněji."

"To jistě," přiznal opat, "jenže pak máme před sebou znova otázku, kterou jsme si položili už včera. Nenajdeme-li během zítřka viníka dvou a možná tří zločinů, budu musít Bernardovi povolit dozor nad opatstvím a jeho záležitostmi. Před mužem obdařeným takovou mocí (nezapomínejme, že byla navíc stvrzena vzájemnou dohodou obou stran) bych nemohl zatajit, že v opatství došlo a stále ještě dochází k nevysvětlitelným událostem. Kdyby na to přišel sám, nebo kdyby (nedej Bože) došlo k další tajemné události, měl by plné právo mluvit o zradě..."

"A to je pravda," zamumlal Vilém ustaraně. "Nedá se ale dělat nic než mít se na pozoru a střežit Bernarda, který bude střežit opatství a hledat tajemného vraha. Třeba to bude k něčemu dobré, Bernard se bude zabývat vrahem a nebude mít čas zasahovat do diskuse."

"Bernard aby pátral po vrahu v mém opatství? Nezapomínejte, že to narušuje mou svrchovanost. Tato temná záležitost mi ukládá, abych poprvé někomu postoupil část své moci, a to je něco zcela nového nejen v historii tohoto opatství, ale i v samotném clunyjském řádu.

Udělal bych cokoli, jen abych tomu zabránil. A mohlo by se začít tím, že oběma legacím odmítneme pohostinství."

"Snažně prosím Vaši Ctihodnost, aby si tak závažné rozhodnutí ještě rozvážila," řekl Vilém. "Dostal jste přece dopis císaře, v němž vás vřele vyzývá, abyste..."

"Já vím, co mě váže k císaři," prudce mu vpadl do řeči opat, "a víte to i vy. Takže také víte, že bohužel nemohu ustoupit. Ale je to všechno velice zlé. Kde je Berengar, co se mu přihodilo, co děláte vy?"

"Jsem pouze mnich, který kdysi úspěšně vedl inkviziční vyšetřování. Vy sám víte, že za dva dny není možno objevit pravdu. A ostatně jakou moc jste mi k tomu udělil? Mohu snad vejít do knihovny? Mohu se ptát, jak a koho chci, chráněn vaší autoritou?"

"Nevidím žádný vztah mezi zločiny a knihovnou," odsekl opat zlostně.

"Adelmus byl iluminátor, Venantius překladatel, Berengar pomocný knihovník..." trpělivě začal vysvětlovat Vilém.

"Všech šedesát mnichů má co dělat s knihovnou stejně jako s chrámem. Proč tedy nepátráte v chrámu? Bratře Viléme, pátrání vedete s mým pověřením a v mezích, které jsem stanovil. Jinak jsem mezi těmito zdmi po Bohu a z jeho vůle jediným pánem já. To bude platit i pro Bernarda. Není ostatně nikde řečeno," dodal o něco smířlivěji, "že Bernard sem přichází opravdu jen kvůli setkání. Jak mi opat z Conques píše, má odtud cestovat dál směrem na jih. A píše mi také, že papež poprosil kardinála Bertranda z Pogetta, aby sem z Bologně přijel a převzal velení nad papežskou legací. Bernard sem možná jede, aby se setkal s kardinálem."

"Což by v další perspektivě bylo ještě horší. Bernard je kladivem na kacíře ve střední Itálii. Setkání mezi těmito dvěma vzornými bojovníky proti kacířství by mohlo předcházet rozlehlejší ofenzívě v celé zemi, která by se nakonec mohla obrátit proti celému hnutí..."

"Také o tom ihned zpravím císaře," řekl opat, "v tomto případě by však nebezpečí bezprostřední. Budeme se mít na pozoru. Sbohem."

Opat od nás odešel a Vilém ještě chvíli mlčel. Pak mi řekl: "Hlavně, Adson, nesmíme nic uspěchat. Nic nejde řešit nahonem, napřed musíme shromáždit spoustu drobných detailů. Vráťím se teď do dílny, bez čoček bych si nemohl přečíst rukopis a zbytečně bychom chodili dnes v noci do knihovny. Běž a poptej se, co je nového s Berengarem."

V tom okamžiku k nám přiběhl Mikuláš z Morimondy se špatnou zprávou. Snažil se ještě trochu obrousit tu nejlepší čočku, do níž Vilém vkládal tolik nadějí, ale praskla. A když se pokoušel zasadit do obrouček další, která by ji mohla třeba nahradit, praskla taky. Smutně ukázal na oblohu. Blížila se hodina nešpor a snášela se tma. Dnes už se pracovat nedá. Další ztracený den, nerad s ním souhlasil Vilém a potlačil (jak se mi sám později přiznal)

nutkání vzít neobratného skláře, který byl už tak dost nešťastný, pod krk a řádně mu ho zmáčknout.

Zanechali jsme Mikuláše jeho zkroušenosti a šli se poptat, co je nového s Berengarem. Samozřejmě ho ještě nenašli.

Měli jsme pocit, že jsme uvázli na mrtvém bodě.

Chvíli jsme se bezradně procházeli křížovou chodbou.

Pak jsem si ale všiml, že Vilém roztržitě bloudí bůhví kde pohledem, jako by nic nevnímal. Před chvílí vytáhl z kutny stéblo byliny, kterou si, jak jsem sám viděl, před několika týdny utrl a žvýkal ji, jako by mu přinášela klid a zároveň ho jitřila. Zdálo se, že je duchem někde jinde, občas mu oči zajiskřily, jako by se prázdnotou ducha mihl nějaký nový nápad, pak znova upadl do své podivně činorodé netečnosti. Zničehonic pronesl: "Jak by ne, mohlo by se..."

"Co?" zeptal jsem se.

"Přemýšlel jsem nad tím, jak to udělat, abychom se vyznali v labyrintu. Není to nijak snadné, ale mělo by se to podařit... Víme, že východ je ve východní věži. Dejme tomu, že máme stroj, který nám ukazuje, kde je sever. Co by se stalo?"

"Pak by stačilo zabočit pokaždé doprava a šli bychom k východu. Nebo by stačilo jít opačným směrem a věděli bychom, že jdeme k jihu. Ale i kdybychom připustili, že taková magie existuje, labyrint je labyrint, a jakmile bychom zamířili k východu, narazili bychom na zeď, nemohli dál a zabloudili bychom znova..." poznamenal jsem.

"Jistě, jenže přístroj, který mám na mysli, by ukazoval k severu neustále, i kdybychom se vydali jiným směrem, v každém místě by nám ukázal, kudy máme jít dál."

"Bylo by to úžasné. Ale to bychom ten stroj jednak musili mít a pak by musil ukazovat sever i v noci a v uzavřené místnosti, odkud není vidět slunce ani hvězdy... Ani ten váš Bacon podobný přístroj asi nevlastnil!" zasmál jsem se.

"Mýlíš se," řekl Vilém, "podobný stroj byl zhotoven a někteří mořeplavci jej už použili. Nepotřebuje hvězdy ani slunce, využívá síly nádherného kamene, který přitahuje železo, jako ten, který jsme viděli v Severinově

špitálu. Takový kámen prozkoumal Bacon a taky jeden picardský kouzelník, Petr z Maricourtu, popsal různé způsoby jeho použití."

"A vy byste jej dokázal zhotovit?"

"Samo o sobě by to nemělo být tak těžké. Kámen může být použit k mnoha podivuhodnostem, mezi jiným k zhotovení přístroje, který se ustavičně pohybuje, aniž by byl poháněn vnější silou, nejjednodušší způsob však popsal Arab jménem Baylak al Qabaykí. Vezmi nádobu plnou vody a na vodu polož korek, kterým jsi provlékl kovovou jehlu. Pak opisuj magnetickým kamenem kruh nad vodou, dokud jehla nenabude vlastností kamene.

Jehla pak zůstane trvale obrácena hrotem k severu, ale počínal by si tak i sám kámen, kdyby se mohl otáčet kolem nějakého čepu, a hrot jehly se obrací k severu, i když nádobou pohybuješ. Samotného tě napadne, že označíš-li si na okraji nádoby postavení čtyř hlavních větrů, pak budeš vědět, jak se knihovnou pohybovat, aby ses dostal k východní věži."

"Opravdu úžasná věc!" zvolal jsem. "Proč se ale jehla obrací neustále k severu? Kámen přitahuje železo, to jsem sám viděl, a řekl bych, že obrovské množství železa. Pak ale... pak ale pod polární hvězdou, na nejzazším okraji Země, jsou určitě velikánské doly na

železo!"

"Někteří vědci se vskutku domnívali, že tomu tak je. Jenže jehla nesměřuje přesně k hvězdě mořeplavců, ale k bodu, v němž se sbíhají nebeské polední čáry. Právem bylo tedy řečeno, že hic lapis gerit²⁰² in se similitudinem coeli, neboť póly magnetu nezískávají svou inklinaci od pólů pozemských, ale nebeských. Což je krásný příklad toho, že pohyb nemusí být vyvolán přímou materiální kauzalitou, ale i na dálku: tímto problémem se zabývá můj přítel Jan z Jandunu ve chvílích, kdy po něm císař nevyžaduje, aby nechal Avignon propadnout do útroh zemských..."

"Dojdeme si tedy pro Severinův kámen a pro nádobu a pro vodu a pro korek..." řekl jsem vzrušeně.

"Pomalu, pomalu," řekl Vilém. "Sám nevím proč, ale ještě jsem nezažil, aby stroj dokonalý v popisu filozofů byl dokonalý i po sestrojení. Zatímco srp žádný filozof nikdy nepopsal a přitom funguje bez chyby... Obávám se, že kdybychom chodili labyrintem s lampou v jedné a s nádobou plnou vody v druhé ruce... Počkej, napadlo mě něco jiného. Stroj by ukazoval sever, i kdybychom se ocitli mimo labyrint, vid'?"

"To ano, ale k ničemu by nám nebyl, měli bychom slunce a hvězdy..." řekl jsem.

"To vím, to vím. Ale funguje-li stroj jak venku, tak uvnitř, proč by tak neměla fungovat i naše hlava?"

"Naše hlava? Ta určitě venku funguje, vždyť právě zvenčí jsme zjistili, jak je vlastně Budova orientována! Jenže zevnitř se už v ničem nevyznáme."

"Právě. Teď ale zapomeň na stroj. Jak jsem nad tím přemýšlel, vzpomněl jsem si na zákony přírody a zákony našeho myšlení. Věc je v tom, že musíme přijít na to, jak popsat vnitřek Budovy zvenku..."

"Jenže jak?"

"Nech mě přemýšlet, nemělo by to být zas tak těžké..."

"A co metoda, o které jste se zmínil včera? Nechtěl jste zvládnout labyrint třemi znaky u průchodů?"

"To ne," odpověděl. "Čím víc na to myslím, tím míň se mi to zamlouvá. To pravidlo si už možná dobře nepamatuji, nebo je třeba, aby se člověk v labyrintu vyznal, postavit k východu ochotnou Ariadnu s nití. Tak dlouhé nitě ale ani nejsou. A kdyby byly, pak by to znamenalo (bajky často říkají pravdu), že z labyrintu se dá vyjít jen s cizí pomocí. Jsou-li zákony vnějšku stejné jako zákony vnitřku, Adsoně, pak použijeme věd matematických, neboť pouze v nich, jak říká Averroes, můžeme spojit věci, které jsou známé nám, s věcmi známými absolutně."

"Sám teď přiznáváte, že existují poznatky všeobecně platné."

"Matematické poznatky jsou poučky, které náš rozum vybudoval tak, aby za všech okolností platily jako pravdivé, buď protože jsou nám vrozené, nebo protože matematika byla vymyšlena dříve než ostatní vědy."

A knihovnu vybudoval lidský duch, který myslil matematicky, bez matematiky labyrint vystavět nejde. Jde tudíž o to, abychom naše matematické poučky srovnali s poučkami stavitele. Na tomto srovnání pak můžeme založit vědecké poznání, neboť věda je znalost pouček o poučkách. A vůbec, nezatahuj mě do metafyzických diskusí. Co tě to dnes k čertu bere? Máš dobré oči, tak si radši vem pergamen nebo tabulku a něco na psaní..."

Výborně, všechno máš s sebou. Projdeme se kolem Budovy, dokud je vidět."

Kolem Budovy jsme se procházeli dlouho. Vlastně jsme si zdálky prohlíželi východní, jižní a západní věž a zdivo mezi nimi. Severní věž stála nad srázem, neměla by se však podle zákonů symetrie lišit od toho, co jsme vidět mohli.

"A můžeme vidět," poznamenal Vilém, jak mi diktoval poznámky, které jsem psal na tabulku, "že každá zeď Budovy má v horním patře po dvou oknech a každá věž že jich má pět."

"A teď uvažujme," řekl mi můj mistr. "Všechny místnosti, které jsme v knihovně viděli, měly okno..."

"Až na místnosti sedmistěnné," připomenul jsem mu.

"Což je přirozené, když jsou uprostřed věže."

"A na další, které byly rovněž bez oken a přitom sedmistěnné nebyly."

"Na ty zapomeň. Napřed musíme najít pravidlo, pak se budeme snažit objasnit výjimky. Takže bychom měli pět vnějších místností na každou věž a dvě místnosti na každou zeď mezi nimi, každou s jedním oknem. Vejdeme-li však z jedné místnosti s oknem do nitra Budovy, narazíme znova na místnost s oknem. Musí tedy jít o okna do vnitřního světlíku, který můžeme vidět v kuchyni a ve skriptoriu. A jaký tvar má ten vnitřní světlík?"

"Osmistěnné," řekl jsem.

"Výborně. A na každé straně tohoto osmistěnného jsou ve skriptoriu dvě okna. To znamená, že na každou stěnu osmistěnného připadají dvě vnitřní místnosti. Je to tak?"

"Je, ale co místnosti bez oken?"

"Těch je celkem osm. Vnitřní sedmistěnné místnosti v každé věži mají pět stěn s průchody, které vedou do pěti vnějších místností věže. Co je za zbývajícími dvěma stěnami? Nemohou tam být místnosti u vnější zdi Budovy, protože by v nich byla okna, ani místnosti kolem vnitřního světlíku, z těchže důvodů, a taky by byly příliš dlouhé. Udělej náčrtek knihovny v pohledu shora. Pak uvidíš, že v každé věži musí být dvě místnosti, které sousedí se sedmistěnnou místností a ze kterých je přístup do dalších dvou místností s okny do osmistěnného vnitřního světlíku."

Pokusil jsem se podle pokynů mého mistra udělat náčrtek a nedokázal jsem potlačit vítězoslavný výkřik. "Teď už víme všechno! Nechtě mě to spočítat... Knihovna má padesát šest místností, čtyři sedmistěnné a dvaapadesát v podstatě čtyřstěnných, z nich čtyři jsou bez oken, dvacet osm při vnější a šestnáct při vnitřní zdi!"

"A každá ze čtyř věží má pět místností se čtyřmi a jednu se sedmi stěnami... Knihovna je vybudována podle nebeské astronomie, což umožňuje obdařit ji různými a podivuhodnými významy..."

"Učinil jste nádherný objev," řekl jsem. "Proč je ale tak těžké orientovat se v ní?"

"Protože uspořádání průchodů neodpovídá žádnému matematickému zákonu. Některé místnosti umožňují průchod do několika dalších, další pouze do jedné a je třeba položit si otázku, nejsou-li v ní místnosti zavřené ze všech stran. Uvážíš-li to všechno a k tomu naprostý nedostatek světla a nemožnost zorientovat se podle slunce a taky vidění a zrcadla, pak pochopíš, proč labyrint mate každého, kdo do něj vejde s pocitem viny. Vzpomeň si, jak jsme byli včera večer zoufalí, když jsme nemohli najít východ. Vrcholného zmatku je dosaženo vrcholným řádem: vskutku rafinovaný kalkul. Stavitelé knihovny byli prostě mistři."

"Jak se v ní tedy zorientujeme?"

"Teď už to nebude tak těžké. S pomocí plánu, který jsi nakreslil a který by měl více či méně odpovídat půdorysu knihovny, z první sedmistěnné místnosti vyrazíme dál tak, abychom co nejdříve našli jednu ze slepých místností. Budeme-li se pak držet vpravo, měli bychom se po třech či čtyřech místnostech ocitnout znova v jedné z věží, a to zcela určitě ve věži severní. Pak dorazíme do další slepé místnosti, která bude zleva sousedit s vnitřní místností sedmistěnnou, a budeme-li se dál držet principu, který jsem ti právě sdělil, měli bychom dorazit do věže západní."

"Kdyby byly ve všech místnostech průchody..."

"Správně. Proto budeme potřebovat tvůj náčrtek, označíme si na něm stěny bez průchodů a tak budeme vědět, jakou okliku právě děláme. Ale nebude to tak těžké."

"Jste si ale jist, že se to povede?" zeptal jsem se rozpačitě, protože mi to připadalo příliš jednoduché.

"Povede," řekl Vilém. "Omnes enim 205 causae effectuum naturalium dantur per lineas, angulos et figuras. Aliter enim impossibile est scire propter quid in illis, řekl jeden z velkých

mistrů oxfordských. Bohužel však ještě nevíme všechno. Naučili jsme se, jak nezabloudit. Teď se musíme dozvědět, existuje-li nějaký princip v rozmístění knih v knihovně. Verše z Apokalypsy nám moc nepomohou, taky protože se v různých místnostech opakují..."

"Z knihy apoštolovy by se přece dalo vybrat víc než padesát šest veršů!"

"To určitě. Takže se hodí jen některé. Divná věc. Jako kdyby jich nebylo třeba padesát, ale třicet, dvacet... Ach, u vousů Merlinových!"

"Číh?"

"To nic, to je kouzelník z mé vlasti... Použili tolik veršů, kolik je písmen v abecedě! Určitě je tomu tak! Verše samy o sobě nic neznamenají, důležité je počáteční písmeno. Každá místnost je označena jedním písmenem abecedy a všechny dohromady pak dávají nějaký smysluplný text a na ten musíme přijít!"

"Jako báseň ve tvaru kříže nebo ryby?"

"Zhruba tak, v dobách, kdy byla knihovna založena, byl tento druh básní pravděpodobně ve velké oblibě."

"Jenže kde text začíná?"

"Na štítku, který je větší než ostatní, v sedmistěnné místnosti ve vstupní věži... Nebo... Ale ovšem, štítky s červenými nápisy!"

"Těch je ale hodně!"

"Pak je tam víc textů, nebo jeden s větším počtem slov. Nakresli tu tvou mapku znova a větší a v knihovně pak budeš lehce zaškrťávat místnosti, jak jimi budeme procházet, i s umístěním průchodů a stěn (samozřejmě i oken). K tomu pokaždé zaznamenáš i počáteční písmeno verše, který tam najdeme, a jako zdatný iluminátor červená písmena uděláš větší."

"Jak se ale mohlo stát," řekl jsem naplněn obdivem, "že jste dokázal vyřešit záhadu knihovny zvenku a nevyřešil jste ji, když jsme byli uvnitř?"

"Tak i Bůh zná svět, protože ho pojal ve své mysli jakoby zvnějšku, ještě než byl vytvořen, zatímco my lidé ho neznáme, protože žijeme v něm a našli jsme ho už dokončený."

"Takže věci můžeme poznat při pohledu zvenčí?"

"Věci vytvořené umělcem, protože v mysli opakujeme jeho počínání. Ne však věci přírody, ta není dílem naší mysli."

"Na knihovnu nám ale naše mysl stačí, vidíte?"

"Jistě," odpověděl Vilém. "Ale jenom na knihovnu. Teď už radši půjdeme spát. Až do zítřejšího rána, kdy doufám - budu mít své čočky, nemohu nic dělat. Bude lepší jít do postele a brzy ráno vstát. Budu ještě trochu přemýšlet."

"A co večere?"

"Ach, ovšem, večere. Tu jsme už zmeškali. Mniši jsou už v kostele na kompletáři. Ale kuchyně je možná ještě otevřená. Jdi a najdi si tam něco."

"Mám krást?"

"O něco požádat. Třeba Salvátora, je to přece tvůj přítel." "Pak ale bude krást on!"

"Jsi snad strážcem bratra svého?" zeptal se Vilém slovy Kainovými. Uvědomil jsem si však, že žertuje a že tím chce říci, jak je Bůh veliký a milosrdný. Tak jsem se vydal hledat Salvátora a našel jsem ho ve stáji u koní.

"Pěkný," řekl jsem a ukázal na Brunella, abych nějak zahájil rozhovor. "Rád bych se na něm projel."

"To ne. Zákaz. Abbonis est 207. Netřeba kůň dobrý pro rychlý běh..." Ukázal na nevzhledného, ale silného koně "Anco ten sufficit... Vide illuc, tertius equi..."

Chtěl mi ukázat třetího kong. Zasmál jsem se jeho směšné latině. "A co s ním uděláš, aby rychle běžel?" zeptal jsem se.

Začal mi vyprávět něco podivného. Prý se dá zařídit, aby jakýkoliv, i ten nejstarší a nejzchátralejší kůň byl rychlý jako Brunellus. Musí se mu přidat do ovsa bylina zvaná satyrion, dobře rozemnutá, a stehna namazat jelením sádlem. Pak se nasedne, obrátí se mu čenich k východu, třikrát se mu pošeptá do ucha 'Kašpar, Melichar, Baltazar' a zatnou

se mu ostruhy. Kůň vyrazí tryskem a za hodinu urazí vzdálenost, na kterou by Brunellus potřeboval osm hodin. A kdyby se mu na šíji pověsily zuby z vlka, kterého by sám v běhu ukopal, tak by necítil ani únavu.

Zeptal jsem se ho, zdali to sám už vyzkoušel. Opatrně se ke mně naklonil, až jsem ucítil jeho smrdutý dech, a pošeptal mi do ucha, že to je moc těžké, protože satyrion pěstují už jenom biskupové a jejich přátelé rytíři jej používají k tomu, aby měli větší moc. Umlčel jsem ho tím, že jsem mu řekl, že můj mistr si chce dnes večer číst v cele nějaké knihy a že by tam taky rád pojedl.

"Udělám já," řekl, "sýrové placky."

"Co to je?"

"Facilis208. Vem sýr ne moc starý, ne moc slaný, krájej na kousky hranaté sicut te placet. Postav na oheň pánev, trochu butierro či structo fresco e rechauffer sobre la brasia. A tam pak vamos a poner sýr, a jak se ti zdá tenerum supra positurum sacharum et cannella. A hned in tabula. jí se horké horké.

"Tak tedy sýrové placky," souhlasil jsem. Řekl mi, abych na něho počkal, a odešel do kuchyně. Za půl hodiny se vrátil s talířem přikrytým ubrouskem. Lákavě to vonělo.

"Tene," řekl a podal mi i velkou lampu plnou oleje.

"K čemu to?" zeptal jsem se ho.

"Sais pas, moi," řekl a dělal jakoby nic. "Vielleicht esta noche tvůj magister chce jít in locum oscurum."

Salvátor určitě věděl víc, než jsem si myslil. Spokojil jsem se s tím a odnesl jídlo Vilémovi. Pojedli jsme společně a pak jsem odešel do své cely. Vlastně jsem to jen předstíral. Chtěl jsem ještě vyhledat Ubertina a potají jsem se vrátil do kostela.

TŘETÍ DEN

Po kompletáři

UBERTIN VYPRAVUJE ADSONOVI PŘÍBĚH FRA DOLCINA,
DALŠÍ PŘÍBĚHY SI ADSO PŘIPOMENE A PŘEČTE
V KNIHOVNĚ UŽ SÁM A PAK SE SETKÁ S DÍVKOU
KRÁSNOU A STRAŠNOU JAK VOJSKO POD PRAPORCI

Ubertina jsem tentokrát opravdu našel, byl u sochy Panny Marie. Tiše jsem se k němu připojil a chvíli jsem (přiznávám) předstíral, že se modlím. Pak jsem si dodal odvahy a promluvil na něho.

"Ctný otče," řekl jsem mu, "mohu vás poprosit o objasnění a o radu?"

Ubertin se na mne podíval, vzal za ruku, vstal a odvedl mě k lavici. Posadili jsme se a objal mě, cítil jsem jeho dech na tváři.

"Milý synu," řekl, "všechno, co nebohý starý hříšník pro spásu tvé duše udělat může. Co tě souží? Úzkosti, vid'?" zeptal se sám úzkostně, "úzkosti těla?"

"To ne," odpověděl jsem a zrudl, "spíš myslí, která chce znát příliš mnoho..."

"To je špatné. Jen Bůh je vševědoucí a na nás je, abychom jeho znalosti zbožňovali."

"Ale na nás je také, abychom odlišovali dobré od zlého a chápali lidské vášně. Jsem ještě novic, stanu se však mnichem a knězem a musím vědět, kde je zlo a jak vypadá, abych je jednou sám rozpoznal a jiné naučil, aby je rovněž rozpoznali!"

"To je správné, chlapče. Co tedy chceš vědět?"

"Pravdu o kacířském býlí, otče," řekl jsem naléhavě. A pak jsem ze sebe naráz vysypal:

"Slyšel jsem o špatném člověku, který svedl na špatnou cestu ostatní, o fra Dolcinovi."

Ubertin chvíli mlčel. Pak řekl: "To je pravda, slyšels o něm předevečírem, jak jsem mluvil s

Vilémem. Je to však ošklivá záležitost a pouhé pomýšlení na ni mi působí bolest, protože nás učí (ano, učí, proto bys ji měl znát a vytěžit z ní užitečné ponaučení), protože nás učí, jak jsem řekl, že z lásky ke kajícnosti a z touhy očistit svět se mohou zrodit činy krvavé a záhuby." Pohodlněji se posadil, uvolnil sevření kolem svých ramen, ale ruku mi ponechal na krku, jako by mi skrze ni sděloval svou moudrost nebo svůj vznět.

"Příběh začíná před fra Dolcinem," začal, "před více než šedesáti lety, to jsem byl ještě dítě. Bylo to v Parmě, začal tam kázat jistý Gerbard nebo po italsku Gherardo Segalelli. Vyzýval ke kajícnému životu, pobíhal po ulicích a volal penitentiagite! Byl to člověk nevzdělaný a chtěl vlastně říci: Penitentiam agite²⁰⁹, appropinquabit enim regnum coelorum. Měl své žáky k tomu, aby se vydávali za apoštoly, a vyžadoval, aby jeho sekta byla nazývána Ordo apostolorum a jeho stoupenci aby šli světem a žili pouze z almužen jak chudí žebráci..."

"Jako bratřiči," řekl jsem. "Nebyl to snad i příkaz Pána našeho a vašeho Františka?"

"Byl," připustil Ubertin, v jeho hlase bylo znát lehké zaváhání a povzdychl si. "Gherardo ale možná zašel příliš daleko. On sám i jeho stoupenci byli obžalováni, že neuznávají autoritu kněží, mši svatou a zpověď a že vedou toulavý a zahálčivý život."

"Z toho však byli obžalováni i spirituální františkáni. A neříkají dnes minorité, že není třeba uznávat autoritu papežovu?"

"To ano, autoritu kněží však ano. My sami jsme přece kněží. Chlapče, vyznat se v těchto záležitostech je těžké, tenounká čára dělí zlo od dobra... Gherardo se zkrátka mylil a poskvnil se kacířstvím... Požádal o přijetí do řádu minoritů, naši spolubratři ho však mezi sebe nevzali. Trávil dny v kostele našich bratří a tam si všiml, že apoštolové na obrazech mají na nohou sandály a pláště kolem ramen a tak si dal narůst dlouhé vlasy a vousy, obul si sandály a opásal se minoritskou šňůrou, protože ten, kdo chce dnes založit novou kongregaci, převezme vždycky něco z řádu svatého Františka."

"Pak byl ale v právu..."

"Byl, v něčem se ale mylil... Chodil v bílém plášti přes bílou kutnu a s dlouhými vlasy a získal si u prostých lidí pověst světce. Prodal svůj domek a postavil se na kámen, z něhož v dávných dobách řečnili starostové, a měšec s penězi nezahlodil, ani jimi nepodaroval chudé, přivolal zlosyny, kteří poblíž hráli v kostky, a hodil je mezi ně se slovy: Ber, kdo chceš, a zlosynové si vzali peníze a hráli o ně, proklínali Boha živého a Gherardo je slyšel a nezrudnul hanbou."

"I František se zbavil všeho, co měl, a dnes jsem od Viléma slyšel, že šel kázat nejen kavkám a ostřížům, ale i malomocným, to znamená vyvrhelům, které si ti, kteří se považovali za bohobojné, drželi daleko od sebe..."

"To je pravda, Gherardo se však v něčem mylil. František nikdy nevešel do sporu s církví svatou a evangelium káže sice rozdat, ale chudým, a ne zlosynům. Gherardo dával, aniž se mu za to něčeho dostalo, protože dával sběři, a jak špatně začal, tak špatně pokračoval a také špatně skončil, protože jeho kongregaci odsoudil papež Řehoř X."

"Třeba," řekl jsem, "to nebyl papež tak prozíravý jako ten před ním, který schválil řeholi Františkovu..."

"To je pravda, v něčem se ale Gherardo mylil, zatímco František dobře věděl, co dělá. A nezapomínej, chlapče, že ti pasáci vepřů a krav, kteří se z ničeho nic stali pseudoapoštoly, si chtěli blaženě a bez potu tváře žít z almužen lidí, které si minorité tak těžce a skrze hrdinský příklad vlastní chudoby vychovali! Spíš jde ale o to," dodal vzápětí, "že Gherardo Segalelli se nechal obřezat, aby se podobal apoštolům, když ještě byli Židy, což odporuje tomu, co řekl Pavel Galatejským - a jak sám víš, mnoho svatých mužů tvrdí, že Antikrist vzejde z národa obřezaných... Gherardo však udělal něco mnohem horšího, svolal prosté lidi a řekl jim: ‚Pojďte se mnou na vinice!‘ a kdož ho neznali, šli s ním na cizí vinici v domnění, že patří jemu, a jedli cizí hrozny..."

"Snad by zrovna minorité nehájili cizí majetek," řekl jsem opovážlivě.

Ubertin se mi přísně zadíval do očí: "Minorité chtějí žít v chudobě, nikdy však chudobu

nevyžadovali po jiných. Nemůžeš bezstarostně vztáhnout ruku na majetek dobrých křesťanů, dobří křesťané tě označí za lupiče. Jako se to stalo Gherardovi. Nakonec o něm tvrdili (a věž, že nevím, je-li to pravda, opakuji v dobré víře slova fra Salimbena, který ty lidi znal), že chtěl vyzkoušet sílu své vůle a zdrženlivost, a proto spal s ženami, aniž by se s nimi tělesně spojil: když ho však jeho žáci chtěli následovat, výsledky byly už docela jiné... Takové věci by však chlapec jako ty neměl vědět, žena je nádobou ďáblou... Gherardo sice dál volal ‚penitentiagite!‘ ale jeho žák Guido Putagio, který chtěl na sebe strhnout vedení celé skupiny, okázale jezdil s mnoha spřeženími a utrácel a hodokvasy pořádal, jak to dělají kardinálové římské církve. Došlo mezi nimi ke sporu o vedení a k událostem velice ničemným. Mnoho osob přesto přicházelo za Gherardem, nejenom z venkova, ale i členové cechů i měst a Gherardo jim přikázal odložit šat, nazí aby následovali nahého Ježíše Krista, a vysílal je do světa, aby tam šířili jeho učení, sám si však nechal ušít bílý šat bez rukávů, z pevné tkaniny, ve kterém vypadal spíš jako šašek než řeholník. Žili pod širým nebem,

občas ale vtrhli do kostela, přerušili shromáždění zbožného lidu, vyhnali kazatele a vystoupili na kazatelnu.

Jednou posadili dítě na biskupský trůn v kostele svatého

Ursuse v Ravenně. A prohlašovali se za dědice učení Jáchyma z Fiore..."

"Ale to učinili i františkáni, Gherardo z Borga San Donnino, i vy sám!" zvolal jsem.

"Uklidni se, chlapče! Jáchym z Fiore byl velký prorok, jako první pochopil, že František přinese církvi obrodu. Pseudoapoštolové však použili jeho učení k tomu, aby ospravedlnili své šílenosti. Segalelli si s sebou vodil apoštolku, nějakou Tripii nebo Ripii, a ta se vychloubala, že se jí dostalo daru prorockého. Ženě! Chápeš?"

"Ale otče," pokusil jsem se namítnout, "vy sám jste včera večer říkal, že Klára z Montefalka a Anděla z Foligna byly svaté ženy..."

"Svěťice to byly! Žily v pokoře, uznávaly moc církve, neosobovaly si právo na dar prorocký! Pseudoapoštolové naproti tomu tvrdili, že i ženy mohou chodit od města k městu a kázat, jako ostatně mnoho dalších kacířů. A nečinili rozdílu mezi svobodnými a ženatými a řeholní slib nepovažovali za trvalý. Zkrátka, abych tě příliš nenudil smutnými záležitostmi, jejichž význam nemůžeš dost dobře pochopit, došlo to tak daleko, že biskup Obizzo z Parmy se rozhodl vsadit Gherarda do okovů. Přihodila se však divná věc a z té poznáš, jak chatrná je přirozenost lidská a jak úkladné je býlí kacířství. Biskup totiž Gherarda pustil na svobodu, pozval ho k svému stolu a držel si ho u sebe jako dvorního šaška."

"A proč to?"

"To nevím, spíš se to vědět bojím. Biskup byl osoba urozená a kupce a městské řemeslníky neměl v oblibě. Naopak se mu asi zamlouvalo, že Gherardo se svým hlásáním chudoby obrací proti nim a že od žádostí o almužnu přešel k loupení. Jenže zasáhl papež, přikázal biskupovi náležitou přísnost a Gherardo skončil jako zatvrzelý kacíř na hranici. To se odehrálo na počátku tohoto století."

"A co s tím má společného fra Dolcino?"

"Hodně. Aspoň vidíš, jak kacířství přežívá kacíře i jejich hanbu. Dolcino byl parchant zplozený knězem v novarské diecézi, pár dní cesty odtud na sever. Říkalo se také, že se narodil ve Val d' Ossola nebo v Romagnanu, ale na tom ostatně nezáleží. Byl to prostý mladík a dostalo se mu vzdělání, kněze, který se mu věnoval, však nakonec okradl a uprchl na východ, do Tridentu. Tam šířil učení Gherardovo, byl však ještě kacířštější. Prohlašoval se za jediného pravého apoštola božího a tvrdil, že se lidé musí o všechno dělit ve společné lásce a že je dovoleno spát se všemi ženami bez rozdílu, nikdo že nemůže být nařčen z konkubinátu, ani když spí jak s manželkou, tak s vlastní dcerou..."

"Opravdu to kázal nebo z toho byl jen nařčen? Slyšel jsem totiž, že i spirituální bratři, jako třeba řeholníci z Montefalka, byli nařčeni z podobných zločinů..."

"De hoc satis!213" vpadl mi prudce do řeči Ubertin. "To nebyli řeholníci, ale kacíři! A právě

Dolcinem nasáklí! Ostatně, poslouchej dobře, k tomu, aby Dolcino mohl být označen za zlosyna, stačí vědět, co Dolcino provedl potom. Ani nevím, jak se seznámil s učením pseudoapoštolů, zamlada se možná dostal do Parmy a vyslechl tam Gherarda. Ví se jenom, že po smrti Segalelliho udržoval v kraji boloňském s těmi kacíří styky. Určitě však začal kázat v Tridentu. Svedl tam krásnou Markétu, děvče z urozené rodiny, nebo ona svedla jeho, jako Heloisa Abélarda. Pamatuj si, že skrze ženu ďábel vniká do srdce mužova! Biskup tridentský ho vyhnal ze své diecéze, ale to už měl Dolcino přes tisíc následovníků a vyrazil na dlouhý pochod, který ho nakonec přivedl zpátky do rodného kraje. Cestou se k němu přidávali další snílkové, svedeni jeho kázáním, a možná i hodně valdenských, kteří žili v horách, jimiž táhl, nebo spíš se on sám chtěl k valdenským na severu připojit. V novarském kraji našel příznivé prostředí pro svou vzpouru, protože obyvatelstvo právě vyhnalo vazaly, kteří vládli na panství gattinarském v zastoupení vercellských biskupů, a Dolcinovy bandity přijalo jako vítané spojence."

"Čeho se biskupovi vazalové dopustili?"

"To nevím a není na mně, abych soudil. Sám však vidíš, že kacířství se často snoubí se vzpourou proti pánům a kacíř že napřed káže svatou chudobu a pak podlehe pokušení moci, války a násilí. Tak třeba ve městě Vercelli mezi sebou bojovaly významné rodiny a pseudoapoštolové toho využili a dotyčné rodiny pak zas využily nepořádků, které tam vnesli pseudoapoštolové. Feudální pánové verbovali dobrodruhy k olupování měšťanů a měšťané žádali o ochranu novarského biskupa."

"To je ale složitý příběh! S kým byl Dolcino?"

"To nevím, nejspíš sám pro sebe, míchal se do všech pří, byla to pro něho příležitost kázat boj proti cizímu vlastnictví ve jménu chudoby. Se svými stoupenci, bylo jich už tři tisíce, se usadil na vysoké hoře zvané Holá stěna nedaleko Novary, vystavěli si tam příbytky a Dolcino vládl celému tomu houfu mužů a žen, kteří žili v nejhanebnějším smilstvu. Odtamtud rozesílal svým věrným dopisy, ve kterých vykládal svou kacířskou nauku. Jejich ideálem je prý chudoba, nejsou vázáni žádným vnějším poutem poslušnosti a on sám byl vyslán Bohem, aby pronesl proroctví a vyložil Starý i Nový zákon. Světské kleriky, kazatele a také minority nazýval sluhy ďáblůvými a všechny zbavil povinnosti poslouchat je. Rozlišoval v životě lidu božího čtyři údobí, první bylo Starý zákon, doba patriarchů a proroků před příchodem Ježíše Krista, kdy manželství bylo dobré, protože lidé se musili množit; druhé údobí, to byl Kristus a apoštolově, doba svatosti a cudnosti. Pak nastal věk třetí, kdy papeži musili zpočátku přijmout pozemské statky, aby mohli vládnout lidu, když se pak lidé začali vzdalovat lásce k Bohu, přišel Benedikt a ten kázal proti veškerému světskému majetku. A když i Benediktovi řeholníci začali hromadit bohatství, přišli bratři svatého Františka a svatého Dominika, a ti ještě přísněji kázali proti pozemské vládě a bohatství. A dnes, kdy se řada prelátů svým způsobem života znova protiví oněm dobrým příkázáním, jsme se ocitli na konci třetího věku a je třeba vrátit se k učení apoštolů."

"Pak ale Dolcino nekázal nic jiného než to, co kázali i františkáni a mezi nimi právě spirituální bratři, ba i vy sám, otče!"

"Ach, to je pravda, jenže Dolcino z toho vytěžil věrolomný závěr! Tvrdil, že má-li být ukončen třetí věk zhouby, pak je třeba, aby všichni klerikové, mniši a řeholníci zemřeli tou nejkrutější smrtí, všichni církevní preláti, klerikové, jeptišky, bratří i sestry řádu kazatelů, minorité, poustevníci, ba i sám papež Bonifác že musí být vyhubeni, a to císařem, kterého on sám vybere, a měl to být Fridrich Sicilský."

"Nebyl to však právě Fridrich, kdo na Sicílii laskavě přijal spirituální bratry vyhnané z Umbrie, a nežádají právě minorité, aby císař, i když je to nyní Ludvík Bavor, odstranil světskou moc papeže a kardinálů?"

"Na kacířství je nejhorší, že stejně jako šílenství mění ty nejpoctivější myšlenky a přivádí je k následkům, které jsou protivné zákonům božím i lidským. Minorité nikdy po císaři nechtěli, aby zabíjel jiné kněze."

Dnes už vím, že se mýlil. Když několik měsíců poté Ludvík Bavor nastolil svůj pořádek v

Římě, Marsilius a ostatní minoritě provedli duchovním, kteří zůstali věrní papeži, právě to, co jim chtěl provést Dolcino. Nechci tím tvrdit, že Dolcino byl v právu, spíš se mýlil i Marsilius. Začínal jsem se ale v duchu ptát, zvláště po odpoledním rozhovoru s Vilémem, jak prostí lidé, kteří následovali Dolcina, měli rozlišovat sliby spirituálních bratří od toho, jak je uskutečňoval Dolcino. Neprovinil se snad jen tím, že prakticky prováděl to, co muži považovaní za počestné a pravověrné kázali jako ryzí mystiku? Netkvěl snad právě v tom rozdílu, nezáleží snad pravá svatost v tom, že čekáme, až Bůh sám nám nadělí, co jeho světcí přislíbili, aniž bychom se o to přičiňovali prostředky pozemskými? Teď už vím, že tomu tak je, a vím taky, v čem se Dolcino mýlil: řád věcí se nesmí měnit, i když se musí v jeho změnu vroucně doufat. Toho večera mnou opravdu zmítaly rozporuplné myšlenky.

"Nakonec," říkal mi Ubertin, "znak kacířství poznáš vždycky v jeho pýše. V roce 1303 ve svém druhém dopise se Dolcino sám prohlásil za nejvyššího vůdce apoštolské kongregace a svými místodržiteli jmenoval proradnou Markétu (ženu!) a Longina z Bergama, Federika z Novary, Alberta Carentina a Valderika z Brescie. A začal třeštit o tom, jak budou za sebou následovat papežové, dva dobří, to jest první a poslední, dva špatní, to jest druhý a třetí. První je Celestin, druhý Bonifác VIII., o němž proroci řekli: 'Pýcha srdce tvého tě zhanobila, ó ty, jenž přebýváš v štěrbinách skal.' Třetí papež nebyl označen jménem, měl by však o něm platit výrok Jeremiášův: 'Ejhle, lev!' A Dolcino hanebně viděl lva ve Fridrichovi Sicilském. Čtvrtého papeže Dolcino zatím neznal a měl to být papež svatý, papá angelicus, o němž mluvil i opat Jáchym. Měl být povýšen na Boha a Dolcinovi a všem jeho stoupencům (byly jich už čtyři tisíce) se mělo dostat rázem milosti Ducha svatého a církev měla být obrozena až do skonání světa. Během tří let, před příchodem čtvrtého papeže, mělo však být dokonáno veškeré zlo. O to se právě Dolcino snažil a zanášel válku, kam se dalo. A čtvrtý papež byl zrovna Kliment V., který vyhlásil proti Dolcinovi křížácké tažení, z čehož vidíš, jak si démon zahrává se svými sukuby. A právem, protože ve svých dopisech Dolcino hlásal teorie s pravověrností neslučitelné. Tvrdil, že církev římská je nevěstka, že není třeba poslouchat kněze, že veškerá duchovní moc už přešla na sektu apoštolů, že apoštolově sami založí církev novou a že mohou zrušit sňatek a že se nezachráně před zatracením ten, kdo nebude do této sekty patřit, že žádný papež nemůže udělit rozhřešení od hříchu, že se nemají platit desátky, že dokonalejší je život bez slibu řeholního než s ním, že vysvěcený kostel pro modlitbu neznamena víc než stáj a že je možno modlit se k Bohu v lesích jako v kostele."

"Řekl to opravdu?"

"Určitě to napsal, o tom není pochyb. Bohužel se dopustil ještě něčeho horšího. Jakmile se usadil na Holé stěně, začal drancovat vesnice v údolí a konal nájezdy, aby si opatřil potraviny, vedl zkrátka opravdu a doslova válku proti okolním osadám."

"A byli všichni proti němu?"

"To se neví. Spíš se mu od některých dostalo podpory, už jsem řekl, že uměl velice dovedně využít místních nešvarů. Pak ale přišla zima roku 1305, nejhorší za několik posledních desetiletí, a všude kolem vládl hlad. Dolcino rozeslal třetí dopis svým stoupencům a znova jich za ním hodně přišlo, tam na té hoře už to ale nebylo k životu, vládl tam takový hlad, že jedli koně i jiná zvířata a vařené seno. A hodně jich na to umřelo."

"Ale proti komu pak bojovali?"

"Vercellský biskup se obrátil na papeže Klimenta V. a bylo vyhlášeno křížácké tažení proti kacířům. Každému, kdo se tažení zúčastnil, se dostalo plných odpustků, byl pozván Ludvík Savojský, lombardští inkvizitoři i milánský arcibiskup. Mnozí se oděli křížem a šli na pomoc Vercellským a Novarským, dokonce i ze Savojska, z Provence, z Francie, a vercellský biskup měl vrchní velení. Docházelo k neustálým potyčkám mezi předními oddíly obou armád, Dolcinovo opevnění však bylo nedobytné a bezbožníkům se pořád ještě dostávalo pomoci."

"Od koho?"

"Od jiných bezbožníků, kteří v tomto zdroji nepořádků nacházeli uspokojení. Na konci roku

1305 byl však arcikacíř přinucen opustit Holou stěnu. Na místě zanechal raněné a nemocné a odtáhl na území triverské a tam se opevnil na hoře, již se pak dostalo názvu Rubello neboli Rebello, neboť byla tvrzí rebelů proti církvi. Zkrátka, nemohu ti vyprávět všechno, co se stalo, došlo k strašlivé řeži a rebelové byli přinuceni vzdát se. Dolcino a jeho lidé byli zajati a po právu skončili na hranici."

"I krásná Markéta?"

Ubertin se na mě zadíval. "Pamatuješ si, že byla krásná, vid'? Prý byla opravdu překrásná a mnoho místních pánů se snažilo dostat ji za nevěstu, aby ji zachránili před hranicí. Markéta však nesvolila a zemřela jako zatvrzelá kacířka i se svým zatvrzelým kacířským milencem. Ať je ti to ponaučením, střež se nevěstky babylónské, i když na sebe vezme podobu bytosti nejkrásnější."

"Teď mi ale, otče, povězte něco jiného. Dozvěděl jsem se, že cellerarius kláštera a možná i Salvátor se s Dolcinem setkali a na nějaký způsob s ním pobývali..."

"Mlč a nepronášej unáhlené úsudky! Celleraria jsem poznal v minoritském klášteře. Pravda, až po tom všem, co jsem ti tu vyprávěl. V těch letech, než jsme se rozhodli najít si útulek v řádu svatého Benedikta, mnozí spirituální bratři vedli neklidný život a musili opustit své kláštery. Kde byl Remigius, než jsem se s ním setkal, to nevím. Víím ale, že byl vždy dobrý řeholník, aspoň co se pravověrnosti týče. Jinak, běda, tělo bývá slabé..."

"Co tím chcete říci?"

"Nic, co bys měl vědět. Ale když už o tom mluvíme a abys uměl rozpoznat dobré od špatného..." tu znova zaváhal, "povím ti, co se po opatství šušká. Zkrátka, sám jsem slyšel, že cellerarius neumí odolat pokušení... Ale to jsou jen řeči. Musíš se naučit na něco takového vůbec nemyslet." Přitáhl si mě znova k sobě, pevně objal a ukázal na sochu Marie Panny: "Musíš se sám zasvětit do lásky neposkvrněné. Pohled' na tu, v níž se ženskost vysoko povznesla, a proto o ní můžeš říci, že je krásná, jako milenka z Písně písní. V ní dokonce," řekl a ve tváři se mu zračila vnitřní radost stejně jako předchozího dne v tváři opatové, když mluvil o svých drahokamech a zlatém náčiní, "v ní dokonce i tělesný půvab se stává znakem krásy nebeské, a proto ji sochař zobrazil se všemi půvaby, jež zdobí ženu." A ukázal mi její štíhlou a vznosnou hrud', již svíral a zvedal uprostřed zašněnovaný korzet, s jehož šňůrkami si hrály drobné ruce Ježíškovy. "Vidíš? Pulchra enim sunt²¹⁸ ubera quae paululum supereminet et tument modice, nec fluitantia licenter, sed leniter restricta, repressa sed non depressa... Co zakoušíš při tomto přesladkém vidění?"

Prudce jsem zčervenal a cítil jsem, jak se mě zmocňuje vnitřní žár. Ubertin si toho musil všimnout, nebo snad jen zahlédl, jak mi žhnou tváře, protože vzápětí dodal: "Musíš se však naučit odlišovat žár lásky nadpřirozené od třeštění smyslů. Je to těžké i pro světce."

"Jak ale mám poznat zbožnou lásku?" zeptal jsem se a celý jsem se chvěl.

"Co je láska? Nic na světě, člověk ani dábel a cokoliv jiného není tak podezřelý jako láska, neboť víc než co jiného opanuje duši. Nic tak jako láska neujařmí a nenaplní srdce. Nemá-li duše zbraně, jimiž by ji potlačila, upadne kvůli ní do velké záhuby. Ani Dolcino by bez Markétiných svodů nedošel zatracení, nevedl by zpupný a neřestný život na Holé stěně a tolik lidí by nepodlehlo kouzlu jeho vzpoury. A pamatuj si, že to, co ti říkám, se netýká jenom lásky bezbožné, té se pochopitelně musejí všichni vystříhat jakožto nástrahy ďábelské, ale s velkými obavami to tvrdím i o lásce zbožné, o lásce člověka k Bohu a ke svým bližním. Někdy se stane, že dva nebo tři muži či ženy se ze srdce milují, chovají vůči sobě výjimečný cit a chtějí být neustále pohromadě, a je to napůl touha a napůl chtění. Přiznám se ti, že takový cit jsem zakusil právě vůči ženám ctnostným, jako byly Anděla nebo Klára, a je to rovněž zavrženíhodné, i když se to děje v oblasti duchovní a v lásce k Bohu... Neboť není-li láska, kterou chováme v duši, ostražitá, ale vášnivá, vede nakonec k pádu nebo vyvolá zmátek. Ach, ano, láska má různé podoby, duše se napřed naplní něhou a pak ochoří... A teprve pak pocítí pravou něhu lásky boží a volá a nařiká, je jako kámen vložený do ohniště, aby se tam rozpadl a zvápenatěl, a praská v plamenech..."

"A to je láska zbožná?"

Ubertin mě pohladil po hlavě, a jak jsem se na něho podíval, viděl jsem, že se mu oči zalily něžnými slzami: "Ano, to je koneckonců láska zbožná." Sňal ruku z mých ramen: "Jak těžké," dodal, "jak velice těžké je však odlišit ji od té druhé! A někdy, je-li tvá duše pokoušena démony, cítíš se jako viselec, který s rukama za zády svázanýma a s očima zavázanýma visí na šibenici a žije dál bez pomoci, bez podpory, bez naděje v nápravu se otáčí v prázdnu..."

Po obličejí mu už nestékaly jen slzy, ale i kapky potu.

"Jdi pryč," řekl mi prudce, "řekl jsem ti všechno, cos chtěl vědět. Jdi, a budiž jméno boží pochváleno." Znova padl na tvář před Pannou Marií a slyšel jsem, jak tiše vzlyká. Modlil se.

Z chrámu jsem ale neodešel. Rozhovor s Ubertinem mi vehnal do duše i do útrob podivný žár a nevýslovný neklid. Proto asi jsem se odhodlal k neposlušnosti a rozhodl se, že se podívám do knihovny sám. Ani jsem nevěděl, co bych tam měl hledat. Chtěl jsem na vlastní pěst prozkoumat neznámé místo, okouzlovalo mě pomyšlení, že bych se tam mohl orientovat bez pomoci svého mistra. Vyšel jsem nahoru jako Dolcino na horu Rebello.

Měl jsem s sebou lampu (proč jsem si ji bral? že bych v sobě choval už předtím tajný záměr?) a do kostnice jsem vešel málem se zavřenýma očima. Zakrátko jsem byl ve skriptoriu.

Byl to určitě osudový večer, protože jak jsem se zvědavě rozhlížel, zahlédl jsem na jednom stole otevřený rukopis, který nějaký mnich zrovna opisoval. Už jen název vzbudil můj zájem: Historici fratris 220 Dulcini Heresiarche. Myslím, že to byl stůl Petra ze Sant Albana, o němž jsem se doslechl, že píše monumentální dějiny kacířství (po tom všem, k čemu v opatství došlo, je pochopitelně nedokončil - nepředbíhejme však událostem). Nebylo tedy nic divného, že tu kniha ležela, byly tu i další o patarinech a flagelantech. Pochopil jsem to však jako nadpřirozené znamení, ani dnes nevím, zda od Boha či od ďábla, a dychtivě jsem se pustil do čtení. Text nebyl nijak dlouhý a v první části bylo s mnoha podrobnostmi, které jsem už zapomněl, vyličeno zhruba to, co mi pověděl Ubertin. Psalo se tu i o mnoha zločinech, jichž se stoupenci Dolcina dopustili za války a při obléhání. A také o poslední bitvě, která musila být velice krutá. Našel jsem tam však i něco, co mi Ubertin neřekl, a napsal to někdo, kdo zřejmě sám všechno zažil a měl ještě v dobré paměti.

Tak jsem se dozvěděl, že v březnu roku 1307 na Bílou sobotu byli Dolcino, Markéta a Longino zajati a odvedeni do města Biella a tam předáni biskupovi, který čekal, jak rozhodne papež. Jakmile papež zprávu dostal, předal ji francouzskému králi Filipovi se slovy: "Přišly nám velice vítané zprávy, které nás mají k radosti a plesání, že zkázonosný ďábel, syn Beliálův a odporný arcikacíř Dolcino po dlouhém nebezpečnosti, strastech, krveprolitích a četných pokusech se konečně i se svými stoupenci nalézá v našem vězení, zásluhou našeho ctihodného bratra Raniera, biskupa ve Vercelli, byv zajat v den poslední večere Páně, a velký počet lidí, kteří byli s ním, nákazou postižených, bylo téhož dne pobito." Papež byl nelítostný a přikázal biskupovi, aby vězně vydal na smrt. V červenci téhož roku, prvního dne toho měsíce, byli kacíři předáni světské spravedlnosti. Zvony ve městě byly na poplach a kacíři byli vsazeni na káru, obklopeni katy, za nimi jelo vojsko, projížděli ulicemi města a na každém rohu z těl provinilců rozžhavenými kleštěmi vytrhávali kusy masa. Markéta byla upálena první, před zraky Dolcina, který nehnul svalem ve tváři, stejně jako nezanařikal, když mu kleště štípaly tělo. Vůz pak pokračoval v cestě a kati nastrkali své nástroje do nádob plných žhavého uhlí. Dolcino podstoupil další mučení a zůstal pořád němý, jen když mu uřízli nos, pokrčil maličko rameny, a když mu utrhli přirození, vydal ze sebe předlouhý naříkavý vzdech. Poslední slova, jež pronesl, vyzývala k zatvrzelosti, a také upozornil, že třetího dne vstane z mrtvých. Pak byl upálen a popel rozhozen po větru.

Zavřel jsem knihu, ruce se mi třásly. Dolcino se dopustil mnoha zločinů, jeho smrt však byla hrozná. A na hranici se choval... jak? Odhodlaně jako mučedník, nebo drze jako zatvrzelý hříšník? Jak jsem vrávoral nahoru po schodech do knihovny, naráz jsem pochopil, proč jsem tak zmatený. Zničehonic jsem měl znova před očima výjev, kterému jsem přihlížel před několika měsíci, nedlouho po svém příjezdu do Toskány. Dokonce jsem se v duchu ptal, jak jsem na něj vůbec mohl zapomenout, jako by má ochořelá duše chtěla zahladit vzpomínku, která na ní spočívala těžce jako zlý sen. Ve skutečnosti jsem na něj nezapomněl, protože sotva jsem slyšel povídat o bratřících, vyvstal mi vždy před očima, pokaždé jsem jej však zahnal zpátky do temných zákoutí své duše, jako by už jen být svědkem té hrůzy byl hřích.

Poprvé jsem o bratřících slyšel, když jsem ve Florencii viděl jednoho z nich hořet na hranici. Bylo to nedlouho před mým setkáním s Vilémem. Jeho příjezd do Pisy se opozdil a otec mi dal svolení k návštěvě Florencie, o jejíchž nádherných chrámech jsme vyslechli tolik chvály. Jezdil jsem napřed sem a tam po Toskáně, abych se líp naučil italštině, a nakonec jsem strávil týden ve Florencii, protože jsem o tom městě mnoho slyšel a přál si je poznat.

Sotva jsem tam dorazil, doslechl jsem se o velkém případě, který vzrušoval celé město. Jeden kacířský bratřík byl obžalován ze zločinů proti víře, přiveden před biskupa a jiné kněze a právě v těch dnech podroben přísné inkvizici. Společně s těmi, kdož mi o něm pověděli, jsem odešel na místo, kde se všechno odbývalo, a tam jsem slyšel říkat, že dotyčný bratřík, Michal jménem, je ve skutečnosti muž velice zbožný, že kázal kajícnost a chudobu slovy svatého Františka a že byl před soudce odvečen z vůle nějakých žen, které se u něho vyzpovídaly a pak ho nařkly z kacířství, a že biskupovi muži ho jali právě v domě těch žen, čemuž jsem se divil, protože muž církve by neměl podávat svátosti v místech nevhodných. Taková však asi byla vůbec slabost bratříků, že brali na lehkou váhu, co se sluší a co se nesluší, a snad byl kus pravdy v hlase lidu, který je měl nejen za kacíře, ale i za lidi pochybných mravů (jako se o katarech vždycky říkalo, že jsou Bulhaři a sodomité).

Došel jsem až ke kostelu svatého Salvátora, kde se proces konal, ale stálo před ním tolik lidí, že jsem se nedostal dovnitř. Někteří se nechali vysadit k oknům a drželi se mříží, takže viděli a slyšeli, co se uvnitř děje, a sdělovali to ostatním. Četli zrovna výpověď, kterou Michal učinil předchozího dne a ve které tvrdil, že Ježíš Kristus a jeho apoštolové 'neměli žádného majetku, jako jednotlivci ani společně'. Michal protestoval, že notář přidal řadu 'falešných konsekvencí', a volal (což jsem slyšel i venku): "Z toho se budete zodpovídat v den posledního soudu." Inkvizitoři všali ponechali výpověď tak, jak ji předtím zapsali, a pak se ho zeptali, chce-li se v pokoře přidržet názorů církve a veškerého lidu města. A slyšel jsem Michala, jak nahlas volá, že se chce přidržet toho, čemu věří, a že "Ježíš Kristus je ukřižovaný chudák a Jan XXII. kacíř, protože tvrdí opak". Vzešla z toho velká diskuse a inkvizitoři, mezi nimiž bylo hodně františkánů, mu chtěli dokázat, že Písmo svaté tvrdí něco jiného, a on je zas nařknul, že popírají samotnou zásadu řádu, a oni na něho dál útočili a ptali se, zdali si myslí, že se v Písmu vyzná líp než oni, kteří jsou mistři. A řeholník Michal jim dál tvrdošijně odporoval, takže ho provokovali schválnostmi jako: "Teď po tobě chceme, abys Ježíše Krista prohlásil za majetníka a papeže Jana za katolíka a světce." Michal se však nedal: "Ne, je kacíř." Nato mu řekli, že někoho ve své ničemnosti tak zatvrzelého ještě neviděli. Venku však mnozí říkali, že Michal je jako Kristus mezi farizeji, a uvědomil jsem si, že mezi lidem mnozí věří v jeho svatost.

Posléze ho biskupovi muži odvedli v okovech zpátky do vězení. A večer jsem se dozvěděl, že hodně řeholníků, kteří stáli při biskupovi, tam šlo a uráželi ho a chtěli po něm, aby odvolal, on jim však odpovídal jako ten, kdo si je jist svou pravdou. A každému opakoval, že Ježíš Kristus byl chudý a že to říkali i svatý František a svatý Dominik a že tím líp, bude-li pro hlásání správného názoru odsouzen k smrti, neboť zanedlouho na vlastní oči spatří to, co tvrdí Písmo, a čtyřicet starců Apokalypsy a Ježíše Krista a svatého

Františka i všechny přesvaté mučedníky. A řekl prý: "Čteme-li vroucně učení některých svatých opatů, tím vroucněji bychom si měli přát, abychom už byli mezi nimi." Inkvizitoři vyslechli tato jeho slova a vycházeli z vězení zachmuřeni a opovržlivě volali (sám jsem je slyšel): "Má ďábla v těle!" Následujícího dne jsme se dozvěděli, že rozsudek byl vynesen, a když jsem zašel na biskupství, viděl jsem tam pergamen a část textu jsem si opsal na tabulku.

Začínal slovy "In nomine Domini²²³ amen. Hec est quedam condemnatio corporalis et sententia condemnationis corporalis lata, data et in hiis scriptis sententialiter pronumptiata et promulgata..." a pokračoval strohým výčtem hříchů a vin řečeného Michala. Zčásti jej zde uvádím, ať čtenář sám s veškerou obezřetností posoudí:

Johannem vocatum fratrem Micchaelem Iacobi, de comitatu Sancti Frediani, hominem male conditionis, et pessime conversationis, vite et fame, hereticum et heretica labe pollutum et contra fidem cactolicam credenem et affirmantem... Deum pre oculis non habendo sed potius humani generis inimicum, scienter, studiose, appensate, nequiter et animo et intentione exercendi hereticam pravitatem stetit et conversatus fuit cum Fraticellis, vocatis Fraticellis della povera vita hereticis et scismaticis et eorum pravam sectam et heresim secutus fuit et sequitur contra fidem cactolicam... et accessit ad dictam civitatem Florentie et in locis publicis dicte civitatis in dicta inquisitione contentis, credidit, tenuit et pertinaciter affirmavit ore et corde... quod Christus redentor noster non habuit rem aliquam in proprio vel comuni sed habuit a quibuscumque rebus quas sacra scriptura eum habuisse testatur, tantum simplicem facti usum.

Nebyl však obžalován jen z těchto zločinů, byly tu uvedeny další a jeden z nich mi připadal zvlášť hanebný, i když nevím (z toho, jak celý proces proběhl), zdali něco takového tvrdil opravdu, ale zkrátka zmíněný minorita prý řekl o svatém Tomáši Akvinském, že nebyl světec a že nebyl ani spasen, ale naopak proklet a zatracen. A protože obžalovaný nechtěl odvolat, rozsudek končil trestem:

Costat nobis²²⁴ etiam ex predictis et ex dicta sententia lata per dictum dominum episcopum florentinum, dictum Johannem fore hereticum, nolle se tantis horroribus et heresi corrigere et emendare, et se ad rectam viam fidei dirigere, habentes dictum Johannem pro irreducibili, pertinace et hostinato in dictis suis perversis horroribus, ne ipse Johannes de dictis suis sceleribus et horroribus perversis valeat gloriari, et ut eius pēna aliis transeat in exemplum; idcirco, dictum Johannem vacatum fratrem Micchaelem hereticum et scismaticum quod ducatur ad locum iustitie consuetum, et ibidem igne et flammis igneis accensis concremetur et comburatur, ita quod penitus moriatur et anima a corpore separetur.

A po zveřejnění rozsudku šli církevní činitelé znovu do vězení a upozornili Michala, co ho čeká, a slyšel jsem je, jak říkají: "Bratře Michale, už jsou přichystány můitry a pláštíky a na nich vymalování bratřiči v doprovodu ďáblů," aby ho vystrašili a přinutili odvolat. Michal však poklekl a řekl: "Myslím, že u hranice se setkám s naším otcem Františkem a že tam bude i Ježíš Kristus a apoštolové a také přesvatí mučedníci Bartoloměj a Antonín." Tím naposledy odvrhl nabídky inkvizitorů.

Na druhý den ráno jsem byl na mostě zvaném most Biskupský, shromáždili se tam inkvizitoři a před ně byl, stále ještě v okovech, předveden Michal. Jeden z věřících před ním poklekl, aby se mu od něho dostalo požehnání, ozbrojenci ho však jali a odvedli do vězení. Inkvizitoři znova přečetli odsouzení ortel a zeptali se ho, chce-li odvolat. Tvrdilo-li se v rozsudku, že je kacíř, Michal pokaždé odpovídal: "Nejsem kacíř. Hříšník jsem, ale dobrý katolík," a když byl jmenován "ctihodný a přesvatý papež Jan XXII.", Michal řekl: "To ne, je to kacíř." A když mu biskup přikázal, aby šel blíž a poklekl před ním, Michal řekl, že

před kacířem klekat nebude. A když ho k tomu přinutili, zamumlal: "Bůh mi odpustí." Michal byl předveden i se svými kněžskými paramenty a začala ceremonie, při které mu byly kus po kuse odnímány, až zůstal v košili, které ve Florencii říkají cioppa. A jak je zvykem, je-li kněz zbavován posvěcení, ostrým nožem mu odřízli polštářky prstů a oholili hlavu. Pak byl předán kapitánovi a jeho mužům, kteří mu bezohledně nasadili okovy a odvedli zpátky do vězení, zatímco říkal shromážděným lidem: "Per Dominem moriemur225." Měl být upálen, jak jsem se dozvěděl, jenže až na druhý den. A ještě týž den šli za ním a ptali se ho, chtěli se vyzpovídat a jít k svatému přijímání. Odmítl, neboť kdyby přijal svátosti od někoho, kdo žije v hříchu, sám by se hříchu dopustil. V tomto směru si, myslím, nepočínal dobře a jenom dokázal, že nasákl kacířstvím patarínským.

Konečně nadešel den poprav a přišel si pro něho gonfaloniere, korouhevník, který má ve Florencii na starosti výkon práva. Zdálo se mi, že mu je nakloněn, protože se ho zeptal, co je za člověka, že trvá na svém, když by stačilo tvrdit, co tvrdí všecken lid, a přijmout názor svaté matky církve. Michal však odsekl: "Já věřím v Ježíše Krista chudého a ukřižovaného." A gonfaloniere jen rozpráhl ruce a odešel. Pak přišel kapitán se svými muži a odvedli Michala na dvůr, tam mu biskupův vikář znova přečetl jeho výpověď i rozsudek. Tu se Michal ozval proti názorům, které mu byly neprávem přiřčeny: a byly to věci tak subtilní, že teď si na ně už nevzpomínám, a tehdy jsem je ani nechápal, i když nepochybně rozhodovaly o smrti Michalově a pronásledování bratříků. Právě tak jsem nechápal, proč muži církve i světské spravedlnosti vedou lítý boj proti osobám, které chtějí žít v chudobě a domnívají se, že Kristus neměl žádný pozemský majetek. Spíš by se měli, říkal jsem si, obávat těch, kdož chtějí žít v bohatství, brát peníze jiným, uvádět církve do hříchu a zavádět svatokupectví. Nedokázal jsem už mlčet a promluvil jsem o tom s mužem, který stál poblíž. Výsměšně se zasmál a odpověděl mi, že v chudobě žijící mnich je špatným příkladem pro lid, který se pak nedrží těch, kdož v chudobě nežijí. A dodal ještě, že kázat chudobu znamená kazit lid, který by pak svou chudobu mohl mít za důvod k pýše a pýcha že může vést k mnoha pyšným činům. A ostatně bych měl prý vědět, i když ani jemu není jasné proč, že kdo káže mnichům chudobu, stojí při císaři, a to že se nelíbí papeži. Zdálo se mi, že jsou to dobré důvody, i když mi je sdělil muž nepříliš vzdělaný. Jenže pak jsem už vůbec nechápal, proč Michal chce zemřít hroznou smrtí jen proto, aby se zavděčil císaři, nebo aby odstranil spory mezi mnišskými řády. Jeden z přítomných řekl: "To není žádný světec, Ludvík Bavor ho vyslal, aby zasel neshody mezi měšťany, a bratřiči jsou sice Toskánci, ale za nimi stojí poslové říše." A další říkali: "Je to jen blázen, ďáblem posedlý a pýchou nadmutý, prokletá pýcha ho má k tomu, že si bere rozkoš i z mučení, mniši čtou příliš životy světců, radši by se měli oženit!" A další tvrdili: "To ne, potřebovali bychom víc takových křesťanů, kteří by byli ochotni dosvědčit svou víru jako v dobách pohanských." A jak jsem jim naslouchal a nevěděl už, kde mi hlava stojí, pohlédl jsem poprvé do tváře odsouzenci, kterého dav předtím ukryval mým zrakům. Byla to tvář člověka, který vidí něco, co není z tohoto světa, jako je tomu u soch světců ztrhaných nějakou vizí. A pochopil jsem, že tento člověk, ať blázen či věštec, se rozhodl zemřít, protože se domnívá, že svou smrtí porazí svého nepřítele, ať je to kdokoliv. A pochopil jsem, že příklad jeho smrti bude následovat řada dalších. Žasl jsem jenom nad tím, jak je pevný, i když ani dnes ještě nevím, zdali u takových lidí nepřevažuje pyšná láska k jejich vlastní pravdě, pro kterou jsou ochotni podstoupit smrt, nebo pyšná touha po smrti, která je má k tomu, aby dosvědčili svou pravdu, ať je jakákoliv, a váhám mezi obdivem a obavami.

Vraťme se však k Michalovi. Všichni se už ubírali k místu, kde měl být usmrčen.

Kapitán a jeho lidé ho vlekli ulicemi až za městskou bránu, měl na sobě jen tu svou košili a některé knoflíky byly rozepjaté, kráčel zeširoka a se sklopenou hlavou a odřikával modlitby, vypadal jako mučedník. Byl tam takový sběh lidí, že by tomu člověk nevěřil, a mnozí volali: "Neumírej!" a on odpovídal: "Chci zemřít pro Krista Ježíše!" "Nezemřeš pro Krista Ježíše!" říkali mu a on jim odpovídal: "Pak zemřu pro pravdu!" Když průvod dorazil k

místu zvanému Roh prokonzulů, někdo na něho zavolal, aby se pomodlil k Bohu za všechny, a on požehnal lidu. A u Fundamentů svaté Liperaty mu někdo řekl: "Pošetilče, věř papežovi!" a on odpověděl: "Udělalí jste si z něho pánaboha" a dodal: "Zřídili vás ti vaši paperi" (což byla, jak mi pak vysvětlili, slovní hříčka nebo šprým v toskánském dialektu, který dělal z papežů kachňata) a všichni žasli, že jde na smrt a ještě žertuje.

U Svatého Jana na něho lidé volali: "Uchraň si život!" a on jim odpověděl: "Uchraňte se před hříchy!" a u Starého trhu na něho volali: "Uchraň se, uchraň se!" a on jim odpověděl: "Uchraňte se vy před peklem!" a u Nového trhu na něho křičeli: "Kaj se, kaj se!" a on jim odpověděl: "Kajte se vy za svou lichvu." A když dorazil ke Svatému kříži, spatřil na schodišti mnichy svého řádu a vyčetl jim, že nesledují řeholi svatého Františka. Někteří z nich krčili rameny, jiní si hanbou stahovali kapuce a ukryvali tvář.

A jak šel průvod k Bráně spravedlnosti, mnozí mu říkali: "Odvolej, odvolej, nezemřeš!" a on jim odpovídal: "Ježíš Kristus za nás umřel." A oni nato: "Ty ale nejsi Ježíš Kristus, nemusíš za nás umírat!" a on jim odpovídal: "Já chci umřít pro něho." Na Louce spravedlnosti mu někdo řekl, proč neudělá, co udělal nějaký jiný výše postavený mnich jeho řádu, který odvolal, a Michal odpověděl, že neodvolá, a viděl jsem, že hodně lidí souhlasí a vybízí Michala, aby byl silný: já i mnozí jiní jsme pochopili, že jsou to jeho lidé, a odtáhli jsme se od nich.

Konečně jsme byli za branou a před námi se objevila hranice neboli "chaloupka", jak říkají ve Florencii, protože polena jsou složena do podoby chýše. Ozbrojenci vytvořili kolem hranice kruh, aby se lidé nepřibližovali. Michala přivázali ke kůlu. Ještě jsem slyšel, jak na něho někdo volá: "Proč chceš vlastně zemřít?" A on odpověděl: "Pro pravdu, jež ve mně bytuje, kterou nemohu ztvrdit jinak než smrtí." Pak zapálili hranici. A řeholník Michal, který už předtím odzpíval Credo, zanotoval Te Deum. Odzpíval možná osm veršů, pak se předklonil, jako by chtěl kýchnout, a zhroutil se na zem, neboť se přepálila pouta. To byl už ale mrtvý, protože ještě než tělo shoří, zemře člověk na velký žár, ze kterého pukne srdce, a na kouř, který naplní hrud'.

Pak chýše hořela jako pochodeň a šla z ní veliká záře, a kdyby nebylo vidět mezi žhavými poleny nebohé zuhelnatělé tělo, mohl bych si myslet, že stojím před hořícím dubem. A byl jsem tak blízek vidění (vzpomněl jsem si na to, když jsem šel po schodech do knihovny, že sama od sebe mi ze rtů unikla slova o extatickém vytržení, která jsem četl v knize svaté Hildegardy: "Plamen trvá ve skvělém jasu, vnitřní síle a palčivém žáru, skvělým jassem však svítí a palčivým žářem spaluje."

Vzpomněl jsem si na to, co Ubertin říkal o lásce. Představa Michala na hranici se mi spojila s představou Dolcina a představa Dolcina zase s představou krásné Markéty. A znovu se mě zmocnil neklid, který jsem zakusil předtím v kostele.

Snažil jsem se na to nemyslet a vyrazil jsem odhodlaně k labyrintu.

Poprvé jsem tam vcházel sám, dlouhatánské stíny, které má lampa vrhala na podlahu, mě děsily stejně jako vidění předešlé noci. Při každém kroku jsem se obával, že narazím na nějaké zrcadlo, neboť taková je magie zrcadel, že tě nepřestávají děsit, i když o nich víš.

Nesnažil jsem se ostatně nějak se zorientovat, ani vyhnout se místnosti s pachem vyvolávajícím vidění. Šel jsem jako ve snách, aniž bych věděl, kam se vlastně chci dostat. Však jsem se také od výchozího místa daleko nedostal, brzy jsem se ocitl znovu v sedmistěnné místnosti, do které vedly schody. Leželo tu na stole několik knih, které tam předchozího večera asi nebyly. Došlo mi, že jsou to díla, která Malachiáš odnesl ze skriptoria a zatím ještě nezařadil, kam patří. V duchu jsem se ptal, jak jsem asi daleko od místnosti s těžkou vůní, protože jsem si připadal omámený, buď nějaký závan pronikl až sem, nebo to způsobily fantazie, kterých jsem měl plnou hlavu. Otevřel jsem bohatě iluminovaný foliant, který podle stylu pocházel nejspíš z klášterů v Ultima Thule.

Na stránce, kde začínalo evangelium apoštola Marka, mě zaujalo vyobrazení lva. Byl to určitě lev, i když jsem žádného z masa a kostí nikdy neviděl, a iluminátor věrně zopakoval jeho podobu, třeba se inspiroval lvy v Hibernii, zemi nestvůr. Tak jsem se na vlastní oči

přesvědčil, že toto zvíře, jak nás tomu učí Physiologus, v sobě spojuje všechno, co je na světě nejhroznější a nejmajestátnější. Vyobrazení mi připomínalo jak obraz našeho nepřítele ďábla, tak obraz našeho Pána Ježíše Krista. Nevěděl jsem, jaký symbolický klíč použít k jeho čtení, a chvěl jsem se obavami i studeným průvanem, který táhl škvírami ve zdi.

Lev, kterého jsem viděl, měl tlamu plnou špičatých zubů a hlavu šupinatou jako hadi, jeho mocné tělo stálo na čtyřech prackách s ostrými a krutými drápy a svým rounem se podobalo kobercům, které se později dovážely z Východu, pod jeho nazelenalými a rudými šupinami se rýsovala strašlivá, mocná kostra, žlutá jako mor. Žlutý byl i ocas, přes hřbet se kroutil až k hlavě a koncil černými a bílými chumáči.

Lev mě dost vyděsil (několikrát jsem se otočil, jako bych čekal, že podobné zvíře stojí za mnou), a když jsem se konečně odvážil pohlédnout na další stránky, byl to začátek evangelia svatého Matouše, padl mi zrak na zpodobení muže. Nevím proč, ale vyděsil mě víc než předtím lev: obličej sice patřil člověku, ten člověk však byl opancířován jakýmsi tuhým mešním rouchem, které mu padalo až k nohám a bylo posázeno rudými a žlutými drahokamy. Záhadná hlava, jak čněla z podstavce, který byl samý rubín a topas, mi připomněla (to děs mě činil rouhavým!) tajemného vraha, jehož neznatelné stopy jsme tu právě sledovali. Později jsem pochopil, proč jsem si tak úzce spojil šelmu a pancíř s labyrintem: jako ostatně všechna vyobrazení v této knize nořil se ze spleti vzájemně propletených labyrintů, jejich onyxové a smaragdové čáry, chyzoprasové nitě a akvamarínové stuhy mi připadaly jako narážka na klubko místností a chodeb, v nichž jsem se právě nacházel. Mé oko bloudilo po nádherných stezkách stránek, jako mé nohy bloudily znepokojivou řadou místností v knihovně, a skutečnost, že na pergamenech vidím zobrazeno své bloudění, mě znova naplnila neklidem a zároveň přesvědčila, že tato kniha mi s tajemným výsměchem vypravuje můj vlastní současný příběh. "De te fabula229 narratur," řekl jsem si a v duchu se ptal, zda neobsahuje i můj příběh budoucí, ten, který mě teprve čeká.

Otevřel jsem další knihu a ta mi připadala ze školy hispánské. Barvy byly ostré, červeň připomínala krev či oheň. Bylo to Zjevení apoštola Jana a stejně jako předchozího večera, i dnes padl můj pohled na stránku s mulier amicta sole. Nebyla to však táž kniha, iluminace byla jiná, umělec tentokrát věnoval mnohem větší péči tváři a tělu ženy. Srovnal jsem si její tvář, ňadra i pružné boky se sochou Panny Marie, kterou mi ukázal Ubertin. Styl byl jiný, i tato mulier mi však připadala překrásná. Řekl jsem si, že bych měl od sebe tyto myšlenky odehnat, a obrátil jsem několik stránek. Spatřil jsem znova, ženu, tentokrát to však byla nevěstka babylónská. Dojem na mne neudělalo ani tak její tělo jako pomyšlení, že to je žena stejně jako ta druhá a přitom jedna že je nádoba veškerých neřestí a druhá schránkou veškerých ctností. Tvář i tělo byly v obou případech ženské a najednou jsem nebyl s to pochopit, v čem spočívá rozdíl. Znova se mě zmocnil vnitřní nepokoj, obraz Panny Marie z kostela se položil přes obraz krásné Markéty a řekl jsem si: "Jsem zatracen!" nebo: "Jsem šílenec." Uvědomil jsem si, že v knihovně dál zůstat nemohu.

Schodiště bylo naštěstí nedaleko. Seběhl jsem rychle dolů a nedbal, že bych mohl klopýtnout a přijít o světlo. Ani pod rozlehlou klenbou skriptoria jsem se nezdržel a běžel jsem po schodech dolů do refektáře.

Tam jsem se celý udýchaný zastavil. Okny pronikalo světlo měsíce, venku byla jasná noc, takže jsem už ani nepotřeboval lampu, bez které jsem se neobešel v celách a štolách knihovny. Stejně jsem ale plamen nezhasil, jako bych v něm hledal posilu. Srdce mi pořád ještě bušilo, a tak jsem si řekl, že bych se měl napít vody, abych se uklidnil. Kuchyně byla hned vedle, prošel jsem refektářem a pomalu otevřel jedny z dveří, které vedly do druhé poloviny přízemí.

Jenže můj děs se neumenšil, naopak ještě vzrostl. Hned jsem si totiž uvědomil, že v kuchyni, u pece na chleba, někdo je, blikalo tam světélko a ze strachu jsem tedy honem

sfoukl svou lampu. Byl jsem sice vystrašený, ale stejně jsem nahnal strach tomu druhému (nebo těm druhým, protože světlo v koutě hned zhaslo. Noc však byla natolik jasná a v kuchyni tolik světa, abych zahlédl na podlaze jeden nebo snad několik zmatených stínů.

Jak jsem byl strachem ochromený, nemohl jsem dopředu ani zpátky. Dolehl ke mně šepot a zdálo se mi, že jsem zaslechl ženský hlas. Pak se z beztvaré skupiny, která se nejasně rýsovala u pece, oddělil temný a zavalitý stín a prchal ke dveřím do dvora, které zůstaly pootevřené, prošel jimi a zavřel je za sebou.

Stál jsem na prahu mezi refektářem a kuchyní a u pece bylo něco, co jsem nedokázal rozpoznat. A to něco, jak bych to řekl, bylo živé a kňučelo. V pravidelných přestávkách se ozývaly steny, potlačovaný pláč a ustrašený vzlykot.

Bázlivému dodá nejspíš odvahu cizí strach, nebyla to však odvaha, co mě mělo k tomu, abych se ke stínu přiblížil. Řekl bych, že jsem byl puzen opojením, které se podobalo tomu, jež se mě zmocnilo při nedávném vidění. V kuchyni ležela těžká vůně, podobná té, která mě předchozího dne zaskočila v knihovně, šlo třeba o jinou substanci, její účinek na mé rozjitřené smysly byl však stejný. Cítil jsem tragant, kamenec a vinný kámen, jimiž kuchaři aromatizují víno. Později jsem se dozvěděl, že zrovna v těch dnech tu připravovali k vaření pivo (v severních končinách italského poloostrova se těší dobré pověsti), a sice podobně jako v mé vlasti s vřesem, bahenní myrťou a divokým rozmarýnem. Ty vůně nevnikly jen do mého chřípí, ale i do mého mozku.

A zatímco můj instinctus rationalis mi radil, abych zvolal vade retro! a vzdálil se od bytosti, která tam nařikala, určitě to byl sukubus, kterého mi nastražil zlý duch, něco jiného v mé vis appetitiva²³¹ mě hnalo vpřed, jako bych se měl zúčastnit zázraku. Do té míry jsem se ke stínu přiblížil, že jsem v něm v měsíčním světle, které sem padalo z velkých oken, poznal ženu. Třásla se, jednou rukou si tiskla k hrudi nějaký uzel a v pláči se přede mnou plazila po zemi k peci.

Bůh, svatá Panna a všichni svatí z ráje ať při mně Stojí, neboť nyní musím vylíčit, co se mi stalo. Stud a důstojenství mého stavu (dnes jsem staříčkový mnich krásného kláštera v Melku, místa poklidu a klidných meditací) by mě měly mít k nejzbožnější zdrženlivosti. Měl bych povědět jen to, že došlo k něčemu špatnému, a víc se o tom nešířit a neznepokojoval sebe ani čtenáře.

Sám sobě jsem však slíbil, že o těch dávných událostech povím veškerou pravdu, a pravda je nedělitelná, skví se svým vlastním jasem a nesmíme ji zastírat našimi zájmy a naším studem. Můj problém je v tom, nevylicít celou věc tak, jak ji vidím a chovám v paměti dnes (i když vzpomínka je dodnes nelítostně živá, a přitom ani nevím, zda mi ty děje a myšlenky do ní tak pevně vložilo pozdější pokání nebo jeho nedostatečnost, která mě ještě dnes souží a oživuje v mé bolestiplné duši i ty nejmenší odstíny studu), ale jak jsem to viděl a prožíval tehdy. Což mohu učinit s věrohodností kronikáře, neboť stačí zavřít oči a vidím, co jsem tehdy dělal, a vím, co jsem si myslel, jako bych měl před očima pergamen, který jsem tehdy napsal. Stačí jej tedy opsat a svatý archanděl Michal ať při mě stojí, neboť pro ponaučení budoucích čtenářů a jako trest za vlastní vinu chci vyprávět, jak může mladík upadnout do nástrah ďábla, aby tyto nástrahy byly všem známé a zřejmé a ten, kdo do nich znovu upadne, mohl z nich také vyváznout.

Byla to tedy žena. Co říkám, děvče. Jelikož jsem do té doby (a díky Bohu až do dneška) neměl moc příležitostí jednat s osobami onoho pohlaví, nemohu teď povědět, kolik mohla mít let. Víím jen, že byla mladá, skoro ještě dítě, mohla mít šestnáct či osmnáct jar, možná i dvacet, a zapůsobila na mne přirozenou lidskostí, která z ní vyzařovala. Ne, nebylo to zjevení a připadala mi valde bona²³². Asi protože se chvěla jako ptáče v zimě a plakala a bála se mě.

Maje na paměti, že povinností dobrého křesťana je pomoci bližnímu svému, přistoupil jsem k ní velice opatrně a dobrou latinou jsem jí řekl, že se nemusí ničeho obávat, protože jsem jí přátelsky nakloněn, žádný nepřítel a určitě ne takový, jakého asi čekala.

Můj pohled byl mírný, a proto se asi ta nebohá bytost uklidnila a přišla blíž ke mně.

Uvědomil jsem si, že mé latině nerozumím, a instinktivně jsem na ni promluvil v mé mateřštině, což ji velice vyděsilo. Tvrdá němčina je nezvyklá pro lidi z těchto končin, možná jí také připomněla nějakou ošklivou událost, třeba s vojáky z mé vlasti. Proto jsem se na ani usmál u vědomí, že jazyk rukou a pohledů je všeobecněji srozumitelnější než jazyk slov, a znova se uklidnila. Také se na mě usmála a něco mi řekla.

Její nářečí jsem znal jen málo a v každém případě se lišilo od toho, kterému jsem se částečně naučil v Pise, z tónu jsem však vycítil, že pronáší slova milá, a zdálo se mi, že říká něco jako: "Jsi mladý, jsi hezký..." Zřídka kdy se stane novicovi, který strávil celé své dětství v klášteře, aby mu někdo povídal o jeho půvabu, a bylo nám dokonce často připomínáno, že krása mládí je prchavá a že si jí nemáme vážit. Zlý duch však zná bezpočet léček a přiznávám, že zmínka o mé sličnosti, jakkoli nepravdivá, sladce mi zazněla v uších a zmocnila se mě radost, kterou jsem nedokázal potlačit. Tím spíš, že dívka při těchto slovech natáhla ruku a prsty se dotkla mé líce, tehdy ještě bezvousé. Zdálo se mi, že upadám, do mrákot, na srdci jsem však necítil ani stín hříchu. To všechno dokáže ďábel, chce-li nás podrobit zkoušce a vyhladit z naší duše stopy boží milosti.

Co jsem zakoušel? Co jsem vnímal? Víím jen to, že v prvním okamžiku mé pocity nenacházely žádný výraz, protože můj jazyk a mysl nebyly vychovány k tomu, aby je mohly pojmenovat. Přispěchala mi však na pomoc slova jiná, z mého nitra, slova, která jsem pronesl jindy a jinde a určitě pro jiný účel, zdálo se mi však, že jako zázrakem souznějí s mou radostí, jako by byla konsubstančně vytvořena proto, aby ji vyjádřila. Slova uložená v jeskyních mé paměti vystoupila na mé (němé) rty a já jsem zapomněl, že v Písmu či v knihách světců sloužila k vyjádření skutečností mnohem zářnějších. Byl však opravdu rozdíl mezi slastmi, o nichž psali světci, a radostí, jakou v tom okamžiku zakoušela má vzrušená duše? Dnes už víím, že ten okamžik ve mně zrušil ostražitý smysl pro rozdíly. Což je právě, zdá se mi, znamení, že se člověk řítí do propastí své identity.

Najednou mi děvče připadalo jako černá, leč půvabná panna, o níž mluví Píseň písní. Měla na sobě ošuntělý oděv z hrubé látky, který se nestoudně otvíral právě na hrudi, a na krku náhrdelník z barevných a určitě prachobyčejných kamínků. Hlava se však pyšně tyčila na krku bělostném jako věž ze slonoviny a oči měla jasné jako rybníky v Chešbómu, její nos byl jako věž libanonská a její vrkoče jako purpur. Ano, její vlas mi připadal jako stádo koz, její zuby jako stádo ovcí, jež z brodiště vystupují a žádná nepředbíhá druhou. "Jak jsi krásná, přítelkyně moje, jak jsi krásná," napadlo mě zašeptat, "vlasy tvé jsou jako stáda koz, které se hrnou z hory Gileádu, jako karmínová šňůrka jsou tvé rty, jak rozpuklé granátové jablko jsou tvé skráně, tvé hrdlo je jako věž Davidova, na níž je zavěšeno tisíc štítů." A vyděšen a u vytržení jsem se v duchu ptal, jak může přede mnou vycházet jak jitřenka, krásná jak luna, třpytná jak slunce, *terribilis ut castrorum acies ordinata*.

Pak přišla ještě blíž ke mně, kamsi do kouta odhodila uzlíček, který si tiskla k hrudi, znova natáhla ruku a pohladila mě po tváři a znova opakovala slova, která jsem už od ní slyšel. A zatímco jsem ještě nevěděl, zda před ní mám uprchnout, nebo se k ní ještě víc přiblížit, zatímco mi ve spáncích bušilo, jako by polnice Jošuvy bořily hradby Jericha, a zatímco jsem dychtil a současně se obával dotknout se jí, radostně se usmála, zasténala jako roztoužená koza, rozvázala tkanice na hrudi a stáhla si šat přes hlavu z těla a stála přede mnou jako Eva před Adamem v zahradě rajské. "*Pulchra sunt ubera quae paululum supereminet et tument modice*," šeptal jsem větu, kterou jsem slyšel od Ubertina, neboť její prsy mi připadaly jako dva koloušci, dvojčátka gazelí, která se v liliích pasou, a její pupek byl jako pěkně kroužená mísa, v níž nikdy nechybí vonné víno a její břicho bylo jako stoh pšeničný obrostlý liliemi.

"*O sidus clarum puellarum*," zvolal jsem na ni, "*porta clausa, fons hortorum, cella custos unguentorum, cella pigmentaria!*" a aniž bych chtěl, ocítl jsem se tak blízko u ní, že jsem ucítil její hořké tělo a ostrou vůni neznámé masti. Vzpomněl jsem si na slova: "Děti, přijde-li na vás lásky žár, nic nezmůžete!" a pochopil jsem, že nic nezmohu proti popudu, který mě zmáhá, ať už to, co zakouším, je léčka ďáblová či dar nebeský. "*O languo*," zvolal

jsem, a "Causam languoris video nec caveo!" taky protože vůně růží se jí řinula ze rtů a krásné byly její nožky v opáncích a stehna její byla jako sloupy a křivky jejích boků byly jako náhrdelníky, dílo umělcových rukou. Ach, lásko, dcero rozkoše, král je spoután tvými kadeřemi, šeptal jsem si pro sebe, a ocitl jsem se v její náruči a oba jsme klesli na holou podlahu v kuchyni a nevím už zda mým přičiněním či její obratností jsem už na sobě neměl kutnu a nestyděli jsme se za svá těla et cuncta erant bona.

A ona mě líbala polibky svých úst a její laskání bylo lepší než víno a příjemně voněly její oleje a krásné bylo její hrdlo ovinuté šňůrou perel a její tváře přívěsky ozdobené, jak jsi krásná, přítelkyně moje, jak jsi krásná, tvé oči jsou jako holubice (říkal jsem), ukaž mi svou tvář a promluv, ať slyším tvůj hlas, neboť tvůj hlas je soulad sám a tvář tvá okouzlující, učarovala jsi mi, sestro moje, učarovala jsi mi jediným pohledem svých očí, jediným článkem svého náhrdelníku, ze rtů ti kane strdí, pod tvým jazykem je med a mléko, dech tvého chřípí voní jablky, tvé prsy jsou hrozny pevnými, tvé prsy jsou hrozny datlí, patro tvých úst je jako nejlepší víno, jež pro mne stéká z tvých rtů... Jsi pramen zahradní, narda a šafrán, puškovec a skořice, myrha a aloe, z plástve jsem jedl svůj med, pil víno své a mléko, kdo je ta, jež vzchází jak jitřenka, krásná jak luna, třpytná jak slunce, strašná jak vojsko pod praporci?

Ach, Pane, je-li duše uchváčena, zbývá nám co jediná ctnost milovat to, co zříme (není tomu tak?) a za nejvyšší štěstí mít to, co máme, životní blaho pijeme přímo z jeho pramene (nebylo to snad tak řečeno?) a vychutnáváme život pravý, který po životě smrtelném budeme žít na věčnosti po boku andělů... To jsem si v duchu říkal a zdálo se mi, že prorocství se naplňují, zatímco děvče mě zahrnovalo nepopsatelnými něžnostmi, a bylo to se mnou tak, že celé tělo se stalo okem, vpředu i vzadu, a viděl jsem všechno kolem sebe naráz a najednou. A chápal jsem, že z toho pohledu, který je láska, vznikají zároveň jednota i mírnost a dobro i polibek a objetí, jak jsem to už kdysi slyšel a domníval se, že je řeč o něčem docela jiném. A pouze na okamžik, zatímco má slast vrcholila, mě napadlo, že možná právě nyní, i když je noc, mě posedl polední ďábel, který je, jak známo, nakonec nucen projevit svou ďábelskou přirozenost, když se duše v extázi zeptá: "Kdo jsi?", toho, kdo umí uchvátit duši a ošálit tělo. Vzápětí jsem se však přesvědčil, že ďábelské bylo pouze mé váhání, neboť nic není správnější, lepší a svatější než to, co právě zakouším a co každým okamžikem ještě víc sládně. Jako se kapka vody rozplyne ve džbánu s vínem, aby nabrala jeho chuť a barvu, jako se rozpálené železo mění v sám oheň a ztrácí svůj předchozí tvar, jako se vzduch zaplavený slunečními paprsky mění v nejvyšší zář a nejvyšší jas, takže už se nezdá, že by byl osvětlen, ale že sám vydává světlo, i já jsem cítil, že zmírám rozplývaje se v něze a že mám dost sil už jen na to, abych zašeptal slova žalmu: "Hle, má hrud' je jako nové víno, jež trhá nové měchy," zahlédl jsem jiskřivé světlo a v tom světle safírový tvar, který vzplanul příjemným narudlým plamenem, a jiskřivé světlo se rozlilo po narudlém plameni a narudlý plamen se rozlil po safírovém tvaru, a jiskřivé světlo a narudlý plamen společně pronikly safírový tvar skrz naskrz.

Málem v mdlobách jsem klesl na tělo, s nímž jsem se spojil, a v posledním záchvěvu životní síly jsem pochopil, že plamen trvá ve skvělém jasu, vnitřní síle a palčivém žáru; skvělým jasem že však svítí a palčivým žářem spaluje. A pak jsem pohlédl do propasti a do propastí dalších, které se pod ní rozvířaly.

Když nyní rukou třaslavou (a nevím, zda v hrůze nad hříchem, o němž tu vyprávím, nebo v hříšné touze po tom, nač tu vzpomínám) píši tyto řádky, uvědomuji si, že jsem svou ničemnou extází vylíčil stejnými slovy, jakými jsem pár stránek předtím popsal oheň, který spálil mučednické tělo bratříka Michala. Je to snad náhoda, že z mé ruky, ochotné vykonavatelky příkazů duše, vyšly stejné výrazy pro zkušenosti tak odlišné? Určitě ne, neboť jsem je stejným způsobem prožíval tehdy i před chvílí, kdy jsem se je snažil vylíčit, aby znovu ožily na pergamenu.

Existuje tajemná moudrost, díky níž jevy vzájemně zcela odlišné mohou být pojmenovány týmiž slovy a díky téže moudrosti věci božské mohou být pojmenovány jmény pozemskými

a s pomocí mnohoznačných symbolů může být Bůh nazván lvem nebo leopardem a smrt zraněním, radost plamenem a plamen smrtí a smrt propastí a propast zatracením a zatracení rozkoší a rozkoš vášní.

Proč já, nezkušený jinoch, jsem extází smrti, jež na mě tak zapůsobila u mučedníka Michala, pojmenoval slovy, jimiž svěřice Hildegarda označila extázi života (božského), a jak to, že jsem týchž slov použil i pro extázi (hříšnou a prchavou) slasti pozemské, která mi sama ihned poté připadala jako dotyk smrti a zhouby? Nyní se tu snažím objasnit jak způsob, jímž jsem v časovém odstupu několika měsíců v sobě prožil dvě zkušenosti zcela odlišné a přitom stejnou měrou povznášející a strašlivé, tak i způsob, jímž jsem si tehdy v opatství vzpomněl na událost prvou několik málo hodin předem, než jsem tak živě prožil druhou, a konečně i způsob, jímž jsem je obě prožil dnes, kdy píši tyto řádky, a jak to, že jsem ve všech třech případech sám sobě tyto navzájem zcela odlišné zkušenosti sdělil slovy, která vzešla ze zkušenosti svaté duše, jež zřením Boha sebe samu odstranila. Rouhal jsem se snad? (Tehdy? Nyní?) Co je společného v Michalově touze po smrti, v mém vytržení při pohledu na plameny, které ho stravovaly, v mé touze po tělesném spojení s děvčetem a v mystickém studu, s jehož pomocí jsem je alegoricky popsal, a konečně v samotné radostné touze po sebezničení, která měla světici k tomu, aby zemřela na vlastní lásku jen proto, aby dál žila na věčnosti? Je vůbec možné, aby tolik mnohoznačných věcí bylo vysloveno způsobem tak jednoznačným? A přitom mám dojem, že právě to je učení, které nám zanechali naši největší doktoři: *Omnis ergo figura*²³⁷ *tanto evidentius veritatem demonstrat quanto apertius per dissimilem similitudinem figuram se esse et non veritatem probat.* Je-li však láska k plameni a k propasti jen symbolem lásky k Bohu, může pak být i symbolem lásky k smrti a lásky ke hříchu? Ano, může, jako lev a had jsou zároveň symbolem Ježíše Krista i ďábla. Věc je v tom, že správný výklad může stanovit pouze autorita církevních otců, jenže pro případ, jímž se tu soužím, nemám žádnou auctoritas, k níž by se má poslušná mysl mohla obrátit, a tak se dál spaluji pochybnostmi (a zas už symbol ohně vymezuje prázdno pravdy a plnost omylu, které mě co bytost odvádějí do nebytí). Co se děje, ó Pane, v mé duši nyní, kdy se nechávám strhnout vírem vzpomínek a kdy v sobě nechávám žít různé doby, jako bych chtěl zpřevracet řád nebeských těles a následnost jejich kosmických drah? Určitě překračuji meze svého hříšného a chorého rozumu. Vraťme se tudíž k úkolu, který jsem si v pokoře předsevzal. Vyprávěl jsem o naprostém zmatení smyslů, do něhož jsem se tenkrát propadl. Pověděl jsem, nač jsem si pamatoval, a při tom ať i nadále setrvá mé slabé pero věrného a pravdomluvného kronikáře.

Nevím, jak dlouho jsem ležel na podlaze, a dívka vedle mne. Jednou rukou se stále dotýkala mého potem zmáčeného těla. Zmocnila se mě vnitřní radost, která nepřinášela klid, spíš to byl poslední přidušený žár ohně, jaký trvá v polenu, i když kmen už zhynul. Neváhal bych nazvat blaženým každého, komu bylo umožněno zakusit něco podobného (mumlal jsem jako ve snu), i kdyby to bylo jen jednou v životě (což je můj případ) a velice krátce, v rozměru pouhého okamžiku. Člověk jako by už nebyl, jako by necítil své tělo, jako by byl umenšen do nebytí, a kdyby nějaký smrtelník (říkal jsem si) mohl na pouhý okamžik a kratičce vychutnat, co jsem vychutnal já, zlým okem by pak pohlížel na tento zvrácený svět a každodenní život by byl pro něho nesnesitelný, neboť by cítil břemeno svého smrtelného těla... Nebylo to snad to, čemu mě vždycky učili? Bylo, a tato výzva k mému duchu, aby na sebe v blaženosti zcela a naprosto zapomněl, byla jistě (teď jsem to chápal) září věčného slunce, a radost, již přináší, rozevře člověka dokořán a učiní ho větším, vyhloubí v jeho nitru propast, která se už jen tak nezavře, neboť je to rána způsobená mečem lásky a není nic, co by bylo nad ni sladčí a strašlivější. Jenže takové je právo slunce, které raněného bodá svými paprsky, až se všechny záhyby roztáhnou, člověk vyjde ze sebe, i jeho žíly se otevrou a svaly už nejsou s to vykonávat příkazy, jichž se jim dostává, a jsou ovládány výlučně touhou, a duch se spaluje v propasti toho, čeho se právě dotýká, a vidí, jak jeho vlastní touha a jeho vlastní pravda jsou překonány touto

novou, prožitou skutečností. A užasle přihlížíme vlastním mrákotám.
Usnul jsem, pohroužen do nepopsatelné vnitřní radosti.

Když jsem po dlouhé době otevřel oči, noční přisvit byl mnohem slabší, asi protože nějaký mrak zastřel měsíc. Natáhl jsem ruku a vedle mne nikdo nebyl. Otočil jsem hlavu: dívka byla pryč.

Nepřítomnost těla, které vznítilo mou touhou a uhasilo mou žízeň, mi rázem dala pocítit veškerou marnost této touhy a zvrácenost této žízně. Omne animal²³⁸ triste post coitum. Uvědomil jsem si, že jsem zhřešil. Ani po tolika letech, třebaže nepřestávám svůj poklesek hořce oplakávat, nemohu zapomenout, že jsem tenkrát v noci zakusil velké štěstí, a křivdil bych Hospodinu, který všechny věci stvořil, aby byly krásné a dobré, kdybych nepřiznal, že i mezi dvěma hřešícími osobami nedochází k ničemu, co by samo o sobě, naturaliter, nebylo dobré a krásné. Ale třeba i má nynější staroba mě má k tomu, abych nesprávně měl za krásné a dobré všechno, co patří k mému mládí, zatímco bych měl obrátit myšlenky k smrti, která se blíží. Tehdy jsem byl mlád a nemyslil jsem na smrt, nýbrž živě a upřímně oplakával svůj hřích.

Vstal jsem a chvěl se, také protože jsem dlouho ležel na kamenné podlaze v kuchyni a tělo mi ztuhlo. Oblékl jsem se jako ve snách. V koutě jsem zahlédl uzlíček, který tu děvče na útěku zanechalo. Sklonil jsem se, abych si jej prohlédl. V ubrousku, který asi pocházel z kuchyně, bylo něco zabaleno. Rozbalil jsem jej a hned mi nedošlo, co v něm je, jednak tu bylo málo světla, jednak byl jeho obsah beztvary. Pak mi to ale došlo: v chuchvalcích krve a cárech měkkého, bělavého masa tu leželo mrtvé, avšak rosolovitým životem mrtvých útrob ještě se chvějící velikánské srdce, protkané sinalými šlachami.

Temný závoj se mi snesl na oči, trpká slina mi vběhla do úst. Vykřikl jsem a bezvládně klesl na podlahu.

TŘETÍ DEN

Noc

OTŘESENÝ ADSO SE VYZPOVÍDÁ VILÉMOVI A PAK
ROZVAŽUJE NAD ÚLOHOU ŽENY V PLÁNU STVOŘENÍ,
NAKONEC ALE OBJEVÍ MRTVÉHO MUŽE

Probral jsem se, někdo mi mokrým hadrem otíral obličej. Byl to bratr Vilém. V ruce držel lampu a něčím mi podložil hlavu.

"Co se stalo, Adsoně?" zeptal se. "Proč chodíš po nocích a kradeš v kuchyni vnitřnosti?" Zkrátka, Vilém se probudil, hledal mě, teď už si nevzpomínám proč, a když mě nenašel, napadlo ho, že jsem šel provést nějakou klukovinu do knihovny. Jak vcházel do budovy kuchyní, zahlédl nějaký stín, jak vychází dveřmi do zahrady (bylo to děvče, zaslechlo asi, že se někdo blíží). Chtěl zjistit, kdo to je, a šel za ní (pro něho to byl jen stín), stačila však doběhnout k hradební zdi a zmizela. Vilém se porozhlédl po okolí, vešel do kuchyně a našel mě tam v bezvědomí.

Když jsem se mu, stále ještě na smrt vyděšený, zmínil o uzlíčku, ve kterém bylo srdce, a breptal něco o dalším

zločinu, dal se do smíchu: "Copak by, Adsoně, mohl mít člověk tak velké srdce? To je srdce z krávy nebo z vola, zrovna dnes jednoho porazili! Radši mi pověz, jak se ti dostalo do rukou?"

Sužován výčitkami a zavalen navíc velikánským strachem, propukl jsem v hořký pláč a

požádal ho, aby mě vyzpovídal. Což učinil a já mu pověděl všechno a nic nezatajil. Bratr Vilém mě vyslechl velice vážně, zároveň však i shovívavě. Když jsem skončil, zatvářil se přísně a

řekl mi: "Adsoně, zhřešils proti přikázání, které ti ukládá nesesmílnit, a i proti povinnostem novice. Omlouvá tě, žes byl v situaci, kdy by pokušení podlehl i světec na poušti. O ženě jako zdroji pokušení ses dozvěděl dost z Písma. Kazatel o ženě říká, že její řeč je jako hořící oheň, a Přísloví tvrdí, že opanuje ušlechtilou duši mužovu a že dokáže zničit i ty nejsilnější. A dále Kazatel říká: „A přicházím na to, trpčí než smrt je žena, je-li léčkou, je-li její srdce síť a ruce pouta.“ A někdo další ji

označil za nádobu hříchu. To je v pořádku, milý Adsoně, ale neumím si stejně představit, že by Bůh zahrnul

do svého stvoření bytost nečistou, aniž by ji obdařil také nějakými ctnostmi. Nemohu než přemýšlet nad tím, že jí poskytl řadu výsad a obdařil důvody, proč bychom si jí měli vážit, z nichž nejmíň tři jsou důležité. Stvořil muže v tomto mrzkém světě a z hlíny, zatímco ženu až v ráji a z ušlechtilé lidské látky. Nestvořil ji z Adamových nohou nebo vnitřností, ale ze žebra. Za druhé Ježíš Kristus je všemocný a mohl se vtělit zázračně přímo do člověka, místo toho si však vybral útulek v břiše ženy což znamená, že tak nečistá zas není. A když se

Po zmrtvýchvstání objevil, tak se objevil ženě. A konečně na nebesích nebude kralovat muž, ale žena, která nikdy nezhřešila. Prokázal-li Pán náš tolik pozornosti Evě a jejím dcerám, je něco divného na tom, že i my jsme přitahováni jejich půvaby a ušlechtilostí? Tím chci říci, Adsoně, že to sice nesmíš udělat znova, ale že to není zas tak zruďné, jak si myslíš. A vlastně ať mnich aspoň jedenkrát v životě okusí tělesnou vášeň, aby mohl být jednou shovívavější a chápavější k hříšníkům, kterým bude poskytovat rady a útěchu... Takže, milý Adsoně, není to nic, co bychom si, než k tomu dojde, měli přát, ale když už se to stalo, nemusíme to zas hanobit. Takže jdi s Pánem Bohem a už o tom nebudeme mluvit. Abys zbytečně neuvažoval nad něčím, nač bude lepší zapomenout, pokud se ti to povede," řekl a zdálo se mi, že jeho hlas zeslábl, jako by se ho zmocnilo nějaké vnitřní dojetí, "raději pátrejme po smyslu toho, co se tu dnes v noci stalo. Kdo je to děvče a s kým tu mělo schůzku?"

"To opravdu nevím a muže, který s ní byl, jsem nepoznal," odpověděl jsem.

"Dobře, kdo to je, můžeme ale vyvodit z mnoha bezpečných indicií. Především to byl muž starý a ošklivý, s jakým děvče, zvláště je-li hezké, jak tvrdíš, nejde rádo, i když mám dojem, že vlče jako ty by zhlitlo cokoliv."

"Proč by měl být ošklivý a starý?"

"Protože za ním nepřišla z lásky, ale kvůli uzlíčku s vnitřnostmi. Určitě to bylo děvče z vesnice, které se chtělo dát chlípnému mnichovi z hladu, a třeba ne poprvé, za trochu jídla pro sebe a pro svou rodinu."

"Nevěstka!" řekl jsem zděšeně.

"Chudé vesnické děvče, Adsoně. Třeba má na krku sourozence. Kdyby mohla, dala by se někomu z lásky, a ne za odměnu. Jak to udělala dnes večer. Sám jsi mi řekl, že tě shledala mladým a hezkým a dala ti zdarma a z lásky to, co by jinému dala za hovězí srdce a pár kousků plic. A tím, že darovala sebe samu, se cítila tak ctnostná a tak se jí ulevilo, že utekla, aniž si něco vzala. Proto se domnívám, že ten druhý, s nímž tě srovnala, nebyl ani mladý, ani hezký."

Má lítost byla opravdu vřelá, přiznám se ale, že Vilémovo vysvětlení mě stejně naplnilo sladkou pýchou. Mlčel jsem však a nechal mluvit svého mistra. "Ten ošklivý stařec měl

určitě nějaký důvod, proč chodil dolů do vsi a stýkal se se sedláky, a ten důvod souvisí s jeho prací v klášteře. Určitě věděl, jak někoho cizího dostat do opatství a pak zas ven, a taky že v kuchyni jsou zrovna dnes vnitřnosti (zítra by se třeba řeklo, že někdo zapomněl zavřít dveře a pes že je sebral). A konečně musil být i šetrný a mít určitý zájem na tom, aby kuchyně nepřišla o nejlepší potraviny, jinak by jí býval dal svíčkovou nebo něco podobného. Sám vidíš, že postava našeho neznámého mabývá jasnějších obrysů a že všechny tyto vlastnosti či nahodilosti konvergují k bytosti, kterou bych se neobával označit jménem našeho celleraria Remigia z Varagine. Nebo taky, pokud bych se náhodou mýlil, by to mohl být náš tajemný Salvátor. Ten navíc z těchto míst pochází, může promluvit se zdejšími lidmi a určitě ví, jak přesvědčit nějaké děvče, aby mu bylo po vůli, jenže jsi do toho přišel ty."

"Určitě je tomu tak," řekl jsem přesvědčen, "k čemu nám ale je, že to víme?"

"K ničemu. Nebo ke všemu," řekl Vilém. "Tato záležitost může a taky nemusí mít co dělat ze zločiny, jimiž se zabýváme. Na druhé straně, byl-li cellerarius opravdu v Dolciniho bandě, vysvětlovalo by to jeho chování, a naopak. A teď konečně taky víme, že opatství se v noci stává dějištěm mnoha bludných příběhů. A kdo ví, náš cellerarius nebo Salvátor třeba vědí víc, než nám pověděli."

"A povědí nám to?"

"Nepovědí, budeme-li s nimi mít soucit a nebudeme-li brát ohled na jejich hříchy. Kdybychom z nich ale opravdu musili něco vytáhnout, pak máme v rukou prostředek, jak je přinutit k řeči. Jinými slovy řečeno, bude-li to třeba, pak nám cellerarius a Salvátor neuniknou a Bůh nam odpustí drobné zneužití moci, když už odpouští tolik jiných věcí," řekl a zlomyslně se po mně podíval a já nebyl s to poznamenat něco o tom, zda jeho tvrzení je vhodné či nevhodné.

"A teď bychom si měli jít lehnout, za hodinu bude matutina. Ale jak vidím, jsi pořád ještě rozčilený, můj nebohý Adson, a taky tě asi hryže tvůj hřích. Nic tak neuklidní duši jako chvilka v kostele. Rozhřešení jsem ti dal, ale člověk nikdy neví. Jdi a požádej Pána Boha, aby je potvrdil." A ušetřil mi docela slušný pohlavek, buď na důkaz, že vůči mně chová city otcovské a mužné, nebo jako trest a odpuštění zároveň. Nebo možná (jak jsem se v tom okamžiku hříšně domníval) z dobrácké závisti, jak neustále toužil po stále nových a živých zkušenostech.

Vydali jsme se naší obvyklou podzemní cestou ke kostelu, kráčel jsem rychle a nerozhlížel se kolem sebe, všechny ty kosti mi až příliš jasně připomínaly, že jsem taky jen prach a jak byla pycha mého těla pošetilá.

V hlavní chrámové lodi jsme před oltářem zahlédli stín. Zprvu jsem myslel, že to je ještě Ubertin, byl to však Alinardus, který nás hned nepoznal. Vysvětlil nám, že už vůbec nespí, a tak se rozhodl modlit se celou noc za mladíka (nevzpomínal si už ani na jeho jméno), který zmizel. Za jeho duši, je-li po smrti, a za jeho tělo, leží-li někde sám a bez pomoci.

"Příliš mnoho mrtvých," řekl, "příliš mnoho mrtvých... Je to však napsáno v knize apoštolově. S první polnicí přijde krupobití, při druhé se třetina moře obrátí v krev, a jednoho jste přece našli v ledu a druhého v krvi... Třetí polnice upozorňuje, že velká hvězda hořící jako pochoděň padne na třetinu řek a pramenů vod. Říkám vám, že tak zmizel náš třetí bratr. A obávejte se o čtvrtého, neboť bude zasažena třetina slunce a měsíce a hvězd, takže tma bude naprostá..."

Jak jsme vycházeli z příčné chrámové lodi, Vilém si zamyšleně položil otázku, neskrývají-li starcova slova kus pravdy.

"To by pak znamenalo," připomenul jsem mu, "že jedna jediná ďábelská mysl určila předem smrt tří osob, pokud je po smrti i Berengar, podle Apokalypsy. Jenže my víme, že Adelmus zemřel z vlastní vůle..."

"To je pravda," řekl Vilém, "jenže tato ďábelská či chorobná mysl se mohla Adelmovou smrtí inspirovat a další dvě symbolicky naaranžovat. Pak by Berengar musil být v řece nebo ve studni. V opatství nejsou řeky ani studně, kde by se mohl někdo utopit nebo být

utopen..."

"Jsou tu jen lázně," poznamenal jsem jen tak mimochodem.

"Adsonel!" zvolal Vilém, "víš, že by to mohl být dobrý nápad? Lázně!"

"Ale tam už určitě hledali..."

"Dnes ráno jsem viděl, jak sluhové hledají: otevřeli dveře do lázní a nakoukli dovnitř, nehledali doopravdy, nevěděli ještě, že mají hledat něco, co je ukryté, myslili si, že mrtvola bude vystavena na odív jako na divadle, jako mrtvola Venantiova v kádi... Pojdme se tam mrknout, je sice ještě tma, ale naše lampa vesele hoří."

Tak jsme učinili a snadno otevřeli dveře do lázní, které byly hned u špitálu.

Vany byly od sebe odděleny širokými závěsy a nevím už, kolik jich bylo. Mniši je používali pro svou osobní hygienu, den určovala regule, a Severin pro účely léčebné, neboť nic neuklidní tělo i mysl líp než koupel. V koutě bylo ohniště, kde bylo možno rychle ohřát vodu, byl tam čerstvý popel a před ohništěm ležel velký hrnec. Vodu bylo možno načerpat ze studně v druhém koutě.

Brali jsme vany po řadě, první byly prázdné. Teprve poslední, za zataženým závěsem, byla plná vody a ležela u ní hromádka šatstva. Na první pohled se zdálo, že ve vodě nic není, když však na ni padlo světlo naší lampy, zahlédli jsme na dně nahé, bezduché lidské tělo. Vytáhli jsme je ven z vody: byl to Berengar. A tento mrtvý, řekl Vilém, vypadá opravdu jako utopenec. Tvář měl nadmutou, bílé a měkké, neochlupené tělo připomínalo ženu, až na ochablé, oplzlé přirození, na které nebyl pěkný pohled. Zrudl jsem, dal se do mne třas. Pokřičoval jsem se, Vilém právě žehnal mrtvému.

ČTVRTÝ DEN

ČTVRTÝ DEN

Laudes

VILÉM A SEVERIN PROHLÉDNOU BERENGAROVU
MRTVOLU A PŘIJDOU NA TO, ŽE MÁ ČERNÝ JAZYK,
COŽ JE VĚC U UTOPENCE DIVNÁ,
PAK SPOLU ROZMLOUVAJÍ O JEDECH
PŮSOBÍCÍCH PŘEVELIKÉ BOLESTI
A O JEDNÉ DÁVNÉ KRÁDEŽI

Nebudu se zdržovat líčením toho, jak jsme informovali opata, jak celé opatství bylo vzhůru ještě před kanonickou hodinou, nebudu líčit hrůzu a bolest, kterou měli všichni vepsanou ve tvářích, jak se zpráva bleskem rozšířila po celé pláni až k čeledínům a sluhům, kteří se žehnali křížem a pronášeli zařikání. Nevím, zdali se tenkrát ráno první bohoslužba řádně odbyla a kdo se jí zúčastnil. Držel jsem se Viléma a Severina, kteří přikázali zahalit Berengarovo tělo a položit je na stůl ve špitále.

Když se opat a ostatní mniši vzdálili, bratr herbarista s mým mistrem si dlouho a lhostejně, jako muži od medicíny, prohlíželi mrtvé tělo.

"Smrt nastala utopením," řekl Severin, "o tom není pochyb. Obličej zduřelý, břicho nadmuté..."

"Ne však s cizí pomocí," poznamenal Vilém, "Berengar by se vražedníkovi bránil a kolem vany bychom našli stopy po vodě. Jenže je tu všechno v pořádku a čisté, jako by si Berengar ohřál vodu, nalil do vany a z vlastní vůle se do ní položil."

"Tomu se vůbec nedivím," řekl Severin. "Berengar míval občas křeče a já sám jsem mu několikrát řekl, že vlašná koupel je nejlepší prostředek k uklidnění těla i duše. Vícekrát mě požádal o svolení k návštěvě lázně. Tak to možná udělal i dnes v noci..."

"Včera v noci," opravil ho Vilém, "protože sám vidíš, že tělo musilo být ve vodě nejméně

celý jeden den...

"Je docela dobře možné, že to bylo včerejší noci," souhlasil Severin. Vilém ho v hrubých rysech zpravil o tom, co se předchozí noci stalo. Nezmínil se o tom, že jsme byli na zapřenou ve skriptoriu, některé okolnosti mu zamlčel a řekl mu, že jsme pronásledovali neznámou osobu, která nám uzmula nějakou knihu. Severinovi došlo, že Vilém mu říká pouze část pravdy, na nic se však neptal. Poznamenal, že právě Berengar, pokud byl tím tajemným zlodějem, mohl pak pro své rozčilení hledat uklidňující prostředek v koupeli. Poznamenal, že Berengar byl od přírody velice citlivý, stačil nějaký malý zádrhel nebo otřes a chytal ho třas, vyrazil na něm studený pot, vytřeštil oči a klesl k zemi s bělavou pěnou u úst.

"V každém případě," řekl Vilém, "než přišel sem, tak se zastavil ještě někde jinde, protože knihu, kterou mi vzal, jsem v lázni neviděl."

"To je pravda," potvrdil jsem trochu pyšně Vilémova slova, "prohledal jsem jeho oděv u vany a po tak velkém předmětu tam nebyla ani stopa."

"Výborně, Adsoně," usmál se na mě Vilém. "Byl tedy ještě někde jinde a připusťme, že aby se pak uklidnil a možná taky, aby se před námi ukryl, vešel do lázně a položil se do vany. Domníváš se, Severine, že neduh, jímž trpěl, byl takový, že mohl upadnout do mdlob a utopit se?"

"Možné to je," váhavě řekl Severin. "Na druhé straně, došlo-li k tomu všemu už předchozí noci, mohla voda, která případně byla kolem vany, taky už oschnout. Takže nemůžeme vyloučit, že ho někdo utopil."

"Můžeme," řekl Vilém. "Už jsi někdy viděl utopence, který by se svlékl, než mu vrah strčí hlavu pod vodu?" Severin zakroutil hlavou, jako by jeho námitka už ztratila veškerou závažnost. Už nějakou chvíli si prohlížel ruce mrtvého Berengara. "Divná věc..." řekl.

"Co?"

"Když jsem předevčírem po omytí prohlížel tělo nebohého Venantia, všiml jsem si jedné věci. Tehdy jsem ji nepřikládal žádnou důležitost. Bříška dvou prstů na pravé ruce byla černá jako od nějaké tmavé substance. Přesně tak, vidíš? jako Berengar. Ten má dokonce stopy i na třetím prstu. Myslí jsem si, že Venantius ve skriptoriu sáhl do nějakého inkoustu..."

"Velice zajímavé," poznamenal Vilém zamyšleně a přitáhl si Berengarovy prsty blíž k očím. Svítalo, světlo bylo ještě slabé a mému mistru určitě scházely jeho čočky. "Velice zajímavé," opakoval. "Palec a ukazovák mají černá bříška, prostředník je černý pouze z vnitřní strany a ne tolik. Slabé stopy jsou však i na levé ruce, aspoň na ukazováku a na palci."

"Kdyby byly jen na pravé ruce, mohli bychom říci, že v ní držel něco malého nebo dlouhého a tenkého..."

"Něco jako pero. Nebo jídlo. Nebo nějaký hmyz. Nebo hada. Nebo monstranci. Nebo hůl. Možností je příliš mnoho. A vzhledem k tomu, že stopy jsou i na levé ruce, by to mohla být i miska. Pravice ji pevně drží a levice zlehka podpírá..."

Severin lehce třel prsty mrtvého, barva však nešla pryč. Všiml jsem si, že si natáhl rukavice, které asi používal při manipulaci s jedovatými substancemi. Čichl si k prstům, nic ale necítil. "Mohl bych ti uvést hodně vegetálních (a taky minerálních) substancí, které zanechávají podobné stopy. Některé smrtelné jsou a jiné zase ne. Iluminátoři mají prsty od zlatého prachu..."

"Adelmus byl iluminátor," řekl Vilém. "Pochopitelně tě při pohledu na jeho potlučené tělo nenapadlo, aby ses mu podíval na prsty. Ale ti druzí dva se třeba mohli dotknout něčeho, co patřilo Adelmovi."

"To opravdu nevím," odpověděl mu Severin. "Dva mrtví a oba mají černé prsty. Co z toho vyvodíš?"

"Vůbec nic: nihil sequitur²⁴⁷ geminis ex particularibus unquam. To bychom musili oba případy přivést zpět k jedné společné zásadě. Například: existuje substance, po které

zčernají prsty každému, kdo se jí dotkne..."

Vítězoslavně jsem sylogismus dokončil: "...Venantius a Berengar mají černé prsty, ergo se dotkli této substance!"

"Výborně, Adsoně," pochválil mě Vilém, "škoda jenom, že tvůj sylogismus neplatí, neboť aut semel aut iterum medium generaliter esto a v tomto sylogismu prostřední pojem není obecně platný. Což znamená, že jsme nesprávně zvolili praemisu maior. Neměl jsem říci: každý, kdo má černé prsty, se dotkl dané substance, protože by mohly existovat i osoby s černými prsty, které se této substance nedotkly. Měl jsem říci: každý a pouze ten, kdo má černé prsty, se určitě dotkl dané substance. Čili Venantius, Berengar a tak dále. Čímž vytvoříme darii, vynikající třetí sylogismus první figury."

"Čímž máme také odpověď!" řekl jsem spokojeně.

"Bohužel ne, Adsoně, tvá důvěra v sylogismy je příliš velká! Máme jen další otázku. Dalo by se říci, že jsme vytvořili hypotézu, že Venantius a Berengar se dotkli jedné a téže věci, což je domněnka zajisté rozumná. Ale i za předpokladu, že existuje taková substance, která jediná ze všech k tomuto výsledku vede (což je třeba ověřit), pořád ještě nevíme, jaká to substance je a kde ji oba našli a proč se jí dotýkali. A pozor, nevíme ani, zdali substance, jíž se dotkli, jim opravdu přivodila smrt. Dejme tomu, že nějaký šílenec by si vzal do hlavy, že zabije všechny osoby, které se dotknou zlatého prachu. Mohl bys z toho vyvodit, že zlatý prach zabíjí?"

Zneklidnilo mě to. Vždycky jsem se domníval, že logika je zbraň univerzální, a nyní jsem si uvědomil, že její platnost závisí na tom, jak je používána. Na druhé straně jsem si ve styku se svým mistrem uvědomil, a ještě víc v příštích dnech, že logika může být k něčemu jen tehdy, jestliže ji ve správný okamžik odložíme.

Severin, který určitě žádný logik nebyl, mezitím uvažoval na základě vlastních zkušeností: "Vesmír jedů je rozmanitý, jako jsou rozmanitá tajemství přírody," řekl. Ukázal na řadu nádob a ampulí úhledně uložených v policích u zdi společně s mnoha knihami. "Jak jsem ti už řekl, mnohé z těchto bylin, patřičně namíchané a nadávkovány, by daly vzniknout smrtelným nápojům. Tam dole vidíš například durman, rulík, bolehlav: mohou přivodit ospalost nebo rozčilení a taky obojí; opatrně podávány jsou to výborné léky, v nadměrných dávkách přivodí smrt. Tam dole je i bob svatého Ignáce, angostura pseudoželezitá, nux vomica²⁴⁸, které mohou způsobit obtíže dýchací..."

"Žádná z těchto substancí by však nezanechala stopy na prstech?"

"Myslím, že žádná. Existují také substance, které se stanou nebezpečnými, pouze spolkneme-li je, jiné zas účinkují na kůži. Čemeřice bílá vyvolá zvracení u toho, kdo se jí pokusí vytrhnout ze země. Některé begónie v květu vyvolávají u zahradníků, kteří se jich dotknou, stejnou opilost, jako by se napili vína. Čemeřice černá při pouhém doteku vyvolá průjem. Jiné byliny způsobují bušení srdce nebo bolení hlavy, po jiných přijde člověk o hlas. Je-li zmijí jed přiložen na kůži a nepronikne do krve, vyvolá pouze lehké svrbění... Jednu směs, kterou jsem viděl, stačí přiložit psovi na vnitřní stranu stehna k přirození, a zajde v hrozných křečích, údy mu postupně tuhnou..."

"Víš toho o jedech opravdu hodně," poznamenal Vilém hlasem, v němž jako by se ozýval obdiv. Severin se podíval Vilémovi do očí a chvíli jeho pohled vydržel: "Vím pouze to, co lékař, herbarista a pěstitel vědy o lidském zdraví vědět musí."

Vilém se zamyslel a dlouho mlčel. Pak Severina poprosil, aby mrtvému otevřel ústa a prohlédl mu jazyk. Zvědavý Severin vzal špachtli, jeden z nástrojů své lékařské vědy, a provedl, oč byl požádán. Vzápětí užasle vykřikl: "Má černý jazyk!"

"Tak se tedy věci mají," zamumlal Vilém. "Vzal něco do prstů a pak to spolkl... Jedy, které jsi uvedl a které zabíjejí tak, že proniknou skrze kůži, můžeme tudíž vyloučit... Což naše úvahy ale nijak neusnadňuje, neboť nyní musíme, u Berengara a taky u Venantia, předpokládat, že jejich čin byl dobrovolný, ne náhodný, nezaviněný roztržitostí nebo neopatrností a taky ne násilím další osoby. Něco prostě vzali do ruky a vložili si to do úst, přičemž věděli, co dělají..."

"Jídlo? Nějaký nápoj?"

"Možná. Nebo taky třeba... co já vím, hudební nástroj, jako je flétna..."

"Nesmysl," řekl Severin.

"Jistěže nesmysl. Nesmíme však zanedbat žádnou domněnku, ať je jakkoliv neobvyklá. Nyní se však vraťme k jedům. Kdyby někdo, kdo zná jedy dobře jako ty, se dostal sem dovnitř a použil některé z tvých bylin, mohl by z nich namíchat smrtící látku, která by zanechala stopy na prstech a na jazyku? Která by mohla být vložena do jídla, do nápoje, na lžičku, na něco, co se vkládá do úst?"

"To ano," připustil Severin, "jenže kdo by to dělal? A pak, i kdybychom připustili tuto domněnku, jak by ten jed mohl oběma nebohým spolubratrům podat?" Ani já, upřímně řečeno, jsem si neuměl představit, že Venantius nebo Berengar by se nechali jen tak od někoho, kdo by jim nabídl tajemnou substanci, přesvědčit, aby ji snědli nebo vypili. Ale Vilém jako by tuto podivnost vůbec nebral na vědomí. "Nad tím budeme přemýšlet potom," řekl, "protože nyní bych tě chtěl požádat, abys zapátral ve své paměti a vzpomněl si na něco, co tě třeba ani nenapadlo. Třeba se tě někdo vyptával na tvé byliny, nebo někdo měl snadný přístup do špitálu..."

"Okamžik," řekl Severin. "Už je to dávno, před léty, jsem v jedné z těchto polic choval velice silnou substanci, daroval mi ji jeden spolubratr, který hodně cestoval po dalekých zemích. Nedokázal mi povědět, z čeho se skládá, určitě to byly nějaké byliny, všechny tu ale nejsou známé. Podle vzhledu byla vazká a nažloutlá a radil mi, abych se jí nedotýkal, stačilo by, aby se mi dostala na rty a v krátké době bych zemřel. Dotyčný spolubratr mi řekl, že sebemenší dávka během necelé půlhodiny vyvolá napřed pocit malátnosti, pak ochrnou údy a nakonec prý nastane smrt. Nechtěl ji mít u sebe a dal mi ji. Dlouho jsem ji tu měl, umínil jsem si, že ji nějak vyzkouším. Jednou se na naši pláň snesla velikánská bouřka. Jeden můj pomocník, byl to novic, nechal otevřené dveře do špitálu a vichřice obrátila místnost, v níž se nyní nacházíme, vzhůru nohama. Rozbité ampule, tekutiny vylité na podlahu, všude samé byliny a prášky. Celý den mi trvalo, než jsem všechno dal do pořádku. Pomocníka jsem si vzal jen při uklízení střepeň a bylin, které byly už na vyhození. Nakonec jsem si všiml, že chybí právě ta ampule, o které jsem se ti zmínil. Napřed mi to dělalo starosti, pak jsem si řekl, že se určitě rozbila a smísila s ostatním smetím. Nechal jsem v celém špitálu pořádně umýt podlahu, a taky police..."

"A viděl jsi tu ampuli těsně před bouřkou?"

"Viděl... vlastně ne, když nad tím tak přemýšlím, byla velice dobře ukryta za řadou nádob a nedíval jsem se každý den, zdali tam ještě je..."

"Takže ti ji taky mohl někdo uzmout třeba i dávno před bouřkou, aniž by sis toho všiml?"

"Když na to teď myslím, tak mohl. Určitě."

"A mohl ji třeba uzmout ten tvůj novic a pak využít příležitosti s bouřkou, nechat dveře schválně otevřené a udělat ti tu nepořádek."

Severin se zdál velice rozčilený. "Mohl, to je pravda. A nejenom to. Když si tak vzpomínám, jak to vlastně bylo, divil jsem se tenkrát, že vichřice tu mohla nadělat takový zmatek, i když byla zlá. Mohl bych klidně říci, že někdo vichřice využil, všechno mi tu zpřeházel a nadělal víc škod, než by to dokázal vichř!"

"Kdo byl ten novic?"

"Jmenoval se Augustin. Jenže vloni zemřel, spolu s jinými mnichy a sluhy čistil skulptury na průčelí chrámu a spadl z lešení. A teď si vzpomínám, že mi odpřisáhl na všechno, co je mu drahé, že předtím, než přišla vichřice, dveře otevřené nenechal. To já sám, jak jsem běsnil vzteky, jsem na něho svalil vinu za tu nehodu. Možná opravdu za nic nemohl."

"To bychom pak měli třetí osobu, která se vyznala asi líp než nějaký novic a o tvém jedu věděla. S kým jsi o něm mluvil?"

"Na to si opravdu nevzpomínám. Určitě s opatem, když jsem ho žádal o svolení, abych tu mohl přechovávat tak nebezpečnou substanci. A pak ještě s někým, možná zrovna v knihovně, když jsem hledal v herbářích, abych se o ní něco dozvěděl."

"Neřekl jsi mi ale, že knihy užitečné pro tvé znalosti chováš u sebe ve špitále?"

"Mám jich hodně," řekl a ukázal do kouta místnosti, kde bylo několik polic a v nich desítky knih... Tehdy jsem však hledal knihy, které jsem si nemohl nechat u sebe a které mi Malachiáš nechtěl ukázat, takže jsem byl nucen žádat o svolení opata." Ztišil hlas, jako by nechtěl, abych ho slyšel. "Asi nevíš, že v knihovně, nikdo neví kde, jsou uloženy i spisy čarodějnické, o černé magii a recepty ďábelských nápojů. Do některých těchto děl jsem nakonec mohl nahlédnout, abych si rozšířil znalosti, doufal jsem, že tam najdu popis toho jedu a jeho účinků. Ale marně."

"Takže jsi o tom mluvil s Malachiášem."

"S ním určitě, a možná i s Berengarem, který mu byl tehdy k ruce. Ale nedělej z toho předčasné závěry, už si nepamatuji, ale možná u toho byli i jiní mniši, to víš, skriptorium bývá často plné lidí..."

"Nikoho nepodezírám, jenom se snažím pochopit, k čemu tehdy mohlo dojít. V každém případě, jak říkáš, k tomu došlo před několika lety a je na tom divné hlavně to, že někdo s takovým předstihem uzmul jed, aby jej za tak dlouho použil. Znamenalo by to, že něčí zlá vůle dlouho v temnotách plán vraždy sprádala."

Severin se pokřižoval a v tváři se mu zračila hrůza. "Kéž nám všem Bůh odpustí!" řekl.

Víc se ani říci nedalo. Přikryli jsme Berengarovo tělo. Mělo být připraveno pro pohřební obřady.

ČTVRTÝ DEN

Prima

VILÉM PŘIMĚJE NAPŘED SALVÁTORA A PAK
CELLERARIA, ABY SE PŘIZNALI KE SVÉ MINULOSTI.
SEVERIN NAJDE UKRADENÉ ČOČKY,
MIKULÁŠ PŘINESE NOVÉ A VILÉM JDE
S ŠESTI OČIMA LUŠTIT VENANTIŮV RUKOPIS

Zrovna ve dveřích jsme se setkali s Malachiášem. Asi mu nebylo po chuti, že jsme ve špitálu, protože naznačil, že by se nejraději vrátil tam, odkud přišel. Severin ho ale zahlédl a řekl: "Jdeš za mnou? Kvůli..." Odmlčel se a podíval se na nás. Malachiáš na něho zamrkal, jako by chtěl říci: "Teď o tom nemluv..." My jsme vycházeli, Malachiáš vcházel, stáli jsme všichni na prahu. Malachiáš naprosto zbytečně objasnil:

"Jdu za bratrem herbaristou... Bolí mě... hlava."

"To bude asi ze špatného vzduchu v knihovně," odpověděl mu Vilém tónem chápavého porozumění. "Měl byste inhalovat."

Malachiáš pohnul rty, jako by chtěl ještě něco dodat, pak ale mlčky sklopil hlavu a vešel dovnitř, zatímco my jsme už odcházeli.

"Co může po Severinovi chtít?" zeptal jsem se.

"Adsone," netrpělivě mi odpověděl můj mistr, "nauč se přemýšlet vlastní hlavou." Pak začal o něčem jiném: "Musíme provést výslech několika osob, a to ihned, Adsone. Nebo dokud budou," dodal a pohled mu zabloudil v planině, "ještě naživu. Mimochodem: od této chvíle si budeme dávat pozor na to, co jíme a pijeme. Ber si jídlo vždycky jen ze společné mísy a nalévej si ze džbánu, ze kterého si už někdo nalil. Berengar je po smrti a nejvíc víme teď my dva. Pochopitelně až na vraha."

"Koho chcete ale vyslechnout?"

"Adsone," řekl Vilém, "určitě sis všiml, že ty nejzajímavější věci se tu odehrávají v noci. V noci se tu umírá, v noci se chodí po skriptoriu, v noci se sem potají přivádějí ženy... Jsou

dvě opatství, denní a noční, a to noční je naneštěstí mnohem zajímavější než denní. Zajímají nás tudíž všechny osoby, které se tu v noci potloukají, například muž, kterého jsi včera večer zahlédl s tím děvčetem. Záležitost s děvčetem třeba nemá nic společného se záležitostmi s jedy, ale třeba taky má. V každém případě si o tom muži ze včerejška něco myslím, určitě ví i řadu jiných věcí o nočním životě tohoto svatého sídla. My o vlku, a vlk za humny."

Ukázal na Salvátora, který nás rovněž zahlédl. Všiml jsem si z jeho chůze, že zaváhal, jako by se nám chtěl vyhnout, zastavit se a změnit směr. Byl to však jen okamžik. Zjevně si uvědomil, že se setkání nevyhne, a pokračoval v chůzi směrem k nám. Obrátil se na nás se širokým úsměvem a s úlisným benedicite. Můj mistr ho ani nenechal domluvit a ostře na něho vyjel:

"Víš, že zítra sem dorazí inkvizice?"

Salvátora to zjevně nepotěšilo. Přiškrčeným hlasem se zeptal: "A já?"

"Ty dobře uděláš, povíš-li pravdu mně, protože jsem tvůj přítel a minorita, jako jsi býval i ty, než abys ji musil povědět těm, které tak dobře znáš."

Tvrdě napaden. Salvátor jako by se vzdal jakéhokoliv odporu. Díval se na Viléma pokorně, jako by mu chtěl dát na srozuměnou, že je ochoten povědět mu všechno, nač se ho zeptá.

"Dnes v noci byla v kuchyni nějaká žena. Kdo tam s ní byl?"

"Oh. femina mala²⁵³, prodává se jako mercandia, nic dob-rého, žádná morálka." posleřžoval si.

"Já jsem se tě neptal, bylo-li to hodné děvče, ale kdo tam s ní byl!"

"Bože, femmes²⁵⁴ jsou pleins zloby a scaltride. Ve dne v noci myslí, jak ruinar muže..."

Vilém ho tvrdě vzal za šat na hrudi: "Kdo s ní byl, ty nebo cellerarius?"

Salvátorovi došlo, že dále lhát nemůže. Začal nám vyprávět podivný příběh, z něhož jsme s potížemi vyrozuměli, že shání cellerariovi ve vsi děvčata, aby se mu zavděčil, a v noci je vodí dovnitř, kudy, to nám nechtěl povědět. Zapřisáhl se, že to dělá z dobroty srdce, a komicky naznačil, jak je mu líto, že si sám nemůže přijít taky trochu na své a to tak, že by děvče napřed ukojilo celleraria a pak se chvíli věnovalo taky jemu. Svá slova doprovázel slizkými a kluzkými úsměvy a pomrkáváním, jako by nám dával na srozuměnou, že mluví s muži světa znalými, kteří jsou na takové věci zvyklí. Pokukoval po mně zpedelbí a já jsem mu nemohl jeho pohled oplatit s náležitou přísností, jak bych býval chtěl, protože jsem cítil, že nás svazuje společné tajemství, že jsem jeho spřeženec a druh ve hříchu.

V tom okamžiku se Vilém rozhodl, že vezme býka za rohy a nečekaně se ho zeptal: "Remigia jsi poznal předtím, než jsi byl s Dolcinem, nebo až potom?" Salvátor si před ním klekl na kolena a v slzách ho prosil, aby ho nepřiváděl do zhouby a zachránil před inkvizicí. Vilém mu slavnostně odpřisáhl, že nikomu nepoví, co se od něho dozví, a Salvátor klidně vydal celleraria do naší moci. Poznali se na Holé stěně, oba byli v Dolcinově bandě, společně uprchli a vstoupili do kláštera v Casale a společně přešli ke clunyjským mnichům. Úpěnlivě prosil za odpustění a bylo jasné, že se od něho nic víc nedozvíme. Vilém si řekl, že by se vyplatilo zaskočít teď i celleraria, a propustil Salvátora, který se běžel schovat do kostela.

Cellerarius byl na protilehlé straně opatství, u sýpky, a dohadoval se s několika sedláky z údolí. Podíval se po nás úzkostlivě a snažil se vzbudit dojem, že má hodně práce. Vilém však trval na tom, že s ním chce mluvit. S tímto mužem jsme zatím ve styk vlastně nepřišli. Choval se zdvořile k nám a my zas k němu. Vilém s ním nyní mluvil, jako by to byl stále ještě jeho spolubratr a člen jeho řádu. Celleraria tato důvěrnost podle všeho přivedla do rozpaků a zpočátku odpovídal velice opatrně.

"Tvůj zdejší úřad tě, mám dojem, nutí, abys chodil po opatství, i když ostatní už spí," řekl mu Vilém.

"Záleží na tom," odpověděl Remigius, "někdy je třeba vyřídit nějaké maličkosti a těm musím obětovat pár hodin spánku."

"Nestalo se ti při tom, že by sis všiml někoho, kdo se potlouká, aniž by k tomu měl

oprávnění, jaké máš ty, v prostorách mezi kuchyní a knihovnou?"

"Kdybych si něčeho všiml, sdělil bych to opatovi."

"Pochopitelně," souhlasil s ním Vilém a změnil náhle téma hovoru. "Vesnice dole v údolí není příliš bohatá, vid'?"

"Jak se to vezme," odpověděl mu Remigius, "někteří sedláci jsou obročníky opatství a v úrodných letech se s námi dělí o naše bohatství. Tak například na svatého Jana dostali dvanáct měřic sladu, jednoho koně, sedm volů, jednoho býka, čtyři jalovice, pět telat, dvacet ovcí, patnáct vepřů, padesát slepic a sedmnáct úlů. Dále dvacet vepřů vyuzených, dvacet sedm bochníků sádla, půl sudu medu, tři sudy mýdla, jednu rybářskou síť..."

"Rozumím, rozumím," přerušil ho Vilém, "musíš však uznat, že to všechno mi ještě nic neříká o tom, jak se vede lidem ve vsi, kolik rolníků je obročníky opatství a kolik honů obdělává ten, kdo obročníkem není."

"Ach, pokud jde o to," odpověděl Remigius, "tak normální rodina vlastní třeba i padesát táflů."

"Kolik je jeden táfl'?"

"Samozřejmě čtyři čtvereční trabucchi."

"Čtvereční trabucchi? Kolik to dělá?"

"Třicet šest čtverečních stop každé trabucco. Jinými slovy řečeno, osm set lineárních trabuccu je jedna piemontská míle. Můžeš si z toho spočítat, že jedna rodina - v krajích půlnočních - může pěstovat olivy, ze kterých vytěží nejmíň půl pytle oleje."

"Půl pytle?"

"Jistě, jeden pytel je pět emin a jedna emina je osm konví."

"Rozumím," řekl Vilém a přešla ho odvaha dál sel ptát. "Každá země má své míry. Vy například měříte víno, na korbely, ne?"

"Nebo taky na džbány. Šest džbánů je jedna bečka, šest beček jeden sud. Nebo, chceš-li, jeden džbán dělá šest pint o dvou korbelích."

"Myslím, že je mi to teď jasné," řekl Vilém rezignovaně.

"Chceš ještě něco vědět?" zeptal se Remigius tónem, který mi připadal vyzývavý.

"Chci! Ptal jsem se tě, jak žijí lidé v údolí, protože jsem dnes v knihovně meditoval o kázání k ženám od Humberta z Romanse a zvláště nad kapitolou Ad mulieres²⁵⁶ pauperes in villulis, kde se říká, že vesnické ženy jsou svým tělem uváděny v pokušení více než ostatní vinou své bídy, a dále moudře tvrdí, že tyto ženy peccant enim mortaliter, cum peccant cum quocumque laico, mortalius vero qundo cum Clerico in sacris ordinibus constituto, maximě vero quando cum Religioso mundo mortuo. Ty víš líp než já, že ani v místech svatých, jako jsou právě opatství, pokušení poledního démona nikdy neschází, a kladl jsem si tudíž otázku, zdali při svých stycích s vesničany ses nedozvěděl, že nějaký mnich, nedej Bože, měl třeba nějaké děvče ke hříchu smilstva."

Můj mistr mluvil málem nedbale, ale můj čtenář jistě pochopí, jak jeho slova nebohého celleraria rozrušila. Nedokážu povědět, zda zbledl opravdu, řeknu jenom, že jsem to do té míry čekal, že jsem ho zblednout viděl.

"Ptáš se mě na něco, co bych řekl už opatovi, kdybych o tom něco věděl," odpověděl pokorně. "V každém případě, slouží-li tyto údaje, jak se domnívám, tvému pátrání, nesmlčím ti nic, co bych se v tomto směru dozvěděl. Vlastně, jak tak přemýšlím nad tvou první otázkou... V noci, kdy zahynul nebohý Adelmus, jsem chodil po dvoře... kvůli slepicím... doslechl jsem se, že jeden podkovář nám v noci vykrádá kurník... Zkrátka, tenkrát v noci jsem viděl - zdálky, přísahat bych na to nemohl - Berengara, jak se vrací kolem kněžiště do dormitáře, jako by přicházel z Budovy... Nedivil jsem se tomu, protože mniši si už dlouho o Berengarovi ledaco povídali, možná ses to sám dozvěděl..."

"Nic nevím, jen mluv."

"Dobře, jak bych to řekl... O Berengarovi se povídalo, že v sobě chová city, které... nejsou pro mnicha vhodné..."

"Chceš tím snad říci, že měl styky s děvčaty ze vsi, jak jsem se tě ptal?"

Cellerarius si v rozpacích odkašlal, pak se oplzle ušklíbl: "To ne... choval city ještě nevhodnější..."

"Mnich, který tělesně obcuje s vesnickými děvčaty, se snad oddává citům tak či onak vhodným?"

"To jsem neřekl, sám mě však učíš, že ve zkaženosti stejně jako ve ctnosti existuje hierarchie. Tělo může být pokoušeno ve shodě s přírodou... a proti přírodě."

"Chceš mi tím říci, že Berengar byl puzen tělesnou touhou k osobám stejného pohlaví?"

"Říkám jen to, co se o něm povídalo... Povídám ti to na důkaz mé upřímnosti a dobré vůle..."

"A já ti za to děkuji. A souhlasím s tebou v tom, že hřích sodomie je mnohem horší než ostatní podoby chlípnosti, kterými, abych pravdu řekl, nemám chuť se zabývat..."

"A které by stejně byly bídné, kdyby se také potvrdily," zafilozofoval si cellerarius.

"Opravdu bídné, Remigie. Všichni jsme hříšníci. Nehledal bych nikdy smítka v oku bratra svého, příliš se obávám, že bych ve vlastním našel břevno. Budu ti však vděčen za všechna břevna, o nichž mi v budoucnu povíš. Budeme se zabývat velikánskými a silnými břevny a smítka necháme poletovat ve vzduchu. Kolik jsi říkal, že je jeden trabucco?"

"Šestatřicet čtverečních stop. Nemusíš se ale namáhat. Až budeš chtít něco vědět, obrať se na mne. Počítej s tím, že ve mně máš věrného přítele."

"Za takového tě považuji." řekl Vilém vřele, "Ubertin mi řekl, že jsi kdysi patřil do mého řádu. Nikdy bych nezradil přítele a spolubratra, zvláště v této době, kdy čekáme na příjezd papežské legace, kterou vede velký inkvizitor, slavný tím, že nechal upálit spoustu dolcinistů. Říkals, že trabucco je třicet šest čtverečních stop?"

"Cellerarius nebyl hlupák. Pochopil, že už nestojí za to hrát si na kočku a na myš a taky mu došlo, že myš je on sám.

"Bratře Viléme." řekl, "vidím, že víš mnohem víc věcí, než bych kdy jenom tušil. Nezrazuj mě a já nezradím tebe. Je to pravda, jsem pouze žalostný hříšník, který podléhá slabostem těla. Salvátor mi řekl, že ty nebo tvůj novic jste ho přistihli včera večer v kuchyni. Tys hodně cestoval, Viléme, a víš, že ani kardinálové avignonští nejsou vzory ctností. Vím, že mě nevyslycháš kvůli těmto drobným a ubohým hříchům, ale tuším, že ses dozvěděl něco o mém dřívějším životě. Byl to život zamotaný, jako mnoha nás minoritů. Před léty jsem uvěřil v ideál chudoby, opustil jsem obec a žil toulavým životem. Uvěřil jsem Dolcinovu kázání, jako hodně mně podobných. Nejsem člověk vzdělaný, byl jsem sice vysvěcen, ale umím ještě tak odříkat mši. O teologii toho moc nevím. A možná ani nedokážu přilnout k myšlenkám. Vidíš to sám, kdysi jsem se pokusil o vzpouru proti pánům, nyní jim sloužím a pro pána tohoto kraje rozkazuji těm, kteří jsou jako já. Vzpoura nebo zrada, my prostí lidé nemáme na vybranou."

"Prostí lidé někdy vidí do věcí jasněji než učení," řekl Vilém.

"Možná," odpovědě mu cellerarius a pokrčil rameny. "Jenže já ani nevím, proč jsem to všechno tehdy dělal. U Salvátora je to pochopitelné, rodiče byli nevolníci a jeho dětství jen hlad a nemoci... Dolcino pro něho představoval vzpouru a zhoubu pánů. U mne to bylo něco jiného, pocházím z měšťanské rodiny a hladem jsem nikdy netrpěl. Byl to... jak bych to řekl... rej šílenců, nádherný karneval... s Dolcinem na horách, ještě než jsme na tom byli tak, že jsme jedli maso padlých druhů, než nás zahynulo tolik, že jsme je nestačili jíst a házeli je ptactvu a šelmám na svazích Rebella... Nebo možná v těch hrozných chvílích... jsme všichni dýchali vzduch... mohu říci vzduch svobody? Předtím jsem nevěděl, co to svoboda je, kazatelé nám říkali: Pravda vás osvobodí a s Dolcinem jsme se cítili svobodní a myslili jsme si, že u něho je pravda. Domnívali jsme se, že všechno, co děláme, je správné..."

"A tam jste se naučil... svobodně se spojit se ženou?" zeptal jsem se. Sám nevím proč, ale od předešlé noci mi nešla z hlavy Ubertinova slova ani to, co jsem si přečetl ve skriptoriu, a konečně ani to, co jsem sám prožil. Vilém se po mně zvědavě podíval, pravděpodobně ode mne nečekal takovou kuráž a drzost. Cellerarius se na mne díval, jako bych spadl z

měsíce.

"Na Rebellu," řekl, "byli lidé, kteří během celého dětství spali nejmíň po deseti v jedné komůrce, bratr se sestrou, otec s dcerou. Co myslíš, že pro ně tyto nové podmínky znamenaly? Z vlastní vůle dělali to, co dřív z nutnosti. A když v noci čekáš, až se objeví nepřátelské oddíly a tiskneš se k tělu svého druha, aby ti nebyla zima... Kacíři? Vy mníšci, co pocházíte z hradů a žijete si v nějakém bohatém opatství, vy se domníváte, že kacířství je způsob myšlení, který pochází od ďábla, zatímco je to jen způsob života a je to... byla to pro nás... nová zkušenost. Nebyli už páni a říkali nám, že Bůh je s námi. Netvrdím, že bychom měli pravdu, Viléme, však mne taky nacházíš zde, protože jsem je brzy opustil. Ale ty vaše učené disputace o chudobě Ježíše Krista a o tom, co je usus259 a factuin a ius, jsem prostě nepochopil. Už jsem ti řekl, že to byl velký karneval, a o karnevalu se dělá všecko naruby. Pak člověk zestárne, ale nezmoudří, stane se z něho mlsná huba. Tady jsem jako mlsný prostopášník. Můžeš odsoudit kacíře, ale mohl bys odsoudit prostopášníka?"

"To stačí, Remigie," řekl Vilém. "Nevyslychám tě kvůli tomu, co se tehdy stalo, ale kvůli tomu, co se děje nyní. Pomoz mi a já nebudu usilovat o tvou zhoubu. Nemohu a nechci tě soudit. Musíš mi však povědět, co víš o tom, co se děje v opatství. Potloukáš se tu v noci i ve dne a musíš něco vědět. Kdo zabil Venantia?"

"To nevím. Přisahám. Vím jenom, kde a jak zemřel."

"Kdy? Kde?"

"Nech mě vyprávět. Tenkrát v noci, asi hodinu po kompletáři, jsem vešel do kuchyně..."

"Kudy a z jakého důvodu?"

"Dveřmi do zahrady. Mám od nich klíč, už dávno jsem si ho nechal od kovářů udělat. Dveře do kuchyně jsou jediné, které nemají zevnitř závoru. A důvody... ty nehrají žádnou roli, sám jsi řekl, že mě nechceš soudit za slabost mého těla..." Rozpačitě se usmál. "Také bych však byl nerad, kdyby ses domníval, že trávím celé dny smilněním... Tenkrát večer jsem v kuchyni hledal něco k snědku pro děvče, které mi přivedl Salvátor..."

"Kudy je přivedl?"

"Ach, není jen brána, v hradbách je spousta jiných vchodů. Zná je opat, znám je i já... Tenkrát večer ale děvče dovnitř nevešlo, poslal jsem ji zpátky právě kvůli tomu, nač jsem přišel a co ti hned povím. Proto jsem si ji nechal přivést včera v noci. Kdybyste přišli do kuchyně o něco později, našli byste tam místo Salvátora mne. To on mě upozornil, že v Budově někdo je, a tak jsem se vrátil do své cely..."

"Vraťme se k noci z neděle na pondělí."

"Dobře. Vešel jsem do kuchyně a spatřil jsem Venantia, ležel na zemi mrtvý."

"V kuchyni?"

"Ano, u odtokové jímky na vodu. Asi tam zrovna přišel ze skriptoria."

"Žádné stopy po zápase?"

"Vůbec žádné. Jen u těla ležel rozbitý hrnek a na zemi byla rozlitá voda."

"Jak víš, že to byla voda?"

"Nevím to, jen jsem si to myslel. Co by to mohlo být jiného?"

Jak mi Vilém později objasnil, hrnek mohl znamenat dvě věci. Buď právě v kuchyni dal Venantiovi někdo vypít jed, nebo ten nebožák ho už polknul (jenže kde? a kdy?) a sešel dolů napít se, protože mu rázem vyschlo v krku, třeba měl křeče, bolest mu svírala útroby, nebo ho pálil jazyk (měl ho určitě černý jako Berengar).

V každém případě se prozatím nic dalšího zjistit nedalo. Když Remigius spatřil mrtvolu, vyděsil se. V duchu se ptal, co má dělat, a řekl si, že nebude dělat nic. Kdyby přivolal pomoc, musil by přiznat, že chodil v noci po Budově, a nijak by tím neprospěl svému spolubratru, kterému už nebylo pomoci. Řekl si tedy, že ponechá věci tak, jak jsou, a počká, až mrtvé tělo na druhý den ráno po otevření dveří někdo objeví. Běžel zadržet Salvátora, který už přiváděl děvče, a pak oba šli na kutě. I když rozčilením do rána oka nezamhouřili. Když při matutině pacholci od vepřů přišli do chrámu upozornit opata, co se

stalo, Remigius se domníval, že mrtvé tělo bylo nalezeno tam, kde je zanechal, a užasl, když viděl že je v kádi. Kdo odnesl mrtvého z kuchyně? O tom Remigius neměl tušení.

"Jediný, kdo se může volně pohybovat po Budově, je Malachiáš," řekl Vilém.

Cellerarius se energicky ohradil: "Ne, Malachiáš ne. Neřekl bych, že... V každém případě jsem ti proti němu nic neřekl..."

"Uklidni se, ať tě s Malachiášem svazuje cokoliv. Ví na tebe něco?"

"Víš," zrudnul cellerarius, "a choval se vždycky jako slušný člověk. Na tvém místě bych si dával pozor na Bengta. Měl podivné styky s Berengarem a s Venantiem. Přisahám ti, že ničeho dalšího jsem si nevšiml. Jakmile se něco dozvím, hned ti to řeknu."

"Prozatím by to stačilo. Bude-li třeba, zajdu za tebou."

Cellerariovi se viditelně ulevilo a vrátil se k svému jednání. Ostře okřikl sedláky, kteří mezitím přemístili nějaké pytle se sadbou.

V témže okamžiku k nám přišel Severin. V ruce držel Vilémovy čočky, které mu byly ukradeny předevčirem v noci. "Našel jsem je v Berengarově kutně," řekl, "měl jsi je na nose předevčirem v knihovně. Jsou tvoje, vid'?"

"Budiž Bůh pochválen!" radostně zvolal Vilém. "Vyřešili jsme dva problémy najednou. Mám znovu své čočky a konečně jsem si jist, že zlodějem byl Berengar!"

Zrovna jsme se odmlčeli, když přiběhl Mikuláš z Morimundu a tvářil se ještě vítězoslavněji než Vilém. V ruce držel pár čoček vsazených do obrouček a opatřených svorkou: "Viléme," volal, "dokázal jsem to, dokončil jsem je, myslím, že budou v pořádku!" Pak si všiml, že Vilém už má jedny čočky na nose a zůstal, jak když ho poleje studenou vodou. Vilém ho nechtěl pokořit, sundal si staré a vyzkoušel nové: "Jsou lepší, než ty co mám, řekl. "Budu používat tvoje a staré si nechám v rezervě." Pak se obrátil ke mně: "Adson, jdu si přečíst do cely nějaké pergameny, však víš, které. Konečně! Někde na mě počkej. A díky, díky vám všem, bratři předrazí."

Zvon oznámil třetí hodinu a odešel jsem do chrámu, abych s ostatními zpíval hymnus, žalmy, verše a kyrie. Ostatní se modlili za duši mrtvého Berengara, já jsem však děkoval Bohu, že nám umožnil najít ne jedno, ale dvoje brýle.

Náhle jsem se upokojil, zapomněl jsem na všechny hrůzy, které jsem viděl a slyšel, usnul jsem a probudil se, když mše skončila. Uvědomil jsem si, že jsem vůbec v noci nespál, a začal jsem si dělat starosti, že jsem vydal příliš mnoho sil. Když jsem pak vyšel ven, vzpomněl jsem si na děvče a vzpomínka mi nešla z hlavy.

Snažil jsem se myslet na něco jiného a začal jsem běhat sem a tam po pláni. Zmocnila se mě lehká závrať.

Mnul jsem si zmrzlé ruce a dupal jsem. Pořád se mi ještě chtělo spát a přitom jsem se cítil čilý a plný života.

V duchu jsem se ptal, co se to se mnou děje.

ČTVRTÝ DEN

Tertia

ADSO SE ZMÍTÁ V MUKÁCH LÁSKY,
PAK PŘIJDE VILÉM S VENANTIOVÝM TEXTEM,
KTERÝ I PO ROZLUŠTĚNÍ
ZŮSTÁVÁ NEROZLUŠTITELNÝ

Další události, k nimž došlo po mém hříšném setkání s děvčetem, mě ve skutečnosti málem přinutily zapomenout na ni a ihned poté, co jsem se vyzpovídal bratru Vilémovi, se má duše ostatně zbavila výčitky, kterou jsem pociťoval při probuzení ráno po svém

poklesku, až se mi dokonce zdálo, že zároveň se slovy jsem mu předal i samotné břímě, jež vyjadřovala. K tomu právě slouží milosrdná lázeň zpovědi: břímě hříchu a výčitky, již hřích obnáší, odevzdá do lůna Pána našeho a duše zároveň s odpuštěním nabude znova vzdušné lehkosti a zapomene na tělo zmučené hanebností. Nezabavil jsem se však hříchu docela. Jak jsem se nyní procházel v zimním dopoledni, pod studenými a bledým sluncem, obklopen shonem lidí i zvířat, začal jsem si na to, co jsem prožil, vzpomínat docela jinak, jako by z toho všeho, co se stalo, mi už nezůstalo v mysli pokání a útěšná slova kající lázně, ale pouze obrazy lidských těl a údů. Napřed se mi do vzrušené mysli vetřelo strašidlo, Berengar nadmutý vodou, a chvěl jsem se odporem a soucitem. Pak se má mysl, jako by chtěla tohoto lemura od sebe odehnat, obracela k obrazům jiným, jichž má paměť byla čerstvou schránkou, a nevyhnul jsem se tomu, aby mi před očima (očima duše, ale jako by opravdu stálo přede mnou) nevyvstal jasný obraz děvčete, krásného a strašného jako vojsko pod praporci.

Slíbil jsem si (jako starý amanuensis nikdy nenapsaného textu, který však po dlouhá desetiletí bytoval v mé duši), že budu věrným kronikářem nejenom z lásky k pravdě či z touhy (ostatně velice záslužné) poučit čtenáře, ale také abych zbavil svou ochablou a unavenou paměť vizí, které ji po celý život pronásledovaly. Musím tudíž vylíčit úplně všechno, důstojně, ale bez falešného studu. A musím říci teď hned a naprosto jasně to, co jsem si myslil a co jsem se sám před sebou málem pokoušel utajit, jak jsem se procházel po planině a občas se rozběhl, abych nenadále bušení srdce mohl dát do souvislosti s pohybem svého těla, a občas se zastavil a přihlížel práci sedláků a pacholků v domnění, že pohled na ně mě přivede na jiné myšlenky; jak jsem z plných plic vdechoval studený vzduch jako ten, kdo pije víno, aby zapomněl na své obavy či bolesti.

Marně. Neustále jsem myslil na děvče. Mé tělo zapomnělo na silnou, hříšnou a prchavou (nízkou) slast, kterou mi poskytlo spojení s ní, má duše však nezapomněla na její tvář a nedokázala tuto svou vzpomínku považovat za něco zvráceného, ba naopak, celá se jen chvěla, jako by se v té tváři skvěly všechny krásy světa.

Zmateně a jako bych sám před sebou zapíral pravdu svých pocitů, jsem si uvědomoval, že ta nebohá, špinavá, necudná bytost, která se prodávala (a s bůhvíjak troudalou vytrvalostí) jiným hříšníkům, ta dcera Evy, přeslabá jako všechny její sestry, která tolik handlovala se svým vlastním tělem, byla stejně něco zázračného a velkolepého. Můj rozum v ní nalézal zdroj hříchu, touha mých smyslů však souhrn všech půvabů. Těžko říci, co jsem vlastně zakoušel. Mohl bych třeba napsal, že stále ještě lapen v osidlech hříchu, toužil jsem neustále vidět ji a práci sedláků že jsem sledoval jen proto, abych viděl, zda se za nějakým stavením či ze tmy chléva nevyonoří ta, která mě svedla. Nenapsal bych však pravdu nebo se ji snažil zahalit, abych zeslabil její sílu a zřejmost. Neboť pravda je taková, že jsem dívku prostě 'viděl', viděl jsem ji ve větvích bezlistého stromu, které se lehce chvěly, jak si v nich zkrhlý vrabec hledal útulek, viděl jsem ji v očích jalovic, jak vycházely z chléva, a slyšel jsem ji v bečení jehňat, když se přiletly do mého bloudění. Jako by všechna stvoření ke mně promlouvala jen o ní a já jsem toužil, ano, toužil jsem spatřit ji znova, byl jsem však zároveň ochoten přijmout i pomyšlení, že ji už nikdy nespatřím a že už se s ní nikdy nespojím, ale jen za tu cenu, že se budu moci těšit radostí, která mě zaplavila toho jitra, a mít ji tak stále nablízku, i když bude navždy daleko. Jako by (dnes se to snažím pochopit) celý vesmír, který je kniha, kterou Bůh napsal vlastní rukou a která k nám promlouvá o jeho nekonečné dobrotě, ve které každé stvoření je málem písmem a zrcadlem života a smrti a ve které se ta nejpokornější růže stává glosou naší pozemské pouti, zkrátka jako by všechno ke mně promlouvalo pouze o tváři, kterou jsem sotva zahlédl v přítmí kuchyně plné těžkého pachu. Setrval jsem u těchto svých fantazií, protože jsem si říkal (vlastně neříkal, neboť to, čeho jsem byl plný, nebyly myšlenky, které bych mohl převést do slov), že je-li tu celý svět jen proto, aby ke mně promlouval o děvčeti, které (třebaže hříšnice) je přece jen jednou kapitolou ve velké knize stvoření, jedním veršem velkého žalmu zpívaného všehomírem - říkal jsem si (říkám si dnes), že je-

li tomu tak opravdu, pak to nemůže být ničím jiným než částí boží předvídavosti, která řídí všehomír uspořádaný na způsob lyry jako zázrak souznění a harmonie. Jako opilý jsem se těšil její přítomností ve věcech, které jsem viděl, a v nich po ní toužil a v pohledu na ně nacházel uspokojení. A přece jsem pociťoval také jakousi bolest, protože jsem byl sice šťasten z tolika klamných zobrazení jedné přítomnosti, ale zároveň jsem trpěl jednou nepřítomností. Jen těžko bych vysvětlil tuto záhadnou kontradikci, která je znamením, že lidský duch je velice křehký a nepostupuje nikdy přímo stezkami rozumu božího, který vybudoval svět jako dokonalý sylogismus, ale z tohoto sylogismu zachycuje pouze jednotlivé a často nesouvislé věty, čímž si můžeme vysvětlit, proč tak snadno podléháme mámení zlého ducha. Bylo to mámení zlého ducha, co mě tenkrát ráno naplnilo takovým dojetím? Dnes se domnívám, že tomu tak bylo, byl jsem konečně ještě novic, domnívám se však také, že lidský cit, který mou zmítal, nebyl špatný sám o sobě, pouze ve vztahu k mému mnišskému stavu. Protože sám o sobě to byl cit, který má muže a ženu k tomu, aby se navzájem spojili, jak káže svatý Pavel, a byli jedním tělem, zplodili nové lidské bytosti a starali se jeden o druhého od mládí do stáří. Jenže apoštol tak kázal těm, kdož hledají lék na svou tělesnou žádostivost a nechťejí v ní shořet, přičemž je třeba mít na paměti, že cudnost, k níž jsem se já co mnich zavázal, je ze všeho nejlepší. Tenkrát jsem tudíž trpěl něčím, co pro mne bylo špatné, pro ostatní však dobré, ba dokonce přesladké, proto dnes chápu, že můj zmatek nepramenil ze zkaženosti mých myšlenek, které byly samy o sobě dobré a libé, ale ze zkaženosti vztahu mezi mými myšlenkami a mým závazkem. A počínal jsem si tudíž špatně, těšil-li jsem se něčím, co bylo z jednoho hlediska dobré a z druhého špatné, a má chyba byla v tom, že jsem se pokusil smířit *appetitus naturalis*²⁶⁵ s příkazem *anima rationalis*. Dnes vím, že jsem trpěl rozporem mezi *appetitus elicitus intellectivus*, spontánním rozumovým usilováním, v němž by se měla projevoval vláda vůle, a *appetitus elicitus sensitivus*, spontánním pudem smyslovým, který je vystaven lidským vášním. Vždyť *actus appetiti sensitivi*²⁶⁶, in quantum habent transmutationem corporalem annexam, *passiones dicuntur, non autem aetus voluntatis*, a můj *actus appetitivus* byl právě doprovázen třasem celého těla, fyzickým nutkáním křičet a zmítat sebou. Doctor angelicus říká, že vášně samy o sobě nejsou špatné, jsou-li zmírňovány vůlí řízenou *anima rationalis*. Má *anima rationalis* byla však tenkrát zastřena únavou, která sice brzdila *appetitus irascibilis*, nezvládnutelné nutkání, které se obrací k dobru i ke zlu jako k něčemu, co je třeba dobýt, ne však *appetitus concupiscibilis*, nutkavou žádostivost, která se obrací k dobru a zlu jako k něčemu už známému. Abych nějak omluvil svou tehdejší nezodpovědnou lehkomyšlnost, použiji slov, jež napsal doctor angelicus, a řeknu, že jsem byl zcela určitě naplněn láskou, která je vášní, v níž nachází své vyjádření i zákon kosmu, neboť přirozenou láskou je i tíže nebeských těles. A v této vášni jsem zcela přirozeně spočinul, neboť v ní *appetitus tendit in appetibile realiter consequendum ut sit ibi finis motus*. Proto rovněž zcela přirozeně *amor facit quod ipsae res quae amantur, amanti aliquo modo uniantur, et amor est magis cognitivus quam cognitio*. Skutečně jsem také dívku viděl líp, než jsem ji viděl v noci, a poznával jsem ji *intus et in cute*, neboť v ní jsem chápal sebe a v sobě zase ji. Dnes se v duchu ptám, zdali to, co jsem cítil, byla láska zvaná *amicitia*, kdy bližní miluje bližního svého a chce jen jeho dobro, nebo láska zvaná *concupiscentia*, kdy jde o dobro vlastní a kdy ten, kdo je neúplný, vyžaduje jen to, co ho doplňuje. Domnívám se, že láska lačná a žádostivá se mě zmocnila v noci, kdy jsem po děvčeti chtěl něco, co jsem nikdy předtím neměl, zatímco onoho rána jsem po děvčeti nechtěl nic, pouze její dobro, a přál jsem si, aby se vymkla z kruté nezbytnosti, která ji nutí dávat se za potravu, a aby byla šťastná, nechtěl jsem po ní víc, jen abych na ni mohl dál myslet a žít ji v ovcích, ve volech, ve stromech i v poklidném světle, které svým hávem pokrývalo hradby opatství. Dnes už vím, že podstatou lásky je dobro a dobro že se definuje poznáním, neboť můžeme milovat jen to, co jsme jako dobré poznali, zatímco děvče jsem poznal, jistě, jako dobro, ale dobré pro *appetitus irascibilis* a špatné pro vůli. Tehdy jsem se však zmítal mezi mnoha rozpornými hnutími duše, protože to, co jsem

zakoušel, se podobalo svaté lásce, již popisují doktoři: uvádělo mě to do extáze, v níž milující se bytosti chtějí totéž (a já díky tajemnému osvětlení jsem věděl, že děvče, ať se nachází kdekoliv, chce to, co chci já) a zakoušel jsem žárlivost, ne však tu špatnou, kterou odsoudil Pavel v prvním listě Korintským, protože je principium contentionis²⁶⁷ a nesnáší consortium in amato, ale tu, o níž mluví Dionysius Areopagita v Nomi Divini, kde říká, že i sám Bůh byl označen za žárlivého propter multum amorem quem habet ad existentia (a já jsem děvče miloval na základě její existence, byl jsem rád, že existuje, a nezáviděl jsem jí to). Má žárlivost byla ta, již doctor angelicus označil za motus in amatum, žárlivost jako amicitia, která milujícího má k tomu, aby se obrátil proti všemu, co milované osobě škodí (a já jsem v tom okamžiku nefantazíroval o ničem jiném, než jak děvče osvobodit z područí toho, kdo si kupuje její tělo a špiní ji svou vlastní nízkou vášní).

Dnes vím, jak říká doctor angelicus, že láska může milujícím uškodit, je-li nadměrná. A má láska nadměrná byla. Snažil jsem se objasnit, co jsem tehdy zakoušel, a nesnažím se vůbec pro to najít omluvu. Mluvím tu o hříšném vznětu svých mladých let. Byl určitě nedobrý, láska k pravdě mi však ukládá, abych řekl, že tehdy jsem jej považoval za velice dobrý. A ať to je ponaučení pro toho, kdo jako já jednou upadne do osidel pokušení. Dnes jako stařec bych znal tisíc způsobů, jak takovým svodům uniknout (a sám sebe se ptám, mám-li na to vůbec být pyšný, neboť jsem se sice osvobodil od úkladů poledního démona, ne však od úkladů jiných, takže se sám sebe musím ptát, zdali to, co tu dělám, není jen nedobrá povolnost vůči pozemským vášním vzpomínek na mládí, pošetilý pokus uniknout toku času a smrti).

Tehdy mě zachránil zázračný instinkt. Děvče se mi zjevovalo v přírodě a v dílech lidských rukou, jimiž jsem byl obklopen. Snažil jsem se tedy, díky šťastné intuici své duše, pohroužit se do kontempace těchto děl. Díval jsem se, jak skotáci vyvádějí dobytek z chlévů, jak pacholci nesou vepřům žrádlo, jak pastýři pobízejí psy, aby sehnali ovce do houfu, jak sedláci nosí špaldu a proso do mlýna a jak odtamtud vycházejí s pytlí čerstvé mouky. Ponořil jsem se do kontempace přírody, abych přišel na jiné myšlenky a viděl bytosti jen tak, jak se nám jeví, a abych v pohledu na ně radostně zapomněl sám na sebe. Jak krásné bylo divadlo přírody, nedotčené dosud moudrostí člověka tak často zvrhlou!

Viděl jsem beránka, který své jméno obdržel jako uznaní své čistoty a nevinnosti. Neboť slovo agnus pochází z toho, že toto zvíře agnoscit, pozná vlastní matku a pozná její hlas uprostřed stáda a matka mezi spoustou beránek stejné podoby i hlasu pozná svého potomka a živí jej. Viděl jsem ovci, ovis zvanou tak, neboť už v dávných dobách sloužila ad oblatione, k obětním obřadům; ovci, která s blížící se zimou dychtivě požírá trávu a naplní se potravou, než pastviny spálí mráz. A stáda střežili psi, canes, nazvaní tak podle canor, protože štěkají. Pes je zvíře nad jiné dokonalé, obdařené vyššími schopnostmi, pozná svého pána a bývá cvičen pro lov zvěře v lesích, střeží stádo proti vlkům a hlídá dům i potomky svého pána a stává se, že při jejich obraně zahyne. Když král Garamantes upadl do rukou nepřátel, odvedla ho do vlasti smečka dvou set psů, kteří si prorazili cestu nepřátelskými šiky; pes Jasona Lykia po smrti svého pána odmítal žrádlo tak dlouho, až zemřel; pes krále Lysimacha se vrhl do ohně, v němž hořel jeho pán, a uhořel s ním. Pes může léčit rány tak, že je olizuje jazykem a jazyk štěnat léčí vnitřní zranění. Od přírody je pes navyklý požírat žrádlo dvakrát, neboť poprvé je vyvrhne. Tato střídmost je symbolem dokonalosti ducha, stejně jako zázračná moc jeho jazyka je symbolem očištění od hříchů skrze zpověď a pokání. Že se vrací k tomu, co vyzvrátil, je však také symbolem toho, že po zpovědi se člověk vrací ke svým hříchům, a toto morální ponaučení bylo tenkrát ráno velice užitečným napomenutím mému srdci, zatímco jsem se obdivoval divům přírody. Mé kroky mě mezitím přivedly k chlévům pro voly, kteří z nich v doprovodu čeledínů v hojném počtu vycházeli. Ihned se mi zdáli takoví, jací byli a jací jsou, jako symboly přátelství a dobrotivosti, neboť vůl se při práci otáčí a hledá svého druha u pluhu, není-li zrovna přítomen, a volá ho něžným bučením. Voli jsou poslušní a naučí se vracet se sami do svého chléva, začne-li pršet, a jakmile jsou pod střechou u žlabu, neustále natahují krk,

aby viděli, zda nepohoda už ustala, neboť dychtí vrátit se k práci. A s voly právě vycházela i telátka, jejichž jméno vitellus, ať už jsou to býčci či jalovičky, vzalo svůj původ od slova viriditas, nebo také od slova virgo, neboť jsou dosud svěží, čistá a cudná, a špatně jsem si počíнал, jestliže jsem v jejich roztomilém poskakování viděl obraz dívky necudné. To všechno mi táhlo hlavou, jak jsem smířen se světem a sám se sebou přihlížel čilému pracovnímu ruchu v té časné hodině. A nemyslel jsem už na děvče, lépe řečeno snažil jsem se zanícení, které jsem pociťoval, přeměnit v radostný a zbožný vnitřní poklid.

Řekl jsem si, že svět je dobrý a obdivuhodný, a že dobrotivost boží se projevuje i v těch nejodpornějších zrudách, jak to objasňuje Honorius Augustoduniensis. Pravda, existují hadi tak velcí, že polknou jelena a přeplují oceán, existuje bestia cenoeroea s tělem osla, rohy kozorožce, hrudí a chřípím lva a kopytem koňským, ale rozpůleným jako u vola, s tlamou od ucha k uchu, hlasem skoro lidským a s kostí namísto zubů. A existuje bestia manticora s lidskou tváří, třemi řadami zubů, tělem lva, ocasem šтира, sinýma očima, kůží rudou jak krev a hlasem podobným hadímu sykotu, chtivá lidského masa. A existují zrudy s osmi prsty na každé noze a vlčí tlamou, zahnutými drápy, které mají srst ovce a štěkají jako psi a které stářím zčernají, místo aby zbělely, a velice nás věkem přesahují! A jsou bytosti s očima na plecích a s dvěma otvory na hrudi namísto chřípí, protože jim chybí hlava, a pak ještě další, které žijí podél toku Gangu a živí se pouze vůní jistého plodu, a když se od něho vzdálí, zemřou. Všechny tyto nečisté zrudy zpívají ve své rozmanitosti chválu na svého Tvůrce a na jeho moudrost stejně jako pes, vůl, ovce, beránek a rys. Jak je vskutku velká, řekl jsem si slovy Vincenta Belovacensa, jak velká je i ta nejnižší krása tohoto světa a jak je pro oko rozumu milé rozjímat bedlivě nejenom nad modí a numeri a ordines²⁷⁰ všech věcí, jež jsou tak znamenitě rozmístěny po celém všehomíru, ale i nad plynutím času, který se nepřetržitě odvíjí skrze následnosti a poklesy, poznamenán smrtí všeho, co se kdy zrodilo. Přiznávám jako hříšník, jímž jsem, obdařený duší, která už jen krátce pobude v mém těle, že jsem byl tehdy puzen duchovní něhou ke Tvůrci a k reguli tohoto světa a že jsem dostně a zbožně obdivoval velikost a stabilitu stvoření.

V tak krásném duševním rozpoložení mě našel mistr, neboť jsem se podřídil vůli svých nohou a obešel, aniž jsem si to uvědomil, skoro celé opatství a ocitl posléze tam, kde jsme se před dvěma hodinami rozešli. Tam stál Vilém a to, co mi řekl, mne přivedlo na jiné myšlenky a obrátilo mou mysl zpátky k temným tajemstvím opatství.

Vilém vypadal velice spokojeně. V ruce držel Venantiův list, který konečně rozluštil. Odešli jsme do jeho cely, co nejdál od zvědavých uší, a tam mi přeložil, co si na listě přečetl. Řecký text po odstavci napsaném tajnou abecedou zvěrokruhu (secretum finis Africae manus supra idolum age primum et septimum quatuor) zněl takto:

Strašlivý jed, který přináší očistu...

Nejlepší zbraň ke zkáze nepřítele...

Užívej osob pokorných, nízkých a ošklivých, obveseluj skrze jejich nedostatky... Nesmějí zemřít... Ne v domech osob urozených a mocných, ale na vesnicích mezi rolníky, po hojném jídle a pití... Zavalitá těla, škaredé tváře...

První panny a líhávají s nevěstkami, bez zlé vůle, bez obav.

Odlíšná pravda, odlišná podoba pravdy...

Velebné fíky.

Nestydatý kámen se kutálí plání... Před očima.

Je třeba šálit a šálením překvapit, říkat opak toho, co se čeká, něco jiného říkat a něco jiného si myslit.

Jim budou cikády ze země zpívat.

A to bylo všechno. Po mém soudu málo, vlastně nic. Vypadalo to jako třeštění blázna a taky jsem to Vilémovi řekl.

"Je to možné. A v mém překladu je to třeba ještě ztřeštěnější. Má znalost řečtiny je pouze

přibližná. Ale řekneme-li si, že Venantius byl blázen, nebo že byl blázen ten, kdo knihu napsal, neobjasní nám to, proč tolik osob, které určitě všechny bláznivé nebyly, se napřed snažilo knihu ukrýt a pak ji dostat zpátky do rukou..."

"Vy si tedy myslíte, že to, co je zde napsáno, pochází z tajemné knihy?"

"Určitě to napsal Venantius. Sám vidíš, že to není žádný starobylý pergamen. Měly by to být poznámky, které si Venantius dělal, jak knihu četl, jinak by je přece nepsal řecky. Určitě tu opsal a přitom zkrátil úryvky, které našel v knize z finis Africae. Odnal si ji do skriptoria, pustil se do čtení a přitom si poznamenával, co mu připadalo pozoruhodné. Pak se ale něco stalo. Buď se mu udělalo špatně, nebo zaslechl, jak někdo jde nahoru. Takže uložil knihu i s poznámkami do poličky pod stolem a řekl si, že si je odtamtud druhý den večer vezme. V každém případě pouze na základě tohoto listu můžeme rekonstruovat povahu tajemné knihy a pouze na základě povahy té knihy si můžeme učinit představu o povaze vražedníka. U každého zločinu spáchaného proto, aby se pachatel zmocnil nějakého předmětu, by nám povaha dotyčného předmětu měla totiž poskytnout třeba jen slabou představu o povaze zločince. Došlo-li k vraždě pro hrst zlata, pak vrahem bude chamtivec, jestliže kvůli knize, pak si vrah bude chtít pro sebe podržet tajemství, které kniha obsahuje. Musíme se tedy dozvědět, co stojí v knize, kterou nemáme."

"A vy budete schopni z těch několika slov pochopit, o jakou knihu jde?"

"Milý Adone, ta slova mi připomínají nějaký svatý text, jehož význam přesahuje doslovné znění. Když jsem si jej četl dnes ráno po rozhovoru s cellerariem, všiml jsem si hned, že i zde jsou zmínky o lidech prostých a vesničanech jakožto nositelích pravdy odlišné od pravdy osob vzdělaných. Cellerarius nám dal na srozuměnou, že s Malachiášem ho svazuje nějaká podivná spoluvina. Že by Malachiáš ukryl nějaký nebezpečný kacířský text, který mu Remigius odevzdal? Pak si Venantius mohl přečíst a poznamenat několik tajemných instrukcí týkajících se společenství osob hrubých a nízkých, které vedou vzpouru proti všem a všemu. Jenže..."

"Jenže?"

"Jenže proti mé hypotéze svědčí dvě fakta. Za prvé se Venantius podle všeho o podobné otázky nezajímal; byl to překladatel řeckých textů, a ne kazatel kacířství... Za druhé věty jako třeba o fíciích, o kameni a o cikádách by tato domněnka neobjasnila..."

"Třeba jsou to hádanky a mají jiný význam," napověděl jsem mu. "Nebo máte po ruce nějakou jinou domněnku?"

"Mám, ale zatím je ještě ve stavu zrodu. Při čtení té stránky mám dojem, že některé výrazy jsem už někde četl, a připomínají mi věty, které jsem už rovněž slyšel. Ba dokonce se mi zdá, že tato stránka mluví o něčem, o čem se tu před pár dny mluvilo... Ale nedokážu si na to přesně vzpomenout. Budu si asi muset přečíst jiné knihy."

"Jak to? Abyste se dozvěděl, co obsahuje nějaká kniha, musíte číst jiné knihy?"

"Někdy to jinak nejde. Knihy často mluví o jiných knihách. Nevinná kniha bývá někdy jako símě, které rozkvetne v knihu nebezpečnou, nebo naopak je to sladký plod, který vzešel z hořkých kořenů. Nemůžeš se například dozvědět, co si myslel Tomáš při čtení Alberta? Nebo z Tomášových spisů vyvodit, co učí Averroes?"

"To je pravda," řekl jsem s obdivem. Doposud jsem se domníval, že každá kniha k nám promlouvá pouze o věcech lidských či božských, které se nacházejí mimo knihy. Teprve nyní jsem si uvědomil, že knihy nezdědky mluví o knihách, neboli jako by rozprávěly mezi sebou. Ve světle této úvahy mi knihovna rázem připadala ještě víc zneklidňující. Byla sídlem dlouhého, staletého šepotu, neslyšného dialogu mezi pergameny, byla něčím živým, schránkou sil neovladatelných lidskou myslí, pokladem tajemství vyzařovaných z bezpočtu myslí, které přežily ty, kdož je vytvořili nebo se stali jejich nositeli a zprostředkovateli.

"K čemu pak ale," řekl jsem, "ukrývat knihy, můžeme-li od přístupných dojít k nepřístupným?"

"V rozloze staletí to není k ničemu. V rozloze let a dnů to naopak k něčemu je. Vidíš sám,

jak tápeme."

"Knihovna tedy není nástrojem, s jehož pomocí se pravda šíří, ale naopak brzdí?" zeptal jsem se užasle.

"Ne vždycky a ne nezbytně. V tomto případě tomu tak je!

ČTVRTÝ DEN

SEXTA

ADSO JDE HLEDAT LANÝŽE A NAJDE MINORITY,
KTERÍ ZROVNA PŘICHÁZEJÍ A KTERÍ PAK MAJÍ
DLOUHÝ ROZHOVOR S VILÉMEM A S UBERTINEM,
VEJDOU VE ZNÁMOST PŘESMUTNÉ VĚCI TÝKAJÍCÍ SE JANA XXII.

Po těchto úvahách došel můj mistr k závěru, že se už do ničeho pouštět nebude. Už jsem řekl, že míval chvílky naprosté nečinnosti, jako by se neutuchající pohyb hvězd najednou zastavil a on s ním. Tak tomu bylo i tenkrát ráno. Lehl si na slamník, díval se do prázdna a ruce měl zkřížené na hrudi a pohyboval rty, jako by odříkával modlitbu, ale jen občas a bez zaujetí.

Řekl jsem si, že asi přemýšlí, a rozhodl jsem se, že budu jeho meditaci respektovat. Vrátil jsem se na dvůr. Sluneční svit mezitím zeslábl a z krásného jasného rána (mezitím se už přiblížilo poledne) se stával vlhký a mlžnatý den. Velké mraky táhly od severu a zahalovaly vrchol hory šedým závojem. Vypadal jako mlha, a mlha možná stoupala i ze země, v této výšce však bylo těžké rozeznat vlhko, které stoupalo, od vlhka, které klesalo. Nejvzdálenější budovy už bylo sotva vidět.

Zahlédl jsem Severina, jak vesele shromažďuje pasáky s několika vepři. Řekl mi, že mají v úmyslu hledat lanýže na svazích hory a v údolí. Tento vynikající plod lesních porostů na tomto poloostrově je specialitou benediktýnských pozemků ať už v Norcii, kde je tmavý, nebo v kraji zdejší, kde je světlejší a voňavý. Byl mi tehdy zcela neznámý. Severin mi však vysvětlil, co lanýž vlastně je, že se různě upravuje a že je velice chutný. A dodal, že se velice těžko hledá, neboť je ukryt v zemi ne jako houba, ale jako nějaké tajemství, a že vepř je jediné zvíře, které je schopné, díky svému čichu, jej objevit. Sotva jej najde, chce jej ovšem pozřít, takže je třeba vepře ihned odehnat a lanýže dostat ze země. Později jsem se dozvěděl, že ani mnozí urození páni sběrem lanýžů nepohrdnou a kráčejí za vepři, jako by to byli ušlechtilí lovečtí psi, a za nimi pak jdou sluhové s motykami. Vzpomínám si dokonce, že o pár let později jeden můj urozený krajan, když se dozvěděl, že znám Itálii, se mě zeptal, jak je to možné, že tam páni pasou vepře. Pochopil jsem, že jde o lanýže, a musil jsem se smát. Když jsem mu objasnil, že dotyční pánové hledali v zemi lanýže neboli "tar-tufi", aby je snědli, přeslechl se a myslil, že říkám "der Teufel" neboli ďábel, zbožně se pokřížoval a ohromeně se na mne podíval. Pak se všechno vysvětlilo a smáli jsme se tomu oba. Tak velká je magie lidských jazyků, že na základě vzájemné lidské dohody označují věci zcela odlišné zvuky naprosto stejnými.

Severinovy přípravy ve mně probudily zvědavost a rozhodl jsem se, že půjdu s ním, také protože jsem pochopil, že jde na výpravu za lanýži, aby pozapomněl na smutné události, které nás všechny rmoutily. Napadlo mě, že pomohu-li mu zapomenout na jeho starosti, budu moci třeba zvládnout nebo rovnou zapomenout své vlastní. Nesmím také zatajit, neboť jsem se rozhodl psát vždy a jedině pravdu, že jsem potají v sobě choval naději, že bych v údolí mohl spatřit osobu, o které už nechci dál mluvit. Sám sebe však jsem málem nahlas ujistil, že bych mohl potkat jednu z legací, neboť jsme právě ten den jejich příjezd očekávali.

Jak jsme pomalu zatáčkami sestupovali z hory, ovzduší bylo co krok jasnější. Ne že by znova vysvitlo slunce, obloha byla pořád ještě zatažena mraky, ale mlha zůstala viset nad námi a mohli jsme jasně rozpoznat věci kolem nás. Když jsem se v půli kopce obrátil a podíval se vzhůru, vršek hory jsem už neviděl: s Budovou i se vším ostatním zmizel v oblacích.

Ráno v den našeho příjezdu do opatství bylo z některých míst mezi kopci stále ještě vidět moře, vzdálené necelých deset mil. Naše cestování horami bylo bohaté na překvapení, najednou jsme se ocitli jakoby na horské terase, která čněla nad nádherným mořským zálivem, a zanedlouho jsme naopak vnikli do hlubokých roklí a vysoké strmé skály nám bránily v pohledu na vzdálené pobřeží a slunce sem jen stěží pronikalo. Nikde jinde jsem v Itálii neviděl tak těsné a nečekané sousedství moře a hor, mořského pobřeží a horské krajiny, a v kvílení větru, který táhl stržemi, zněl neustálý zápas mezi mořským vánkem a chladnými skalními vichry.

Tohoto rána bylo naopak všechno šedivé a skoro mléčně bílé a nikde nebyl znát obzor, i když se údolí otvíralo k moři. Ztrácím tu však čas vzpomínkami bez nějakého vztahu k událostem, které nám leží na srdci, můj trpělivý čtenáři. Takže raději se už nezmíním ani o vrtkavém štěstí při hledání lanýžů a hned sdělím, že jsem jako první uviděl legaci minoritů a běžel do kláštera, abych na její příchod upozornil Viléma.

Můj mistr počkal, až příchozí vejdou dovnitř a až je opat podle stanoveného obřadu pozdraví. Pak vyšel sám skupině naproti a následovalo všeobecné objímání a bratrské vítání.

Čas oběda už byl za námi, pro hosty byl však prostřen stůl a opat byl natolik taktní, že je ponechal o samotě s Vilémem, aby se bez ohledu na povinnosti ukládané regulí mohli najíst a přitom si navzájem sdělit své dojmy: vždyť to bylo, kéž mi Bůh odpustí nepatřičné přirovnání, něco jako válečná rada, a bylo třeba uspořádat ji co nejrychleji, než dorazí nepřátelské vojsko, čili papežská legace.

Zbytečně bych říkal, že příchozí se ihned setkali s Ubertinem a všichni že ho zdravili překvapeně, radostně a se zbožným obdivem, vzbuzeným jak jeho dlouhou nepřítomností, tak obavami, které provázely jeho zmizení, a také jeho pověstí udatného bojovníka, který už desetiletí bojuje v téže bitvě po jejich boku.

O mniších, z nichž se legace skládala, se zmíním, až se budu zabývat schůzkou, k níž došlo následujícího dne. Mluvil jsem s nimi ostatně velice málo, veškerou svou pozornost jsem soustředil na radu tří, která se hned ustavila a skládala se z Viléma, Ubertina a Michala z Ceseny.

Michal musil být člověk opravdu svérázný: žhavý ve své františkánské vášnivosti (gesty a přízvukem někdy připomínal Ubertina ve chvílích mystického vytržení) a přitom velice lidský a dobrosrdečný ve své pozemské přirozenosti, jako správný Ital z Romagně, který umí ocenit dobrou kuchyni a rád posedí s přáteli; břitkého ducha a uhýbavý, v tu ránu obezřetný a šikovný jak lišák a potměšilý, jednalo-li se o problémy vztahů mezi osobami mocnými; schopen od srdce se zasmát, vytvořit plodné napětí a nastolit výmluvné ticho, šikovně odvrátit pohled, musil-li rozržitostí zamaskovat, že nechce odpovědět na nepřijemnou otázku.

Zmínil jsem se o něm už na předchozích stránkách, ale byly to věci, které jsem znal jen z doslechu a možná od osob, které je taky jen slyšely. Nyní jsem mnohem lépe chápal jeho rozporné postoje a nečekané změny politických plánů, jimiž v posledních letech udivoval své přátele a stoupence. Jako generál řádu františkánů byl v principu dědic svatého Františka a de facto dědic jeho vykladačů: musil se měřit se svatostí a moudrostí předchůdců, jako byl Bonaventura z Bagnoreggia, musil zaručit respektování a současně také dobro řádu, který byl tak mocný a rozlehlý, musil naslouchat dvorům a městským správcům, od nichž řád získával, i když v podobě almužen, darů a dědictví, svou prosperitu a své bohatství, a současně musil dbát na to, aby ve své touze po pokání neopustili řád ti nejhorlivější spirituální bratři a z nádherného společenství, jehož byl hlavou, se nestal houf

kacířských tlup. Musil se zamlouvat papeži, říši, bratříkům chudého života, svatému Františkovi, který ho určitě z nebe sledoval, i lidu křesťanskému, který ho sledoval ze země. Když Jan odsoudil všechny spirituální bratry jako kacíře, Michal nezaváhal, předal mu pět nejvzpornějších provensálských bratří a svolil, aby je papež poslal na hranici. Když si však uvědomil (a k tomu určitě přispěl svým dílem Ubertin), že v řádu mnozí sympatizují s následovníky evangelického života, přičinil se o to, aby perugijská kapitula, která se odbyla čtyři roky poté, přijala stanoviska upálených za svá. Přirozeně ve snaze pojmout potřebu, která mohla být opravdu kacířská, do způsobů života a institucí řádu, a přimět papeže, aby chtěl to, co chce řád. Jenže zatímco se snažil přesvědčit papeže, bez jehož souhlasu nemohl nic dále podniknout, nepohrdl ani přízní císařovou a císařských teologů. Pouhé dva roky předtím, než jsem ho viděl, přikázal dokonce na lyonské kapitule svým mnichům, aby o papežově osobě mluvili mírně a s respektem (a to pár měsíců předtím papež mluvil o minoritech a vyčetl jim jejich štekání, jejich omyly a jejich bláhovosti"). Nyní však seděl velice přátelsky u stolu s lidmi, kteří o papeži mluvili všelijak, ale určitě ne s respektem.

Zbytek jsem už pověděl. Jan ho chtěl mít v Avignonu a Michal tam jednou jít chtěl a podruhé nechtěl a setkání, k němuž mělo následujícího dne dojít, mělo rozhodnout o způsobech a zárukách jeho cesty, která neměla vypadat jako akt podřízenosti, ale také ne jako akt vyzývavosti. Nemyslím, že by se Michal někdy osobně s Janem setkal, určitě ne když zastával úřad papeže. V každém případě ho už dlouho neviděl a jeho přátelé se mu snažili tohoto svatokupce honem vylíčit ve velice temných barvách.

"Jednou se musíš naučit," říkal mu Vilém, "nevěřit jeho přísahám. Drží se vždycky litery a porušuje ducha."

"Všichni vědí," říkal Ubertin, "co se stalo při jeho volbě..."

"Nenazval bych to volbou, ale uzurpací!" zasáhl do hovoru jeden ze stolovníků, později jsem slyšel, že mu říkají Hugo z Novocastru, a přízvukem připomínal mého mistra. "Už třeba jen smrt Klimenta V. není tak docela jasná. Král mu nikdy neodpustil jeho předchozí slib, že bude soudně stíhat památku Bonifáce VIII., a pak už udělal všechno pro to, aby svého předchůdce nemusil zneuznat. Jak v Carpentrasu zemřel, to nikdo vlastně neví. Skutečnost je taková, že když se kardinálové v Carpentrasu sešli na konkláve, neshodli se na novém nástupci, protože debata se (plným právem) přesunula k otázce, zda Řím či Avignon. Nevím přesně, co se tam stalo, prý masakr, kardinálům začal vyhrožovat synovec zesnulého papeže, jejich služebnictvo bylo povražděno, palác vyhořel, kardinálové se odvolali ke králi a ten jim řekl, že nikdy nechtěl, aby papež opustil Řím, ať neztrácejí trpělivost a dobře si vyberou... Pak ale Filip Sličný zemřel, za jakých okolností, to ví jen Bůh..."

"Nebo ďábel," řekl Ubertin, pokřižoval se a po něm všichni ostatní.

"Nebo ďábel," přiznal Hugo s úšklebkem. "Zkrátka nastoupí nový král, za osmnáct měsíců zemře, pár dnů po něm zemře i jeho sotva narozený dědic, trůn obsadí jeho bratr, dosavadní regent..."

A je to právě Filip V., týž Filip, který ještě jako hrabě z Poitiers sehnal do kupy kardinály rozuteklé z Carpentrasu," řekl Michal.

"Přesně tak," pokračoval Hugo. "Uspořádal s nimi nové konkláve v dominikánském klášteře v Lyonu a odprisáhl, že jim zajistí bezpečnost a že je nebude držet v zajetí. Jenže sotva se mu vydali všanc, nechal je nejenom zamknout na klíč (což je nakonec správný zvyk), ale den po dni jim zmenšoval přídělý jídla, dokud se prý nerozhodnou. A každému sliboval, že bude podporovat jeho nároky na papežskou stolicí. Tak to šlo po celé dva roky, dokud se nestal francouzským králem a podvyživení kardinálové, unavení dvouletým vězením a obavami, že by ve vězení mohli zůstat do smrti, mu na všechno kývli, hlodavci jedni, a dosadili na stolec svatého Petra, toho sedmdesátiletého trpaslíka ..."

"Trpaslík to opravdu je," zasmál se Ubertin, "a navíc sušinka, jako by měl úbytě, je však zdatnější a záluďnější, než vypadá."

"Ševcův syn," zamumlal jeden z legátů.

"Ježíš Kristus byl syn tesařův!" vyplísnil ho Ubertin.

"V tom to není. Je to muž vzdělaný, studoval práva v Montpellieru a medicínu v Paříži a svých přátelských styků uměl vždycky využít k tomu, aby dosáhl biskupského křesla a i kardinálského klobouku, když se mu to

hodilo, a jako rádce Roberta Moudrého v Neapoli ohromil mnohé svým důvtipem. A jako avignonský biskup správně (správně v tom smyslu, že to bylo ve prospěch toho

nechvalného podniku) radil Filipovi Sličnému, jak vyhubit templáře. Po volbě se mu podařilo uniknout spiknutí

kardinálů, kteří ho chtěli zabít... O tom jsem však

nechtěl mluvit, zmínil jsem se, jak dovedně umí nedodržet přísahy, aniž může být obviněn z křivopřísežnictví.

Když byl zvolen, a taky aby zvolen byl, slíbil kardinálu Orsinimu, že přemístí papežské sídlo zpátky do Říma,

a odpřisáhl na posvěcenou hostii, že jestliže svůj slib

nedodrží, tak se už v životě neposadí na koně nebo na

mulu. A víte, co ten starý lišák provedl? Když se nechal

Korunovat v Lyonu (proti vůli krále, který chtěl, aby se

obřad odbyl v Avignonu), cestoval odtamtud do Avignonu na lodi!" Mniši se sborově zasmáli. Papež byl sice křivopřísežník, nemohla se mu však upřít nápaditost.

"Je to bezectný lhář," řekl k tomu Vilém. "Neřekl snad Hugo, že se ani nesnažil svůj podvod ukrýt? Nevyprávěl jsi mi snad ty, Ubertine, co řekl Orsinimu, když dorazil do Avignonu?"

"Jistě," chopil se slova Ubertin, "řekl mu, že obloha nad Francií je tak krásná, že nechápe, proč by měl odtamtud odejít do města plného zřícenin, jako je Řím. A jelikož papež jako nástupce Petrův má moc spojit i rozvázat, že tuto svou moc použije a zůstane tam, kde je a kde je mu dobře. A když se mu Orsini pokoušel připomenout, že jeho povinností je žít na vatikánském vršku, stroze ho přivolal k poslušnosti a ukončil diskusi. Příběh s přísahou však má pokračování. Když vystoupil z lodi, měl podle tradice nasednout na bílou kobytku a kardinálové ho měli doprovázet na černých koních. Jenže místo toho šel pěšky až do biskupského paláce a já si myslím, že opravdu už nikdy na koně nevsedl. A od toho muže, Michale, čekáš, že dodrží záruky, které ti poskytne?"

Michal dlouho mlčel. Pak řekl: "Mohu pochopit papežovo přání zůstat v Avignonu a nechci je uvádět v pochybnost. On však nesmí uvádět v pochybnost naši touhu po chudobě a náš výklad Kristova příkladu."

"Nebud' prostomyslný, Michale," zasáhl do hovoru Vilém, "vaše, vlastně naše přání vrhá na přání jeho podivné světlo. Uvědom si, že po celé staletí nesesedl na papežském trůnu muž hamižnější. Nevěstky babylónské, proti nimž hřímal svého času Ubertin, zkorumpovaní papeži, o nichž mluvili básníci tvé země jako třeba Alighieri, to byli oproti Janovi jen krotcí a mírní beránci! Je to zlodějská straka, židovský lichvář, v Avignonu se čachruje víc než ve Florencii! Dozvěděl jsem se o hanebné transakci s Klimentovým synovcem Bertrandem de Goth tím, co uspořádal masakr v Carpentrasu (při němž byli mezi jiným kardinálové obráni o všechny své šperky): zmocnil se strýcova pokladu, a nebyl to poklad jen tak nějaký a Jan věděl přesně, co mu ukradl (v bule Cum venerabiles vypočítává všechny mince, zlaté a stříbrné nádoby, knihy, koberce, drahokamy, šperky ...). Přesto však dělal, jako že neví o tom, že Bertrand se při drancování Carpentraisu zmocnil půldruhého miliónu zlaťáků, a tahal se s ním o třicet tisíc, které Bertrand od strýce podle svého přiznání dostal na zbožný úmysl, to znamená na křížácké tažení. Dohodli se na tom, že Bertrand si polovinu zmíněné částky ponechá a druhou polovinu že vrátí zpátky papežské stolici. Bertrand ovšem na křížáckou výpravu nevytáhl, aspoň do dnešního dne,

a papež od něho neviděl ani zlaták..."

"Takže tak obratný zas není," poznamenal Michal.

"To je jediný případ, kdy se nechal obehřát o peníze," řekl Ubertin. "Musíš přece vědět, s jakým čachrářem máš co činit. Ve všech ostatních případech prokázal přímo ďábelskou šikovnost, jak peníze naopak získat. Je to král Midas, čeho se dotkne, z toho je zlato, a to se pak hrne do avignonských pokladen. V jeho pokojích jsem pokaždé našel bankéře, směnárníky, stoly byly plné zlata, klerikové počítali zlatáky a dělali z nich hromádky... Však uvidíš sám, jaký palác si dal vystavět, a v něm že má bohatství, jaké se kdysi přisuzovalo jen byzantským císařům nebo velkému tatarskému chánovi. Teď už snad chápeš, proč vydal tolik bul proti myšlence chudoby! Nevíš snad, že přiměl dominikány, aby ve své nenávisti vůči našemu řádu dělali sochy Ježíše Krista s královskou korunou, purpurovým a zlatým pláštěm a okázalými opánkami? V Avignonu byly vystaveny krucifixy s Ježíšem přibitým pouze za jednu ruku, druhou má položenou na měšci, který mu visí u pasu, aby dal všem na srozuměnou, že schvaluje použití peněz pro účely náboženské..."

"Muž vskutku bezectný!" zvolal Michal. "Ale vždyť to je urážka samotného Boha!"

"K papežské tíáře," pokračoval Vilém, "přidal třetí korunu, vid', Ubertine?"

"Jistě. Na počátku tisíciletí papež Hildebrand přijal první s nápisem Corona regni²⁸¹ de manu Dei a hanebný Bonifác k ní přidal nedávno druhou, na kterou dal zhotovit nápis Diadema imperii de manu Petri a Jan ten symbol už jenom zdokonalil, tři koruny, to je moc duchovní, světská a církevní. Symbol perských králů, symbol pohanský..."

Mezi mnichy seděl jeden, který až dosud mlčel a zbožně polykal chutná jídla, která opat nechal přinášet na stůl. Roztržitě naslouchal řečem, které se tu vedly, občas se sarkasticky zasmál na adresu papeže nebo zamručel na souhlas s rozhořčenými výkřiky svých spolustolovníků. Jinak ale dbal jen o to, aby neměl bradu mastnou od omáček a od masa, které si neustále strkal do bezzubých, zato však lačných úst. Jen jednou se obrátil na svého souseda, a to aby pochválil nějakou pochoutku. Pak jsem se dozvěděl, že to je ctihodný Jeroným, biskup z Kaffy, kterého Ubertin před několika dny zařadil mezi zesnulé (a musím říci, že pověst o jeho úmrtí před dvěma roky kolovala dlouho po celém křesťanském světě, neboť jsem ji zaslechl i později. Ve skutečnosti zemřel několik měsíců po setkání, které zde líčím, podle mne na velikánský vztek, který mu vehnala do těla schůzka, k níž došlo druhý den. Byl tak křehký a cholerický, až jsem si říkal, že snad vzteky pukne na místě).

V tom okamžiku se přimíchal do hovoru a mluvil s plnými ústy: "A taky snad víte, že vypracoval konstituci o taxae sacrae²⁸² poenitentiariae, v níž spekuluje s hříchy duchovních osob, aby z nich dostal víc peněz. Jestliže nějaký kněz nebo mnich tělesně zhřeší s jeptiškou, s příbuznou nebo i s obyčejnou ženou (i to se stává!), může se mu dostat rozhřešení pouze tehdy, zaplatí-li šedesát pět zlatých liber a dvanáct halířů k tomu. A dopustí-li se smilstva pouze s dítětem nebo se zvířetem, a ne se ženou, pokuta bude snížena na sto liber. A jeptiška, která se dá mnoha mužům, ať už najednou nebo postupně, v klášteře nebo venku, a pak se chce stát abatyší, musí zaplatit sto třicet zlatých liber a patnáct halířů..."

"Prosím vás, ctihodný Jeronýme," zaprotestoval Ubertin, "víte dobře, že papeže nijak nemiluji, ale v tomto punktu ho musím bránit! Je to pomluva, která obíhá mezi lidmi v Avignonu, já sám jsem tuto konstituci nikdy neviděl."

"Opravdu existuje," pevně se ohradil Jeroným. "já jsem ji také neviděl, ale existuje."

Ubertin potřásl hlavou a ostatní mlčeli. Všiml jsem si, že si navykli ctihodného Jeronýma, kterého před několika dny Ubertin označil za hlupáka, nebrat příliš vážně. Vilém se pokusil rozhovor znova rozproudit: "V každém případě, ať už je tato pověst pravdivá či falešná, vystihuje velice dobře morální ovzduší, jaké panuje v Avignonu, kde všichni, vykořisťovaní i vykořisťovatelé, mají dojem, že žijí spíš na trhu než na dvoře Kristova náměstka na této zemi. Když Jan usedl na trůn, mluvilo se o pokladu sedmdesáti tisíc zlatáků a teď se tvrdí, že nahromadil už přes deset miliónů."

"To je pravda," řekl Ubertin, "Michale, Michale, ty nevíš, na jaké hanebnosti jsem se v Avignonu musil dívat!

"Snažme se být spravedliví," řekl Michal. "Víme, že naši bratři šli rovněž do krajnosti. Dostaly se ke mně zprávy o františkánech, kteří se zbraněmi v ruce útočili na dominikánské konventy a donaha svlékali nepřátelské mnichy, aby jim vnutili chudobu... Proto jsem se neodvážil klást odpor Janovi v případě provensálských bratří... Chci s ním dosáhnout dohody, nepokořím jeho pýchu, pouze ho požádám, aby on nepokořoval naši pokoru. Nebudu s ním mluvit o penězích, jenom ho požádám, aby souhlasil s rozumným výkladem Písma svatého. A právě tak musíme zítra jednat s jeho legáty. Jsou to koneckonců teologové a všichni přece nebudou tak hrabiví jako Jan. Až se moudří mužové shodnou na výkladu Písma, nebude moci..."

"Ten?" vpadl mu do řeči Ubertin. "Ty ještě neznáš jeho šílené plány na poli teologickém. Chce opravdu všechno na nebi i na zemi spojit vlastní rukou. Viděli jsme už, co dělá na zemi. Co se nebe týče... No nic. Zatím ještě své představy nedal jasně nebo aspoň veřejně najevo, ale já vím zcela určitě, že se s nimi svěřil svým věrným. Vypracovává několik šílených, ba přímo zvrácených článků doktríny, které by změnily její podstatu a odňaly by sílu našemu kázání."

"Jaké články?" ptali se ho ze všech stran.

"Zeptejte se Berengara, on to ví, mluvil se mnou o tom." Ubertin se obrátil na Berengara Talloniho, který byl v posledních letech jedním z nejtvrdošijnějších papežových odpůrců na jeho dveře. Z Avignonu právě přicházel a před dvěma dny se připojil k ostatním františkánům a s nimi pak dorazil do opatství.

"Je to příběh temný a skoro neuvěřitelný," řekl Berengar. "Zdá se, že Jan má v úmyslu tvrdit, že spravedliví uží tvář boží až po posledním soudu. Už dlouho rozvažuje nad devátým odstavcem šesté kapitoly Apokalypsy, kde se mluví o zlomení páté pečete a kde se objeví pod oltářem ti, kdož byli zabiti pro slovo boží, aby žádali spravedlnost. Každému se dostane bílého roucha a bude jim řečeno, aby měli ještě strpení... Což podle Jana znamená, že uvidí Boha v jeho podstatě až po posledním soudu."

"Komu to řekl?" zeptal se Michal ohromeně.

"Zatím jen několika svým důvěrníkům, ale rozneslo se to, připravuje prý otevřený zásah, ne snad v dohledné době, možná za pár let, radí se se svými teology..."

"Ach, ach!" zamručel Jeroným s plnými ústy.

"Nejenom to, podle všeho má v úmyslu tvrdit, že i peklo bude otevřeno až po posledním soudu, ani ďáblové tam předtím nebudou smět."

"Ježíši Kriste, stůj při nás!" zvolal Jeroným. "A co bude s hříšníky, nebudeme-li jim moci pohrozit, že hned po smrti se dostanou do pekla?"

"Jsme v rukou šílence," řekl Ubertin. "Nechápu ale, proč to všechno tvrdí..."

"Znamenalo by to přece zkázu učení o odpustcích," zanaříkal Jeroným, "a on sám by je nemohl prodávat! Proč by kněz, který se dopustil smilstva, měl platit takovou spoustu zlaťáků, aby odvrátil trest tak vzdálený?"

"Tak vzdálený zas ne," promluvil silným hlasem Ubertin, "čas se naplňuje!"

"To víš ty, milý bratře, ale prostí lidé to nevědí. Tak se věci mají!" vzkřikl Jeroným a zdálo se, že jídlo ho přestalo těšit. "To je velice nešťastný nápad, určitě mu ho nasadili do hlavy bratři kazatelé... Ach!" řekl a potřásl hlavou.

"Ale proč to dělá?" zeptal se znova Michal z Ceseny.

"Myslím, že ho k tomu nevede žádný důvod," odpověděl mu Vilém. "Je to zkouška moci, kterou sám sobě poskytl, akt pýchy. Chce být opravdu tím, kdo rozhoduje na nebi i na zemi. O těch řečech vím, napsal mi to Vilém z Ockhamu. Počkáme si, kdo nakonec zvítězí, zda papež nebo teologové, hlas veškeré církve, přání lidu božího, biskupové..."

"Ach, v otázkách doktríny může převést na svou stranu i teology," zanaříkal Michal.

"To není nikde řečeno," odpověděl mu Vilém. "Žijeme v dobách, kdy se znalci věcí božích nebojí prohlásit, že papež je kacíř. Znalci věcí božích jsou po svém způsobu hlasem lidu

křesťanského. Proti němu se ani sám papež postavit nemůže."

"Tím hůř," zamumlal Michal vyděšeně. "Na jedné straně šílený papež, na druhé lid boží, který zanedlouho, i když ústy svých teologů, bude chtít volně vykládat Písmo svaté..."

"Učinili jste snad vy v Perugii něco jiného?" zeptal se Vilém.

Michal sebou škubl, jako by ho otázka zasáhla na citlivém místě. "Právě proto se chci setkat s papežem. Bez jeho souhlasu jsme bezmocní."

"Uvidíme, uvidíme," řekl Vilém mnohoznačně.

Můj mistr byl opravdu velice bystrý. Jak mohl předvídat, že sám Michal se zanedlouho postaví na stranu říšských teologů a lidu a odsoudí papeže? Jak mohl předvídat, že za čtyři roky Jan poprvé vyhlásí svou neuvěřitelnou doktrínu a že dojde k pozdvižení veškerého křesťanstva? Jestliže visio beatifica Dei²⁸⁵, zření Boha v ráji, bylo odsunuto kamsi do nedohledna, jak budou moci zesnulí orodovat za živé? A co bude s kultem světců a světic? Právě minorité k tomu jako první zaujali nepřátelský postoj a odsoudili papeže a Vilém z Ockhamu bojoval v první linii, byl přísný a jeho argumentace byla neúprosná. Zápas měl trvat tři roky, až nakonec Jan, blízek smrti, svou tezi částečně odvolal. Po létech jsem se doslechl, jak se objevil na konzistoři v listopadu roku 1334, ještě menší než předtím, seschlý věkem, devadesátiletý a umírající, bledý, a řekl - ten starý lišák si uměl šikovně hrát se slovy, nejenom když porušoval své vlastní přísahy, ale také když odvolával své vlastní tvrzení: "Přiznáváme a domníváme se, že duše oddělené od těla a plně očištěné se nacházejí na nebesích, s anděli v ráji a s Ježíšem Kristem, a že zří Boha v jeho podstatě jasně tváří v tvář..." a pak po odmlce, o které nikdo, dodal, nezjistil, zda byla zaviněna krátkým dechem či zvrácenou vůlí zdůraznit poslední klauzuli jako adversativní, "v míře, v jaké to stav a jsoucnost duše oddělení od těla dovoluje." Na druhý den ráno, byla zrovna neděle, se nechal posadit na lehátko s operou pro nohy a skloněným opěradlem, nechal si políbit od svých kardinálů ruku a zemřel.

Znova však odbočuji a vyprávím něco jiného, než bych měl. Zbytek rozhovoru u stolu ostatně nepřidal nic k pochopení záležitostí, o nichž vypravuji. Minorité se dohodli na tom, jak budou následujícího dne postupovat. Zvážili jednoho po druhém své protivníky. Starostlivě komentovali zprávu, kterou jim sdělil Vilém, že přijede Bernard Gui. A ještě starostlivěji skutečnost, že avignonskou legaci povede kardinál Bernard z Poggetta. Dva inkvizitoři, to bylo trochu moc. Znamenalo to, že se proti minoritům vytasí s kacířstvím.

"Tím hůř pro ně," řekl Vilém, "my zas budeme jednat jako s kacíři s nimi."

"To ne, to ne," ozval se Michal, "musíme postupovat obezřetně, nesmíme zkompromitovat žádnou dohodu, pokud je možná."

"Neumím si představit," řekl Vilém, "i když jsem, jak dobře víš, Michale, pracoval pro to, aby se tato schůzka uskutečnila, že by sem Avignonští přišli s cílem dosáhnout nějakého pozitivního výsledku. Jan tě chce v Avignonu samotného a bez záruk. Schůzka splní aspoň jeden účel, a sice ten, že to pochopíš. Horší by bylo, kdybys tam šel bez této zkušenosti."

"Takže ses řadu měsíců snažil uskutečnit něco, co považuješ za zbytečné," trpce řekl Michal.

"Požádali jste mě o to, ty a císař," odpověděl mu Vilém. "A nakonec není nikdy zbytečné poznat lépe své nepřátele."

V tom okamžiku nás přišli upozornit, že do hradeb opatsví vchází druhá legace. Minorité vstali od stolu a šli naproti papežovým mužům.

ČTVRTÝ DEN

Nona

DOSTAVÍ SE KARDINÁL Z POGGETTA BERNARD GUI
A DALŠÍ AVIGNONŠTÍ A KAZDÝ Z NICH

SE PAK ZABÝVÁ NĚČÍM JINÝM.

Muži, kteří se znali odedávna, muži, kteří se neznali, ale jeden o druhém slyšeli, ti všichni se na dvoře na pohled přátelsky zdravili. Po boku opata stál kardinál Bertrand z Poggetta a choval se jako někdo, kdo s mocnými tohoto světa sedává u jednoho stolu, málem jako by sám byl papež, a na všechny strany, zvláště minoritům, rozdílel srdečné úsměvy a naději ve významné dohody na příští den. Od papeže Jana XXII. přinášel výslovné přání pokoje a všeho dobrého.

"Výborně, výborně," řekl mi, když Vilém byl tak hodný a představil mě jako svého pána a žáka. Pak se mě zeptal, znám-li Bolognu, chválil mi její krásy, výtečné jídlo a nádhernou univerzitu a pozval mě, abych ji navštívil a nevracel se, řekl mi, do své vlasti, k Němcům, kteří našeho papeže tak trápí. Pak mi nastavil prsten k políbení a s úsměvem se obrátil k někomu jinému.

Mou pozornost ostatně ihned upoutala osoba, o níž jsem právě v těch dnech slyšel povídat: Bernard Gui, jak mu říkali Francouzi, nebo Bernardo Guidoni či Guido, jak mu říkali jinde.

Byl to zhruba sedmdesátiletý dominikán štíhlé vzpřímené postavy. Všiml jsem si jeho chladných šedých očí, které se uměly upřít a přitom nedat najevo žádnou myšlenku, viděl jsem je však také metat mnohoznačné blesky. Dokázal šikovně skrývat své myšlenky a vášně, také je ale uměl ve správný okamžik dát najevo.

Při všeobecném zdravení nebyl přátelský či srdečný jako ostatní, ale jen zdvořilý, a to velice upjatě. K Ubertinovi, kterého už znal, se choval velice úslužně, sotva ho zahlédl, ale pohled, který na něho upíral, ve mně vzbudil neklid. Michala z Ceseny pozdravil s úsměvem, který by člověk těžko nějak pojmenoval, a nijak moc vřele zamumlal: "Už dlouho na vás čekáme." V jeho větě jsem nepostřehl stopu znepokojení a stín ironie, nezazněl v ní rozkaz ani záchvěv osobního zájmu. Když měl před sebou Viléma a dozvěděl se, o koho jde, pohlédl na něho zdvořile, ale nepřátelsky, ale nebylo tomu tak proto, že by jeho oči prozradily city, které tajil, tím jsem si byl jist (třebaže jsem si už vůbec nebyl jist tím, že někdy nějaký cit choval), ale určitě protože chtěl, aby Vilém jeho pohled jako nepřátelský cítil. Vilém mu to oplatil tak, že se na něho přehnaně srdečně usmál a řekl mu: "Už dlouho jsem toužil seznámit se s mužem, jehož pověst mi byla ponaučením a výstrahou v mnoha důležitých rozhodnutích mého života." Byl to výrok zcela jasně pochvalný a málem pochlebný pro každého, kdo by nevěděl, co Bernard naopak velice dobře věděl, že jedním z nejdůležitějších rozhodnutí ve Vilémově životě bylo zanechat inkvizitorského řemesla. Měl jsem z toho dojem, že jestliže by Vilém Bernarda viděl nejradši v nějaké císařské kobce, pak Bernard by určitě uvítal, kdyby Viléma postihla náhlá a okamžitá smrt. A jelikož Bernard měl v těch dnech pod svým velením ozbrojence, začal jsem se obávat o život svého mistra.

Bernard se už určitě od opata dozvěděl o zločinech, k nimž tu došlo, protože nedal vůbec najevo, že by ucítil jed, který Vilémova slova obsahovala, a odpověděl mu: "Jak se zdá, budu se tu musít v těchto dnech na přání opatovo a abych se zhostil svého úkolu v rámci dohody, kvůli níž jsme se tu sešli, zabývat přesmutnými událostmi, z nichž vane morový pach ďábla. Říkám vám to, protože vím, že i vy v dobách, kdy byste mi byl bližší, jste po boku mém i těch, kdož jsou jako já, bojoval na poli, kde proti sobě stojí šiky dobra a zla."

"Však jsem také," klidně mu odpověděl Vilém, "pak přešel na druhou stranu."

Bernard přijal úder, aniž hnul brvou: "Můžete mi povědět něco užitečného o těchto zločinech?"

"Bohužel ne," zdvořile mu odpověděl Vilém. "Schází mi vaše zkušenost v této oblasti."

Od toho okamžiku jsem ztratil všechny z dohledu. Vilém po dalším rozhovoru s Michalem a Ubertinem odešel do skriptoria. Požádal Malachiáše o svolení prohlédnout si některé

knihy, jejichž názvy jsem nezaslechl. Malachiáš se po něm divně podíval, odmítnout mu je ale nemohl. Kupodivu je nemusel vůbec hledat v knihovně. Všechny už ležely na Venantiově stole. Můj mistr se do nich zahloubal a já jsem si řekl, že ho nebudu rušit.

Sešel jsem do kuchyně. Tam jsem zahlédl Bernarda Guie. Chtěl si možná zjistit, jak je rozloženo opatství, zašel všude, kam to jen šlo. Zaslechl jsem, jak se vyptává kuchařů a podomků ve zdejších nářečí, které jakžtakž znal (vzpomněl jsem si, že býval inkvizitorem v severní Itálii). Jak jsem vyrozuměl, vyptával se na sklizně a organizaci práce v klášteře. I při té nejnevinnější otázce se do tázaného zavrtal svýma pronikavýma očima a pak nečekaně položil otázku další, a to už jeho oběť bledla a koktala. Bylo mi jasné, že na nějaký podivný způsob zahájil vyšetřování a že si vypomáhá tou neúčinnější zbraní, kterou každý inkvizitor při svém úřadu používá a ovládá: strachem vyslýchaného, který v obavě, že je z něčeho podezříván, obvykle inkvizitorovi poví právě to, co vrhne podezření na někoho jiného.

Po celý zbytek odpoledne, všude, kam mne mé kroky zavedly, ať už u mlýnů či v křížové chodbě, jsem viděl Bernarda postupovat tímto způsobem. Skoro nikdy ale nemluvil s mnichy, vždycky jen s laickými bratry nebo sedláky. Pravý opak toho, co až dosud dělal Vilém.

ČTVRTÝ DEN

Nešpory

ALINARDUS, JAK SE ZDÁ, POSKYTNE
DRAHOCENNÉ INFORMACE A VILÉM ODHALÍ
SVOU METODU, JAK S POMOCÍ ŘADY
ZCELA JISTÝCH OMYLŮ
DOJÍT K PRAVDĚPODOBNÉ PRAVDĚ

K večeru vyšel Vilém v dobré náladě ze skriptoria. Odešli jsme do křížové chodby, abychom tam vyčkali večeře, a našli jsme tam Alinarda. Už předešlého dne - nezapomněl jsem na jeho přání - jsem v kuchyni našel hrách a nabídl jsem mu ho. Poděkoval mi, vložil si jej do bezzubých, slintavých úst. "Tak vidíš, chlapče," řekl mi, "i druhá mrtvola byla tam, jak říká Kniha ... Jen počkej, brzy se ozve čtvrtá polnice!"

Zeptal jsem se ho, proč si je tak jist tím, že klíč k řadě vražd je ukryt v Zjevení svatého Jana. Užasle se na mne zadíval: "Apokalypsa je přece klíčem ke všemu!" A s nevraživým úšklebkem dodal: "Já jsem to věděl, vždycky jsem to říkal... To já jsem poradil opatovi... který tu tenkrát byl, aby shromáždil co nejvíc komentářů k Apokalypse. Měl jsem se tehdy stát knihovníkem... Ale pak se nechal poslat někdo jiný do Silosu, našel tam krásnější rukopisy a vrátil se s nádhernou kořistí... Věděl, kde má hledat, mluvil jazykem nevěřících... Knihovnu dostal do správy on a já vyšel naprázdno... Bůh ho však potrestal a předčasně uvedl do říše stínů. Cha cha cha..." zle se zahihňal. Doposud, pohroužen do poklidné vyrovnanosti svého stáří, mi připadal jako nevinné pachole.

"Kdo byl ten druhý, o kterém jste mluvil?" zeptal se ho Vilém.

Pomateně se na nás zadíval. "O kom jsem mluvil? Už si nevzpomínám... Je to tak dávno. Ale Bůh tresce, Bůh vymazává, Bůh zatemňuje i vzpomínky. V knihovně došlo k mnoha aktům pýchy. Zvláště když se dostala do rukou cizincům. A Bůh tresce dál..."

Víc jsme z něho nedostali a zanechali jsme ho jeho tichému, nevraživému obluzení. Vilém řekl, že hovor ho velice zaujal: "Alinardovi bychom měli co nejvíc naslouchat. Pokaždé nám poví něco zajímavého..."

"Co zajímavého pověděl tentokrát?"

"Adsone," řekl můj mistr, "rozřešit záhadu není jako něco vydedukovat ze základních principů. A neznamena to ani hromadit jednotlivosti a z nich pak vyvodit obecný zákon. Jde spíše o to, že před sebou máme jednu, dvě nebo tři skutečnosti, které zdánlivě spolu nijak nesouvisí, a snažíme se představit si je jako stejný počet jednotlivých případů obecného zákona, který ještě neznáme a který třeba ještě nebyl odhalen. Jistě, jestliže například víš, jak nás učí filozof, že člověk, kůň a mula nemají žluč a dlouho žijí, můžeš se pokusit určit princip, podle něhož všechna zvířata bez žluče dlouho žijí. Vezmi si však případ zvířat s rohy. Proč je mají? Ihned tě napadne, že zvířata s rohy nemají v horní čelisti zuby. Mohl by to být pěkný objev, kdyby sis ale vzápětí neuvědomil, že některá zvířata bez zubů v horní čelisti rohy nemají, jako třeba velbloud. Nakonec přijdeš na to, že všechna zvířata bez zubů v horní čelisti mají dva žaludky. Dobře, můžeš si myslet, že zvíře, které nemá dost zubů, špatně žvýká a aby lépe jídlo strávilo, potřebuje dva žaludky. Jenže co rohy? Pokus se tedy představit si nějakou materiální příčinu těch rohů, třeba, že nedostatek zubů vede u zvířete k tvorbě kostních výrůstků někde jinde než v tlamě. Je to však vysvětlení postačující? Není, protože velbloud nemá horní zuby, má dva žaludky, ale rohy nemá. Pak si tedy musíš představit příčinu poslední. Kostní hmota v podobě rohů se objevuje pouze u zvířat, která nemají jiné prostředky na svou obranu, zatímco velbloud má velice pevnou kůži a žádné rohy nepotřebuje. Pak by tedy příčinou mohlo být..."

"Co to máte s těmi rohy?" zeptal jsem se netrpělivě, "a proč se najednou staráte o rohatá zvířata?"

"Já jsem se o ně nikdy nestaral, ale biskup z Lincolnu se jimi hodně zabýval, když rozvíjel jednu Aristotelovu myšlenku. Upřímně řečeno nevím, zdali opravdu objevil správné důvody, nikdy jsem se nedíval, kde má velbloud zuby a kolik má žaludků, chtěl jsem tím jenom říci, že hledání objasňujících zákonů u přírodních jevů se ubírá křivolakými cestami. Tváří v tvář některým nevysvětlitelným skutečnostem si musíš umět představit hodně obecných zákonů, jejichž souvislost se skutečnostmi, jimiž se zabýváš, ti zatím ještě uniká: a rázem, jakmile se nenadále spojí výsledek, případ a zákon, začne myšlenkový pochod, který ti připadá rozumnější než ostatní. Snažíš se ho použít na všechny navzájem podobné případy, vytvoříš s jeho pomocí prognózy a přijdeš na to, žes hádal správně. Ale až doposledka nebudeš vědět, které predikáty máš do své úvahy vložit a které vyloučit. Tak si nyní počínám i já. Seřadím si navzájem nesouvisející prvky a vytvářím hypotézy. Musím jich vytvořit mnoho, a mnohé jsou tak nesmyslné, že bych se ti je styděl povědět. Vzpomeň si, jak tomu bylo s Brunellem. Jakmile jsem zahlédl stopy, vyložil jsem řadu hypotéz, které se navzájem doplňovaly, ale také si odporovaly: mohl to být prostě kůň, který někam prchá, mohl na něm po svahu sjíždět opat, Brunellus mohl zanechat stopy na sněhu a jiný kůň, Favellus, den předtím žině na ostružině a větve mohli zpřelámat nějakí lidé. Nevěděl jsem, která hypotéza je správná, dokud jsem nespátřil celleraria a čeledíny, jak ho úzkostlivě hledají. Teprve tehdy jsem pochopil, že hypotéza Brunellus je správná, a oslovil jsem mnichy. Zvítězil jsem, ale mohl jsem taky prohrát. Mniši mě považovali za moudrého, protože jsem zvítězil, ale nevěděli o mnoha případech, kdy jsem byl hloupý a prohrál, a nevěděli, že několik vteřin před vítězstvím jsem si nebyl jist, zda neprohrají. Co se opatství týče, mám spoustu krásných hypotéz, ale žádný nevývratný fakt, který by umožnil zvolit z nich tu správnou. Takže abych nevypadal jako hlupák potom, snažím se nevypadat jako chytrák teď. Nech mě ještě přemýšlet, aspoň do zítřka."

V tom okamžiku jsem pochopil, jakým způsobem můj mistr uvažuje, a připadal mi velice odlišný od způsobu filozofa, který vychází ze základních principů, takže jeho rozum málem přejímá způsob rozumu božího. Pochopil jsem, že nemá-li Vilém žádnou odpověď, představuje si jich hodně navzájem odlišných. Ohromilo mě to.

"Pak ale," opovážil jsem se poznamenat, "jste pořád ještě daleko od řešení..."

"Řešení jsem velice blízko." řekl Vilém, "jenže nevím kterému."

"Znamená to, že nemáte na všechny své otázky jednu jedinou odpověď?"

"Kdybych ji měl. Adsone, vyučoval bych teologii v Paříži."

"V Paříži mají vždycky správnou odpověď?"

"Nikdy." odpověděl mi Vilém, "zato však pevně věří ve své omyly."

"A co vy," řekl jsem s dětinskou drzostí, "vy se nikdy nedopouštíte omylů?"

"Často," odpověděl mi. "Ale namísto toho, abych koncipoval jen jeden a týž, představuji si jich hodně, takže nejsem otrok žádného."

Měl jsem dojem, že Vilém se vůbec nezajímá o pravdu, která není nic jiného než adekváta292 mezi věcmi a intelektem. Naopak se bavil tím, že si pravd vymýšlel co nejvíc.

V tom okamžiku jsem, přiznávám, zapochyboval o svém mistru a přistihl jsem se, jak si v duchu říkám: "Ještě že sem dorazila inkvizice." Ano, stranil jsem žízni po pravdě, již byl naplněn Bernard Gui.

A v tomto nedobřím duševním stavu, neklidný jako Jidáš v noci na Zelený čtvrtek, jsem odešel s Vilémem do refektáře na večeři.

ČTVRTÝ DEN

Kompletář

SALVÁTOR MLUVÍ O MOCNÉM KOUZLU

Večeře uchystaná pro legaci byla skvostná. Opat asi dobře znal jak lidské slabosti, tak mravy na papežském dvoře (a musím říci, že nevzbudil nelibost ani u minoritů bratra Michala). Bylo poraženo několik vepřů a od kuchaře jsme se dozvěděli, že chystali jelita na montecassinský způsob, ale nešťastný Venantiův konec je přinutil všechnu krev vylít a další vepře že zatím zabíjet nebudou. Myslím si ale, že ve skutečnosti se v těch dnech všem protivilo zabíjet boží stvoření. Místo jelit jsme měli holoubátka na divoko, máčená ve zdejší víně, a králíka špikovaného selátkem, chlebíček svaté Kláry, rýži s mandlemi ze zdejších hor, štedrovečerní postní jídlo, topinky s brutnákem, plněné olivy, smažený sýr, skopové s ostrou paprikovou omáčkou, bílé boby a vynikající zákusky, placičky svatého Mikuláše, očička svaté Lucie a víno a bylinkové likéry, které uvedly do dobré nálady dokonce i přísného Bernarda Guie: likér citrónový, ořechový, víno proti dně a víno enciánové. Byla to opravdová hostina labužníků, kdyby každý doušek a sousto nedoprovázelo zbožné čtení.

Nakonec všichni vstali od stolu v dobré náladě, někteří se vytasili s neurčitými obtížemi, aby nemusili na bohoslužby. Opat se však kvůli tomu neurazil. Ne všichni mají výsady a nesou závazky, který vyplývají z příslušnosti k našemu řádu.

Zatímco mniši odcházeli, zvědavě jsem se rozhlížel po kuchyni, kde sluhové sklízeli ze stolů, aby Budova mohla být uzamčena. Zahlédl jsem Salvátora, vyklouzl ven a běžel k sadu s nějakým uzlem v náručí. Probudilo to ve mně zvědavost a zavolal jsem na něho. Napřed se vytáčet, pak ale na mé otázky odpověděl, že v uzlíku (který se pohyboval, jako by v něm bylo něco živého) si nese baziliška.

"Cave294 basilischiu! Est le roy všech hadů, plný jedu, tak que ne rilucel celá kůže. Co říkám je, smrad jde ven, že by tě zabil. Otráví tě... Má bílé fleky na hřbetě a caput jako kohout, a napůl jde rovně jako lidé a napůl se plazí po zemi jako serpentes. A zabije ho jen bellula..."

"Bellula?"

"Ano! Bestiola parvissima est, o něco delší než myš, nenávidí moltissimo. Loví hady a ropuchy. Když ji kousnou, currit ad feniculam čili k cicirbitě a hryzne si et redet ad bellum. Et dicunt, že rodí očima, ale většina říká, že to není pravda."

Zeptal jsem se ho, co si počne s baziliškem. Odpověděl mi, že do toho mi nic není. Řekl

jsem, teď už opravdu puze zvědavostí, že kvůli všem těm mrtvým nic už není soukromá záležitost a že to povím Vilémovi. To se mu asi nezamlouvalo, snažně mě prosil, abych o tom pomlčel, rozvázal uzel a ukázal mi černou kočku. Přitáhl si mě k sobě a s necudným úsměvem mi začal povídat, že už nechce, abychom cellerarius nebo já, první díky tomu, že má moc, a druhý díky tomu, že je mladý a hezký, měli děvčata ze vsi a on nic, protože je ošklivý a chudičký. A že zná velice mocné kouzlo, s jehož pomocí dostane každou ženu do své moci. Zabije se černá kočka a vyloupnou se jí oči a ty se pak vloží do vajec od černé slepice, jedno do jednoho a druhé do druhého (a ukázal mi dvě vejce a ujistil mě, že je snesly ty správné slepice). Pak se vejce vloží do kobylince (připravil si jej prý v koutku zahrady, kam se nikdo nedostane), nechají se žluknout a pak se z každého vylíhne čertík a ten mu bude sloužit a opatří mu všechny pozemské slasti. Potíž je v tom, řekl mi, že žena, která ho má milovat, musí na vejce plivnout, ještě než jsou vloženy do kobylince, jinak se kouzlo nevydaří, a to mu právě dělá starosti, protože musí ještě dnes v noci mít dotyčnou ženu u sebe, aby svým dílem ke kouzlu přispěla, aniž by pochopitelně věděla, k čemu to je.

Náhle jsem cítil, jak se mi horká krev hrne do tváře nebo do útroh, možná do celého těla, a přiškrceným hlasem jsem se ho zeptal, přivede-li znova do opatství děvče, které tu bylo včerejší noci. Smál se a posmíval se mi, že jsem tím děvčetem posedlý (což jsem odmítl a řekl mu, že se ptám jen ze zvědavosti), a pak mi řekl, že ve vsi je děvčat spousta a že si přivede jinou, ještě hezčí než ta, která se mi tak líbí. Zdálo se mi, že lže, aby měl ode mne pokoj. A co jsem ostatně měl dělat? Sledovat ho celou noc, když jsme s Vilémem měli podniknout něco docela jiného? A spatřit znova tu (pokud šlo opravdu o ni), k níž mě má touha hnala, zatímco můj rozum mě od ní odvracel? Tu, kterou bych už nikdy neměl spatřit, i když jsem po tom ještě toužil? To bylo vyloučeno. Takže jsem si namluvil, že Salvátor řekl pravdu, co se děvčete týče. Nebo že lže ve všem všudy a že kouzlo, o kterém mi pověděl, je výplod jeho prostomyslné a pověřivé mysli, a že nakonec z toho nic neudělá.

Rozzlobil jsem se a osopil jsem se na něho, řekl jsem mu, že by udělal líp, kdyby šel spát, protože po opatství chodí lučištníci a drží stráž. Odpověděl mi, že opatství zná líp než lučištníci a v té mlze že nikdo nic neuvidí. A nejen to, řekl mi, teď zmizím a ani ty mě neuvidíš, i kdybych byl na dva kroky od tebe a těšil se s děvčetem, po kterém toužíš. Pověděl to jinak, mnohem hruběji, ale takový byl smysl jeho slov. Rozhořčen jsem od něho odešel, novic z urozené rodiny se přece nemůže prát s takovým ničemou!

Šel jsem za Vilémem a udělali jsme, co jsme udělat chtěli. To znamená, že jsme odešli do kostela na kompletář a postavili se do zadní části chrámové lodi, abychom se po skončení bohoslužby mohli vydat na naši druhou (mou třetí) pouť do útroh labyrintu.

ČTVRTÝ DEN

Po kompletáři

DOJDE K DALŠÍ NÁVŠTĚVĚ LABYRINTU,
DORAZÍME NA PRÁH FINIS AFRICAE,
ALE DOVNITŘ SE NEDOSTANEME, JELIKOŽ NEVÍME,
CO ZNAMENÁ PRVNÍ A SEDMÁ ZE ČTYŘ,
A U ADSONA SE NAKONEC OBJEVÍ TENTOKRÁT
VELICE UČENÁ RECIDIVA NEDUHU ZVANÉHO LÁSKA

Návštěva v knihovně, to byly hodiny pořádné dřiny. Lehko se řeklo, co máme dělat, ale postupovat vpřed ve světle olejové lampy, luštit nápisy, označovat na nákresu průchody a

plné stěny, zaznamenávat iniciály na náš nákres a obcházet a vracet se, jakmile jsme narazili na překážku ve spleti průchodů, to všechno zabralo spoustu času. A taky to bylo nudné.

Ke všemu byla hrozná zima. Noc nebyla větrná a nebylo slyšet tenounké steny, které nás tak vyděsily, když jsme tu byli poprvé, zato se škvírami hrnul dovnitř studený a vlhký vzduch. Natáhli jsme si vlněné rukavice, aby nám netuhly prsty, až se budeme dotýkat knih. Jenže to byly rukavice, jaké se používají v zimě při psaní, bez konečků prstů, a občas jsme musili ruce přistrčit k plameni, vložit do zářadří nebo si je mnout a poskakovat přitom na ztuhlých nohách.

Proto jsme také nestačili vykonat všechnu naši práci na jeden záprah. Občas jsme se zastavili a zvědavě si prohlíželi nějakou skříň. Vilém měl na nose svá nová skla, mohl si číst názvy knih a při každém, který objevil, začal vesele pokřikovat, buď protože dílo znal, nebo protože je už dlouho hledal, a taky protože se o něm dosud nikdy nedoslechl a byl tudíž velice vzrušený a zvědavý. Zkrátka, každá kniha pro něho byla jako bájně zvíře, které potkáme v neznámé zemi. A přitom jak v nějakém rukopise listoval, už mi přikazoval, abych mu hledal další.

"Podívej se, co je v té skříni!"

A já jsem slabikoval názvy a přesouval folianty: "Historia anglorum²⁹⁷ od Bedy... A dále od Bedy De aedificatione templi, De tabernaculo, De temporibus et computo et chronica et circuli Dionysi, Ortographia, De ratione metrorum, Vita Sancti Cuthberti, Ars metrica..."

"Přirozeně, sebraná díla od Ctihodného... A podívej se co je tady! De rhetorica cognatione, Locorum rhetoricum distinctio a tady zas samí gramatikové, Priscianus, Donatus, Maximus, Victorinus, Metrorius, Eutyches, Servius, Fokas, Asperus... Divná věc, měl jsem pocit, že by tu měli být autoři z Anglie... Podívej se ještě víc vespod..."

"Hisperica... famina. Co to je?"

"Hyberská báseň. Poslouchej:

Hoc spumans mundanas obvallat Pelagus oras
terrestres amniosis fluctibus cudit margines.
Saxeas undosis molibus irruit avionias.
Infina bomboso vertice miscet glareas
asprifero spergit spumas sulco,
sonoreis frequenter quatitur flabris..."

Vůbec jsem nechápal smysl té básně, Vilém ale při čtení převaloval slova v ústech tak, že mi to připadalo jako šplouchání vln a šepot mořské pěny.

"A tohle? To je Adhelm z Malmesbury, poslechni si tento úryvek: Primitus pantorum procerum poematorum pio potissimum paternoque presertim privilegio panegiricum poemataque passim prosatori sub polo promulgatas... Všechna slova začínají stejným písmenem!"

"Lidi od nás z ostrovů jsou tak trochu blázni," pyšně řekl Vilém. "Podívejme se do další skříně."

"Vergilius."

"Co ten tu dělá? Co tam od něho je? Georgica?"

"Ne. Epitomae. O tom jsem nikdy neslyšel."

"Ale to není Maro, básník! To je Vergilius z Tolosy, rétor, šesté století po zrození Pána našeho. Ve své době byl považován za velkého učence..."

"Tady říká, že umění jsou poema, rethoria, grama, le-foria, dialecta, geometria... Co je to za řeč?"

"Latina, sám si ji ale vymyslel a připadala mu mnohem krásnější. Podívej, tady například říká, že astronomie se zabývá znameními zvěrokruhu a ta že jsou mon, mam, tonte, piron, dameth, perfellea, belgalic, margaeth hitamiron, taminon a raphalut."

"Byl blázen?"

"To nevím, nepocházel z mých ostrovů. Poslechni si ještě tohle, tvrdí, že oheň je možno nazvat dvanácte: způsoby: ignis, coquihabin298 (quia incocta coquendi habet dictionem), ardo, calax ex calore, fragon ex fragore flammae, rusin de rubore, fumaton, ustrax de urendo, vitius quia pene mortua membra suo vivificat, siluleus, quod de silice siliat, unde et silex non recte dicitur, nisi ex qua scintilla silit. A konečně aeneon, de Aenea deo, qui in eo habitat, sive a quo elementis flatus fertur."

"Ale tak přece nikdo nemluví!"

"Naštěstí ne. Bývaly doby, kdy se gramatikové bavili zmatenými otázkami, aby zapomněli, že svět je špatný.

V těch dobách prý rétoři Gabundus a Terentius diskutovali čtrnáct dnů a čtrnáct nocí o vokativu od ego a

nakonec sáhli ke zbraním..."

"Poslechněte si tohle..." Držel jsem v ruce knihu nádherně iluminovanou vegetálními labyrinty, z jejichž úponků vykukovali opice a hadi. "Poslechněte si, co jsou tu za nesmyslná slova: cantamen, collamen, gongolelamen, stemiamen, plasmamen, sonerus, alboreus, gaudifluus, glaucicomus..."

"Ach, ty mé ostrovy," opakoval Vilém zasněně. "Nebud' přísný na mnichy z daleké Hibernie, za to, že toto opatství existuje a že vůbec můžeme ještě mluvit o svaté říši římské, vděčíme možná právě jim. V těch dobách byl zbytek Evropy jen hromada zřícenin, křty provedené některými kněžími v Galii byly jednoho dne prohlášeny za neplatné, protože křtili in nomine patris et filiae, a ne že by praktikovali nějaké nové kacířství a zastávali názor, že Ježíš Kristus byl žena, ale protože už neznali latinu."

"Jako Salvátor?"

"Zhruba tak. Piráti z nejzazšího severu pronikali až sem do Itálie, pluli proti proudu řek a drancovali Řím. Z pohanských chrámů byly pomalu zříceniny, křesťanské ještě nestály. Pouze hybernští mnichové ve svých klášteřích psali a četli, četli a psali a malovali a pak nasedli na své lodičky ze zvířecích koží a dopluli až do těchto krajů a evangelizovali je, jako by tu žili nevěřící, chápeš? Byl jsi v Bobbiu, tamější opatství založil svatý Columbanus, jeden z nich. Dovol jim tedy vymýšlet si novou latinu, byli v právu, protože tu starou v Evropě už nikdo neznal. Byli to velikáni. Svatý Brendan dorazil na svých cestách až k Ostrovům blažených a proplul kolem břehů pekelných, kde viděl Jidáše přikovaného k útesu, a jednou přistál u ostrova, vystoupil naň a zjistil, že to je mořská obluda. Byli to pochopitelně blázni," zopakoval spokojeně.

"Jejich obrazy jsou tak krásné, že nevěřím vlastním očím! A ty barvy!" zvolal jsem užasle.

"To protože žili v zemi, kde barev moc není, trochu blankytu a spousta zeleně. Nejsme tu však proto, abychom diskutovali o hybernských mniších. Raději bych se dozvěděl, proč jsou tu jejich díla pohromadě s díly Anglosasů a s gramatiky z jiných zemích. Podívej se na svůj náčrt, kde bychom se teď měli nacházet?"

"V místnostech západní věže. Opsal jsem i nápisy. Vyjdeme-li z místnosti bez oken, dostaneme se napřed do vnitřní sedmistěnné místnosti a odtamtud vede pouze jeden průchod do jedné z vnějších místností ve věži, velké počáteční písmeno je červené H. Pak se dá jít z místnosti do místnosti dokola kolem věže, až se vrátíme zpátky do místnosti bez oken. A seřadíme-li písmena, dostaneme... máte pravdu! HIBERNII!"

"HIBERNIA, vrátíme-li se z místnosti bez oken do místnosti sedmistěnné, která jako všechny tři sedmistěnné místnosti nese A od Apokalypsis! Proto jsou tam uložena díla autorů z Ultima Thule a gramatikové a rétoři: zakladatelé knihovny se domnívali, že gramatik má být s gramatiky z Hibernie, i když je z Toulouse. Je to vlastně taky kritérium. Vidíš, že v tom pomalu začínáme mít jasno?"

"Jenže v místnostech ve východní věži, kudy jsme vešli dovnitř, jsme četli FONS... Co to znamená?"

"Přečti si správně svůj náčrt a pak čti dál, jaká písmena nesou následující místnosti v

pořadí, v jakém do nich postupně vejdemo."

"FONS ADAEU..."

"To ne, musí to být Fons Adae. U je v druhé místnosti bez oken ve východní věži, teď si vzpomínám, pravděpodobně patří k jinému pořadí písmen. A co jsme našli vel Fons Adae, to znamená v pozemském ráji (vzpomeň si, je tam místnost s oltářem obráceným k východu)?"

"Byly tam samé bible a komentáře k biblím, nic než Písma svatá."

"Takže jak vidíš, slovo boží odpovídá pozemskému ráji, který je jak známo daleko na východě. A tady západě je Hibernia."

"Knihovna je tedy uspořádána jako mapa světa?"

"Je to možné. Knihy jsou v ní uloženy podle toho, z které země pocházejí, to znamená podle místa, kde se jejich autoři buď narodili, nebo kde se, jako v tomto případě, narodit měli. Knihovníci si asi řekli, že gramatik Vergilius se v Toulouse narodil omylem a správně že se měl narodit na západních ostrovech. Opravili omyl přírody."

Šli jsme dál. Prošli jsme řadou místností bohatě zdobených překrásnými Apokalypsami; v jedné z nich jsem měl při první návštěvě vidění. Dokonce jsme zdálky znovu zahlédli plameny. Vilém si ucpal nos a šel je uhasit, několikrát plivnul do popela. Pro každý případ jsme místností prošli co nejrychleji, stejně jsem si vzpomněl, že tam je pestrobarevná Apokalypsa s mulier amicta sole a s drakem. Nakonec jsme dorazili do místnosti, v níž nápis začínal červeným Y, a tam jsme rekonstruovali pořadí místností, jimiž jsme právě prošli. Jejich pozpátku čtená počáteční písmena nám poskytovala slovo YSPANIA, poslední písmeno však bylo společné s posledním písmenem slova HIBERNIA. Podle Viléma to znamenalo, že jde o místnosti, kde jsou uložena díla různé povahy.

V každém případě v zóně nazvané YSPANIA jsme objevili mnoho kodexů s Apokalypsou, všechny byly krásně psané a vázané a Vilém v nich poznal díla španělského knižního umění. Napadlo nás, že tato knihovna vlastní možná největší sbírku opisů knihy apoštola Jana v celém křesťanském světě a k tomu obrovské množství komentářů. Komentáře Apokalypsy od Beata z Liébany, to byly celé velikánské folianty. Text byl pokaždé více či méně týž, neuvěřitelné množství variací jsme však našli ve vyobrazeních a Vilém poznal signatury některých iluminátorů, byli to podle něho jedni z nejlepších v celém asturském království jako Magius, Facundus a další.

V rozhovoru o těchto i jiných věcech jsme konečně dorazili do jižní věže, v jejíž blízkosti jsme se octli už při naší první návštěvě v knihovně. Místnost S z YSPANIA - bez oken - nás zavedla do místnosti E a skrze pět dalších, které se ve věži nacházely, jsme dorazili do poslední, která neměla žádný další průchod a byla označena rudým L. Přečetli jsme si písmena pozpátku a vyšlo nám slovo LEONES.

"Leones, jih... na naší mapě světa jsme právě v Africe, hic sunt leones³⁰¹. Což také vysvětluje, proč jsme v těch místnostech našli tolik textů nevěřících autorů."

"A tady jsou další," řekl jsem, jak jsem se přehraboval ve skříních. "Canone od Avicenny, a tady další krásný kodex, písmo ale neznám..."

"Podle výzdoby by to měl být korán, arabštinu však bohužel neznám..."

"Korán, bible nevěřících, zvrácená kniha..."

"Kniha, která obsahuje moudrost odlišnou od moudrosti naší. Chápeš asi, proč ji uložili sem, kde jsou lvi a stvůry. Proto jsme tu taky našli knihu o zrudných zvířatech, kde jsi viděl jednorožce. Tato zóna zvaná LEONES obsahuje knihy, které zakladatelé knihovny považovali za knihy lží. Co je tam dole?"

"Knihy latinské, ale přeložené z arabštiny. Ajjúb al Rúhawí, traktát o vzteklině u psů. A tady je kniha o pokladech v zemi. A tady De aspectibus³⁰² od Alhazéna..."

"Tak vidíš, mezi stvůry a lži uložili i vědecká díla, od kterých by se křesťané mohli učit. Tak se myslilo v dobách, kdy knihovna byla založena..."

"Proč však mezi lživé knihy uložili i svazek, kde je zobrazen jednorožec?"

"Zakladatelé knihovny měli zjevně divné představy. Domnívali se, že kniha o fantastických zvířatech, která žijí v dalekých zemích, patří mezi lži, které šíří nevěřící..."

"Ale copak jednorozec je lež? Je to zvíře velice něžné a vysoce symbolické! Podobenství Krista Ježíše a cudnosti! Může být chyceno jen tak, že se přivede do lesa panna, zvíře ucítí její přecudnou vůni, přijde a položí jí hlavu do klína a ochotně se stane kořistí smečky lovců."

"Říká se to, milý Adson. Mnozí se však kloní k názoru, že to zvíře je výmysl pohanských bajkařů."

"Jaká škoda!" řekl jsem. "Docela rád bych jednorozci v lese potkal. Proč by člověk jinak chodil do lesa?"

"Řekl snad někdo, že neexistuje? Třeba vypadá jinak, než jak jej zobrazují knihy. Jeden benátský cestovatel se dostal do dalekých krajů, nedaleko fons paradisi, o kterém se zmiňují mapy, a viděl tam jednorozce. Shledal však, že jsou hrubí a nemotorní, oškliví a černí. Myslím, že viděl skutečná zvířata s rohem na čele. Pravděpodobně táž, o nichž nám zanechali první věrný popis mistři starověké vědy, kteří se v ničem nemýlili a jimž se dostalo od Boha schopnosti vidět věci, které nám zůstaly skryty. Jak tento popis putoval od jedné auctoritas ke druhé, měnil se dalšími a dalšími přídávky fantazie a z jednorozců se stala zvířata roztomilá, bělostná a krotká. Proto si pamatuj, že nesmíš s pannou do lesa, v němž možná žije jednorozec, co kdyby se podobal víc tomu, kterého viděl benátský cestovatel, než tomu, kterého jsi viděl v knize!"

"Jak ale máme důvěřovat starověké vědě, jejíž stopy pořád všude hledáte, je-li nám předávána lživými knihami, které s ní tak bezohledně nakládají?"

"Knihy nejsou od toho, aby se jim věřilo, ale aby byly podrobovány zkouškám. Vezmeme-li do ruky knihu, nesmíme se ptát, co říká, ale co říci chce. Tato myšlenka byla starým komentátorům Písma svatého zcela srozumitelná. Jednorozec, kterého zobrazují tyto knihy, v sobě skrývá morální, alegorickou či alegogickou pravdu, která je pravdivá zhruba jako myšlenka, že cudnost je ušlechtilá vlastnost. Ale co se týče pravdy doslovné, litery, na níž se ostatní tři pravdy zakládají, je třeba vyzkoušet, ze které prvotní zkušenosti se zrodila. Litera musí být podrobena diskusi, i když vyšší smysl zůstane zachován. V jedné staré knize se tvrdí, že dýmánek se dá brousit pouze kozlí krví. Můj velký učitel Roger Bacon řekl, že to není pravda, protože to prostě zkusil a nešlo mu to. Kdyby však vztah mezi dýmánkem a kozlí krví obsahoval nějaký vyšší smysl, pak by tento smysl zůstal nedotčen a zachován."

"Takže je možno vyslovit vyšší pravdu, i když litera je lživá," řekl jsem. "Stejně je mi ale líto, že jednorozec, jak je tu zobrazen, neexistuje, nebo nikdy neexistoval, nebo nikdy existovat nemůže."

"Nesmíme klást žádné meze božské všemohoucnosti, kdyby tomu Bůh chtěl, mohli by existovat i jednorozci. Utěš se však tím, že existují v těchto knihách, neboť hovoří ne-li o bytostech skutečných, pak aspoň o bytostech možných."

"Nemáme tedy ke čtení knih přistupovat s vírou, ač to je teologická ctnost?"

"Zbudou ještě další dvě teologální ctnosti. Naděje, že co je možné, bude jednou skutečné. A slitování s těmi, kdo v dobré víře možné považovali za skutečné."

"K čemu je vám však jednorozec, jestliže váš rozum v něj nevěří?"

"Slouží mi, jako mi posloužil otisk Venantiových nohou ve sněhu, když byl vlečen ke kádi s krví. Jednorozec z knih je jako otisk. Existuje-li otisk, musilo tu být něco, čím byl proveden a čeho je právě otiskem."

"Chcete však říci, že něčím, co se od otisku liší."

"Samozřejmě. Ne vždycky má otisk stejný tvar jako těleso, které jej učinilo, a ne vždycky vzniká tlakem nějakého tělesa. Někdy reprodukuje pouze dojem, který těleso zanechalo v naší mysli, je otiskem ideje. Idea je znak věcí a obraz je znakem ideje, znakem znaku. Z obrazu však mohu rekonstruovat, ne-li přímo těleso, pak aspoň ideu, kterou o něm chovali

jiní."

"A to vám stačí?"

"Nestačí, protože pravá věda se nesmí spokojit s idejemi, které jsou právě jen znaky, ale musí znovu nalézt věci v jejich jedinečné pravdě. A proto bych se rád vrátil od tohoto otisku zpátky k otisku jednorozce jedinečného, který je na počátku řetězu. Stejně tak rád bych se od neurčitých znaků zanechaných Venantiovým vrahem (které by mohly odkazovat k mnoha osobám) vrátil až k osobě jedinečné, k samotnému vrahovi. Vždycky to však není možné v krátké době a bez zprostředkování znaky jinými."

"Pak tedy mohu vždy mluvit pouze o něčem, co ke mně mluví o něčem jiném, a tak dále, ale poslední něco to skutečné, to tu není nikdy?"

"Možná tu je, je to jednorozec jedinečný a skutečný. A neboj se, jednou ho potkáš, i když bude třeba černý a ošklivý."

"Jednorozci, lvi, arabští autoři a Mauři," řekl jsem pak, "to je určitě Afrika, o které povídali mniši."

"Určitě. A je-li tomu tak, měli bychom tu najít africké básníky, o kterých mluvil Pacificus z Tivoli."

A opravdu, když jsme se vrátili zpátky tak, jak jsme sem přišli, do místnosti L, našel jsem tam ve skříni sbírku různých knih od Flora, Fronta, Apuleia, Martiana Capelly a Fulgentia.

"Takže jsme tam, kde by se podle Berengara měla objasnit záhada," řekl jsem.

"Ještě ne docela, ale poblíž. Použil výrazu finis Africae a to právě Malachiáše tolik pohněvalo. Finis by mohla být tato poslední místnost, nebo..." Pak náhle zvolal: "U sedmi chrámů v Clonmacnois! Všiml sis toho?"

"Čeho?"

"Vraťme se zpátky do místnosti S, kde jsme zahájil naši cestu!"

Vrátili jsme se do první místnosti bez oken v jižní

věži, kde byl nápis Super thronos viginti quatuor. Měla

čtyři průchody. Jeden vedl do místnosti Y, která

okno do vnitřního dvora, druhý do místnosti P, kterou

u vnější zdi pokračovala YSPANIA, třetí do místnosti

E, kterou jsme už prošli, pak přišla plná zeď a konec

průchod, který vedl do další místnosti bez oken s iniciálou U. Místnost S byla ta, kde se nacházelo zrcadlo,

a ještě že bylo napravo ode mne na plné stěně a ne přede mnou, jinak by mě můj vlastní obraz znovu k smrti

vydělil.

Když jsem si dobře prohlédl můj náčrt, uvědomil jsem si, že je to místnost zvláštní. Všechny ostatní místnosti bez oken měly průchody do sedmistěnné centrální místnosti, tady však žádný nebyl. V tom případě by vchod do ní měl být v přilehlé místnosti bez oken s iniciálou U. Jenže jeden průchod z ní vedl do místnosti T, kde bylo okno do vnitřního osmistěnného, a druhý ji spojoval s místností S, kde už žádný další vchod nebyl a kde všechny stěny zabíraly skříně. Stačilo rozhlédnout se kolem, abychom zjistili, co bylo jasné i z náčrtu: na základě logiky a symetrie by i tato věž měla mít svou sedmistěnnou vnitřní místnost, a přesto jsme ji nenašli!

"Není tady," řekl jsem.

"Ne že by tu nebyla. Kdyby tu nebyla, pak by ostatní místnosti byly větší, zatímco jsou zhruba stejné jako v ostatních věžích. Je tu, ale nemůžeme do ní."

"Je zazděná?"

"Pravděpodobně je zazděná. Takže jsme dorazili k finis Africae, místu, kolem něhož obcházeli všichni ti zvědaví mniši, kteří zahynuli. Je zazděná, ale to neznamená, že by do ní nevedl žádný vchod. Vlastně tu je určitě a Venantius ho buď objevil, nebo mu ho popsal Adelmus a tomu zase Berengar. Vraťme se k našim poznámkám."

Vytáhl z kutny Venantiův pergamen a četl: "Ruka nad idolem působí na první a sedmé ze

čtyř." Rozhlédl se kolem. "Ale ovšem! Idolum, to je obraz v zrcadle! Venantius myslil v řečtině a v té řeči ještě víc než v latině eidolon znamená jak obraz, tak strašidlo, a zrcadlo nám vrací náš znetvořený obraz, který jsme sami považovali za strašidlo! Ale co pak znamená čtyři supra speculum?³⁰⁶ Ze by něco, co je nad zrcadlem? Pak bychom se do něj musili dívat z určitého úhlu, abychom objevili, co se v zrcadle odráží a co odpovídá Venantiovu popisu..."

Chodili jsme kolem zrcadla, ale výsledek se nedostavil. Za obrazy nás dvou se v zrcadle nejasně odrážely obrysy místnosti slabě osvětlené lampou.

"Pak tedy," uvažoval Vilém, "supra speculum by mohlo znamenat za zrcadlem... Ale to bychom se musili napřed dostat za zrcadlo, které určitě slouží také jako dveře..."

Zrcadlo bylo vyšší než normálně urostlý muž, v pevném dubovém rámu a pevně vsazené do zdi. Ohmatali jsme je ze všech stran, snažili se prsty i nehty dostat mezi rám a zeď, zrcadlo se však ani nehnu, jako by bylo částí zdiva, kámen v kameni.

"A není-li to za ním, mohlo by to být také supera speculum" bručel Vilém, natahoval ruku a stavěl se na špičky a přejížděl prsty po horním okraji rámu, našel tam ale jen prach.

"Ostatně," rozvažoval posmutněle, "i kdyby za zrcadlem byla místnost, kniha, kterou hledáme a kterou hledali i ostatní, tam stejně už není, odnesl ji odtamtud napřed Venantius a pak Berengar, bůhví kam..."

"Berengar ji možná odnesl zpátky..."

"Myslím že ne. Tenkrát večer jsme přece v knihovně byli a všechno mluví pro to, že zemřel ještě téže noci, krátce po krádeži, v lázni. Jinak bychom se s ním potkali druhý den ráno. Ale na tom nezáleží... Prozatím jsme zjistili, kde je finis Africae, a máme všechno, co potřebujeme, abychom si mohli doplnit náš náčrt knihovny. Musíš uznat, že tajemství knihovny je z větší části objasněno. Řekl bych, že už zbývá jen jedno. Přečtu-li si pozorně znova Venantiův rukopis, bude to asi užitečnější než další návštěvy knihovny. Sám vidíš, že jsme záhadu labyrintu objasnili líp zvenku než zevnitř. Dnes v noci, před těmito pokřivenými obrazy nás samých, problém nevyřešíme. A taky už nám dochází olej v lampě. Pojd', ověříme si další údaje potřebné k doplnění našeho náčrtku."

Procházel jsem dalšími místnostmi a co jsme objevili, to jsme zaznamenali do náčrtku. Některé místnosti byly věnovány pouze matematice a astronomii, v jiných byla díla psaná aramejsky, která nikdo z nás nedokázal přečíst, a další písmem ještě méně známým, pocházela asi z Indie. Pohybovali jsme se ve dvou navzájem se křížících zónách, jejichž názvy zněly IUADAEA a AEGYPTUS. Zkrátka, abych čtenáře už déle nenudil kronikou našeho luštění, když jsme konečně náčrtek ve všech jeho částech doplnili, přesvědčili jsme se, že knihovna byla opravdu založena a uspořádána podle obrazu zeměkoule. Na severu byly oblasti ANGLIA a GERMANI, které se u západní zdi spojovaly s oblastí GALLIA. aby pak nejzazším západním okrajem přešly v oblast HIBERNIA a směrem ke stěně jižní v oblast ROMA (ráj latinských klasiků!) a YSPANIA. Na jihu pak byly oblasti LEONES, AEGYPTUS a dál směrem na východ pak IUDAEA a FONS ADAE. Mezi východem a severem, podél stěny, byla oblast ACAIA, výborná synekdocha, jak se můj mistr vyjádřil, pro označení starého Řecka, a v skutku jsme tam ve čtyřech místnostech objevili řadu básníků a filozofů pohanského starověku.

Rozmístění písmen uvnitř jednotlivých zón bylo opravdu dosti svévolné. Někdy se ubíraly kupředu jedním

směrem, jindy pozpátku a někdy i v kruhu. Často se stalo, že jedno písmeno bylo zároveň ve dvou různých názvech (v těch případech se v místnosti nacházela skříň s knihami věnovanými oběma tematickým oblastem). Nikde jsme nenašli nic, co by nám připomenulo zlatou reguli. Byla to ryze mnemotechnická pomůcka, která sloužila knihovníkovi k tomu, aby našel určitou knihu. Najít dejme tomu knihu se signaturou Quarta Acaia³⁰⁸ znamenalo odebrat se do čtvrté místnosti zóny ACAIA, a knihovník samozřejmě musil začít počítat od první místnosti označené červeným A a znát z paměti přímou či okružní

cestu, aby se tam vůbec dostal. Tak třeba ACAIA se dělila do čtyř místností, které tvořily čtverec, a první A bylo zároveň poslední, což nám ostatně brzy došlo. Stejně brzy jsme prohlédli hru se zadržními. Když se například přišlo od východu do oblasti ACAIA, z žádné místnosti se nedalo jít dál na sever, v tom místě labyrint končil, a kdo se chtěl dostat do severní věže, musil projít ostatními třemi věžemi. Knihovníci pochopitelně věděli, že vejdu-li dejme tomu do FONS a chtějí se dostat do ANGLIA, musí projít AEGYPTUS, YSPANIA, GALLIA a GERMANI.

Těmito a dalšími krásnými objevy skončil náš plodný průzkum knihovny. Ale ještě než povím, že jsme se spokojeně ubírali k východu (abychom se stali účastníky dalších událostí, o nichž zanedlouho budu vyprávět), musím se čtenáři k něčemu přiznat. Řekl jsem už, že náš průzkum byl zaměřen jednak k tomu, abychom našli klíč k tajemství tohoto místa, a jednak k uspokojení naší zvědavosti, když jsme určili polohu místností a tematiku knih, pozdrželi jsme se a listovali si v nich, jako bychom chtěli probádat tajemný kontinent či terra incognita. Obvykle jsme se oba zabývali jednou a touž knihou, já jsem Vilémovi ukazoval ty nejzajímavější a on mi zas objasňoval, čemu jsem nerozuměl.

Jenže jak jsme procházeli místnostmi v jižní věži, v oblasti zvané LEONES, pozdržel se můj mistr u arabských knih o optice s podivnými ilustracemi, a jelikož jsme s sebou měli dvě lampy, pužen zvědavostí jsem odešel do vedlejší místnosti. Brzy jsem zjistil, že moudrost a obezřetnost zakladatelů knihovny u jedné stěny shromáždila knihy, které určitě nemohl číst každý, byly to totiž různé traktáty o nemocech těla i ducha a skoro všechny od nevěřících vědců. Oko mi padlo na jednu knihu, nebyla velká a iluminace se (naštěstí) odchylovaly od tématu: květiny, úponky révy, páry zvířat a také pár léčivých bylin. Nesla název Speculum amoris³⁰⁹, napsal ji Fra Massimo z Bologne a obsahovala i citáty z mnoha jiných děl, která se zabývala onemocněním zvaným láska. Jak čtenář jistě už pochopil, ihned probudila mou chorobnou zvědavost. Pouhý název stačil zažehnout mou mysl, která od rána po celý den dřímala, a znovu ji vzrušit obrazem děvčete.

Celý den jsem odháněl myšlenky, kterých jsem měl od rána plnou hlavu, a říkal si, že nejsou vhodné pro zdravého a duševně vyrovnaného novice, a jelikož události toho dne byly bohaté a významné, mé vznícené smysly se uklidnily a já jsem si myslil, že jsem se už docela zbavil neklidu, který přece nemohl být ničím jiným než přechodnou slabostí. Stačilo však podívat se na tu knihu a řekl jsem si: "De te fabula narratur!" Mé onemocnění bylo určitě vážnější, než jsem si myslil. Časem jsem nabyl zkušenosti, že čtením lékařských knih se člověk jen přesvědčí, že opravdu zakouší právě ty bolesti, které jsou v nich popsány. A právě tak mě přesvědčila tato kniha, ač jsem ji jen rychle prolistoval v obavě, že Vilém za mnou přijde a zeptá se, co tu tak zaujatě studuji, že jsem postižen právě tou nemocí, jejíž příznaky tu byly popsány tak skvěle, že jsem si sice na jedné straně dělal starosti s tím, že jsem ochořel (podle nechybné diagnózy tolika auctoritates), na druhé straně mě však těšilo, že tu nacházím svou situaci tak živě vykreslenou. Mohl jsem se tak na vlastní oči přesvědčit, že moje nemoc, i když jí opravdu trpím, je tak řečeno zcela normální, když jí tolik jiných mužů trpělo stejně jako já. Zdálo se mi dokonce, že v knize uvedení autoři si pro své popisy vzali jako model mou osobu.

Vzrušily mě stránky Ibn Hazma, který definuje lásku jako vzpurnou nemoc, jejíž léčba je obsažena v ní samé, neboť kdo jí ohoří, nechce se pozdravit, a kdo jí podlehne, netouží po vyléčení (Bůh ví, že to je pravda!). Nyní mi bylo jasné, proč mě ráno vzrušovalo všechno, co jsem viděl, neboť láska podle všeho vchází do těla očima, jak tvrdí i Basilius z Ankyry, a kdo je tímto neduhem zachvácen, dává najevo, což je nezaměnitelný symptom, nadměrné veselí a přitom touží být stranou a vyhledává samotu (jak jsem si počíнал ráno), k tomu se jako průvodní jev připojuje značný neklid a pak ochromující nemluvnost... S hrůzou jsem se pak dočetl, že upřímně zamilovaný muž, jemuž byl odňat pohled na milovanou bytost, musí projít stadiem úbytí, které ho nejenom upoutají na lože, ale stane se, že neduh přemůže mozek, člověk přijde o rozum a začne blouznit (tak zle jsem na tom ještě nebyl, protože při průzkumu knihovny jsem se choval docela rozumně). Naplněn

úzkostí jsem se konečně dočetl, že zhorší-li se nemoc, může nastat smrt, a v duchu jsem se ptal, zdali radost, kterou mi pomyšlení na děvče poskytovalo, stojí za tuto nejvyšší oběť těla, pomůžeme-li o všech úvahách nad zdravím duše.

Také protože jsem našel další citát z Basilia, podle něhož "qui animam³¹⁰ corpori per vitia conturbationesque commiscent, utrinque quod habet utilem ad vitam necessarium demoliuntur, animamque lucidam ac nitidam carnalium voluptatum limo perturbant, et corporis munditiam atque nitorem hac ratione miscentes, inutile hoc ad vitae officia ostendunt." Do takové krajnosti jsem se opravdu dostat nechtěl!

Jeden úryvek ze svaté Hildegardy mi zase prozradil, že melancholická nálada, kterou jsem během dne zakoušel a kterou jsem prisuzoval sladkému pocitu zármutku nad tím, že děvče tu není se mnou, se nebezpečně podobá citu, který zakouší ten, kdo se odchyluje od harmonického a dokonalého stavu, jaký člověk zakouší v ráji, a že tato melancholie, nigra et amara, není vyvolána ničím jiným než sykotem hada a nápovědou ďábla! Tuto myšlenku sdíleli i nevěřící, kteří se světici moudrostí vyrovnali, protože zrak mi padl na řádky, jejichž autorem podle mnohých byl Abú Bakr-Muhammad ibn Zakarija ar Rází; ten v knize Liber continens³¹¹ ztotožňuje milostnou melancholii s lykantropií, která toho, kdo je jí postižen, má k tomu, aby se choval jako vlk. Nad jeho popisem se mi sevřelo hrdlo: u nemocného dojde napřed k změnám v zevnějšku, zrak slábně, oči se propadají a nevylučují slzy, jazyk vysychá a objevují se na něm vředy, celé tělo schne a nebožák trpí trvalou žízní. V tomto stadiu už leží celé dny tváří dolů a na tváři a na nohách se objevují znamení, jako by jej pokousal pes, a nakonec bloudí po nocích po hřbitově jako vlk. Poslední pochybnosti o tom, že můj stav je vážný, se rozptýlily, když jsem si přečetl citáty z velkého Avicenny, který lásku jefinoval jako nutkavou myšlenku povahy melancholické, která vzniká z neustálého přemýšlení nad podobou, chováním a zvláštnostmi osoby jiného pohlaví (jak věrně a živě vystihl Avicenna můj případ!): láska nevzniká jako nemoc, ale stane se jí, nedojde-li k naplnění, změní se v obsesi (proč jsem tuto obsesi prožíval i já, když jsem, odpusť mi, Bože, svou lásku ukojil? Nebo snad to, k čemu v noci došlo, žádné ukojení nakonec nebylo? Čím pak je možno tento neduh ukojit?) a má za následek neustálé cukání víček, nepravidelný dech, prudké střídání smíchu a pláče a horečnatý tep (a můj tep byl opravdu horečnatý a dech mi při čtení váznul v hrdle!). Ke zjištění, zda je někdo opravdu zamilovaný, radil Avicenna metodu, kterou už předtím navrhl Gallenus: držet pacienta za zápěstí a odříkávat namátkou různá ženská jména, dokud nezjistíme, při kterém jménu se tep zrychlí, a já jsem se obával, že každým okamžikem za mnou přijde můj mistr, vezme mě za ruku a z tepu mých žil uhádne mé hanebné tajemství... Jenže běda, Avicenna jako prostředek k vyléčení navrhoval spojit milence sňatkem, neduh je pryč hned přejde. Jakkoliv prozíravý, byl to přece jen vědec nevěřící, protože nebral vůbec na vědomí, že by se mohl zamilovat benediktýnský novice, ten byl tudíž odsouzen k tomu, aby se nikdy neuzdravil - lépe řečeno nesměl nikdy ochořet a z vlastní vůle nebo z prozíravého rozhodnutí rodičů se zavázat, že se nákaze vyhne. Avicenna našťástí, i když přitom neměl na mysli clunyjský řád, bral v úvahu i případ milenců, kteří se nemohou dostat, a co radikální kúru radil horké koupele (co když se tak Berengar chtěl vyléčit ze své lásky k zesnulému Adelmovi? Je však vůbec možné trpět nemocí zvanou láska k bytosti stejného pohlaví, není to jen zvířecká chlípnost? A nebyla snad zvířecká moje chlípnost z předešlé noci? Určitě ne, řekl jsem si hned, vždyť byla tak sladká - a ihned poté: mýlíš se, Adsoně, byl jsi obluzen ďáblem, byla zcela zvířecká, a jestliže jsi zhřešil zvířekostí, hřešíš nyní ještě víc tím, že si to nechceš přiznat!). Pak jsem se ale dál dočetl, že podle Avicenny existují i jiné léčebné prostředky: například vyhledat pomoc nějaké staré a zkušené ženy, která tráví čas tím, že milovanou očerňuje - a jak se zdá, jsou staré ženy v tomto ohledu zkušenější než muži. To by sice mohlo být řešení, jenže starou ženu jsem v opatství jít nemohl (samozřejmě ani mladou) a musil bych tedy požádat některého starého mnicha, aby děvče pomlouval, jenže kterého? A mohl vůbec mnich znát ženy tak dobře, jako je zná stará klepna? Poslední řešení, které Saracén navrhoval, bylo přímo nestoudné. Domníval

se, že nešťastnému milenci je třeba poskytnout hodně otrokyní, což je pro mnicha nemyslitelné. Jak se tedy může, ptal jsem se nakonec sám sebe, jak se může z této nemoci vyléčit mladý mnich? Není pro něho záchrany? Neměl bych se snad obrátit na Severina s jeho bylinami? Skutečně jsem také našel úryvek z Arnalda z Villanovy, kterého citoval velice uctivě i Vilém a podle něhož choroba zvaná láska vzniká z přebytku tělesných míz a pneumy, to znamená tehdy, kdy je v lidské organismu příliš vlhkosti a horka, neboť krev (která produkuje plodivé sémě) v těle příliš sílí a vyrábí nadbytek semene, complexio venerea, a tím i palčivou touhu po spojení se ženou. Dále jsem se dočetl, že virtus aestima liva neboli lidskému duchu vlastní soudnost je uložena v zadní části střední komory encefalu (co to asi je? říkal jsem si) a má za úkol zachycovat smysly nepostižitelné intentiones u smysly vybavených objektů, a je-li touha po smysly vnímaném objektu příliš silná, zmíněná soudnost je uvedena ve zmatek a kochá se pouze přeludem milované bytosti. Pak se zanítí celá duše i tělo, smutek, střídá radost, jak horkost (která v okamžicích zoufalství sestupuje do hloubi těla a ochlazuje pokožku) v okamžicích radosti stoupá na povrch těla a zaněcuje tvář. Arnaldus jako léčebný prostředek doporučoval, aby se postižený snažil ztratit důvěru a naději v setkání s milovanou osobou a jeho myšlenka, aby se tak od ní vzdálila. Pak jsem ale uzdraven, nebo se aspoň uzdravuji, řekl jsem si, protože naděje, že spatřím předmět mých myšlenek, je malá nebo vůbec žádná, a i kdybych jej spatřil, nemám naději, že bych se jej zmocnil, a i kdybych se ho zmocnil, nemám naději, že bych jej podržel u sebe, jednak pro svůj mnišský stav, jednak vzhledem k povinnostem, které mi ukládá postavení mé rodiny... Jsem zachráněn, řekl jsem si, zavřel jsem knížku a oddechl si.

V témž okamžiku ke mně přišel Vilém. Pokračovali jsme v pouti labyrintem nyní už (jak jsem sdělil) odhaleným a podařilo se mi na chvíli zapomenout na mou posedlost. Jak čtenář uvidí, měl jsem si ji zakrátko znovu připomenout, jenže (běda!) za okolností naprosto odlišných.

ČTVRTÝ DEN

Noc

SALVÁTOR SE NECHÁ ŽALOSTNĚ PŘISTIHNOUT
BERNARDEM GUIEM PŘI ČINU;
DĚVČE, KTERÉ ADSO MILUJE,
JE JATO COBY ČARODĚJNICE
A VŠICHNI SE ODEBEROU NA LOŽE NEŠŤASTNĚJŠÍ
A USTARANĚJŠÍ NEŽ PŘEDTÍM

Sestupovali jsme právě do refektáře, když jsme zaslechli z kuchyně hluk a zahlédli míhat se tam nějaká světélka. Vilém honem zhasil naši lampu. Drželi jsme se u zdi a opatrně se přiblížili ke dveřím do kuchyně. Tam jsme zjistili, že dveře jsou sice otevřené, hluk že však přichází odněkud zvenčí. Pak se hlasy i světla někam vzdálily a někdo dveře prudce zabouchl. Ten velký povyk určitě neznamenal nic dobrého. Rychle jsme prošli kostnicí, pak chrámem, který byl prázdný, a jižním portálem jsme vyšli ven na vzduch. V křížové chodbě zářila světla pochodní.

Šli jsme blíž a v tom zmatku se zdálo, že jsme sem jako ostatní přiběhli a přidali se k těm, kteří sem už předtím přiběhli z dormitáře nebo z příbytku poutníků. Spatřili jsme, jak lučištníci pevně drží Salvátora, který byl bledý jako bělmo jeho očí, a nějakou ženu, která plakala. Sevřelo se mi srdce: byla to ona, děvče mých myšlenek! Ona mě taky hned poznala a vrhla po mně prosebný a zoufalý pohled. V náhlém hnutí mysli jsem se k ní

málem rozběhl, abych ji vysvobodil, Vilém mě však zadržel a slůvka, která mi pošeptal, vůbec nebyla milá. Odevšad přibíhali mniši i hosté.

Přišel opat, přišel Bernard Gui a kapitán lučištníků mu podal krátké hlášení. Stalo se toto. Lučištníci na inkvizitorův rozkaz hlídkovali v noci po celém opatství a zvláště měli na očích alej, která vedla od vstupní brány ke chrámu, zahrady, sady a průčelí Budovy (proč to? ptal jsem se v duchu, pak jsem pochopil: Bernard se určitě od sluhů nebo od kuchařů dozvěděl něco o nočních rejdech mezi hradební zdí a kuchyní, třeba ani přesně nevěděl, o koho jmenovitě běží, upovídaný Salvátor v kuchyni nebo ve stájích asi něco řekl nějakému čeledínovi a ten vyděšen odpoledním výsledkem to pak předhodil Bernardovi...) Jak tedy lučištníci obezřetně chodili sem a tam ve tmě a v mlze, přistihli Salvátora s děvčetem, jak zápolí se zámekem u kuchyňských dveří.

"Žena v tomto svatém sídle! A s mnichem!" přísně řekl Bernard opatovi. "Ctihodný pane," pokračoval, "kdyby šlo pouze o porušení slibu cudnosti, potrestání tohoto muže by spadalo do vaší pravomoci. Jelikož však nevíme, zda pikle těchto dvou nešťastníků nemají něco společného s bezpečností našich hostů, musím objasnit napřed tuto temnou okolnost. Vstaň, bídáku!" vzkřikl a vytrhl Salvátorovi ze záhadří uzlík, který se marně snažil utajit: "Co v tom máš?"

Já jsem to už věděl: nůž, černou kočku, která z uzlíku, jakmile byl rozvázán, s divokým mňoukáním vyrazila, a dvě rozbitá vejce, která na první pohled vypadala jako krev nebo žluč, nebo nějaký nečistý sliz. Salvátor chtěl jít do kuchyně, zabít tam kočku a vyloupat jí oči. Bůhvíjakými sliby nebo dary přiměl děvče, aby šlo s ním. Za chvíli jsem se to dozvěděl. Lučištníci děvče prohledali, zlomyslně se přitom u chechtávali a pronášeli necudnosti, a našli u ní zabitého, ještě neoškubaného kohoutka. A směla tomu chtěla, že v noci, kdy jsou všechny kočky černé, byl i kohoutek černý jako kočka. Já jsem si však jenom říkal, jak málo stačilo přilákat to nebohé vyhladovělé děvče, které tu předchozí noci (z lásky ke mně!) nechalo drahocenné hovězí srdce...

"Ale, ale!" zvolal Bernard velice znepokojeně, "černý kohout a černá kočka... Znáš tyto parafernalia..." Mezi kolemstojícími zahlédl Viléma. "Neznáte je snad i vy, bratře Viléme? Nebyl jste snad před třemi lety inkvizitorem v Kilkenny, kde děvče obcovalo s ďáblem, který se jí zjevoval v podobě černého kocoura?"

Měl jsem dojem, že můj mistr mlčí ze zbabělosti. Chytil jsem ho za rukáv, zatahal a celý zoufalý jsem pošeptal: "Povězte mu přece, že to učinila z hladu!"

Vytrhl se mi a zdvořile se obrátil na Bernarda: "Nemyslím, že potřebujete mé dávné zkušenosti k tomu, abyste došel k svým vlastním závěrům..." řekl.

"To vskutku ne, jsou tu svědectví mnohem autorita-tivnější," usmál se Bernard. "Štěpán z Bourbonu ve svém traktátu o sedmi darech Ducha svatého vypráví, jak svatý Dominik po svém kázání ve Fanjeaux proti kacířům oznámil jistým ženám, že nyní uvidí toho, komu dosud sloužily. A hned mezi ně skočil strašlivý kocour, veliký jak psisko, s velikýma ohnivýma očima, krvavým jazykem, který mu visel až k pupku, a s krátkým ocasem, který mu trčel vzhůru, aby, kamkoli se otočí, ukazoval svůj nestoudný zadek a řiť, která si to zaslouží, neboť mnozí zbožňovatelé Satana a z nich jako první templářští rytíři ji při svých schůzkách líbají. Obíhal kolem žen celou hodinu, vyskočil na provaz od zvonu, vyšplhal se po něm nahoru a zanechal na zemi své páchnoucí výměšky. A není snad kocour milované zvíře katarů, kteří své jméno vzali právě od catus, jak tvrdí Alanus ab Insulis, a kteří líbají zadek tohoto zvířete, v němž vidí inkarnaci Satana? A nepotvrzuje snad toto nechutné počínání i Guillaume z Auvergne v De legibus? A neříká snad Albert Veliký, že kočky jsou potenciální démoni? A nepodává snad můj spolubratr Jacques Fournier zprávu o tom, jak se na smrtelné posteli inkvizitora Gottfrieda z Carcassonnu objevili dva černí kocouři a byli to démoni, kteří se chtěli posmívat jeho tělesným pozůstatkům?"

Hrůzyplné mručení proběhlo skupinou mnichů a mnozí z nich se pokřižovali znamením svatého kříže.

"Pane opate, pane opate," říkal mezitím Bernard a tvářil se nevinně. "Vaše Ctihodnost

možná neví, co hříšníci s těmito svými nástroji dělají! Ale vím to moc dobře já, kéž by tomu Bůh nechtěl! Viděl jsem, jak bláznivé ženy v nejtemnějších hodinách nočních, společně s ostatními z jejich cechu, používají černých koček ke konání činů čarodějnických, které nemohly zapřít: tak třeba na hřbetě zvířat pod ochranou noční tmy proputovaly bezměrné prostory a vlekly s sebou své otroky, které proměnily v chlípné inkuby... A ďábel je navštěvuje, nebo v to aspoň pevně věří, v podobě kohouta nebo jiného černého zvířete a s ním pak souloží, neptejte se jak. A vím zcela určitě, že s pomocí černé magie v Avignonu, není tomu tak dávno, připravovaly nápoje které přimíseny do jídla měly připravit o život samotného papeže. Mohl se zachránit a jed rozpoznat jen díky tomu, že nosí zázračné šperky ve tvaru hadího jazyka, posázené, aby se jejich účinek zvětšil, nádhernými smaragdy a rubíny. Ty mu z vůle boží sdělily, že v jídlu je jed! Jedenáct těchto převzácných jazyků mu díky Bohu daroval francouzský král, a pouze tak náš pan papež unikl smrti! Papežovi nepřátelé se však dopustili něčeho mnohem horšího, a všichni vědí, co se našlo u kacíře Bernarda Délicieuse, když byl před desíti lety zatčen: v jeho domě byly nalezeny knihy černé magie opatřené poznámkami právě na těch nejbezbožnějších stránkách, a byly v nich návody, jak vyrobit figurky z vosku a jejich pomocí působit škodu svým nepřátelům. Věřte či nevěřte, v jeho domě se našly i figurky, které umělecky dokonale zobrazovaly papeže a životně důležité části těla byly označeny červenými kroužky. Každý ví, že taková figurka se pověsí na provázek, postaví se před ni zrcadlo a pak se do životně důležitých částí vbodávají špendlíky a pak... Proč se však dále zdržovat těmito nechutnými praktikami! Sám papež o nich mluvil a popsal je a odsoudil ve své konstituci Super illius specula!317 Doufám, že ve vaší bohaté knihovně máte nějaký opis, abyste nad tím vším mohli náležitě rozvažovat..."

"Máme, máme," horlivě potvrdil opat, který byl velice znepokojený.

"Dobře," uzavřel Bernard. "Teď už mi celý případ připadá jasný. Svedený mnich, čarodějnice a čarodějnický rituál, k němuž našťestí nedošlo. S jakým cílem? To uvidíme, obětují několik hodin spánku, abych se to dozvěděl. Vaše Ctihodnost mi jistě určí místo, kde by tento muž mohl být strážěn..."

"Máme podzemní kobky pod kovárnou," řekl opat, "našťestí byly málokdy používány a už léta jsou prázdné."

"Našťestí nebo nanešťestí," poznamenal Bernard. A nařídil lučištníkům, aby si nechali ukázat cestu, odvedli zajatce do dvou oddělených cel a muže aby přivázali ke kruhu ve zdi, aby se mu mohl, až tam zanedlouho přijde, dívat jak se patří do tváře. Co se děvčete týče, dodal, je jasné, kdo to je, a není třeba vyslyšet ji ještě dnes v noci. Počká si na další důkazy a pak bude jako čarodějnice upálena. A je-li čarodějnice, pak jen těžko promluví. Mnich se naopak může ještě kát (a zadíval se upřeně na roztřeseného Salvátora, jako by mu dával na srozuměnou, že mu nabízí východisko), poví-li pravdu a oznámí, dodal, své společníky.

Oba byli odvedeni, mnich byl tichý a zničený, třásl se, jako by měl horečku, děvče naříkalo, kopal kolem sebe a křičelo jako zvíře vedené na porážku. Ale nikdo, Bernard ani lučištníci, ani já sám jejímu selskému jazyku nerozuměl. Mluvila, byla však jako němá. Jsou slova, která poskytují moc, jiná zas učiní člověka ještě bezmocnějším a k nim patří slova prostých lidí, jimž Pán neudělil schopnost vyjádřit se v univerzálním jazyce vědění a moci.

Znova jsem byl v pokušení jít za ní a znovu mě zadržel Vilém; byl velice zachmuřený.

"Zůstaň tady, blázne," řekl mi, "to děvče je ztraceno, je to spálené maso."

Jak jsem zcela ochromen ve víru protichůdných myšlenek přihlížel výjevu, který se odehrával před mýma očima, ucítil jsem najednou, jak mi někdo položil ruku na rameno. Nevím proč, ale ještě než jsem se obrátil, věděl jsem, že to je Ubertyn.

"Díváš se na čarodějnici, vid'?" zeptal se mě. Věděl jsem, že o tom, co se stalo, nemůže nic vědět, a že se ptá jen proto, že svým neobyčejným citem pro lidské vášně vycítil naléhavost mého pohledu.

"To ne... to ne..." bránil jsem se, "nedívám se na ni... vlastně se na ni dívám, ale není to čarodějnice... zatím to nevíme, třeba je nevinná..."

"Díváš se na ni, protože je krásná. Je krásná, vid'?" zeptal se mě neobyčejně vřele a sevřel mi paži. "Jestliže se na ni díváš, protože je krásná, a jestliže tě omámila (však já vím, že tě omámila, protože hřích, z něhož je nařčena, ji činí ještě vábnější), jestliže se na ni díváš a zakoušíš touhu, pak už jen proto je čarodějnice. Měj na pozoru, synku... Krása těla se omezuje na kůži. Kdyby muži viděli, co je pod kůží, jako v případě samice v Beotii, pohled na ženu by jimi otřásl. Vešker její půvab, to je jen sliz a krev, tělesné moky a žluč. Pomyslíš-li, co má v chřípí, v hrdle a v břiše, jaký odporný sliz, zmocní se tě hnus. A jestliže se ti oškliví dotknout se třeba jen prstem chrchle či lejna, jak můžeš chtít obejmout měch, v němž jsou lejno a sliz uloženy?"

Chtělo se mi zvracet. Už jsem ho nechtěl poslouchat. Přišel mi na pomoc můj mistr, který všechno slyšel. Odhodlané přistoupil k Ubertinovi, vzal ho za paži a odtrhl mu ruku od mého těla.

"To stačí, Ubertine," řekl. "To děvče bude zanedlouho na mučidlech a pak na hranici. Pak bude přesně to, cos řekl, sliz, krev, výkaly a žluč. To naši bližní však obnaží to, co Pán chtěl, aby její kůže chránila a zdobila. A z hlediska základní látky na tom nejsi líp než ona. Nech mladíka na pokoji."

Ubertin zneklidněl: "Možná jsem hřešil," zamumlal, "určitě jsem hřešil. Co jiného může hříšník dělat?"

Všichni se pomalu rozcházeli, vraceli se do cel a povídali si o tom, co se přihodilo. Vilém se chvíli zdržel s Michalem a ostatními minority, kteří se ho ptali, ja na celou věc nahlíží.

"Bernard má nyní v ruce argument, i když mnohoznačný: v opatství se potulují černokněžníci, kteří provádějí totéž, co bylo v Avignonu podniknuto proti papeži. Není to ještě důkaz a nebudou jej moci k narušení naší zítřejší schůzky bez dalšího použít. Dnes v noci se bude snažit z toho nešťastníka vypáčit nějaké další údaje, jsem si však jist, že je nepoužije hned ráno. Ponechá si je v záloze, poslouží mu později, až bude chtít narušit diskusi, pokud by se vůbec ubírala cestou, která by se mu nezdála."

"Mohli by z toho nešťastníka vypáčit něco, čeho by mohli použít proti nám?" zeptal se Michal z Ceseny.

Vilém se zatvářil pochybovačně. "Doufejme, že ne, řekl. Uvědomil jsem si, že kdyby Salvátor řekl Bernardovi to, co řekl nám o své vlastní a cellerariově minulosti, kdyby se jen zmínil o jejich vztahu, i když byl prchavý, k Ubertinovi, vytvořila by se opravdu nepříjemná situace.

"Počkáme si, co se bude dít," řekl Vilém klidně. "Ostatně, Michale, všechno bylo rozhodnuto předem. Jenže ty to chceš zkusit."

"Chci," odpověděl mu Michal, "a Pán mi pomůže. Ať svatý František oroduje za nás za všechny."

"Amen," odpověděli sborově ostatní.

"Doufejme," ozval se neuctivě Vilém. "Svatý František by taky mohl stát někde stranou a čekat na poslední soud, aniž by zřel Hospodina tvář v tvář."

"Proklet budiž kacír Jan!" slyšel jsem zabručet Jeronýma, zatímco se ostatní vraceli do svých cel, aby si ještě zdřímli. "Odejme-li nám pomoc světců, co bude s námi, nebohými hříšníky?"

PÁTÝ DEN
PÁTÝ DEN

Prima
DOJDE K BRATRSKÉ DISKUSI
O CHUDOBĚ JEŽÍŠE KRISTA

Když mě pátého dne ráno Vilém bezohledně vyburcoval ze spánku, srdce mi po nočním výjevu stále ještě svíralo tisícero úzkostí. Zvonili už na primu, zanedlouho se měly sejít obě legace. Podíval jsem se z okna cely a nic jsem neviděl. Ze včerejší mlhy se stala mléčná kaše a ta zcela bezpečně ovládala celou pláň.

Když jsme vyšli ven, naskytl se nám nezvyklý pohled: zpozzdálí se nepřesně, jako šedé stíny v našedlém příšeří, rýsovaly pouze velké budovy, chrám, Budova a kapitulní sál, ostatní byly viditelné jen ze vzdálenosti několika kroků. Tvary věcí i bytostí jako by se nečekaně nořily z nicoty a lidé byli zprvu šedí jako duchové a člověk je jen stěží poznal, i když se přiblížili.

Narodil jsem se na severu a tento jev pro mne nebyl ničím novým, jindy by mi byl sladkou připomínkou kraje a hradu, kde jsem se narodil. Toho jitra mi však rozmar počasí bolestně připomínal stav mé duše a jak jsem se blížil ke kapitulnímu sálu, narůstal smutek, s nímž jsem se probudil.

Několik kroků od budovy jsem zahlédl Bernarda Guie, loučil se s někým, koho jsem hned nepoznal. Teprve když procházel kolem mne, uvědomil jsem si, že to je Malachiáš. Rozhlížel se kolem sebe jako někdo, kdo nechce být přistižen při zlém činu, ale už jsem řekl, že tento muž se vždycky tvářil, jako by skrýval nebo chtěl skrývat nějaké nepřiznané tajemství.

Odešel, aniž mě poznal. Puzen zvědavostí šel jsem za Bernardem a viděl jsem, jak nakukuje do nějakých písemností, které mu Malachiáš asi odevzdal. Na prahu kapitulního sálu pokynem hlavy přivolal velitele lučištníků, který stál poblíž, a pošeptal mu pár slov. Pak vešel dovnitř a já za ním.

Bylo to poprvé, co jsem vešel do této budovy, která svou velikostí i slohem zvenčí vypadala skromně a střídmě. Uvědomil jsem si, že byla vystavěna nedávno na pozůstatcích bývalého, požárem zničeného opatského kostela.

Prošel jsem portálem v moderním stylu s nezdobeným lomeným obloukem, nad nímž byla růžice, a vešel do předsíně, vystavěné na základech starého nartexu. Naproti byl další portál ve starém stylu, s nádherně tesaným tympanonem ve tvaru měsíčního srpku. Byl to určitě portál zbouraného kostela.

Skulptury na tomto tympanonu byly stejně krásné jako na kostele novém, ale ne tak otřesné. I zde dominoval Kristus na trůně, vedle něho v rozmanitých postojích a s rozmanitými předměty v rukou bylo však umístěno dvanáct apoštolů, jimž se od Něho dostalo příkazu jít do světa a přinášet lidem evangelium. Nad hlavou Krista, v oblouku, který se skládal z dvanácti panelů, stejně jako pod jeho nohama byly jako nepřetržité procesí postav zobrazeny národy světa, jimž se mělo dostat dobré noviny. Podle oděvů jsem mezi nimi poznal Židy. Kappadoky, Araby, Indy, Frygy, Byzantince, Armény, Skyty a Římany. Mezi nimi na třiceti kruhových vyobrazeních, které vytvářely další oblouk nad obloukem s dvanácti panely, byli obyvatelé neznámých světů, o nichž se zmiňuje Physiologus a občas i neurčité zprávy cestovatelů. Někteří mi byli neznámí, některé jsem poznal: například ošklivce s šesti prsty na každé ruce, fauny, kteří se rodí z červů žijících mezi kůrou a dřevem stromů, sirény s šupinatým ocasem, které svádějí námořníky, Etiopy s úplně černým tělem, kteří si vyhrabávají podzemní jeskyně, aby se uchránili před slunečním žářem, onokentaury, kteří jsou od pasu muži a vespod oslové, kyklopy s jedním jediným okem velkým jak groš. Skyllu s hlavou a hrudí dívčí, břichem vlčice a ocasem delfína, chlupaté muže z Indie, kteří žijí v bažinách a na řece Epigmaridu, kynocefaly, kteří za každým slovem začnou stěkat, scinopody, kteří rychle běží na své jediné noze a chtějí-li se uchránit před sluncem, lehnou a zvednou nad sebe svou velikánskou nohu jako slunečník, astomaty z Řecka, kteří nemají ústa, dýchají chřípím a živí se pouze vzduchem, vousaté ženy z Arménie, pygmeje, blemmyje, kteří se rodí bez hlavy, ústa mají na břicho a oči na ramenou, zrudné ženy od Rudého moře, vysoké dvanáct stop, s vlasy až na paty, s

koňským ohonem na zadku a s velbloudími kopyty, bytosti, které mají chodidla obráceně, takže ten, kdo je sleduje, dorazí vždycky tam, odkud přicházejí, a nikdy tam, kam jdou, a pak ještě lidi tříhlavé, lidi s očima, které ve tmě svítí jak lampy, a stvůry z ostrova Kirké s lidskými těly a hlavami nejrozmanitějších zvířat...

Ty všechny a ještě další zázračné bytosti byly na portálu vytesány. Ani jedna z nich však nevyvolávala neklid, protože tu nebyly jako znamení různých zel této země nebo muk pekelných, ale jako svědkové toho, že dobrá novina dorazila do všech známých krajů a začíná se šířit i v terra incognita, takže portál byl radostným příslibem svornosti a jednoty dosažené v slovu Kristově, nádherným oikumené³²².

Dobrá předzvěst, řekl jsem si, pro schůzku, která se bude odbývat za tímto prahem a při níž muži, kteří se stali kvůli protikladným výkladům evangelia jeden druhému nepřítelem, se možná dnes sejdou proto, aby se usmířili a urovnali své stížnosti. A řekl jsem si také, že jsem nebohý hříšník, trápím-li se svými soukromými záležitostmi, zatímco události tak důležité pro historii veškerého křesťanstva jsou přede dveřmi. Srovnal jsem si nepatrnost mých strastí s velkolepým příslibem míru a pokoje vytesaným do kamene na tympanonu, požádal jsem Boha, aby mi odpustil mou nestálost a důvěrou naplněn jsem překročil práh.

Když jsem vešel dovnitř, obě legace se tu už v plném počtu sešly. Jejich členové se usadili v lavicích rozestavěných proti sobě do dvou polokruhů. Dělal je od sebe stůl a za ním seděl opat s kardinálem Bertrendem.

Vilém, pro kterého jsem měl psát poznámky, mě posadil k minoritům, kde seděl Michal se svými lidmi a

františkáni z avignonského dvora, aby setkání nevypadalo jako souboj mezi Italy a Francouzi, ale jako disputace mezi stoupenci františkánské řehole a jejich kritiky, spojenými navzájem zdravou a katolickou věrností vůči papežskému dvoru.

S Michalem z Ceseny seděli bratr Arnold z Akvitánie, bratr Hugo z Newcastlu a bratr Vilém Alnwick, kteří se zúčastnili perugijské kapituly, dále biskup z Kaffy a Berengar Talloni, Bonagrazia z Bergama a další minorité z avignonského dvora. Naproti nim seděli Vavřinec Decoalcon, bakalář z Avignonu, padovský biskup a Jean d'Anneux, doktor teologie z Paříže. Vedle Bernarda Guie, který seděl mlčky a vypadal zamyšleně, byl dominikán Jean de Baune, kterému v Itálii říkali Giovanni Dalbena. Vilém mi řekl, že byl před několika lety inkvizitorem v Narbonu, kde uspořádal velký počet procesů s bekýny a pinzokery, když však označil za kacířský jeden výrok týkající se chudoby Ježíše Krista, povstal proti němu Berengar Talloni, lektor kláštera v onom městě, a odvolal se k papeži. Jan byl tehdy v této věci ještě nejistý a přivolal oba k sobě na papežský dvůr k disputaci, k žádnému závěru se však nedošlo. Nedlouho poté františkáni zaujali na perugijské kapitule postoj, o kterém jsem se již zmínil. Konečně tam sedělo ještě několik dalších členů avignonské legace, mezi nimi biskup z Alborey.

Sezení zahájil Abbo, který považoval za vhodné shrnout nejčerstvější události. Připomněl, že léta Páně 1322 generální kapitula menších bratří, která se sešla v Perugii pod vedením Michala z Ceseny, po zralé a pilné úvaze uznala, že Kristus, aby nám poskytl příklad dokonalého života, a s ním apoštolově, aby jeho příklad následovali, neměli nikdy žádný společný majetek, ani jako vlastníci, ani jako páni, a že tato pravda je článkem zdravé a katolické víry, jak možno vyvodit z rozmanitých citátů kanonických spisů. Proto je záslužné a svatě odřící se veškerého vlastnictví a této svaté regule se drželi i první zakladatelské církve bojující. Této pravdy se přidržel i viennský koncil v roce 1312 a sám papež Jan v roce 1317 ve své konstituci o statutu menších bratří, která začíná slovy Quorundam exigit³²⁴, uznal závěry tohoto koncilu za svatě rozvážné, jasné, pevné a zralé. Proto tedy perugijská kapitula v domnění, že to, co apoštolská stolice schvaluje jako učení zdravé, je třeba považovat za učení přijaté, od něhož se nikdo na žádný způsob nemůže odchýlit, neučinila nic jiného, než že toto koncilní rozhodnutí znova zpečetila nejenom podpisy mistrů svaté teologie, jako jsou bratr Vilém z Anglie, bratr Jindřich z Německa a bratr

Arnold z Akvitánie, všichni řádoví ministři a provinciálové, ale i bratra Mikuláše, ministra z Francie, a bratra Viléma Bloka, bakaláře, jakož i generálního ministra a čtyř ministerů provinciálních, bratra Tomáše z Bologne, bratra Petra z provincie svatého Františka, bratra Fernanda z Castella a bratra Simona z Toursu. Jenže, pokračoval Abbo, následujícího, roku papež vydal dekretál Ad conditorem canonum, proti němuž podal odvolání bratr Bonagrazia z Bergama, protože odporoval zájmům jeho řádu. Papež nechal dekretál strhnout ze vrat hlavního kostela v Avignonu, kde byl vyvěšen, a řadu jeho bodů pozměnil, ve skutečnosti však ještě vyostřil, čehož je důkazem, že bratr Bonagrazia byl ihned poté na rok uvězněn. Nemůže tedy být pochyb o papežově odhodlání, neboť ještě téhož roku vydali všem známý dekretál Cum inter nonnullos, v němž perugijské téze s konečnou platností odsoudil.

V tomto místě Abbona zdvořile přerušil kardinál, Bertrand a řekl, že je třeba připomenout, jak v roce 1324 všechno zkomplikoval a papeže podráždil Ludvík Bavor svým sachsenhausenským prohlášením, v němž bez rozumného důvodu perugijské téze přejal ("Nemohu pochopit," poznamenal Bertrand a sotva znatelně se usmál, "proč císař tak nadšeně souhlasí s chudobou, když se jí sám vůbec nedrží") a nejenže papeže nazval inimicus pacis, který chce jen vyvolávat pohoršení a nešváry, ale nakonec ho označil i za kacíře, vlastně arcikacíře, a tak s ním i jednal.

"Ale ne přímo," pokusil se opat o zprostředkování.

"V podstatě ano," suše odsekl Bertrand. A dodal, že: právě proti císařovu nevhodnému zásahu byl nucen papež vydat dekretál Quia quorundam³²⁵ a nakonec že přísně vyzval Michala z Ceseny, aby se k němu dostavil. Michal mu posílal omluvné dopisy, tvrdil, že je nemocen, o čemž nikdo neměl v úmyslu pochybovat, a místo sebe vyslal bratry Jana Fidenzu a Humilia Custodia z Perugia. Jenže náhodou se papež, pokračoval kardinál, od perugijských guelfů dozvěděl, že bratr Michal vůbec nemocný není a že čile jedná s Ludvíkem Bavorem. A v každém případě, i kdyby bratr Michal nemocen byl, všechno je možné, vypadá teď zdravě a je zas už čilý, takže je očekáván na papežském dvoře v Avignonu. Nicméně bude lépe, připustil kardinál, napřed objasnit a zvážit, jak se to nyní děje v tomto kruhu rozvážných mužů z obou stran, co Michal hodlá papeži povědět, vždyť přece všichni usilují o to, aby se věci nevyhly na ostří nože a aby se přátelsky urovnal spor, k němuž by mezi milujícím otcem a jeho zbožnými dítky nemělo vůbec dojít a který dosud jitřily jen zásady světských pánů, ať už to byl císař či místodržící, kteří se záležitostmi svaté matky církve nemají nic společného.

Tu znova zasáhl do diskuse Abbo. Řekl, že je sice rovněž muž církve a opat řádu, jemuž církev za tolik vděčí (v obou půlkruzích se ozvalo souhlasné a uctivé mručení), přesto se však domnívá, že by císař z mnoha důvodů, které pak sdělí bratr Vilém z Baskervillu, neměl být v těchto záležitostech držen stranou. Je však správné, mluvil dál Abbo, aby první části debaty se zúčastnili jen papežští poslové a zástupci dětí svatého Františka, kteří už jen tím, že se na tuto schůzku dostavili, dokazují, že jsou děti Svatému otci oddané. A řekl, že Michal, nebo ten, kdo promluví místo něho, může sdělit, co hodlá v Avignonu předložit.

Michal odpověděl, že je dojat a zakouší velkou radost z toho, že se mezi nimi nachází Ubertin z Casale, kterého sám papež v roce 1322 požádal o fundované vyjádření k otázce chudoby a že právě on by jasně, erudovaně a na základě vášnivé víry, kterou mu všichni příznávají, mohl shrnout hlavní body dnes a jednou provždy daných myšlenek františkánského řádu.

Vstal Ubertin a sotva promluvil, pochopil jsem, proč budil všude takové nadšení jako kazatel či jako dvořan. Vášnivými gesty, přesvědčivým hlasem, okouzlejícím úsměvem, jasnou a důslednou argumentací upoutal posluchače od prvního do posledního slova své řeči. Začal velice učeným výkladem důvodů, na nichž se zakládají Perugijské téze. Především řekl, že je třeba mít na paměti, že Kristus a apoštolové měli dvojí statut. Jednak byli hodnostáři církve Nového zákona a jako takoví, se zřetelem k svému oprávnění

poskytovat a rozdělovat, vlastnili světské statky, aby je mohli rozdávat chudým služebníkům církve, jak je psáno ve čtvrté kapitole knihy Acta Apostolorum³²⁶, a to nikdo nehodlá popírat. Mimoto však v Ježíši Kristu a apoštolech je třeba vidět osoby soukromé, základ veškeré náboženské dokonalosti, a dokonalé pohrdače světem. V této souvislosti existují dva způsoby vlastnictví. Jeden civilní a světský, který říšské zákony definují slovy *in bonis nostris*, neboť "naše" nazýváme ty statky, které si hájíme a které máme právo vyžadovat nazpět, jsou-li nám odňaty. Jedna věc je tudíž civilně a světsky hájit vlastní věc před tím, kdo nám ji chce vzít, a odvolat se k říšskému soudci (a tvrdit, že Kristus a apoštolově drželi statky na tento způsob, je tvrzení kacířské, neboť jak říká Matouš v V. kapitole, tomu, kdo by se s tebou chtěl soudit o košili, nech i svůj plášť, a totéž uvádí i Lukáš v kapitole VI, jako slova, jimiž Kristus od sebe vzdaluje každé světské vlastnictví a moc a stejné chování ukládá i apoštolům; totéž nalezneme u Matouše v kapitole XXIV., kde Petr Pánu říká, hle, my jsme opustili všechno a šli jsme za tebou). Světské statky však můžeme držet i na jiný způsob, se zřetelem k společnému bratrskému milosrdenství, a na tento způsob Kristus a apoštolově vlastnili statky právem přirozeným, které někteří nazývají *ius poli* neboli právo nebeské, neboť je příroda sama zřídila a i bez lidského zásahu souzní se zdravým rozumem, zatímco *ius fori* je ustanovení, které odvisí od lidské úmluvy. Před prvním rozdělením zmíněných věcí, co se moci nad nimi týče, všechny statky byly, jako jsou dnes pouze ty, které nikomu nepatří a které jsou poskytnuty tomu, kdo si je zabere, v jistém smyslu byly tudíž obecné, patřily všem lidem, teprve po prvotním hříchu se naši předkové začali dělit o vlastnictví věcí a v té době započalo světské panství, jak je dnes známe. Kristus a apoštolově však statky drželi na první způsob, vlastnili šatstvo a chléb a ryby a nic jiného, jak Pavel v prvním listě Timoteovi píšu, máme-li jídlo a oděv, spokojme se s tím. Proto tedy Kristus a apoštolově nedrželi tyto statky ve vlastnictví, ale jen v užívání a jejich naprostá chudoba tím nebyla nijak narušena. Což přiznal už papež Mikuláš II. v dekretálu *Exiit qui seminat*.³²⁷

Na opačné straně však vstal Jean d'Anneaux a řekl, že Ubertinova stanoviska se mu zdají být protivná jak zdravému rozumu, tak správnému výkladu Písma svatého. Neboť u statků, které použitím chátrají nebo mizí, jako třeba chléb a ryby, se nedá mluvit o prostém právu používání a nejde *de facto* o použití, ale o spotřebování. Se vším, co věřící měli v původní církvi společného, jak se dovídáme ze Skutků, kapitola druhá a třetí, nakládali tímž způsobem jako před svým obrácením na víru; apoštolově měli i po sestoupení Ducha svatého statky v Judeji; slib žít bez majetku se nevztahuje na to, čeho má člověk k životu nezbytně zapotřebí, a když Petr řekl, že všechno opustil, nemyslel tím, že se vzdává vlastnictví; Adam vládl statkům v ráji a vlastnil je; sluha, který bere peníze, od svého pána je nedostává, aby je snědl nebo spotřeboval jako stravu nebo šat; slova *Exiit qui seminat*, na která se minoritě neustále odvolávají a která stanoví, že menší bratři používají, ale nevlastní to, co jim slouží, se týkají jen statků, které použitím nepřicházejí vniveč, a kdyby se dekretál týkal i statků zkáze podléhajících, tvrdil by něco nemožného; faktické použití se nedá odlišit od právního vlastnictví; každé lidské právo, z jehož moci někdo vlastní hmotné statky, je zahrnuto ve světských zákonech; Kristus jako smrtelník byl od okamžiku svého početí vlastníkem veškerých statků pozemských a jako Bohu se mu dostalo od jeho Otce vlády nade vším; vlastnil šat, stravu, peníze z daní a z darů od věřících a chudý nebyl proto, že by nic nevlastnil, ale protože ze svého vlastnictví nepobíral úroky, neboť není-li prosté právní vlastnictví spojeno s vybíráním poplatků, nečiní vlastníka bohatým, a konečně i kdyby dekretál tvrdil něco jiného, římský pontifex může v otázkách víry a morálky odvolat rozhodnutí svých předchůdců a tvrdit třeba pravý opak.

V tom okamžiku rázně povstal bratr Jeroným, biskup z Kaffy; jeho slova se sice snažila být smířlivá, ale vousy se mu třásly hněvem. Jeho argumentace mi připadala velice zmatená. "To, co bych rád pověděl Svatému otci, i mou vlastní osobu, která mu to poví, už nyní předkládám jeho korektuře, protože opravdu věřím, že Jan je náměstkem Kristovým, a kvůli tomu jsem byl Saracény vzat do zajetí. A začnu tím, že ocituji příhodu, kterou uvádí

jeden známý doktor, jak se jednou mniši přeli, kdo byl otec Melchisedechův. Když se na to zeptali opata Kopese, plácl se do čela a řekl: ‚Běda tobě. Kopesi, pořád se jen snažíš najít to, co Bůh ti hledat nepřikazuje, a zanedbáváš to, co ti přikazuje.‘ Nuže, z mého příkladu vysvítá, Kristus ani Svatá panna, ani apoštolové nevlastnili nic osobně ani společně tak jasně, že méně jasné by bylo neuznat, že Ježíš byl současně Bůh i člověk, a zdá se mi tudíž jasné, že kdo by popřel zřejmost první, musil by popřít i druhou!"

Domluvil, vítězoslavně se kolem sebe rozhlédl a viděl jsem Viléma, jak obrací oči k nebi. Podle všeho považoval Jeronýmův syllogismus za velice defektní, a nemohu mu nedat za pravdu, ještě defektnější mi však připadala hněvivá a odmítavá odpověď Jeana de Baune, klerý prohlásil, že ten, kdo činí nějakou výpověď o Kristově chudobě, tvrdí něco, co je (nebo není) viditelné pouhýma očima, zatímco k poznání Kristova božství a lidskosti přispívá víra a z toho důvodu, že obě tvrzení nemohou být kladena do jedné roviny. Ve své odpovědi byl Jeroným bystřejší než jeho protivník:

"Tak to ne, milý bratře," řekl, "mám dojem, že je tomu právě naopak, protože všechna evangelia prohlašují, že Kristus byl člověk a že jedl a pil, a přitom že byl také Bůh, protože konal zcela očividné zázraky, a to je přece zřejmé na první pohled!"

"Čarodějníci a věštcí také konali zázraky," odpověděl mu z vysoka de Baune.

"To je pravda." odsekl Jeroným, "jenže s pomocí umění čarodějnického. Chceš snad zázraky Kristovy stavět na stejnou úroveň s uměním čarodějnickým?" Shromáždění rozhořčeně zamumlalo, že to určitě nechtěl. "A nakonec," pokračoval Jeroným v domnění, že má vítězství na dosah ruky, "chtěl by snad pan kardinál z Poggetta považovat za kacířskou víru v chudobu Kristovu, zakládá-li se na ní řehole řádu tak zbožného, jako je řád františkánský? Nenašlo by se království, od Maroka po Indii, kam by jeho synové nešli kázat a prolévat svou krev."

"Svatý Petře Hispánský," zamumlal Vilém, "stůj při nás!"

"Milovaný bratře," vyprskl de Baune a vykročil vpřed, "jen si klidně řečni o krvi svých mnichů, ale nezapomeň, že tuto daň zaplatili i duchovní jiných řádů..."

"Při vši úctě k panu kardinálovi," zvolal Jeroným, "mezi nevěřícími nezhybnul ani jeden dominikán, zatímco jenom v mé době zahynulo mučednickou smrtí devět minoritů!"

Tu povstal, rudý v obličejí, biskup z Arborey, který byl dominikán: "Mohu dokázat, že ještě než se minorité dostali do Tatarska, vyslal tam papež Inocenc tři dominikány!"

"Že by?" ušklíbl se Jeroným. "A já zas vím, že minorité jsou v Tatarsku už osmdesát let a že tam mají čtyřicet kostelů, zatímco dominikáni jsou jen na pěti místech na pobřeží a je jich tam všehovšudy patnáct! Tím je všechno jasné!"

"Nic není jasné," rozkřikl se biskup z Arborey, "protože tito minorité, kteří plodí bratříky jako feny štěňata, si přisuzují všechny zásluhy, žvaní o mučednících, ale staví si krásné kostely, mají nádherná roucha a obchodují jako všichni ostatní mniši!"

"Tak to ne, pane můj drahý, to ne," skočil mu do řeči Jeroným, "neobchodují na vlastní pěst, ale přes prokurátory svaté apoštolské stolice, a vlastníky jsou prokurátoři. Minorité jsou pouze uživateli!"

"Opravdu?" ušklíbl se biskup. "A jak často ty sám prodáváš bez prokurátorů? Víím o několika statcích, které..."

"Pokud jsem tak učinil, pak jsem se dopustil chyby," nenechal ho dokončit větu Jeroným, "neházej na řád to, co mohla být pouze moje slabost!"

"Ale ctihodní bratři," ozval se opat. "Náš problém není v tom, zda minorité jsou chudí či bohatí, ale zda byl chudý Náš Pán Ježíš Kristus..."

"Dobře," nedal se Jeroným, "mám po ruce argument ostrý jak meč..."

"Svatý Františku, chraň svá dítka..." malomyslně zašeptal Vilém.

"A to argument následující," pokračoval Jeroným. "Orientálci a Řekové, kteří znají učení církevních otců důvěrněji než my, považují Kristovu chudobu za něco samozřejmého. A jestliže tito kacíři a schismaticové způsobem tak průzračným potvrzují tak průzračnou pravdu, chtěli bychom snad být kacířštější a schismatictější než oni a popírat ji? Kdyby ti

orientálci slyšeli, jak někteří z nás káží proti této pravdě, tak by nás ukamenovali!"

"Ale co mi to povídáš!" ušklíbl se biskup, "proč tedy nekamenují dominikány, kteří zrovna proti ní káží?"

"Dominikány? Ani jednoho jsem tam neviděl!"

Biskup, rudý v obličeji, poznamenal, že bratr Jeroným možná strávil v Řecku patnáct let, zatímco on tam žil, od nejtělejšího dětství. Jeroným odsekl, že dominikánský biskup možná opravdu v Řecku někdy byl, ale jen proto, aby tam vedl veselý život v krásných biskupských palácích, zatímco on, františkán, tam nebyl patnáct, ale dvaadvacet let a kázal před císařem v Cařihradu. Tu se biskup, jemuž se nedostávalo argumentů, pokusil překonat vzdálenost, která ho dělila od minoritu, a slovy, jež se neodvažují opakovat, dal najevo svůj pevný úmysl biskupovi z Kaffy, který prý určitě už dávno přišel o mužnou sílu, utrhnout plnovous a podle zásady, že trest má odpovídat přečinu, ztracenou mužnost ztrestat tak, že by mu zmíněným vousem našlehal.

Ostatní minorité přispěchali svému spolubratru na pomoc a vytvořili před ním hráz, Avignonští považovali za nezbytné postavit se důrazně na stranu dominikána, a tak došlo (Pane, smiluj se nad nejlepšími ze tvých dítek!) ke rvačce, kterou se opat s kardinálem marně snažili ukonejšit. Ve vřavě, která následovala, si minorité a dominikáni navzájem spílali, jako by každý z nich byl křesťan bojující se Saracény. Na svém místě zůstali pouze Vilém na jedné a Bernard Gui na druhé straně. Vilém se zdál být smutný a Bernard zas veselý, dá-li se ovšem nazvat veselým úsměv, který bloudil na bledých inkvizitorských rtech.

"Nenašly by se nějaké lepší argumenty," zeptal jsem se mého mistra, zatímco biskup z Arborey tahal za vousy biskupa z Kaffy, "pro přijetí či odmítnutí Kristovy chudoby?"

"Ale ty přece můžeš tvrdit jak jedno, tak druhé, milý Adsoně," řekl Vilém, "a nikdy nebudeš moci na základě evangelií určit, zdali vůbec a v jaké míře považoval Kristus za svůj majetek košili, kterou měl na sobě a kterou, když byla obnošená, třeba odhodil. A chceš-li, pak učení Tomáše Akvinského o vlastnictví je ještě odvážnější než učení nás minoritů. My říkáme, že nic nevlastníme a všechno užíváme. Tomáš říkal: považujte se třeba za vlastníky, pokud, bude-li někomu chybět něco, co vy vlastníte, necháte, ho to užívat, a ne ze soucitu, ale z povinnosti. Nejde však vůbec o to, zdali byl chudý Kristus, ale zdali má být chudá církev. A neznamená to nevlastnit žádné paláce, ale vzdát se práva rozhodování v záležitostech pozemských."

"Proto tedy," řekl jsem, "si císař tak považuje minoritské téze o chudobě."

"Přesně tak. Minorité nahrávají císaři v jeho hře proti papeži. Jenže pro mne a pro Marsilia je to hra dvojitá, chtěli bychom, aby hra císaře nahrávala hře naší a posloužila naší myšlence o pozemské vládě všech lidí."

"A řeknete to, až budete musit promluvit?"

"Řeknu-li to, splním své poslání, neboť tu mám zastávat názory říšských teologů. Jenže pak mé poslání zkrachuje, protože mám také připravit druhé setkání v Avignonu, a nemyslím, že by Jan souhlasil, abych tam něco podobného říkal."

"Takže co?"

"Takže jsem se dostal mezi dvě protikladné síly, jsem jako osel, který má dva pytle sena a neví, ze kterého žrát. Věc je v tom, že čas ještě nedozrál. Marsilius blouzní o přeměně světa, která prozatím není možná, a Ludvík není o nic lepší než jeho předchůdci, i když je to prozatím jediná záštita proti bídákovi, jako je Jan. Asi budu musit promluvit, pokud se mezitím všichni nepozabíjejí. Pro každý případ piš, Adsoně, ať aspoň zůstane stopa po tom, co se tu dnes děje."

"A co Michal?"

"Obávám se, že tu jen ztrácí čas. Kardinál ví, že papež nehledá žádný kompromis, Bernard Gui ví, že musí setkání přivést ke krachu, a Michal odjede do Avignonu v každém případě, protože nechce, aby řád spálil všechny mosty k papeži. A bude riskoval život."

Zatímco jsme takto rozmlouvali - vskutku nevím, jak jsme v tom rámusu mohli jeden

druhého slyšet - disputace vyvrcholila. Na pokyn Bernarda Guie lučištníci zamezili tomu, aby se oba šiky do sebe opravdu naplno pustily. Jako obležení a obléhající oddělení hradbami házeli však po sobě výroky nesouhlasu a nadávkami, které zde opakuji bez ladu a skladu, aniž bych si přesně vzpomínal, kdo je vyřkl, nebyly samozřejmě pronášeny po řadě, jak tomu bývá při disputacích v mé vlasti, ale po způsobu středozemním padaly jedna přes druhou jak vlny rozběsněného moře.

"Evangelium říká, že Kristus měl měšec na peníze!"

"Přestaň s tím měšcem, zobrazujete ho už i na kruzifixech! Jak tedy ale vysvětlíš, proč se náš Pán z Jeruzaléma vracel každý večer do Bethanie?"

"Když chtěl do Bethanie, tak tam šel, kdo jsi ty, že si dovoluješ kritizovat jeho rozhodnutí?"

"Tak to ne, ty starý kozle! Náš Pán se vracel do Bethanie, protože neměl peníze, aby si v Jeruzalémě zaplatil nocleh!"

"Bonagrazio, kozel jsi ty a ne já! A co náš Pán v Jeruzalémě jedl?"

"Chceš snad tvrdit, že kůň, který dostane od pána oves, aby nezemřel hladu, je vlastníkem toho ovsa?"

"Tak ty srovnáváš Krista Ježíše s koněm..."

"Já ne, to ty srovnáváš Krista se svatokupeckým prelátem z tvého dvora, ty měchu výkalů!"

"Myslíš? A kolikrát musila kurie na sebe vzít soudní proces na obhajobu vašeho majetku?"

"Majetku církve, ne našeho! My jsme jej jenom užívali!"

"Užívali tak, že jste jej projedli, že jste si stavěli krásné kostely se sochami ze zlata, vy pokrytci, nádoby nečisté, obílené náhrobky, bahno neřesti! Však vy dobře víte, že principem dokonalého života není chudoba, ale milosrdenství!"

"To řekl ten váš mlsný žrout Tomáš!"

"Měj se na pozoru, bezbožníku! Ten, koho jsi nazval mlsným žroutem, je světec svaté církve římské!"

"Světec k ničemu. Jan ho kanonizoval jen proto, aby nás františkány rozzlobil! Ten váš papež nemůže z nikoho dělat světce, protože sám je kacíř! Vlastně arcikacíř!"

"To tvrzení známe! Je to prohlášení, které učinil ten bavorský šašek v Sachsenhausenu a které mu připravil váš Ubertin!"

"Dej si pozor na to, co říkáš, prase jedno, zplozenče nevěstky babylónské a jiných děvek k tomu! Dobře víš, že toho roku Ubertin nebyl u císaře, ale v Avignonu, ve službě u kardinála Orsiniho, odkud ho papež zrovna v té době vyslal jako posla do Aragonska!"

"Já vím, já vím, že pěstoval chudobu u stolu kardinálova, stejně jako teď v nejbohatším opatství z celé Itálie! Když jsi tam, Ubertine, nebyl, kdo tedy císaři poradil, aby použil tvých spisů?"

"Mohu snad za to, že Ludvík čte mé spisy? Tvé číst nemůže, když jsi analfabet."

"Já že jsem analfabet? A co byl ten váš František, který si povídal s husami?"

"Rouháš se!"

"Rouháš se ty, bratříku kurevnický!"

"Nikdy jsem se nekurvil, a ty to víš dobře!"

"Kurvil ses jako ostatní bratříci, lezl jsi Kláře z Montefalka do postele!"

"Ať tě Bůh bleskem k zemi srazí! V té době jsem byl inkvizitorem a Klára už zesnula ve vonném oblaku svatosti!"

"Klára možná svatá byla, ale tys číchal k něčemu jinému, když jsi ráno předzpěvoval jeptiškám!"

"Jen tak dál, jen tak dál, však tě hněv boží dostihne! Jako dostihl tvého pána, který poskytl útulek dvěma kacířům stejně jako Ostrogot Eckhart tomu anglickému černokněžníkovi, kterého nazýváte Branucerton!"

"Ctihodní bratři, ctihodní bratři!" volali kardinál Bertrand s opatem.

PÁTÝ DEN

Tertia

SEVERIN POVÍ VILÉMOVI O PODIVNÉ KNIZE
A VILÉM PROMLUVÍ K LEGÁTŮM
O PODIVNÉ KONCEPCI SVĚTSKÉ VLÁDY

Vřava ještě pokračovala, když se jeden z noviců, kteří měli službu u dveří, prodral zmatkem jako někdo, kdo přebíhá pole bičované kroupami, a pošeptal Vilémovi, že s ním chce naléhavě mluvit Severin. Vyšli jsme ven. Nartex byl plný zvědavých mnichů, kteří se z toho křiku a rámusu snažili porozumět, co se uvnitř děje. Hned dveřmi v první řadě jsme zahlédli Aymarda z Alexandrie, který nás přivítal svým obvyklým úšklebkem, plným útrpnosti nad pošetilostí světa: "Jasně - od té doby, co vznikly žebravé řády, je křesťanstvo daleko ctnostnější."

Vilém ho docela hrubě odstrčil a zamířil k Severinovi, který na nás čekal v koutě. Byl celý vystrašený, chtěl s námi mluvit o samotě, v tom zmatku jsme ale nenašli klidné místo. Chtěli jsme jít ven na dvůr, ve dveřích do kapitulního sálu se však objevil Michal z Ceseny a vybízel Viléma, aby se vrátil dovnitř, hádka pryč už ustává bude se pokračovat v diskusi.

Vilém měl před sebou rázem další dva pytle sena. Vybídl Severina, aby honem pověděl, co má na srdci, a herbarista si dával pozor, aby nikdo z kolemstojících nezaslechl.

"Berengar byl určitě ve špitále, než odešel do lázně." řekl.

"Jak to víš?" Pár mnichů přilákalo naše šuškáni a přiblížili se k nám. Severin se rozhlížel kolem sebe a ještě víc ztišil hlas.

"Řekl jsi mi přece, že ten mrtvý... by měl u sebe něco mít... A já jsem něco našel v mém laboratoriu... mezi jinými knihami byla zastrčená .. . kniha, která mi nepatří, podivná kniha..."

"To je určitě to, co jsme hledali," řekl Vilém vítězoslavně, "hned mi ji přines..."

"Nemohu," řekl Severin, "pak ti vysvětlím, proč to nejde... Myslím, že jsem objevil něco zajímavého, musíš ale přijít za mnou, musím ti knihu ukázat... opatrně..." Odmlčel se. Nečekaně a tiše, jako to měl ve zvyku, se vedle nás objevil Jorge. Ruce měl natažené před sebou, jako by ho cesta zavedla do míst, která nezná, a jako by se snažil pochopit, kam jde. Normální člověk by Severinův šepot zaslechnout nemohl, ale už dávno jsme věděli, že Jorge jako ostatně všichni slepci, má neobyčejně bystrý sluch.

Zdálo se však, že stařec opravdu nic nezaslechl, protože k nám ani nešel, položil jednomu mnichovi ruku na rameno a na něco se ho ptal. Mnich ho vzal ohleduplně za paži a vyvedl ven. V tom okamžiku se znovu na prahu objevil Michal a vybídl Viléma k návratu do sálu. Tu se můj mistr rozhodl: "Buď tak hodný," řekl Severinovi, "vrať se hned tam, odkud jsi přišel. Zavři se tam a čekej na mne. A ty," řekl mně, "jdi za Jorgem. Myslím, že se nenechá odvést do špitálu, i kdyby něco zaslechl. V každém případě mi povíš, kam šel."

Už se chtěl vrátit do sálu, když zahlédl (a já s ním), jak si mezi přítomnými razí cestu Aymardus a jde za Jorgem, který už odcházel. V tom okamžiku se můj mistr dopustil nerozvážnosti. Nahlas zavolal přes celý nartex na Severina, který už byl ve dveřích do dvora: "Počítám s tebou. Nedovol nikomu, aby... ty písemnosti... odnesl zpátky tam, odkud vyšly!" Já jsem se chystal vyrazit za Jorgem, v tom okamžiku jsem však zahlédl celleraria, jak se tiskne k veřejím venkovních dveří. Uslyšel, co Vilém říká, a oči mu přebíhaly od mého mistra na herbaristu a zpátky, obličej měl zkřivený strachy. Pak vyrazil za Severinem. Já jsem byl už na prahu a bál jsem se, že ztratím z dohledu Jorga, který mizel v mlze, ve které však v opačném směru mizeli i druzí dva. Rychle jsem si spočetl, co mám dělat. Dostal jsem od Viléma rozkaz, abych šel za slepcem, ale na základě domněnky, že půjde ke špitálu. Jorge se svým průvodcem však šel úplně jinam, procházel křížovou

chodbou a mířil buď ke chrámu, nebo k Budově. Cellerarius šel naopak určitě za herbaristou a Vilém si dělal starosti z toho, k čemu by mohlo dojít v laboratoriu. Proto jsem sledoval Jorga a v duchu se ptal, kam asi mohl jít Aymardus, pokud někam nešel z úplně jiných důvodů.

Držel jsem se od celleraria v patřičné vzdálenosti a neztrácel jsem ho z dohledu. Zpomalil krok, protože si všiml, že jdu za ním. Nemohl vědět, zda stín, který je mu v patách, jsem já, jako jsem já nemohl vědět, zda stín, jemuž jsem v patách, je on, ale jako jsem já neměl pochybnosti o něm, neměl je ani on o mně.

Tím, že jsem ho přinutil, aby si na mne dával pozor zabránil jsem mu, aby se držel Severina. Tak se stalo, že když se v mlze objevil špitál, dveře už byly zavřené a Severin byl, díky Bohu, uvnitř. Cellerarius se obrátil díval se na mne, jak tam nehybně jako strom stojím mezi stromy v sadu, a pak vyrazil ke kuchyni. Řekl jsem si, že jsem splnil své poslání, Severin je přece natolik rozumný, že se sám ohlídá a nikomu neotevře. Neměl jsem nic dalšího na práci a hlavně jsem přímo planul touhou přihlížet tomu, co se děje v kapitulní síni, takže jsem si řekl, že se tam vrátím a podám zprávu Vilémovi. Asi jsem to neprovedl dobře, měl jsem zůstat dál na stráži a bývali bychom ušetřeni dalších neblahých událostí. To však vím teď a tehdy jsem to nevěděl.

Na zpáteční cestě jsme málem do sebe vrazili s Beng-tem, který se na mne spiklenecky usmál: "Severin našel něco, co tam Berengar nechal, víd'?"

"Co ty o tom víš?" odsekl jsem hrubě a zacházel jsem s ním jako se svým vrstevníkem, částečně ze vzteku a částečně proto, že jeho mladistvou tvář činila dětinská zlomyslnost ještě mladistvější.

"Nejsem přece hlupák," odpověděl mi Bengt, "Severin přiběhl povědět něco Vilémovi a ty dáváš pozor, aby za Severinem nikdo nešel..."

"A ty zas dáváš nějak moc pozor na nás a na Severina," řekl jsem podrážděně.

"Já? Pochopitelně! Od předvčerejška jsem z lázně ani ze špitálu nespustil oči. Kdybych mohl, tak už bych se tam dostal. Oko z hlavy bych dal za to, kdybych se dozvěděl, co Berengar našel v knihovně."

"Chceš se dozvědět něco, do čeho ti nic není. Nemáš na to právo..."

"Jsem studiosus a mám právo vědět, přišel jsem z míst, kde končí svět, abych se seznámil s knihovnou a knihovna zůstává zavřená, jako by obsahovala samou špatnost a já..."

"Pusť mě, musím jít." řekl jsem prudce.

"Proč bych tě nepustil, řekl jsi mi, co jsem chtěl vědět."

"Já?"

"I mlčení je odpověď."

"Radím ti, abys nechodil do špitálu," řekl jsem mu.

"Nepůjdu tam, nepůjdu tam, neboj se. Nikdo mi však nemůže zakázat, abych se nedíval zvenku."

Už jsem ho dál neposlouchal a vrátil jsem se do kapitulního sálu. Myslil jsem si, že ten zvědavý mládenec nepředstavuje žádné nebezpečí. Posadil jsem se k Vilémovi a krátce ho zpravil o tom, co se stalo. Přikývl na souhlas a naznačil mi, abych byl zticha. Vřava už mezitím ustala, legáti obou stran se líbali na usmířenou. Biskup z Arborey chválil minoritskou víru. Jeroným do nebe vynášel milosrdenství dominikánských kazatelů a všichni společně sdíleli naději v církev, která se nebude zmítat v bratrovražedných bojích. Oslavovali pevnost jedněch a umírněnost druhých a všichni společně žádali spravedlnost a ukládali si opatrnost. V životě jsem neviděl tolik osob tak upřímně usilujících o triumf teologických a kardinálních ctností.

To však už Bertrand z Poggetta vybídl Viléma, aby vyložil téže říšských teologů. Vilém vstal nerad: jednak si uvědomoval, že setkání k ničemu není, a jednak spěchal jinam a tajemná kniha ho už zajímala víc než osudy setkání. Pochopitelně se však nemonl

vyhnout své povinnosti.

Začal svou řeč mnoha "ach" a "och", bylo jich možná víc než obvykle a než bylo třeba, jako by tím chtěl dát na srozuměnou, že si vůbec není jist tím, co bude povídat, a pak prohlásil, že velice dobře chápe hlediska těch, kteří mluvili před ním, a že to, čemu ostatní říkají "doktrína" říšských teologů, je ve skutečnosti jen pár volných, v celek nespojených myšlenek, které si nečiní nárok na to, aby byly chápány jako pravda víry.

Poté pokračoval, že vzhledem k nesmírné dobrotě Hospodina, kterou osvědčil tím, že stvořil pokolení svých dítek a všechny je bez rozdílu miluje, jak každý může vidět na prvních stránkách Geneze, kde ještě není zmínka o kněžích a králích, a také vzhledem k skutečnosti, že Bůh Adamovi a jeho potomkům poskytl vládu nad věcmi pozemskými, budou-li poslušní božích zákonů, je třeba se domnívat, že mu nebyla cizí myšlenka, aby si o věcech pozemských rozhodoval lid sám, aby byl zákonodárce a také prima causa efficiens³³⁸ zákona. Bylo by dobře, řekl, považovat za lid všechny pozemšťany, jelikož je však třeba zahrnout mezi ně i děti, tupce, darebáky a ženy, bylo by možná rozumnější definovat lid jako nejlepší část pozemšťanů, a tak se vyhnout nutnosti vyslovit se o tom, kdo k ní skutečně náleží.

Odkášlal si a omluvil se přítomným, že toho dne je vzduch opravdu příliš vlhký, a vyslovil domněnku, že způsob, jímž by lid mohl vyjádřit svou vůli, by se snad mohl uskutečnit formou voleného všeobecného shromáždění. Řekl, že mu připadá smysluplné, aby takové shromáždění smělo zákony vykládat, měnit či rušit, neboť kdyby zákon byl dílem pouze jedné osoby, mohla by tato osoba z neznalosti či zlovolnosti vytvořit zákon špatný, a dodal, že zbytečně by snad přítomným připomínal, kolik podobných případů se v nedávné době stalo. Což posluchači, které jeho předcházející slova uvedla do značných rozpaků, kvitovali s povděkem, protože každý z nich určitě myslel na jiné osoby a případy a právě ty, na které myslel, považoval za nejhorší.

Dobře, pokračoval můj mistr, může-li jednotlivec dělat špatné zákony, nebude lepší, bude-li je dělat shromáždění? Zdůraznil, že se pochopitelně jedná o zákony pozemské, které regulují správný chod záležitostí na této zemi. Bůh řekl Adamovi, aby nejedl ovoce ze stromu Dobra a Zla, a to byl zákon boží. Pak mu však udělil oprávnění, ale co říkám? přímo ho měl k tomu, aby dával věcem jména, a v tomto ohledu ponechal svému pozemskému poddanému volnou ruku. I když mnozí dnes tvrdí, nomina sunt³³⁹ consequentia rerum. Geneze v tomto ohledu mluví zcela jasně: 'Když Hospodin Bůh vytvořil ze země všechnu polní zvěř a všechno ptactvo, přivedl je k člověku, aby viděl, jak je nazve. Každý živý tvor se měl jmenovat podle toho, jak jej nazve.' A i když první člověk byl určitě tak moudrý, že ve svém rajském jazyce pojmenoval každé zvíře i věc ve shodě s jejich přirozeností, nic to nemění na tom, že tím, jak si vymýšlel jméno, které by podle jeho názoru této přirozenosti odpovídalo, vykonával jakési svrchované právo, jak dnes už každý ví, jména, jimiž lidé označují pojmy, jsou v různých zemích různá a pojmy jakožto znaky věcí naopak pro všechny stejné. Tak je zcela jasné, že slovo nomen pochází od nomos, to znamená zákon, neboť nomina lidé udělají ad placitum, to znamená na základě svobodné společné úmluvy.

Žádný z přítomných se neodvážil proti tomuto učenému vedení důkazu něco namítnout. Z toho vyplývá, že rozhodování o věcech tohoto světa, a tudíž o věcech týkajících se měst a království nikterak nesouvisí s opatrováním a spravováním slova božího, která jsou nezcizitelnou výhradou církevní hierarchie. Politováníhodní jsou, pokračoval Vilém, tedy nevěřící, neboť nemají žádnou takovou autoritu, která by jim slovo boží vykládala (a všichni společně ty nebožáky politovali). Můžeme však proto tvrdit, že nevěřící nemají sklon k tomu, aby si vytvářeli zákony a spravovali své záležitosti s pomocí vlády, krále, císařů, sultánů a kalifů, nebo jak se všichni li vládců nazývají? A je snad možno popřít, že mnozí římscí imperátoři vykonávali svou pozemskou moc velice moudře? Staří vzpomenout si na Traiana. A kdo pohanům a nevěřícím poskytl tuto přirozenou schopnost tvořit zákony a žít v politických pospolitostech? Byla to snad jejich falešná božstva, která

nutně neexistují (nebo neexistují nutně, ať už si tuto modalitu vyložíme jakkoliv)? Určitě ne. Nemohl jim ji udělit nikdo jiný než Bůh zástupů. Bůh Izraele, otec našeho Ježíše Krista... Je to nádherný důkaz dobrotivosti boží, která udělila schopnost rozhodovat v politických záležitostech i těm, kdož neuznávají autoritu římského pontifexa a nemají účast na svatých, sladkých a strašlivých mystériích lidu křesťanského! Nalezl by se snad krásnější důkaz, že vláda světská a pozemská moc nemají nic společného s církví a se zákony Ježíše Krista a byly by stanoveny Bohem mimo jakoukoliv církevní aprobaci a dokonce ještě předtím, než vzniklo naše svaté náboženství?

Znova si odkašlal a tentokrát nebyl sání. Mnozí z přítomných se neklidně vrtěli na lavicích a také si odkašlávali. Zahlédl jsem kardinála, jak si olizuje rty a zdvořilým, leč naléhavým pokynem má Viléma k tomu, aby už přešel k věci. A Vilém se pustil do toho, co nyní musilo i těm, kdo jeho názory nesdíleli, připadat jako nutný, byť nemilý závěr jeho nenapadnutelného proslovu. Ostatně, řekl Vilém, jeho dedukce potvrzuje i příklad samotného Krista, který nepřišel na tento svět, aby rozkazoval, ale aby se podrobil zákonům, které ve světě vládou, aspoň těm císařovým. Kristus nechtěl, aby apoštolové veleli a vládli, a proto jemu a jeho druhům připadá dobré a správné, aby jejich následovníci byli zbaveni veškeré světské a represivní moci. Kdyby papež, biskupové a knězi nebyli podrobeni světské a represivní moci knížat, byla by tím popřena autorita knížat a tím i sám řád, jak bylo právě dokázáno, klerý ustavil sám Bůh. Pochopitelně je třeba brát v úvahu případy choulostivé, pokračoval Vilém, jako jsou třeba kacíři, o jejichž kacířství se jakožto strážkyně pravdy může vyslovit jedině církev, avšak potrestal je může pouze rámě světské spravedlnosti. Objeví-li církev kacíře, musí to nepochybně oznámit knížeti, který má být zpraven o smýšlení svých poddaných. Jenže co si má kníže s kacířem počít? Odsoudit ho ve jménu boží pravdy, není-li jejím strážcem? Kníže může a také musí kacíře odsoudit, pokud jeho činnost škodí soužití celého společenství, to znamená stvrzuje-li kacíř své názory tím, že zabíjí ty, kdož s ním nejsou zajedno, nebo jim působí překoří. Zde však končí jeho moc, protože nikdo na této zemi nemůže být trestem nucen k následování evangelia, kam by se jinak poděla svobodná vůle, podle níž bude každý z nás souzen na onom světě? Církev může a také musí kacíře upozornit, že opouští pospolitost věřících, nemůže ho však na této zemi soudit a k něčemu proti jeho vůli nutit. Kdyby Kristus býval chtěl, aby jeho kněží nabyli moci represivní, býval by ji vymezil přesnými předpisy, jak to učinil Mojžíš ve Starém zákoně. Jestliže nic takového neučinil, tak to učinil nechtěl. Nebo by snad někdo chtěl tvrdit, že to sice chtěl, ale že během tří let svého kázání neměl čas nebo schopnost vyslovit se k tomu? Nechtěl to, a správně, protože jinak by mohl papež vnucoval svou vůli králům a křesťanství by už nebylo zákonem svobody, ale nesnesitelným otroctvím.

To všechno, dodal Vilém a tvářil se přitom vesele, neznamená omezení moci nejvyššího pontifika, ale naopak povznesení jeho poslání, neboť jako sluha sluhů božích není na této zemi proto, aby si nechal sloužit, ale aby sám jiným sloužil. A bylo by přinejmenším podivné, kdyby papež měl vládu nad záležitostmi říše císařovy, a ne také nad ostatními říšemi této země. Co papež řekne o záležitostech říše nebeské, to jak známo platí pro poddané krále francouzského, stejně jako pro poddané krále anglického. Ale musí to platit i pro poddané Velkého chána nebo pro sultána nevěřících, kteří jsou zvaní nevěřící právě proto, že této překrásné pravdě nevěří. A kdyby papež jako takový na sebe vzal světskou moc nad záležitostmi císařovy říše, mohlo by vzniknout podezření, že právě vinou ztotožnění moci světské s mocí duchovní nemůže vykonávat duchovní moc nakonec nejenom nad Saracény nebo Tatary, ale ani nad Francouzi a Angličany, což by bylo zločinné rouhání. To je také důvod, uzavíral můj mistr, proč se mu zdá správnou domněnka, že avignonská církev by způsobila křivdu veškerému lidstvu, kdyby tvrdila, že jí patří právo schválit či sesadit toho, kdo byl zvolen římským císařem. Papež nemá vůči říši římské větší práva než vůči říším ostatním, a jelikož papežovu schválení nepodléhají král francouzský ani sultán, není tu žádný důvod, proč by mu měl podléhat císař Němců a Italů.

Závislost císaře na papežské stoličce nevyplývá z práva božího, neboť svatá písma se o něm nezmiňují, ani z práva lidí, z důvodů předtím uvedených. Co se konečně týče vztahu k disputované otázce chudoby, řekl na závěr Vilém, pak jeho skromné názory, vypracované jako popudy k zamyšlení a k diskusi jím samotným a několika dalšími, jako Marsiliem z Padovy a Janem z Janduna, vedou k následujícím závěrům: chtějí-li františkáni být chudí, pak jim papež v jejich zbožném Přání nemůže bránit. Jistě, kdyby domněnka o Kristově chudobě byla schválena, pomohlo by to nejenom minoritům, ale posílilo by to i myšlenku, že Ježíš Kristus pro sebe nechtěl žádnou pozemskou moc. Velice moudré osoby tu tvrdily, že nelze dokázat, zda Ježíš Kristus byl chudý. Zdá se mu tedy vhodnější vedení důkazu převrátit. Jelikož tu nikdo netvrdil, a ani by tvrdit nemohl, že Ježíš žádal pro sebe a pro své apoštoly moc pozemskou, můžeme v tomto odstupu Pána našeho od záležitostí světských vidět dostatečnou indicii pro přijetí domněnky, že Ježíš Kristus dával stejnou měrou přednost chudobě, aniž bychom tím zhřešili.

Vilém mluvil tak skromně a své jistoty vyjadřoval způsobem tak nejistým, že nikdo z přítomných nemohl, vstát a odporovat mu. To ovšem neznamená, že všichni souhlasili s tím, co řekl. Teď už se vrtěli a mračili a šeptali si nejen Avignonští, ale zdálo se, že Vilémova slova neudělala dobrý dojem ani na opata, který jako by si říkal, že si vztahy mezi svým řádem a říší představoval docela jinak. A co se minoritů týče, Michal z Ceseny byl rozpačitý, Jeroným ohromený a Ubertain zamyšlený.

Ticho přerušil kardinál z Poggetta, jako vždy usměvavý a v dobrém rozpoložení. Zeptal se přívětivě Viléma, zdali by byl ochoten jít do Avignonu před papeže a povědět mu, co zde vyložil. Vilém se zase kardinála zeptal, co by mu radil, načež kardinál řekl, že si pan papež už vyslechl v životě hodně pochybných názorů a že je to člověk laskavý ke všem svým dětem, tyto názory že by ho ale určitě velice zarmoutily.

V tomto okamžiku zasáhl do řeči Bernard Gui, který dosud neotevřel ústa: "Byl bych velice rád, kdyby bratr Vilém své myšlenky, které umí tak dovedně a výmluvně vyložit, podrobil papežovu soudu..."

"Přesvědčil jste mě, pane Bernarde," řekl Vilém. "Nepřijedu." Pak se omluvným tónem obrátil na kardinála. "Zlobí mě průdušky, jak slyšíte, a to mne odrazuje od tak dlouhé cesty v tomto ročním období."

"Tak proč jste tak dlouho mluvil?" zeptal se kardinál. "Abych dosvědčil pravdu," řekl Vilém pokorně. "Pravda nás osvobodí."

"Tak to ne." vybuchl Jean de Baune. "Tady nejde o pravdu, která by nás osvobodila, ale o svobodu, která se chce stát pravdou!"

"I to je možné." připustil Vilém skromně. Okamžitě jsem vytušil, že se brzy rozpoutá bouře srdcí a jazyků mnohem zběsilejší než ta předešlá. Nestalo se však nic. Jean de Baune ještě mluvil, když vešel kapitán lučištníků a něco pošeptal Bernardovi do ucha. Inkvizitor hned vstal a zvedl ruku, aby si vyžádal slovo.

"Bratři," řekl, "je docela dobře možné, že v této užitečné diskusi budeme pokračovat, nyní však nesmírně závažná událost nutí s opatovým svolením přerušit naši práci. Možná jsem, aniž bych chtěl, splnil i očekávání pana opata, který doufal, že bude dopaden viník mnoha zločinů, k nimž v posledních dnech došlo. Nyní se nachází v mých rukou. Bohužel však byl dopaden příliš pozdě, i tentokrát... se něco stalo," řekl a ukázal někam ven. Rychle prošel místností a vyšel ven. Mnozí ho následovali, mezi prvními Vilém a já s ním.

Můj mistr se po mně podíval a řekl: "Obávám se, že se něco stalo Severinovi."

PÁTÝ DEN

Sexta

JE OBJEVEN ZAVRAŽDĚNÝ SEVERIN A NEOBJEVENA KNIHA,

KTEROU OBJEVIL SEVERIN

Rychle a plni úzkosti jsme přešli přes dvůr. Kapitán lučištníků nás vedl ke špitálu, kolem něhož se v husté mlze hemžily stíny. Byli to mniši a sluhové, kteří se sem odevšad sbíhali, a lučištníci, kteří stáli na stráži u dveří a bránili ve vstupu dovnitř.

"Tyto ozbrojence jsem vyslal, aby se zmocnili muže, který by mohl vnést světlo do mnoha záhad," řekl Bernard.

"Myslíte bratra herbaristu?" zeptal se užasle opat.

"Nemyslím. Však sám brzy uvidíte," odpověděl mu Bernard arazil si cestu dovnitř.

Vešli jsme do Severinova laboratoria a tam se našim očím naskytla smutná podívaná. Nebohý herbarista ležel s rozbitou hlavou na podlaze v kaluži krve. Police kolem jako by bouře obrátila vzhůru nohama: ampule, láhve, knihy a pergameny byly rozbité, zničené a zpřeházené. Vedle mrtvého těla ležel astroláb, snad dvakrát větší než lidská hlava, z jemně cizelovaného kovu, na krátké zdobené trojnožce, korunovaný zlatým křížem. Vzpomněl jsem si, že stával na stole nalevo u dveří.

Na druhém konci místnosti dva lučištníci pevně drželi celleraria, který se jim chtěl vytrhnout a volal, že je

neviný. Přidal na křiku, když viděl vejít dovnitř opata.

"Pane," volal, "zdání mluví proti mně! Když jsem vešel, Severin byl už mrtvý a přistihli mě tu, jak slova neschopen stojím nad tím božím dopuštěním!"

Velitel lučištníků se přiblížil k Bernardovi a jakmile od něho dostal svolení, podal mu přede všemi hlášení. Lučištníci měli rozkaz celleraria najít a zatknout a už dvě hodiny ho hledali po celém opatství. Napadlo mě, že, rozkaz Bernard vydal, ještě než vešel do kapitulního sálu a vojáci, kteří se tu nevyznali, celleraria pravděpodobně hledali na nesprávných místech a nevšimli si, že nevěda jaký osud ho čeká, je s ostatními v nartexu. Pátrání jim navíc ztížila mlha. V každém případě z kapitánových slov bylo možno vyrozumět, že Remigius šel, když jsem ho opustil, ke kuchyni, někdo ho tam uviděl a upozornil lučištníky, kteří však do Budovy dorazili, když už znova odešel, před chvílíčkou, protože Jorge, který byl v kuchyni, tvrdil, že s ním zrovna mluvil. Lučištníci ho pak hledali v okolí zahrad a sadů a tam se před nimi jako duch vynořil z mlhy starý Alinardus, který tam málem zabloudil. A právě on jim řekl, že celleraria viděl, jak před chvílíčkou vešel do špitálu. Dveře byly otevřené, a když vešli dovnitř, Severin byl mrtvý a cellerarius se jako smyslů zbavený hrabal v policích a házel na zem, co mu přišlo pod ruku, jako by něco hledal. Všechno je jasné, uzavřel kapitán. Remigius vešel dovnitř, napadl herbaristu, zabil ho a pak honem hledal to, kvůli čemu ho zabil.

Jeden z lučištníků zvedl ze země těžký astroláb a podal jej Bernardovi. Umná spleť měděných a stříbrných kruhů, které držela pohromadě robustní bronzová kostra, byla pravděpodobně uchopena za dřík trojnožky a dopadla oběti na hlavu tak prudce, až se řada tenčích kruhů na jedné straně zpřelámala nebo ohnula. A že právě tou stranou dopadla na Severinovu hlavu, potvrzovaly stopy krve a dokonce i chumáče vlasů a nečisté hrudky mozkové hmoty.

Vilém se sklonil nad Severina, aby potvrdil jeho smrt. Nebožákovy oči zalité krví, která hojně vytékala z hlavy, byly vyřeštěné, a v duchu jsem se ptal, bylo-li by možné ve ztuhlých zorničkách, jak se o tom vypráví, přečíst zbytky jeho posledního vjemu, obraz vraha. Vilém se snažil podívat se mrtvému na ruce, aby zjistil, má-li černé skvrny na prstech, i když v tomto případě příčina smrti byla zcela zřejmě naprosto jiná: Severin měl však na ruce kožené rukavice, které používal, jak jsem to sám viděl, při zacházení s nebezpečnými bylinami, ještěrkami a neznámým hmyzem.

Mezitím se Bernard obrátil na celleraria: "Remigie Varagine, jmenuješ se tak přece, nebo

ne? Vyslal jsem své muže, aby tě hledali, na základě jiné obžaloby a pro potvrzení docela jiného podezření. Nyní vidím, že jsem si počínal správně, i když s příliš velkým zpožděním, čehož velice lituji. Pane," řekl opatovi, "považuji se tak trochu za spoluzodpovědného za tuto vraždu, protože jsem už od rána věděl, že je třeba tohoto muže zajistit spravedlnosti - poté co jsem v noci vyslechl výpovědi toho druhého nešťastníka, který byl zatčen v noci. Sám jste však viděl, celé dopoledne jsem musil věnovat jiným povinnostem a mí muži dělali, co mohli..."

Jak tak mluvil nahlas, aby ho všichni přítomní slyšeli (místnost se mezitím zaplnila zvědavci, kteří strkali nos, kam to jen šlo, prohlíželi si rozházené a rozbité věci, ukazovali si jeden druhému mrtvého a polohlasně ten velký zločin komentovali), zahlédl jsem mezi nimi Malachiáše, jak zachmuřeně přihlíží, co se tu děje. Zahlédl ho i cellerarius, zrovna ho vlekli ven. Vytrhl se lučištníkům a běžel k Malachiášovi, vzal ho za kutnu a zoufale mu zblízka do obličeje něco říkal. Lučištníci ho však od Malachiáše ihned odtrhli. Jak ho hrubě vlekli pryč, znovu se k Malachiášovi obrátil a zavolal na něho: "Přísahaj a budu přísahat i já!"

Malachiáš mu hned neodpověděl, jako by hledal vhodná slova. Když už byl cellerarius za prahem, řekl mu: "Neučiním nic proti tobě."

S Vilémem jsme se na sebe podívali a v duchu se ptali, co to znamená. Bernard to všechno viděl rovněž, ale nezdálo se, že by ho to překvapilo, dokonce se na Malachiáše usmál, jako by schvaloval jeho slova a stvrzoval jakousi jejich podivnou úmluvu. Pak oznámil, že hned po obědě se v kapitulním sále sejde předběžný tribunál aby veřejně zahájil vyšetřování celého případu. Nařídil ještě, aby celleraria odvedli do podzemní kobky pod kovárnou a nenechali ho promluvit si se Salvátorem, a odešel.

V témže okamžiku jsme slyšeli, že na nás někdo

našimi zády volá. Byl to Bengt: "Přišel jsem hned po vás," řekl nám šeptem, "místnost byla ještě poloprázdná a

Malachiáš tam nebyl.",

"Mohl přijít později," řekl Vilém.

"Nemohl," ujistil ho Bengt, "stál jsem u dveří a viděl jsem každého, kdo vešel dovnitř. Říkám vám, že Malachiáš byl už uvnitř ... předtím..."

"Kdy předtím?"

"Předtím, než vešel dovnitř cellerarius. Přísahat bych na to nemohl, myslím si ale, že byl tam za tou zástěnou a vyšel ven, až tu bylo hodně lidí," řekl a ukázal na závěs u postele, na které Severin obvykle nechával odpočívat pacienta po ošetření.

"Chceš tím snad naznačit, že zabil Severina a ukryl se tam, když vešel dovnitř cellerarius?" zeptal se ho příkře Vilém.

"Nebo že odtamtud přihlížel, k čemu tu došlo. Proč by ho jinak cellerarius prosil, aby mu neškodil, a že mu na oplátku nebude škodit on?"

"Je to možné," řekl Vilém. "V každém případě tu byla a pořád by ještě být měla jedna kniha, protože jak cellerarius, tak Malachiáš odešli s prázdnýma rukama." Vilém věděl ode mne, že Bengt o tom ví, a v té chvíli potřeboval pomoc. Šel za opatem, který smutně pozoroval mrtvého Severina, a poprosil ho, aby všechny poslal pryč, protože si chce místnost prohlédnout. Opat přivolil a odešel rovněž, neopomenul však vrhnout po Vilémovi skeptický pohled, jako by mu vyčítal, že přijde ke všemu pozdě. Malachiáš si vymýšlel kdejakou záminku, jen aby mohl zůstat uvnitř, ale marně. Vilém mu připomněl, že tu není knihovna a že tu nemá žádná práva. Byl zdvořilý, ale stál na svém a pomstil se tak Malachiáši za to, že ho nenechal prohlédnout si Venantiův stůl.

Když jsme tu zůstali jen ve třech, shodil Vilém z jednoho stolu střepey a písemnosti a řekl mi, abych mu pěkně podával Severinovy knihy jednu po druhé. Ve srovnání s knihovnou jich nebylo moc, ale pěkných pár desítek svazků různé velikosti bylo předtím přece jenom úhledně uloženo na policích a nyní porůznu rozházeno po zemi, mezi jinými předměty.

Bylo na nich znát, jak měl cellerarius naspěch, a některé byly dokonce roztržené, jako by nehledal knihu, ale něco, co bylo vloženo mezi stránky. Některé byly bezohledně vytrženy z vazby. Sebrat je ze země, honem je prohlédnout a naskládat na stůl, to byl kus lopotné práce, navíc ji bylo třeba vykonat rychle, protože opat nám, vzhledem k tomu, že tu mniši zakrátko budou omývat tělo a chystat se k pohřbu, poskytl jen málo času. A bylo třeba hledat i v koutech, pod stoly, za policemi a za skříněmi, aby nám nic neuniklo. Vilém nechtěl, aby mi Bengt pomáhal, a dovolil mu pouze hlídat u dveří. Přes opatovy příkazy se sem pokoušela proniknout spousta lidí, sluhové, kteří se doslechli tu hroznou zprávu, mniši oplakávající svého spolubratra, novicové s bělostnými plachetkami a mísami vody, aby mrtvého omyli a zahalili...

Musili jsme si tedy pospíšet. Já jsem knihy zvedal a podával Vilémovi, který je prohlížel a odkládal na stůl. Pak jsme si uvědomili, že by to trvalo příliš dlouho, a postupovali jsme společně, to znamená, že jsem knihu zvedl, dal ji do pořádku, byla-li nějak poškozená, přečetl název a odložil. Často to byly jen listy.

"De plantis libri tres³⁴⁸, proklatě, to není ona," říkal a odhazoval knihy na stůl.

"Thesaurus herbarum," říkal jsem já a Vilém na to: "Odlož ji, hledáme přece knihu řeckou!"

"Není to tato?" zeptal jsem se a ukázal mu stránky pokryté nejasnými písmeny. A Vilém na to: "Ale kde, nevidíš, že to je kniha arabská? Pravdu měl Bacon, když řekl, že první povinností studenta je učit se jazykům!"

"Vždyť arabštinu neznáte ani vy!" odsekl jsem dotčeně, načež mi Vilém odpověděl: "Ale aspoň poznám, že to arabština je!" A já jsem zrudl, neboť jsem slyšel, ja mi za zády Bengt směje.

Knih bylo hodně a ještě víc bylo listů s poznámkami: svitků s kresbami nebeské báně, herbářů plných podivných bylin, manuskriptů na volných listech, které asi psal zesnulý. Pracovali jsme dlouho, prohlédali v laboratoriu každý kout a Vilém dokonce chladnokrevně odsunul mrtvolu, aby se podíval, není-li něco pod ní, a prošacoval ji. Nic nenašel.

"Jenže tu musí být!" řekl Vilém. "Severin se tu s tou knihou zamkl. Cellerarius ji neměl..."

"Neměl ji třeba schovanou v kutně?" zeptal jsem se.

"Neměl, toho bychom si všimli, kniha, kterou jsem viděl pod Venantiovým stolem, byla velká..."

"Jakou měla vazbu?" zeptal jsem se.

"To nevím. Byla otevřená a díval jsem se na ni jen pár vteřin, sotva jsem si stačil uvědomit, že je psaná řecky, víc si nepamatuji. Pokračujme: cellerarius ji nevzal a myslím, že ani Malachiáš."

"Určitě ne," potvrdil Bengt. "Když ho cellerarius vzal za kutnu na prsou, bylo vidět, že pod škapulířem nic nemá."

"Dobře. Vlastně špatně. Nenachází-li se kniha v této místnosti, pak je jasné, že sem mimo Malachiáše a celle-raria vešel ještě někdo jiný."

"Třetí osoba, která zabila Severina?"

"Příliš mnoho osob," řekl Vilém.

"Na druhé straně," řekl jsem, "kdo mohl vědět, že kniha je tady?"

"Například Jorge, pokud nás slyšel."

"To je pravda," řekl jsem, "ale ten by přece nemohl zabít takového chlapa, jako byl Severin, a k tomu ho tak zřítit."

"To určitě ne. Navíc jsi ho viděl, jak odchází k Budově, a lučištníci s ním mluvili v kuchyni chvíli předtím, než našli celleraria. Neměl by tedy čas dojít sem a pak se vrátit do kuchyně. Nezapomeň, že i když se pohybuje na slepce docela dobře, musí se přece jenom držet při zdi a nemohl by projít zahradami a nemohl by běžet..."

"Nechtě mě přemýšlet mou vlastní hlavou," řekl jsem dychtiv soupeřit s mým mistrem.

"Jorge to tedy být nemohl. Alinardus se pohyboval poblíž, ale ten taky sotva stojí na nohou a Severina by nepřemohl. Cellerarius tu byl, ale čas, který uběhl mezi jeho odchodem z kuchyně a příchodem lučištníků sem, je tak krátký, že by jen těžko mohl přimět Severina,

aby mu otevřel, napadnout ho, zabít a ještě tu udělat to boží dopuštění. Malachiáš mohl všechny předejít. Jorge nás zaslechl v nartexu, šel do skriptoria a řekl Malachiášovi, že Severin má u sebe knihu z knihovny. Malachiáš šel sem, přemluvil Severina, aby mu otevřel, a bůhvíproč ho zabil. Ale tu knihu by přece poznal, kdyby pro ni přišel, a nemusil by tu všechno zpřeházet, vždyť je knihovník! Kdo tedy zůstává?"

"Bengt," řekl Vilém.

Bengt horlivě zakroutil hlavou: "To ne, bratře Viléme, vy dobře víte, jak mě pálila zvědavost, ale kdybych sem vešel a odešel s knihou, tak bych vám tu teď nedělal společníka, ale někde stranou bych si prohlížel svůj poklad..."

"To je důkaz málem přesvědčivý." usmál se Vilém. "Jenže ani ty nevíš, jak ta kniha vypadá. Mohl jsi ho zabít a teď jsi tu proto, abys ji objevil."

Bengt zrudl až po uši. "Nejsem přece žádný vrah!" bránil se.

"Nikdo jím není, dokud se nedopustí vraždy," filozoficky mu odpověděl Vilém. "V každém případě tu kniha už není a to stačí k důkazu, že jsi ji tu nenechal. A domněnka, že kdybys ji býval vzal, pak bys odtud vyklouzl při zmatku, který tu byl, mi připadá docela rozumná."

Pak se začal znovu zabývat mrtvolou. Zdálo se, že teprve nyní si uvědomil, že mu zahynul přítel. "Chudáku Severine," řekl, "podezřívám jsem tebe i tvé jedy. A tys na ně rovněž myslil, bál ses nějaké léčky, jinak by sis nevzal rukavice. Obával ses nebezpečí ze země, zatímco přišlo z báně nebeské..." Vzal do ruky astroláb a pozorně si jej prohlížel. "Bůhví proč vrah použil právě tohoto předmětu..."

"Byl po ruce."

"Možná. Byly tu i jiné věci, zahradnické nástroje... Je krásný příklad kovotepeckého umění a astronomické vědy... Pane Bože!" zvolal najednou.

"Co je?"

A byla zasažena třetina slunce, třetina měsíce a třetina hvězd..." odcitoval.

Zjevení apoštola Jana jsem už znal až příliš dobře: "Čtvrtá polnice!" zvolal jsem.

"Opravdu. Napřed krupobití, pak krev, pak voda a nyní hvězdy... Ale je-li tomu tak, musíme všechno znova rozvážit, vrah nezasáhl náhodou, měl svůj plán... Je to však vůbec možné? Neumím si představit, že by někdo zabíjel jen tehdy, kdy by mohl použít jako vzoru Apokalypsy."

"K čemu dojde při páté polnici?" zeptal jsem se vyděšeně a usilovně jsem se snažil vzpomenout si: "A viděl jsem, jak hvězdě, která spadla z nebe na zem, byl dán klíč od jícnu propasti... Propast by mohla být studna... Že by se někdo utopil ve studni?"

"Pátá polnice nám slibuje mnoho jiných věcí." odpověděl mi Vilém... Otevřel se jícen propasti a vyvalil se dým jako z obrovské pece, a tím dýmem se zatmělo slunce i všechno ovzduší. Z dýmu se vyrojily kobylky na zem; byla jim dána moc, jakou mají pozemští škorpióni... Ty kobylky vypadaly jako vyzbrojená válečná jízda; na hlavách měly něco jako zlaté věnce. Tvář měly jako lidé, hřívu jako vlasy žen, ale zuby měly jako lvi... Náš muž má řadu možností, jak naplnit slova bible... Ale neztrácejme čas fantaziemi. Snažme se raději vzpomenout si, co vlastně Severin řekl, když nám oznámil, že knihu našel..."

"Vy jste mu řekl, aby ji přinesl, a on vám odpověděl, že nemůže..."

"To je pravda, a pak nás přerušili. Proč nemohl? Kniha se přece dá přenášet. A proč si vzal rukavice? Že by bylo něco ve vazbě knihy? Něco spojeného s jedem, který zabil Berengara a Venantia? Tajemná léčka, otrávený hrot..."

"Had!" řekl jsem.

"A proč už ne rovnou velryba? Kdepak, to jsou pořád jenom fantazie. Jed přichází do těla ústy, to jsme zjistili. A potom, Severin, přece neřekl, že knihu přinést nemůže. Řekl, abych se na ni raději přišel podívat sám. A natáhl si rukavice. Prozatím víme, že na tu knihu se má sahat jen v rukavicích. A to platí i pro tebe, Bengte, pokud ji najdeš, jak doufáš.. A když už jsi tak ochotný, můžeš mi pomoci. Jdi nahoru do skriptoria a dávej pozor na

Malachiáše. Ne abys ho ztratil z očí."

"Stane se!" řekl Bengt a odešel rád, že má nějaký úkol. Aspoň nám to tak připadalo.

Déle jsme už nemohli bránit ve vstupu mnichům, a v tu ránu byla místnost plná lidí. Hodina oběda už byla za námi a Bernard pravděpodobně už v kapitulním sále shromáždil svůj tribunál.

"Tady už nemáme nic na práci," řekl Vilém.

Něco mě napadlo. "Vrah," řekl jsem, "mohl taky vyhodit knihu z okna a pak si pro ni jít za špitál, ne?" Vilém se skepticky zadíval na velikánská okna v laboratoriu, zdála se neprodyšně uzavřená. "Ověříme si to," řekl nakonec.

Vyšli jsme ven a prohlédli si zadní část budovy. Stála těsně u hradební zdi, zůstala tu však úzká ulička. Vilém jí opatrně prošel. Sníh, který za poslední dny napadal, tu ležel neporušený a naše kroky zanechávaly na zmrzlém, ale křehkém škraloupu zřetelné stopy. Kdyby tu byl někdo před námi, pak by nám to sníh prozradil. Nic jsme neobjevili.

Opustili jsme špitál a s ním i mou ubohou domněnku. Jak jsme procházeli zahradou, zeptal jsem se Viléma, zdali Bengtovi opravdu důvěřuje. "Ne tak docela," odpověděl mi, "stejně jsme mu ale neřekli nic, co by už sám nevěděl, a nahnali jsme mu strach z té knihy. A bude-li střežit Malachiáše, pak Malachiáš bude střežit jeho. Ten určitě knihu hledá na vlastní pěst."

"A co tam hledal cellerarius?"

"To se brzy dozvíme. Něco jistě hledal, a chtěl to mít co nejdřív, aby odstranil nebezpečí, které mu nahánělo strach. Malachiáš musí vědět, oč jde, jinak bychom nemohli vysvětlit tu zoufalou výzvu, se kterou se na něho Remigius obrátil..."

"Kniha v každém případě zmizela..."

"To je opravdu neuvěřitelné," řekl Vilém, to jsme se už blížili ke kapitulnímu sálu. "Pokud tam vůbec byla, a Severin řekl, že tam je, tak ji buď někdo odnesl, nebo tam ještě je."

"A jelikož tam není, tak ji někdo odnesl," uzavřel jsem.

"Kdo ti řekl, že nemůžeme vyjít z jiné premisy? Třeba z té, že jelikož všechno mluví pro to, že ji nikdo odnést nemohl..."

..... měla by tam ještě být. Jenže tam není."

"Okamžik. My říkáme, že tam není, protože jsme ji nenašli. Ale třeba jsme ji nenašli, protože jsme ji neviděli tam, kde je."

"Vždyť jsme se dívali všude!"

"Dívat jsme se mohli, ale vidět nemusili. Nebo jsme ji viděli, ale nepoznali... Jakými slovy nám, Adsone, Severin tu knihu popsal?"

"Řekl, že našel knihu, která mu nepatří, v řečtině..."

"Kdepak! Teď si vzpomínám, řekl: divnou knihu! Severin byl vzdělaný a pro vzdělaného člověka kniha v řečtině nemůže být divná, i když nezná řečtinu, pozná aspoň řeckou abecedu. A vzdělaný člověk by za divnou neoznačil ani knihu v arabštině..." Odmlčel se. "A co vlastně má co dělat kniha v arabštině v Severinově laboratoriu?"

"A proč by arabskou knihu označil za divnou?"

"V tom to právě je. Nazval-li ji divnou, pak jedině proto, že nezvykle vypadala, aspoň pro něho, nebyl přece knihovník, ale herbarista... A v knihovnách se stává, že několik starých rukopisů je svázáno dohromady, takže se v jednom svazku sejdou různorodé a podivné texty, jeden v řečtině, druhý v aramejštině..."

"... a v arabštině!" zvolal jsem v náhlém osvětlení.

Vilém mě bezohledně vystrčil z nartexu a běželi jsme horempádem ke špitálu: "Ty zvíře jedno teutonské, hlavo dubová, hlupáku, ty ses podíval jen na začátek a na zbytek už ne!"

"Ale mistře," popadal jsem dech, to vy jste se podíval na stránky, které jsem vám ukázal, a řekl jste, že to je arabština, a ne řečtina!"

"Máš pravdu. Adsone, máš pravdu, zvíře jsem já, utíkej, honem!"

Vrátili jsme se do laboratoria a jen stěží jsme se dostali dovnitř, protože novicové už vynášeli mrtvolu. V místnosti se potloukali další zvědavci. Vilém běžel ke stolu, napřed

celý stoh knih nadzvedl a hledal vespod, pak je házel jednu po druhé před užaslými přítomnými na podlahu a nakonec je jednu po druhé otevřel, pak znova... Arabský rukopis tu však nebyl. Nejasně jsem si pamatoval, že kniha měla starou, nepřiliš pevnou a odřenu vazbu s lehkými kovovými okraji.

"Kdo sem vešel po mém odchodu?" zeptal se Vilém jednoho mnicha. Ten jenom pokrčil rameny. Všichni a nikdo.

Pokusili jsme se zvážít všechny možnosti. Malachiáš? Bylo to pravděpodobné, věděl, co má hledat, třeba nás sledoval, viděl, že odcházíme s prázdnou, a šel najisto. Bengt? Vzpomněl jsem si, že se zasmál, když jsme se s Vilémem přeli o arabštinu. Tehdy jsem se domníval, že se směje mé nevzdělanosti, ale třeba se smál Vilémově naivnosti. Dobře věděl, v kolika podobách se může vyskytnout starý rukopis, třeba ho napadlo to, co nás hned nenapadlo a co nás napadnout mělo, že Severin neznal arabštinu a že by tedy bylo divné, kdyby měl knihu, kterou by si nemohl přečíst. Nebo tu byla nějaká třetí osoba?

Vilém byl hluboce sklíčený. Snažil jsem se ho utěšit, říkal jsem mu, že tři dni hledal knihu v řečtině a že tedy při prohlídce pochopitelně odložil každou, která v řečtině nebyla. Odpověděl mi, že chybovat je sice lidské, ale někteří lidé že se dopouští víc chyb než jiní a těm se říká hlupáci a on že patří mezi ně, a sám sebe se ptal, proč vlastně studoval v Paříži a v Oxfordu, když pak není schopen přijít na něco tak prostého, jako že se svazuje několik rukopisů najednou, což ví každý novic, až na hlupáky, a že takový párek šašků, jako jsme my, by určitě měl velký úspěch na jarmarku a tomu že bychom se měli věnovat a nepokoušel se řešit tajemství, zvláště když máme co činit s lidmi mnohem chytřejšími než jsme sami.

"Naříkat si je však zbytečné," uzavřel nakonec. "Jestliže knihu vzal Malachiáš, tak ji už uložil v knihovně. A tam bychom ji taky našli, pokud bychom se dokázali dostat do finis Africae. Jestliže ji sebral Bengt, určitě ho napadlo, že dříve či později na to přijdeme a že se vrátíme do laboratoria, jinak by tak nespíchal. Určitě se s ní někde ukryl a pochopitelně ne tam, kde bychom ho hned hledali, to znamená ve své cele. Takže se raději vrátíme do kapitulního sálu a podíváme se, zdali při výslechu celleraria nevyjde najevo něco, co by nám mohlo posloužit. Koneckonců mi není jasné, co má Bernard vlastně za luhem. Hledal svého muže už od rána, to znamená předtím, než byl Severin zavražděn, a se zcela jiným cílem."

Vrátili jsme se do kapitulního sálu. Bývali bychom však udělali líp, kdybychom byli zašli do Bengtovy cely. Jak jsme se později dozvěděli, neměl náš mladý přítel o Vilémovi zas tak vysoké mínění a nenapadlo ho, že bychom se do laboratoria vrátili tak brzo. V domnění, že v jeho cele nebudeme hledat, ukryl knihu právě tam.

O tom však později. Mezitím došlo k událostem tak dramatickým a vzrušujícím, že jsme na tajemnou knihu pozapomněli. A pokud jsme na ni nezapomněli docela, byli jsme stejně nuceni věnovat se jiným naléhavým úkolům, neboť Vilém se dosud nezhostil svého poslání.

PÁTÝ DEN

Nona

JEDNÁ SE PODLE PRÁVA A VÝSLEDKEM JE
NEURČITÝ DOJEM, ŽE VŠICHNI JSOU V NEPRÁVU

Bernard Gui se posadil za velký stůl z ořechového dřeva v kapitulním sále, vedle sebe měl dominikána, který plnil funkci notáře, a dva preláty z papežské legace jako přísedící. Cellerarius stál před nimi a vedle něho dva lučištníci.

Opat pošeptal Vilémovi: "Nevím ani, zdali je to zákonný postup. Lateránský koncil z roku 1215 ve svém kánonu XXXVII stanovil, že nikdo nemůže být obeslán před soudce, který má sídlo dál než dva dny cesty od jeho bydliště. Tady se věc má snad jinak, tady přišel zdaleka soudce, jenže..."

"Inkvizitor stojí mimo jakoukoliv regulérní (soudní pravomoc," odpověděl mu Vilém, "a nemusí se řídit obvyklými právními normami. Těší se zvláštním výsadám a nemusí ani vyslechnout obhájce."

Podíval jsem se na celleraria. Byl na tom špatně. Rozhlížel se kolem sebe jako štvané zvíře, jako by rozpoznával průběh nějaké děsivé liturgie. Dnes vím, že měl strach ze dvou důvodů a oba že byly stejně strašlivé: jednak byl přistižen in flagranti při zločinu a jednak se už od předešlého dne, kdy Bernard zahájil své vyšetřování a začal shromažďovat různé řeči a nařčení, obával, že vyjdou na světlo hříchy jeho minulosti. Jeho neklid ještě vzrostl, když viděl, že byl uvězněn Salvátor.

Nešťastník Remigius byl v moci svého strachu a Bernard Gui zase věděl, jak se strach oběti dá změnit v paniku. Zatímco všichni čekali, že zahájí výslech, mlčel s rukama položenýma na písemnostech před sebou, pak předstíral, že je srovnává, ale dělal to roztržitě, neboť přitom upíral pohled na obžalovaného, a v tom pohledu se mísila pokrytecká shovívavost (jako by říkal: "Neobávej se, jsi v rukou bratrského shromáždění, které nechce nic než tvé dobro") s chladnou ironií (jako by říkal: "Ty ještě nevíš, co je pro tebe dobré, ale já ti to vbrzku povím") a s krutou přísností (jako by říkal: "V každém případě jsem tvůj soudce a patříš mně"). To všechno cellerarius sice věděl, mlčení a váhání inkvizitorovo však sloužilo k tomu, aby si to připomněl a málem líp vychutnal, aby nezapomněl a ještě víc zatížil své vědomí ponížením a jeho neklid aby se přeměnil v zoufalství a on sám se stal věcí bez vůle, měkkým voskem v rukou svého soudce.

Bernard konečně přerušil mlčení a pronesl několik rituálních formulí. Oznamoval přísedícím, že zahajuje výslech obžalovaného ze dvou stejnou měrou hanebných zločinů, z nichž jeden je všem známý a přitom ne tak odporný jako první, neboť obžalovaný byl přistižen při vraždě, zrovna když ho chtěli zatknout pro zločin kacířství.

Bylo to venku. Cellerarius si přikryl tvář rukama, které s námahou zvedl, protože je měl v okovech, a Bernard zahájil výslech.

"Kdo jsi?"

"Jsem Remigius z Varagine. Narodil jsem se před dvaapadesáti lety a ještě jako chlapec jsem vstoupil do minoritského kláštera ve Varagine."

"A jak to, že se nyní nacházíš v řádu svatého Benedikta?"

"Před mnoha lety, když papež vydal bulu Sancta Romana, v obavě, že se nakazím kacířstvím bratříků... třebaže jsem nikdy nebyl stoupencem jejich učení... v domnění, že pro mou hříšnou duši bude líp, uniknu-li z prostředí plného svodů, získal jsem svolení vstoupit do řad mnichů tohoto opatství, kde už přes osm let sloužím jako cellerarius."

"Unikl jsi svodům kacířství," zavtipkoval Bernard, "lépe řečeno unikl jsi vyšetřování toho, kdo byl pověřen kacířství objevit a býlí vyplenit, a hodní clunijští mniši se domnívali, že konají skutek milosrdenství, když tebe a další tobě rovné mezi sebe přijali. Nestačí však převléknout si kutnu, aby byla z duše vymazána hanebná kacířská zkaženost, a proto jsme tu nyní my, abychom vypátrali, co bloudí tajnými zákoutími tvé zatvrzelé duše, a cos dělal, než ses dostal do tohoto svatého sídla."

"Má duše je nevinná a nevím, co myslíte kacířskou zvrhlostí, o níž jste mluvil."

"Vidíte?" obrátil se Bernard na přísedící. "Takoví jsou všichni! Je-li jeden z nich zatčen, předvádí se soudu jako člověk s čistým svědomím a bez výčitek. Přitom nevědí, že právě to je nejjasnější znak jejich viny, protože člověk spravedlivý je u soudu neklidný! Zeptejte se ho, zdali ví, proč jsem rozkázal, aby byl zatčen. Víš to, Remigie?"

"Pane," odpověděl cellerarius, "budu rád, dozvím-li se to z vašich úst."

Byl jsem překvapen, neboť se mi zdálo, že cellerarius na rituální otázky dává stejně rituální odpovědi, jako by dobře znal pravidla vyšetřování a jeho léčky a už dávno se

připravoval na to, že se v podobné situaci jednou ocitne.

"To je," volal Bernard, "odpověď příznačná pro zatvrzelého kacíře! Pobíhají kolem nás skrytě jako lišky a je velice těžké přistihnout je při činu, protože jejich obec jim poskytuje právo lhát, aby se vyhnuli potrestání. Uchylují se ke křivolakým odpovědím, aby uvedli v omyl inkvizitora, který trpí už jen tím, že musí vejít ve styk s osobami tak hanebnými. Takže ty jsi, Remigie nikdy neměl co dělat s takzvanými bratříky neboli bratry chudého života neboli bekýny?"

"Žil jsem po celá léta s minority, když se diskutovalo o chudobě, ale do sekty bekýnů jsem nikdy nepatřil."

"Vidíte?" zvolal Bernard. "Zapírá, že patřil k bekýnům, protože bekýnové sice sdíleli kacířství bratříků, ale přitom je považovali za suchou větev františkánského řádu a sami sebe za čistší a dokonalejší. Mnoho postojů a zvyků však mají společných jedni s druhými. Můžeš popřít, Remigie, že tě v kostele viděli, jak se krčíš tváří ke zdi nebo jak ležíš tváří dolů s kapuci na hlavě, místo abys klečel se sepjatýma rukama jako ostatní mniši?"

"I v řádu svatého Benedikta se ve vhodné chvíli mniši vrhají tváří k zemi..."

"Neptal jsem se tě, co děláš ve chvíli vhodné, ale nevhodné! Nepopíráš tedy, žeš zaujal první i druhý postoj typický pro bekýny! A přitom říkáš, že k nim nepatříš... Pověz mi tedy: v co věříš?"

"Pane, věřím v to, v co věří správný křesťan..."

"Opravdu zbožná odpověď! A v co věří správný křesťan?"

"V to, co učí církve svatá."

"Která církev svatá? Ta, kterou za takovou považují věřící, kteří se nazývají dokonalými, pseudoapoštolové, kacířští bratříci, nebo ta, již přirovnávají k nevěstce babylónské a v níž my všichni naopak pevně věříme?"

"Pane," řekl zmatený cellerarius, "povězte mi vy, která je podle vašeho názoru ta pravá..."

"Já věřím, že to je církev římská, jediná, svatá a apoštolská, pod vedením papeže a jeho biskupů."

"Tak věřím i já," řekl cellerarius.

"Obdivuhodná vychytralost!" vzkřikl inkvizitor. "Velice chytrá odpověď de dicto!359 Sami jste ho slyšeli: chce nám namluvit, že věří, že já v tuto církev věřím, a uniká povinnosti sdělit nám, ve kterou věří on! Známe tyto lišky! Přejdeme však k jádru věci. Věříš, že svátosti byly ustaveny naším Pánem, že chceme-li správně vykonat pokání, musíme se vyzpovídat sluhovi božímu, že římská církev má právo spojit a rozvázat na této zemi to, co bude spojeno a rozvázáno na nebesích?"

"Neměl bych v to věřit?"

"Neptám se tě, v co bys věřit měl, ale v co věříš!"

"Já věřím ve všechno to, co vy sám a ostatní dobří doctores mi k víře předkládáte," řekl vyděšený cellerarius.

"Ach tak! Nejsou snad dobří doctores, na které narážíš, náhodou ti, kteří vedou tvou sektu? To jsi měl na mysli, když jsi mluvil o dobrých doctores? To k těmto zvrhlým lhářům, kteří se považují za jediné nástupce apoštolů, se obrácíš, aby uznali tvé články víry? Tvrdíš, že pokud já věřím v to, v co věří oni, pak mi uvěříš, jinak že budeš věřit jim!"

"To jsem neřekl, pane," vykoktal cellerarius, "vy jste mi to vložil do úst. Učíte-li mě tomu, co je správné, pak věřím vám."

"Jaká zpupnost!" vzkřikl Bernard a bušil pěstí do stolu. Zpaměti, s potměšilou rozhodností opakuješ formule, které tě naučili ve tvé sektě! Tvrdíš, že mi budeš věřit, budu-li kázat to, co tvá sekta považuje za správné. Tak vždycky odpovídali pseudoapoštolové a tak nyní odpovídáš i ty, třeba si to ani neuvědomuješ, sama od sebe ti přicházejí na jazyk slova, jimž tě kdysi učili, abys oklamal inkvizitora. Sám na sebe tak uvaluješ žaloby, svými vlastními slovy, a já bych býval upadl do léčky, kterou jsi mi nastražil, kdybych neměl tak dlouholetou zkušenost jako inkvizitor... Přístupme však k rozhodující otázce, zvrhlý člověče. Slyšel jsi někdy o Gherardu Segalellim z Parmy?"

"Slyšel jsem o něm," řekl cellerarius a zbledl, pokud se o tom při jeho zpusťosené tváři vůbec dalo mluvit.

"Slyšels někdy o fra Dolcinovi z Novary?"

"Slyšel jsem o něm."

"Viděl jsi ho někdy osobně, mluvil jsi s ním?"

Cellerarius chvíli mlčel, jako by zvažoval, do jaké míry je pro něho dobré sdělit aspoň část pravdy. Pak se rozhodl a přiškrceným hlasem odpověděl: "Viděl jsem ho a mluvil jsem s ním."

"Hlasitěji!" zvolal Bernard. "Ať konečně slyšíme pravdivé slovo vyjít z tvých úst! Kdy jsi s ním mluvil?"

"Pane," odpověděl mu cellerarius, "žil jsem jako mnich v novarském klášteře, když se v okolí shromáždili Dolcinovi stoupenci a jednou prošli i nedaleko mého klášteřa, to jsme ještě nevěděli, co jsou zač..."

"Lžeš! Jak by se dostal františkánský mnich z Varagine do novarského klášteřa? Tys nebyl v žádném klášteře, tys už předtím patřil k bandě bratřiků, kteří se tím krajem potloukali a žili z almužen a pak ses přidal k dolcinistům!"

"Jak můžete něco takového tvrdit, pane?" zeptal se cellerarius a celý se třásl.

"Hned uvidíš, jak to tvrdit mohu a také musím," řekl Bernard a nařídil, aby přivedli Salvátora.

Pohled na toho nebožáka, který bezpochyby strávil noc na výslechu, který nebyl veřejný a o to přísnější, ve mně vzbudil soucit. Salvátorův obličej byl, jak jsem už řekl, hrozný vždycky. Tenkrát ráno se však ještě víc než kdy předtím podobal zvířeti. Nebylo na něm znát stopy po mučení, ale způsob, jímž se jeho tělo v okovech pohybovalo, vykloubené údy, jak byl málem neschopen pohybu, jak byl lučištníky přivlečen jako opice na provaze, to všechno velice dobře prozrazovalo, jak krutě se jeho výslech odbýval.

"Bernard ho mučil..." pošeptal jsem Vilémovi.

"Vůbec ne," odpověděl mi Vilém. "Inkvizitor nemučí. Péče o tělo obžalovaného je vždycky svěřena světské spravedlnosti."

"Ale vždyť je to totéž!" zvolal jsem.

"Není. Není tomu tak pro inkvizitora, který si uchová čisté ruce, a není tomu tak pro vyslychaného, který v inkvizitorovi, když pak k němu přijde, najde nečekanou podporu, úlevu ve svých mukách, a otevře mu srdce."

Zahleděl jsem se na mého mistra: "Žertujete!" řekl jsem užasle.

"Myslíš, že se o něčem takovém dá žertovat?" odpověděl mi Vilém.

Bernard začal vyslychat Salvátora a mé pero nedokáže zachytit rozbitá a snad ještě víc než kdy předtím bábelštější slova, jimiž ten muž, už předtím tupý a nyní degradovaný na opici, odpovídal, aniž mu kdo rozuměl, s pomocí Bernardovou, který mu kladl otázky tak, aby nemohl odpovědět jinak než ano nebo ne a nemohl se uchýlit ke lži. Čtenář si snadno může představit, co asi povídal. Vyprávěl, nebo se pokoušel vyprávět v noci část příběhu, který jsem si sám pro sebe rekonstruoval: jak se toulal jako bratřik, pasáček a pseudoapoštol a jak za časů fra Dolcina se seznámil s Remigiem, jak se spolu zachránili po bitvě na hoře Rebello a po různých událostech uchýlili do klášteřa v Casale. Navíc sdělil, že arcikacíř Dolcino těsně předtím, než byl poražen a zajat, svěřil Remigiovi několik dopisů. Pro koho, to Salvátor nevěděl. Cellerarius ty dopisy měl neustále u sebe a nikdy se je neodvážil odevzdat. Po svém příchodu do opatství už se je mít u sebe bál, nechtěl je však zničit a tak je odevzdal knihovníkovi, ano, bratru Malachiášovi, aby je někde v knihovně ukryl.

Jak Salvátor mluvil, cellerarius na něho nenávisťně pohlížel a pak se dokonce neovládl a vzkřiknul na něho:

"Hade, chlípna opice, byl jsem ti otcem, přítelem, ochráncem! Tak mi oplácíš?"

Salvátor pohlédl na svého ochránce, který sám už ochranu potřeboval, a vypravil ze sebe:

"Signor Remigio, pokud jsem mohl, byl jsem tvůj. Byl jsi mi dilectissimo.³⁶² Ale víš, jak to na světě chodí. Qui non habet caballum vadat cum pede..."

"Blázne!" zvolal na něho ještě Remigius. "Myslíš, že se zachráníš? Nevíš, že zahyneš jako kacíř i ty? Řekni, žes vypovídal na mučidlech, že sis všechno vymyslíl!"

"Co já vím, pane, jak se jmenují všichni ti... patarini, katarini, leonisti, arnaldisti, speronisti, obřezaní... Já nejsem homo literatus, peccavi sine malitia a signor Bernardo magnificcissimo to ví a doufám v indulgentia sua in nomine patre et filio et spiritis sanctis..."

"Budeme shovívaví, nakolik nám to náš úřad dovolí," řekl inkvizitor, "s otcovskou dobrotivostí zvážíme dobrou vůli, s níž jsi nám otevřel svou duši. Teď už ale jdi, vrať se do své cely a medituj tam a doufej v milosrdenství boží. Nyní se musíme zabývat otázkou mnohem závažnější. Ty jsi tedy, Remigie, měl s sebou Dolcinovy dopisy a dal jsi je svému spolubratru, který pečuje o knihovnu..."

"To není pravda, to není pravda!" křičel cellerarius, jako by jeho obrana ještě k něčemu byla, a Bernard ho taky hned přerušil: "Nepotřebujeme, abys nám to potvrdil ty, ale Malachiáš z Hildesheimu."

Nechal zavolat knihovníka, ten však mezi přítomnými nebyl. Já jsem věděl, že je ve skriptoriu nebo někde u špitálu a hledá tam Bengta a knihu. Šli pro něho, a když se objevil, neklidný, nikomu se nepodíval do očí, Vilém mrzutě zamumlal: "Bengt si teď bude moci dělat, co bude chtít." Mýlil se však, protože jsem Bengta zahlédl mezi mnichy, kteří se tlačili u dveří, aby mohli sledovat výslech. Ukázal jsem ho Vilémovi. Tehdy jsme se domnívali, že Bengt je zvědavější na tuto podívanou než na knihu. Později jsme se dozvěděli, že v tom okamžiku uzavřel svůj hanebný handl.

Malachiáš stál před soudci a ani jednou nezkřížil pohled s pohledem celleraria.

"Malachiáši," řekl Bernard, "dnes ráno, po přiznání, které v noci učinil Salvátor, jsem se vás zeptal, zda jste obdržel od zde přítomného obžalovaného listy..."

"Malachiáši!" zařval cellerarius, "před chvílí jsi mi odpřisáhl, že nepodnikneš nic proti mně!" Malachiáš se pootočil k obžalovanému, k němuž byl obrácen zády, a řekl tak tiše, že jsem ho skoro neslyšel: "Nepřisahal jsem křivě. Pokud jsem mohl proti tobě něco udělat, tak jsem to udělal předtím. Listy jsem odevzdal panu Bernardovi dnes ráno, ještě než jsi zabil Severina."

"Ale ty přece víš, ty musíš vědět, že já jsem Severina nezabil! Víš to, protože jsi tam byl přede mnou."

"Já?" zeptal se Malachiáš. "Vešel jsem dovnitř, až když tě tam přistihli."

"A i kdyby," zasáhl Bernard, "co jsi u Severina hledal, Remigie?"

Cellerarius se obrátil a podíval se zmatenýma očima na Viléma, pak na Malachiáše a pak na Bernarda: "Já přece... slyšel jsem dnes ráno, jak zde přítomný bratr Vilém říká Severinovi, aby dával pozor na nějaké písemnosti... už od včerejška, co byl zatčen Salvátor, jsem se obával, že dojde řeč na ty listy..."

"Takže o nich něco víš!" vítězoslavně vzkřikl Bernard. Cellerarius byl v pasti. Musil od sebe odvrátit dvě nebezpečí, nařčení z kacířství a podezření z vraždy, a dostal se mezi ně. Pravděpodobně se rozhodl, že bude čelit obžalobě druhé, zcela instinktivně, protože už jednal zmatený a neopatrně: "O dopisech povím později... Všechno vysvětlím... Povím, jak jsem k nim přišel... Ale nechtě mě napřed objasnit, co se stalo dnes ráno. Vzpomněl jsem si na ty dopisy hned, když jsem viděl, že Salvátor padl do rukou pana Bernarda, už řadu let se trápím pokaždé, když si na ně vzpomenu... A když jsem slyšel, jak Vilém povídá Severinovi něco o nějakých písemnostech... Nevím jak to, ale popadl mě strach, napadlo mě, že Malachiáš se jich chtěl zbavit a dal je Severinovi... Chtěl jsem je zničit a šel jsem za Severinem... Dveře byly otevřené a Severin byl už po smrti, začal jsem se přehrabovat mezi jeho věcmi, hledal jsem ty dopisy... Bylo to jen ze strachu..."

Vilém mi pošeptal do ucha: "Nebohý hlupák: ve strachu před jedním nebezpečím se slepě vrhl do náruče nebezpečí druhému..."

"Dejme tomu, že zhruba - říkám zhruba... jsi nám pověděl pravdu," promluvil Bernard. "Domníval ses, že Severin má dopisy a hledal jsi je u něho. A proč ses domníval, že je má? A proč jsi zabil ostatní spolubratry? Myslíš sis, že ty dopisy už dlouho jdou z ruky do ruky? Ze by v tomto opatství bylo zvykem pít se po relikviích upálených kacířů?"

Viděl jsem, jak sebou opat trhl. Nemohlo být nic horšího než obžaloba ze shromažďování relikvií kacířů a

Bernard uměl velice obratně spojit zločiny s kacířstvím a to všechno pak s životem v opatství. Z mých úvah mě vytrhl cellerarius, který křičel, že s ostatními zločiny nemá nic společného. Bernard ho shovívavě uklidnil: To není zrovna otázka, o kterou běží, výsledek se týká zločinu kacířství, a ať se nepokouší (a zde nabyl jeho hlas

na přísnosti) odvádět pozornost od své kacířské minulosti

řečmi o Severinovi nebo snahou uvrhnout v podezření

Malachiáše. Takže zpátky k dopisům.

"Malachiáši z Hildesheimu," řekl pak svědkovi, "vy tu nejste jako obžalovaný. Dnes ráno jste odpověděl na mé otázky a na mé požadavky a nic jste se nepokoušel utajit. Nyní opakujte to, co jste mi pověděl dnes ráno, a nemusíte se ničeho obávat."

"Opakuji, co jsem řekl dnes ráno," začal Malachiáš. "Nedlouho poté, co sem Remigius dorazil, začal se starat o kuchyni a tak jsme se z pracovních důvodů často stýkali... Jako knihovník jsem pověřen uzavíráním Budovy a tedy i kuchyně na noc... Nemám důvod, proč bych se tajil s tím, že jsme se stali přáteli v duchu bratrském a také jsem neměl důvod z něčeho ho podezřívát. Vyprávěl mi, že má dokumenty tajné povahy, které mu byly svěřeny při zpovědi a nesmějí se dostat do nepovolaných rukou a že se už bojím dále je přechovávat. Jelikož střežím jediné místo v klášteře, které je ostatním zakázané, požádal mě, abych je uložil co nejdál od zvědavých očí, a já jsem svolil, aniž bych věděl o jejich kacířské povaze. Ani jsem je nečetl a uložil... do nejnepřístupnější místnosti v celé knihovně a zapomněl na ně. Dnes ráno se mi o nich zmínil pan inkvizitor, došel jsem pro ně a odevzdal mu je..."

Zachmuřený opat si vzal slovo: "Proč jsi mi o své úmluvě s cellerariem nic neřekl? Knihovna není od toho, aby si v ní mniši ukládali své soukromé věci!" Opat tím vyjasnil, že opatství nemá s celou tou záležitostí nic společného.

"Pane," zmateně odpověděl knihovník, "nepřipadalo mi to vůbec důležité. Zhřešil jsem bez zlého úmyslu."

"Jistě, jistě," řekl Bernard srdečně, "všichni jsme přesvědčeni, že knihovník jednal v dobrém úmyslu a důkazem toho je upřímnost, s jakou spolupracoval s tímto soudem. Bratrsky prosím Vaši Ctihodnost, aby mu tu dávnou neopatrnost nekladla k tíži. My máme v Malachiáše důvěru. A teď už ho prosíme jen o to, aby pod přísahou potvrdil, že písemnosti, které mu nyní ukazují, jsou ty, které mi dnes ráno předal, a ty, které mu před lety, když přišel do opatství, dal Remigius z Varagine." Ukazoval všem dva pergameny, které vytáhl z písemností, které měl před sebou na stole. Malachiáš se na ně podíval a řekl pevným hlasem: "Přisahám při Otci všemohoucím, při svaté Panně Marii a při všech svatých, že tomu tak je a bylo."

"To mi stačí," řekl Bernard. "Můžete odejít, Malachiáši z Hildesheimu."

Malachiáš odcházel se sklopenou hlavou, ale ještě než došel ke dveřím, ozval se někdo ze skupiny zvědavců, kteří se tlačili vzadu v sále: "Tys mu ukrýval dopisy a on ti zas v kuchyni odkrýval zadky noviců!" Ozval se smích a Malachiáš si lokty prorazil cestu ven. Mohl bych odpřisáhnout, že to byl hlas Aymardův, ale schválně mluvil fistulí. Opat, brunátný ve tváři, zařval, aby už bylo ticho, jinak že všem uloží strašlivé tresty a budou muset opustit kapitulní sál. Bernard měl na rtech kluzký

úsměv, kardinál Bertrand se na druhé straně sálu nakláněl k Jeanu d'Anneaux a něco mu šeptal do ucha,

na což dotyčný reagoval tak, že si zakryl rukou ústa sklonil hlavu, jako by na něho přišel kašel. Vilém mi řekl: Cellerarius byl tělesný hříšník pro vlastní potěchu ale dělal i kuplíře. Na tom však Bernardovi vůbec nezáleží, chce jen přivést do rozpaků Abbona, císařského zprostředkovatele..."

A přerušil ho zrovna Bernard, který se obracel na něho: "Rád bych se od vás dozvěděl, bratře Viléme, o jakých písemnostech jste mluvil dnes ráno se Severinem, když vás cellerarius zaslechl a špatně si to vyložil." Vilém vydržel jeho pohled: "Právě že si to špatně vyložil. Mluvili jsme o opisu traktátu o psí vzteklině od Ajjúba ar Rúhawího. Je to velice učené dílo, jehož pověst se k vám jistě donesla a které vám jistě mnohokrát posloužilo... Ajjúb říká, že vzteklina se pozná podle pětadvaceti naprosto zřejmých znaků..."

Bernard, který patřil k řádu domini canes, psů božích, nepovažoval za nutné pustit se do nové bitvy. "Jednalo se tedy o záležitosti, které nemají s naším případem nic společného," řekl honem. A pokračoval ve výslechu.

"Zpátky k tobě, minoritský bratře Remigie, neboť jsi nebezpečnější než vzteklinou napadený pes. Kdyby bratr Vilém v těchto dnech věnoval víc pozornosti pěně, kterou mají u huby kacíři, než pěně, kterou mají u tlamy vzteklí psi, byl by možná také objevil, jaký had se usadil v opatství. Vraťme se však k těmto dopisům. Nyní už víme zcela bezpečně, žeš je měl v rukou a že ses postaral o jejich ukrytí, jako by byly jedovaté, a víme, žeš dokonce zabíjel..." pohybem ruky zadržel pokus o protest, "...o zabití si promluvíme potom... žeš zabíjel, říkal jsem, aby se ke mně nedostaly. Poznáváš je, jsou to ty, které ti patřily?"

Cellerarius neodpovídal, jeho mlčení však bylo dosti výmluvné. Bernard naléhal: "A co jsou to za písemnosti? Jsou to dva dopisy vlastnoručně sepsané Dolcinem několik dnů předtím, než byl zajat, svěřuje je jednomu svému přívrženci, aby je odevzdal příslušníkům jeho sekty, kteří ještě porůznu žijí po celé Itálii, Mohl bych vám přečíst všechno, co v nich stojí psáno, a také jak Dolcino, obávaje se, že jeho konec není daleko, má své spolubratry k tomu, aby, jak říká, vložili své naděje v satana. Utěšuje se pomyšlením, i když časové údaje, které tu uvádí, nesouhlasí s údaji ze dvou předchozích dopisů, v nichž sliboval na rok 1305 naprosté zničení všech kněží císařem Bedřichem, že jejich zhouba už stejně není daleko. Arcikacíř znova lhal, od onoho dne uběhlo přes dvacet let a jeho neblahá proroctví se nesplnila. Není však naším úkolem mluvit o směšné domýšlivosti těchto proroctví, ale o tom, že Remigius byl jejich doručitelem. Chceš ještě dál zapírat, zatvrzelý kacířský mnichu, žeš udržoval styky a žil v pospolitosti se sektou pseudoapoštolů?"

Cellerarius už dál zapírat nemohl. "Pane," řekl, "mé mládí bylo zaneseno velice neblahými omyly. Když jsem slyšel kázat Dolcina, sveden už předtím omyly bratří chudého života, uvěřil jsem jeho slovům a připojil jsem se k jeho bandě. Ano, je to pravda, byl jsem s nimi v kraji brescianském a bergamaském, v Comu a ve Valsesii, a s nimi jsem se uchýlil na Holou stěnu a do raského údolí a nakonec i na horu Rebello. Neměl jsem však účast na žádném z jejich zločinů, a když drancovali a dopouštěli se násilností, žil ve mně ještě duch mírnosti vlastní synům Františkovým a právě na hoře Rebello jsem Dolcinovi řekl, že se už necítím na to, abych se účastnil jejich boje, a on svolil, abych odešel, protože, jak řekl, nechce mít u sebe žádné bázlivce, a požádal mě jen o to, abych tyto dopisy odnesl do Bologne..."

"Komu?" zeptal se kardinál Bertrand.

"Několika bratrům z jeho sekty, jejichž jména snad ještě chovám v paměti, a jakmile si na ně vzpomenu, tak vám je povím," pospíšil si ujistit je. A ihned uvedl jména osob, které kardinál podle všeho znal, protože se spokojeně usmál a spiklenecky pokynul Bernardovi.

"Velmi dobře," řekl Bernard a jména si poznamenal. Pak se Remigia zeptal: "A jak to, že nám nyní vydáváš své přátele?" "Nejsou to mí přátelé, pane, jak můžete vidět z toho, že jsem jim dopisy nikdy nepředal. Ba dokonce, a říkám to až teď, když jsem se léta snažil na

to zapomenout, abych mohl kopec opustit a nebyl přítom zajat od vercellského biskupa, který čekal v údolí, dohodl jsem se s několika vojáky a výměnou za průvodní list jsem ukázal nestřežené přístupy, kudy by mohli nejlépe útočit na Dolcinova opevnění, takže síly církve mohou za svůj úspěch zčásti poděkovat mé spolupráci..."

"To je velice zajímavé". Takže se dovídáme, že jsi nejen kacíř, ale i zbabělec a zrádce. Tím se tvé postavení nijak nemění. Jako ses dnes snažil, aby ses zachránil, vrhnout podezření na Malachiáše, který ti posloužil, tak tehdy, aby ses zachránil, vydals své druhy v hříchu do rukou spravedlnosti. Zradil jsi však jejich těla, nikdy jsi nezradil jejich učení a tyto dopisy jsi choval jako relikvie v naději, že možná jednou budeš mít odvahu a možnost bez rizika je předat a zalíbit se tak pseudoapoštolům, aby tě vzali zpátky mezi sebe..."

"To ne, pane, to ne!" protestoval cellerarius, pot

z něho přímo tekla a ruce se mu třáslly. "To ne, přísahám, přísahám, že..."

"Ty přísaháš?" zvolal Bernard. "To je jen další důkaz tvé ničemnosti! Chceš přísahat, protože víš, že já vím, že valdenští kacíři jsou schopni jakékoliv lsti, ba dokonce i smrti, jen aby nemusili přísahat! A ocitnou-li se v nejvyšší nouzi, pronášejí místo přísahy prázdná slova. Já ale dobře vím, že ty nepatříš do sekty lyonských chudých, liško zatracená, a jenom se mě snažíš přesvědčit, že nejsi to, co nejsi, abych ti neřekl, že jsi to, co opravdu jsi! Přísahat chceš? Dobře, přísahaj, abys byl osvobozen, ale věz, že jedna přísaha mi nestačí! Mohu jich po tobě chtít jednu, dvě, tři, sto, kolik se mi zachce. Víím velice dobře, že vy pseudoapoštolové udělujete dispens tomu, kdo křivě přísahá, aby nezradil svou sektu. Každá tvá přísaha bude jen dalším důkazem tvé viny!"

"Tak co mám ale dělat?" zařval cellerarius a padl na kolena.

"Nepadej tu tváří na zem jako bekýn! Nemůžeš dělat nic. Jenom já vím, co se teď musí stát," řekl Bernard se strašlivým úsměvem na tváři. "Ty se musíš už přiznat. A budeš proklet a odsouzen, jestliže se přiznáš, a budeš proklet a odsouzen, jestliže se nepřiznáš, protože pak budeš potrestán jako křivopřísežník! Takže se raději přiznej, zkrátíš aspoň tento bolestný výslech, který zneklidňuje naše svědomí a náš smysl pro mírnost a útrpnost."

"K čemu se mám ale přiznat?"

"Ke dvojímu druhu hříchů. Žes patřil do sekty Dolcinovy, že jsi sdílel jeho kacířské učení a mravy a urážky důstojnosti biskupů a městských magistrátů, že zatvrzele dál sdílíš lži a klamy i po smrti arcikacíře, i když sekta byla rozehnána, ne však docela zkrocena a zničena, a za druhé, že v hloubi duše zkažen praktikami, jimž ses v té nečisté sektě naučil, jsi vinen proti pořádku božímu a lidem pletichami, k nimž došlo v tomto opatství, z důvodů, které mi zatím unikají, které však nemusí být úplně objasněny, jakmile bude jednou zcela jasně dokázáno (což právě činíme), že kacířství těch, kteří kázali a dosud káží chudobu, v rozporu s učením a s bulami našeho pana papeže, nemůže vést jinam než ke zločinu. Tomu se musí věřící naučit a to mi postačí. Přiznej se!"

Nyní bylo jasné, co vlastně Bernard chce. Vůbec ho nezajímalo, kdo v opatství vraždil, chtěl pouze dokázat, že Remigius tak či onak sdílel myšlenky zastávané císařovými teology. Kdyby dokázal vzájemnou souvislost těchto myšlenek, které byly i myšlenkami perugijské kapituly, myšlenkami bratříků a dolcinistů, a kdyby dokázal, že třeba jen jeden jediný člověk z celého opatství se podílel na všech těch bludech, a byl navíc pachatelem mnoha zločinů, zasadil by svým protivníkům opravdu smrtelnou ránu. Podíval jsem se na Viléma a pochopil jsem, že to pochopil, že však proti tomu nemůže nic dělat, i když to předvídal. Podíval jsem se na opata a viděl jsem, že je zachmuřený: příliš pozdě si uvědomoval, že sám rovněž padl do léčky a že jeho autorita prostředníka se rozpadá, neboť teď už málem vypadal jako pán místa, kde si daly schůzku všechny hanebnosti století. Konečně co se celleraria týče, ten už nevěděl, ze kterého zločinu by se ještě mohl vyvléknout. V té chvíli však možná už nebyl schopen jasné úvahy, křik, který vydal ze svých úst, byl křikem jeho duše a v něm a s ním ze sebe shazoval břemeno let plných tajných výčitek, jinými slovy řečeno, po životě plném nejistot, nadšení a zklamání, podlosti

a zrad, tváří v tvář nevyhnutelnosti své záhuby se rozhodl pro víru svého mládí, aniž by se už ptal, zda je správná či bludná, ale jako by jen proto, aby sám sobě dokázal, že je vůbec nějaké víry schopen.

"Ano," vzkřikl, "byl jsem s Dolcinem a podílel jsem se na jeho zločinech, bezuzdnostech, byl jsem možná blázen, zaměňoval jsem lásku k našemu Pánu Ježíši Kristu s potřebou svobody a s nenávisť k biskupům, to je pravda, hřešil jsem, nenesu však žádnou vinu na tom, co se stalo v opatství, to přísahám!"

"Něco jsme se tedy přece jen dozvěděli," řekl Bernard, "takže přiznáváš, že ses podílel na kacířství Dolcina, čarodějnice Markéty a jeho druhů. Přiznáváš, že jsi byl s nimi, když nedaleko Trivera oběsili mnoho lidí věrných Kristu a mezi nimi nevinné desetileté dítě? A když oběsili další muže před očima jejich žen a rodičů, protože se nechtěli podrobit svévoli těch psů? Protože jste se, oslepeni běsem a pýchou, domnívali, že nikdo nemůže být spasen, nepatří-li k vaší obci? Mluv!"

"Ano, tomu všemu jsem věřil a to všechno dělal!"

"A byl jsi přítomen, když chytili několik mužů oddaných biskupu a některé z nich nechali zemřít hlady ve vězení a jedné těhotné ženě usekli paži a jednu celou ruku a nechali ji pak porodit dítě, které zemřelo nepokřtěné? A byl jsi s nimi, když srovnali se zemí a ohněm vypálili vesnice Mosso, Trivero, Cossila a Flecchia a mnoho dalších kolem Crepacoria a mnoho domů v Mortilianu a ve Quorinu, a když zapálili kostel v Triveru a předtím pokáleli svaté obrazy, pobořili oltáře, ulomili ruce soše svaté Panny a ukradli kalichy, náčiní a knihy a zbořili zvonici a rozbili zvony a přivlastnili si všechno náčiní bratrstva a z majetku kněze?"

"Ano, ano, byl jsem u toho, a nikdo už nevěděl, co dělá, chtěli jsme předjímat den trestu, byli jsme přední hlídky císaře vyslaného nebesy a svatým papežem, který je papa angelicus, musili jsme uspíšit příchod anděla z Filadelfie, pak by se všem lidem na zemi dostalo milosti Ducha svatého a církev by byla obnovena a po zničení všech zvrhlých by vládli jen dokonalí!" Cellerarius jako by byl posedlý a osvícený zároveň, zdálo se, že se v něm protrhla hráz ticha a předstírání, že se mu minulost vrací nejenom slovy, ale i obrazy a že znova zakouší dojmy, které ho kdysi vzrušovaly.

"Takže," nepřestával naléhat Bernard, "přiznáváš, že jste jako mučedníka ctili Gherarda Segalelliho, že jste upírali veškerou autoritu římské církvi a tvrdili, že ani papež, ani žádná jiná autorita vám nemůže předepsat způsob života odlišný od toho, který jste vedli, že nikdo nemá právo vás exkomunikovat, že od časů svatého Silvestra všichni církevní preláti až na Petra z Morrone zneužívali své moci a byli svůdci, že laikové nejsou povinni platit desátky kněžím, kteří nežijí ve stavu naprosté dokonalosti a chudoby, v jakém žili první apoštolově, a že desátky tudíž mají platit vám, jakožto jediným pravým apoštolům a chudým v Kristu, že pro modlitbu k Bohu je stejně dobrý chlév jako vysvěcený kostel, že jste běhali po vsích a sváděli lidi voláním penitentiagite, že jste zpívali Salve Regina, abyste věrolomně sváděli lid a že jste se vydávali za kajícíky a před očima světa vedli život dokonalý, a pak jste si dopřávali každé nevázanosti a každé chlípnosti, protože jste nevěřili ve svátost manželskou, aniž byste věřili v nějakou svátost jinou, a jelikož jste se považovali za čistší než ostatní, mohli jste si dovolit každou hanebnost a každou urážku těla vlastního i těl jiných osob? Mluv!"

"Ano, ano, vyznávám pravou víru, jíž jsem tehdy věřil celou svou duší, vyznávám, že jsme odložili náš šat na znamení, že jsme nazí, že jsme se vzdali všeho majetku, zatímco vy, psi, to nikdy neučiníte, a od té doby jsme nevzali peníze od nikoho a ani jsme je při sobě nenesili a žili jsme z almužen a nic jsme si neodložili stranou na zítřek, a když nám prostřeli, pojedli jsme a odešli a nechali na stole, co zbylo..."

"A pálili jste a drancovali, abyste se zmocnili majetku dobrých křesťanů!"

"A pálili jsme a drancovali, protože jsme povýšili chudobu na zákon pro všechny a měli jsme právo přisvojit si neoprávněná bohatství jiných a chtěli jsme jednou provždy zničit plevel hamižnosti, který se šířil od jedné fary ke druhé, ale nikdy jsme nedrancovali,

abychom sami něco vlastnili a nezabýjeli jsme, abychom mohli drancovat, zabýjeli jsme za trest, abychom skrze krev očistili nečisté, zachvátila nás možná příliš silná touha po spravedlnosti; dá se hřešit i z přemíry lásky k Bohu z nadbytku dokonalosti, byli jsme pravou kongregací duchovní, již Pán vyslal a uchoval pro slavné dny posledního soudu, hledali jsme spásu v ráji, a proto jsme předjímalí čas vaší zkázy, my jsme byli jediní praví apoštolové Kristovi, všichni ostatní zradili a Gherardo Segalelli byl rostlina boží, planta Dei³⁷² pullulans in radice fidei, naše řehole přišla rovnou od Boha a ne od vás, vy proklatí psi, prolhaní kazatelé, kteří kolem sebe nešíříte vůni kadidla, ale pach síry, podlí psi, páchnoucí mršiny, havrani, sluhové děvky avignonské, jste zaslíbeni peklu!

Tehdy jsem ještě z celé duše věřil, a bylo vykoupeno i naše tělo a byli jsme mečem Pána a musili jsme zabít i nevinné, abychom mohli pobít co nejdříve všechny, protože času bylo už málo. My jsme chtěli lepší svět, svět v míru a v přátelství, v němž by bylo štěstí pro všechny, chtěli jsme zničit válku, kterou jste vy svou hrabivostí vnesli do světa, a vy nám chcete vyčítat, že jsme v našem boji za spravedlnost a štěstí prolili trochu krve? Nebylo... nebylo jí dost, bylo jí třeba mnohem víc, aby všechno bylo rychle vykonáno, a stálo to za to zbarvit tenkrát ve Stavellu vodu Carnaska krví, byla to i naše krev, ani sebe jsme nešetřili, krev naše a krev vaše, hodně, hodně, honem, honem, čas stanovený Dolcinovým proroctvím ubíhal, bylo třeba uspíšit běh událostí..."

Celý se třásl a přejížděl si dlaněmi po šatu, jako by chtěl ze sebe setřít krev, kterou se tu zaklínal. "Z prostopášníka se znovu stal člověk čistý," řekl mi Vilém. "To že je čistota?" zhrozil jsem se. "Bude možná ještě nějaká jiná," odpověděl mi Vilém, "ať je však jakákoliv, nahání mi strach."

"Co vás na čistotě nejvíc děsí?"

"Spěch," odpověděl mi Vilém.

"To stačí, to stačí," zvolal právě Bernard, "chtěli jsme po tobě přiznání, a ne výzvu ke krveprolití. Dobře, nejenže jsi kacír byl, ale stále jím ještě jsi. Nejenže jsi byl vrah, ale znovu jsi zabil. Pověz nám tedy, jak a proč jsi zabil své spolubratry v tomto opatství."

Cellerarius se přestal třást a rozhlédl se kolem sebe, jako by se probudil ze sna: "To ne," řekl, "se zločiny v opatství nemám nic společného. Vyznal jsem se ze všeho, co jsem kdy provedl, nenuťte mě vyznat se z toho, co jsem neprovedl..."

"Je vůbec ještě něco, co bys nemohl provést? Teď se prohlašuješ za nevinného? Ach, ty beránku, ty vzore mírnosti! Slyšeli jste ho, měl kdysi ruce od krve a teď je nevinný! Asi jsme se zmýlili, Remigius z Varagine je vzorem všech ctností, věrným synem církve, nepřitelem nepřátel Kristových, vždycky choval v úctě řád, který bdělá ruka církve snažně ukládala vesnicím a měštům, nikdy nenarušil klid obchodníků, řemeslníků, nezmocnil se chrámových pokladů. Je nevinný, ničeho se nedopustil, pojd' v mou náruč, bratře Remigie, ať tě mohu utěšit z nařčení, která zlí lidé proti tobě vznesli!" A zatímco Remigius na něho pohlížel zmatenýma očima, jako by málem opravdu uvěřil v nečekané osvobození, Bernard se vrátil ke své předešlé důstojnosti a rozkazovačným tónem se obrátil na kapitána lučištníků.

"Nerad se uchyluji k prostředkům, které církev vždy kritizovala, použila-li je světská spravedlnost. Existuje však jeden zákon a ten ovládá a řídí i mé osobní city. Nechte si od opata ukázat místnost, kam by se mohla umístit mučidla. Ale nesmí se začít hned. Tři dny ať zůstane v cele, ruce i nohy v okovech. Pak mu ukažte mučidla. Jenom ukažte. A čtvrtý den začněte. Spravedlnost nemá naspěch, jak se domnívali pseudoapoštolové, a spravedlnost boží může čekat celá staletí. Jednejte pomalu a postupně. A hlavně

nezapomínejte na to, co bylo tolikrát připomenuto: ať nedojde k zmrzačení a ať nenastane nebezpečí bezprostřední smrti. Jedním z požehnání, jež jsou skrze tento postup rouhači poskytnuta, je právě možnost smrt vychutnat a toužit po ní, nesmí však přijít dřív, dokud přiznání není naprosté, dobrovolné a očišťující."

Lučičtí se sklonili, aby celleraria zvedli ze země, zapřel se však nohama a bránil se, naznačoval, že chce mluvit. Když se mu dostalo svolení, promluvil, slova se mu však jen stěží drala z úst a jeho řeč připomínala blábol opilce a měla v sobě něco oplzlého a teprve postupně se mu vracela divoká síla, která ho měla k předchozí výpovědi.

"To ne, pane. Mučidla ne. Jsem zbabělec. Zradil jsem tehdy dávno, a jedenáct let jsem v tomto klášteře zapíral svou víru a vybíral desátky od vinařů a od sedláků pečoval o chlévy a o stáje, aby vzkvétaly a přinášely bohatství opatovi, ochotně jsem spolupracoval na správě tohoto staveniště Antikristova. A bylo mi tu dobře, zapomněl jsem na dny vzpoury, užíval jsem si radostí hrdla i radostí jiných. Jsem zbabělec. Dnes jsem zaprodal své dávné druhy z Bologne, tehdy jsem zaprodal Dolcina. A jako zbabělec a zrádce jsem převlečen za biskupova vojáka přihlížel, jak zajatého Dolcina a Markétu odvádí na Bílou sobotu do hradu v Bugellu. Tři měsíce jsem se potloukal kolem Vercelli, až přišel od papeže Klimenta dopis a v něm Dolcinův ortel. A viděl jsem, jak Markétu rozsekali na kusy před Dolcinovým očima, a slyšel jsem, jak křičela, viděl jsem roztrhané, nebohé tělo, které jsem i já jedné noci měl... A zatímco její mrtvé tělo hořelo, vrhli se na Dolcina a utrhli mu nos a varlata rozžhavenými kleštěmi a není pravda, jak se pak říkalo, že ani nezasténal. Dolcino byl vysoký a urostlý chlap, měl plnovous jako nějaký čert a rusé vlasy mu v prstencích padaly na ramena, byl krásný a silný, když nás vedl, a na hlavě měl klobouk s pérem a širokou střešou a byl přes talár opásán mečem. Dolcino naháněl mužům strach a ženy, s nimiž se miloval, křičely rozkoší... Jenže když ho mučili, křičel bolestí i on, jako žena, jako tele, krvácel z bezpočtu ran, jak ho přenášeli z místa na místo a pokaždé jen trochu zranili, aby ukázali, jak dlouho může vydržet naživu posel Satanův, a on chtěl zemřít, prosil, aby ho dorazili, umřel však pozdě, příliš pozdě, až na hranici, a to byl už jen krvavý cár. Šel jsem za ním a těšil jsem se z toho, že jsem tuto zkoušku od sebe odvrátil, byl jsem pyšný na svou lstivost a ten pobuda Salvátor byl se mnou a říkal mi: "Jak dobře jsme udělali, bratře Remigie, že jsme se zachovali jako lidé prozíraví, nic není horšího než mučení!" Býval bych tenkrát odvolal třeba tisíc náboženství. A tolik, tolik let si už říkám, jak jsem byl zbabělý a jaké to bylo štěstí, že jsem zbabělý byl, a přitom jsem pořád doufal, že budu moci sám sobě jednou dokázat, že tak zbabělý nejsem. Dnes jsi mi k tomu poskytl sílu, pane Bernarde, byl jsi pro mě tím, čím pro ty nejzbabělejší mučedníky byli pohanští císařové. Poskytl jsi mi odvahu přiznat se k tomu, čemu jsem v hloubi duše věřil, i když tělo před tím couvalo. Neukládej mi však příliš mnoho odvahy, víc, než může snést má smrtelná schránka. Mučení ne. Řeknu všechno, co chceš, raději ať jsem hned na hranici, člověk se udusí, než začne hořet. Ale mučit mě jako Dolcina, to ne! Chceš mrtvolu, a abys ji měl, musím na sebe vzít vinu za jiné mrtvoly. Mrtvola ze mne bude v každém případě, a brzy. Takže ti dám, co žádáš. Zabil jsem Adelma z Otranta, protože jsem ho nenáviděl za to, že byl mladý a protože uměl tak šikovně jednat se stvůrami, mezi něž se počítám, neboť jsem starý, tlustý, malý a nevzdělaný. Zabil jsem Venantia ze Salvemeku, protože byl příliš vzdělaný a četl knihy, kterým já jsem nerozuměl. Zabil jsem Berengara z Arundelu, protože jsem měl v nenávisti jeho knihovnu, sám jsem studoval teologii tak, že jsem tloukl vypasené faráře. Zabil jsem Severina ze Sankt Emmerana... proč jsem ho zabil? Protože sbíral byliny a já jsem byl na hoře Rebello a tam jsme byliny jedli, aniž jsme se ptali, zdali jsou či nejsou jedovaté. Mohl jsem zabít i jiné, včetně našeho opata: ať už je při papežovi, nebo při císaři, patří stejně k mým nepřátelům a vždycky jsem ho nenáviděl, i když mě živil, protože jsem ho živil. Stačí ti to? Ach, nestačí, chceš také vědět, jak jsem je všechny zabil... Zabil jsem je... počkej... tak, že jsem vyzýval mocnosti pekelné, s pomocí tisíce pekelných pluků, které jsem si podrobil s pomocí černé magie, které mne naučil Salvátor. Chceš-li někoho zabít, nemusíš to provést vlastní rukou, ďábel to udělá za tebe,

pokud nad ním získáš moc."

Spiklenecky pomrkal na všechny kolem a smál se. Byl to však už smích šílence, i když, jak mi potom připomenul Vilém, měl ještě tolik duchapřítomnosti, že strhl s sebou do záhuby Salvátora, aby se mu pomstil za to, že ho udal.

"A jak jsi získal nad ďáblem moc?" naléhal dál Bernard, který bral jeho delirium jako právně přijatelné přiznání.

"Vždyť to sám víš, nedá se léta obcovat s osobami ďáblem posedlými a přitom nepřijmout jejich obyčeje. Znáš to i ty, ty vrahu apoštolů! Vezmeš černou kočku, je tomu tak, ne? která nemá ani jeden chlup bílý (vždyť ty to víš), svážeš jí nohy, o půlnoci ji přineseš na rozcestí a zvoláš silným hlasem: Velký Lucifere, vládce pekel, беру tě a vkládám do těla mého nepřítele tak, jako nyní držím ve své moci tuto kočku, a přivodíš-li mému nepříteli smrt následujícího dne o půlnoci, na tomto místě, pak ti tuto kočku obětuji a ty budeš činit, co ti přikáži skrze moc magickou, kterou nyní vykonávám podle okultní knihy svatého Cypriána, ve jménu všech velitelů největších pluků pekelných, Adramelcha, Alastora a Azazela, které nyní prosím i se všemi jejich bratry..." Ret se mu třásl, oči hrozily vypadnout z důlků a pak se začal modlit, vlastně to jen jako modlitba vypadalo, ve skutečnosti se obracel ke všem knížatům pekelných pluků... "Abigor, pecca pro nobis...376. Amon, miserere nobis... Samael, libera nos a bono... Belial eleyson... Focalor, in corruptionem meam intende... Haborym, damnamus dominum... Zaebos, anum meum aperies... Leonardo, asperge me spermate tuo et inquinabor..."

"Už dost! Už dost!" ozývalo se ze všech stran a přítomní se žehnali křížem. A dodávali: "Pane, stůj při nás a zbav nás všeho zlého!"

Cellerarius však už mlčel. Jakmile odříkal jména všech ďáblů, padl tváří na zem a ze zkřivených úst a skřípajících zubů mu vytékala bělavá pěna. Ruce v okovech se křečovitě svíraly a rozvíraly, nohy sebou šubaly a kopaly do vzduchu. Když si Vilém všiml, že se třesu hrůzou, položil mi ruku na hlavu, sevřel mi záhlaví a vrátil mi klid. "Měl bys vědět," řekl mi, "že člověk na mučidlech nebo mučením ohrožený řekne nejen to, čeho se dopustil, ale i to, čeho by se dopustit chtěl, i když o tom třeba sám nevěděl. Remigius si nyní z celé své duše žádá smrt."

Lučištníci odvedli celleraria, který se stále ještě zmítal v křečích. Bernard shrnul své písemnosti. Pak upřel oči na muže, kteří nehybní a vyděšení seděli na svých místech.

"Výslech skončil. Obžalovaný jakožto zločinec, který přiznal svou vinu, bude odveden do Avignonu, kde se odbude proces konečný, při kterém bude pečlivě dbáno pravdy a spravedlnosti, a teprve po tomto regulárním procesu bude upálen. Vám už, Abbone, nepatří a nepatří už ani mně, pokornému nástroji pravdy. Nástroj spravedlnosti se nachází jinde, pastýři vykonali svou povinnost, nyní je na psech, aby oddělili nakaženou ovci od stáda a očistili ji ohněm. Žalostná epizoda, v níž se tento muž provinil tolika krutými zločiny, je uzavřena. Opatství nyní může žít v pokoji. Ale svět..." řekl silným hlasem a zadíval se na legáty, "svět ještě pokoje nedošel, svět se zmítá v kacířství, které nachází útulek dokonce i v císařských palácích! Moji bratři necht' mají na paměti: jedno jediné cingulum diaboli³⁷⁷ svazuje zvrhlé kacíře Dolcinovy s váženými mistry perugijské kapituly. Nezapomínejme, že v očích božích se blouznění toho nebožáka, kterého jsme právě předali spravedlnosti, neliší od blouznění mistrů, kteří hodují u tabule exkomunikovaného Němce z Bavor. Pramen kacířských nečistot se řine z mnoha kázání, třeba i poctami obdařených, dosud nepotrestaných. Tvrdou vášní žije a pokornou kalvárii si prožívá ten, kdo jako má hříšná osoba byl Bohem povolán, aby zjišťoval hada kacířství všude, kde se uhnízdí. Při vykonávání tohoto svatého díla se však člověk naučí, že kacíř není jenom ten, kdo nepokrytě kacířství praktikuje. Podpůrci kacířství se dají zjistit podle pěti průkazných indicií. Za prvé jsou to ti, kdo kacíře ve vězení potají navštěvují. Za druhé ti, kdož je oplakávají, jsou-li jati, a byli jejich důvěrnými přáteli (není totiž možné, aby ten, kdo se s nimi dlouho stýkal, o jejich kacířství nevěděl), za třetí jsou to ti, kdož tvrdí, že kacíři jsou odsuzováni nespravedlivě, i když byla jejich vina dokázána, za čtvrté jsou to ti, kdož

špatně pohlížejí na ty, kteří kacíře pronásledují a úspěšně proti nim káží, a můžeme to zjistit z jejich očí, ze špičky jejich nosu, z jejich výrazu, jak se snaží ukryt nenávist k těm, vůči nimž zakoušejí trpkost, a lásku k těm, jejichž neštěstí je tak bolí. Pátým znakem je pak skutečnost, že se sbírají ohořelé kosti upálených kacířů, aby byly uctívány... Já však považuji za velice platný i znak šestý: za zjevné přátele kacířů mám všechny, v jejichž knihách (i když pravou víru otevřeně nenapadají) našli kacíři premisy, na nichž založili své zvrhlé závěry."

Mluvil a díval se přitom na Ubertina. Celá františkánská legace velice dobře pochopila, nač Bernard naráží. Schůzka zkrachovala, nikdo by se už neodvážil pokračovat v dopolední diskusi s vědomím, že každé jeho slovo bude uváděno do vztahu s nedávnými nešťastnými událostmi. Pokud byl Bernard vyslán papežem, aby zabránit dohodě mezi oběma skupinami, pak své poslání splnil.

PÁTÝ DEN

Nešpory

UBERTIN UPRCHNE, BENG T ZAČNE DODRŽOVAT
ZÁKONY A VILÉM UVAŽUJE O RŮZNÝCH PODOBÁCH
CHLÍPNOSTI, NA KTERÉ BĚHEM DNE NARAZIL

Zatímco shromáždění pomalu opouštělo kapitulní sál, Michal se přitočil k Vilémovi a brzy se k nim přidal i Ubertin. Všichni společně jsme vyšli ven, uchýlili se křížové chodby a rozmlouvali tam pod ochranou mlhy, která se neměla k ústupu a naopak s nastávající tmou ještě zhoustla.

"Co se stalo, to si nevyžaduje žádný další komentář" řekl Vilém. "Bernard nám uštědřil porážku. Neptejte se mě, zdali se ten hlupák dolcinista opravdu provinil všemi těmi zločiny. Pokud se v tom jen trochu vyznám, určitě ne. Skutečnost je ale taková, že jsme tam, kde jsme byli. Jan tě chce mít v Avignonu samotného, Michale a tato schůzka ti neposkytla záruky, o které jsme se snažili. Naopak, můžeš mít aspoň představu o tom, jak tam mohlo každé tvé slovo být překrouceno. Z čehož dle mne vyplývá, že bys tam chodit neměl."

Michal potřásl hlavou: "Jenže já tam půjdu. Nechci žádné schisma. Ty jsi dnes, Viléme, mluvil velice jasně, řekl jsi, co jsi říci chtěl. Není to však to, co chci já, uvědomuji si, že císařští teologové při použití našich závěrů z perugijské kapituly překročili naše záměry. Chci aby františkánský řád byl se svými ideály chudoby přijat papežem. A papež bude musit pochopit, že náš řád bude moci své kacířské odnože vstřebat zpátky pouze tehdy, přivlastní-li si ideál chudoby. Já nesním o shromáždění lidu ani o lidských právech. Já musím zabránit tomu, aby se řád rozpadl do band bratříků. Půjdu do Avignonu, a bude-li to nutné, podřídím se Janovi. O všem se s ním budu moci domluvit, budu trvat jen na zásadě chudoby."

Do řeči zasáhl Ubertin: "Víš, že riskuješ život?"

"Budiž," odpověděl Michal, "raději riskovat život než duši."

Svůj život opravdu riskoval, a byl-li Jan v právu (čemuž ani dnes nevěřím), ztratil i svou duši. Jak dnes každý ví, odjel Michal k papeži týden po událostech, o nichž tu vyprávím. Čtyři měsíce si stál na svém, až pak v dubnu následujícího roku svolal Jan konzistoř, kde ho označil za šílence, člověka nerozvázného, tvrdohlavého, tyrana, stoupence kacířství, hada, jehož církev hřála na svých řadách. A dalo by se říci, že pak už Jan ze svého hlediska nebyl už tak docela v nepravu, neboť během těch čtyř měsíců se Michal spřátelil s přítelem mého mistra, taky Vilémem, ale z Ockbamu, a přijal jeho názory, které nebyly příliš odlišné, ba naopak ještě radikálnější než názory, které můj mistr sdílel s Marsiliem a

kteře tenkrát ráno v kapitulním sále vyslovil. Život těchto rozkolníků na papežském dvoře se pak stal velice nejistým a někdy na konci května Michal, Vilém z Ockhamu, Bonagrazia z Bergama, František z Ascoli a Jindřich z Talheimu z Avignonu uprchli. Papežovi muži je pronásledovali až k Nizze, Toulounu, Marseilli a Aigues Mortes, kde je konečně dostihl kardinál Petr z Arrablay. Marně se je však snažil přimět k návratu, nepodařilo se mu překonat jejich odpor, nenávisť k papeži a strach. V červnu dorazili do Pisy, kde je císařští triumfálně uvítali, a Michal pak během příštích měsíců veřejně kázal proti Janovi. Jenže bylo už pozdě, císařova šťastná hvězda zacházela a v Avignonu kul Jan pikle, chtěl minoritům dosadit jiného generála řádu a nakonec se mu to povedlo. Michal by býval líp učinil, kdyby se tenkrát rozhodl k papeži nejíti mohl by se odporu minoritů lépe a zblízka věnovat, neztratil by řadu měsíců vydán všanc svému nepříteli, což oslabilo jeho pozici... Možná to však tak předem stanovila boží prozřetelnost, dnes už nevím, kdo byl skutečně v právu, po tolika letech vyhasne oheň vášní a společně s ním i to, co bylo považováno za světlo pravdy. Kdo z nás dnes může ještě říci, zda byl v právu Hektor či Achilleus, Agamemnon či Priamos, když bojovali o krásu ženy, ze které je dnes už jen popel popela? Ztrácím však čas v melancholických odbočkách, zatímco bych měl povědět, jak skončil smutný rozhovor v křížové chodbě. Michal pojal rozhodnutí a nikdo ho nedokázal od něj odvrátit. Vyvstal však další problém a Vilém ho bez obalu vyslovil: ani Ubertin už není v bezpečí. Slova, s nimiž se k němu obrátil Bernard, nenávisť vůči papeži, kterou v sobě choval, skutečnost, že zatímco Michal představuje ještě moc, s níž je třeba jednat, Ubertin je už jenom soukromá osoba...

"Jan chce mít Michala na svém dvoře a Ubertina v pekle. Jak Bernarda znám, dá Ubertina zabít ještě dnes v noci, dokud je mlha. A zeptá-li se pak vůbec někdo, kdo to udělal, nic se nestane, opatství snese klidně další vraždu, řekne se, že to byli ďáblové, které Remigius přivolal svou černou kočkou, nebo nějaký dolcinista, který v těchto zdech ještě potuluje..." Ubertin byl neklidný. "Takže co?" zeptal se.

"Takže," odpověděl mu Vilém, "jdi si promluvit s opatem. Požádej ho o koně nebo mulu, o proviant a dopis pro nějaké vzdálené opatství za Alpami. Využij mlhy a tmy a vydej se hned na cestu."

"Nebudou ještě lučištníci střežit bránu?"

"Opatství má další východy a opat je zná. Nějaký sluha na tebe počká v některém z dolejších zákrutů cesty s koněm nebo mulou, jakmile projdeš některým průchodem v hradební zdi, zbude ti jen krátká cesta lesem! Neotálej, pospěš si, dokud se Bernard neprobere z extáze nad svým triumfem. Já se musím zabývat ještě něčím jiným, měl jsem dvě poslání, jedno zkrachovalo, musím aspoň to druhé dovést do konce. Chci se zmocnit jedné knihy a jednoho muže. Když všechno dobře dopadne, budeš pryč, ještě než se vrátím. Takže sbohem." Rozevřel náruč. Dojatý Ubertin ho objal a přitiskl k sobě. "Sbohem, Viléme, jsi bláznivý a domýšlivý Angličan, ale máš velké srdce. Uvidíme se ještě někdy?"

"Uvidíme," ujistil ho Vilém. "Bůh tomu chce."

Bůh tomu však nechtěl. Jak jsem už řekl, Ubertin byl dva roky poté za záhadných okolností zavražděn. Ten bojovný a vášnivý stařec si prožil tvrdý a dobrodružný život. Nebyl možná žádný světec, ale stejně doufám, že ho Bůh odměnil za jeho nezvratné přesvědčení, že světec je. Čím více stárnu a čím více se odevzdávám do vůle boží, tím méně si vážím jak rozumu, který touží po věděni, tak vůle, která touží po činu, a za jediný prvek, jenž vede ke spáse, považuji víru, která umí trpělivě čekat a příliš se neptat. A Ubertin určitě měl velkou víru v krev a smrt našeho Pána na kříži.

Možná jsem na to všechno myslil už tenkrát a starý mystik si toho všiml nebo uhádl, že na to jednou myslit budu. Něžně se na mě usmál a objal mě, jeho objetí však nebylo už tak vřelé. Objal mě jako dědeček objímá vnuka a já jsem mu ve stejném duchu oplatil. Pak s Michalem odešli hledat opata.

"A co teď?" zeptal jsem se Viléma.

"Teď se vrátíme k našim zločinům."

"Mistře," řekl jsem, "dnes došlo k událostem velice závažným pro celé křesťanstvo a vaše poslání zkrachovalo. A přece se zdá, že vás zajímá víc objasnění vražd než konflikt mezi císařem a papežem."

"Blázni a děti říkají pravdu, Adsone. Bude to asi proto, že jako císařův rádce je lepší můj přítel Marsilius, ale já jsem zas lepší jako inkvizitor. Dokonce lepší než Bernard Gui, ať mi Bůh odpustí, protože jemu nejde o to, aby vypátral viníka, ale aby obžalovaného poslal na hranici. Já mám zas největší radost z toho, mohu-li rozplést pěkně zamotané klubíčko. A bude to také asi v tom, že v okamžiku, kdy jako filozof zapochybují, že svět má nějaký řád, utěšuji se tím, že objevuji ne-li přímo řád, pak aspoň část souvislostí mezi zlomky jeho dění. A konečně to bude mít asi ještě jeden důvod: v této záležitosti jsou možná ve hře věci větší a důležitější, než zápas mezi papežem a císařem..."

"Vždyť je to ale příběh krádeží a vzájemné msty mezi nectnými mnichy!" zvolal jsem naplněn pochybami.

"Točí se však kolem zakázané knihy, Adsone, kolem zakázané knihy!" odpověděl mi Vilém. Mniši už odcházeli, šli jsme s nimi na večeři. Když jsme byli zhruba v půli, posadil se k nám Michal z Ceseny a sdělil nám, že Ubertin je pryč. Vilém si oddechl.

Po večeři jsme se vyhnuli opatovi, který rozmlouval s Bernardem, a zahlédli jsme Bengta, jak nás zdraví úsměvem napůl huby a snaží se honem dostat ke dveřím. Vilém však zrychlil krok, aby ho dohonil.

"Bengte," zeptal se Vilém, "kde je ta kniha?"

"Jaká kniha?"

"Bengte, nedělej z nás hlupáky. Mluvím o knize, kterou jsme dnes hledali u Severina. Já jsem ji nepoznal, zato tys ji poznal velice dobře a odnesl sis ji..."

"Jak jste na to přišel, že jsem si ji vzal?"

"Myslím si to a ty si to myslíš taky. Kde je?"

"To vám nemohu povědět."

"Bengte, nepovíš-li mi to, promluví si o tom s opatem!"

"Právě opatův příkaz mi brání mluvit o tom," řekl Bengt a tvářil se ctnostně. "Po našem dnešním setkání se stalo něco, co byste měl vědět. Po Berengarově smrti se uvolnilo místo pomocného knihovníka. Dnes odpoledne mi je Malachiáš nabídl. Před půl hodinou vyslovil opat svůj souhlas a zítra ráno budu, doufám, zasvěcen do tajemství knihovny. Ano, je to pravda, tu knihu jsem dnes ráno vzal a ukryl ji v cele ve slavníku. Ani jsem si ji neprohlédl, protože jsem věděl, že mě Malachiáš sleduje. Nedlouho poté mi učinil nabídku, o které jsem vám už řekl. Takže jsem přirozeně udělal, co se od pomocného knihovníka sluší: knihu jsem mu odevzdal

Neudržel jsem se a zle se utrl:

"Ale, Bengte, včera a předevčírem jsi... jste říkal, že planete touhou po vědění, že už nechcete, aby knihovna skrývala tajemství, že student se musí učit..."

Bengt zrudl a mlčel, Vilém mě však zadržel: "Adsone

před několika hodinami Bengt přešel na opačnou stranu.

Nyní je on sám strážcem tajemství, které tak toužil poznat, a až je bude střežit, bude mít dost času seznámit se s ním."

"Ale co ostatní?" zeptal jsem se. "Bengt přece mluvil jménem všech badatelů!"

"Předtím," odpověděl mi Vilém. A odvedl mě pryč a ponechal Bengta jeho zmatku. "Bengt," řekl mi později, "podlehl velké chlípnosti, která je odlišná od chlípnosti Berengarovy či cellerariovy. Chová v sobě, jako ostatně mnoho badatelů, chlípnost vědění. Vědění pro vědění. K jedné části tohoto vědění neměl přístup, a proto se jí chtěl zmocnit. Teď ji má ve své moci. Malachiáš ho znal a použil toho nejlepšího prostředku, jak knihu získat zpátky a zapečetit Bengtovi rty. Chceš se mě asi zeptat, k čemu je dobré střežit poklad vědění, neumožní-li se přístup k němu i všem ostatním. Proto jsem mluvil o chlípnosti. Chlípností

nebyla žízeň po poznání Rogera Bacona, který chtěl vědu použít k tomu, aby lid boží učinil šťastnějším, a který tudíž nechtěl znát, jen aby znal. Žízeň Bengtova je pouze nenasytná zvědavost, pýcha rozumu, jeden z mnoha způsobů, jak mnich může přeměnit a ztišit choutky svých beder, nebo žár, který z jiného učiní bojovníka za víru nebo za kacířství. Není jen chlípnost těla. Chlípnost je i to, co cítí Bernard Gui, zkomolená chlípnost spravedlnosti, která se stává chlípností moci. Chlípnost bohatství se zmocnila našeho svatého a už ne římského pontifexe. Chlípnost z vyznání, z převrácení, z pokání a smrti cítil v mládí cellerarius. A chlípnost při čtení knih pociťuje Bengt. Jako všechny chlípnosti, jako chlípnost Onanova, který své semeno vypouštěl na zem, je každá z nich rozkoší neplodnou a nemá nic společného s láskou, ani s láskou tělesnou..."

"To vím," uniklo mi bezděčně. Vilém dělal, že nic neslyšel. Dodal však, jako by pokračoval v tom, o čem mluvil: "Pravá láska chce dobro pro milovanou bytost."

"Ale nemohlo by tomu být tak, že Bengt chce dobro pro své knihy (ted' už jsou i jeho), a domnívá se, že jejich dobro je v tom, že budou chráněny před loupeživýma rukama?"

"Dobro knihy je v tom, že je čtena. Kniha je vytvořena ze znaků, které mluví o jiných znacích, které mluví o skutečných věcech. Bez očí, které ji čtou, je kniha jen souhrnem znaků, které ze sebe nevydají pojmy, a je tudíž němá. Tato knihovna možná vznikla proto, aby zachránila knihy, které obsahuje, ale ted' už je tu jen proto, aby je pohřbila. Proto se stala zdrojem bezbožnosti. Cellerarius o sobě řekl, že zradil. Zrady se dopustil i Bengt. Ach, jaký ošklivý den, můj dobrý Adsoně! Samá krev a zhouba. Pro dnešek toho mám dost. Pojďme taky na kompletář a pak do postele." Jak jsme vycházeli z kuchyně, potkali jsme Aymarda. Zeptal se nás, je-li pravda, co se šeptá, že prý Malachiáš navrhl Bengta za svého pomocníka. Mohli jsme mu to jenom potvrdit.

"Malachiáš dnes nadělal spoustu dobrých skutků," řekl Aymardus, a jako obvykle se přitom pohrdavě a shovívavě šklebil. "Kdyby byla nějaká spravedlnost, tak by si ďábel pro něho přišel už dnes v noci."

PÁTÝ DEN

Kompletář

VŠICHNI POSLOUCHAJÍ KÁZANÍ

O PŘÍCHODU ANTIKRISTOVĚ A ADSO PŘIJDE NA TO,

JAKOU MOC MAJÍ VLASTNÍ JMÉNA

Nešpory se odbyly ve zmatku, probíhal ještě cellerariův výslech a zvědaví novicové unikli z područí svého mistra a dívali se okny a škvírami ve dveřích, co se v kapitulním sále děje. Byl tedy nejvyšší čas, aby se celá pospolitost pomodlila za duši zesnulého Severina. Všichni si myslili, že promluví opat, a v duchu se ptali, co asi řekne. Po obvyklé bomelii svatého Řehoře, responsoriu a třech předepsaných žalmech opat opravdu vystoupil na kazatelnu, ale jen proto, aby oznámil, že tentokrát mluvit nebude. Příliš mnoho pohrom se sneslo na opatství, řekl, než aby nyní k nim jejich společný otec mohl káravě a výhružně promluvit. Všichni bez výjimky musí přísně zpytovat svědomí. Jelikož však je třeba, aby někdo promluvil, navrhuje, aby pokárání přišlo od toho, kdo jsa ze všech nejstarší a blízek smrti, je nejméně ze všech účasten na pozemských vášních, které přinesly tolik pohrom. Právem nejstaršího by to měl být Alinardus z Grottaferraty, všichni však vědí, že tento ctihodný bratr je už velice chatrného zdraví. Ihned po Alinardovi, podle řádu, který stanoví neúprosný běh času, přichází Jorge. A jemu tedy opat dává slovo.

Dolehl k nám šepot z lavic, kde obvykle sedávali Aymardus a ostatní Italové. Opat se určitě, než kázání svěřil Jorgemu, Alinarda vůbec nezeptal. Vilém mě šepetem upozornil, že

opatovo rozhodnutí dnes večer nemluvit je velice moudré, protože všechno, co by řekl, by Bernard a ostatní Avignonští velice pečlivě vážili. Starý Jorge se naproti tomu omezí na nějaké to své mystické proroctví a tomu Avignonští nebudou přikládat velký význam. "Zato já ano," dodal Vilém, "protože si myslím, že Jorge nabídku nepřijal jen tak, aniž měl svůj záměr, ba snad o to sám požádal."

Jorge, podpírán jiným mnichem, vystoupil na kazatelnu. Na tvář mu padala záře z trojnožky, jiné světlo v chrámové lodi nebylo. Zvýrazňovalo tmu v jeho očních důlcích, které vypadaly jako dvě černé jámy.

"Milovaní bratři," začal, "i vy, naši milí hosté, chcete-li vyslechnout slova starce... Čtyři případy smrti, které neblaze postihly naše opatství - nemluvě o hříšcích, dávných i nedávných, které tížily ty nejnešťastnější mezi živými - se nedají, a vy to dobře víte, připsat na vrub krutosti přírody, která svým neúprosným rytmem spravuje naše vezdejší žití od kolébky až do hrobu. Vy všichni jste nyní naplněni bolestí, ale možná si stejně myslíte, že ty smutné případy se netýkají vaší duše, protože až na jednoho jste všichni nevinní, a až bude viník potrestán, budete sice musít oplakávat odchod svých spolubratří z tohoto světa, nebudete však musít ze sebe smývat vinu před soudem božím. To si myslíte. Blázní!" vzkřikl strašlivým hlasem, "blázní a pokrytci! Kdo zabil, přinese břemeno své viny před Boha, ale jenom protože se sám chtěl stát vykonavatelem úradku božího! Stejně tak bylo třeba, aby někdo Ježíše zradil, mělo-li být dokonáno mystérium vykoupení, a přesto Pán prokletím a potupou zrádce ztrestal. Právě tak někdo v těchto dnech zhřešil a přinesl smrt a zhoubu, říkám vám však, že pokud je Bůh přímonechtěl, určitě je aspoň povolil, aby nás ztrestal za naši pýchu!"

Odmlčel se a těkal prázdnýma očima po zachmuřeném shromáždění, jako by si zrakem mohl jeho pocity ověřit, ve skutečnosti však sluchem vychutnával jeho sklíčené mlčení.

"V tomto společenství," pokračoval, "se už dlouho plazí had pýchy. Jenže jaké pýchy? Pýchy moci? V tomto světě zapomenutém opatství? Určitě ne. Pýchy bohatství? Bratři milí, ještě než světem zazněly nářky a stížnosti na chudobu a bohatství, už od dob, kdy žil zakladatel našeho svatého rádu, máme sice všechno, ale nic nevlastníme, jediným a pravým naším bohatstvím je dodržování řehole, modlitba a práce. Vždyť k naší práci, k práci našeho rádu a zvláště k práci v tomto klášteře patří a její podstatu tvoří studium a péče o vědění. Řekl jsem péče, a ne bádání, protože vědění jakožto věci boží je vlastní, že je uzavřené a od počátku dané v dokonalosti Slova, které se stává slovy. Řekl jsem péče, a ne bádání, protože vědění jakožto věci lidské je vlastní, že bylo doplněno a uzavřeno v průběhu staletí, kázáními proroků počínaje a výkladem církevních otců konče. Není tu pokroku, v dějinách vědění nedochází k revolucím, nanejvýš k neustálé vznešené rekapitulaci. Dějiny lidstva kráčejí nezadržitelně vpřed od stvoření přes vykoupení k návratu Krista triumfujícího, který se objeví obklopen svatozáří, aby soudil živé i mrtvé, božské a lidské vědění však takový průběh nemá: je pevné jak skála, jež nezakolísá, a umožňuje nám, nasloucháme-li pokorně a pozorně jeho hlasu, zmíněný průběh sledovat a předvídat, samo jím však vůbec není dotčeno. Já jsem ten, kdo je, řekl Jehova, Bůh Židů. Já jsem cesta, pravda i život, řekl Pán. Vědění není ničím jiným než užaslým komentováním těchto dvou pravd. Všechno, co bylo řečeno k tomu navíc, bylo proroky, evangelisty, církevními otci a doktory vysloveno jen proto, aby oba zmíněné základní výroky byly jasnější. Tu a tam přišel vhodný komentář i od pohanů, kteří je neznali, a jejich slova převzala křesťanská tradice. Mimo to však není už nic, co by se dalo říci. Je možno pouze znovu a znovu nad tím, co bylo řečeno, přemýšlet, glosovat a uchovávat. Takový byl a měl by i nadále být úkol našeho opatství s jeho nádhernou knihovnou, nic víc. Jeden orientální kalif prý jednou nechal spálit knihovnu proslulého, slavného a pyšného města a řekl, zatímco tisíce knih hořelo, že klidně mohou a také musejí sejít ze světa, protože buď opakují to, co řekl korán, a pak jsou zbytečné, nebo té knize drahé nevěřícím protiřečí, a pak jsou škodlivé. Doktoři svaté církve římské a my s nimi uvažujeme jinak. Všechno, co zní jako komentář a objasnění Písma, musí být zachováno, neboť šíří jeho slávu, a nic z

toho, co mu odporuje, nesmí být zničeno, neboť pouze tak to bude moci jednou vyvrátit ten, kdo k tomu bude svým úřadem povolán a oprávněn, v době a způsobem, které stanoví Bůh. Z toho vyplývá zodpovědnost našeho řádu po celá staletí i dnešní břemeno našeho opatství: musíme být pyšní na pravdu, kterou hlásáme, a pokorní a opatrní při péči o slova, která pravdě protiřečí, nesmíme dopustit, aby nás poskvrnila. Nyní, bratři moji, jaký hřích pýchy může uvést v pokušení studujícího mnicha? Ten, že nechápe svou práci jako péči, ale jako bádání, že se pídí po nějaké zprávě, která lidem ještě nebyla poskytnuta, jako by ta poslední nezazněla ve slovech posledního anděla, který v poslední knize Písma svatého říká: ‚Já dosvědčuji každému, kdo slyší proroctví této knihy: kdo k nim něco přidá, tomu přidá Bůh ran popsaných v této knize. A jestliže kdo ubere ze slov knihy tohoto proroctví, tomu Bůh odejme podíl na stromu života a místo ve svatém městě, jak se o nich píše v této knize.‘ Nezdá se vám, moji nešťastní bratři, že tato slova v sobě tají to, k čemu došlo v těchto zdech, a že to, k čemu došlo v těchto zdech, v sobě tají osudy věku, v němž žijeme a který ve slovech stejně jako v činech, ve městech stejně jako na hradech, v pyšných univerzitách, i v katedrálních chrámech usilovně hledá další dodatky ke slovům pravdy a komolí smysl pravdy, která byla už dosti bohatá na komentáře a objasnění, nevyžadovala si žádných pošetilých přírůstků a potřebovala být už jen neochvějně hájena? To je pýcha, která se plazila a stále ještě plazí v těchto zdech! A já říkám tomu, kdo se opovážil a opovažuje lámat pečeti knih, které nejsou pro něho určeny, že právě tuto pýchu chtěl Bůh potrestat a bude ji dál trestat, jestliže se neumenší a nepokoří, neboť díky naší slabosti Pán si snadno najde nástroje pro svou mstu!"

"Slyšels, Adsoně?" pošeptal mi Vilém. "Ten stařec ví víc, než si myslíme. Ať už v tom všem prsty má nebo nemá, ví a uvědomuje si, že do opatství se nevrátí klid, dokud budou zvědaví mniši pronikat do knihovny."

Jorge se nadlouho odmlčel. Pak pokračoval:

"Kdo však nakonec je symbolem této pýchy? Koho jsou pyšní věrným obrazem a posly, spřeženci a korouhevnický? Kdo ve skutečnosti v těchto zdech prováděl a možná ještě provádí svou činnost, aby nás upozornil, že nastal čas, a aby nás utěšil, neboť nastal-li čas, muka budou nesnesitelná, ne však věčná, neboť cyklus všehomíra se dokonává? Ach, pochopili jste velice dobré a bojíte se vyslovit jeho jméno, neboť je to i jméno vaše a nahání váš strach! Máte-li však strach vy, já nemám, a vyslovím to jméno nahlas, aby se vaše útroby svíjely děsem a zuby vám drkotaly, až si ukousnete jazyk a mráz se vám vlije do žil a položí tmavý závoj ná oči... Je to nečisté zvíře, bestia immunda, Antikrist!"

Znova se nadlouho odmlčel. Mniši seděli ve svých lavicích jako mrtvi. Jediné, co se v celém chrámu pohybovalo, byl plamen na vysoké trojnožce, ale i stíny, které vytvářel, se zdály ztuhlé. Bylo slyšet pouze oddychování Jorgovo, jak si otíral z čela pot.

"Třeba mi chcete nyní říci: Ne, ten ještě nepřišel, kde jsou znaky jeho příchodu? Pošetilec, kdo by tak mluvil: Což je nemáme den co den na očích? Nesvědčí o něm katastrofy ve velkém amfiteátru světa stejně jako v tomto opatství, které je jeho zmenšeným obrazem a zrcadlem? Bylo řečeno, že jakmile okamžik bude blízko, povstane na západě cizí král, pán bezpočtu lstí, nevěrec, zabíječ lidí, úskočný, lačný zlata, dovedný a vychytralý, krutý, nepřítel věřících a jejich pronásledovatel, a za něho nebude dbáno stříbra, budou si vážit pouze zlata! Já vím, nyní si honem rozmýšlíte, mí poslucihači, zdali ten, o němž jsem mluvil, se podobá papeži, císaři či francouzskému králi, nebo komu kdo chce, abyste mohli říci: to je můj nepřítel a já stojím na správné straně! Nejsem ale tak hloupý, abych někoho jmenoval, Antikrist přijde, až přijde, ve všech a pro všechny, a každý z nás je jeho částí. Přijde v bandách lupičů, kteří budou drancovat města a kraje, přijde v nečekaných znameních na nebi na němž se najednou objeví duhy, rohy a plameny, budou slyšet steny a moře bude vřít. Bylo řečeno, že lidé i zvířata budou plodit draky, ale tím se jen chtělo říci, že srdce lidská otěhotní nenávistí a nesvorností, nerozhlížejte se tedy kolem sebe, chcete-li vidět stvůry, kterými se bavíte na iluminovaných pergamenech! Bylo řečeno, že mladé matky budou rodit děti, které budou od narození dokonale mluvit, a ty na znamení, že čas

dozrál, požádají, aby byly zabity. Nehledejte je však ve vsích v údolích, děti příliš učené už byly zabity zde nahoře v těchto zdech! A stejně jako děti z proroctví měly vzhled prošedivělých mužů a stejně jako v proroctví to byly děti s pěti nohama a zrůdy a nenarozenátky, které v břiše matčině měla přinášet proroctví s pomocí magických zaříkávacích. To všechno bylo napsáno, víte to? Bylo napsáno, že dojde k mnoha nepokojům ve stavech, v lidu, v církvi, že povstanou pastýři mrzci, zvrhlí, nepozorní, žádostiví, chtějí rozkoš a výdělků, libující si v marných řečech, chvástalové, pyšní, obžerní, drzí, prostopášní, plané slávy lační, nepřátelé evangelia, ochotní odmítnout úzkou bránu a pohrdnout slovem pravdy, a ti že pojmu v nenávist veškeré stezky milosrdenství, nebudou se kát ze svých hříchů, a mezi lidem se proto začne šířit nevěřičnost, nenávist mezi bratry, zloba, bezohlednost, závist, lhostejnost, zlodějna, opilost, obžernost, chlípnost, tělesná rozkoš, smilstvo a všechny ostatní neřesti. Nedostávat se bude zármutku, pokory, lásky k míru, chudoby, slitování a daru pláče... Nepoznáváte se v tom vy všichni, kdož tu jste, mniši tohoto opatství i vy mocní, kteří jste sem přišli zvenčí?"

V odmlce, která následovala, se ozval nějaký šelest. To kardinál Bertrand se vrtěl na lavici. Jorge je vlastně, řekl jsem si, opravdu velký kazatel, šlehá sice své spolubratry, nešetří však ani návštěvníky. A dal bych nevím co za to, kdybych věděl, co v té chvíli běží hlavou Bernardovi a vůbec všem vypaseným Avignonským.

"A v tom okamžiku, právě teď," zahřměl Jorge, "se Antikrist, který chce ve všem napodobovat Pána našeho Ježíše Krista, zjeví mezi námi, teď nastane rouhavá parusie té opice. Tehdy (to znamená dnes) budou svržena všechna království, zavládne hlad a bída a přijde neúroda a velice tvrdé zimy. A děti v té době (tedy děti dnešní) už nebudou mít nikoho, kdo by spravoval jejich majetek a uchovával obilí ve stodolách, a budou kupovány a prodávány na trhu. Blažený bude ten, kdo už nebude naživu, nebo kdo to dokáže přežít! Neboť pak přijde syn zatracení, protivník, který se oslavuje a který se nadýmá mnoha ctnostmi a předvádí je, aby v podvod uvedl veškerou zem a převládl nad spravedlivými. Asýrie se zhroutlí a bude oplakávat své syny. Kilikie pozvedne hlavu, dokud nepřijde ten, kdo je povolán, aby ji soudil. Dcera babylónská vstane z trůnu svého přepychu, aby se napila z kalichu hořkosti. Kappadocie, Lykie a Lykaonie sehnou hřbet, protože velké davy lidí zahynou při záhubě jejich ničemnosti. Všude se objeví tábory barbarů a válečné vozy a budou zabírat země. V Arménii, v Pontu a v Bytýnii zahynou mladíci mečem, děvčátka upadnou do zajetí, synové a dcery se budou dopouštět krvesmilstva. Pisidie, která se sluní ve své slávě, bude sražena k zemi, meč přetne Fénicii, Judea se oděje smutkem a bude se připravovat na den zatracení pro svou ničemnost. Ošklivost a bezútešnost se pohnou odevšad, Antikrist dobude západu a zničí obchodní cesty, meč a oheň ponese ve svých rukou a bude pálit krutým plamenem. Jeho silou bude rouhání, podvodem jeho ruka, pravice bude přinášet zhoubu, levice temnoty. Takové jsou rysy, jimiž se bude vyznačovat: jeho hlava bude oheň hořící, pravé oko krví podlité, levé oko zelené jako u kočky a bude mít dvě zorničky a jeho víčka budou bílá, dolní pysk veliký, bude mít tenká stehna a velké nohy, ploché a dlouhý palec!"

"Zdá se, že vylíčil sám sebe," ušklíbl se Vilém. Byl jsem mu za tu velice bezbožnou poznámku vděčný, protože hrůzou mi už vstávaly vlasy na hlavě. Stěží jsem zadržel smích, nadmul tváře a vzduch pak vyfoukl, aniž bych otevřel ústa. V tichu, které následovalo po posledních starcových slovech, to bylo velice dobře slyšet, naštěstí si všichni asi myslili, že někdo si chtěl odkašlat nebo pláče, nebo se třese hrůzou, a měli pro to pochopení.

"Nastala chvíle," pokračoval Jorge, "kdy všechno upadne do zvěle, děti vztáhnou ruce na rodiče, manželka bude kout pikle proti manželovi, manžel předvolá manželku před soud, páni se budou nelidsky chovat k sluhům a sluhové nebudou pány poslouchat, nebude už žádná úcta k stáří, nedospělí budou chtít rozkazovat, práce bude všem připadat jako zbytečná dřina, odevšad bude znít zpěv chvály na nevázanost, na neřest, na volnost mravů. A jako velká vlna bude následovat prznění, manželské nevěry, křivopřísežnictví,

hříchy proti přírodě, a dále pak zloba a věštění a kouzla a na nebi se objeví létající tělesa, mezi dobrými křesťany se objeví falešní proroci, falešní apoštolové, svůdci, podvodníci, čarodějníci, prznitelé, lakomci, křivopřísežníci a padělatelé, pastýři se promění ve vlky, kněží budou lhát, mniši budou toužit po věcech světských, chudáci nepřiběhnou svým vůdcům na pomoc, mocní budou nemilosrdní, spravedliví budou co svědkové hájit nespravedlivosti. Všechna města se budou zmítat v zemětřeseních, ve všech krajích bude mor, větrné bouře budou odnášet půdu a pole budou nakažená, moře bude vylučovat černé moky, na měsíci se budou dít nevídané zázraky, hvězdy opustí své dráhy a další, neznámé, budou brázdit oblohu, v létě bude sněžit a v zimě budou vedra. A přijdou časy konce a konec časů... Prvního dne o hodině třetí se ozve mocný hlas z nebeské klenby, purpurový mrak přitáhne od severu, za ním hromy a blesky a na zemi se snese krvavý déšť. Druhého dne bude země vytržena ze svého místa a dým velkého ohně projde bránou nebeskou. Třetího dne budou propasti pozemské hřmotit ve čtyřech koutech vesmíru. Cimbuří báně nebeské se otevrou, vzduch se naplní sloupy kouře a bude páchnout síra až do hodiny desáté. Čtvrtého dne brzy zrána se propast rozžhaví, pohne se z ní hřmot a všechny domy se zhroutí. Pátého dne o hodině šesté se rozpadne světelná síla slunce a na zemi bude tma až do večera a hvězdy a měsíc nebudou vykonávat svůj úřad. Šestého dne o čtvrté hodině hvězdná báně pukne od východu k západu a andělé budou škvírou shlížet na zemi a všichni ze země budou moci vidět, jak andělé shlížejí na zemi. Všichni lidé pak utečou do hor, aby unikli pohledu čistých andělů. A sedmého dne přijde Kristus ve světle Otce svého. A dojde k soudu nad dobrými a k jejich nanebevzetí do věčné blaženosti těl i duší. O tom však dnes meditovat nebudete, moji pyšní bratři! Nespátří hříšníci úsvit dne osmého, kdy vyjde něžné a sladké slunce na východě uprostřed oblohy a objeví se ten anděl, který má moc nade všemi ostatními svatými anděly, a všichni andělé budou s ním usazeni na voze z oblaků a plesajíce prolétnou vzduchem, aby osvobodili vyvolené, kteří věřili, a všichni vespolek se budou těšit, že zkáza starého světa byla dokonána! Tím se však my dnes večer v pyšné radosti těšit nemůžeme! Budeme naopak rozvažovat nad slovy, která Pán pronese, aby od sebe odehnal ty, kteří si spásu nezasloužili: Vzdalte se ode mne, proklatí, odejděte do věčného ohně, který vám připravil ďábel a jeho sluhové! Sami jste si jej vysloužili a nyní se jím těšte! Vzdalte se ode mne, sestupte do dolejších temnot a do neuhasitelných plamenů! Já jsem vám poskytl tvar a vy jste následovali jiného! Učinili jste se sluhy jiného pána, jděte s ním, bydlit do tmy, s tím hadem, který nezná odpočinku, jděte tam, kde zní skřípot zubů! Dal jsem vám sluch, abyste naslouchali Písmu, a vy jste naslouchali slovům pohanů! Vytvořil jsem vám i ústa, abyste slavili Boha, a vy jste je použili ke lžím básníků a k hádankám kejklířů! Dal jsem vám oči, abyste zřeli světlo mých příkázání, a vy jste jich použili k tomu, abyste pátrali v tmách! Jsem soudce mírný, ale spravedlivý! Každému dám, co si zaslouží. Chtěl bych k vám být milosrdný, nenacházím však olej ve vašich džbánech. Chtěl bych se nad vámi ustrnout, vaše lampy jsou však začouzené. Vzdalte se ode mne...! Tak promluví Pán. A tamti... a možná i my, sestoupíme do věčných muk. Ve jménu Otce, Syna i Ducha svatého."

"Amen," odpověděli všichni sborově.

V dlouhé řadě odešli mniši mlčky do svých cel. Aniž

by dali najevo přání vyměnit si názory, zmizeli minorité i muži papežovi. Každý už chtěl být sám a odpočinouti

si. Na srdci mi spočívalo břemeno.

"Do postele, Adsoně," řekl mi Vilém, jak jsme šli nahoru po schodech v příbytku poutníků.

"Dnes není večer vhodný k tomu, abychom tu zůstali. Bernarda Guie by mohlo napadnout, že uspořádá konec světa o něco dřív, a třeba by začal u nás. Zítra ráno musíme být včas na matutině, protože ihned poté odjede Michal a ostatní minorité."

"Odjede i Bernard se svými vězni?" zeptal jsem se přiškrceným hlasem.

"Určitě, tady nemá nic na práci. Bude chtít být v Avignonu dřív než Michal a postarat se, aby se jeho příjezd časově shodoval s procesem s cellerariem, minoritou, kacířem a vrahem. Hranice s cellerariem jako pochodeň na usmířenou ozáří první setkání Michala s papežem."

"A co bude se Salvátorem... a s děvčetem?"

"Salvátor doprovodí celleraria, protože bude musit proti němu svědčit. Bernard mu možná tuto službu oplátí tím, že mu ponechá život. Nebo mu umožní útěk a pak ho dá zabít. Nebo ho nechá utéci opravdu, protože muž jako Bernard se nezajímá o muže jako Salvátor. Třeba Salvátor skončí jako hrdlořez někde v languedockých lesích..."

"A děvče?"

"Už jsem ti řekl, že je ztracená, že už je to spálené tělo. Bude možná upálena dřív, cestou do Avignonu, jako poučení pro nějakou katarskou vesnici na pobřeží. Zaslechl jsem, že se Bernard má setkat se svým kolegou Jacquesem Fournierem (zapamatuj si to jméno, prozatím upaluje albigenské, ale míří mnohem výš), a budou-li moci postavit hezkou čarodějnici na hranici, znásobí tím svou prestiž a pověst..."

"Ale nedá se učinit nic pro jejich záchranu?" zvolal jsem. "Nemůže se za ně přimluvit opat?"

"Za koho? Za celleraria, který se ke zločinům přiznal? Za nebožáka, jako je Salvátor? Nebo máš snad na mysli to děvče?"

"A kdyby?" opovážil jsem se. "V podstatě jediná z těch tří je nevinná, vy přece víte, že žádná čarodějnice není..."

"A ty si myslíš, že opat po tom všem, co se stalo, by dal v sázku tu trochu prestiže, která mu zbyla, kvůli jedné čarodějnici?"

"Ale vždyť na sebe vzal zodpovědnost za Ubertinův útěk!"

"Ubertin byl jeho mnich a nebyl z ničeho obžalován. A hlavně, co to povídáš za hlouposti, Ubertin je důležitá osoba, Bernard ho mohl nechat zabít za opatovými zády." "Takže cellerarius měl pravdu, prostí lidé vždycky platí za všechny ostatní, i za ty, kteří mluví v jejich prospěch, i za ty, kteří jako třeba Ubertin a Michal je svým nabádáním ke kajícímu přiměli ke vzpouře!" Byl jsem zoufalý a vůbec jsem nebral v úvahu, že děvče nebylo bratřík svedený na scestí Ubertinovou mystikou. Byla to však vesnická dívka a platila za něco, co se jí vůbec netýkalo.

"Ano, je tomu tak," smutně mi odpověděl Vilém. "A jestliže opravdu hledáš nějaký záblesk spravedlnosti, pak ti řeknu jen to, že velcí psi, papež a císař, aby uzavřeli mír, zašlapou jednu psy menší, kteří se do sebe pustili v jejich službách. A s Michalem či s Ubertinem bude zacházeno jako dnes s tvým děvčetem."

Dnes vím, že Vilém tenkrát pronesl proroctví anebo úsudek vyvozený z principů přírodní filozofie. V té chvíli mne však jeho proroctví a filozofické úvahy vůbec neutěšily. Věděl jsem jen jedno, že děvče bude upáleno. A cítil jsem se za to spoluzodpovědný, jako by na hranici pykala i za hřích, jehož jsem se s ní dopustil.

Zcela nestoudně jsem propukl v pláč a běžel do své cely, kde jsem po celou noc hryzal slavník a bezmocně kňučel, neboť mi nebylo ani dopřáno vyjádřit můj žal tím, že bych (jak jsem to s mými druhy četl v rytířských románech v Melku) mohl vzývat svou milovanou jménem.

Jméno své jediné pozemské lásky jsem neznal a nikdy jsem se je nedozvěděl.

ŠESTÝ DEN

ŠESTÝ DEN

Matutina

KNÍŽATA SEDERUNT A MALACHIÁŠ

PADNE NA ZEM

Dorazili jsme na matutinu. V této časně ranní hodině, kdy končí noc a začíná nový den, ležela ještě všude mlha. Jak jsme procházeli křížovou chodbou, pronikala mi zima až do kostí; špatně jsem spal a byl jsem celý rozlámaný. V kostele byla sice také zima, s povzdechem úlevy jsem si však klekl pod vysokou klenbu, chráněn před živly, utěšován teplem ostatních těl a modlitbou.

Zpěv žalmů právě započal, když mi Vilém ukázal na prázdné místo v lavicích před námi, mezi Jorgem a Pacifikem z Tivoli. Bylo to místo Malachiášovo, který vedle slepce sedával. Nebyli jsme jediní, kdo si jeho nepřítomnosti povšiml. Na jedné straně jsem zachytil starostlivý pohled opatův, který už dobře věděl, že tyto absence obvykle přinášejí špatné zprávy. A na druhé straně jsem si také všiml, že starým Jorgem zmítá podivný neklid. Jeho tvář, díky bílým očím, v nichž nebylo žádné světlo, obvykle neproniknutelná, byla skoro celá ve stínu, neklidné a nervózní však byly jeho ruce. Několikrát sáhl na prázdné místo vedle sebe, jako by zjišťoval, zdali se tam někdo mezitím neposadil, a tento pohyb opakoval v pravidelných přestávkách a přitom se ale bál, že tomu tak nebude.

"Kdepak je asi knihovník?" zeptal jsem se šeptem Viléma.

"Malachiáš je poslední," odpověděl mi Vilém, "kdo měl v rukou naši knihu. Pokud sám není vrah, pak možná neví, jaké nebezpečí obnáší..."

Víc se o tom prozatím říci nedalo. Dalo se už jen čekat. A tak jsme čekali. My dva, opat, který se nepřestal dívat na prázdné místo v lavici, a Jorge, který dál sahal do prázdna.

Na konci bohoslužeb opat připomněl mnichům a novicům, že je třeba připravit se na velkou vánoční mši a že tudíž neodejdou jako obvykle, ale setrvají v chrámu až do laudes a budou společně cvičit sborový zpěv. Ukázalo se, že ten zástup zbožných mužů je opravdu sladěný jako jedno tělo a jeden hlas a že díky mnoha letům cvičení nacházejí ve zpěvu svou jednotu, jako by měli i společnou duši.

Opat zanotoval Sederunt:

Sederunt principes³⁹⁶

et adversus me

loquebantur, iniqui.

Persecuti sunt me,

Adjuva me, Domine,

Deus meus salvum me

fac propter magnam misericordiam tuam.

V duchu jsem se ptal, zdali opat tento graduál nevybral schválně zrovna pro dnešní jitra, kdy tu ještě byli vyslanci knížat, aby jim připomněl, jak po staletí byl náš řád s to odolávat pronásledování mocných díky svému privilegovanému vztahu s Pánem, Hospodinem zástupů. A začátek písně opravdu poskytoval dojem velké síly.

Pomalou a slavnostně první slabikou "se" zahájil zpěv sbor mnoha desítek hlasů a hluboký základní tón naplnil loď chrámu. Vznášel se nad našimi hlavami, a přesto se zdálo, že tryská ze samotného srdce země. Neustal, ani když jiné hlasy na tento hluboký a trvalý základní tón navázaly řadou vokalizací a melismů, naopak, takřka co hlas země dál převládal a vydržel po dobu, jakou předzpěvovatel potřebuje k tomu, aby pomalu a rytmicky dvanáctkrát odzpíval Ave Maria. A jako by zbaveny veškerých obav, v důvěře, kterou úporná první slabika, alegorie věčného trvání, poskytovala zpěvákům, další hlasy (zejména hlasy noviců), začaly na tomto základě pevném jako skála stavět z plynulých a subpunktovaných neumat špičaté lomenice, sloupy a cimbuří. A zatímco mé srdce trnulo něhou při prudkém stoupání a klesání climaca či porrecta, torcula či salica,³⁹⁷ jako by ty hlasy mi říkaly, že duše (zpěváků stejně jako toho, kdo jim naslouchá) nemůže unést nadbytek citů a láme se, aby tak vyjádřila radost, bolest, chválu, lásku v slavnostní plnosti

a souzvuku tónů. Úporné úsilí chtónických hlasů mezitím však neustávalo, jako by říkalo, že výhrušní a mocní nepřátelé, kteří pronásledují lid boží, jsou i nadále přítomni, až konečně neptunské kypění jediné nízké základní noty se zdálo být přemoženo nebo aspoň přehlušeno jásavým aleluja hlasu vyššího, který mu kladl odpor, a vytratilo se v majestátním dokonalém akordu a v závěrečném neumatu resupinu.

Sotva bylo takto s tupou námahou vysloveno sederunt, vzneslo se do vzduchu principes ve velkém serafickém klidu. Už jsem se neptal, kdo jsou ta mocná knížata, která sedí a mluví proti mně (proti nám), zmizel, rozplynul se stín hrozivého sedícího fantomu.

A rozplynuly se i jiné fantomy, aspoň se mi to tehdy zdálo, protože když jsem se podíval do Malachiášovy lavice, od které mou pozornost na chvíli odlákal zpěv, zahlédl jsem mezi ostatními zpěváky knihovníka, jako by tam býval byl pořád. Podíval jsem se na Viléma a viděl jsem v jeho očích úlevu a tutéž úlevu jsem zdálky zahlédl i v očích opatových. Jorge natáhl ruce, dotkl se svého souseda a hned je odtáhl. Jaké pocity mu však běžely hlavou, to jsem říci nemohl.

Sbor nyní slavnostně pěl adjuva me, "a" se radostně šířilo chrámem a ani "u" se už nezdálo pochmurné, jako při sederunt, naopak plné svaté síly. Mniši a novicové zpívali, jak to vyžaduje regule, se vzpřímenou horní částí těla, aby měli volné hrdlo a pohled upírali vzhůru, knihy drželi ve výši ramen, aby při pohledu do nich nemusili sklánět hlavu a bránit vzduchu, aby jim vyšel s plnou silou z plic. Byla však vlastně ještě noc, a přestože tóny jásavě zněly, na zpěváky padala ospalost, takže když se někteří třeba pohroužili do dlouhého trvajícího tónu nebo se nechali unést vlnami zpěvu, klesla jim hlava a únava je přemohla. A tu jim dozorcí posvětili lampou do tváře, aby je přivedli zpátky k bdělosti těla i duše.

Právě jeden z dozorců si jako první všiml, že Malachiáš se divně kymácí, jako by se náhle vrátil do mlžin spánku, který se mu asi v noci vyhnul. Přiblížil se k němu s lampou a posvětil mu do tváře, čímž přivábil mou pozornost. Knihovník na to vůbec nereagoval. Dozorce jím zatřásl a Malachiáš bezvládně klesl dopředu. Zachytil ho a podržel, aby se nezhroutil na podlahu.

Zpěv utichal, hlasy pohasínaly, na chvíli zavládl zmatek. Vilém rychle vyběhl ze své lavice a hnal se na místo, kde Pacificus z Tivoli a dozorce už kladli bezvládného Malachiáše na podlahu.

Dorazili jsme tam zároveň s opatem a ve světle lampy se podívali nešťastníkovi do tváře. Malachiášovo vzezření jsem už popsal, v noci a v tom světle vypadal ale opravdu jako smrtka. Špičatý nos, zapadlé oči, propadlé tváře, uši jako zmačkaný pergamen, ze kterého čněly lalůčky; kůže v obličejí byla už ztuhlá, napjatá suchá a na zažloutlých lících měl černé skvrny. Oči měl ještě otevřené a těžký dech se mu dral z rozpraskaných rtů. Otevřel ústa, a jak jsem se k němu sklonil za zády Viléma, který se nad ním rovněž skláněl, zahlédl jsem, jak se mu mezi zuby zmítá černý jazyk. Vilém ho vzal jednou rukou kolem ramen a nadzvedl a druhou mu otřel závoj potu, který mu zastřel sinalé čelo. Malachiáš si uvědomil dotek a něčí přítomnost, podíval se přímo před sebe, určitě však nic neviděl a určitě nepoznal, koho u sebe má. Natáhl před sebe třaslavou ruku, vzal Viléma za kutnu na hrudi, přitáhl si ho k sobě a slabým, chraptivým hlasem pronesl několik slov: "Řekl mi to opravdu... byla to síla tisíce škorpiónů..."

"Kdo ti to řekl?" zeptal se ho Vilém. "Kdo?"

Malachiáš se ještě jednou pokusil promluvit. Pak se ho zmocnil třas a hlava mu klesla dozadu. Z obličeje se mu vytratila barva a s ní i život. Byl mrtev.

Vilém se narovnal. Viděl vedle sebe opata a neřekl mu ani slovo. Za opatem pak zahlédl Bernarda Guie.

"Pane Bernarde," zeptal se ho, "kdo ho zabil, jestliže jste vraha tak šikovně chytil a pečlivě střežil?"

"Na to se mě neptejte," odpověděl mu Bernard. "Nikdy jsem netvrdil, že jsem pro

spravedlnost zajistil všechny zločince, kteří se potloukají po opatství. Učinil bych to rád, kdybych mohl," řekl a zadíval se na Viléma. "Ty, co zbývají, přenechám přísnosti... nebo nadmění shovívavosti pana opata." Domluvil. Opat zbledl a mlčel.

V témž okamžiku jsme zaslechli sténání a chraplavý vzlykot. Byl to Jorge na svém klekátku, držel si hlavu v dlaních. Podpíral ho mnich, který mu asi pověděl, co se stalo.

"Nikdy to neskončí..." řekl puklým hlasem. "Ach, Bože, odpusť nám všem!"

Vilém se ještě jednou sklonil nad mrtvého. Vzal ho za zápěstí a obrátil mu ruce dlaněmi nahoru, na světlo. Bříška tří prvních prstů na pravé ruce byla černá.

ŠESTÝ DEN

Laudes

JE ZVOLEN NOVÝ CELLERARIUS,
NE VŠAK NOVÝ KNIHOVNÍK

Byly to opravdu už laudes? Bylo to před nimi nebo po nich? Od toho okamžiku jsem ztratil pojem o čase. Uběhly možná celé hodiny a možná také ne. Malachiášovo tělo bylo uloženo na katafalk, zatímco jeho spolubratři se rozestavili do vějíře, aby mu drželi stráž. Opat vydával příkazy pro další pohřeb. Slyšel jsem, jak k sobě volá Bengta a Mikuláše z Morimundu. Za necelý den, řekl, přišlo opatství o celleraria i knihovníka. "Ty," řekl Mikulášovi, "budeš teď cellerarius. Znáš práci v opatství. Někoho postav na své místo v dílnách a postarej se o to, čeho je pro dnešek třeba v kuchyni a v refektáři. Jsi osvobozen od bohoslužeb. Jdi." Pak se obrátil k Bengtovi: "Právě včera jsi byl jmenován Malachiášovým pomocníkem. Postarej se o otevření skriptoria a dohlédni, aby nikdo nešel nahoru do knihovny." Bengt mu bázlivě připomněl, že ještě nebyl zasvěcen do jejího tajemství. Opat se na něho přísně zadíval: "Nikdo také neřekl, že zasvěcen budeš. Dohlédni na to, aby práce pokračovala a byla konána jako modlitba za mrtvé bratry... a za všechny, kteří teprve zemřít musí. Každý ať pracuje pouze na knihách, které má připravené na stole. Kdo chce, může nahlédnout do katalogu. Nic víc. Nemusíš na nešpory, neboť v tu dobu budeš musit zamknout Budovu."

"A jak se pak dostanu ven?" zeptal se Bengt.

"To je pravda. Dveře po večeri zavřu já. Jdi."

Bengt odešel s ostatními a vyhnul se Vilémovi, který s ním chtěl mluvit. V chrámu zůstala ještě malá skupinka, byli tam Alinardus, Pacificus z Tivoli, Aymardus z Alessandrie a Petr ze Sant Albana. Aymardus se šklebil.

"Poděkujme Pánu Bohu," řekl. "Už jsem si myslel, že po smrti toho Němce budeme mít za knihovníka zase barbara."

"Co myslíte, kdo přijde na jeho místo?" zeptal se Vilém.

Petr ze Sant Albana se záhadně usmál. "Po tom všem, co se v těchto dnech stalo, není už problémem knihovník, ale opat..."

"Mič," řekl mu Pacificus. Alinardus dodal se svým věčným zamyšleným úsměvem: "Dojde k dalšímu bezpráví... jako za mých časů. Je třeba je zadržet."

"Koho?" zeptal se Vilém. Pacificus se do něho důvěrně zavěsil a odvedl ke dveřím, dál od starce.

"Alinardus... však ty víš, máme ho velice rádi, představuje pro nás dávnou tradici a nejlepší doby tohoto opatství. Někdy však mluví a neví, co říká. Všichni si děláme starosti kvůli novému knihovníkovi. Musí si to zasloužit, musí být zralý a moudrý... To je všechno."

"Musí umět řecky?" zeptal se Vilém.

"A taky arabsky, tak tomu chce tradice, tak to vyžaduje jeho úřad. S těmito znalostmi je

nás však hodně. Například moje maličkost a Petr a Aymardus..."

"Bengt umí řecky."

"Bengt je příliš mladý. Nevím, proč si ho Malachiáš vybral za pomocníka, ale..."

"Adelmus uměl řecky?"

"Myslím že ne. Určitě ne."

"Řecky však uměl Venantius. A Berengar. To nic, děkuji ti."

Šli jsme si do kuchyně pro něco k jídlu.

"Proč jste chtěl vědět, kdo umí řecky?"

"Protože všichni, kdo zemřeli s černými prsty, uměli řecky. Takže uděláme dobře, budeme-li příští mrtvolu hledat mezi těmi, kdo umějí řecky. Včetně mé osoby. Tobě nebezpečí nehrozí."

"A co si myslíte o posledních slovech Malachiášových?"

"Sám jsi je slyšel. Škorpióni. Až zazní pátá polnice, objeví se mezi jiným i kobylky a budou trýznit lidi žihadlem, jaké mají škorpióni, to víš. A Malachiáš nám sdělil, že mu to někdo předem oznámil."

"Šestá polnice," řekl jsem, "ohlašuje koně se lvími hlavami, jimž z tlamy vychází oheň, dým a síra, osedlané muži, kteří mají pancíře ohnivé, rudě zářící a žhnoucí sírou."

"Příliš mnoho věcí najednou. K příštímu zločinu by však mohlo dojít u koňských stájí. Musíme na ně dávat pozor. A připravme se na sedmou polnici. To znamená ještě dvě osoby. Kdo jsou nejpravděpodobnější kandidáti? Jde-li o finis Africae, pak jsou to ti, kteří znají tajemství. A podle toho, co vím, je to už jen opat. Ale třeba je za tím vším ještě něco jiného. Slyšel jsi před chvílí sám, Italové kuli pikle proti opatovi. Jenže Alinardus použil plurálu..."

"Musíme varovat opata," řekl jsem.

"Před čím? Že ho zabijí? Nemám pro to přesvědčivé důkazy. Já postupuji tak, jako by vrah přemýšlel jako já. Ale co když sleduje něco úplně jiného? A hlavně, co když vrah není jen jeden?"

"Co tím myslíte?"

"Sám nevím. Ale jak jsem ti už řekl, je třeba brát v úvahu všechny možnosti, každý řád i každý zmatek."

ŠESTÝ DEN

Prima

MIKULÁŠ POVÍ SPOUSTU VECÍ PŘI NÁVŠTĚVĚ KRYPTY S
POKLADEM

Mikuláš z Morimundu, oděn svým novým úřadem celleraria, dával příkazy kuchařům a ti mu zas objasňovali, jaké zvyky v kuchyni vládnou. Vilém si s ním chtěl promluvit, Mikuláš ho ale požádal, aby pár minut posečkal. Řekl, že pak bude musit jít dolů do krypty s pokladem a dohlédnout na leštění relikviářů, což ještě patří do jeho kompetence, a tam že pro nás bude mít víc času.

Za chvíli nás zavolal, abychom šli za ním, v kostele šel za hlavní oltář (v hlavní lodi mniši chystali katafalk, aby na něm vystavili Malachiášovy tělesné pozůstatky a bděli u nich) a po schůdcích jsme pak sestoupili do místnosti s velice nízkou klenbou na hrubých kamenných sloupech. Byli jsme v kryptě, kde byly uloženy poklady opatství, v místě, které opat nechával pečlivě střežit a které se otvíralo pouze při výjimečných příležitostech a pro velice vážené hosty.

Kolem dokola byly schránky nestejně velikosti, v nichž světlo pochodní (drželi je dva

důvěryhodní Mikulášovi pomocníci) svým jasem zažehovalo neuvěřitelně krásné předměty. Zlacené paramenty, zlaté koruny posázené drahokamy, skříňky z různých kovů s figurami, výrobky v niellu a řezby ve slonovině. Nadšený Mikuláš nám ukázal evangeliář, jehož vazba se skládala z nádherných emailových destiček, které jako pravidelná políčka, oddělená od sebe zlatým filigránem a upevněna drahokamy na způsob hřebů, vytvářela pestrobarevný celek. Ukázal nám křehkou aediculu, dva sloupky ze zlata a z lazuritu rámovaly jemný stříbrný basreliéf zobrazující kladení do hrobu, nad tím byl zlatý kříž s třinácti démanty v pestrobarevném onyxu a drobný tympanon z achátu byl posázen rubíny. Viděl jsem tu také diptych z chrisofantinu, rozdělený na pět částí s pěti výjevy ze života Kristova, uprostřed byl mystický beránek boží z příhrádek ze zlaceného stříbra vyplněných skleněnou hmotou, jedinečný polychromní obraz na voskově bílém pozadí.

Jak nám Mikuláš tyto předměty ukazoval, jeho tvář i pohyby ozařovala pýcha. Vilém pochválil všechno, co viděl, a pak se Mikuláše zeptal, co byl Malachiáš za člověka.

"To je divná otázka," odpověděl mu Mikuláš, "vždyť jsi ho sám znal."

"Znal, ale ne dost. Není mi jasné, jaké myšlenky měl v hlavě a..." zaváhal, neboť měl soudit člověka, který právě zemřel, "měl-li vůbec nějaké."

Mikuláš si naslinil prst, přejel jím po křišťálu, který nebyl dost vyleštěný, a odpověděl s polovičatým úsměvem, aniž se na Viléma podíval: "Tak vidíš, že se ani nepotřebuješ ptát... To je pravda, hodně mnichů ho považovalo za přemýšlivého, ale byl to člověk velice prostý. Podle Alinarda dokonce hlupák."

"Alinardus k němu chová nenávist kvůli nějaké dávné události, kdy mu bylo upřeno důstojenství knihovníka..."

"Také jsem o tom slyšel, ale stalo se to dávno, bude to nejméně padesát let. Když jsem sem přišel, knihovníkem byl Robert z Bobbia a staří mniši si šeptali o bezpráví, jehož obětí se stal Alinardus. Tenkrát jsem se tím nechtěl zabývat, měl jsem dojem, že bych se nechoval uctivě ke starším mnichům, a nechtěl jsem poslouchat pomluvy. Robert měl pomocníka, ten pak zemřel a na jeho místo byl jmenován Malachiáš, tenkrát ještě velice mladý. Hodně mnichů říkalo, že si to ničím nezasloužil, že vůbec neumí řecky ani arabsky, že opisuje cizí rukopisy a neví, co vlastně píše. Knihovník prý musí být mnohem učenější. Alinardus, který byl tenkrát v plné síle, se o tom jmenování vyjádřil velice trpkými slovy. Naznačoval, že Malachiáš se na to místo dostal, aby nahrával jeho nepříteli, nepochopil jsem ale, koho má na mysli. To je tak asi všechno. Vždycky se říkalo, že Malachiáš střeží knihovnu jako hlídací pes a neví, co střeží. Na druhé straně se vedly řeči i proti Berengarovi, když si ho Malachiáš vybral za pomocníka, že není o nic schopnější než jeho mistr, že to je obyčejně intrikán. A také že... Ale to jste asi už slyšeli... že mezi ním a Malachiášem byl nějaký podivný vztah... To jsou dávné řeči, později se totéž říkalo o Berengarovi a Adelmovi a mladí písaři tvrdili, že Malachiáše potají šíří hrozná žárlivost... A povídali si také o vztahu mezi Malachiášem a Jorgem, ale jinak, než si teď asi myslíš... Jorgovy bezúhonnosti se nikdo špatným slovem nedotkl! Jenže Malachiáš jakožto knihovník si podle tradice musil zvolit za zpovědníka opata, zatímco všichni ostatní se zpovídali u Jorga (nebo u Alinarda, ale ten se mezitím stal skoro slabomyslným)... Zkrátka, říkalo se, že Malachiáš si přesto příliš často šušká s Jorgem, jako by opat řídil jeho duši a Jorge zas tělo, činy a práci. Ostatně to sám asi víš a sám sis toho všiml: chtěl-li někdo něco vědět o nějaké staré zapomenuté knize nezeptal se Malachiáše, ale Jorga. Malachiáš opatrovat katalog a chodil pro knihy nahoru do knihovny, ale nevěděl, co každý titul znamená..."

"Jak to, že Jorge toho o knihovně tolik věděl?"

"Po Alinardovi je tu nejstarší a je tu už od mládí. Teď už mu bude přes osmdesát a říká se, že je slepý už nejméně čtyřicet let..."

"Jak to je možné, že dokázal nashromáždit tolik znalostí, ještě než oslepl?"

"Ach, povídají se o něm hotové legendy. Prý už jako dítě byl obdařen boží milostí a v rodné Kastilii četl knihy arabských a řeckých doktorů. A i potom, co oslepl, a ještě teď

prosedí celé hodiny v knihovně, dává si číst katalog, nechává si přinášet knihy a nějaký novic mu vždycky celé hodiny nahlas předčítá. Pamatuje si všechno, nepřišel o paměť jako Alinardus. Proč se mě na to ale ptáš?"

"Malachiáš i Berengar jsou po smrti. Kdo ještě zná tajemství knihovny?"

"Opat, a ten je bude musit předat Bengtovi... bude-li chtít..."

"Jak to, bude-li chtít?"

"Bengt je mladý, byl jmenován pomocníkem, když Malachiáš byl ještě naživu, a být knihovníkem nebo pomocníkem knihovníka, v tom je velký rozdíl. Podle tradice se knihovník stane později opatem..."

"Tak tomu tedy je! Proto je místo knihovníka tak žádoucí. Abbo byl tedy knihovníkem?"

"Nebyl. Byl opatem, už když jsem sem přišel, bude tomu, třicet let. Předtím byl opatem Pavel z Rimini, pozoruhodný člověk, o kterém se povídají divné věci: musil to být nenasytný čtenář, znal nazpaměť všechny knihy v knihovně, měl ale podivný nedostatek, vůbec nedokázal psát, říkali mu abbas agraphicus...405 Stal se opatem velice mladý, prý ho podporoval Algirdas z Cluny, doctor quadratus... Ale to jsou jen staré mnišské žvásty. Pavel se zkrátka stal opatem a Robert z Bobbia dostal po něm místo v knihovně, měl však zdraví podryté neduhem, který ho užíral, a vědělo se, že není schopen řídit osudy opatství, a když Pavel z Rimini zmizel..."

"Zemřel?"

"To ne, zmizel, jak, to nevím, jednoho dne se vydal na cestu a už se nevrátil, možná ho zabili lupiči... Zkrátka, když Pavel zmizel, Robert po něm nemohl převzít jeho místo, a tak došlo k temným piklům. O Abbonovi se říkalo, že je nemanželským synem pána tohoto kraje, vyrostl ve fossanovském opatství, ošetřoval prý svatého Tomáše na smrtelném loži, a když zemřel, mrtvé tělo prý bylo tak velké, že nemohlo projít po schodech z věže dolů, a on to dokázal... To prý je celá jeho sláva, říkali tamější zlí jazykové... Skutečnost je taková, že byl zvolen opatem, i když předtím nebyl knihovníkem, a někdo, myslím, že Robert, ho do tajemství knihovny zasvětil."

"A proč byl zvolen Robert?"

"To nevím. Nikdy jsem se nepokusil v těch záležitostech pátrat: naše opatství jsou svatá sídla, kolem opatského důstojenství se však někdy dějí hrozné intriky. Zajímal jsem se o svá skla a o své relikviáře, nechtělo se mi do těch záležitostí míchat. Teď už snad chápeš, proč nevím, bude-li opat chtít poučit Bengta, označil by ho tím za svého nástupce a je to mládenec neuvážlivý, barbarský gramatik z nejzazšího severu, jak by se mohl vyznat v této zemi, v tomto opatství a jeho vztazích s místními pány..."

"Ani Malachiáš nebyl Ital a Berengar taky ne, a přece byli oba vybráni k tomu, aby střežili knihovnu."

"To je právě temná záležitost. Mniši si šuškejí, že už někdy před půl stoletím opatství opustilo své tradice... A někdy před padesáti lety, možná o něco dřív, se Alinardus ucházel o místo knihovníka. Knihovníkem býval vždycky Ital, v této zemi není nedostatek velkých duchů... A pak sám asi vidíš..." a tu Mikuláš zaváhal, jako by nechtěl, vyslovit, co měl už na jazyku: "... sám vidíš, že Malachiáš a Berengar možná zahynuli proto, aby se nestali opaty."

Otřásl se, ohnal se rukou před obličejem, jako by od sebe odháněl nepřístojné myšlenky, a pak se pokřižoval. "Co to tu povídám! Abys věděl, v této zemi se už řadu let dějí hanebnosti, i v klášteřích, na papežském dvoře, v kostelích... Boj o moc, nařčení z kacířství jen proto, aby byl někdo připraven o prebendu... Je to tak ošklivé, že ztrácím důvěru v lidstvo, kam se podívám, všude vidím jen spiknutí a palácové převraty. I z našeho opatství se musilo stát hnízdo zmijí, černá magie je nasadila do toho, co bývalo schránou svatých údů. Pohleď, to je minulost našeho kláštera!"

Ukazoval nám poklady rozmístěné všude kolem a od křížů a jiných posvátných předmětů odvedl naše zraky k relikviářům, které byly chloubou opatství.

"Pohleďte," říkal, "to je hrot kopí, které probodlo Spasitele!" Byla to zlatá krabička s

křišťálovým víkem a v ní na purpurovém polštářku ležel trojhranný kousek železa, rez ho sice už napadla, hodiny práce a olej vosk mu však vrátily živý lesk. To však ještě nic nebylo. Ve druhé krabičce, byla ze stříbra a posázená ametysty a průhledná byla tentokrát přední stěna, jsem spatřil kousek zbožňovaného dřeva svatého kříže, k přivezla do opatství sama královna Helena, matka císaře Konstantina, která jako poutnice procestovala sva místa, dala překopat vrch Golgotu a nad svatým hrob dala vystavět katedrálu.

Pak nám Mikuláš ukázal další drahocennosti a já už nedokážu povědět, kolik jich bylo a jak byly vzácné. Byla tu skříňka celá z akvamarínu a v ní hřeb ze svatého kříže. Byla tu fiola a v ní na loži z povadlých růžiček spočíval kus trnové koruny, a v další krabičce na koberečku suchých květin zas ležel zažloutlý kousek ubrusu od Poslední večeře Páně. Byla tu i kabela svatého Matouše, ze stříbrných ok, a kost z paže svaté Anny ve skleněném cylindru, převázaná růžovou, rozpadlou stužkou a opatřená zlatou pečetí. A spatřil jsem zázrak nad zázraky, na rudém polštářku pošitém perlami pod skleněným zvonem kus žlabu z betlémského chléva, a taky proužek purpurového šatu Jana Evangelisty, dva články z okovů, do nichž byly vsazeny kotníky apoštola Petra v Římě, lebku svatého Vojtěcha, meč svatého Štěpána, holenní kost svaté Markéty, prst svatého Vitala, žebro svaté Žofie, bradu svatého Eobana, horní část lopatky svatého Chrysostoma, snubní prsten svatého Josefa, zub Jana Křtitele, hůl Mojžíšovu a potrhanou křehkou krajku ze svatebního šatu Panny Marie.

A pak ještě další předměty, nebyly to sice už relikvie, nicméně svědčily o zázracích a zázračných bytostech z dalekých zemí, a do opatství je přinesli mniši, kteří se dostali až na sám kraj světa: baziliška a hydry, oba vycpané, roh jednorozce, vejce, které jeden poustevník našel uvnitř jiného vejce, drobek many, kterou se živili Židé na poušti, zub velryby, kokosový ořech, ramenní kost z předpotopního zvířete, sloní kel, žebro delfína. A pak ještě další relikvie, které jsem nerozpoznal a u nichž byly snad drahocennější schránky, v nichž byly uloženy, a další (soudě podle provedení schránek, které byly ze zašlého stříbra) velice starobylé. Byla to nekonečná řada úlomků kostí, látek, dřeva, kovu i skla. K tomu lahvičky s černým prachem, z nichž jedna, jak jsem se dozvěděl, obsahovala spálené pozůstatky Sodomy a druhá zas vápno z hradeb Jericha. I za ty nejskromnější by některý císař dal víc než jedno léno a všechny dohromady pak pro klášter, jehož jsme byli hosty, byly nejenom pramenem nesmírné prestiže, ale i bohatstvím vsutku hmatatelným. Chodil jsem užasle kolem dokola, zatímco Mikuláš nám už přestal objasňovat, co který předmět znamená, byly ostatně opatřeny štítky s kratičkým popisem. Volně a bezcílně jsem se potloukal mezi tímto nevýslovným bohatstvím a obdivoval se mu tu v plném světle a tu zas v pološeru, kde jsem je sotva rozeznal, jestliže Mikulášovi pomocníci přešli se svými loučemi na jiné místo krypty. Byl jsem fascinován těmi zažloutlými kůstkami, které mi připadaly mystické a současně odpudivé, průzračné i tajemné, těmi útržky šatu z dávných dob, vybledlými, potrhanými, občas stočenými v nějaké fiole jako starý zašlý rukopis, těmi zetlelými materiemi, které se už nedaly odlišit od sukna, na němž spočívaly. Ty svaté pozůstatky animálně (a racionálně) žitého života uvězněné nyní ve svých skleněných či kovových příbytcích, které ve svých drobných rozměrech napodobovaly odvážné kamenné katedrály s jejich věžemi a věžičkami, se zdály být rovněž změněny v minerální substanci. Tak tady těla pohřbených světců čekají na vzkříšení těl? Z těchto úlomků by měly být znovu složeny organismy, které v záři božího zjevení, jakmile bude obnovena jejich přirozená smyslovost, jak píše Pipernus, by měly znovu vnímat i *minimas differentias odorum*?⁴⁰⁹

Z mých meditací mě vyrušil Vilém. Položil mi ruku na rameno a řekl: "Jdu pryč. Musím se ještě podívat něco ve skriptoriu..."

"Ale vždyť žádné knihy nedostanete," namítl jsem, "Bengt má příkaz..."

"Musím se podívat znovu na ty, které jsem četl včera, a ty jsou ještě všechny ve skriptoriu na Venantiově stole. Chceš-li, zůstaň ještě tady. Tato krypta je krásný epilog k diskusi o

chudobě, kterou jsi včera zažil. Teď aspoň víš, kvůli čemu se tvoji spolubratři navzájem vraždí, jakmile jde o opatské důstojenství."

"Takže vy věříte tomu, co vám naznačil Mikuláš? Že se vraždí kvůli investituře?"

"Už jsem ti řekl, že zatím nechci nahlas vyslovit žádnou domněnku. Mikuláš nám řekl hodně věcí. Některé z nich mě zaujaly. Teď ale už jdu, musím sledovat ještě další stopu. Nebo snad tutéž, jenom z jiné strany. A ty se nenech očarovat tady těmi skříňkami. Spoustu úlomků kříže jsem viděl i v jiných kostelích. Kdyby byly všechny pravé, tak by se na ukřížování našeho Pána nespotřebovaly dva trámy, nýbrž celý les."

"Mistře!" zvolal jsem pohoršeně.

"Je to tak, Adson. A jsou poklady ještě bohatší než tenhle. Před léty jsem viděl v kolínské katedrále lebku dvanáctiletého Jana Křtitele."

"Opravdu?" zvolal jsem stržen obdivem. Pak se mě však zmocnily pochybnosti: "Ale vždyť Jan Křtitel byl zabit v pokročilém věku!"

"Druhá lebka bude uložena v některém jiném pokladu," řekl Vilém a tvářil se vážně. Nikdy jsem nevěděl, kdy můj mistr žertuje a kdy mluví vážně. Zažertuje-li si někdo v mé vlasti, propukne pak v hlučný smích, aby se s ním mohli smát i všichni kolem. Vilém se naopak smál, když říkal věci vážné, a zůstával zcela vážný, když podle všeho žertoval.

ŠESTÝ DEN

Tertia

ADSO POSLOUCHÁ DIES IRAE A MÁ SEN,
KTERÝ MŮŽEME POVAŽOVAT ZA VIDĚNÍ

Vilém se rozloučil s Mikulášem a odešel nahoru do skriptoria. Já už jsem se mezitím nasytil pohledu na poklad a rozhodl jsem se, že půjdu do kostela a pomodlím se tam za Malachiášovu duši. Nikdy jsem toho muže neměl rád, naháněl mi strach a netajím se tím, že jsem ho dlouho považoval za pachatele všech zločinů. Teď jsem se dozvěděl, že to byl asi chudák sužovaný neukojenými vášněmi, nádoba hliněná mezi nádobami z kovu, že se mračil, protože byl nejistý, a byl tichý a uhýbavý, protože věděl, že nemá co říci. Zakoušel jsem vůči němu výčitky svědomí a myslil jsem si, že modlitba za jeho osud na onom světě by mohla umenšit můj pocit viny.

V kostele nyní vládlo sinalé příšeří, celý prostor ovládal katafalk se zesnulým a zněl jím jednotvárný šepot

mnichů, kteří odříkávali modlitby za mrtvé.

V klášteře v Melku jsem několikrát zažil odchod spolubratra na onen svět. Byla to událost, kterou sice nemohu označit za radostnou, zdálo se mi však, že přináší kli a že ji ovládá mír a všeobjímající pocit spravedlnosti.

Mniši se v cele střídali, utěšovali umírajícího dobrým slovem a každý si v duchu říkal, jak je spolubratr blažený,

zanedlouho skončí svůj ctnostmi naplněný život, připojí se k nebeskému chóru a bude žít v nekonečné radosti.

A tento poklid, van této svaté závisti se přenesl na umírajícího, který nakonec klidně zesnul. Jak odlišná byla

úmrtí těchto posledních dnů! Viděl jsem konečně zblízka,

jak umírá oběť ďábelských škorpiónů z finis Africae,
a tak určitě zemřeli i Venantius a Berengar, spalování
vnitřním žárem, hledali vodu a v ní úlevu a tváře měli
v křeči strhané jako nebohý Malachiáš...

Sedl jsem si dozadu a skrčil se, aby mi nebyla zima. Trochu jsem se zahřál a pak jsem pohnul rty, abych se připojil k modlitbě spolubratří. Odříkával jsem s nimi slova, aniž jsem si uvědomoval, co mé rty šeptají, brada mi padala na prsa a oči se zavíraly. Uběhla dlouhá doba myslím, že jsem několikrát usnul a znova se probudil. Pak sbor zanotoval Dies irae..411. Zpěv se mě zmocnil jako nějaký omamný prostředek a usnul jsem docela. Místo abych si prostě jen zdříml, vyčerpán jsem upadl do neklidné strnulosti, schoulený jako bytůstka v lůně matky. A v těch mlžinách ducha jsem se pojednou ocitl v kraji, který nebyl z tohoto světa, a měl jsem vidění, mohl to však být také jen sen.

Prodíral jsem se po úzkých schůdcích nízkou chodbičkou, jako bych vcházel do krypty s pokladem, nakonec jsem však dorazil do krypty rozlehlejší, byla to kuchyně v Budově. Byla to určitě kuchyně a pracovalo se v ní, nejenom však u pece a s hrnci, ale i s měchy a kladivy, jako by si tu dali schůzku i Mikulášovi kováři. Odevšad šlehalo rudé záblesky ohnišť a pecí, z hrnců unikal kouř a z tekutin, které v nich vřely, zase bubliny, a ty neustále, jedna za druhou, hluše praskaly. Kuchaři se oháněli rožni a novicové, kteří se tu do jednoho sešli vyskakovali a sahalo po slepicích a jiných opeřencích nabodnutých na rozžhavené rožně. Vedle nich však kováři bušili tak mocně, až se celá místnost rozléhala a mraky jisker sršely z kovadlin a mísily se s jiskrami, které se hrnuly z obou pecí.

Nechápal jsem, zda jsem se ocitl v pekle nebo v ráji, jak by si jej představoval Salvátor, zbroceném omáčkami a naditým klobásami. Neměl jsem však čas zeptat se, kde jsem, protože dovnitř vrazil houfec mužičků, trpaslíků s velkou hlavou ve tvaru hrnce, a strhl mě a zahnal na práh refektáře a nakonec přinutil překročit jej.

Reflektář byl svátečně vyzdoben. Na stěnách visely velké goblény a korouhve, obrazy na nich se však nedovolávaly jako obvykle milosrdenství věřících a nerozhlášovaly slávu králů, spíše se mi zdálo, že jsou inspirovány Adelmovými margináliemi, poznal jsem ty méně děsivé a nejsměšnější výjevy: jak zajíci tančí kolem pohádkového stromu blahobytu, jak z řeky skáčou ryby samy na pekáč, který drží v ruce opice-kuchaři v biskupském šatu, jak břichaté zrůdy tančí kolem kotlů, z nichž stoupá kouř. V čele stolu trůnil opat, svátečně oděný krumplovaným purpurovým rouchem, vidličku držel jako žezlo. Vedle něho Jorge pil víno z velkého džbánů a cellerarius, oblečený jako Bernard Gui, ctnostně předčítal z knihy, která měla tvar škorpióna, životy svatých a úryvky evangelií, které však vyprávěly, jak Ježíš s apoštolem žertoval a připomínal mu, že je skála a on že na tom nestydatém kameni, který se kutálí plání, vystaví svou církev, nebo jak svatý Jeroným ve svém komentáři bible tvrdí, že Bůh chtěl obnažit zadek Jeruzalému. A při každé cellerariově větě se Jorge smál, bušil pěstí do stolu a volal: "Ty budeš naším opatem, při břichu božím!"

Opat slavnostně pokynul a dovnitř vešlo procesí panen. Byla to skvostná řada bohatě oděných paní, zprvu se mi zdálo, že mezi nimi vidím svou matku, pak jsem si uvědomil, že jsem se zmylil, protože to zcela určitě bylo děvče strašlivé jako vojsko pod praporci. Až na to, že na hlavě měla čelenku ze dvou řad bílých perel a další dva řetězy perel jí padaly po stranách na ramena a spojovaly se s dalšími dvěma, které měla na hrudi, a na každé perle visel dýmant veliký jak švestka. Navíc měla v uších přívěsky z modrých perel, které se na způsob okruží spojovaly pod bělostným krkem, který se tyčil jako věž libanonská. Plášť měla v barvě ostranky, v ruce držela zlatý pohár posázený dýmanty a v něm, jak jsem najednou věděl, měla smrtící mast, kterou ukradla Severinovi. Za touto paní, krásnou jako jitřenka, kráčely další, jedna v bílém vyšívaném plášti přes tmavý šat, s dvojitou zlatou štolou, pošítou polními květy, druhá měla plášť z bílého damašku přes bledě růžový šat pošíty zelenými lístky a s dvěma velikánskými labyrinty vyšitými hnědou nití, třetí měla plášť rudý a její smaragdový šat byl utkán z maličkých červených zvířátek a v rukou držela štolu bílou a vyšívanou. Co měly na sobě další, toho jsem si už nevšiml, protože jsem se snažil přijít na to, kdo to vlastně doprovázel dívku, která se nyní podobala Panně Marii, naštěstí každá paní držela v ruce tabulku nebo jí z úst vycházel nápis, a tak jsem se dozvěděl, že jsou to Rút, Sára, Zuzana a další ženy z Písma svatého.

Vtom opat vzkřikl: "Vejděte, filii de puta!"⁴¹³ a do refektáře vešlo další pohledné procesí

svatých osob, které jsem hned poznal, důstojně a nádherně oděných, uprostřed nich jeden seděl na trůně, byl to náš Pán a zároveň také Adam, oděný purpurovým pláštěm, který mu na rameni spínala fibule, rudá rubíny a bílá perlan a na hlavě měl korunu, která se podobala čelence děvčete, a v ruce držel ještě větší pohár plný prasečí krve. Další přesvaté osobnosti, o nichž se ještě zmíním a které jsem dobře znal, ho obklopovaly, byl tu i oddíl lučištníků francouzského krále oděných v zeleném či rudém šatu se smaragdovým štítem, na němž se skvěl Kristův monogram. Velitel oddílu přišel k opatovi, pozdravil ho a podal mu pohár se slovy: "Sao ko kelle terre per kelle fini ke ki kontene, třicet let je měla strana sancti Benedicti." Načež opat odpověděl: "Age primum et septimum de quatuor" a všichni zapěli: "In finibus Africae, amen." Pak všichni sederunt.

Když obě procesí rozpustila své řady, opat dal pokyn a Šalomoun začal prostírat stoly, Jakub a Ondřej přinesli otýpku sena, Adam se usadil uprostřed, Eva si lehla na fíkový list, Kain přitáhl dovnitř pluh, Ábel přišel se škopkem, aby podojil Brunella, Noe triumfálně přivesloval na arše, Abrahám se posadil pod strom, Izák si lehl na zlatý oltář v kostele, Mojžíš se usadil na kameni, Daniel se objevil na márách zavěšen do Malachiáše, Tobiáš si lehl na postel, Josef se svalil na snop, Benjamín se položil na pytel a pak jsem viděl ještě další, mé vidění však už bylo zmatené. David stál na vršku, Jan na zemi, faraón na písku (pochopitelně, řekl jsem si, ale jak to?), Lazar na stole, Ježíš na roubení studně, Zacheus vylezl do větví stromu, Matouš na stoličku, Rachab na koudel, Rút na slámu, Tekla na předprseň okna (zvenčí se objevil bledý obličej Adelma, který ji upozornil, že by taky mohla spadnout dolů do srázu), Zuzana byla v zahradě, Jidáš mezi hroby, Petr na lavici, Jakub si sedl na síť, Eliáš do sedla, Ráchel na ranec. Apoštol Pavel odložil meč a poslouchal, jak Ezau bručí, zatímco Job naříkal na smetišti a přibíhaly mu na pomoc Rebeka s šatem, Judita s pokrývkou, Agar s rubášem a pak několik noviců přineslo kotel, z něhož se kouřilo a z něhož vyskočil Venantius ze Salvemeku, rudý od hlavy k patě, a začal všem rozdávat jelita.

Refektář se stále více zalidňoval a všichni se ládovali, Jonáš nosil na stůl dýně, Izajáš luštěniny, Ezechiel ostružiny, Zacheus sykomorové květy, Adam citróny, Daniel vlčí bob, faraó papriky, Kain artyčoky, Eva fíky, Ráchel jablka, Ananiáš švestky velké jak démanty, Lia cibule, Áron olivy, Josef přinesl vajíčko, Noe hrozny, Simon pecky z broskví, Ježíš přitom zpíval Dies irae a vesele poléval pokrmu octem, vymačkával jej z malé houby, kterou sundal z hrotu oštěpu jednoho lučištníka francouzského krále.

"Děti moje, moje milované ovečky," řekl opat, který byl už namol, "nemůžete stolovat oděni chudě jako žebráci, pojdte, pojdte." A třískal prvního a šestého ze čtyř, kteří znetvoření jako strašidla vycházeli z hloubi zrcadla, zrcadlo bylo na kusy a vyvalily se z něho do labyrintu pestrobarevné, rozedrané a špinavé šaty pošíité drahokamy. A Zacheus si vzal šat bílý, Abrahám šedivý jak vrabec, Lot sírově žlutý, Jonáš modravý, Tekla červenavý, Daniel šedivý jak srst lva, Jan měňavý, Adam v barvě pleti, Jidáš v barvě stříbrňáků, Raehab šarlatový, Eva v barvě stromu poznání a další si brali oděvy strakaté a jiní zas hrubé, šedivé či modré, v barvě dřeva nebo kamene, rezavé a černé, hyacintové a v barvě ohně a síry a Ježíš se napařoval v šatu holubicím a se smíchem vytýkal Jidášovi, že nerozumí špásu v sancta laetitia.⁴¹⁴

Pak si Jorge sundal z nosu vitros ad legendum a zapálil ohnivý keř, k němuž Sára přinesla dříví, Jefte je nasbíral, Izák vyložil, Josef nařezal a zatímco Jakub otvíral studnu a Daniel si sedal k jezeru, sluhové přinášeli vodu, Noe víno, Hagar měch na víno, Abrahám telátko, které Raohab přivázala ke kůlu a Ježíš mu podal provaz a Eliáš mu svázal nohy: pak je Abšalóm pověsil za vlasy, Petr podal meč, Kain je zabil, Herodes nechal vykřváct, Sem odhodil vnitřnosti a lejno, Jákob polil olejem, Melchisedech posolil, Antioch dal na oheň, Rebeka pekla a Eva jako první ochutnala a bylo jí špatně, ale Adam říkal, aby si z toho nic nedělala, a poklepal na rameno Severinovi, aby přidal nějaké aromatické byliny. Ježíš pak nalámal chleba, podělil všechny rybami, Jakub křičel, že Ezau snědl všechnu čočku, a Izák už v sobě měl málem celé pečené kůzle a Jonáš vařenou velrybu a Ježíš hladověl po

čtyřicet dní a čtyřicet nocí.

Mezitím všichni vycházeli ven a vraceli se dovnitř a přinášeli vzácnou zvěřinu všech barev a podob, ze které si Benjamín ponechal vždycky sousto největší a Marie nejlepší, zatímco Marta si naříkala, že musí pokaždé sama umýt nádobí. Pak si rozdělili telátko, které mezitím velice narostlo, a Jan dostal hlavu, Abšalóm šíji, Áron jazyk, Samson čelist, Petr ucho, Holofernes hlavu, Lia zadek, Saul krk, Jonáš břicho, Tobiáš žluč, Eva žebro, Maria vemeno, Alžběta vulvu, Mojžíš ocas, Lot nohy Ezechiel kosti. Ježíš mezitím pojídal osla, svatý František vlka, Ábel ovci, Eva murěnu, Jan Křtitel kobyliku, faraó chobotnici (pochopitelně, řekl jsem si, ale proč?)

David hltal španělské mušky a pak se vrhl na děvče nigra sed formosa,⁴¹⁵ zatímco Samson hryzal zadek Iva a Tekla s řevem prchala a za ní se hnál chlupatý černý pavouk.

Všichni už byli určitě namol a někteří uklouzli v kaluži vína a jiní zas spadli do hrnců a trčely jim z nich

nohy zkřížené jako dva klacíky a Ježíš měl všechny prsty černé a rozdával listy knihy a říkal: "Vezměte a jezte, toto jsou hádanky Symfosiovy, mezi jiným o rybě, která je božím synem a vaším Spasitelem." A všichni se napili, Ježíš sladkého, Jonáš marsického, faraó sorrentského (proč?), Mojžíš gádského, Izák krétského, Áron jaderského, Zacheus aubustského, Tekla arsinského, Jan albanského, Ábel kampanského, Maria signinského a Ráchel florentského.

Adam ležel na zádech a kloktal a víno mu vytékalo ze žebra. Noe ze spaní proklínal chána, Holofernes chrápal nic netuše, Jonáš spal, jako když ho do vody hodí, Petr bděl až do kohoutího zakokrhání a Ježíš se prudce probudil, když zaslechl, jak Bernard Gui a Bertrand z Poggetta se rozhodují, že děvče upálí, a zvolal: "Otče můj, je-li možné, ať mne mine tento kalich!" Někteří víno špatně míchali a jiní zas dobře pili, někteří umírali smíchy a jiní se při umírání smáli, někteří pili z láhve a jiní z cizích číší. Zuzana křičela, že nikdy nepostoupí své bílé tělo cellerariovi a Salvátorovi za ubohé hovězí srdce, Pilát bloudil po refektáři jako hříšná duše a hledal vodu, aby si omyl ruce, a fra Dolcino s pérem na klobouku mu ji přinesl, pak si zvedl plášť a ukazoval všem své zakrvácené přirození, zatímco Kain se mu posmíval a objímal krásnou Markétu z Tridentu: a Dolcino se dal do pláče a položil hlavu na rameno Bernarda Guie a řekl mu, že je papá angelicus. Ubertin ho utěšoval stromem života, Michal z Ceseny zlatou kabelou, Maria ho mazala vonnými mastmi a Adam ho přemlouval, aby si ukousl z právě utrženého jablka.

A pak se otevřela klenba Budovy a z nebes sestoupil Roger Bacon na létajícím stroji, unico homine regente. A David zahrál na harfu, Salomé tančila se sedmi závoji a pokaždé, jak jeden závoj shodila, zazněla jedna ze sedmi polnic a ukázala se jedna ze sedmi pečetí, až tu nakonec Salomé zůstala jen amicta sole. Všichni říkali, že tak veselé opatství ještě neviděli, a Berengar každému zvedal šat, mužům i ženám, a líbal je na holý zadek. A začal tanec, Ježíš byl oblečen jako učitel, Jan jako hlídač, Petr jako gladiátor se sítí a trojzubcem. Nimrod jako lovec, Jidáš jako udavač, Adam jako zahradník, Eva jako pradlena, Kain jako lotr, Ábel jako pastýř, Jákob jako kurýr, Zachariáš jako kněz, David jako král, Jubal jako hráč na lyru, Jákob jako rybář, Antioch jako kuchař, Rebeka jako nosička vody, Melchisedech jako hlupák, Marta jako služka, Herodes jako zuřivý šílenec, Tobiáš jako lékař, Josef jako tesař, Noe jako opilec, Izák jako sedlák, Job jako truchlící pozůstalý, Daniel jako soudce, Tamar jako nevěstka, Maria jako paní domu a ta také nařídila sluhům, aby přinesli další víno, protože ten nerozuma její syn nechce proměnit

vodu ve víno.

V tom se opat rozlítil, protože prý uspořádal krásný hodokvas a od nikoho nic nedostal: a tu mu všichni začali o překot nosit dary a poklady, býka, ovci, lva, velblouda, jelena, tele, jalovici, sluneční vůz, bradu svatého Eobana, ocas svaté Morimondy, dělohu svaté Arundeliny, lebeční spodinu dvanáctileté svaté Burgosiny cizelovanou jako číše, a jeden opis Pentagonum Salomonis. Opat se však dal do křiku, že to dělají proto, aby odvrátili jeho pozornost, a ve skutečnosti že drancují jeho kryptu s pokladem, v níž se právě nacházejí, a že byla uzmuta velice vzácná kniha, v níž se píše o škorpiónech a sedmi polnicích, a přivolával lučištníky francouzského krále, aby prohledali všechny podezřelé. K hanbě všech přítomných našli pestrobarevné plátno u Hagar, zlatou pečeť u Ráchel, zlaté zrcátko Tekle v zářadří, lahvičku na nápoje v podpaždí Benjamínově, hedvábnou pokrývku v šatech Juditiny, kopí v ruce Longinově a cizí manželku v náručí Abimelechově. K nejhoršímu však došlo, když našli černého kohouta u děvčete černého a překrásného jako kočka téže barvy, a nazvali ji čarodějnící a falešnou apoštolkou a všichni se na ni vrhli aby ji potrestali. Jan Křtitel jí sťal hlavu, Ábel ji zabil, Adam ji vyhnal z ráje, Nabuchodonozor jí rozpálenou rukou napsal znamení zvěrokruhu na ňadra, Eliáš ji unesl na ohnivém voze, Noe ji ponořil do vody, Lot ji změnil v solný sloup, Zuzana ji nařkla z chlípnosti, Josef ji podvedl s jinou, Ananiáš ji strčil do pece, Samson ji vsadil do okovů, Pavel ji zbičoval, Petr ji ukřižoval hlavou dolů, Štěpán ji ukamenoval, Vavřinec ji upálil na roštu, Bartoloměj ji stáhl z kůže, Jidáš ji udal, cellerarius ji spálil a Petr všechno zapřel. Pak se všichni vrhli na její tělo a házeli na ně lejna, prděli do tváře a močili na hlavu, trhali vlasy a tloukli planoucími pochodněmi přes zadek. Z předtím tak krásného a něžného těla dívčina zbývaly jen kosti a ty se rozpadaly na úlomky, které mizely ve skříňkách a v relikviářích z křišťálu a zlata v kryptě. Vlastně ne, to nebylo dívčino tělo, co pomalu plnilo kryptu, to úlomky kostí v kryptě vířily a pomalu skládaly dívčino tělo, které bylo vlastně už taky nerost, a pak se znovu rozkládaly a rozlétaly jako svatý prach tělesných segmentů, které tu nahromadila smyslů zbavená bezbožnost. Jako by se jedno jediné obrovské tělo během tisíciletí rozpadlo na své přirozené části a těmi jako by obsadilo celou kryptu, která se nyní, nehledě na větší jas, úplně podobala kostnici mrtvých mnichů, zkrátka jako by se forma substantialis lidského těla, tohoto mistrovského díla stvoření, rozpadla na početná a od sebe navzájem oddělená accidentia⁴¹⁸ a stala se podobenstvím svého vlastního opaku, formou ne už ideální, ale pozemskou, uhnětenou z prachu a páchnoucích úlomků, neschopných znamenat něco jiného než zhoubu a smrt...

Už jsem tu nenacházel osoby z hostiny a dary, které přinesly, všichni účastníci sympozia jako by nyní byli v kryptě mumifikováni ve své vlastní suti, jako by každý byl průzračnou synekdochou sebe samotného, Ráchel kost, Daniel zub, Samson čelist, Ježíš cár purpurového šatu. Jako by se ke konci, kdy se slavnost změnila v masakr děvčete, z hostiny stal masakr všeobecný a přede mnou byl nyní konečný výsledek, těla (ale co říkám? veškerý pozemský a sublunární korpus vyhladovělých a žíznivých stolovníků) se proměnila v jedno jediné mrtvé tělo, rozervané a zmučené jako tělo Dolcinovo po provedení ortelu, a to se proměnilo v nečistý zářný poklad, rozprostřelo se v celé své šíři jako kůže stažená z nějakého zvířete, která však stále ještě v sobě chová jako zkamenělé všechny útroby a orgány, dokonce i rysy tváře. Kůže se všemi svými záhyby, vráskami a jizvami, se svými sametovými plochami, s porostem vlasů na hlavě a chlupů na hrudi a na ohanbí, z nichž se stal okázalý damašek, ňadra, nehty a rohovina pod patami, jemné nitky řas, vodnatá matérie očí, dužina rtů, štíhlá páteř, architektura kostry, to všechno se stalo sypkou drtí a přitom neztratilo nic ze svého tvaru a ze svého vztahu ke všemu ostatnímu: nohy byly prázdné a splasklé jako punčochy, jejich maso leželo vedle nich jako nějaká planeta se všemi červenými arabeskami žil, vycizelovaná kupa vnitřností, zářivý a slizký rubín srdce, perlově bílá řada zubů jeden jak druhý, složené v náhrdelník i s jazykem jako růžovým a modrým přívěskem, prsty seřazené jako svíce, pečeť pupku jako uzel svazující nitky rozloženého koberce břicha... Ze všech stran se na mě v kryptě nyní šklebilo,

šuškalo mi a ke smrti vybízelo toto obecné, do skříněk a relikviářů rozdělené a přesto do své rozlehlé a iracionální totality znovu složené makrotělo, a bylo to přece totéž tělo, které při hostině jedlo a provádělo necudné kotrmelce; zde se mi však předvádělo jakoby nenávratně propadlé nenarušitelnosti své tupé a slepé zhouby. A Ubertin mě vzal za paži, zaťal mi do ní nehty a šeptal mi: "Pohled, je to totéž! Co dříve triumfovalo ve svém šílenství a bavilo se svou hrou, je nyní zde, ztrestané a odměněné, zbavené svodů vášní, ztuhlé ve věčnosti, předané věčnému mrazu, který je očistí a uchová, odřato rozpadu skrze triumf rozpadu, neboť nic a nikdo už nebude moci prachem učinit to, co prach a minerální substance už je, mors est quies viatoris, finis est omnia laboris..."

Najednou však vtrhl do krypty Salvátor, planul jako oheň ďábelský a vzkřikl: "Hlupáku! Copak nevidíš, že to je jen velké lyotardní zvíře z knihy Jobovy? Čeho se bojíš, můj mladý pane? Tady máš zapékaný sýr." A krypta se rozžehla narudlými záblesky a byla z ní znova kuchyň, ale spíš než kuchyň to byl vnitřek velikého slizkého a hladkého břicha, a uprostřed bylo zvíře černé jako havran s bezpočtem rukou, přikované k velkému roštu, natahovalo se a bralo si ty, kdož byli kolem, a jako si sedlák, má-li žízeň, vymačká do úst hrozen vína, tak velké zvíře rukama mačkalo, koho chytilo, někomu rozmáčklo nohy, jinému hlavu, vesele je žralo a říhalo oheň, který páchl víc než síra. A přece jen, zázrak nad zázrak, ten výjev mi už nenaháněl strach a přistihl jsem se, že na tohoto "dobrého čerta" (jak jsem si myslil) pohlížím blahovonně, vždyť to koneckonců nebyl nikdo jiný než Salvátor, o smrtelném lidském těle, o jeho strastech o jeho rozpadu jsem věděl už všechno a ničeho jsem nebál. Však také ve světle toho plamene, který mi nyní připadal přátelský a pohostinný, jsem znova zahlédl všechny hosty od večere, vrátili se do svých těl a zpívali, že všechno začíná vždy znova, a mezi nimi byla i dívka zase celá a překrásná, a řekla mi: "To nic není, to nic není, uvidíš, vrátím se krásnější než dřív, nech mě, jenom si odskočím shořet na hranici, pak se tu zas uvidíme!" A ukazovala mi, odpusť mi, Bože, svou vulvu, do níž jsem vešel a ocitl se v překrásné jeskyni, která vypadala jako rozkošné údolí ze zlatého věku lidstva, bohatá vodami a ovocem a stromy, na nichž rostl zapékaný sýr. A všichni děkovali opatovi za krásnou slavnost a prokazovali mu své přátelství a dobrou náladu tím, že do něho strkali, kopali, strhávali z něho šat a sráželi ho na zem, šlehalí mu prut pruty a on se smál a prosil je, aby ho nelechtali. A obkročmo na koních, jimž z nozder šla síra, vešli bratří chudého života a u pasu měli měšce plné zlata a s jeho pomocí činili z vlků beránky a z beránek vlky a císaři je korunovali se souhlasem shromáždění lidu, který pěl chválu na všemohoucnost boží. "Ut cachinnis dissolvatur, torqueatur rictibus!"⁴²⁰ volal Ježíš a mával trnovou korunou. Vešel papež Jan, proklínal zmatek, který tu vládl, a říkal: "Půjde-li to tak dál, opravdu nevím, jak to skončí!" Všichni se mu však vysmívali a s opatem v čele šli hledat s vepří lanýže do lesa. Už jsem chtěl jít za nimi, když jsem zahlédl Viléma, jak vychází z labyrintu. "Neopouštějte mě, mistře!" volal jsem na něho. "Já chci také vidět, co je ve finis Africae!"

"Už jsi to viděl!" odpověděl mi Vilém a byl už daleko. A probudil jsem se, zrovna když v kostele končil pohřební zpěv slovy:

Lacrimosa dies illa
qua resurget ex favilla
indicando homo reus:
huic ergo parce deus!
Pie lesu domine
dona eis requiem.

Z toho jsem vyvodil, že netrvalo-li mé vidění, bleskové jako všechna vidění, po dobu jednoho amen, pak bylo určitě o něco kratší než jedno Dies irae.

ŠESTÝ DEN

Po tertii

VILÉM ADSONOVI OBJASNÍ JEHO SEN

Vyšel jsem celý rozrušený z kostela hlavním portálem a ocitl jsem se před nevelkým shromážděním. To františkáni právě odjížděli a Vilém sešel dolů, aby se s nimi rozloučil.

Šel jsem k nim a se všemi jsem se rovněž rozloučil a bratrsky je objal. Pak jsem se zeptal Viléma, kdy odjedou Avignonští s vězni. Odpověděl mi, že odjeli už před půl hodinou, když jsme byli v kryptě, nebo také, napadlo mě, když jsem měl sen.

Na chvíli jsem byl sklíčený, pak jsem se vzchopil. Je to tak lepší. Nesnesl bych pohled na odsouzené (mám na mysli nebohého celleraria, Salvátora... a ovšem i dívku), jak je odvlékají navždy pryč. A byl jsem ještě tak rozrušen svým snem, že mé city jako by vychladly.

Zatímco se karavana minoritů ubírala k východu z hradeb, zůstali jsme s Vilémem před kostelem, oba posmutnělí, i když každý z jiného důvodu. Pak jsem se rozhodl, že mistrovi vylíčím svůj sen. Mé vidění bylo mnohotvárné a nelogické, pamatoval jsem si je však neobyčejně jasně, výjev za výjevem, pohyb za pohybem, slovo za slovem. A tak jsem mu je také vypověděl, nic jsem nevynechal, protože jsem věděl, že sny skrývají často tajemná poselství, v nichž učené osoby mohou objevit přejasná proroctví.

Vilém mě mlčky vyslechl, pak se zeptal: "Víš co se ti zdálo?"

"Přece to, co jsem vám řekl..."

"Jistě, rozumím. Víš ale, že to, cos mi vyprávěl, bylo už z větší části napsáno? Zařadil jsi osoby a události posledních dnů do rámce, který jsi už znal, osnovu snu jsi totiž už někde četl nebo ti ji někdo jako chlapci vyprávěl, ve škole nebo v klášteře. Je to Coena Cypriani."422 Na okamžik jsem byl v rozpacích. Pak jsem si vzpomněl. Jistě, je to pravda! Zapomněl jsem možná název, ale který dospělý mnich nebo neposedný mnišek se aspoň jednou neusmál nebo nezasmál výjevům této frašky, která ve verších i v próze patří k tradicím velikonočních obřadů a k ioca monachorum? Byla zakazována nebo aspoň haněna těmi nejpřísnějšími mistry noviců, nenašel by se však klášter, kde by si ji mniši šeptem nevyprávěli, různě nesumarizovali a neupravovali. Jinde ji dokonce zbožně přepisovali a tvrdili, že pod rouškou hravosti ukrývá tajná morální ponaučení, a další ji dokonce šířili, protože pomocí hry si prý mladí lépe uchovají v paměti epizody Písma svatého. Byla napsána i verze ve verších pro papeže Jana VIII. s věnováním: "Ludere me libuit, ludentem, papa Johannes, accipe. Ridere, si placet, ipse potes." A říkalo se, že sám Karel Lysý uvedl její veršovanou verzi na scénu jako velice hravé svaté mystérium, aby u večere pobavil své hodnostáře:

Ridens cadit Gaudericus

Zacharias admiratur,

supinus in lectulum

docet Anastasius...

A kolik napomenutí jsem si musil vyslechnout od svých učitelů, když jsme z ní s mými druhy v Melku recitovali úryvky! Vzpomněl jsem si na jednoho starého mnicha, který říkal, že muž tak ctnostný, jako byl Cyprián, nemohl napsat tak neslušnou, rouhavou parodii Písma svatého, hodnou spíše nějakého nevěřícího nebo blázna než svatého mučedníka... Dávno jsem na ty dětské hry zapomněl. Jak to, že se mi Coena tenkrát ráno tak živě vybavila v mém snu? Vždycky jsem si myslel, že sny jsou boží poselství nebo nanejvýš

nesmyslná koktání spící paměti o tom, co se během dne přihodilo. Nyní jsem si uvědomil, že je možno mít i sny o knihách a že můžeme tedy snít i o snech...

"Chtěl bych být Artemidoros, abych mohl tvůj sen správně vyložit," řekl Vilém. "Myslím si však, že i bez jeho znalostí není těžké pochopit, co se stalo. V těchto dnech jsi, nebohý chlapče, prožíval řadu událostí, z nichž jako by se vytratil jakýkoliv řád. A dnes se v tvé spící mysli vynořila vzpomínka na frašku, v níž rovněž, i když možná s jiným úmyslem, je svět obrácen vzhůru nohama. Do ní jsi vřadil čerstvější vzpomínky, své úzkosti a obavy. Vyšel jsi z Adelmových marginálií a prožil velký karneval, v němž všechno jako by šlo jinam, než má, a kde přitom jako v Coeně každý dělá to, co v životě opravdu dělal. A nakonec ses sám sebe ve snu ptal, který svět je ten pomýlený a co vlastně znamená stát na hlavě. Tvůj sen už nevěděl, kde je dole a kde je nahoře, kde je láska a kde je život. Tvůj sen pochyboval o naučeních, jichž se ti dostalo."

"Můj sen možná ano, já ale ne," řekl jsem ctnostně. "Pak ale sny nejsou boží poselství, jsou to ďábelské bludy a neobsahují žádnou pravdu!"

"To nevím, Adsoně," odpověděl mi Vilém. "Máme v rukou už tolik pravd, že kdyby jednou přišel den, kdy by někdo chtěl těžít pravdu i z našich snů, pak časy Antikristovy by opravdu už byly za dveřmi. Ale čím víc na tvůj sen myslím, tím víc mi připadá objasňující. Pro tebe možná ne, ale pro mne ano. Promiň, jestliže si přivlastňuji tvůj sen, abych mohl rozpoznat svou domněnku, já vím, je to neuctivé a nemělo by se to dělat... Myslím si však, že tvá duše v dřímotách pochopila víc věcí, než jsem já pochopil za šest dnů v bdělém stavu..."

"Opravdu?"

"Opravdu. Nebo možná ne. Považuji tvůj sen za objasňující, protože se shoduje s jednou mou domněnkou. Ale poskytl jsi mi velkou pomoc. Díky."

"Co však bylo v mém snu, že vás to tak zajímá? Neměl žádný smysl jako všechny sny!"

"Měl jiný smysl jako všechny sny a také vidění. Je třeba číst jej alegoricky nebo anagogicky..."

"Jako Písmo?"

"Sen je písmo a mnohá písmena nejsou nic jiného než sny."

ŠESTÝ DEN

Sexta

JE PŘEZKOUMÁNA HISTORIE KNIHOVNÍKŮ
A OBJEVÍ SE NĚKOLIK DALŠÍCH ZPRÁV
O TAJEMNÉ KNIZE

Vilém se chtěl ještě vrátit zpátky do skriptoria, odkud právě přišel. Požádal Bengta o svolení nahlédnout do katalogu a rychle ho prolistoval. "Tady někde by to mělo být," říkal, "před hodinou jsem to tu viděl..." U jedné stránky se zastavil. "Tady je to," řekl pak, "přečti si tenhle název."

Pod jedinou signaturou (finis Africae!) tu byly čtyři tituly, určitě šlo o jeden svazek s několika texty. Četl jsem:

I. ar. de dictis cujusdam stulti⁴²⁴

II. syr. libellus alchemicus aegypl.

III. Expositio Magistri Alcofribae de cena beati Cypriani Cartaginensis Episcopi

VI. Liber acephalus de stupris virginum et meretricum amoribus

"Co to je?" zeptal jsem se.

"To je naše kniha," pošeptal mi Vilém. "Teď už víš, co mi tvůj sen napověděl. A opravdu..." rychle prolistoval stránky těsně před titulem a za ním, "opravdu, knihy, na které jsem myslel, jsou tu všechny pohromadě. Chtěl jsem si ale ověřit ještě něco jiného. Poslouchej. Máš tu svou tabulku? Dobře, musíme provést nějaký výpočet. Snaž se vzpomenout si jak na to, co nám řekl včera Alinardus, tak na to, co jsme dnes ráno slyšeli od Mikuláše. Takže: Mikuláš nám řekl, že sem přišel zhruba před třiceti lety a že Abbo byl už opatem. Předtím byl opatem Pavel z Rimini. Odpovídá to? Dejme tomu, že k této změně došlo kolem roku 1290, rok sem, rok tam, na tom nezáleží. Dále nám Mikuláš řekl, že když sem přišel, byl už knihovníkem Robert z Bobbia. Je to tak? Pak zemřel a místo dostal Malachiáš, dejme tomu, že někdy na začátku tohoto století. Piš. Je tu však období před Mikulášovým příchodem, kdy knihovníkem byl Pavel z Rimini. Odkdy dokdy? To nám neřekli, mohli bychom nahlédnout do kroniky opatství, tu ale bude mít u sebe opat a teď bych ho o to nerad žádal. Dejme tomu, je to jen domněnka, že Pavel byl zvolen knihovníkem před šedesáti lety, piš. Jak to, že si Alinardus stěžuje, že zhruba před padesáti lety měl místo knihovníka dostat on a místo toho je dostal někdo jiný? Myslí tím jiným Pavla z Rimini?"

"Nebo Roberta z Bobbia?" řekl jsem.

"Možná. Teď se ale podívej tady do katalogu. Jak nám Malachiáš řekl hned první den, tituly jsou zapisovány podle toho, kdy je knihovna získala. A kdo je zapisuje? Knihovník. Podle změn v písmu na těchto stránkách můžeme tedy určit, jak šli knihovníci za sebou. Vezměme katalog zezadu dopředu, poslední zápisy provedl Malachiáš, to je ten gotický rukopis, jak sám vidíš. A je to jen pár stránek. Za posledních třicet let opatství moc knih nezískalo. Následuje řada stránek popsaných třaslavým písmem, poznával bych v nich ruku nemocného Roberta z Bobbia. Je to taky jen pár stránek, Robert patrně svůj úřad dlouho nezastával. A teď se podívej, co je tady? Spousta stránek popsaných jinou rukou, písmo je rovné a sebejisté, řada přírůstků (mezi nimi skupina knih, jimiž jsem se před chvílí zabýval) opravdu úctyhodná. Pavel z Rimini se musil napracovat! Příliš, připomeneme-li si, že se stal opatem poměrně ještě mladý, jak nám řekl Mikuláš. Dejme tomu, že tento nenasytný čtenář během několika málo let opravdu obohatil opatství o tolik knih... Neřekli nám však, že mu říkali abbas agraphicus, protože kvůli nějaké vadě či nemoci nemohl nebo neuměl psát? A kdo to tedy psal? Mohl bych říci, že jeho pomocník. A kdyby náhodou byl pak tento pomocník sám jmenován knihovníkem, pak by v psaní pokračoval a nám by to objasnilo, proč je tu tolik stránek psaných jednou rukou. Pak by tedy mezi Pavlem a Robertem byl ještě jeden knihovník, dosazený zhruba před padesáti lety, a to by byl také tajemný konkurent Alinardův, který vystřídal Pavla, i když byl Alinardus nejstarší. Pavel však zmizel a k překvapení Alinarda i ostatních byl do knihovny povolán Malachiáš."

"Jak si však můžete být tak jist, že to je správné pořadí? I když připustíme, že toto písmo opravdu patří našemu bezejmennému knihovníkovi, proč by tituly na předcházejících stránkách nemohl zapsat Pavel?"

"Protože mezi těmito přírůstky jsou zaznamenány všechny papežské buly a dekretály a ty jsou přesně datovány. Tím, chci říci, že najdeš-li tu, jako že najdeš, Firma cautela426 od Bonifáce VII., datovanou 1296, pak víš určitě, že tento text se sem nemohl dostat před dotyčným rokem, a můžeš se domnívat, že nepřišel ani dlouho po něm. Máme tu jakési milníky, které označují léta, takže připustím-li, že Pavel z Rimini se stal knihovníkem v roce 1265 a opatem v roce 1275, a zjistím-li pak, že písmo jeho nebo někoho jiného, ne však Roberta z Bobbia, trvá od roku 1265 do roku 1285, objevím rozdíl desíti let."

Můj mistr byl opravdu důvtipný. "Jaké závěry z toho vyvozujete?" zeptal jsem se.

"Žádné," odpověděl mi, "jenom premisy."

Pak se zvedl a šel si promluvit s Bengtem. Ten seděl spořádaně, i když nijak sebejistě, na svém starém místě u stolu, neopovážil posadit se za stůl Malachiášův, kde byl katalog.

Vilém s ním jednal s odstupem. Nezapomněli jsme ještě na jeho nechutné chování z předešlého večera.

"Stal jste se mocným, pane knihovníku, doufám však, že mi stejně něco sdělíte. Tenkrát ráno, kdy tu Adelmus spolu s ostatními diskutovali o hádankách a slovních hříčkách a kdy se Berengar zmínil o finis Africae, zmínil se někdo o Coena Cypriani?"

"Ano," odpověděl Bengt, "neřekl jsem ti to? Ještě než přišla řeč na hádanky Sympfosiovy, zmínil se o Coeně právě Venantius a Malachiáš se rozložil a řekl, že to je dílo nestydaté, a připomněl, že opat všem jeho četbu zakázal..."

"Tak opat, co?" řekl Vilém. "To je opravdu zajímavé. Díky, Bengte."

"Počkejte," zadržel ho Bengt, "chci s vámi mluvit." A pokynul nám, abychom ho následovali na schody do kuchyně, aby nás ostatní neslyšeli. Třásl se mu rty.

"Mám strach, Viléme," řekl pak. "Zabili už i Malachiáše. Víím toho příliš. Italům jsem trnem v očích... Nechtějí, aby knihovníkem byl cizinec... Myslím, že ostatní byli odstraněni právě proto... Ještě jsem vám nevyprávěl o tom, jak Alinardus nenáviděl Malachiáše, o jeho zášti..."

"Kdo mu před léty uzmul místo?"

"To nevím, mluví o tom vždycky jen neurčitě a pak, stalo se to už dávno. Všichni už asi pomřeli. Skupina Italů kolem Alinarda ale často mluví... často mluvila o Malachiášovi jako o někom, koho nastrčil s opatovým souhlasem někdo jiný... Aniž jsem si to uvědomil, dostal jsem se mezi dvě frakce, které mezi sebou bojují o moc... Došlo mi to teprve dnes ráno... Itálie je země spiknutí, namíchají tu jed papežům, natož pak nebohému mládenci, jako jsem já... Včera mi to ještě nedošlo, myslil jsem si, že jde jen o tu knihu, ale teď už si tím nejsem tak jistý, ta kniha byla jen záminka: sám jste viděl, že se našla, a Malachiáš zahynul stejně... Musím... Chci... Chtěl bych odtud uprchnout. Co byste mi radil?"

"Aby ses uklidnil. Podívejme se, teď žádáš o radu! Včera ses ale naparoval jako pán světa! Hlupáku, kdybys mi býval pomohl včera, zabránili bychom poslednímu zločinu. To tys dal Malachiášovi knihu, která ho zabila! Řekni mi ale aspoň jednu věc. Ty jsi měl tu knihu v rukou, dotkl ses jí, četl jsi ji? A proč jsi tedy zůstal naživu?"

"Nevím. Přisahám, že jsem se jí nedotkl, vlastně dotkl, když jsem ji v laboratoriu vzal, ale neotevřel jsem ji, ukryl jsem ji pod kutnou a v cele jsem ji strčil pod slamník. Věděl jsem, že mě Malachiáš sleduje, a hned jsem se vrátil do skriptoria. A když mi pak Malachiáš nabídl, abych se stal jeho pomocníkem, odvedl jsem ho k sobě do cely a knihu jsem mu odevzdal. To je všechno."

"Neříkej mi, žeš ji ani neotevřel."

"Otevřel, než jsem ji ukryl, abych si byl jist, že je to opravdu ta, kterou hledáte. Začínala arabským textem, pak byl myslím text syrský, dále latinský a poslední byl řecký..."

Připomněl jsem si tituly, které jsme viděli v katalogu. První byl označen ar. a druhý syr. Byla to kniha! Vilém však naléhal dál: "Takže ses jí dotkl a jsi naživu. Na dotek se tedy neumírá. A co bys mi mohl povědět o řeckém textu? Podíval ses na něj?"

"Jenom krátce, natolik, aby mi došlo, že je bez názvu. Jako by chyběl začátek..."

"Liber acephalus..." zamumlal Vilém.

"... pokusil jsem se přečíst si první stránku, jenže, abych byl upřímný, řečtinu znám velice špatně, býval bych na to potřeboval víc času. A pak mou zvědavost k sobě přivábilo něco docela jiného, právě u stránek v řečtině. Stránky byly, jak bych to řekl, navlhlé, nešly od sebe. Navíc byl divný i pergamen... jemnější než obvykle, první stránka se už rozpadala. Prostě divný."

"Divný: přesně téhož výrazu použil i Severin," řekl Vilém.

"Pergamen nevypadal jako pergamen ... Vypadal jako látka, ale tenká..." pokračoval Bengt.

"Charta lintea neboli pergaminum de pano, pergamen plátěný," řekl Vilém. "Nikdy jsi jej ještě neviděl?"

"Slyšel jsem o něm, ale myslím, že jsem jej nikdy neviděl. Prý je velice drahý a taky

křehký. Proto se moc nepoužívá. Vyrábějí jej Arabové, vidíte?"

"Ti jej vyrábět začali. Ale vyrábí se i zde v Itálii, ve Fabriano. A také... Ale jistě, určitě, jak by ne!" Vilémovi jiskřily oči. "Krásný a zajímavý objev, výborně, Bengte, děkuji ti! V této knihovně bude charta lintea určitě vzácná, protože sem nedorazily nejnovější rukopisy. A mnozí lidé se také obávají, že nepřetrvá staletí jako pergamen, a třeba je to pravda. To si umím představit, že tu nechtěli nic, co by nebylo nad bronz trvalejší... Takže papír, podívejme se! Dobře, sbohem. A buď klidný. Nehrozí ti žádné nebezpečí."

"Opravdu, Viléme? Jste si tím jist?"

"Naprostě. Pokud se budeš držet na svém místě. Už jsi toho dost napáchal."

Odešli jsme ze skriptoria a zanechali Bengta klidnějšího, i když ne klidného docela.

"Hlupák!" procedil Vilém mezi zuby, když jsme vycházeli. "Mohli jsme už mít všechno vyřešeno, kdyby se do toho nepříplet!..."

Opata jsme našli v refektáři. Vilém ho požádal o rozmluvu. Abbo se už nemohl vytáčet a řekl, abychom se za chvíli dostavili do jeho obydlí.

ŠESTÝ DEN

Nona

OPAT NECHCE VYSLECHNOUT, CO MA VILÉM NA SRDCI,
POVÍDÁ O JAZYKU DRAHOKAMŮ A PROJEVÍ PŘÁNÍ,
ABY SE UŽ V TĚCH SMUTNÝCH UDÁLOSTECH
DAL NEPÁTRALO

Opatovo obydlí bylo nad kapitulním sálem a z okna velké, přepychově zařízené místnosti, v níž nás přijal, bylo vidět za střechou opatského kostela Budovu.

Opat stál u okna a právě se jí obdivoval. Ukázal nám na ni slavnostním pohybem ruky.

"Obdivuhodná stavba," řekl, "vždyť svými proporcemi přejímá zlatou reguli, která řídila stavbu archy! Má tři patra, neboť tři je číslo Trojice, tři byli andělé, kteří navštívili Abraháma, tři dny strávil Jonáš v břiše velryby, tři dny Ježíš a Lazar strávili v hrobě, třikrát Kristus požádal otce svého, aby od něho odňal kalich hořkosti, třikrát poodešel, aby se pomodlil s apoštolý. Třikrát ho Petr zapřel a třikrát se objevil po vzkříšení. Tři jsou teologální ctnosti, tři jsou svaté jazyky, tři jsou třídy rozumných bytostí: andělé, lidé a démoni, tři jsou druhy zvuku: vox,429 flatus, pulsus, tři jsou v údobí historie lidstva; před zákonem, za něho a po něm."

"Nádherný soulad mnoha mystických shod," souhlasil Vilém.

"I její čtverhranný tvar," pokračoval opat, "je bohatý duchovními ponaučeními. Čtyři jsou světové strany, roční období, živly, teplo, chlad, vlhko a sucho, zrození, růst, zralost a stáří, čtyři jsou druhy zvířat, na nebi, na zemi, ve vzduchu a ve vodě, čtyři jsou základní barvy duhy a počet let mezi dvěma přestupnými roky."

"Ach, jistě," řekl Vilém, "a tři plus čtyři nám dá sedm, číslo mystické jako žádné jiné, zatímco tři znásobeno čtyřmi nám dá dvanáct, počet apoštolů, a dvanáctkrát dvanáct sto čtyřicet čtyři, číslo vyvolených." K tomuto poslednímu důkazu mystické znalosti kosmického světa čísel už opat nemohl nic dodat. Vilémovi to umožnilo přejít k věci.

"Musíme si promluvit o posledních událostech, nad nimiž jsem dlouho uvažoval," řekl.

Opat se obrátil zády k oknu a přísně se na Viléma zadíval. "Možná příliš dlouho. Příznám se vám, bratře Viléme, že jsem od vás čekal víc. Od vašeho příjezdu uběhlo šest dnů, mimo Adelmu zemřeli čtyři další mniši, dva byli zatčeni inkvizicí - právem, jistě, ale mohli jsme se této hanbě vyhnout, kdyby se inkvizitor nemusil zabývat předcházejícími zločiny - a nakonec i schůzka, již jste zprostředkoval, právě díky těmto zločinům přinesla bídné

výsledky... Budete snad se mnou souhlasit, že jsem mohl doufat ve zcela jiné rozřešení těchto záležitostí, když jsem vás prosil, abyste vyšetřil smrt Adelmovu..."

Vilém rozpačitě mlčel. Opat měl jistě pravdu. Na počátku mého vyprávění jsem řekl, že můj mistr rád všechny udivoval rychlostí svých dedukcí, a bylo tudíž logické, že nařknutím z pomalosti byl raněn ve své pýše.

"To je pravda," připustil, "neuspokojil jsem vaše očekávání, ale řeknu vám proč, Vaše Ctihodnosti. Tyto zločiny se nezakládají na nějaké hádce nebo pomstě mezi mnichy, ale vyplývají ze záležitostí, které mají svůj původ v dávné historii tohoto opatství..."

Opat se po něm neklidně podíval: "Co tím chcete říci? Mně je taky jasné, že klíč k nim není uložen jen v nešťastném příběhu celleraria, který se zkřížil s příběhem druhým. Jenže ten druhý příběh, ten, který možná znám, o kterém však nemohu mluvit... Doufal jsem, že jej objasníte sám a že mi ho budete vyprávět..."

"Vaše Ctihodnost má na mysli nějakou záležitost, kterou se dozvěděla při zpovědi..." Opat odvrátil pohled a Vilém pokračoval: "Chcete-li vědět, zdali vím, aniž bych se to dozvěděl od vás, že spolu měli nemravné styky Berengar a Adelmus a Berengar a Malachiáš, pak vám řeknu, že to tu ví každý mnich..."

Opat prudce zrudl: "Nemyslím, že by bylo vhodné mluvit o těchto věcech v přítomnosti novice. Schůzka legací je už za námi a nemyslím, že byste ho ještě potřeboval jako písaře. Odejdi, chlapče," rozkázal mi. Ponížilo mě to a odešel jsem. Zvědavost mi však nedala, přikrčil jsem se za dveře, které jsem nechal pootevřené, abych mohl jejich rozhovor vyslechnout.

Vilém pokračoval v řeči: "Pokud k těmto nemravným stykům došlo, pak žádnou velkou roli v těchto bolestných událostech nehrály. Klíč je v něčem jiném a myslil jsem si, že jste již uhádl, v čem. Všechno se točí kolem krádeže a vlastnictví jedné knihy, která byla uložena ve finis Africae a nyní se tam zásluhou Malachiášovou vrátila, a přece, jak jste sám viděl, zločiny neustaly."

Nastala dlouhá odmlka, pak opat promluvil puklým a nejistým hlasem, jako by ho nečekané odhalení zaskočilo. "To není možné... Vy... Jak vy můžete vědět o finis Africae? Překročil jste snad můj zákaz a vešel do knihovny?"

Vilém měl samozřejmě povědět pravdu, opat by se ale býval rozzlobil a neovládl se. Lhát zjevně nechtěl. Udělal to tak, že na otázku odpověděl protiotázkou: "Neřekla mi snad Vaše Ctihodnost při našem prvním setkání, že člověk jako já, který tak správně popsal Brunella, aniž ho viděl, může bez potíží rozvažovat nad místy, kam se nedostane?"

"Tak tomu tedy je." řekl Abbo. "Proč si ale myslíte, co si myslíte?"

"Trvalo by to příliš dlouho, kdybich vám měl vyprávět, jak jsem k tomu došel. V každém případě došlo k celé řadě zločinů jen proto, aby se mnoha mnichům zabránilo objevit něco, co objeveno být nemělo. Všichni, kdo se o tajemstvích knihovny něco dozvěděli, ať už právem či podvodem, jsou teď už mrtví. Zůstal jen jeden člověk, vy."

"Chcete tím snad naznačit... chcete snad naznačit..." Opat mluvil jako někdo, komu nabíhají žíly na krku.

"Asi jste mi špatně rozuměl," řekl Vilém, který asi opravdu něco naznačit chtěl, "říkám jen, že někdo ví a chce, aby nikdo další nevěděl. Vy jste poslední a mohl byste být tudíž i poslední oběť. Pokud mi nepovíte, co o té zakázané knize víte a hlavně kdo v opatství by mohl o knihovně vědět, co víte vy, a možná víc než vy."

"Je tu zima," řekl opat. "Pojďme ven."

Rychle jsem se vzdálil ode dveří a počkal na ně u schodů. Opat mě zahlédl a usmál se na mne.

"Kolik zneklidňujících věcí musil asi vyslechnout tento mníšek v těchto dnech! Hlavu vzhůru, chlapče, nenech se tím svést ze správné cesty. Mám dojem, že tvůj mistr viděl víc piklů, než jich ve skutečnosti bylo..."

Zvedl ruku, aby denní světlo ozářilo nádherný prsten, který měl na prsteníku, znak své moci. Klenot jiskřil veškerou nádherou svých drahokamů.

"Poznáváš ho, vid'?" řekl mi. "Je to symbol mé moci, ale i mého břemene. To není ozdoba, ale zářný obraz Slova božího, jehož jsem strážcem." Dotkl se prsty kamene, vlastně kupy pestrobarevných kamenů, jež vytvářely to obdivuhodné mistrovské dílo lidských rukou a přírody. "Tady je ametyst," řekl, "který je zrcadlem pokory a připomíná nám dobrotivost a prostotu svatého Matouše. Tady je chalcedon, vyjadřuje caritas,⁴³² symbol milosrdenství Josefa Arimatejského a svatého Jakuba Staršího, tady je jaspis, který přináší víru, spojený se svatým Petrem, a tu je sardonix, znak mučednictví, který nám připomíná svatého Bartoloměje, tady je safír, naděje a kontemplace, kámen svatého Antonína a svatého Pavla; a tady je beryl, svaté učení, věda a velkodušnost, ctnosti svatého Tomáše... Jak nádherná je řeč drahokamů," pokračoval pohroužen do svého mystického zření, "dávní zlatníci ji získali z popisu Áronova náprsníku v Druhé knize Mojžíšově a z popisu nebeského Jeruzaléma v knize apoštola Jana. Hradby Siónu byly ostatně posázeny týmiž šperky, které zdobily náprsník zmíněného Mojžíšova bratra, až na karbunkl, achát a onyx, které jsou uvedeny v Exodu a v Apokalypse nahrazeny chalcedonem, sardonixem, chrysoprasem a hyacintem."

Vilém chtěl něco povědět, ale opat zvedl ruku, aby mu v tom zabránil, a pokračoval ve své řeči: "Vzpomínám si na litaniál, v němž byl na počest Panny Marie každý drahokam popsán a zřymován. O jejím zásnubním prstenu se tam mluvilo jako o symbolické básni plné vyšších pravd, jež se vyjadřují lapidární řečí kamenů, které jej zdobí. Jaspis značí víru, chalcedon smilování, smaragd čistotu, sardonix poklid panenského života, rubín krvácející srdce na hoře Kalvárii, chrysolit svým pestrobarevným třpytem připomíná nádhernou rozmanitost Mariiných zázraků, hyacint značí caritas, ametyst, který přechází od růžové do modré, lásku k Bohu... Ale v obrubě byly inkrustovány i jiné neméně výmluvné substance jako křišťál, který nás odkazuje k cudnosti duše i těla, lynkur, který se podobá jantaru, symbol mírnosti, a magnet, který přitahuje železo tak, jako se Panna Maria dotýká strun kajícího srdce smyčcem své dobrotivosti. Všechny tyto substance zdobí, jak vidíte, i když v míře co nejmenší a nejponiženější, také můj prsten."

Pohyboval rukou a prsten mě oslepoval svým jiskřením, jako by mě chtěl omámit. "Nádherná řeč, vidíte? Pro jiné církevní otce drahokamy znamenají ještě něco jiného. Podle papeže Inocence III. rubín přináší klid a trpělivost a granát caritas, podle svatého Bruna akvamarín v síle svých přejasných záblesků soustřeďuje teologické vědění. Tyrkys znamená radost, sardonix připomíná safíry, topas cherubíny, jaspis trůny, chrysolit vlády, safír ctnosti, onyx mocnosti, beryl knížectví, rubín archanděly a smaragd anděly, fteč drahokamů je mnohotvárná, každý vyjadřuje několik pravd podle toho. Jak jej chceme číst a v jakém kontextu je zařazen. A kdo rozhoduje o tom, na jakém stupni jej máme vykládat a který kontext je ten správný? Ty to víš, chlapče, tví učitelé tě tomu naučili: nikdo jiný než auctoritas, komentátor ze všech nejbezpečnější. Jak bychom si jinak mohli vyložit mnohotvaré znaky, které svět klade před naše hříšné oči, jak bychom mohli neupadnout v dvojznačnost, do níž nás láká démon? Pamatuj si, že nic ďábel nechová ve větší nenávisti než řeč drahokamů, jak o tom svědčí svatá Hildegarda. Bestia immunda v ní vidí poselství, jež zazáří skrze různé stupně smyslů či; vědění, a chtěl by je postavit na hlavu, protože jako padlý anděl v jasu drahokamů rozpoznává ozvěnu divů, které vlastnil před svým pádem, a ví, že tyto jiskry srší z ohně, který ho mučí." Nastavil mi prsten k políbení a já jsem poklekl. Pohladil mě po hlavě. "Zapomeň tedy, chlapče, na věci zcela určitě mylné, které jsi v těchto dnech vyslechl. Vstoupil jsi do řádu ze všech největšího a nejušlechtilejšího a tohoto řádu jsem já opatem, spadáš pod mou pravomoc. Slyš tedy můj rozkaz: zapomeň a tvé rty ať zůstanou navždy zapečetěny. Přísahej!"

Byl jsem tak dojat a překonán, že bych býval určitě přísahal. A ty, můj milý čtenáři, bys nemohl nyní číst tuto věrnou kroniku. Zasáhl však Vilém, ne snad proto, aby mi zabránil v přísaze, ale spíš v instinktivní nevoli, jen aby opata přerušil a narušil kouzlo, které určitě vytvořil.

"Co s tím má ten chlapec společného? To já jsem vám položil otázku, to já jsem vás

upozornil na nebezpečí, to já jsem po vás chtěl jméno... Chtěl byste snad, abych i já teď políbil prsten a odpřisáhl, že zapomenu na všechno, co jsem se dozvěděl nebo co tuším?" "Copak vy..." odpověděl mu melancholicky opat, "od žebravého mnicha ani neočekávám, že by pochopil krásu našich tradic, nebo že by respektoval zdrženlivost, tajemství, mysterium caritatis...⁴³⁴ ano, caritatis a smysl pro čest a slib mlčení, na němž se zakládá naše velikost... Vyprávěl jste mi příběh podivný, neuvěřitelný. Zakázaná kniha, kvůli které se vraždí na potkání, někdo ví, co bych měl vědět jenom já... Báchorky, nesmyslné dohady. Mluvte si o tom, chcete-li, nikdo vám neuvěří. A i kdyby nějaký prvek vaší fantastické rekonstrukce byl pravdivý... prosím, všechno nyní přechází zpátky pod mou kontrolu a pod mou zodpovědnost. Všechno si ověřím, mám k tomu prostředky i autoritu. Udělal jsem chybu hned na počátku, když jsem požádal sice moudrého, ale cizího člověka, aby pátral v záležitostech, které spadají pouze pod mou kompetenci. Vy jste to ostatně pochopil, sám jste mi to také řekl, zpočátku jsem se domníval, že jde o porušení slibu cudnosti, a chtěl jsem (jak jsem byl neopatrný!), aby mi někdo jiný řekl, co jsem sám při zpovědi vyslechl. Dobře, nyní jste mi to pověděl. Jsem vám velice vděčen za všechno, co jste vykonal nebo se vykonat pokusil. Schůzka legací je za námi, vaše zdejší poslání skončilo. Určitě jste netrpělivě očekáván na císařském dvoře, bez muže vašich kvalit se nikdo nadlouho neobejde. Uděluji vám svolení opustit opatství. Dnes už je asi pozdě, nechci, abyste cestoval po západu slunce, cesty nejsou bezpečné. Odjedete brzy ráno. Ach, neděkujte mi, bylo to pro mě potěšení mít vás tu jako bratra mezi bratry a poctit vás naší pohostinností. Rozloučím se s vámi zítra na úsvitu. Přijměte mé upřímné poděkování. Pochopitelně není třeba, abyste dále pátral. Mnichy už nerušte. Můžete odejít."

Nepropustil nás, spíš vyhnal. Vilém pozdravil a sešli jsme dolů po schodech.

"Co to znamená?" zeptal jsem se. Ničemu jsem už nerozuměl.

"Pokus se formulovat domněnku. Už by ses tomu mohl jednou naučit."

"Pokud jsem se něčemu naučil, pak tomu, že bych měl formulovat nejméně dvě domněnky, aby si navzájem odporovaly a byly obě neuvěřitelné. Dobře, takže..." Polkl jsem nasucho: vytvářet hypotézy není jen tak. "První hypotéza. Opat už všechno věděl a myslil si, že nic neobjevíte. Pověřil vás pátráním hned po smrti Adelmově, pomalu mu však došlo, že je to všechno mnohem složitější, že příběh se týká i jeho, a nechce, abyste objevil všechny souvislosti. Druhá hypotéza. Opat vůbec nic netušil (nevím, co tušit měl, protože nevím, co si teď myslíte). V každém případě si po celou dobu myslil, že to všechno je výsledek sporu mezi... sodomitskými mnichy... Nyní jste mu však otevřel oči, pochopil, že v opatství došlo k něčemu hroznému, napadlo ho i jedno jméno, má přesnou představu o pachateli zločinů. Chce však už celou záležitost vyřešit sám a vzdálit vás od opatství, aby zachránil jeho důstojnost."

"Dobrá práce. Začínáš uvažovat. Sám však vidíš, že v obou případech si opat dělá starosti s dobrou pověstí svého kláštera. Ať už je vrah či další oběť, nechce, aby za okolní hory pronikly zprávy, které by uškodily dobré pověsti tohoto vskutku svatého společenství. Mnichy ať si mu klidně někdo zabíjí, hlavně ať nikoho ani nenapadne zapochybovat o počestnosti opatství. Ach, k..." Viléma se zmocňoval hněv. "Ten feudální parchant, ten páv, který se proslavil tím, že dělal Akvinskému hrobaře, ten nadmutý měch, který existuje jen díky tomu, že má na ruce prsten s kamenem velkým jak dno od sklenice! Panská čeládka, vy všichni clunyjci jste panská čeládka, horší než knížata, baroni nad barony!"

"Mistře!" opovážil jsem se říci vyčítavě a dotčeně. "Ty mlč, jsi ze stejného těsta! Vy vůbec nejste prostí lidé, dokonce ani děti prostých lidí. Nachomýtne-li se mezi vás nějaký chudák, pak ho třeba mezi sebe přijmete, ale klidně ho předáte světské spravedlnosti, jak jsem to včera viděl. Někoho z vás však ne, toho kryjete, Abbo je schopen vraha najít a probodnout ho dýkou v kryptě s pokladem a jeho vnitřnosti rozestřkat do svých relikviářů, jen aby byla uchráněna pověst opatství... Františkán, plebejský minorita, který odkryje červy pod těmito posvátnými kameny? To ne, to si Abbo za žádnou cenu nemůže dovolit. Díky, bratře Viléme, císař vás potřebuje, všiml jste si, jaký mám krásný prsten, na

shledanou. Teď však už není mým protivníkem jen Abbo, ale celá ta záležitost, neopustím tyto zdi, dokud nebudu vědět, k čemu tu došlo! Abbo chce, abych byl zítra brzy ráno pryč? Dobře, je tu pánem, do zítřka do rána ale musím všechno vědět. Musím."

"Musíte? Kdo vás k tomu ještě nutí?"

"Nikdo nás nenutí k tomu, abychom věděli, Adsoně. Vědět se prostě musí, i za cenu, že všechno špatně pochopíme."

Byl jsem ještě zmaten a pokořen tím, co Vilém řekl o našem řádu a jeho opatech, a pokusil jsem se částečně Abbona ospravedlnit třetí hypotézou, v čemž jsem se už podle vlastního mínění dobře vyznal: "Neuvážil jste třetí možnost, mistře," řekl jsem. "Během těchto dnů jsme si povšimli a dnes ráno, po sděleních Mikulášových a po tom, co jsme slyšeli v kostele, se nám zdálo být naprosto jasné, že tu je skupina italských mnichů, které se přičítají, že knihovníky jsou jen cizinci, a která našla opata, že nerespektuje tradici. Tito mniši, jak jsem pochopil, se ukrývají za starým Alinardem a nastrkují ho před sebe jako korouhev, aby mohli vyžadovat změnu správy opatství. To jsem pochopil velice dobře, vždyť každý novic musí vyslechnout ve svém klášteře podobné diskuse a narážky a zažije podobné komploty. Opat se možná obává, že vaše odhalení by mohlo vložit zbraň do rukou jeho nepřátelům, a chce celou záležitost vyřešit s co největší opatrností..."

"I to je možné. Stejně je to však nadmutý měch a nechá se zabít."

"Co si myslíte o mých dedukcích?"

"To ti povím později."

Byli jsme právě v křížové chodbě. Vítr byl stále ještě ostrý a stmívalo se, třebaže sotva prošla devátá hodina. Den se skláněl k západu a zbývalo nám už jen málo času. Při nešporách opat určitě upozorní mnichy, že Vilém už nemá právo klást jim otázky a vejít, kam se mu zachce.

"Je už pozdě," řekl Vilém, "a máme-li málo času, pak hlavně nesmíme ztratit klid. Musíme si počínat tak, jako bychom měli před sebou věčnost. Musím vyřešit jeden problém: jak se dostat do finis Africae, protože tam by právě mohl být ukryt klíč ke všemu. Pak musíme někoho zachránit, ještě jsem se ale nerozhodl koho. A konečně bychom měli čekat, že k něčemu dojde v okolí stájí, nespouštěj je z očí... Podívejme se, jaký je tu najednou shon..."

A opravdu, v prostoru mezi Budovou a křížovou chodbou bylo neobvykle živo. Před chvílí nějaký novic vyběhl z opatova domu a nyní běžel k Budově. Odtamtud pak vyšel Mikuláš a zamířil k dormitáři. V jednom koutě stála skupinka z dnešního rána, Pacificus, Aymardus a Petr mluvili do Alinarda, jako by ho chtěli o něčem přesvědčit.

Pak podle všeho došli k nějakému závěru. Aymardus vzal vzpírajícího se starce pod paží a vyrazil s ním k opatovu obydlí. Zrovna když tam vcházeli, vyšel z dormitáře Mikuláš a odváděl Jorga tímž směrem. Když ty dva zahlédl, pošeptal Jorgovi něco do ucha, stařec zakroutil hlavou a odešli směrem ke kapitulnímu sálu.

"Opat bere situaci do ruky..." zašeptal Vilém skepticky, Z Budovy vycházeli další mniši, kteří měli být ve skriptoriu, a hned za nimi vyběhl Bengt a šel k nám, zjevně pln starostí.

"Ve skriptoriu to vše," řekl nám, "nikdo nepracuje, všichni si něco šuškájí... Co se děje?"

"Jenom to, že dodneška do rána zemřely všechny osoby, které byly nejvíc podezřelé. Až do včerejška se měli všichni na pozoru před hloupým, nespolehlivým a chlípným Berengarem, pak před cellerariem, podezřelým z kacířství, a nakonec před Malachiášem, kterého si nikdo neoblíbil... Teď už nemají nikoho, před kým by se měli na pozoru, a potřebují najít si honem nějakého nepřítele nebo obětního beránka. Jeden podezřívá druhého, někteří mají strach, jako třeba ty, jiní se rozhodli, že budou nahánět strach ostatním. Jste všichni příliš vzrušení. Adsoně, podívej se občas ke koňským stájím. Jdu si odpočinout."

Býval bych měl užasnout: jít na lože, když zbývalo už jen několik málo hodin, to se nezdálo být nejmoudřejší. Ale už jsem svého mistra znal. Čím víc bylo jeho tělo v klidu, tím horečněji pracovala jeho mysl.

ŠESTÝ DEN

Od nešpor do kompletáře NĚKOLIK SLOV STAČÍ K VYLÍČENÍ DLOUHÝCH HODIN PLNÝCH ZMATKŮ

Je pro mne velice těžké vylíčit všechno, k čemu došlo v následujících hodinách, od nešpor do kompletáře.

Vilém byl pryč. Potloukal jsem se kolem koňských stájí, ničeho neobvyklého jsem si ale nevšiml. Čeledíni vháněli do chlévů dobytek, který byl nepokojný, protože vál silný vítr, ale jinak bylo všechno v klidu.

Vešel jsem do kostela. Všichni už byli na svých místech v lavicích, opat si ale všiml, že chybí Jorge. Pohybem ruky nařídil, aby se se začátkem mše počkalo. Zavolal Bengta, aby šel Jorga hledat, Bengt nebyl přítomen. Někoho napadlo, že se asi chystá zavřít na noc skriptorium. Opat podrážděně odsekl, že výslovně přikázal, aby Bengt nic nezamykal, protože nezná regule. Aymardus z Alessandrie vstal ze svého místa: "Dovolí-li Vaše otcovská Milost, půjdu pro něho já..."

"Nikdo po tobě nic nechťel!" suše odsekl opat a Aymardus se vrátil na své místo, přičemž vrhl mnohovýznamný pohled po Pacifikovi z Tivoli. Opat zavolal Mikuláše, ale ani ten tu nebyl. Mniši mu připomněli, že právě dohlíží na přípravu večeře, a opat mrzutě přikývl, jako by byl nerad, že ho mniši vidí rozčileného.

"Chci Jorga tady!" vzkřikl, "najděte ho! Jdi ty," rozkázal mistrovi noviců.

Někdo další mu připomenul, že schází i Alinardus. "To vím," řekl opat, "není mu dobře." Nacházel jsem se zrovna vedle Petra ze Sant Albana a slyšel jsem, jak říká svému sousedovi, Gunzovi z Noly, v nářečí střední Itálie, kterému jsem trochu rozuměl: "Tomu věřím na slovo. Po tom rozhovoru byl nebohý stařec celý rozrušený. Abbo se chová jako děvka avignonská!"

Novicové byli zmatení, s citlivostí neviňátek vytušili napětí, které vládne v chrámu, jako jsem je cítil i já. Na dlouhou chvíli zavládlo rozpačité ticho. Opat přikázal, aby se odzpívalo několik žalmů, a zcela náhodně vybral tři, které regule pro nešpory nepředpisovala. Mniši se po sobě dívali a pak se začali tiše modlit. Vrátil se mistr noviců a s ním přišel Bengt. Se sklopenou hlavou došel na své místo. Jorge nebyl ve skriptoriu a nebyl ani ve své cele. Opat rozkázal, aby se začalo s bohoslužbou.

Jakmile mniši začali odcházet z refektáře na večeři, došel jsem pro Viléma. Oblečený a nehybný ležel na svém lůžku. Prý si nevšiml, že už je tak pozdě. Krátce jsem mu vylíčil, co se stalo. Potřásl hlavou.

Ve dveřích do refektáře jsme zahlédli Mikuláše, který před několika hodinami doprovázel Jorga. Vilém se ho zeptal, zdali se stařec dostal hned k opatovi, a Mikuláš mu odpověděl, že musil dlouho čekat přede dveřmi, protože uvnitř byli Alinardus a Aymardus z Alessandrie. Pak vešel dovnitř Jorge, nějakou dobu tam zůstal a on na něho čekal. Když odtamtud vyšel, dal se dovést do kostela, bylo to zhruba hodinu před nešporami a kostel byl ještě prázdný.

Opat nás zahlédl, jak mluvíme s Mikulášem. "Bratře Viléme," napomenul ho, "snad pořád ještě nevyšetřujete?" Pokynul mu, aby se posadil k jeho stolu, jak zvyk káže. Benediktýnská pohostinnost je svatá.

Večeře probíhala za nezvyklého ticha a smutně. Opat jedl bez chuti, určitě ho tížily chmurné myšlenky. Nakonec řekl mnichům, aby si pospíšili na kompletář.

Alinardus a Jorge se pořád ještě neobjevili. Mniši si ukazovali slepcovo prázdné místo a šeptali si. Na konci obřadu opat všechny vyzval, aby se pomodlili zvláštní modlitbu za blaho Jorga z Burgosu. Nebylo z toho jasné, zda má na mysli blaho tělesné nebo blaho

věcné. Všichni pochopili, že na společenství se snáší nová pohroma. Pak opat všem přikázal, aby si pospíšili do postele. Nařídil, že nikdo, a na to slovo položil důraz, se nesmí zdržovat mimo dormitář. Vyděšení novicové vyšli ven první, kapuce měli stažené do tváře, hlavy skloněné, bez obvyklých žertů, strkání lokty, posměšků a zlomyslných podrážení nohou, jimiž se obvykle častují (neboť novic je sice už mníšek, ale v podstatě pořád ještě kluk a k ničemu nevedou napomenutí mistra, který nemůže zabránit, aby se chovali tak, jak si to vyžaduje jejich útlý věk).

Když kostel opouštěli i dospělí, připojil jsem se nenápadně ke skupince, kterou jsem si sám pro sebe označil za "Italy". Pacificus šeptal Aymardovi: "Opravdu si myslíš, že opat neví, kde je Jorge?" A Aymardus mu odpověděl: "Pokud to ví, tak ví taky, že se odtamtud už nikdy nevrátí. Stařec třeba chtěl příliš a opat ho má už dost..."

Zatímco já a Vilém jsme předstírali, že odcházíme do příbytku poutníků, všimli jsme si, že opat se vrací do Budovy dveřmi do refektáře, které ještě nebyly zavřené. Vilém rozhodl, že chvíli ještě počkáme, a když už venku nebyla živá duše, pokynul mi, abych šel za ním. Rychle jsme přešli přes prázdné prostranství a vešli do kostela.

ŠESTÝ DEN

Po kompletáři

VILÉM SKORO NÁHODOU PŘIJDE NA TO,
JAK SE DÁ VEJÍT DO FINIS AFRICAE

Přikrčili jsme se jako dva najatí vrahové za sloup u vchodu, odkud jsme viděli do kaple s lebkami.

"Abbo šel zavřít Budovu na noc," řekl Vilém. "Až zasune zevnitř závoru na dveřích, bude moci vyjít ven pouze přes kostnici."

"A pak?"

"Pak uvidíme, co bude dělat."

Nebylo nám to dopřáno. Uběhla hodina a ještě ven nevyšel. "Šel možná do finis Africae," řekl jsem. "Možná," odpověděl mi Vilém. Jak jsem už byl navyklý předkládat několik hypotéz, dodal jsem, že třeba vyšel z refektáře a šel hledat Jorga. A Vilém mi na to řekl, že i to je možné. Jorge je možná už mrtvý, spekuloval jsem dál, možná je v Budově a zabíjí právě opata. Možná jsou oba někde jinde a někdo jiný na ně číhá, aby je zabil. Co chtějí "Italové"? A proč byl Bengt tak vyděšený? Nebyla to snad jen maska, kterou si nasadil na tvář, aby nás oklamal? Proč zůstal ve skriptoriu přes nešpory, když nevěděl, jak Budovu zavřít, jak se pak z ní dostat? Že by chtěl prozkoumat labyrint?

"Všechno je možné," řekl Vilém. "Ale pouze jedno se děje, nebo událo nebo bude dít. A v každém případě nás boží milosrdenství utěšuje jednou světlou jistotou."

"Kterou?" zeptal jsem se pln naděje. "Že bratr Vilém z Basikervillu, který si myslí, že všechno pochopil, neví, jak se dostat do finis Africae. Ke koňským stájím, Adsoně, ke koňským stájím!"

"A když nás tam přistihne opat?" "Budeme dělat, že jsme strašidla." Nezdálo se mi, že by to bylo řešení použitelné, ale mlčel jsem. Vilém začínal být nervózní. Vyšli jsme z kostela severním portálem a prošli hřbitovem. Svištěl silný vítr a já jsem prosil Pána, aby neposlal strašidla na nás, neboť této noci nebyl v opatství nedostatek duší nenacházejících klid. Dorazili jsme ke stájím. Koně byli vinou rozpoutaných žvlů stále neklidnější. V hlavní bráně do stájí byla ve výši hrudi velká kovová mříž a skrze ni bylo vidět dovnitř. Ve tmě jsme viděli obrysy koňů, poznal jsem Brunella, protože byl první nalevo. Kůň napravo od něho, třetí v řadě, zvedl hlavu a zaržál, asi vycítil naši přítomnost. Usmál jsem se. "Tertius equi," řekl jsem.

"Cože?" zeptal se Vilém.

"Ale nic, vzpomněl jsem si na chudáka Salvátora. Chtěl provádět s tím koněm bůhvíjaká kouzla a ve své směšné latině ho nazýval tertius equi. Což je u."

"Jaké u?" zeptal se Vilém, který mému povídání nevěnoval velkou pozornost.

"Jistě, protože tertius equi neznamená třetí kůň, ale třetí z koně a třetí písmeno slova kůň, equus, je přece u. Ale to jsou jen hlouposti..."

Vilém se na mě zadíval a zdálo se mi, pokud jsem ve tmě vůbec něco viděl, že změnil výraz: "Bůh ať ti požehná, Adsone!" řekl. "Pochopitelně, suppositio materialis⁴⁴² se z tvrzení dedukuje de dicto a ne de re...⁴⁴³ Jsem to ale hlupák!" Plácl se dlaní na čelo, až se to rozlehlo, a myslím, že ho to i bolelo. "Chlapče drahý, už podruhé dnes moudrost promluvila tvými ústy, napřed ve spaní a teď i ve stavu bdělém! Utíkej, utíkej do své cely pro lampu, vlastně vezmi obě, které jsme tam ukryli. Ať tě nikdo nevidí, počkám na tebe v kostele! Na nic se neptej a běž!"

Na nic jsem se neptal a běžel jsem. Obě lampy byly pod mým slavníkem, plné oleje, o ten jsem se včas postaral. Křesadlo jsem měl v kutně. S oběma drahocennými nástroji přitisknutými k hrudi jsem běžel do kostela.

Vilém stál pod velkou trojnožkou a četl si pergamen s Venantiovými poznámkami.

"Adsone," řekl mi, "primum et septimum de quatuor neznamená první a sedmý ze čtyř, ale první a sedmé písmeno ze slova čtyři, ze slova quatuor!" Pořád jsem to nemohl pochopit, pak se mi v hlavě rozsvítilo: "Super thronos viginti quatuor! Nápis! Citát! Slovo nad zrcadlem!"

"Pojďme," řekl Vilém, "možná se nám povede ještě někomu zachránit život!"

"Komu?" zeptal jsem se, zatímco už ohmatával lebky a otvíral průchod do kostnice.

"Někomu, kdo si to nezaslouží," řekl. To jsme byli už v podzemní chodbě, obě lampy svítily a blížili jsme se ke dveřím do kuchyně.

Řekl jsem už, že stačilo strčit do dřevěných dveří a ocitli jsme se v kuchyni nad ohništěm, u točitých schodů, které vedly do skriptoria. A zrovna když jsme do nich strkali, zaslechli jsme za zdí nalevo od nás tupé údery. Ozývaly se skrz stěnu vedle dveří, kde končila řada výklenků s lebkami a kostmi. Za posledním výklenkem byla plná stěna z velkých čtyřhranných kamenů a uprostřed byl starý náhrobek se zašlým, nečitelným monogramem. Zdálo se, že údery přicházejí odtamtud, ozývaly se za náhrobkem i nad ním, vedle nás a taky nad našimi hlavami.

Kdyby k něčemu takovému došlo, když jsme tu byli poprvé, hned by mě napadlo, že jsou to mrtví mniši.

Mezitím jsem se však přesvědčil, že mnohem horší věci

je třeba čekat od mnichů živých. "Kdo to je?" zeptal

jsem se. Vilém otevřel dveře a byli jsme za ohništěm. Údery se ozývaly i za stěnou vedle točitých schodů, jako by někdo byl uvězněn ve zdi, lépe řečeno v prostoru (po pravdě řečeno rozlehlém), který by měl být mezi vnitřní stěnou kuchyně a vnější zdí jižní věže.

"Někdo je tam zavřený," řekl Vilém...Vždycky jsem si kladl otázku, zdali není ještě nějaký jiný přístup do finis Africae, když Budova musí být plná tajných průchodů. Určitě je: v kostnici, než se vejde do kuchyně, a jde se pak nahoru po schodech souběžných s těmito, ukrytými ve zdi, a vejde se rovnou do zazděné místnosti."

"A kdo tam nyní je?"

"Ten druhý. Jeden je ve finis Africae, druhý šel za ním, ale ten, co je nahoře, zablokoval mechanismus, který ovládá oba vchody, a návštěvník je v pasti. A určitě se snaží dostat se ven, v té úzké chodbičce nebude mít moc vzduchu."

"Ale kdo to je? Zachraňme ho!"

"Kdo to je, to uvidíme za chvíli. A zachránit bychom ho mohli jen seshora, kdybychom uvedli mechanismus do chodu, tady dole se nevyznáme. Takže rychle nahoru." Tak jsme i učinili. Vyšli jsme do skriptoria a odtamtud do labyrintu a zanedlouho jsme byli v jižní věži. Dvakrát jsem musil svůj rozběh zarazit, protože dovnitř pronikal průduchy vítr a vytvářel

průvan, který se vinul spleť chodeb a místností a skučel a obracel stránky uložené porůznu na stolech, až jsem musil plamen chránit rukou.

Zanedlouho jsme se ocitli v místnosti se zrcadlem, připraveni tentokrát na obrazy nás samých, které nám znovu uchystalo. Zvedli jsme lampy a posvítili si na nápisy nad rámem, super thronos viginti quatuor... Záhada se vyjasnila: slovo quatuor má sedm písmen, bylo třeba uvést v pohyb Q a R. Byl jsem tak vzrušený, že jsem to chtěl provést sám: odložil jsem lampu na stůl uprostřed místnosti, ale tak unáhleně, že plamen olíznul vazbu knihy, která na stole ležela.

"Dej si pozor, nešiko!" zvolal Vilém a sfoukl plamen. "Chceš zapálit knihovnu?"

Omluvil jsem se a chtěl jsem lampu znova zažehnout. "Nedělej to," řekl Vilém, "stačí nám moje. Vezmi si ji a sviť mi, nápis je vysoko a ty bys na něj nedosáhl. Honem!"

"A co když ten, co je uvnitř, má zbraň?" zeptal jsem se, zatímco Vilém málem poslepu hledal osudová písmena, byl sice vysoký, ale musil se vytáhnout na špičky, aby na slova Apokalypsy dosáhl.

"Posviť pořádně, k čertu! A neboj se, Bůh je s námi!" odpověděl mi dosti nesouvisle. Prsty se dotýkal Q z quatuor, stál jsem za ním a viděl jsem líp, co právě dělá. Už jsem řekl, že nápisy se zdály být vyryty do zdi, písmena slova quator však byla na kovových rámečcích a za nimi byl vsazen a zazděn zázračný mechanismus, protože když Vilém zatlačil na Q, ozvalo se kovové cvaknutí a totéž se stalo, když zmáčkl R. Celý rám zrcadla nadskočil a skleněná plocha odskočila dozadu. Zrcadlo byly dveře s veřejemi po levé straně. Vilém vsunul ruku do škvíry mezi rámem a stěnou a zatáhl. Dveře zaskřípaly a otevřely se směrem k nám. Vilém vklouzl do otvoru a já za ním, lampu jsem držel nad hlavou.

Dvě hodiny po kompletáři, na konci šestého dne, uprostřed noci, již počínal den sedmý, jsme konečně pronikli do finis Africae.

SEDMÝ DEN SEDMÝ DEN

Noc

ABY BYLO MOŽNO SHRNOU ZÁZRAČNÉ OBJEVY,
O NICHŽ SE TU MLUVÍ, MUSIL BY TENTO MEZITITULEK
BÝT DLOUHÝ JAKO SAMA KAPITOLA,
COŽ ODPORUJE ZVYKLOSTEM

Stáli jsme na prahu místnosti. Tvarem se podobala ostatním třem uvnitř každé věže, byl tu však zatuchlý vzduch a pach tlejících knih. Lampa, kterou jsem držel nad hlavou, vrhla světlo napřed na klenbu, a jak jsem ji pak spouštěl dolů a přitom s ní opatrně mával nalevo i napravo, zahlédli jsme v plápolavém světle i vzdálenější police kolem stěn, a nakonec stůl uprostřed místnosti. Byl plný pergamenů a někdo za ním seděl, jako by tu na nás nehybně, pokud byl ještě naživu, potmě čekal. Ještě než mu světlo padlo na tvář, Vilém k němu promluvil.

"Dobrý večer, ctihodný Jorge," řekl. "Čekáš na nás?"

Popošli jsme k němu o pár kroků a lampa ozářila tvář starce, který se na nás díval, jako by nás viděl.

"Jsi to ty, Viléme z Baskervillu?" zeptal se. "Čekám tu na tebe od odpoledne, zavřel jsem se tu ještě před nešporami. Věděl jsem, že přijdeš."

"A opat?" zeptal se Vilém. "To on pobíhá nahoru a dolů po tajném schodišti?" Jorge na okamžik zaváhal. "Ještě je naživu?" zeptal se. "Myslí jsem si, že se už udusil."

"Ještě než se dáme do řeči," řekl Vilém, "chtěl bych ho zachránit. Odtud mu můžeš otevřít."

"Nemohu," řekl Jorge unaveně. "Už to nejde. Mechanismus se ovládá zespoda, zatlačí se na náhrobní kámen ve zdi, čímž se tady nahoře uvede do chodu páka, a ta otevře dveře za skříní," řekl a ukázal někam za sebe. "Vedle skříně je kolo se dvěma vyrovnávacími závažími, které ovládá dolejší mechanismus. Když jsem slyšel, že se kolo otáčí, což znamenalo, že Abbo vešel dole do chodby, škulbl jsem provazem, na němž závaží visí, a provaz se přetrhl. Průchod je z obou stran uzavřen a provaz už nejde svázat. Opat je mrtvý člověk."

"Proč jsi ho zabil?"

"Dnes odpoledne si mě dal zavolat a řekl mi, že díky tobě na všechno přišel. Nevěděl ještě, co jsem se snažil přede všemi utajit, nikdy úplně nepochopil, jaké poklady knihovna obsahuje a jakým cílům slouží. Požádal mě, abych mu sdělil, co neví. Chtěl, aby finis Africae bylo otevřeno. Skupina Italů ho požádala, aby učinil konec tomu, čemu říkají tajnůstkářství udržované mnou a mými předchůdci. Žízni po novinkách..."

"A tys mu slíbil, že sem přijdeš a ukončíš svůj život, jako jsi ukončil životy ostatních, aby pověst opatství byla zachráněna a nikdo se nic nedozvěděl. Pak jsi mu řekl, jak se sem nahoru dostane, aby si to později ověřil. Ale místo abys ukončil svůj život, počkal sis na něho a ukončil život jeho. Nenapadlo tě, že by sem mohl vejít zrcadlem?"

"Nemohl. Abbo je velice malé postavy, sám, bez cizí pomoci by na nápis nedosáhl. Pověděl jsem mu o tajném vchodu, který tu znám už jenom já. Používal jsem ho spoustu let, potmě a poslepu je to nejjednodušší. Stačí dojít do kaple a pak podle kostí mrtvých jít až na konec chodby."

"Takže jsi ho sem zavolal, abys ho zabil..."

"Už jsem se na něho nemohl spolehnout. Byl vyděšený. Stal se slavným, protože ve Fossanově dokázal dostat cizí tělo ze schodů dolů. Teď zemřel, protože nedokázal dostat nahoru své vlastní."

"Využíval jsi ho celých čtyřicet let. Když sis uvědomil, že ztrácíš zrak a že už nebudeš moci dohlížet na knihovnu, pustil ses do práce. Dal jsi zvolit opatem člověka, na kterého ses mohl spolehnout, a nechal jsi jmenovat knihovníkem napřed Roberta z Bobbia, kterého jsi mohl podle své vůle zaučit, a pak Malaohiáše, který se neobešel bez tvé pomoci a neudělal krok, aniž se s tebou neporadil. Čtyřicet let jsi byl pánem tohoto opatství. A právě to pochopila skupina Italů, právě to Alinardus neustále opakoval, nikdo mu ale nepopřál sluchu, všichni ho považovali za slabomyslného, vid'? Jenže tys čekal ještě na mne a mechanismus zrcadla bys zablokovat nemohl, protože je zazděný ve zdi. Proč jsi mě čekal, jak sis mohl být tak jist, že přijdu?" Vilém se sice ptal, ale z tónu jeho hlasu bylo jasné, že už předem ví, jaké odpovědi se mu dostane, a že ji očekává jako odměnu za svou dovednost.

"Hned od prvního dne mi bylo jasné, že ty všechno objasníš. Z tvého hlasu, ze způsobu, jak jsi mě přiměl diskutovat, o tom, o čem jsem nechtěl, aby se mluvilo. Jsi lepší než ostatní, byl bys na to přišel v každém případě. Znáš to, stačí rekonstruovat myšlenky jiných ve vlastní hlavě. Pak jsem slyšel, jaké otázky kladeš mnichům, vždycky ty správné. Nikdy ses však nevyptával na knihovnu, jako bys už znal všechna její tajemství. Jednou v noci jsem zaklepal na dveře tvé cely a tys tam nebyl. Určitě jsi byl tady. Ztratily se dvě lampy z kuchyně, slyšel jsem to od jednoho sluhy. A když jsem tě konečně slyšel předevcírem v nartexu mluvit se Severinem o nějaké knize, věděl jsem už, že jsi mi na stopě."

"Podařilo se ti však uzmout mi knihu. Zašel jsi za Malachiášem, který do té chvíle vůbec nic nepochopil. Ten hlupák, puzen žárlivostí, myslel jen na to, že Adelmus mu přebral jeho milovaného Berengara, kterému se zachtělo mladšího těla. Vůbec nechápal, co s tím vším má společného Venantius, a tys ho ještě víc zmátl. Řekl jsi mu, že Berengar měl milostné pletky se Severinem a za odměnu že mu dal knihu z finis Africae, Nevím, cos mu ještě namluvil, Malachiáš ale šlel žárlivostí, došel si za Severinem a zabil ho. Pak už neměl čas hledat knihu, kterou jsi mu popsal, protože přišel cellerarius. Bylo to tak?"

"Víceméně ano."

"Tys ale nechtěl, aby Malachiáš zemřel. Ten dobrák se pravděpodobně v životě na knihy ve finis Africae nepodíval a byl poslušen tvých zákazů. Jenom večer co večer nechal na stole doutnat byliny, aby vyděsil případné zvědavce. Dával mu je Severin. Právě proto Severin pustil osudného dne Malachiáše do špitálu, myslel si, že si jako každý den jde pro čerstvé byliny, které mu připravoval z opatova příkazu. Uhádl jsem?"

"Uhádl jsi. Nechtěl jsem Malaehiášovu smrt. Řekl jsem mu, aby za každou cenu knihu našel a přinesl ji sem, aniž ji otevře. Řekl jsem mu, že má sílu tisíce škorpiónů. Ten hlupák však poprvé v životě chtěl jednat samostatně. Nechtěl jsem jeho smrt, byl to věrný vykonavatel mých příkazů. Ale nenuť mě, abych tu opakoval, co už víš, protože já vím, že to víš. Nechci žít tvou pýchu, na to si stačíš sám. Dnes jsem ve skriptoriu slyšel, jak se vyptáváš Bengta na Coena Cypriani. Byl jsi velice blízko pravdě. Nevím, jak jsi objevil tajemství zrcadla, když jsem se však od opata dozvěděl, že ses mu zmínil o finis Africae, byl jsem si jist, že je záhy objevíš. Proto jsem tě tu čekal. A teď mi řekni, co chceš?"

"Chci se podívat," odpověděl mu Vilém, "na poslední rukopis ve svazku, který mimo něj obsahují jeden text arabský, jeden syrský a výklad nebo přepis Coena Cypriani. Chci se podívat na text řecký, který pravděpodobně pořídil nějaký Arab nebo Španěl a který jsi objevil, když jsi s pomocí Pavla z Římini dosáhl toho, aby tě vyslali posbírat ty nejkrásnější rukopisy Apokalypsy v Leonu a v Kastilii tvé vlasti, kterážto kořist tě učinila slavným a zde v opatství váženým a pomohla ti k místu knihovníka, které měl dostat o deset let starší Alinardus. Chci se podívat na ten řecký text, psaný na plátěném pergamenu, který byl tehdy velice vzácný a vyráběl se v městě Silos nedaleko Burgosu, tvého rodiště. Chci se podívat na knihu, kterou sis přečetl a pak dal stranou, aby ji nečetl nikdo další, a ukryl a pečlivě střežil a nezničil, protože člověk jako ty knihy neničí, ale jen střeží, aby se na ně nikdo nepodíval. Chci vidět druhou knihu Aristotelovy Poetiky, o které se všichni domnívají, že byla ztracena, nebo že nebyla nikdy napsána, a od které ty chováš a střežíš možná jeden jediný opis."

"Mohl jsi být úžasným knihovníkem, Viléme," řekl Jorge obdivně a přitom lítostivě. "Takže víš opravdu všechno. Myslím, že na tvé straně stolu je stolička. Posad' se a čti. To je tvá odměna."

Vilém se posadil a lampu, kterou jsem mu podal, položil na stůl, takže osvětloval Jorgův obličej zespoda. Stařec vzal foliant, který měl před sebou a podal ho Vilémovi. Poznal jsem vazbu, byla to kniha, kterou jsem otevřel ve špitálu v domnění, že to je arabský rukopis. "Tak čti, listuj si v ní, Viléme," řekl Jorge. "Zvítězil jsi."

Vilém se na knihu podíval, ale nedotkl se jí. Vytáhl z kutny rukavice, ne ty svoje, které neměly špičky prstů, ale ty, které měl na ruku Severin, když jsme ho našli mrtvého. Pomalu zvedl křehkou a ořelou přední část vazby a otevřel knihu. Přiblížil jsem se k němu a naklonil se mu přes rameno. Jorge měl velice jemný sluch, zaslechl mé kroky a zeptal se: "Jsi tu i ty, chlapče? I tobě ji ukážu. Potom!"

Vilém rychle prolistoval několik prvních stránek. "Podle katalogu by to měl být arabský rukopis o rčeních nějakého blázna," řekl. "Oč jde?"

"Ach, o hloupé legendy nevěřících, kde se tvrdí, že blázni někdy pronášejí důvtipná rčení, nad nimiž žasnou i jejich kněží a které uvádějí v nadšení jejich kalify..."

"Druhý rukopis je syrský, ale podle katalogu je to překlad egyptského traktátu o alchymii. Jak to, že je v tomto svazku?"

"Je to egyptské dílo ze třetího století naší éry. Hodí se k rukopisu, který následuje, není však tak nebezpečný. Nikdo by přece nepropůjčil sluch blábolu afrického alchymisty. Připisuje stvoření světa božímu smíchu..." Stařec zvedl hlavu a odřikal ze své zázračné paměti čtenáře, který si už čtyřicet let opakuje to, co četl, když ještě měl dar zraku: "Jakmile se Bůh zasmál, zrodilo se sedm bohů, kteří vládnou světu, jakmile propukl ve smích, zjevilo se světlo, při druhém zasmání se objevila voda a když se zasmál dne sedmého, objevila se duše... Bláznovství. Stejně jako spis, který následuje, dílo jednoho z

bezpočtu hlupáků, kteří komentují Coenu... Ale ty tě jistě v této knize nezajímají."

Vilém opravdu rychle prolistoval zbývající stránky a dorazil k řeckému textu. Ihned jsem si všiml, že stránky jsou vyrobeny z měkkého materiálu, první byla skoro potrhaná, okraj už zčásti chyběl a byla poseta bělavými skvrnami, jaké obvykle vlhko se zubem času vyvolávají i u jiných knih. Vilém přečetl první řádky, napřed řecky, pak je přeložil do latiny, abych se také dozvěděl, jak osudová kniha začíná.

V knize prvé jsme pojednávali o tragédii a vyložili jsme, jak tím, že probouzí soucit a strach, dosahuje očisty obou těchto pocitů. Zde hodláme, jak jsme slíbili, pojednat o komedii (kromě satiry a mimu) a vyložit, jak tím, že probouzí radost ze směšného, dosahuje očisty této náruživosti. Do jaké míry je tato náruživost hodná naší pozornosti, ukázali jsme už v knize o duši tím, že pouze člověk - jediný ze všech živých tvorů - se umí smát. Dále pak určíme, jakého druhu skutků je komedie nápodobou. Poté prozkoumáme, jak a čím komedie vyvolává smích, to znamená kterými fakty a jakým způsobem podání. Ukážeme, že se událost stává směšnou, přizpůsobí-li se horší lepšímu a naopak, že vzniká z překvapení nad klamem, dále z nemožnosti a z porušení zákonů přírody, z nepodstatného a nesmyslného, ze zlehčení postav, z použití komických a vulgárních pantomim, z disharmonie, z vybírání toho, co je nejméně ušlechtilé. Dále pak ukážeme, jak směšnost způsobu podání vzniká z nedorozumění, vyvolaného použitím slov stejných pro věci různé a slov různých pro věci stejné, z planých řečí a z opakování, ze slovních hříček, ze zdobnělin, z chybné výslovnosti a z barbarismů...

Vilém při překládání hledal správné výrazy a občas se odmlčel. Usmíval se přitom, jako by měl radost, že nachází to, co očekával. Přečetl nahlas první stránku, pak se odmlčel, jako by ho zbytek už nezajímal, a rychle listoval dál. Po několika stránkách však narazil na odpor, stránky nahoře a v ořízce nešly od sebe, jako se to stává, vytvoří-li papír z vlhkosti a opotřebením jakousi lepkavou hmotu. Jorge si všiml, že šustění stránek ustalo, a pobídl Viléma.

"Jen čti dál, listuj! Je tvoje, zasloužil sis ji!" Vilém se zasmál a zdálo se, že se baví: "Takže za tak bystrého mě zas nepovažuješ, Jorge! Ty to nemůžeš vidět, ale mám na rukou rukavice. Proto se mi špatně listuje, nedokážu odlepit stránky od sebe. Měl bych si rukavice stáhnout, občas naslinit prst, jak jsem to bezděčně dělal dnes ve skriptoriu, čímž se mi rázem objasnila i tato záhada, a tak bych si měl počínat, dokud by se mi do úst nedostalo dost jedu. Toho jedu, který jsi jednou, už je to dávno, uzmul v Severinově laboratoriu, už tehdy sis asi začal dělat starosti, protože někdo ve skriptoriu se zajímal buď o finis Africae, nebo o ztracenou Aristotelovu knihu, nebo třeba o jedno i o druhé. Myslím, že jsi lahvičku dlouho opatroval, abys jí použil, až nastane nebezpečí. A nebezpečí nastalo před několika dny. Na jedné straně se Venantius dostal velice blízko k tématu této knihy a na druhé se Berengar, z lehkomyšlnosti, z ješitnosti, aby udělal dojem na Adelma, ukázal míň spolehlivý, než jsi potřeboval. Takže jsi nastražil past. Zrovna včas, protože pár dnů poté Venantius v noci pronikl až sem, uzmul knihu a prolistoval ji s úzkostí a s hltavostí bezmála fyzickou. Vzápětí se mu udělalo špatně a běžel napít se vody do kuchyně, kde zemřel. Mýlíš se?"

"Nemýlíš. Pokračuj."

"Zbytek, to je už jednoduchá věc. Berengar našel Venantiovo tělo v kuchyni, bál se, že při pátrání by mohlo vyjít najevo, že Venantius vnikl do Budovy v důsledku toho, s čím se on sám, Berengar, svěřil Adelmovi. Byl bezradný, odnesl mrtvé tělo ven a hodil je do kádě s krví v domnění, že všichni se budou domnívat, že se Venantius utopil."

"A odkud víš, že to tak bylo?"

"Víš to i ty, viděl jsem, jak jsi reagoval, když se v Berengarově cele našel zakrvácený hadr. Ten nerozvážený člověk si do něj utřel ruce, když Venantia hodil do kádě s krví. Jelikož však Berengar zmizel, nemohl než zmizet s knihou, která teď vzbudila i jeho zvědavost. A

ty ses domníval, že bude nalezen někde stranou, ne zakrvácený, ale otrávený. Zbytek je jasný. Severin našel knihu, protože Berengar zašel napřed do špitálu, aby si ji tam v klidu přečetl. Malaehiáš na tvůj popud zabil Severina a zemřel, když se sem vrátil, aby zjistil, co je vlastně zakázaného na knize, kvůli které se stal vrahem. Tím jsme vysvětlili všechny vraždy... Jaký hlupák..."

"Kdo?"

"Já. Kvůli jedné Alinardově větě jsem si namluvil, že řada zločinů sleduje rytmus sedmi polnic z Apokalypsy: kroupy pro Adelma, a byla to sebevražda. Krev pro Venantia, a byl to jen podivný nápad Berengarův. Voda pro Berengara, a byla to jen náhoda. Třetina nebes pro Severina, a Malachiáš ho udeřil astrolábem, protože neměl nic jiného po ruce. Nakonec škorpióni pro Malachiáše... Proč jsi mu ale řekl, že ta kniha má v sobě sílu tisíce škorpiónů?"

"Kvůli tobě. Alinardus mi pověděl o svém nápadu, pak jsem od něho zaslechl, že i ty jej považuješ za přesvědčivý... Tak jsem sám sebe přesvědčil, že všechna ta úmrtí řídí úrdek boží a já že za ně nejsem zodpovědný. A oznámil jsem Malachiášovi, že nechá-li se strhnout zvědavostí, bude podle tohoto božího úradku potrestán rovněž. Jak se to ostatně stalo."

"Tak tomu tedy bylo... Vyrobil jsem falešné schéma, abych objasnil kroky viníka, a viník se mu přizpůsobil. A právě toto falešné schéma mě přivedlo na tvou stopu. V našich časech jsou všichni posedlí knihou svatého Jana, tys mi ale připadal jako člověk, který o ní medituje nejvíc, a nejenom kvůli tvým spekulacím o Antikristovi, ale protože pocházíš ze země, kde vznikly nejkrásnější rukopisy Apokalypsy. Jednou mi někdo řekl, že ty nejkrásnější rukopisy této knihy jsi do knihovny přinesl ty. Jindy zas Alinardus blouznil o tajemném nepříteli, který byl vyslán hledat knihy do Silosu (a dodal, což probudilo mou zvědavost, že předčasně vešel do říše stínů: v té chvíli jsem tomu rozuměl tak, že zemřel mlád, zatímco to byla narážka na tvou slepotu). Silos je nedaleko Burgosu a dnes ráno jsem v katalogu našel řadu přírůstků, vesměs hispánských Apokalyps, z období, kdy jsi vystřídal nebo měl vystřídat Pavla z Rimini. A mezi nimi byla i tato kniha. Nemohl jsem si však být jist svou rekonstrukcí, dokud jsem nezjistil, že ukradená kniha je napsána na plátěném pergamenu, na papíře. Tehdy jsem si vzpomněl na Silos a nabyl jsem jistoty. Pochopitelně, jak se v mé mysli vytvářela idea této knihy a její jedovaté moci, vytrácela se idea apokalyptického schématu, přesto jsem však nedokázal pochopit, jak mohou obě stopy, jedovatá kniha i apokalyptické schéma, vést k tvé osobě, dokud jsem, veden apokalyptickým schématem, nebyl přinucen zamyslet se nad tebou a nad tvými tezemi o smíchu. Dnes večer, ačkoliv jsem na apokalyptické schéma už nevěřil, jsem přesto trval na tom, že budeme střežit koňské stáje, kde jsem očekával zvuk šesté polnice, a právě tam mi čistě náhodou Adso poskytl klíč k finis Africae..."

"Nevím, kam míříš," řekl Jorge. "Chceš mi pýchou naplněn objasnit, jak jsi došel až ke mně, protože ses řídil svým rozumem, a přitom mi tvrdíš, že jsi k cíli dorazil jen díky tomu, že jsi sledoval falešnou stopu. Co mi tím chceš povědět?"

"Nic. Tobě nic. Jsem jenom zmatený, nic víc. Ale na tom nezáleží. Jsem zde."

"Pán náš nechal zaznít sedm polnic. A ty jsi slyšel, i ve svém omylu, jejich zmatenou ozvěnu."

"To jsi říkal už při včerejším kázání. Snažíš se sám sobě namluvit, že se všechno dalo podle božího úradku, abys sám před sebou zatajil, že jsi vrah."

"Nikoho jsem nezabil. Všichni šli za svým osudem, vedeni svými hříchy. Byl jsem pouze nástroj."

"Včera jsi řekl, že i Jidáš byl nástroj. To z něho nesnímá prokletí."

"To nebezpečí беру na sebe. Hospodin mi udělí rozhřešení, protože ví, že jsem nechtěl nic než jeho slávu. Mou povinností bylo chránit knihovnu."

"Ještě před chvílkou jsi byl připraven zabít i mne a taky tady toho mládence..."

"Jsi jenom chytřejší, ne však lepší než ostatní."

"A co se stane teď, když jsme unikli z tvé pasti?"

"Uvidíme," odpověděl Jorge. "Nechci stůj co stůj tvou smrt.

Třeba se mi podaří přesvědčit tě. Ale napřed mi pověz, jak jsi uhádl, že jde o druhou knihu Aristotelovu?"

"K tomu by mi určitě nestačily tvé klatby proti smíchu, ani to málo, co jsem se dozvěděl o tvé diskusi s ostatními mnichy. Pomohly mi poznámky, které zanechal Venantius. Zprvu jsem se v nich nevyznal. Byly tam však zmínky o nestydatém kameni, který se kutálí po pláni, o cikádách, které zpívají ze země, o velebných fíciích. Něco takového jsem už někde četl: nedávno jsem si to ověřil. Ty příklady uvádí Aristoteles v první knize Poetiky a také v Rétorice. Pak jsem si vzpomněl, že Isidor ze Sevilly definuje komedii jako něco, co vypravuje stupra virginum et amores meretricum... Tak se podoba té knihy vykreslila v mé mysli. Mohl bych ti vyprávět její obsah, nepotřebuji ani číst stránky, které by mě mohly otrávit. Komedie vzniká v komai neboli ve vesnicích, kde žijí sedláci, jako veselá hra následující po hodech nebo po slavnosti. Nevypráví o lidech slavných a mocných, ale o bytostech nízkých a směšných, které však nejsou zlé, a nekončí smrtí hlavních hrdinu. Směšnosti dosahuje tím, že předvádí nedostatky a neřesti obyčejných lidí. Aristoteles vidí v náklonnosti k smíchu dobrodějnou sílu, která může mít i hodnotu poznávací, neboť komedie pomocí duchaplných hádanek a nečekaných metafor nám předvádí věci jinak, než ve skutečnosti jsou, jako by lhala, ve skutečnosti nás však nutí podívat se na ně líp a má nás k tomu, abychom si řekli: Tak se tedy věci měly a já jsem to nevěděl! Pravda dosažená s pomocí zobrazení lidí a vůbec světa horšího, než je, nebo než si myslíme, v každém případě horšího, než jak nám jej předvádějí hrdinské básně, tragédie, životy svatých. Je tomu tak?"

"Do značné míry. Rekonstruoval sis ji s pomocí četby jiných knih?"

"Hodně jsem jich našel na Venaniově stole, právě na nich pracoval. Myslím, že Venantius tu knihu hledal už dlouho. Asi si v katalogu přečetl odkazy, které jsem tam našel i já, a z nich vyvodil, že to je kniha, kterou hledá. Jenže nevěděl, jak proniknout do finis Africae. Když slyšel Berengara, jak o tom mluví s Adelmem, vyrazil jak pes za zajícem."

"Tak to bylo, také jsem si to hned uvědomil. Pochopil jsem, že nadešla chvíle, kdy musím bránit knihovnu zuby nehty..."

"A použil jsi jedu. Musilo to pro tebe být nesnadné... poslepu."

"Mé ruce vidí líp než tvé oči. Severinovi jsem ukradl i štětec. A taky jsem si vzal rukavice. Byl to hezký nápad, vid'š? Dlouho ti trvalo, než jsi na to přišel..."

"Dlouho. Myslíl jsem na něco mnohem složitějšího, na zub naplněný jedem nebo něco podobného. Musím přiznat, že tvé řešení může opravdu sloužit za příklad, oběť se otrávil sama a navíc podle chuti, jakou do čtení měla..."

Se zachvěním jsem si uvědomil, že v tomto okamžiku ti dva muži, stojící proti sobě v boji na život a na smrt, se jeden druhému obdivují, jako by všechno dělali jen proto, aby se jim od druhého dostalo pochvaly. Hlavou mi proběhla myšlenka, že veškeré umění svůdce, které vynaložil Berengar k tomu, aby svedl Adelmu, a prosté a přirozené chování, s jehož pomocí ve mně děvče vyvolalo vášeň a touhu, nejsou co do vychytralosti a bláznivé dovednosti získat si toho druhého ničím ve srovnání se vzájemným sváděním, které se tady odehrávalo před mýma očima a které se odbývalo vlastně už šest dní, přičemž oba protivníci si předávali, abych tak řekl, tajné pokyny a jeden potají bažil po chvále druhého, kterého se obával a kterého nenáviděl.

"Pověz mi však," říkal právě Vilém, "proč jsi to všechno dělal? Proč jsi chtěl tu knihu střežit víc než ostatní? Ukřýval jsi, ale aniž ses uchýlil k zločinu, traktáty o černé magii, spisy, v nichž bylo třeba zneuctěno jméno boží, proč jsi tedy kvůli této knize přivedl k zatracení své spolubratry i sama sebe? V mnoha jiných knihách se píše o komedii a chválí se smích. Proč tě právě tato kniha tolik vyděsila?"

"Protože to je kniha Filozofa. Každé z děl tohoto myslitele zničilo část vědění, které křesťanství shromažďovalo po celá staletí. Církevní otcové řekli všechno, co je o Slovu a

jeho síle třeba vědět, ale stačilo, aby Boethius Filozofa komentoval a mystérium Slova božího se přeměnilo v lidskou parodii kategorií a sylogismů. Genesis nám poskytuje všechno, co je třeba vědět o skladbě všehomíra, a pak stačilo, aby byly znova objeveny fyzikální knihy Filozofa a všehomír byl znova uvažován v pojmech tupé a slizké hmoty a Averroes přesvědčil skoro všechny, že svět je věčný. Věděli jsme všechno o jménech božích a dominikán, kterého pohřbil Abbo, sveden Filozofem, je přejmenoval ve shodě s pyšnými stezkami přirozeného rozumu. Všehomír, který se podle Areopagity jevil každému, kdo se uměl podívat na nebesa, jako oslnivý vodopád první příčiny, causa prima, se tak stal jímku pozemských indicií, od kterých se postupuje k pojmenování abstraktních skutečností. Kdysi jsme vzhlíželi vzhůru k nebesům a bahnu hmoty jsme věnovali sotva pohrdlivý pohled, nyní se díváme dolů na zem a pouze na základě jejího svědectví myslíme na nebe. Každé slovo Filozofa, na něhož dnes už přísahají i světci a papežové, převrátilo obraz světa vzhůru nohama. Ale nepodařilo se mu převrátit představu Boha. Kdyby se tato kniha stala... kdyby se bývala stala předmětem otevřeného výkladu a diskuse, pak bychom bývali překročili i tu nejzazší mez."

"Co tě tak vyděsilo na tomto pojednání o smíchu? Odstraníš-li ze světa tuto knihu, neodstraníš ze světa smích."

"To určitě ne. Smích je slabost, zhouba a vratkost našeho těla. Je to útěcha sedláků, nevázanost opilců, i církev ve své moudrosti ustanovila chvíle slavnosti, karnevalu a jarmarku, ty denní poluce, které vyženou z těla přebytečné moky a chrání před jinými touhami a jinými ambicemi... Tak ale smích zůstává i nadále něčím nízkým, obranou lidí prostých, znesvěceným mystériem pro lůzu. Neřekl snad i svatý Pavel: lépe se oženit, než soužit se říjí těla? Než abyste se vzbouřili proti řádu Bohem ustanovenému, raději se smějte a bavte se svými nečistými parodiemi řádu na závěr hostin, až jsou prázdné džbány i láhve. Zvolte si krále bláznů, zahazujte se v liturgiích oslů a vepřů, hrajte si svoje zvrácené saturnálie... Ale tady," klepal Jorge prstem na stůl, vedle knihy, kterou měl Vilém před sebou, "tady se funkce smíchu převrací, pozvedá k umění, otvírají se mu dveře do světa učenců, stává se objektem filozofie a úskočné teologie... Sám jsi včera viděl, jak se prostí lidé mohou upsat tomu nejhanebnějšímu kacírství a převést je v čin a zneuznávat zákony boží i zákony přírody. Církev však unese kacírství prostých, neboť se sami odsoudí, sami se zatratí svou vlastní nevědomostí. Hrubé běsnění takového Dolcina a jemu rovných nikdy neotřese řádem božím. Káže krutost a na krutost zahyne, nezanechá stopu, zanikne, jako zaniká karneval, a nezáleží na tom, zda se na krátko během slavnosti na zemi objeví epifanie světa vzhůru nohama. Stačí, aby se gesto nestalo záměrem, aby řeč lidová nenašla latinu, která by ji přetlumočila. Smích zbavuje sedláka strachu z ďábla, protože na hodech troupu se i ďábel zdá být trdlo a troup, a tudíž ovladatelný. Tato kniha by však mohla učit, že zbavit se strachu z ďábla je věda. Když sedlákovi protéká hrdlem víno, když se směje, cítí se jako pán, převrátil vzhůru nohama mocenské vztahy: tato kniha by však mohla vzdělance naučit, jakými uskoky, které by se od toho okamžiku staly argumenty, učinit tento převrat oprávněným. Pak by se v dílo rozumu proměnilo i to, co v bezděčném gestu sedlákově je naštěstí zatím jen dílem břicha. Že smích je vlastní člověku, to je znakem naší omezenosti jakožto hříšníků. Kolik myslí zkažených, jako je tvoje, by však z této knihy vytěžilo extrémní závěr, že ve smíchu spočívá dokonalost člověka! Smích zbaví na chvíli sedláka strachu. Zákon však nabývá platnosti pomocí strachu, jehož pravé jméno je bohabojnost. A z této knihy by mohla vzejít luciferská jiskra, která by založila v celém světě nový požár: a smích by se stal novým uměním, jaké neznal ani Prométheus, uměním, jak zrušit strach. Když se sedlák směje, na okamžik nemyslí na smrt, jakmile však přejde chvíle prostopášnosti, liturgie podle úradku božího mu znova vnutí strach ze smrti. A z této knihy by mohla vzejít nová a ničivá snaha zničit smrt pomocí osvobození od strachu. A co by bylo z nás, hříšných bytostí, bez strachu, který je snad nejprozřetelnějším a nejlaskavějším darem božím? Po staletí doktoři a církevní otcové ronili voňavé esence svatého vědění, aby skrze meditaci nad tím, co je vznešené,

vykoupili lidi z bídy a z pokušení toho, co je nízké. A tato kniha tím, že předkládá komedii a satyrské hry a mimos jako zázračný lék, který vede k očištění tělesných vášní pomocí zobrazení defektů, neřestí a slabostí, by přivedla falešné vědce k tomu, že by se pokusili (skrže ďábelský zvrát) vysoké a vznešené vykoupit přijetím nízkého. Z této knihy by vyplynula myšlenka, že člověk může chtít na této zemi (jak si to tvůj Bacon sliboval od *magia naturalis*⁴⁵⁸) hojnost, jaká je v pohádkové zemi blahobytu. Jenže to je právě to, oč nemáme a nesmíme usilovat. Pohleď, jak se mníškové hanebně veselí při pošetilé frašce, jako je *Coena Cypriani*! Jenže přitom vědí, že jejich počínání je špatné. Ještě téhož dne, kdy slovo Filozofa by ospravedlnilo marginální hříčky výstřední fantazie, ach, ještě téhož dne by to, co je marginální, vskutku přeskočilo do středu a po středu by nezbyla ani stopa. Lid boží by se změnil v shromáždění stvůr zplozených propastmi v *terra incognita* a v tom okamžiku by se periférie země známé stala středem křesťanské říše, arimasповé by byli na trůnu svatého Petra, blemmyové v klášteřích, trpaslíci s velkým břichem a obrovskou hlavou by střežili knihovnu! Sluhové by diktovali zákony a my (a tudíž i ty) bychom musili v naprosté bezzákonnosti slepě poslouchat. Jeden řecky filozof (kterého tu tvůj Aristoteles cituje jako svého spřežence a lživou *auctoritas*) řekl, že je třeba rozložit vážnost protivníka smíchem a smíchu klást odpor vážností. Moudrost našich otců volila za nás: je-li smích kratochvílí nízkého lidu, pak je třeba jeho volnost brzdit a pokořovat a pomocí přísnosti mu nahnat bázeň. A nízký lid nevlastní žádné prostředky, aby svůj smích zušlechtil tak, že by se stal nástrojem namířeným proti vážnosti pastýřů, kteří musí zástupy přivést k životu věčnému a zbavit je pokušení břicha a přirození, jídla a nečistých žádostí. Kdyby se však jednou někdo chopil slov Filozofa, a jako filozof z umění smát se ukoval ostrou zbraň, kdyby rétorika přesvědčení byla nahrazena rétorikou výsměchu, kdyby topiky trpělivého a spásonosného vytváření svatých představ vykoupení byly nahrazeny topikami netrpělivého strhávání a převracení těch nejposvátnějších a nejvelebnějších představ, ach, ten den by i pro tebe, Viléme, a veškeré tvoje vědění znamenal zkázu."

"Proč? Bojoval bych, postavil bych svůj důvtip proti důvtipu ostatních. Byl by to svět lepší než ten, v němž oheň a žhavé železo Bernarda Guie pokořují oheň a žhavé železo Dolcinovo."

"I ty sám bys brzy upadl do léčky démona. Bojoval bys na opačné straně bitevního pole v Armageddonu, kde má dojít k poslední bitvě. Pro ten den však církve bude musit znova stanovit pravidla boje. Nenahání nám strach rouhání, protože i v proklínání Boha nacházíme zkomolený obraz hněvu Jehovova, když proklíná vzpurné anděly. Nenahání nám strach krutost toho, kdo zabíjí pastýře ve jménu fantazírování o obnově, protože to není nic jiného než krutost knížat, která se snažila vyhubit lid izraelský. Nenahání nám strach přísnost donatisty, sebevražedné šílenství *circumcelliona*, chlípnost bogomila, pyšná čistota albigenského, flagelantova touha po krvi, opojení zlem u bratra volného ducha: známe je všechny a známe kořen jejich hříchů, který je i kořenem naší svatosti. Nenaháněj nám strach a hlavně víme, jak je máme zničit, lépe řečeno jak je máme přivést k tomu, aby se zničili sami tím, že zpupně vynesou k zenitu svých nebes vůli k smrti, která se rodí v propastech jejich nadiru. Ano, mohl bych říci, že jejich přítomnost je nám milá, že je zahrnula v úradku božím, protože jejich hřích podněcuje naši ctnost, jejich rouhání povzbuzuje náš zpěv chvály, jejich zmatená kajícnost reguluje naši chuť k obětování, jejich bezbožnost dodává lesk našemu soucitu, stejně jako kníže temnot byl nezbytný, aby svou vzpourou a svým zoufalstvím nechal plně zazářit slávu boží, počátek a konec veškeré naděje. Kdyby se však jednoho dne - a ne už jako plebejská výjimka, ale jako askeze učence, předaná nezničitelnému svědectví písma - umění smát se stalo přijatelným a zdálo se ušlechtilým a vznešešeným, a ne už rabským, kdyby jednoho dne někdo mohl říci (a měl své posluchače): směji se inkarnaci... pak bychom už neměli žádné zbraně, jimiž bychom mohli toto rouhání zadržet, neboť by přivolalo a shromáždilo temné síly tělesné materie, ty, které se projevují prdem a říhnutím, a říhnutí a prd by si osvojily právo, jež je vlastní pouze duchu, a sice vanout tam, kde chce!"

"Lykurgos dal postavit smíchů sochu."

"To sis přečetl v knize Chloritiově, který se pokusil sejmout z mimů nařčení z bezbožnosti. Vypravuje, jak byl jeden nemocný vyléčen ze svého neduhu, protože lékař ho přinutil smát se. Proč ho lékař uzdravoval, když Bůh rozhodl, že jeho pozemské dny jsou sečteny?"

"Nemyslím, že ho lékař vyléčil z jeho neduhu. Naučil ho smát se neduhu."

"Neduh se z těla nevyhání. Ničí se."

"I s tělem nemocného."

"Když to jinak nejde."

"Ty jsi ďábel," řekl pak Vilém.

Zdálo se, že to Jorge nepochopil. Kdyby byl měl dar zraku, řekl bych, že se na Viléma ohromeně podíval.

"Já?" řekl.

"Ano, ty. Lhali ti. Ďábel není vládce hmoty, ďábel je troufalost ducha, víra bez úsměvu, pravda, kterou nikdy nezachvátí pochyby. Ďábel je zamračený, protože ví, kam jde, a jde neustále tam, odkud přišel. Ty jsi ďábel a jako ďábel žiješ v temnotách. Pokud jsi mě chtěl přesvědčit, pak se ti to nepovedlo. Já tě nenávidím, Jorge, a kdybych mohl, odvedl bych tě na dvůr a vodil sem a tam s ptačími pery nastrkanými do řiti a s tváří pomalovanou, jako mají kejklíři nebo šašci, aby se ti smál celý klášter a nikdo se tě už nebál. Nejradši bych tě namazal medem a vyválel v peří a vodil na řetězu na jarmarky a všem bych říkal: Hledte, to je ten, kdo vám ohlašoval pravdu a tvrdil vám, že pravda chutná po smrti, a vy jste věřili ne jeho slovům, nýbrž jeho pochmurnosti. Nyní vám ale říkám, že v nekonečné závratí možností vám Bůh poskytuje možnost představovat si také svět, v němž domnělý vykladač pravdy není nic než pošetilý hýl, který opakuje slova, jimž se kdysi dávno naučil."

"Ty jsi horší než ďábel, minorito!" řekl nato Jorge. "Jsi kejklíř - jako světec, který vás zplodil. Jsi jako ten tvůj František, který de toto corpore fecerat linguam,⁴⁶¹ který při kázání vyváděl jako komediant na jarmarku, který mátl lakomce tím, že mu vložil do ruky zlaté peníze, který zlehčoval zbožnost jeptišek tím, že jim zpíval Miserere místo aby se modlil, který při žebrotě mluvil francouzsky a s pomocí kusu dřeva napodoboval hráče na housle, který se převlékal za tuláka, aby zmátl žravé mnichy, který si nahý lehl do sněhu, mluvil se zvířaty a s rostlinami a samotné mystérium zrození Ježíše Krista přetvářel v zábavu pro sedláky, který vzýval beránka betlémského tak, že bečel jako ovce... Opravdu dobrá škola... Nebyl minorita i bratr Spastěbůh z Florencie?"

"Byl," usmál se Vilém. "Přišel do konventu kazatelů a řekl, že ničeho nepojí, nedají-li mu kus kutny bratra Jana, aby ji choval jako relikvii, a když ji dostal, vytřel si s ní zadek, odhodil na hnojiště a pomocí tyče ji válel v lejnu a volal: ‚Běda, pomozte mi, bratři, ztratil jsem na latríně světcovu relikvii!'"

"Ten příběh ti připadá zábavný, jak vidím. Třeba bys mi rád vyprávěl i historku o jiném minoritovi, bratru Pavlovi Tisícmuch, který jednou uklouzl na ledě a upadl jak široký, tak dlouhý. Jeho spoluobčané si z něho utahovali, a když se bo jeden z nich zeptal, nechtěl-li by mít pod sebou něco měkčího, tak mu odpověděl: ‚Proč ne, třeba tvou ženu...‘ Tak jste se snažili objevit pravdu."

"Tak František učil lidi, aby nahlíželi věci odjinud."

"Jenže my jsme vás ukáznili. Viděl jsi je včera, své spolubratry. Vrátili se do našich řad, už nemluví jako prostí lidé. Prostí lidé mluvit nesmějí. Tato kniha by ospravedlnila myšlenku, že jazyk prostých lidí může být nositelem pravdy. Tomu bylo třeba zabránit, a to jsem také udělal. Byl jsem rukou boží."

"Ruka boží neskryvá, nýbrž tvoří."

"Jsou hranice, které se nesmějí překročit. Bůh chtěl, aby některé mapy nesly nápis: hic sunt leones."

"Bůh vytvořil i stvůry. I tebe. A chce, aby se mluvilo o všem."

Jorge natáhl třaslavé ruce a přitáhl si knihu k sobě. Ponechal ji otevřenou a neobrátil ji, aby si v ní Vilém mohl dál číst. "Tak proč tedy chtěl," řekl, "aby tato kniha byla po staletí

považována za ztracenou? Aby se dochoval jeden jediný opis a aby opis toho opisu, který bůhví kde skončil, zůstal po léta pohřben v rukou člověka nevěřícího, který neuměl řecky, a pak ležel zapomenutý někde v koutě ve staré knihovně, kde jsem jej našel já, a ne ty? To mne prozřetelnost povolala, abych jej našel a vzal s sebou a léta ukrýval! Já vím, jako bych to viděl před sebou napsáno démantovými písmeny, neboť mé oči vidí to, co ty nevidíš, já vím, že taková byla vůle boží a já jsem ji jen vyložil a podle ní jednal. Ve jménu Otce, Syna a Ducha svatého."

SEDMÝ DEN

Noc

DOJDE K EKPYRÓZE A VINOUM PŘEMÍRY CTNOSTÍ
ZVÍTĚZÍ SÍLY PEKELNÉ

Stařec mlčel. Obě ruce měl položené na knize, lehce se dotýkal jejích stránek, jako by je uhlazoval, aby se daly lépe číst, nebo jako by chtěl knihu chránit, kdyby po ní někdo nečekaně sáhl.

"Jenže to všechno k ničemu nebylo," řekl mu Vilém. "Teď je všemu konec, našel jsem tebe, našel jsem knihu a ti, co jsou mrtví, zemřeli zbytečně."

"Zbytečně ne," řekl Jorge. "Možná jich bylo příliš. Pokud ti vůbec bylo třeba důkazu, že tato kniha je prokletá, zde se ti ho dostalo. Jejich smrt však zbytečná být nesmí. A aby zbytečná nebyla, další smrt navíc bude jen ku prospěchu."

Domluvil a začal svými vyhublými průsvitnými rukama pomalu, po kouscích a v pruzích trhat měkké stránky rukopisu. Strkal si je do úst a pomalu je žvýkal, jako by přijal hostii a chtěl, aby se stala tělem jeho těla.

Vilém se na něho jako očarovaný díval a zdálo se, že si vůbec neuvědomuje, co se tu děje. Pak se probral a předklonil se s výkřikem: "Co to děláš?" Jorge se usmál tak, že odhalil bezkrvé dásně. Nažloutlá pěna mu stékala z bledých rtů na řídký bílý vous na bradě.

"Čekal jsi přece, až se ozve sedmá polnice, ne? Poslyš nyní, co říká její hlas: „Zachovej v tajnosti, co se ozvalo v sedmeru zahřmění, a nic nepiš. Vezmi knihu a sněz ji, v žaludku ti zhořkne, ačkoli v tvých ústech bude sladká jako med. Vidíš? Navždy uchovám, co nemělo být řečeno, v hrobě, jímž se právě stávám."

Zasmál se. Jorge se opravdu zasmál! Poprvé jsem ho slyšel smát se... Smích mu zněl v hrdle, rty však žádnou radost nevyjadřovaly, ba zdálo se, že pláče: "Tos nečekal. Viléme, vid? Takový závěr! Ten stařec znova z milosti boží vítězí, že?" A jelikož se Vilém pokusil knihu mu vzít, což Jorge poznal z vibrace vzduchu, ucouvl a levičkou si přitiskl knihu k hrudi. Pravou rukou z ní dál trhal stránky a cpal si je do úst.

Vilém k němu nemohl, byl mezi nimi stůl, chtěl proto rychle překážku obejít. Zachytil však kutnou o židli, židle se překotila a hluk upozornil Jorga, co se chystá. Stařec se znova zasmál, tentokrát silněji, a nečekaně rychle natáhl pravou ruku před sebe, poslepu, podle tepla zjistil, kde je lampa, nebojácně položil dlaň na plamen a zhasil jej. V místnosti zavládla tma a naposled jsme zaslechli Jorgův smích. Volal: "Najděte si mě, teď jsem to já, kdo vidí líp!" Pak se odmlčel a už ho nebylo ani slyšet, pohyboval se tak tiše, jako se znenadání objevoval ve skriptoriu i jinde, a jen tu a tam jsme z různých koutů místnosti zaslechli zvuk trhaného papíru.

"Adsonel!" zvolal Vilém, "postav se ke dveřím, nepouštěj ho ven!"

Upozornění však přišlo pozdě. Hnán touhou vrhnout se na starce, pokusil jsem se, jakmile nastala tma, obejít stůl z opačné strany než můj mistr. Příliš pozdě mi došlo, že jsem tím Jorgovi poskytl možnost, aby se dostal ke dveřím, protože stařec se ve tmě pohyboval

naprosto bezpečně. Zaslechli jsme zvuk trhaného papíru za našimi zády, a byl už tlumený, protože přicházel z vedlejší místnosti. A zároveň jsme zaslechli jiný zvuk, úporný narůstající skřípot, sténání veřejí, jak se zavíraly dveře.

"Zrcadlo!" vzkřikl Vilém. "Chce nás tu zavřít!" Oba jsme se vrhli tam, odkud zvuk přicházel, ke dveřím, zakopl jsem o stoličku a uhodil se do nohy, nevěnoval jsem tomu však pozornost, bleskově jsem pochopil, že kdyby nás tu Jorge zavřel, nikdy bychom se ven nedostali: potmě bychom nikdy nepřišli na to, čím a jak uvést mechanismus do pohybu.

Myslím, že Viléma hnalo totéž zoufalství, které pohánělo mne, protože jsem ho ucítil vedle sebe, když jsme oba dorazili na práh a opřeli se o zadní stěnu zrcadla, které se už už zavíralo směrem k nám. Dorazili jsme včas, dveře se přestaly zavírat, posléze povolily a začaly se otvírat. Jorge si zjevně uvědomil, že proti nám dvěma nemá naději, a odešel ode dveří. Vyšli jsme z prokleté místnosti, ale to jsme už vůbec nevěděli, kam stařec zamířil, a tma vůkol byla naprostá. Pak jsem si vzpomněl: "Mistře, vždyť já mám křesadlo!"

"Tak nač ještě čekáš," vzkřikl Vilém, "najdi lampu a zapal ji!" Vrhla jsem se do tmy, zpátky do finis Africae, a poslepu jsem hledal lampu. Povedlo se mi to hned, byl to zázrak boží milosti, prošacoval jsem škapulíř a našel křesadlo, ruce se mi třásly a teprve na druhý nebo třetí pokus se mi podařilo lampu zapálit, zatímco Vilém supěl u dveří: "Honem, honem!" Konečně zazářilo světlo.

"Honem!" znova mne pobídl Vilém, "jinak spolyká celého Aristotela!"

"A umře!" zvolal jsem úzkostně. Dorazil jsem k Vilémovi a začali jsme společně hledat Jorga.

"Na tom nesejde, jestli ten bídák umře!" volal Vilém a rozhlížel se kolem sebe a zmateně pobíhal sem a tam. "Jeho osud je zpečetěn tím, co už snědl. Já ale chci knihu!"

Pak se zastavil a klidněji dodal: "Stůj. Takhle ho nikdy nenajdeme. Budme úplně tiše a ani se nehněme!" Ztuhli jsme a nevydali ani hlásek. A v nastalém tichu jsme zaslechli, jak Jorgovo tělo nedaleko vrazilo do skříně a hluk padajících knih. "Tam je!" vzkřikli jsme oba zároveň.

Běželi jsme tam, odkud zazněl hluk, brzy jsme si však uvědomili, že musíme zpomalit. Až na finis Africae byla knihovna zrovna toho večera plná průvanů, které hvízdaly a sténaly úměrně se silným větrem venku. Znásobený naším rychlým během hrozily zhasit světlo, které jsme s takovými potížemi znovu získali. My sami jsme na rychlosti přidat nemohli, bylo tedy vhodné přimět Jorga, aby zpomalil. Viléma však napadl pravý opak a zvolal: "Už tě máme, starče, máme znova světlo!" A byl to moudrý nápad, sdělení Jorga pravděpodobně zneklidnilo, musil zrychlit krok a jeho magický jemnocit jasnovidce, který vidí v tmách, byl vychýlen ze své rovnováhy. Zanedlouho jsme vskutku znova zaslechli hluk, a když jsme tím směrem vyrazili, našli jsme Jorga v místnosti v z YSPANIA, ležel na podlaze, knihu pořád ještě v rukou. Snažil se vyprostit z hromady knih, které na něho spadly, když vrazil do stolu a ten se na něho převrátil, Aristotela však z ruky nepustil, nepřestal trhat stránky, jako by chtěl co nejrychleji svou kořist zhltnout, i přitom, jak se snažil postavit se na nohy.

Už byl skoro na nohou, když jsme k němu dorazili, a jakmile vytušil naši přítomnost, začal před námi pomalu couvat. Na tvář mu padalo narudlé světlo lampy a připadala nám hrozná: rysy měl strhané, chorobný pot mu ve stružkách stékal po čele a po lících, oči, které mívaly bílé bělmo, byly naběhlé krví, z úst mu čouhaly kusy pergamenu; vypadal jako lačná šelma, která se přežrala a nedokáže už spolknout, co by chtěla. Znetvořen úzkostí, běsněním jedu, který už hojně koloval v jeho žilách, i zoufalou a ďábelskou úporností, vzal na sebe ten ctihodný stařec podobu nechutnou a groteskní: při nějaké jiné příležitosti mohl být k smíchu, jenže už i my jsme byli spíše zvířata než lidé, psi honící zvěř.

Mohli jsme se Jorga zmocnit zcela klidně, ale vyřítili jsme se na něho a vytrhl se nám, oběma rukama si tiskl knihu k hrudi, zachytil jsem ho levou rukou a pravou se snažil držet lampu nahoře, plamen mu ale olízl tvář, ucítil teplo, vydal ze sebe potlačený výkřik, jakési

zavrčení, z úst mu vypadly cáry papíru, natáhl prudce pravou ruku před sebe, lampu mi vytrhl a hodil ji na zem...

Lampa spadla na hromadu knih, které se zřítily ze stolu, otevřené a jedna přes druhou ležely na zemi. Olej se z lampy vylil, oheň se zmocnil jednoho křehkého pergamenu a vyšlehly plameny, jako když chytne suchý troud. Všechno se odehrálo během několika okamžiků, z knih vyšlehl vysoký plamen, jako by jejich prastaré stránky po staletí dychtily po ohni a nyní zajásaly, že mohou rázem ukojit svou touhu po ekpyróze⁴⁶⁶, jíž trpěly od nepaměti. Vilém si uvědomil, co se děje, pustil starce - jakmile se Jorge cítil volný, ustoupil o pár kroků dozadu - a nakrátko zaváhal, zda se znova zmocnit Jorga nebo hasit ohýnek, ale i to stačilo a jedna velice stará kniha shořela celá naráz vysokým plamenem.

Ostrý průvan, který mohl slabý plamínek sfouknout, plamen větší a živější naopak roznítil tak, že z něho dokonce začaly vyletovat bludné jiskry.

"Uhas ten oheň, honem!" volal Vilém. "Jinak tu všechno shoří!"

Vrhl jsem se k hranici, pak jsem se ale před ní zastavil, byl jsem zcela bezradný. Vilém mi přišel na pomoc. Natahovali jsme holé ruce k plamenům, rozhlíželi se po místnosti, čím bychom je mohli uhasit, až jsem náhle dostal nápad, stáhl jsem si přes hlavu kutnu a hodil ji na oheň. Plameny však už byly příliš vysoké, zahryzly se do mého šatu a živily se jím. Odtáhl jsem popálené ruce, obrátil jsem se k Vilémovi a za jeho zády jsem zahlédl Jorga, který se k nám znova přiblížil. Z ohně sálalo už tak silné teplo, že je určitě velice dobře cítil, zcela bezpečně odhadl, v kterém místě oheň je, a hodil do něho Aristotela.

Vilém se podrážděně ohnal rukou a bezohledně strčil do starce, který narazil na skříň, uhodil se do hlavy o hranu a klesl k zemi... Vilém, z jehož úst vyšla strašlivá kletba, se už o něho nestaral. Vrátil se ke knihám. Příliš pozdě. Aristoteles, vlastně to, co z něho zbylo po starcově hostině, už hořel.

Mezitím několik jisker dolétlo ke stěnám a svazky uklizené v jedné skříni se už kroutily v žáru ohně. Už jsme tu neměli jeden, ale dva ohně.

Vilém pochopil, že holýma rukama oba ohně nezdoláme, a odhodlal se knihy zachránit s pomocí knih. Vzal do ruky foliant, který mu připadal důkladněji svázaný než ostatní, a použil jej jako zbraně proti nepřátelskému živlu. Údery okovanou vazbou do hořících knih však vyvolaly v život jen další jiskry. Snažil se je zašlapat, dosáhl však opačného výsledku, útržky zuhelnatělého pergamenu se rozlétly jako netopýři a průvan je vyslal zapálit pozemskou látku dalších pergamenů.

Naneštěstí byla tato místnost jednou z nejhůř uspořádaných a uklizených z celé knihovny. Z přihrádek skříní vyčnívaly rukopisné svitky: z jiných polorozpadlých foliantů visely jako jazyky ze zívajících úst léty seschlé pergameny a na stole byla velká hromada knih, které Malachiáš (už řadu dnů byl na všechno sám) nestačil vrátit na místo. Takže po zmatku, který tu navíc vyvolal Jorge, místnost přímo překypovala pergameny, které nechtěly než proměnit se v jiný živl.

Zakrátko byla celá místnost mořem plamenů, jako hořící hloží. Už i skříně se podílely na této zápalné oběti a začínaly vesele praskat. Uvědomil jsem si, že celý labyrint není nic jiného než obrovská hranice, připravená k zápalné oběti a čekající na první jiskru...

"Vodu! Potřebujeme vodu!" říkal Vilém, pak ale dodal: "Jenže kde vzít vodu v tomto pekle?"

"Dole v kuchyni!" křičel jsem.

Vilém se na mě bezradně díval, na tvář mu padal rudý odlesk zuřícího ohně. "To je pravda, jenže než sejdem dolů a vyjdeme nahoru... U ďábla!" zvolal pak, "tato místnost je stejně ztracena, a možná i ta vedle. Běžme dolů, já budu hledat vodu a ty vyvoláš poplach, budeme potřebovat hodně pomocníků!"

Cestu ke schodům jsme našli brzy, oheň osvětloval další místnosti, i když stále slaběji, takže posledními dvěmi jsme prošli skoro poslepu. Noční přísvit slabě ozařoval skriptorium a odtamtud jsme seběhli do refektáře. Vilém běžel do kuchyně, já ke dveřím. Snažil jsem se je otevřít zevnitř a byla to nemalá dřina, z rozčilení jsem byl nešikovný, nakonec se mi

to přece jen povedlo. Vyšel jsem na dvůr a běžel napřed k dormitáři, pak mi došlo, že přece nebudu mnichy probouzet jednoho po druhém, a v náhlé inspiraci jsem běžel do kostela a hledal, kudy se dostanu na zvonici. Sotva jsem tam dorazil, pověsil jsem se na všechny provazy, co tam byly, a zvonil na poplach. Tahal jsem ze všech sil a provaz hlavního zvonu mě vynášel nahoru. V knihovně jsem si popálil ruce jen na hřbetě, dlaně jsem měl ještě v pořádku, spálil jsem si je teď, jak mi v nich klouzal provaz, začaly mi krváčet a musil jsem všeho nechat.

Už jsem však nadělal dost rámusu, běžel jsem honem ven, zrovna včas, abych viděl, jak první mniši vybíhají z dormitáře, a zdálky už doléhaly hlasy čeledínů, kteří vybíhali na prahy svých obydlí. Nedokázal jsem se srozumitelně vyjádřit, nebyl jsem schopen formulovat slova a věty a první, co mi přišlo na jazyk, byla má mateřština. Zakrvácenýma rukama jsem ukazoval na okna jižního křídla Budovy, jimiž skrze alabastr pronikala nezvyklá záře. Podle její síly jsem si uvědomil, že mezitím co jsem běžel dolů a zvonil, se požár rozšířil do dalších místností. Všechna okna Afriky i průčelí mezi ní a východní věží byla už plná šlehajících záblesků. "Vodu! Noste vodu!" volal jsem.

Zpočátku nikdo nepochopil, co tím míním. Mniši byli navyklí považovat knihovnu za místo posvátné a nepřístupné a nedocházelo jim, že by vůbec mohla být ohrožena něčím obyčejným jako nějaká selská chatrč. První, kteří vzhledli k oknům, se křížovali a něco si vyděšeně šeptali, došlo mi, že to považují za nějaké zjevení. Tahal jsem je za kutny, snažně je prosil, aby to pochopili, až konečně někdo mé vzlyky převedl do lidského jazyka. Byl to Mikuláš z Morimundu, který řekl: "Knihovna hoří!"

"Přesně tak," zašeptal jsem a vyčerpán klesl k zemi. Mikuláš se projevil jako energický muž, vydával rozkazy čeledínům, radil mnichům, kteří se shlukli kolem něho, jednoho poslal otevřít další dveře do Budovy, jiné vyslal hledat džbery a nejrůznější nádoby a další zas ke studnám a cisternám v opatství. Pacholkům od krav přikázal, aby s pomocí mul a oslů nádoby s vodou převáželi... Kdyby ty příkazy vydával někdo, kdo měl autoritu, mniši i čeledíni by ho ihned poslechli. Čeledíni však byli navyklí dostávat rozkazy od Remigia, písaři od Malachiáše a všichni dohromady od opata. A nikdo z nich tu bohužel nebyl. Mniši se rozhlíželi, kde je opat, aby se jim od něho dostalo příkazů a útěchy, nenacházeli ho však a pouze já jsem věděl, že už umřel nebo umírá v chodbičce, kam nemá přístup vzduch a která se už změnila v pec, v kovového býka Falaridova.

Mikuláš hnal čeledíny na jednu stranu, jiný mnich v dobrém úmyslu zas na druhou. Někteří spolubratři zjevně ztratili hlavu, jiní se ještě neprobrali ze spánku. Snažil jsem se všechno jim vysvětlit, neboť jsem už znova vládl jazykem, musím však připomenout, že jsem byl skoro nahý, neboť kutnu jsem hodil na plameny, a pohled na nějakého zakrváceného, od sazí umouněného a nevhodně nahého a zimou se třesoucího kluka určitě v nikom nezbuzoval důvěru.

Konečně se Mikulášovi podařilo přesvědčit několik spolubratrů a dalších osob, aby s ním šli do kuchyně, kterou někdo mezitím otevřel. A někdo jiný celkem rozumně přinesl pochodně. Byl tu velký nepořádek, určitě ho nadělal Vilém, jak tu chvatně hledal vodu a nádoby, ve kterých by se dala přenášet.

A právě v tom okamžiku jsem zahlédl Viléma ve dveřích do refektáře, měl popálený obličej, z kutny se mu kouřilo, v ruce držel velký hrnec a zmocnil se mne soucit při pohledu na tu ubohou alegorii bezmocnosti. Pochopil jsem, že i když dokázal donést do druhého patra hrnec vody a i když se mu to povedlo několikrát, ničeho tím vlastně nedosáhl. Vzpomněl jsem si na příběh svatého Antonína, který viděl nějakého chlapce, jak se lžičkou snaží přemístit vodu moře: ten chlapec byl anděl a utahoval si ze světce, který chtěl proniknout do tajemství božské přirozenosti. A jako anděl ke mně Vilém také promluvil, opřen o veřeje dveří: "Není to možné, nedokážeme to ani se všemi mnichy z opatství. Knihovna je ztracena." Na rozdíl od anděla však Vilém plakal.

Přitiskl jsem se k němu. Strhl ze stolu ubrus a pokusil se zahalit mé nahé tělo. Chvíli jsme, poražení, mlčky stáli a pozorovali, co se kolem nás děje.

Všude kolem zmateně pobíhali lidé, někteří běželi nahoru s prázdnýma rukama a sráželi se na točitých schodech s těmi, kdo rovněž s prázdnýma rukama hnání pošetilou zvědavostí vyběhli nahoru a nyní se vraceli dolů hledat nějaké nádoby. Jiní, rozumnější, hledali hned hrnce a mísy, zjistili však, že v kuchyni není dost vody. Nečekaně sem vtrhlo několik mul, každá nesla dva velké džbery s vodou. Čeledíni, kteří je sem přihnali, džbery složili na zem a chtěli odnášet vodu nahoru, nevěděli však, jak by se do skriptoria dostali, a dlouho to trvalo, než je někteří písaři poučili, a když pak šli nahoru, sráželi se s těmi, kteří odtamtud v hrůze prchali. Několik hliněných džberů se rozbilo a voda se rozlila po zemi, několik se jich s pomocí ochotných rukou dostalo po schodech nahoru. Šel jsem za jednou z těchto skupin až do skriptoria: ze vchodu do knihovny se hrnul hustý kouř, poslední pomocníci, kteří se pokusili vyjít nahoru východní věží, se už vraceli se zarudlýma očima zpátky, kašlali a prohlašovali, že do toho pekla už nikdo vejít nemůže.

Tu jsem spatřil Bengta. Nesl z dolního patra velikánskou nádobu a rysy v obličeji měl strhané. Zaslechl, co říkají ti, kteří se vracejí seshora, a rozkřikl se na ně: "Peklo vás pohltí všechny, zbabělci!" Rozhlédl se kolem, jako by hledal pomoc, a uviděl mě: "Adsoně," volal, "knihovna... knihovna..." Mé odpovědi nevyčkal. Běžel ke schodům a odvážně vnikl do kouře. Bylo to naposledy, co jsem ho viděl.

Nade mnou něco zaskřípalo. Z klenby skriptoria začaly vypadávat kameny s maltou. Krásný, do tvaru růžice vytesaný svorník mi málem spadl na hlavu. Podlaha labyrintu začala povolovat.

Seběhl jsem honem do přízemí a vyšel ven z Budovy. Několik ochotných čeledínů přineslo žebřík a s jeho pomocí se pokoušeli dosáhnout oken hořejších pater a jimi pak vchrstnout vodu dovnitř. Nejdleší žebřík však sahal sotva k oknům skriptoria, a kdo se k nim dostal, nedokázal je zvenčí otevřít. Poslali po někom vzkaz, aby je otevřeli zevnitř, nikdo se ale už neodvážil vyjít nahoru.

Mezitím jsem se díval na okna ve třetím patře. Celá knihovna už asi byla velké dýmající ohniště, oheň přebíhal z jedné místnosti do druhé a rychle hltil tisíce vyprahlých stránek. Všechna okna už byla osvětlená, ze střechy stoupal černý kouř: oheň už zachvátil trámoví ve střeše. Budova, která se zdála tak pevně, jak umí jen čtyřhran, stát na zemi, začala dávat najevo svou slabost, své trhliny v zevnitř rozežraném zdivu, své rozdrobené kameny, mezi nimiž oheň snadno pronikal k dřevěné nosné kostře všude, kde se nacházela.

Několik oken prasklo, jako by je vymáčkla nějaká vnitřní síla, jiskry vylétly ven a svými bludnými světélky posely noční tmu. Vítr zeslábl a to byla smůla, protože kdyby byl silný, býval by třeba jiskry uhasil, takto je však unášel a rozněcoval a s nimi poletovaly ve vzduchu útržky pergamenu, které žár zbavil tíže. V tom okamžiku se ozval praskot: podlaha labyrintu na několika místech povolila a rozžhavené trámy se zřítily do dolejšího patra, protože jsem zahlédl, jak vyšlehly plameny ve skriptoriu, kde byly rovněž knihy a skříně a volné pergameny na stolech, a ty nečekaly na nic jiného než na první jiskry. Zoufalý křik se ozval z hloučku písařů, kteří spínali ruce a hrdinsky tvrdili, že půjdou nahoru a své milované pergameny zachrání. Marně, kuchyně a refektář byly už jen křížovatkou zbloudilých duší, které tu pobíhaly sem a tam a každý překážel každému. Lidé do sebe vráželi, padali, kdo nesl nějakou nádobu, vylil její spásonosný obsah, muly, které zůstaly v kuchyni, vycítily oheň, kopaly kolem sebe, hnaly se k východům a vrážely do mnichů a do vyděšených čeledínů. Teď už bylo jasně vidět, že není-li tento houf sedláků a mužů zbožných a učených, ale nešikovných, někým veden, tak jenom překáží v těch několika záchranných pracích, které přece jen mohly být vykonány.

Celé opatství zachvátil zmatek. Tragédie však teprve začínala, neboť triimfující oblak jisker vyrazil ze střechy a unášen větrem padal všude kolem a také na střechu kostela. Každý snad ví, jak pyšné katedrály snadno podléhají uštknutí plamenů: dům boží se zdá krásný a dobře opevněný jako nebeský Jeruzalém díky svému kamennému plášti, jímž se chlubí, zdivo a klenba však spočívají na obdivuhodné, leč křehké struktuře ze dřeva, a při-

pomíná-li kamenný chrám ten nejctihodnější les svým sloupovým, jež se větví pod klenbou, pyšným jako duby, pak z téhož dubu mívá často své tělo a ze dřeva je i veškeré zařízení, oltáře, lavice v kněžišti, deskové obrazy, stoličky, svícny. Tak tomu bylo i v tomto chrámu s překrásným portálem, který mě prvního dne tak uchvátil. Náhle začal hořet. Mniši a vůbec všichni pochopili, že nyní je v sázce sám další život opatství, a jali se ještě snaživěji a nesystematičtěji čelit nebezpečí.

Jistě, kostel byl přístupnější a před ohněm tudíž i lépe uhajitelný než knihovna. Knihovna se odsoudila sama svou neprostupností, tajemstvím, které ji chránilo, skoupým počtem vchodů. Chrám, všem v hodině modlitby mateřsky otevřený, byl všem otevřený i v hodině záchrany. Jenže už nebyla žádná voda, nebo aspoň jí nebylo dost chováno v zásobě a studny ji poskytovaly se šetrností a pomalostí, které nebyly úměrné potřebě. Všichni společně by mohli požár kostela uhasit, nikdo už ale nevěděl jak. Navíc byl oheň přenesen seshora a bylo těžké vylézt na střechu a dusit tam plameny hlínou či hadry. A když se pak plameny dostaly dolů, bylo už zbytečné házet na ně hlínu či písek, neboť střecha se už zřítíla a zůstalo pod ní nemálo zachránců.

Tak se k nářku nad ztraceným bohatstvím připojil i nárek bolesti nad spáleninami v obličejí, rozdrčenými údy a nad těly, která zmizela pod zřícenou klenbou.

Vítr znova zesílil a ještě víc oheň rozdmýchával a roznášel. Hned po chrámu začaly hořet chlěvy a stáje. Vyděšený dobytek zpřetrhal ohlávky, vyrazil vrata a rozběhl se po pláni a hrozně ržál, bučal, bečel a chrochtal. Koním napadaly do hřívky jiskry a tak po pláni běhala pekelná stvoření, plamenní oři, kteří sráželi k zemi všechno a všechny, na koho narazili při svém běhu, který neměl cíle a neznal oddechu. Zahlédl jsem starého Alinarda, zmateně bloudil kolem a nechápal, co se to děje, dokud ho nádherný Brunellus s ohnivou svatozáří nesrazil do prachu, kde jako ubohá beztvará věc zůstal ležet. Neměl jsem však čas ani možnost pomoci mu nebo oplakávat jeho konec, podobné výjevy se odehrávaly, kam se jen člověk podíval.

Plamenní oři roznesli oheň tam, kam se vítr zatím ještě nedostal: hořely už i dílny a příbytek noviců. Houfy osob pobíhaly z jedné strany pláně na druhou, bez cíle či s cílem klamným. Zahlédl jsem Mikuláše, byl zraněn na hlavě, kutnu v cárech, vzdal se a klečel v aleji a proklínal boží prokletí. Zahlédl jsem Pacifika z Tivoli, odložil pouhé pomyšlení na nějakou pomoc a pokoušel se chytit splašenou mulu, jak běžela kolem něho, a když se mu to podařilo, zavolal na mne, abych to udělal jako on a uprchl, uprchl z té potměšilé napodobeniny Armageddonu.

V duchu jsem se ptal, kde je asi Vilém, a obával jsem se, že ho zavalily sutiny. Po dlouhém hledání jsem ho našel poblíž křížové chodby. V ruce držel svůj cestovní vak: jakmile začal hořet dům poutníků, běžel do své cely, aby zachránil aspoň své drahocenné věci. Vzal s sebou i můj vak a v něm jsem našel, do čeho jsem se mohl převléknout. Mlčky jsme nabírali dech a rozhlíželi se, co se děje kolem.

Opatství už bylo odsouzeno k zániku. Skoro všechny jeho budovy byly v plamenech, některá víc, jiná míň a zbytek neměl zůstat dlouho nedotčen, protože nyní už všechno, od přírodních živilů až po zmatené počínání zachránců, přispívalo k tomu, aby se požár šířil. Uchráněny byly jen části nezastavěné, zelinářské zahrady a zahrada před křížovou chodbou... Pro záchranu budov se už nedalo nic dělat, stačilo však setřást ze sebe pomyšlení na jejich záchranu a člověk mohl z bezpečí na volném prostranství všechno kolem pozorovat.

Dívali jsme se na kostel, jak pomalu hoří, protože pro tyto velké stavby je příznačné, že prudce vzplanou tam, kde jsou dřevěné, a celé dlouhé hodiny a někdy i dny pak zmírají. Zcela jinak planula stále ještě Budova. Bylo tam mnohem víc hořlavého materiálu a oheň, který zachvátil už celé skriptorium, pronikl nyní do kuchyně. Třetí patro, kde po staletí a ještě před několika hodinami byla knihovna, bylo prakticky zničeno.

"Byla to největší knihovna celého křesťanstva," řekl Vilém. "Nyní," dodal, "je Antikrist opravdu nedaleko, protože žádná moudrost mu nestojí v cestě. Ostatně jsme jeho tvář

viděli dnes v noci."

"Čí tvář?" zeptal jsem se vyděšeně.

"Jorgovu. V té tváři zpusťšené nenávistí vůči filozofii jsem poprvé spatřil portrét Antikrista, který nepřišel z kmene Juda, jak tomu chtějí ti, kdož ho ohlašují, ani z daleké země. Antikrist se může zrodit i ze soucitu, z nadměrné lásky k Bohu nebo k pravdě, jako se kacíř rodí ze světce a člověk posedlý z proroka. Obávej se, Adsoně, proroků a těch, kdož jsou ochotni zemřít za pravdu, protože obvykle nechají spoustu jiných lidí zemřít s sebou, často před sebou a občas místo sebe. Jorge vykonal ďábelské dílo, protože miloval tak slepě svou pravdu, že se odvážil všeho, jen aby zničil lež. Jorge se obával druhé Aristotelovy knihy, protože možná opravdu učila, jak znetvořit tvář každé pravdy, abychom se nestali otroky svých představ. A možná že úkolem toho, kdo miluje lidi, je přivést je k tomu, aby se smáli pravdě, přivést pravdu k tomu, aby se smála, protože jediná pravda je umět se osvobodit od chorobné vášně k pravdě."

"Ale mistře," opovážil jsem se pronést zarmouceně, "mluvíte tak teď, protože jste raněn do hloubi duše. Ale pravda přece je, ta pravda, kterou jste objevil dnes večer, ta pravda, na kterou jste přišel, když jste vykládal stopy, které jste během minulých dnů objevil. Jorge zvítězil, ale vy jste zvítězil rovněž, protože Jorge musil odkrýt své pikle..."

"Žádné pikle nebyly," řekl Vilém, "a já jsem je objevil omylem."

Odpověď byla ve své podstatě rozporná a nepochopil jsem, zda Vilém opravdu chtěl, aby rozporná byla. "Ale je přece pravda, že stopy ve sněhu odkazovaly k Brunellovi," řekl jsem, "je pravda, že Adelmus spáchal sebevraždu, je pravda, že Venantius se neutopil v kádi, je pravda, že labyrint byl uspořádán tak, jak jste si to představoval, je pravda, že do finis Africae se dalo vejít tak, že se člověk dotknul slova quatuor, je pravda, že tajemná kniha byla od Aristotela... Tak bych mohl pokračovat ve výčtu všech pravd, které jste s pomocí své vědy objevil..."

"Nikdy jsem nepochyboval o pravdivosti znaků, Adsoně, znaky jsou to jediné, co člověk má, aby se vyznal ve světě. Co jsem nepochopil, to byly vztahy mezi znaky. K Jorgovi jsem došel tak, že jsem sledoval apokalyptické schéma, které se zdálo být platné pro všechny zločiny, a přitom bylo zcela náhodné. Došel jsem k Jorgovi tak, že jsem hledal pachatele všech zločinů, ale zjistili jsme, že každý zločin měl svého pachatele, nebo taky žádného. Došel jsem k Jorgovi tak, že jsem sledoval plán zvrhlé, leč důsledně uvažující mysli, jenže žádný takový plán neexistoval, lépe řečeno Jorgovi se jeho počáteční plán vymkl z rukou a započala řada příčin a spolupříčin a příčin navzájem si odporujících, které už postupovaly na vlastní pěst a vytvářely vztahy, které už nezávisely na žádném plánu. V čem je tedy celá má moudrost? Choval jsem se jako tvrdohlavec a šel jsem za zdáním řádu, zatímco jsem přece měl vědět, že ve světě žádný řád není."

"Tím, že jste si představoval řády mylné, jste ale přece jen něco objevil..."

"Řekl jsi něco moc hezkého, Adsoně, děkuji ti. Řád, který si naše mysl představuje, je jako síť nebo jako žebřík, který se staví proto, aby bylo možno něčeho dosíci. Jakmile však toho bylo dosaženo, je třeba žebřík odhodit, protože se ukáže, že sice posloužil, ale neměl smysl. Er muoz gelichesame die Leiter abewerfen, so Er an ir ufgestigen ist...476 Říká se to tak?"

"V mé mateřštině se to tak říká. Kdo to vyslovil?"

"Jeden mystik z tvé vlasti, už nevím kde. A není vůbec nutné, aby jednou někdo ten řecký rukopis znova našel. Jediné pravdy, které k něčemu jsou, jsou nástroje, které je třeba po použití odhodit."

"Nemusíte si vůbec nic vyčítat, udělal jste, co bylo ve vašich silách."

"A lidská síla, to je málo. Je velice těžké přijmout myšlenku, že ve všemohánu nemůže být řád, protože by to byla urážka svobodné vůle boží a její všemocnosti. Takto nazírána je svoboda boží naším odsouzením, nebo aspoň odsouzením naší pýchy."

Opovážil jsem se poprvé a naposled v životě učinit teologický závěr: "Jak ale může existovat bytost nezbytná, která celá sestává z možností? Jaký je pak rozdíl mezi Bohem

a počátečním chaosem? Tvrdit, že Bůh je naprosto všemocný a vůči svým vlastním rozhodnutím naprosto svobodný, neznámá snad dokázat, že Bůh neexistuje?"

Vilém se na mě podíval, aniž by se mu ve tváři zračil nějaký pocit, a pak řekl: "Jak by mohl vědec své vědění předávat jiným, kdyby na tvou otázku odpověděl kladně?" Nepochopil jsem smysl jeho slov. "Chcete tím říci," zeptal jsem se, "že by nemohlo být žádné možné a sdělitelné vědění, kdyby chybělo základní kritérium pravdy, nebo že byste nemohl sdělovat to, co víte, protože by vám to ostatní nedovolili?"

V tom okamžiku se kus střechy dormitáře zřítíl s obrovským rámusem a k nebi vylétl oblak jisker. Kolem nás za zběsilého bečení proběhlo stádo ovcí a koz, které bloudily po dvoře. Houfec čeledínů kolem nás rovněž s křikem proběhl a málem nás srazili k zemi a ušlapali. "Je tu příliš velký zmatek," řekl Vilém. "Non in commotione, non in commotione Dominus."⁴⁷⁷

POSLEDNÍ FOLIO

Opatství hořelo tři dny a tři noci a veškerá snaha byla marná. Už ráno sedmého dne našeho pobytu v tomto místě, když si ti, kdož přežili, uvědomili, že žádná z budov nemůže být zachráněna, když se u nejkrásnějších staveb zřítilo vnější zdivo a chrám, jako by se zhroutil do sebe, pohltit svou vlastní věž, nikdo už neměl dost odhodlání bojovat proti trestu božímu. Stále znavenější byly kroky k těm několika škopkům s vodou, které tu zůstaly, zatímco ještě tiše hořel kapitulní sál i s okázalým opatovým bytem. Oheň dosáhl nejzazšího konce stavení, v nichž byly dílny, ale sluhové už dávno předtím zachránili, co se z náradí zachránit dalo, a raději se vydali sehnat dobytek, který v nočním zmatku utekl za hradby.

Viděl jsem, jak se pár čeledínů odvážilo vniknout do toho, co zbývalo z kostela: řekl jsem si, že se asi chtějí doíslat do krypty, aby sebrali nějaký drahocenný předmět a teprve pak utekli. Zdali se jim to povedlo, zdali se krypta mezitím nezřítila a zdali se ti lupiči při svém loupežném pokusu nepropadli do útrob země, to nevím.

Přicházeli sem lidé z vesnice, na pomoc nebo také aby si našli nějakou kořist. Mrtví většinou zůstali pod žhavými zříceninami. Mniši ošetřili raněné, pohřbili mrtvé, kteří zůstali venku, a spolu s ostatními shromáždili své věci a třetího dne opustili stále ještě dýmající pláň jako místo prokleté. Nevím, kam šli a kam došli.

Vilém a já jsme odtamtud odjeli na dvou mulách, které jsme našli v lese a které jsme považovali za res nullius.⁴⁷⁸ Zamířili jsme k východu. Dorazili jsme zpátky do Bofobia a dozvěděli se tam špatné zprávy o císařovi. Dorazil do Říma a dal se korunovat lidem. Jelikož se mu zdálo, že dosáhnout nějaké dohody s papežem není možné, dal zvolit antipapeže, Mikuláše V. Marsilius byl jmenován římským duchovním náměstkem, z jeho viny či slabosti se však v tomto městě daly věci velice smutné, o nichž mluvím nerad. Byli mučení knězi věrní papežovi, kteří nechtěli sloužit mše, jeden augustiniánský převor byl vhozen na Kapitolu do lví klece. Marsilius a Jan z Jandunu prohlásili papeže Jana za kacíře a Ludvík nad ním nechal vynést ortel smrti. Císař však vládl špatně, znepřátelil si místní pány, okrádal státní pokladnu. Jak k nám postupně tyto zprávy přicházely, odkládali jsme náš odjezd do Říma a pochopil jsem, že Vilém se nechce stát svědkem událostí, které skličovaly jeho naděje.

Když jsme konečně dorazili do Pomposy, dozvěděli jsme se, že Řím se vzbouřil proti Ludvíkovi, a ten že odtáhl zpátky do Pisy, zatímco do papežského města se triumfálně vraceli Janovi legáti.

Mezitím si Michal z Ceseny uvědomil, že jeho přítomnost v Avignonu by nevedla k žádnému výsledku a že by byl ohrožen na životě, takže nakonec uprchl a v Pise se připojil k Ludvíkovi. Císař brzy přišel i o podporu Castruccia, pána v Luce a v Pistoji, který náhle zemřel.

Zkrátka, věděli jsme předem, že se Bavor bude musit vrátit do Mnichova, a proto jsme

změnili směr naší cesty a rozhodli se, že tam na něho počkáme, také protože Vilém se domníval, že Itálie už pro něho není bezpečná. V následujících měsících a létech se procísařská aliance ghibellinských pánů rozpadla a do roka se antipapež Mikuláš dostavil před Jana s provazem na krku a vzdal se mu.

Jakmile jsme dorazili do Mnichova, musil jsem se se slzami v očích se svým dobrým mistrem rozloučit. Jeho osud byl nejistý a moji rodiče si přáli, abych se raději vrátil do Melku. Od oné tragické noci, kdy uprostřed zřícenin opatství Vilém odhalil svou malomyslnost, jsme o té záležitosti už nemluvili, jako bychom se mlčky dohodli. A nepadlo o ní slovo ani při našem bolestiplném sbohemdání.

Můj mistr mi poskytl řadu dobrých rad pro má další studia a daroval mi skla, která pro něho vyrobil Mikuláš, neboť měl svá vlastní. Byl jsem ještě mladý, jak mi řekl, ale jednou mi přijdou vhod (a mám je opravdu na nose, i když nyní píši tyto řálky). Pak mě pevně, něžně jako otec objal a propustil mě.

Nikdy jsem ho už nespátřil. Později jsem se dozvěděl, že zemřel při morové ráně, která řádila po Evropě v půli tohoto století. Neustále se modlím k Bohu, aby přijal jeho duši a odpustil mu mnoho činů pyšných, k nimž ho přiměl jeho hrdý rozum.

Po létech, už jako zralý muž, jsem měl na příkaz svého opata příležitost vykonat cestu do Itálie. Neodolal jsem pokušení a při zpáteční cestě jsem učinil velkou zajíždřku a navštívil místo, kde kdysi stávalo opatství.

Obě vesnice na svahu hory byly opuštěné a pole kolem neobdělána. Vyšel jsem nahoru na pláň a bezútěšná, smrt připomínající podívaná se naskytlá mým očím. které zvlhly pláčem.

Z velikých nádherných staveb, které kdysi zdobily toto místo, zůstalo jen tu a tam několik zřícenin, jako v městě Římě pohanské památky. Břečťan pokrýl zbytky zdí, sloupy a několik málo architrávů, které se dochovaly. Všude, kam oko dohlédlo, rostlo divoké býlí a už se nedalo poznat, kde kdysi byly sady a zahrady. Pouze hřbitov byl k poznání, několik náhrobních kamenů ještě čnělo z půdy. Jedinou známkou života byli dravci vysoko na nebi, lovili ještěrky a hady, kteří se jako baziliškové krčili mezi kameny nebo se hbitě šplhali po zdivu. Z portálu kostela zbylo jen několik málo plísni rozhodaných úlomků. Z tympanonu zbyla polovina a ještě jsem na něm zahlédl levé oko Krista na trůně, dokořán rozevřené zlobou počasí a ochablé nečistým lišejníkem, a kousek lví tlamy.

Budova ještě stála, až na jižní zeď, která se zřítily, a zdálo se, že odolává zlobě času. Dvě vnější věže nad srázem se zdály být nedotčené, okna však byla jako prázdné oční důlky a visely z nich zetlelé popínavé rostliny, jako by z nich stékaly slzy. Uvnitř se zničené dílo dovedných lidských rukou už spojilo s dílem bujné přírody a z kuchyně mé oči skrz střechu a horní patra, které se zřítily jako padlí andělé, viděly modré nebe. A všechno, co nepokrýval zelený mech, bylo stále ještě zčernalé od požáru, k němuž došlo před několika desetiletími.

Jak jsem se přehraboval v sutinách, objevil jsem tu a tam útržky pergamenů, které do nich napadaly ze skriptoria a z knihovny a přežívaly v zemi jako poklady. Začal jsem je sbírat, jako bych z nich chtěl znova složit knihu. Pak jsem si všiml, že v jedné věži ještě šoupají točité schody, zachovalé, ale nebezpečné, do skriptoria a odtamtud, vyšplhá-li se člověk po hromadě sutin, je možno dostat se na úroveň knihovny, ze které však už zbyl jen jakýsi ochoz při vnější zdi a kolem něho byla propast U trosky jedné zdi jsem objevil skříň, jako zázrakem stála ještě u zdi, kde bůhvíjak přežila požár, byla shnilá dešti a plná všelijakého hmyzu. Bylo v ní ještě pár listů. Další zbytky pergamenů jsem našel, jak jsem se přehraboval dole v sutinách. Byla to ubohá žeň, ale jejímu shromažďování jsem věnoval celý den, jako by tato disiecta membra⁴⁸¹ knihovny mi mohla předat nějaké poselství. Některé útržky pergamenů byly vybledlé, na jiných bylo možno zahlédnout stín vyobrazení a tu a tam i zdání nějakého slova. Občas jsem našel listy, na kterých bylo možno přečíst celé věty a častěji zachovalé vazby, které uchránilo jejich kování... Byly to však jen přízraky knih, zvenčí jakoby ještě zdravé, zevnitř však nenávratně zničené: tu a tam se

však přece jen uchoval kus listu, objevil se náznak incipitu, nadpis kapitoly... Shromáždil jsem všechny relikvie, které jsem našel, a naplnil jsem jimi dva cestovní vaky. Zanechal jsem tam věci, které mi byly k užítku, jen abych mohl zachránit ten ubohý poklad. Při zpáteční cestě a pak v Melku jsem strávil spoustu hodin tím, že jsem se tyto pozůstatky snažil rozluštit. Často jsem z nějakého slova či dochovaného vyobrazení poznal, o jaké dílo jde. Když jsem pak časem našel jiné opisy těchto knih, láskyplně jsem je studoval, jako by mi tento odkaz zanechal osud, jako by určení zničeného opisu byla jasným znamením nebes, které mi říká: Tolle et lege! V závěru mé trpělivé rekonstrukce se mi před očima vykreslila jakási malá knihovna, znak té velké, která zmizela, knihovna z útržků, citátů, nedokončených vět, pahýlů knih.

Čím víc si čtu v této mé sbírce, tím víc je mi jasné, že je produktem náhody a že neobsahuje žádné poselství. Tyto neúplné stránky mě však provázely po celý další život, často jsem se s nimi radil jako s orákulem a mám skoro dojem, že to, co jsem na těchto listech napsal a co ty nyní budeš číst, můj neznámý čtenáři, není nic jiného než slátanina, báseň s podobenstvím, akrostich, který říká a opakuje jen to, co mi tyto útržky předaly, takže už nevím, zdali jsem dosud mluvil o nich, nebo zdali ony promlouvaly mými ústy. Ať už však platí jedna či druhá, šťastná či nešťastná náhoda, čím víc si sám pro sebe odříkávám příběh, který z nich vzešel, tím méně chápu, obsahuje-li něco, co přesahuje přirozený běh událostí nebo časů, které je spojují v celek. A je to tvrdý oříšek pro starého mnicha nevědět na prahu smrti, zdali dopis, který napsal, obsahuje skrytý smysl jeden nebo několik, mnoho nebo žádný.

Tato moje slepota je možná však způsobena stínem, který velká temnota, jak se blíží, vrhá na náš zestárlý svět.

Est ubi gloria nunc Babilonia?482 Kde jsou loňské sněhy? Svět tančí tanec smrti a chvílemi se mi zdá, že po Dunaji lodě plné šilenců odplouvají do míst plných temnoty.

Nezbývá mi než mlčet. O quam salubre, quam iucundum et suave est sedere in solitudine et tacere et loqui cum Deo! Zanedlouho se spojím se svým počátkem a nevěřím už, že to je Bůh slávy, o kterém mi povídali opati mého řádu, nebo radosti, jak se domnívali minorité, a možná ani soucitu. Gott ist ein lautes Nichts, ihn rührt kein Nun noch Hier... Brzy už vejdu do této přerozlehlé pouště, širošířé a nezměřitelné; již srdce vpravdě zbožné rádo a blaženě podlehne. Propadnu se do božích temnot, do něměho ticha a do nepopsatelné jednoty bytí a v tomto propadání se ztratí veškerá rovnost i nerovnost a v té propasti můj duch ztratí sám sebe a nebude vědět, co je stejné, ani co je nestejně, nebude vědět nic: a zapomenuty budou veškeré rozdíly, vejdu do své prosté podstaty, do tiché pouště, kde se nevyskytuje žádná rozdílnost, do nitra, kde nikdo není doma. Ponořím se do tichého a pustého božství, kde není díla ani obrazu.

Ve skriptoriu je zima, otláčený palec mě bolí. To co jsem napsal, zanechávám nevím komu, nevím už k čemu: stat rosa pristina nomine, nomina nuda tenemus.483

SVĚDECTVÍ O KONCI STŘEDOVĚKU

Mimo jiné je Ecûv román pokusem o dešifrování kultury 13. a 14. století: znamenitě vystihuje velké ideologické spory, které předznamenaly konec středověku a vyústily v racionalistickou kulturu renesance. Setkáváme se tu s různými směry středověkého duchovního života, a to zdaleka ne pouze s oficiální teologií snažící se spojit církevní otce s Aristotelem (Tomáš Akvinský), nýbrž především s filozofií heterodoxní, spojenou se jmény Rogera Bacona, Viléma z Ockhamu, Marsilia z Padovy a Jana z Janduna, jakož i s nejrůznějšími proudy myšlení emotivního či chceme-li mystického, pokoušející se o vlastní, více méně svéráznou interpretaci křesťanské věrouky.

Benediktýnský klášter nebyl zvolen pro místo děje náhodně. Benediktýni, založení

Benediktem z Norcie už v 6. století, představují nejstarší středověký řád. Jejich prvním konventem byl proslulý klášter na Monte Cassinu. Řád, jehož heslem bylo: Ora et labora! Modli se a pracuj!, si získal mimořádné zásluhy o zachování a rozvoj evropské kultury hmotné i duchovní. Mniši se zabývali stavitelstvím, výtvarným uměním při stavbě a výzdobě chrámů, zemědělstvím, vinařstvím, chovem dobytka, zakládali při kláštorech školy a knihovny. Do Čech je uvedl druhý pražský biskup Vojtěch již koncem 9. století. Průběhem věků byla pak v Čechách založena řada dalších mocných benediktýnských opatství (Sázava, Mnichovo Hradiště). V 10. století se o obrodu upadlé kázně pokusilo tzv. clunyjské hnutí, zvané tak podle prvního "reformovaného" kláštera v Cluny nedaleko Lyonu. Přísnými předpisy (*consuetudines Cluniacenses*) byl řádový život pevně vymezen; dbalo se víc na práci ducha než rukou. Mezi kláštery, které na tato pravidla přistoupily, panovaly úzké svazky, takže tvořily mocný a vlivný svaz, vedený opatem z Cluny a žárlivý na svou vnitřní nezávislost a vliv na záležitosti světské.

Klášterní knihovny většinou nebyly tak velké jako ta, kterou líčí Eco, spíš to byly pouhé sklady knih. Totéž platí i o skriptoriích, v nichž se knihy prepisovaly a překládaly především z řečtiny do latiny.

Příběh románu není také časově lokalizován náhodně. Spadá do roku tažení známého odpůrce římské kurie Ludvíka Bavora do Itálie (1327), do období, v němž ještě doznívají ohlasy povstání fra Dolcina (1307). Tři léta před událostmi líčenými v románu dokončil Marsilius z Padovy spis Obránce míru (*Defensor pacis*), který papež Kliment VI. označil za nejheretičtější práci posledního století: poprvé tu byla vyslovena myšlenka, že zdrojem státní moci je lid. Počátkem 14. století překročila svůj vrchol i scholastika, zejména po stránce ortodoxní teologie. Na váze nabývají opoziční myšlenkové proudy, které otvírají brány k vědění novověku, směry, které již neignorují přírodovědná bádání a odmítají slepou závislost na Aristotelovi, směry, v nichž se, podle vyjádření Marxova, již objevuje problematika materialistické filozofie. Je-li v románu věnována pozornost i myšlení arabského světa, je to aspekt zcela oprávněný, neboť kořeny středověkého materialismu se skutečně odvozují z arabské filozofie.

Čtenáři, který není plně zasvěcen do problematiky středověku, je nutné objasnit několik zásadních problémových okruhů.

Je to zejména problém středověké hereze. V příběhu lze postřehnout již doznívající prvky kacířství valdenského, které se koncem 12. a počátkem 13. století rozšířilo nejen v jižní Francii, nýbrž i v severní Itálii. Tato sekta kladla důraz na přímé čtení bible, bez pozdějších interpretací patristiky; její členové neuznávali Starý zákon, redukovali počet svátostí, ukládali kněžstvu chudobu a bojovali proti výsadnímu postavení papeže. V Itálii mělo toto hnutí předchůdce v osobě Arnolda z Brescie, jehož odpor vůči církvi byl však pojat více politicky, dále pak v katarství, jež proniklo do Itálie z jižní Francie v 11. století. Právě katarství, jež rozlišovalo mezi prostými věřícími a dokonalými (*perfecti*), mezi něž počítalo biskupy, starší kněze a diákonky, přineslo do Itálie řadu prvků racionalistických. Počet katarů byl ovšem malý, odhaduje se asi na dva tisíce osob (Salvatorelli).

Kacířství pronikalo i do našich zemí; už v roce 1318 byla v jižních Čechách ustanovena inkvizice. Celé obce v této oblasti, počítaje v to i oblast Jindřichova Hradce, byly valdenské; jednalo se prakticky o obce německých kolonistů. Valdenské také u nás navštěvovali tzv. cestující učitelé, kteří měli dokonce určitý vliv i v Praze. Proti valdenským byli mobilizováni i světští feudálové. Oldřich z Hradce byl dokonce vyzván, aby proti nim podnikl křížáckou výpravu. Vliv valdenských se projevil i v husitství, např. u Mikuláše z Drážďan. Valdenství přispělo také k radikalizaci hnutí. Ovšem na nejradikálnější složku táboritů zapůsobilo učení, které k nám proniklo těsně před revolucí z Pikardie. Kacířství našich pikardů vykazuje zejména pro svůj racionalismus řadu shod s katarstvím. Pikardi dokonce rozumovými důvody odmítali svátost mše a mystérium svátosti oltářní.

Hlavní odnoží hereze, s níž se setkáváme v Ecově příběhu, bylo však kacířství v rámci františkánského řádu. Tento řád, založený roku 1210 Františkem z Assisi, nebyl od

počátku jednotný, a to zejména ve vymezení a chápání pojmu chudoby. Radikální strana, tzv. zeloti, fraticellové nebo spirituálové, brala učení o chudobě ze sociálního hlediska a požadovala obecnou chudobu církve. Tím se neobyčejně přiblížila názorům valdenských a katarských. K nám proniká františkánství roku 1228 (založení konventu u Svatého Jakuba v Praze). Vnitřní rozpory mezi konventuály a spirituály se projeví zejména v Opavě, kde roku 1237 dominikánský inkvizitor Bernard horlí proti falešným kazatelům, kteří příliš zdůrazňují nadpřirozené síly Františka z Assisi. Fraticellové (bratřiči) byli silně ovlivněni mimo jiné i učením Jáchyma da Fiore (+ 1202), který ve své kosmologii dělí dějiny do tří etap a dospívá k názoru, že poslední etapa bude ve vývoji lidské společnosti etapou svobody a rovnosti. Jeho učení mělo velký vliv i na formování pozdějších revolučních názorů a ne náhodně se s jeho myšlenkami setkáváme u pozdějšího vůdce německé selské války Tomáše Müntzera. Takřka vzorným příkladem sepětí těchto blouznivých snah o dokonalejší život duchovní s nespokojeností sociální je povstání fra Dolcina. Vzdor svým excesům znamenalo toto povstání nepochybně vrchol selských povstání ve středověku před francouzskou jacquerií a připomíná ve svých kladných rysech mnohdy i některé pohnutky husitského hnutí. Ačkoli mělo pouze lokální charakter, vyděsilo značně mocnosti světské i církevní: ne náhodou blahopřál papež Kliment V. biskupovi z Vercelli dojatě k vítězství. Vedle těchto "oprávců", řízených spíš emocí než úvahou, vyskytuje se řada myslitelů, kteří se snaží řešit problémy doby cestou samostatného úsudku, nově zvažujícího staré pravdy. Takovým teoretikem nového typu byl Marsilius - od něho vede přímá cesta k Hobbesovu a Spinozovu pojetí státu: proklamoval zásady městské demokracie, od kacířů přijal řadu názorů na chudobu kněžstva, popřel právo kněží na majetek a snažil se dokázat nepotřebnost církevního majetku; tvrdil také, že kněze má vyživovat obec. Podobně jako valdenští a katarští odmítal Marsilius výjimečné postavení papeže a považoval je za znamení úpadku křesťanství. S kacíři se ztotožňoval také v názoru, že jediným autentickým pramenem víry je bible, kdežto spisy církevních otců jsou jen výplodem lidského ducha.

Velké místo v Ecově románu zaujímá i filozofie. Autor nepochybně straní proudům, které lze označit za opoziční; při jejich formulování sehrála v nemalé míře rozhodující úlohu filozofie averroistická, jež nejen plně seznámila západní Evropu s myšlenkami Aristotelovými, nýbrž podala i vlastní materialistickou interpretaci jeho idejí. Proto nepřekvapuje, že se církvi stala podezřelou i sama aristotelfská filozofie a že ve 13. století zakázala studium Aristotelových přírodovědných spisů. Teprve od poloviny 13. století připustila opět Aristotela na univerzity, ovšem okleštěného komentářem napadnutelných a nepřijatelných míst.

Hlavním protivníkem církve byl však averroismus. Jeho stoupenci propagovali teze o věčnosti světa, o úpadku duše spolu s úpadkem těla, hlásali rovnost lidského rozumu a determinismus vůle. Církev operovala proti averroistům velmi promyšleně. Vrátila se jednak k staršímu učení Abélardovu, které ve 12. století zpochybnila, jednak učinila pokus o absorpci učení Aristotela. Ne náhodně přemluvil proto Tomáš Akvinský Viléma z Moerbeke k překladu celého Aristotelova díla do latiny. Sám pak napsal s cílem smířit názory církve s myšlenkami Filozofa svou Summu, kde popírá averroistickou tezi o jednotě a nesmrtelnosti rozumu. Z hlediska komplikovanosti scholastických vztahů je ovšem příznačné, že i Tomáš Akvinský, jakkoli vystupoval proti averroismu a hájil církevní ortodoxii, byl církevním kruhům dlouho podezřelý.

Pro Eca je zase příznačné, že progresivní úlohu ve filozofickém myšlení nepřikládá Tomášovi, nýbrž odpůrcům tomismu, zejména Rogeru Baconovi a Vilému z Ockhamu. Poznání je podle Bacona možné pouze na základě důkazu a zkušenosti, zejména pak pomocí matematiky. Vystoupil jako první s požadavkem experimentální metody, která je schopná prokázat příčinné zřetězení jevů, zejména při zkoumání úkazů přírodních, ale i v jiných oblastech vědění. To byl také hlavní smysl jeho nedokončeného díla *Opus principalis*.

Ockham opět tvrdil a dokazoval, že k obecným pojmům lze dospět pouze od konkrétních jednotlivin, a dospěl k pozoruhodným výsledkům a závěrům v učením o znaku a významu. Tím se postavil prakticky nejen proti platonizujícím tendencím v současné filozofii, nýbrž i proti učením Tomáše Akvinského a nepřekvapuje, že se ocitl v rozporu s kurií, která konečně prohlásila jeho učení za heretické. Ockham byl proto nucen hledat oporu a

ochranu u Ludvíka Bavora podobně jako Jan z Janduna a Marsilius z Padovy.

Jak kacířství, tak nové formy filozofie tvoří v Ecově příběhu náboj, který má zničit strukturu starého světa. Explosivní situaci charakterizuje také víra v blízký příchod Antikrista - symbol, který ve středověku značil dobu sociálních převratů a myšlenkových proměn. Svůj názor čerpali věřící z proroctví Danielova, ze dvou kapitol listu svatého Pavla Tesalonickým a především z hrůzných a působivých vidin Apokalypsy. Přesvědčení o brzkém příchodu Antikristově nacházíme u mnoha církevních autorů, v desátém století např. u clunyského opata Odon, ve 12. století u mnišského básníka Bernarda z Morval a Oty z Freisingu. Podoby Antikrista nabývají v očích současníků i významné historické osobnosti, např. císař Bedřich II. Hohenstauf. Ecovo pojetí Antikrista a transponování tohoto symbolu do příběhu vychází zejména z úvodu ke Zlaté legendě Jakuba z Voragine, kde jsou nejplastičtěji zpodobeny znaky, které předznamenávají blížící se panování Antikrista. Román končí příznačně odhalením, že pod tajemnými úkazy se skrývá lidský činitel, marně se snažící zabránit neodvratným změnám: ideu nového světa vyvstávajícího ze zkázy světa starého symbolizuje požár kláštera, který jako by uzavíral celou jeho epochu.

Jaroslav Kudrna

ZAMYŠLENÍ PŘEKLADATELE

Málokdo by čekal, že se univerzitní profesor Umberto Eco, medievalista, semiolog a znalec estetiky moderního umění, ve svých padesáti letech opovází napsat a vydat román, jímž prověří své teorie, a bude riskovat neúspěch, který se v podobných případech dostavuje zcela pravidelně; a vůbec nikdo by už nečekal, že tento román zůstane po několika letech v řadě zemí na prvním místě žebříčku čtenářského zájmu a vzbudí zájem světové kritiky, která si klade otázku, co vlastně Eco napsal, zda historický román, detektivku, beletrizovaný průřez středověkým myšlením, koláž středověkých textů nebo alegorii současného světa. Autor sám řekl, že se do vyprávění pustil, protože to, co měl na srdci, nešlo převést v teorii. Nepřímo tím naznačil, že vyjadřuje-li příběh nějakou jednoznačnou teorii či tezi, pak je jí vlastně zastupitelný a nahraditelný, a tudíž i zbytečný, zatímco půvab a snad i smysl a podstata uměleckého textu jsou v jeho mnohoznačnosti. Nesmíme však mnohoznačnost zaměnit nejasností, která je matoucí, zatímco mnohoznačnost je vzrušující právě tím, že nabízí několik možných interpretací. Text se tak stává otiskem autorova vědomí, znakem, jaké v románu luští a vykládají bratr Vilém s novicem Adsonem, aby se dobrali pravdy.

Problém pojmenování reality, problém znaku je v textu uložen v několika rovinách, z nichž dvě jsou zřejmé na první pohled. Za prvé je to rovina historická, problém, zda pojmům odpovídají skutečnosti či ideje, které předem existovaly v mysli boží, jak tvrdili realisté, nebo zda jsou to pouhé konvenční znaky, jejichž jedinou realitou je zvuk, flatu vocis, jak tvrdili nominalisté. V pozměněné a posunuté podobě však tento problém přesahuje ze scholastiky i do moderního myšlení, staví proti sobě empiristy a racionalisty, materialisty a idealisty, zabývá se jím Kant a Hegel a vrací se k němu současná lingvistika. Eco záměrně zvolil problém, který historické meze textu vyznačuje a současně je ruší, aby tak nastolil mnohoznačnost.

Druhou rovinou, která text rovněž posunuje do současnosti, je semiotioká praxe,

interpretace znaků, jak ji před čtenářovými očima provádějí bratr Vilém a Adso, mistr a žák, dvojice, která nám připomene (což je autorův záměr) dvojici jinou, Vergilia a Danta procházející peklem v Božské komedii. Není snad peklem poznání i Ecovo opatství? U Danta je peklo poznání, jímž musí projít každý jedinec, a v tomto smyslu je věčné, zatímco peklo Ecovo, opatství, je dočasné, vyhoří a zbude jen znak: někdejší růže je tu už jen co jméno, jen pouhá jména držíme ve své moci. Dvojice mistr a žák prochází celou světovou literaturou od jejích počátků a je znakem tématu filozofického: odkazuje právě k literatuře jako takové, jejímž znakem, znakem znaku, řečeno s Vilémem z Baskervillu, je kniha. Tedy příběh o knihách? Aristotelova Poetika, ztracená a jen nakrátko objevená, je nepochybně protagonistou textu, chápeme-li jej jako příběh poznání a poznávání, obraz poznání, které strnulo v určitém tvaru, a poznávání, které je živé a pro člověka nezbytné jakožto jeho realizace. Poznání vytváří řád, který je třeba odhodit jako žebřík, po němž jsme vystoupili k cíli, abychom mohli poznávat dál a znova. V tomto smyslu je Ecův text konfrontací poznání s poznáváním, ustrnulého tvaru s živým procesem, formy s děním, a odtud pramení i podivuhodná dynamičnost jeho složité výstavby, která překonává mnohá klasická díla detektivního žánru, právě proto, že zpodobuje jejich podstatu a esenci.

Jistě bychom mohli v textu objevit další způsob hry s mnohoznačností, pak bychom však čtenáři zabránili, aby je objevil sám, neboť Ecova kniha je hra se čtenářem, prováděná s věcmi zcela vážnými, a naopak: vážné věci si v ní ujasníme jen za předpokladu, že je budeme brát jako hru. Poznání jako hra a hra jako poznání. Jejím předpokladem je však výsledek poznání: znalost. Autorova znalost středověkého myšlení a středověké i současné estetiky, znalost semiologie, struktury literárního díla a v neposlední řadě vztahu mezi dílem a konzumentem. Úspěch knihy pak není dobrým vysvědčením jen pro autora, ale i pro čtenáře, který si ostatně brzy uvědomí, že logické vyústění textu i jeho smysl vnitřní jsou uloženy právě v těch stránkách, které nejsou nejpřístupnější. "Strašlivý příběh Adsona z Alelku" je příběhem každého, kdo chce proniknout do tajemství reality, do hry jejích znaků, a kdo je ochoten převzít roli žáka. Mistrem mu při tomto putování bude kniha, kterou si právě přečetl.

V podobné situaci jako čtenář byl i překladatel, s tím rozdílem, že zatímco čtenář si může zvolit jednu z rovin textu, překladatel se musil snažit vystihnout všechny beze zbytku. Ecův text, na povrchu velice celistvý, v sobě tají různorodost, která překladateli připravila řadu těžkých chvil: střídá se v něm kronikářská strohost se stránkami extatického vytržení a některé dlouhé pasáže jsou vlastně kolážemi citací a ozvuků na citáty, hlavně z bible (z několika verzí, překladatel zvolil ekumenický překlad, vydaný v Praze v roce 1979, protože svou střídmostí nejlépe do textu zapadal a nerušil jednodušnost, kterou autor vytvořil a překladatel se snažil zachovat), zcela přesné popisy topografie střídají dialogy řízné a vtípné jako v moderní divadelní hře. V této hře spisovatele s překladatelem se překladatel snažil neprohrát předem a hru dohrát do konce.

Zdeněk Frýbort

OBSAH

STARÝ RUKOPIS, PŘIROZENĚ 2

POZNÁMKA 7

PROLOG 10

PRVNÍ DEN

Prima / Dorazíme k opatství a Vilém podá důkaz veliké bystrosti 19

Tertia / Vilém vede poučný rozhovor s opatem 24

Sexta / Adso obdivuje portál chrámu a Vilém se setká

s Ubertinem z Casale 38

Před nonou / Vilém vede velice učený rozhovor
se Severinem, bratrem herbaristou 65

Po noně / Dojde k návštěvě skriptoria a seznámíme se
s radou vědců, písařů a malířů iniciál a taky se slepým
starcem, který očekává Antikrista 70

Nešpory / Odbude se prohlídka zbývajících části opatství,
Vilém dojde k několika závěrům ohledně smrti Adelmovy
a promluví si s bratrem sklářem o sklech na čtení
a o strašidlech, která číhají na toho, kdo hodně čte 82

Kompletář / Vilém a Adso se těší milým pohostinstvím
opatovým a rozhovorem s pohněvaným Jorgem 91

DRUHÝ DEN

Matutina / Pár hodin mystického štěstí přeruší
krvavá událost 95

Prima / Bengt z Uppsaly se svěří s několika věcmi, s jinými
se zas svěří Berengar a Adso se dozví, co je to pravé pokání 103

Tertia / Dojde k hádce mezi prostými osobami. Aymardus
z Alessandrie učiní několik narážek a Adso si zamedituje
o svatosti a o výkalech ďáblových. Pak se Vilém a Adso
vrátí do skriptoria a Vilém tam spatří něco zajímavého,
podstoupí třetí rozhovor o tom, zda smích je či není
povolen, nakonec se ale nesmí podívat, kam by chtěl 114

Sexta / Bengt povídá podivné věci, z nichž vysvitne, že život
v opatství není právě povznášející 128

Nona / Opat projevuje pýchu nad bohatstvím svého opatství
a obavy z kacířů a Adso nakonec zapochybuje, zda dobře
učinil, vydal-li se do světa 133

Po nešporech / Kapitola je krátká, ale stařec Alinardus
v ní stejně poví zajímavé věci o labyrintu a o tom, jak se
do něj dostat 147

Kompletář / Vejdeme do Budovy, narazíme tam na
tajemného návštěvníka, objevíme tajemnou zprávu
s černokněžnickými znaky a knihu, která hned poté zmizí,
a budeme ji hledat v mnoha dalších kapitolách, důležitá je
i krádež drahocenných Vilémových skel 151

Noc / Konečně vnikneme do labyrintu, máme podivná vidění
a nakonec, jak se to v labyrintech stává, zabloudíme 159

TŘETÍ DEN

Od laudes k primě / V cele zmizelého Berengara se najde
zakrvácený hadr, a nic víc 169

Tertia / Ve skriptoriu Adso rozvažuje nad historií
svého řádu a nad osudy knih 170

Sexta / Adsonovi se dostane od Salvátora důvěrných sdělení,
která není možno shrnout do několika slov: vnuknou
mu však řadu starostlivých úvah 173

Nona / Vilém vypráví o velké řece kacířství, o úloze
prostých lidí v církvi, o svých vlastních pochybnostech
ohledně poznatelnosti obecných zákonů a jen tak
mimochodem mi sdělí, jak rozluštil černokněžnické znaky

zanechané Venantiem 182

Nešpory / Dojde k dalšímu rozhovoru s opatem, Vilém předloží několik obdivuhodných nápadů na řešení záhady labyrintu a nakonec se mu to povede tím

nejracionálnějším způsobem. Pak se najíme sýrových placek 197

Po kompletáři / Ubertin vypravuje Adsonovi příběh fra Dolcina, další příběhy si Adso připomene a přečte v knihovně už sám a pak se setká s dívkou krásnou a strašnou jak vojsko pod praporci 208

Noc / Otřesený Adso se vyzpovídá Vilémovi a pak rozvažuje nad úlohou ženy v plánu stvoření, nakonec ale objeví mrtvého muže 239

ČTVRTÝ DEN

Laudes / Vilém a Severin prohlédnou Berengarovu mrtvolu a přijdou na to, že má černý jazyk, což je věc u utopence divná, pak spolu rozmlouvají o jedech působících převeliké bolesti a o jedné dávné krádeži 244

Prima / Vilém přiměje Salvátora a pak celleraria, aby se přiznali ke své minulosti. Severin najde ukradené čočky. Mikuláš přinese nové a Vilém jde s šesti očima luštit Venantiův rukopis 252

Tertia / Adso se zmítá v mukách lásky, pak přijde Vilém s Venantiovým textem, který i po rozluštění zůstává nerozluštitelný 262

Sexta / Adso jde hledat lanýže a najde minority, kteří zrovna přicházejí a kteří pak mají dlouhý rozhovor s Vilémem a s Ubertinem, vejdou ve známost přesmutné věci týkající se Jana XXII. 273

Nona / Dostaví se kardinál z Poggetta, Bernard Gui a další Avignonští a každý z nich se pak zabývá něčím jiným 286

Nešpory / Alinardus, jak se zdá, poskytne drahocenné informace a Vilém odhalí svou metodu, jak s pomocí řady zcela jistých omylů dojít k pravděpodobné pravdě 289

Kompletář / Salvátor mluví o mocném kouzlu 293

Po kompletáři / Dojde k další návštěvě labyrintu, dorazíme na práh finis Africae, ale dovnitř se nedostaneme, jelikož nevíme, co znamená první a sedmá ze čtyř, a u Adsona se nakonec objeví tentokrát velice učená recidiva neduhu zvaného láska 295

Noc / Salvátor se nechá žalostně přistihnout Bernardem Guiem při činu: děvče, které Adso miluje, je jato coby čarodějnice a všichni se odeberou na lože nešťastnější a ustaranější než předtím 313

PATÝ DEN

Prima / Dojde k bratrské diskusi o chudobě Ježíše Krista 320

Tertia / Severin poví Vilémovi o podivné knize a Vilém promluví k legátům o podivné koncepci světské vlády 334

Sexta / Je objeven zavražděný Severin a neobjevena kniha, kterou objevil Severin 344

Nona / Jedná se podle práva a výsledkem je neučitý dojem,

že všichni jsou v nepravu 355

Nešpory / Ubertin uprchne. Bengt začne dodržovat zákony a Vilém uvažuje o různých podobách chlípnosti, na které během dne narazil 378

Kompletář / Všichni poslouchají kázání o příchodu Antikristově a Adso přijde na to, jakou moc mají vlastní jména 384

ŠESTÝ DEN

Matutina / Knížata sederunt a Malachiáš padne na zem 395

Laudes / Je zvolen nový cellerarius, ne však nový knihovník 400

Prima / Mikuláš poví spoustu věcí při návštěvě krypty s pokladem 402

Tertia / Adso poslouchá Dies irae a má sen, který můžeme považovat za vidění 410

Po tertii / Vilém Adsonovi objasní jeho sen 421

Sexta / Je přezkoumána historie knihovníků a objeví se několik dalších zpráv o tajemné knize 424

Nona / Opat nechce vyslechnout, co má Vilém na srdci, povídá o jazyku drahokamů a projeví přání, aby se už v těch smutných událostech dál nepátralo 429

Od nešpor do kompletáře / Několik slov stačí k vylíčení dlouhých hodin plných zmatků 438

Po kompletáři / Vilém skoro náhodou přijde na to, jak se dá vejít do finis Africae 441

SEDMÝ DEN

Noc / Aby bylo možno shrnout zázračné objevy, o nichž se tu mluví, musil by tento mezititulek být dlouhý jako sama kapitola, což odporuje zvyklostem 445

Noc / Dojde k ekpyróze a vinou přemíry ctností zvítězí síly pekelné 463

POSLEDNÍ FOLIO 478

SVĚDECTVÍ O KONCI STŘEDOVĚKU (Jaroslav Kudrna) 484

ZAMYŠLENÍ PŘEKLADATELE 490

VYSVĚTLIVKY 497

PŘEKLAD LATINSKÝCH A JINÝCH CITÁTŮ

* La Repubblica, 22. září 1977

* Liber aggregationis seu liber secretorum Alberti Magni, Lon-dinium, juxta pontem qui vulgariter dicitur Flete brigge, MCCCLXXXV.

** Les admirables secrets d'Albert le Grand, A Lyon, Chez les Héritiers Beringos, Fratres, á 1'Enseigne d'Agrippa. MDCCCLXXV; Secrets merveilleux de la Magie Naturelle el Cabalistique du Petit Albert. A Lyon, ibidem, MDCCXXIX.

2 Vetera analecta... - Stará analecta, čili sbírka několika starých děl + dílek všeho druhu: básní, dopisů, diplomatik, epitafů + s cestou po Germánii, s připojením několika zkoumání R.P.D. Joana Mabillona, presbytera a mnicha řádu sv. Benedikta z kongregace sv. Maura. - Nové vydání, k němuž přibýly: Mabillonův život + několik dílek, jako Rozprava o eucharistickém chlebu, nekvašeném chlebu a kvašení, věnovaná J. E. kardinálovi Bonovi. Připojeno je i dílko Hildefonsa Hispánského, biskupa, a výtah z téhož. Dále následuje dopis Eusebia Římského Theofilovi Gallovi O kultu neznámých svatých, Paříž, Levesque, u Mostu sv. Michala, 1721, s královským privilegiem.

- 3 En me retracant... (fr.) - Jak jsem si vybavoval ty detaily, v duchu jsem se ptal, jsou-li skutečné, nebo zda jsem si je vysnil.
- 6 In omnibus requiem... - Všude jsem hledal klid a nikde jej nenašel, leda v koutku s knihou.
- 10 Videmus nunc... - Nyní vidíme jako v zrcadle, jen v hádance.
Verbatim - doslova
- 12 Usus facti - Právo požívací
- 16 Moechus - Smilný
- 17 Unico hornine regente - Řízené pouze jedním člověkem... které budou sestaveny tak, že se budou pohybovat bez živého tvora s nezměřitelným rozmachem a mezi nástroji k létání bude uprostřed sedět člověk s myslí upřenou na to, aby uměle sestrojená křídla ve vzduchu mávala, jako když letí pták.
- 21 Omnis mundi... - Všechno světa stvoření, jako kniha a malba, zrcadlem je nám.
- 22 Ut sit exiguum... - Že hlava je drobná a pevná dosedajíc těsně ke kostem, uši krátké a bystré, velké oči, široké nozdry, vztyčená šíje, hřívá a ocas husté a pevná okrouhlá kopyta.
- 25 Verbum mentis - Představa myslí
- 26 Brunellus - Hnědák: Favellus - Plavák
- 33 Eris sacerdos... - Budeš knězem navěky.
Coram monachos - Před mnichy
- 34 Monasterium sine libris... - Klášter bez knih je jako obec bez majetku, tvrz bez posádky, kuchyň bez nádobí, stůl bez jídla, zahrada bez rostlin, louka bez květů, strom bez listů...
- 35 Mundus senescit - Svět stárne.
Bestia immunda - Nečisté zvíře
- 39 Pictura est... - Malba je četbou laiků.
- 45 Penitenziagite... (hatmatilka lat., prov., it., fr., něm.) - Kajte se! Drak přišel a hryzat bude duši tvoji - Smrtka jo nad námi... svatý papež nás vysvobodit od zlého všech hříchů... kouzla Pána našeho Ježíše Krista. Také radost je mi bolestí a slastí je mi bolest... Stěž se ďábla!... Salvátor není hlupák! Dobrý klášter a tady... k Pánu našemu.
Ad placitum - Po libosti
- 46 Si lesit magnis... - je-li přípustno srovnávat malé s velkým.
Vade retro! - Jdi pryč!
- 47 Arbor vitae... - Strom ukřižovaného života
- 50 Fratres et pauperes... - Bratři a chudí poustevníci pána Celestina.
- 52 Exivi de paradiso - Vyšel jsem z ráje
- 53 Per mundus discurrit... Po světě se jako tulák potlouká.
- 55 Ad conditionem canonum - K zakladateli kánonů
- 57 Homo nudus... - Muž nahý s nahou ležel... Ale nespojili se spolu.
- 61 Lignum vitae - dřevo života
- 63 Quorum primus seraphico... - Z nichž první očištěný serafickým kamenem a v cherubínské velikosti světlem moudrosti ozářený a těhotný slovem kázání, nad temnotami světa přejasně zazářil...
- 64 Mors est quies... Smrt je klid poutníkův, konec veškerých strážní.
- 67 Theatrum... - Divadlo zdraví; O vlastnostech rostlin; O bylinách; O rostlinách; O příčinách
Lectio divina - čtení zbožné
- 74 De Pentagono... - O Šalomounově pentagramu. Umění mluvit a chápat řeč hebrejskou. O kovech... Války punské... Kronika franská. O chvále svatého kříže... O věku světa a lidí, uspořádaných podle písmen v jednotlivých Knihách od A až do Z.
Habeat Fibrarius... - Ať má knihovník seznam všech knih uspořádaný podle témat a autorů a knihy ať ukládá odděleně a podle pořádku s připojenými písemnými signaturami...
4. pořadí, V. v první řeků: 5. řada: 7 v třetí Anglů...

75 Per definitionem - definicí

In aenigmate - V hádance

77 Aller Wunder... (něm.) - Nastal zázrak nad zázraky / Země překryla nebe / a to je pravý zázrak.

Erb ob un... (něm.) - Země nahoře a nebe dole / tomu se obdivujeme / jako zázraku nad zázraky.

Verba vana... - Slova prázdná nebo pro smích dobrá nepronášej.

85 Oculi de vitro cum capsula - Skleněné oči v osazení

Vitrei ab oculis ad legendum - Oční skla ku čtení

86 Tamquam ab iniustis... - Jako od nezákonných vlastníků

91 Benedicite - Díky vzdejte; Jedí chudí....

93 Forte potuit... - Snad mohl, ale neříká se, že by tak učinil.

Manduca, jam... - Jez, již je vařeno.

94 Tu autem... Ty však, Pane, smiluj se nad námi... Odpomoc ve jménu Páně... Jenž učinil nebe a zemi...

96 Domine labia mea... - Pane, otevři rty mé a ústa má budou hlásit chválu tvou. Nuže jásejme...

Benedicamus - Chvalte Boha; Bohu díky

97 Deus qui est... - Bůh, jenž jest podivuhodným jasem svatých.

Iam lucis... - Když již vzešla hvězda světla.

101 Omnis mundi... Všechno světa stvoření je jak kniha a písmo.

Credo in unum Deum - Věřím v Boha jednoho.

103 Lapis hematiti - Krevní kámen

106 Est domus... - Je na zemi dům, jenž jasným se ozývá

hlasem. / Sám se roznívá dům, však němý v něm zůstává host. / Nicméně oba dva pádí, najednou host i dům.

107 Finis Africae - Konec Afriky

113 Speculum mundi - Zrcadlo světa

114 Filii Dei - Dítka boží; pueri - pacholátka

115 Sancti Benedicti - svatého Benedikta

Merde a toy - do prdele s tebou

Filios Francisci... Františkovi děti nejsou kacíři... On lže

123 Fabulae poetae... - Bajky pojmenovali básníci podle bájení, protože to nejsou věci skutečné, ale jen při řeči vymyšlené.

124 Decimus humilitatis... - Desátý stupeň pokory spočívá

v tom, že člověk není přístupný a náchylný smíchu, neboť

stojí psáno: hlupák při smíchu pozvedá svůj hlas.

Aliquando praeterea... - Občas se také směji, žertuji, hraji si, jsem člověk.

Scurrilitates vero... - Saškoviny a prázdná slova nutící k smíchu odsuzujeme k věčnému vyloučení všude a nedovoluje se žákům, aby otevírali ústa k takovým výrokům.

125 Spiritualiter salsae - Duchovně štiplavá (odpověď)

Admittendo tibi... - Přípustné jsou žerty po něčem vážném, přesto je nutné udržet je v důstojných mezích.

Naturaliter - přirozeně

Parenesis - napomenutí

Du habitu... - O chování a soužití mnichů

Sic et non - jedině takto

Deus non est - Bůh není

127 Nudavi femora... To já ti zvedl sukni přes tvář a byla vidět tvá hanba, tvé ciložství a tvá vášnivost, mrzký skutek tvého smilstva.

Tum podex... - Tehdy zadnice zapěla strašlivou píseň.

147 Salva me... - Zachraň mě ze lví tlamy.

149 Hunc mundum tipice... - Tento svět obrazně ztvárňuje labyrint onen. K vstupu je široký dost, však k návratu je příliš úzký.

151 Aqua fons vitae - Voda je pramen života.

155 Mene tekkel peres (hebr.) - Sečteno, zváženo a rozděleno.

158 Graecum est... - Je to řecky, nečte se to

160 Super thronos... - Na čtyřadvaceti trůnech

Nomen illi mors - Jeho jméno jest smrt.

161 Obscuratus est... - Zatemnilo se slunce a vzduch.

Facta est... - Nastalo krupobití a oheň.

In diebus illis - Za oněch dní

Primogenitus mortuorum - Prvorozený z mrtvých

162 Cecidit de coelo... - Spadla z nebe hvězda veliká.

Equus albus - Bílý kůň

Gratia vobis... Milost s vámi a mír

Tertia pars... - Třetina Země lehla popelem.

163 De aspectibus - O zřeních

164 De oculis - O očích; O hvězdných paprscích

Liber... - Kniha nestvůr různých druhů

166 Requiescant... - Nechť si odpočinou od strážní.

183 Forma substantialis - Forma substance

Distinctiones - Odlišnosti

193 Quod enim... - Co se nadýmá laickou hrubostí, nemá žádný účinek kromě nahodilého... Leč díla moudrosti jsou chráněna bezpečným zákonem a nakonec jsou účinně řízena podle nutnosti.

197 Practica officii... - návod k vykonání úřadu inkvizice ničemné hereze

202 Hic lapis gerit... - Tento kámen v sobě odráží nebe

205 Omnes enim... - Neboť všechny příčiny přirozených účinků jsou dány přímkami, úhly a tělesy. Jinak není možné vědět, proč jsou v nich.

207 Abbonis est... - Patří Abbonovi... Taky ten stačí... Podívej se na toho, třetího z koně...

208 Facilis... Lehké... po libosti... trochu máslo či čerstvé sádlo a dej zahřát nad žhavé oharky. Na něj dáme sýr, a když změkne, posypeme cukrem a skořicí... Tu máš... Já nevím... Snad dnes v noci tvůj pán jít do temného místa...

209 Penitentiam agite... - Čiňte pokání, neboť se přiblížilo království nebeské.

Ordo apostolorum - Řád apoštolský

213 De hoc satis! - Dosti o tom!

218 Pulchra enim sunt... - Neboť krásné jsou prsy, které lehce vystupují a jemně se zaoblují, nepřetékají bezuzdně, ale lehce jsou stlačeny, potlačeny, ne však zatlačeny.

220 Historia fratris... - historie bratra Dolcina, kacíře

223 In nomine Domini... - Ve jménu Páně amen. Toto jest jisté zatracení těla a ortel na zatracení těla, vznesený a vyřčený, ne v těchto spisech zdůvodněný a ve známost uvedený...

Johannem vocatum... - Jan řečený fra Michal Jakub z obce San Frediano, člověk nízkého stavu a s nejhorším chováním, způsobem života a pověstí, kacíř poskvrněný kacířskou zkažeností, věrou a slovy proti katolické víře se protivící... Nemaje na očích Boha, leč spíše nepřítel pokolení lidského, vědomě, horlivě, promyšleně a záměrně choval hanebné přání a úmysl provozovat kacířské hanebnosti, měl styky s bratříky, zvanými bratry chudého života, kacíři a schismatiky, následoval a následuje tuto hanebnou sektu a herezi proti katolické víře... a dorazil do řečené obce florentské a na veřejných místech řečené obce, v řečeném vyšetřování vyjmenovaných, šířil svou víru, neustále tvrdil a tvrdošijně opakoval ústy i srdcem... že Kristus Vykupitel náš neměl žádnou věc ve vlastnictví osobním ani společným, a ty věci, o nichž Písmo svaté svědčí, že je měl, požíval toliko k prostému užítku.

224 Costat nobis... - Máme za jisté podle výpovědí a rozsudku navrženého panem florentským biskupem, že řečený Jan je kacíř a nechce se ve svých mnohých omylech a kacířství dát opravit, polepšit a vrátit se na cestu pravé víry, považujeme tedy řečeného Jana za nepolepšitelného, tvrdošíjného a vytrvalého v jeho zvrácených omylech. Aby se Jan neodvažoval vychloubat zmíněnými svými zločiny a zvrácenými omyly a aby jeho trest sloužil za příklad ostatním, proto řečeného Jana zvaného fra Michal, kacíře a schismatika odsuzujeme, aby byl odveden na obvyklé místo spravedlnosti, tam ohněm a hořícími plameny pálen a zpopelněn, až zemře a duše se oddělí od těla.

225 Per Dominem... - Pro Pána zemřeme.

229 De te fabula... - O tobě příběh pojednává.

Mulier amicta sole - Žena oděná sluncem

231 Vis appetitiva - Chtíč

Instinctus rationalis - rozumový pud

232 Valde bona - Valně dobrá

234 Terribilis ut castrorum... - Strašná jako vojsko pod praporci.

O sidus clarum... - Ó hvězdo jasná dívek, ó bráno zavřená, prameni zahradní, schránko masti střežící, schránko na barviva cenná.

O langueo... - Ach, umdlévám... Vidím příčinu umdlení a nebráním se jí.

Et cuncta... - A vše bylo dobré.

237 Omnis ergo figura... - A tudíž každá figura o to zřejměji poukazuje na pravdu, čím otevřeněji nepodobnou podobností ukazuje, že je právě figurou a ne pravdou.

238 Omne animal... - Každý živočich je po souložení smutný.

247 Nihil sequitur... - Nic nevyplývá ze dvou částečných premis... Buď jednou nebo několikrát musí být střední pojem všeobecně platný.

Praemisa maior - Vyšší premisa, návěst

Darii - Středověcí logikové dělili sylogismy do čtyř figur, aby z jejich názvů (v 1. figurě to jsou Barbara, Celarent, Darii, Ferio) mohli vytěžit údaje o kvantitě i kvalitě premis a závěrů. U této figury je první návěst všeobecně kladná, druhá částečně a dospíváme tak k úsudku částečně kladnému. Např.: Jednoduché myšlenky jsou snadno srozumitelné: mnohé velké pravdy jsou jednoduché myšlenky, a proto jsou mnohé velké pravdy snadno srozumitelné.

248 Nux vomica - ořech dávivý

253 Femina mala... špatná žena... zboží

254 Femmes... ženy jsou plné zloby a jsou vychytralé... ničit

256 Ad mulieres... - K chudým vesničankám... Hřeší totiž smrtelně, když hřeší s kterýmkoliv laikem, smrtelněji však s vysvěceným klerikem a nejvíce s mnichem, jenž je mrtev pro svět.

259 Usus... - Užívání; skutek, právo.

265 appetitus naturalis - pud přirozený

anima rationalis - rozumová duše

appetitus elicited intellectivus - vzbuzený rozumový pud

appetitus elicited sensitivus - vzbuzený smyslový pud

266 Actus appetiti sensitivi... - Akty smyslného puzení, pokud jsou spojeny s tělesnou proměnou, jsou nazývány vášněmi, nikoliv však akty vůle.

Appetitus tendit in... - Žádost směřuje k žádoucímu reálně dosažitelnému, aby tam popud dospěl konce.

Amor facit... Láska působí, že věci sami, jež jsou milovány, nějakým způsobem splynou s milujícím a láska je silnějším poznáním než poznání samo.

267 Principium contentionis... - Příčinou sváru; podílení se na milované bytosti; puzení k milované bytosti

Propter multum amorem... - Pro velkou lásku, kterou má k bytí.

Propter meritum amorem... - Pro zaslouženou lásku, kterou má k věcem jsoucím.

Nomina divini - Boží jména

270 modi - způsoby

numeri - počty

ordines - řády

281 Corona regni... - Koruna říšská z rukou božích

Diadema... - Diadém vlády z rukou Petra

282 Taxae sacrae... - Posvátné daně z pokání

285 Visio beatifica Dei - blažené zření Boha

292 Adequatio - Rovnice

294 Cave... - Střež se baziliška! Je to král... že se mu z toho leskne... hlavu... hadi... lasička... Maličké to zvířátko... velice... běží... a vrátí se zpátky. A říkají...

297 Historia anglorum... - Dějiny Angličanů... O budování chrámů; O svatostánku; O čase a počtech a Kronika a Dionýsiovy kruhy; Pravopis; O příčinách veršových rozměrů; Život sv. Gutberta; Umění metrická... O poznání metrickém; Rozlišování rétorických figur...

Hoc spumans... Pěnivě vydechujíc oblévá moře pobřeží světské / říčními proudy pak buší do okrajů zemských. / Masou svých vlnatých vod se řítí na skalnaté valy. / Vespuďu příbojem šumným droboučký převrací písek svůj, / pěny rozstříkuje svou ostře vyjetou brázdou, / svůj povrch otřásá často jekem svištivých větrů.

Primitus pantorum... - Poprvé spojuji s otcovským požehnáním z očividně vznikajících básní chvalozpěvy

veršem jakož prózou, pokud pod nebem byly zveřejněny...

Georgica - Zpěvy pastýřské; Výtah.

298 Ignis, coquihabin... - Oheň coquihobin (protože nevařené má předpoklad být uvařeno), ardo, calax podle žáru, fragon (prsk) podle praskotu plamene, rusin podle rubínové červeně, fumaton (kouřil), ustrax (spalovač) od zapalování, vitius (živoucí), neboť i těla téměř mrtvá svou silou probouzí k životu, siluleus (žlutavý), protože z křemene, (ilix) vyskakuje, proto se nenazývá kámen správně silex, ledaže zežloutne od jisker. A posléze aeneon, který má své jméno podle boha Aenea, jenž v něm přebývá a z něj je živly roznášen.

301 Hic sunt leones... - Zde jsou lvi.

302 De aspectibus - O videch

306 Supra speculur - nad zrcadlem; supera speculum - dostaň se za zrcadlo

308 Quatra Acaia - Čtvrté Achajsko

309 Speculum Amoris - Zrcadlo lásky

310 Qui animam corpori... - Kteří působením neřestí a vzruchů mísí duši s tělem, ničí z obou stran to, co je v nich k životu nezbytné a užitečné: světelnou a jasnou duši kalí bahnem tělesných rozkoší a tělesnou čistotu a lesk takto směšují, ukazujíce tělo nezpůsobné k úkolům života.

311 Liber continens - Kniha odříkavá

317 Super illius specula - nad jeho zrcadly

322 Oikumené (řec.) - Veškerenstvo, celý svět

Terra incognita - Země neznámá

324 Quorundam exigit - Některé věci vyžadují

Inimicus pacis - Nepřítel míru

Cum inter... - Protože mezi některými

325 Quia quorandum - Protože někteří

326 In bonis nostris - V našem vlastnictví

Acta apostolorum - Akta apoštolská

327 Exiit qui seminat - Vyšel rozsévač

338 Prima causa efficiens - První příčina vedoucí k účinku

339 Nomina sunt... - Jména jsou důsledky věcí.

348 De plantis... - O rostlinách knihy tři.

Thesaurum herbarum - Poklad bylin.

- 359 De dicto - Podle doslovného znění
- 362 Dilectissimo... - Přemilý... Kdo nemá koně, ať jde pěšky... Nejsem vzdělanec, hřešil jsem bez zlého úmyslu a velkomožný pan Bernard... v jeho shovívavost ve jménu Otce, Syna a Ducha svatého.
- 372 Planta Dei - Rostlina boží klíčí z kořene víry.
- 376 Pecca pro nobis... - Abigore, hřeš za nás.. Ammóne, smiluj se nad námi... Samaeli, osvobod' nás od všeho dobrého... Beliale, smiluj se... Focalore, dbej o mou zkázu... Habyryme, zatracujeme Pána... Zaebe, otevři zadnici... Leonarde, potřísni mě svým semenem a učiň nečistým...
- 377 Cingulum diaboli - Opasek ďáblův.
- 396 Sederunt principes... - Knížata zasedla, / proti mně mluvila / zlí mě pronásledovali. / Pomoz mi, pane, / spas mne / pro své milosrdenství veliké.
- 397 Climacus, porrectus, torculus, salicus, nema resupinus - výrazy označující různé soustavy tónů v gregoriánském chorálu.
- 405 Abbas agraphicus - opat neznalý psaní
- 409 Minimae differentias odorum - Nejmenší rozdíly ve vůních
- 411 Dies irae - Den hněvu
- 413 Filii de puta - Kurvy syni
- Sao ko... - Vím, že tyto pozemky v těchto mezích a hranicích patří k zboží svatého Benedikta... tzv. Charta, Capuánská z 960, nejstarší záznam it. Textu
- In finibus Africae - na území Afriky
- 414 Sancta laetitia - Svatá radost
- 415 Nigra sed formosa - Černá a přece půvabná
- 418 accidentia - Černá a přece půvabná
- 420 Ut cachinnis... - Ať řehotem se rozkládá, úšklebky zkroušen!
- Lacrimosa dies illa... - Slzavý je onen den, až povstane z popele, / k soudu svému viník: / tehdy ušetří jej, Bože! / Zbožný Ježíši, Pane, / dej jim pokoj.
- 422 Coena Cypriani - Večeře Cypriánova, mnišské kratochvíle
- Ludere me... - Zlíbilo se mi žertovat, papeži Jene / a mne žertovného přijmi. / Můžeš se smát, je-li ti libo.
- Ridens cadit... - Smíchy padá Radovan, / Zachariáš žasne, / natažený v posteli / vyučuje Anastáz.
- 424 ar de dictis... - I. ar. o výrocích jakéhosi blouda.
II. syř. kniha alchymie egypt. III. Výklad Magistra Alkofriba o večeři blahosl. Cypriána, kartaginského biskupa.
IV. Kniha bezhlavá o prznění panen a láskách děvek.
- 426 Firma cautela - pevná obezřetnost
- 429 Vox... - Hlas, dech, úder
- 432 Caritas - láska, milost
- 434 Mysterium caritas - Mysterium milosti
- 442 Suppositio materialis - funkce jazykového významu vztažená nikoli na mimojazykový denotát, ale na sebe samu; je předmětem jazykovědy: např. Homo est nomen oproti Homo est animal
- 443 De dicto... de re - Doslova... podle doslovného znění - věcně
- 458 Magia naturalis - magie přirozená
- 461 De toto corpore... - Z celého těla učinil jazyk.
- 466 Ekpyróza (řec.) - Podle Herakleila konečný rozpad světa do základního prvku, jímž je oheň.
- 476 Er muoz gelichesame... (něm.) - Stejně musí žebřík odhodit, jakmile po něm vystoupil.

477 Non in commotione... - Ne ve zmatku, ne ve zmatku
je Pán.

478 res nullius - majetek nikoho

481 Disiecta membra - Věci k sobě nepatřící, rozházené údy

Tolle et lege! - Vezmi a čti!

482 Est ubi gloria... - Kde je nyní sláva Babylónu?

O quam salubre... - Ó jak prospěšné zdraví, jak utěšené a sladké je sedět v osamění,
mlčet a rozmlouvat s Bohem.

Gott ist ein... (něm.) - Bůh je čiré nic, netýká se ho
žádné zde a nyní

483 Stat rosa pristina... - Někdejší růže je tu už jen co jméno, jen pouhá jména držíme ve
své moci.